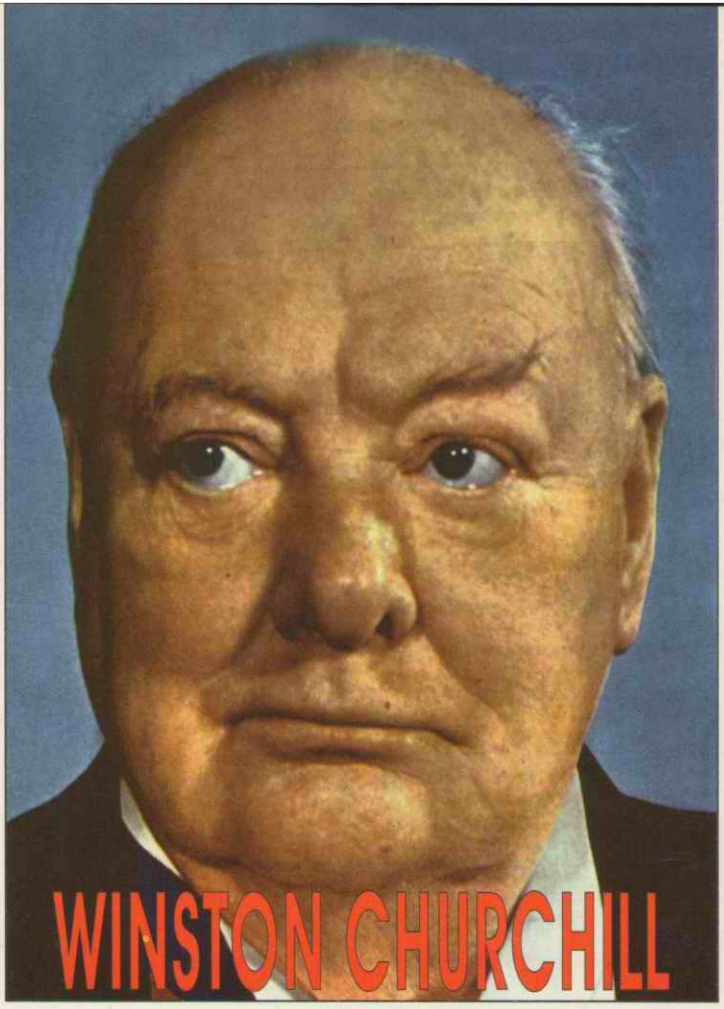

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

WINSTON CHURCHILL

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Încununate cu Premiul Nobel pentru literatură pe 1953, memoriile lui Winston S. Churchill — revelatorii pentru înțelegerea mașinațiunilor politice care au condus la victoria aliaților în cel de al II-lea război mondial — apar pentru prima dată în limba română, sub copyright.

Tipărită în limbile de circulație în milioane de exemplare, lucrarea constituie una dintre cele mai citite cărți contemporane.

SAECULUM I.O.

WINSTON S. CHURCHILL

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Vol. I

BIBLIOTECĂ
CIUBOTARU NICOLAE
PIATRA-NEAMȚ

Coperta de DONE STAN

Titlul original: *The second world war*,
Pinguin Books, England, 1989

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 973-9211-35-6

© Toate drepturile pentru versiunea românească
sunt rezervate Editurii SAECULUM I.O.

WINSTON S. CHURCHILL

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

I

Traducere de

ANY şI VIRGIL FLOREA

Cu un cuvânt înainte de

FLORIN CONSTANTINIU

Editura SAECULUM I.O.
Bucureşti, 1996

Tiraj: 5000 exemplare.

Tipar: Grupul Drago Print

TIPOGRAFIA FED Calea Rahovei 147,
sector 5 - Bucureşti; Tel.: 335.93.18; Fax: 337.33.77

Cuvânt înainte

Memoriile din anii celui de–al doilea război mondial ale lui Winston Churchill apar acum într–o versiune condensată, în traducere românească. A trebuit să se prăbuşească regimul comunist, pentru ca această lucrare fundamentală, fără de care este imposibilă cunoaşterea marii conflagraţii din anii 1939–1945, să vadă lumina tiparului în ţara noastră.

Churchill nu are nevoie de prezentare: a fost una dintre cele mai mari personalităţi din istoria lumii, omul politic prin excelenţă, pentru care interesele britanice – ale Marii Britanii şi ale imperiului britanic – au fost mai presus de orice consideraţie şi scrupule. De l–ar fi cunoscut, Machiavelli l–ar fi zugrăvit în *Principele* său ca un model al divorţului dintre politică şi morală.

Apariţia memoriilor sale în tălmăcire românească oferă posibilitatea cititorului din ţara noastră să cunoască pe unul dintre principalii actori ai marii drame, jucate pe scena istoriei în anii 1939–1945, şi să înţeleagă mobilurile ce l–au călăuzit în deciziile sale politice şi militare. Nu mulţi oameni de stat au purtat pe umerii lor o povară atât de imensă ca aceea care a apăsat asupra premierului britanic în anii celui de–al doilea război mondial. Churchill a purtat–o însă cu conştiinţa unui slujitor devotat al statului.

După căderea comunismului, marele public din România, a aflat ceea ce istoricii şi cei care aveau acces la literatura străină ştiau de mult: Churchill poartă o mare răspundere pentru includerea României în sfera de hegemonie a Uniunii Sovietice.

În primăvara anului 1944, când Armata Roşie ocupase nordul Moldovei şi al Basarabiei, Churchill a considerat necesar ca, în perspectiva pătrunderii forţelor militare sovietice în Balcani, să fixeze cu Stalin zonele de interese ale Londrei şi Moscovei în aria sud–est europeană. În această parte a continentului, Marea Britanie era vital interesată doar de Grecia. Această ţară, dacă ar fi fost ocupată de Armata Roşie, ar fi putut constitui o ameninţare pentru securitatea Suezului, jalon de excepţională însemnătate strategică pe drumul imperial dintre metropola britanică şi posesiunile sale africane şi asiatice. A–l convinge pe Stalin să nu–şi trimită soldaţii în Grecia şi să nu–i sprijine pe comuniştii greci, care dispuneau de

mijloacele de forţă pentru a cuceri puterea, a devenit un obiectiv fundamental al premierului britanic.

În lunile mai–octombrie 1944, diplomaţia engleză a desfăşurat o intensă activitate în această direcţie, având ca punct de plecare principiul: România în schimbul Greciei, adică recunoaşterea unui drept de *„first say"*, de primă şi hotărâtoare rostire pentru URSS în problemele româneşti, pentru Marea Britanie în cele greceşti. În octombrie, în timpul vizitei sale la Moscova, Churchill a fixat în procente influenţa Uniunii Sovietice şi a Marii Britanii în ţările Europei de Sud-Est. În România, URSS urma să deţină 90 de procente.

În realitate, aşa cum reiese din documentele cunoscute acum, Churchill nu a informat exact Washingtonul asupra conţinutului înţelegerii sale cu Stalin. Totodată, în ciuda afirmaţiei lui că acordul anglo–sovietic din octombrie 1944 era valabil numai până la sfârşitul războiului, arhivele britanice arată că nu a fost stabilit nici un termen final al înţelegerii.

Churchill nu poate fi condamnat că a pus interesele britanice înaintea celor ale ţărilor aruncate sub cizma sovietică. Egoismul naţional este legea dură a relaţiilor internaţionale.

Dar Churchill trebuie condamnat pentru că a ascuns adevărul liderilor partidelor democratice din ţările est–europene atribuite Moscovei, lăsându-i să spere într–un sprijin britanic.

Churchill mai trebuie condamnat pentru că a învăluit aceste acorduri cu dictatorul sovietic într–o retorică generoasă despre apărarea democraţiei, dreptul popoarelor de a–şi hotărî singure soarta etc. Atât Churchill cât şi Roosevelt s–au făcut a uita că între regimul stalinist şi cel nazist nu era nici o deosebire de esenţă. Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia, Bulgaria şi Albania, ţări dezmembrate, ocupate sau controlate de Reichul hitlerist, au trecut sub dominaţia sovietică.

Evident, înaintarea Armatei Roşii şi prezenţa pe teritoriul acestor ţări a fost un factor decisiv al procesului de sovietizare, dar Churchill s–a arătat total indiferent faţă de soarta acestor popoare. Când emisarul său în Iugoslavia, Fitzroy MacLean, l–a avertizat asupra acţiunii comuniştilor în vederea acaparării puterii, Churchill l–a întrebat ironic: „Vreţi să vă stabiliţi în Iugoslavia după război?"

Premierul britanic a întruchipat la perfecţie tipul *Principelui* machiavellic: Politica, înainte de toate, succesul politic, fără de nici un fel de considerente morale.

Churchill rămâne o figură istorică de dimensiuni considerabile. Iată de ce citirea memoriilor sale este nu numai folositoare, dar şi obligatorie.

FLORIN CONSTANTINIU

Prefaţă

Winston Churchill (1874–1965) a fost fiul mai mare al Lordului Randolpf Churchill şi al soţiei sale de origine americană Jennie Jerome. În 1908 s-a căsătorit cu Clementine Hozier, care l-a sprijinit în viaţă. Au avut împreună patru fiice şi un fiu.

Churchill a intrat în armată în 1895 şi a fost în serviciul militar în Cuba, India, Egipt şi Sudan. Primele lui lucrări au fost: *Povestea Forţei Terestre Malarand* (1898), *Războiul râului* (1899) şi *Savrola* (1900), singurul lui roman. Ca trimis special al ziarului *Morning Post* a fost implicat în războiul contra burilor, a fost luat prizonier şi a evadat. Experienţa lui a dus la scrierea lucrărilor *De la Londra la Ladysmith, via Pretoria* şi *Marşul lui Ian Hamilton*, ambele publicate în 1900.

Şi-a început cariera politică în octombrie 1900, când a fost ales parlamentar de Oldham din partea Partidului Conservator. Totuşi, patru ani mai târziu, s-a alăturat Partidului Liberal. În 1906 a devenit subsecretar de stat pentru colonii şi şi-a exprimat dorinţa pentru reforme în scrieri, ca de pildă, *Călătoria mea africană* (1908). A devenit preşedintele Camerei de Comerţ în 1908 şi ministru de Interne în 1910; împreună cu Lloyd George, a introdus legislaţia socială care a ajutat mult la punerea bazelor Angliei moderne. Pentru că a prevăzut posibilitatea unui război cu Germania după criza de la Agadir, în octombrie 1911, a fost numit Prim Lord al Amiralităţii. El a făcut schimbări majore, inclusiv cea de modernizare şi pregătire a Marinei Regale pentru război, în ciuda nepopularităţii lui în Cabinet provocată de costurile implicate de aceasta. Totuşi în mai 1915, presat de opoziţie, a părăsit Amiralitatea şi a servit un timp ca locotenent-colonel în Franţa. În iulie 1917 Lloyd George l-a numit ministru al Muniţiilor, iar în anul următor, secretar de stat al Războiului şi Aerului. În 1924 s-a realăturat Partidului Conservator iar Baldwin l-a numit ministru de Finanţe. În ianuarie 1931 şi-a dat demisia, iar în anii '30 a scris numeroase cărţi, printre care *Tinereţea mea* (1930), *Gânduri şi aventuri* (1932) şi *Mari contemporani* (1937). Lui

Churchill i s-a cerut din nou să ocupe o funcţie în 1939 după invazia germanilor în Polonia, iar când Chamberlain a fost silit să demisioneze pentru că Partidul Laburist n-a vrut să lucreze cu el, Churchill a devenit prim-ministru (mai 1940 – mai 1945). După 1945, şi-a petrecut tot timpul scriind *Al doilea război mondial* şi a revenit la post în 1951. În 1953 a acceptat Jartiera, iar în aprilie 1955 a cucerit de asemeni Premiul Nobel pentru literatură. În aprilie 1955 şi-a dat demisia din funcţia de prim-ministru din cauza bolii avansate, dar a continuat să scrie. *Istoria popoarelor de limbă engleză* (1956–58) este principala lui lucrare din acestă perioadă. A murit la vârsta de nouăzeci de ani.

Notă

Al doilea război mondial este o prescurtare a următoarelor volume ale lui Sir Winston Churchill, realizată de Deni Kelly:

Furtuna se adună (1919 – 10 mai 1940)
Ora cea mai frumoasă (1940)
Marea alianţă (1941)
Cumpăna soartei (1942 – iulie 1944)
Triumf şi tragedie (6 iunie 1944 – 25 iulie 1945)

Spaţiul a necesitat omiterea a numeroase pagini din aceste volume, iar continuitatea şi proporţia au cerut rearanjarea considerabilă a textului rămas. Totuşi, în afara câtorva fraze de legătură, nesemnificative ca număr, această formă prescurtată este redactată în întregime cu propriile cuvinte ale lui Sir Winston Churchill.

MORALA LUCRĂRII

În război: hotărâre
În înfrângere: sfidare
În victorie: mărinimie
În pace: bunăvoinţă.

Recunoştinţă

Trebuie să exprim mulţumiri locotenent-generalului Sir Henry Pownall, comandorului G. R. G. Allen şi domnului F. W. Deavin, Director al Colegiului St. Anthony, Oxford, pentru citirea şi observaţiile făcute primei forme a acestei prescurtări. Totuşi, eu port răspunderea pentru orice defecte sau deficienţe ale versiunii de faţă.

Mă simt de asemeni obligat faţă de domnul Butler pentru corectură, faţă de editorii mei de pe ambele părţi ale Atlanticului pentru generozitatea şi răbdarea lor şi faţă de mulţi alţii care m-au ajutat, m-au încurajat şi m-au sfătuit.

D. K.

15 decembrie 1958.

Extras din prefaţa la *Furtuna se adună*

Trebuie să privesc aceste volume ca o continuare la *Istoria primului război mondial*, pe care am descris-o în *Criza mondială*, *Frontul de est* şi în *Urmarea*. Împreună, acestea acoperă relatarea unui alt război de Treizeci de ani.

Ca şi în volumele anterioare, am urmat, atât cât sunt în stare, metoda lui Defoe din *Memoriile unui cavaler*, în care autorul leagă cronica şi comentarea marilor evenimente militare şi politice de firul experienţei personale a unui individ. Eu sunt poate singurul bărbat care a trecut prin ambele cataclisme supreme ale istoriei, fiind în funcţii importante. În timp ce, în primul război mondial, am avut posturi de răspundere dar subordonate, în cea de a doua luptă cu Germania am fost timp de peste cinci ani şeful Guvernului Majestăţii Sale. Scriu deci din altă poziţie şi cu mai multă autoritate decât era posibil în primele mele cărţi. Nu-l descriu ca o istorie, deoarece asta este sarcina altei generaţii. Dar afirm cu încredere că este o contribuţie la istorie care va servi în viitor.

Aceşti treizeci de ani de acţiune şi pledoarie cuprind şi exprimă efortul meu de o viaţă şi sunt mulţumit dacă sunt judecat după ei. Am aderat la regula mea de a nu critica o măsură privind războiul sau politica după eveniment, decât dacă mi-am exprimat mai înainte, public sau oficial, părerea mea sau am avertizat în legătură cu aceasta. Într-adevăr, într-o lumină ulterioară, s-au netezit multe dintre asperităţile controversei contemporane. M-a durut să înregistrez aceste neînţelegeri cu atâţia oameni pe care i-am simpatizat şi respectat, dar ar fi greşit să nu ţinem seama de învăţăturile trecutului în faţa viitorului. Nimeni să nu-i desconsidere pe aceşti oameni ale căror acţiuni sunt descrise în aceste pagini fără să-şi analizeze propriul suflet, fără să-şi revadă activitatea publică şi să aplice lecţiile trecutului la viitoarea lor comportare.

Nu trebuie să se presupună că mă aştept ca toată lumea să

fie de acord cu ceea ce spun şi cu atât mai puţin că scriu doar pentru a fi popular. Îmi depun mărturia conform ideilor care mă călăuzesc: am avut toată grija să verific faptele, dar multe apar azi la lumină în urma cunoaşterii unor documente capturate sau a altor dezvăluiri care pot oferi un alt aspect concluziilor trase de mine.

Într-o zi, preşedintele Roosevelt mi-a spus că cerea public sugestii despre cum ar trebui numit războiul. Eu am zis imediat: „Războiul inutil". Niciodată nu a fost mai uşor de oprit un război decât cel care tocmai a distrus ce rămăsese din lume după bătălia anterioară. Tragedia umană atinge un apogeu prin faptul că, după toate eforturile şi sacrificiile a sute de milioane de oameni şi după victoriile Cauzei drepte, n-am găsit încă Pacea şi Securitatea şi că ne aflăm în ghearele unor pericole şi mai mari decât cele pe care le-am depăşit. Am speranţa sinceră că studierea trecutului poate da îndrumare pentru zilele ce vor veni, va permite unei noi generaţii să repare unele dintre erorile anilor trecuţi şi astfel să guverneze scena viitorului în desfăşurare, în concordanţă cu nevoile omului şi spre gloria lui.

WINSTON SPENCER CHURCHILL

Chartwell,
Westerham,
Kent,
Martie 1948

W. Churchill împreună cu primul ministru Neville Chamberlain

Cartea I

JALOANE SPRE DEZASTRU

1919 – 10 mai 1940

„Într-o zi, preşedintele Roosevelt mi-a spus că cerea public sugestii despre cum ar trebui numit războiul. Eu am zis imediat «Războiul inutil». Niciodată nu a fost mai uşor de oprit un război decât cel care tocmai a distrus ce rămăsese din lume după bătălia anterioară."

Europa 1921 – După tratatele de pace

Capitolul I
NECHIBZUINŢELE ÎNVINGĂTORILOR 1919–1929

La sfârşitul războiului mondial din 1914, a existat o convingere adâncă şi o speranţă aproape universală că pacea va domni în lume. Această dorinţă din suflet a tuturor popoarelor putea fi uşor cucerită prin încredere în convingeri juste, prin bun-simţ şi prudenţă raţională. Fraza „război pentru terminarea războiului" era pe buzele fiecăruia şi s-au luat măsuri pentru a o transforma în realitate. Preşedintele Wilson, mânuind, după cum se credea, autoritatea Statelor Unite, a făcut ca ideea unei Ligi a Naţiunilor să fie dominantă în toate minţile. Armatele Aliate stăteau de-a lungul Rinului, iar capetele lor de pod înaintau adânc în Germania învinsă, dezarmată, flămândă. Şefii puterilor victorioase dezbăteau şi disputau viitorul la Paris. În faţa lor stătea harta Europei pentru a fi retrasată aproape după cum hotărau ei. După cincizeci şi cinci de luni de agonie şi nenorociri, coaliţia teutonică se afla la bunăvoinţa lor şi nici unul dintre cei patru membri ai acesteia nu putea opune nici cea mai mică rezistenţă la voinţa învingătorilor. Germania, capul şi fruntea acţiunilor, privită de toţi ca principala cauză a catastrofei ce căzuse asupra lumii, se afla la bunăvoinţa şi discreţia cuceritorilor, ei înşişi suferind de pe urma chinului îndurat. În plus, acesta nu fusese un război al guvernelor ci al popoarelor. Întreaga energie vitală a celor mai mari naţiuni fusese aruncată în urgie şi măcel. Conducătorii războiului, adunaţi la Paris, fuseseră aduşi acolo de cele mai puternice şi furioase valuri care s-au rostogolit vreodată în istoria omenirii. Trecuseră zilele tratatelor de la Viena şi Utrecht, când oameni de stat şi diplomaţi aristocratici, învingători şi învinşi, se întruneau pentru dispute politicoase şi curtenitoare, liberi de gălăgia şi tumultul democraţiei, şi puteau modifica sisteme asupra cărora erau fundamental cu toţii de acord.

Popoarele, mânate de suferinţele lor şi de învăţămintele de masă de care fuseseră inspirate, stăteau milioane în jur, cerând să se obţină o răsplată deplină. Nenorocirea să cadă asupra conducătorilor cocoţaţi acum

pe turnurile amenințătoare ale triumfului, dacă pierd la masa conferinței ceea ce au câștigat soldații pe o sută de câmpuri de luptă însângerate.

Franța avea locul principal, de drept, în urma eforturilor și pierderilor ei. Aproape un milion și jumătate de francezi pieriseră apărând pământul Franței pe care s-au opus invadatorului. De cinci ori într-o sută de ani, în 1814, 1815, 1870, 1914 și 1918, turnurile de la Notre Dame au văzut focurile armelor prusace și au auzit tunetul canonadei lor. De data asta, timp de patru ani îngrozitori, treisprezece departamente franceze se aflaseră sub strânsoarea puternică a conducerii militare prusace. Regiuni întinse fuseseră sistematic devastate de dușman sau pulverizate în urma ciocnirilor armatelor. De la Verdun la Toulon nu exista o casă sau o familie care să nu-și plângă morții sau care să nu adăpostească invalizi. Acelor francezi care luptaseră și suferiseră în 1870 – și mulți erau în posturi importante – li se părea aproape un miracol că Franța ieșise victorioasă din lupta incomparabil mai îngrozitoare care tocmai se sfârșise. Trăiseră toată viața temându-se de Imperiul german. Își aminteau de războiul pe care Bismarck se gândise să-l ducă în 1875; își aminteau de amenințarea brutală care îl gonise din funcție pe Delcassé în 1905; au tremurat la amenințarea marocană în 1906, la disputa bosniacă din 1908 și la criza de la Agadir din 1911. Discursurile cu „pumn de fier" și „armură strălucitoare" ale Kaizerului puteau fi considerate ridicole în Anglia și America: ele sunau însă ca un dângât de o groaznică realitate în inimile francezilor. Timp de aproape cincizeci de ani, ei au trăit sub teroarea armelor germane. Acum, cu prețul vieții și sângelui lor, lunga opresiune fusese îndepărtată. Cu siguranță că, în cele din urmă, va fi pace și securitate. Cu un singur glas plin de pasiune, poporul francez a strigat: „Asta nu se va repeta niciodată!"

Dar viitorul era plin de prevestiri rele. Populația Franței reprezenta mai puțin de două treimi față de cea a Germaniei. Populația Franței era staționară, în timp ce a Germaniei creștea. Într-un deceniu sau mai puțin, numărul anual al tinerilor germani care ajungeau la vârsta militariei avea să fie dublu decât al Franței. Germania a luptat aproape împotriva întregii lumi, aproape singură, și era cât pe-aci să câștige. Cei care știau mai mult, știau mai bine cum, în diverse ocazii, rezultatul Marelui război a oscilat în balanță, știau cum întâmplarea și șansa au întors soarta nemiloasă. Ce perspective existau în viitor ca Marii Aliați să mai apară cu milioanele pe câmpurile de luptă ale Franței sau în est? Rusia era în ruină și în convulsii, transformată fără asemănare față de trecut. Italia putea fi de partea opusă. Marea Britanie și Statele Unite erau despărțite de Europa prin mări și oceane. Imperiul Britanic părea și el împletit cu fire pe care nu le înțelegeau decât cetățenii lui. Ce combinație de evenimente i-ar fi putut aduce înapoi în Franța și Flandra pe formidabilii canadieni din Wimy Ridge; pe glorioșii australieni din Villers-Bretonneux; pe neînfricații neozeelandezi din Passchendaele; pe hotărâții din trupele indiene care, în cruda iarnă a lui 1914, au apărat linia de la Armentiéres? Când va mai mărșălui pe câmpiile din Artois și Picardie, Britania pașnică, lipsită de griji, antimilitaristă, cu armate de două sau trei milioane de oameni? Când

va mai purta oceanul două milioane din superba bărbăţie a Americii spre Champagne şi Argonne?

Măcinată, dublu decimată, dar indiscutabil stăpână a momentului, naţiunea franceză privea în viitor cu mirare îndatoritoare şi cu teamă. Unde era deci acea Securitate fără de care tot ce fusese cucerit părea lipsit de valoare şi viaţa însăşi, chiar în bucuria victoriei, era aproape de neîndurat? Se simţea o nevoie mortală de securitate cu orice preţ şi prin orice metode, oricât de dureroase sau chiar aspre ar fi.

În Ziua armistiţiului, armatele germane au mărşăluit spre casă în ordine. „Au luptat bine", a spus mareşalul Foch, generalisimul Aliaţilor, cu laurii luminoşi pe fruntea lui, vorbind soldăţeşte; „să-şi păstreze armele". Dar a cerut ca graniţa franceză să fie la Rin. Germania putea fi dezarmată; sistemul ei militar – sfărâmat; fortăreţele – desfiinţate. Germania putea fi sărăcită; putea fi împovărată cu nemăsurate greutăţi; putea cădea pradă unor frământări interne; dar toate astea aveau să treacă în zece, douăzeci de ani. Puterea indestructibilă a „tuturor triburilor germane" se va ridica din nou şi focurile nestinse ale Prusiei războinice vor străluci şi vor arde din nou. Dar Rinul, acel Rin lat, adânc, care curge repede, cândva deţinut şi fortificat de armata franceză, va fi o barieră şi un scut în spatele căruia Franţa putea trăi şi respira generaţii în şir. Foarte diferite erau însă sentimentele şi punctele de vedere ale lumii de limbă engleză, fără ajutorul cărora Franţa ar fi sucombat. Prevederile teritoriale ale Tratatului de la Versailles au lăsat Germania practic intactă. Ea rămânea în continuare blocul rasial cel mai mare şi dominant din Europa. Când mareşalul Foch a auzit de semnarea Tratatului de la Versailles, a remarcat cu o acurateţe remarcabilă: „Asta nu e pace. E un armistiţiu pe douăzeci de ani".

* * *

Clauzele economice ale Tratatului erau în aşa măsură de maligne şi prosteşti încât erau chiar inutile. Germania era condamnată să plătească despăgubiri fabuloase. Aceste prevederi exprimau furia învingătorilor şi eşecul popoarelor lor de a înţelege că nici o naţiune sau comunitate nu poate plăti niciodată tribut pe măsura acoperirii costurilor războiului modern.

Mulţimile au rămas în ignoranţă în privinţa celor mai simple fapte economice, iar conducătorii lor, dorindu-le voturile, nu îndrăzneau să-i trezească la realitate. Ziarele, după tipicul lor, reflectau şi subliniau părerile dominante. Puţine voci s-au ridicat să explice că plata reparaţiilor se poate face doar prin servicii sau prin transportarea fizică a bunurilor în vagoane, peste frontiere terestre, sau în vapoare, peste apă; sau că, atunci când aceste bunuri sosesc în ţara de destinaţie, ele afectează industria locală, cu excepţia societăţilor primitive sau riguros controlate. În practică, aşa cum au învăţat acum şi ruşii, singurul mod de a jefui o naţiune învinsă este de a lua orice lucru dorit care se poate deplasa şi de a lua o parte din forţa de muncă drept sclavi permanenţi sau temporari. Dar profitul obţinut din asemenea procese nu are nici o legătură cu costurile războiului.

Nimeni dintre cei cu autoritate mare nu a avut înțelepciunea, ascendența sau detașarea de nebunia publică de a dezvălui electoratului aceste fapte fundamentale, brutale; nimeni n-ar fi fost crezut dacă ar fi făcut așa ceva. Aliații, învingători, continuau să afirme că vor stoarce Germania „până când conductele vor seca". Toate acestea aveau o puternică influență asupra prosperității lumii și asupra stării de spirit a rasei germane.

De fapt, însă, aceste clauze nu au fost puse niciodată în aplicare. Dimpotrivă, în timp ce Puterile victorioase și-au însușit bunuri germane de 1000 milioane lire, câțiva ani mai târziu, Germaniei i-au fost împrumutate 1500 milioane lire, în principal de către Statele Unite și Marea Britanie, permițând astfel ca ruinele războiului să fie înlăturate rapid în Germania. Atât timp cât acest aparent mărinimos proces era însoțit de urletele mecanice ale populațiilor nefericite și amărâte din țările victorioase precum și de asigurările oamenilor lor de stat cum că Germania va fi obligată să plătească „până la ultimul bănuț", nu se putea aștepta să se culeagă mulțumire sau bunăvoință.

Istoria va caracteriza toate aceste tranzacții ca nebunești. Ele au ajutat atât la nașterea cursului războiului cât și a „furtunii economice", dar despre asta mai târziu. Toate acestea sunt o poveste tristă de idioțenie complicată, pentru care s-a cheltuit multă muncă și virtute.

* * *

A doua tragedie cardinală a fost completa sfărâmare a Imperiului austro-ungar, prin Tratatele de St. Germain și Trianon. Timp de secole, această întruchipare supraviețuitoare a Sfântului Imperiu roman a asigurat o viață comună, cu avantaje în comerț și securitate, unui număr de popoare, dintre care nici unul nu avusese, în vremurile noastre, forța și vitalitatea de a sta singure în fața presiunilor din partea Germaniei revigorate sau a Rusiei. Toate aceste națiuni doreau să se rupă de structura federală sau imperială, iar încurajarea dorințelor lor era considerată o politică liberală. Balcanizarea Europei de sud-est înainta rapid, având drept consecință mărirea relativă a Prusiei și a Reichului german care, deși obosit și marcat de război, era intact și copleșitor pe plan local. Nu există nici un popor sau o provincie, din cele care au făcut parte din Imperiul Habsburgic, pentru care cucerirea independenței să nu fi adus torturile pe care poeții și teologii din vechime le rezervau celor blestemați. Viena, nobila capitală, căminul unei îndelungi apărate culturi și tradiții, centrul atâtor drumuri, râuri și căi ferate, a fost lăsată pustie și muritoare de foame, ca un mare magazin într-un cartier al cărui locuitori au plecat în marea lor majoritate.

Învingătorii au impus germanilor mult căutatele idealuri liberale ale națiunilor din vest. Au fost ușurați de povara serviciului militar obligatoriu și de nevoia de a avea armament greu. Imediat li s-au dat uriașe împrumuturi americane, deși nu aveau credit. La Weimar a fost stabilită o constituție democrată, în concordanță cu toate îmbunătățirile cele mai noi. Împărații fiind înlăturați, au fost alese nulități. Sub această țesătură

subțire, ardeau pasiunile națiunii germane puternice, învinse, dar substanțial neafectată. Prejudecata americanilor împotriva monarhiei a arătat clar Imperiului înfrânt că va fi mai bine tratat de către Aliați ca republică decât ca monarhie. O politică înțeleaptă ar fi încoronat și fortificat Republica de la Weimar cu un suveran constituțional în persoana unui copil, nepot al Kaizerului, sub un Consiliu de Regență. În schimb, s-a deschis un amplu vid în viața națională a poporului german. Toate elementele puternice, militare și feudale, care s-ar fi putut ralia unei monarhii constituționale și, de dragul ei, ar fi respectat și susținut noile procese democratice și parlamentare, au fost dezmembrate. Republica de la Weimar, cu toate zorzoanele ei liberale și binecuvântările, era considerată ca fiind impusă de dușman. Ea nu putea atrage loialitatea sau imaginația poporului german. Un timp, au căutat să se agațe cu disperare de bătrânul mareșal Hindenburg. După aceea, forțe puternice au intrat în derivă, s-a căscat vidul, iar, după o pauză, în acest vid a pășit un maniac cu un geniu feroce, depozitarul și expresia celor mai virulente sentimente de ură care au ros vreodată pieptul omenirii - caporalul Hitler.

* * *

Războiul însângerase Franța până la ultima picătură. Generația care visase încă din 1870 un război al răzbunării, triumfase, dar cu un preț care avea un efect mortal asupra forței vitale naționale. O Franță uluită a salutat zorile victoriei. Teama adâncă de Germania se infiltra deja în națiunea franceză, a doua zi după succesul ei amețitor. Tocmai această teamă l-a îndemnat pe mareșalul Foch să ceară frontiera la Rin, pentru siguranța Franței față de vecinul ei mult mai mare. Dar oamenii de stat britanici și americani au susținut că includerea unor districte cu populație germană în teritoriul francez era contrară celor Paisprezece puncte și principiilor naționalismului și autodeterminării pe care urma să se bazeze Tratatul de pace. De aceea, ei s-au opus lui Foch și Franței. Ei l-au cucerit pe Clemenceau, mai întâi promițându-i o garanție comună anglo-americană pentru apărarea Franței; în al doilea rând, o zonă demilitarizată; și în al treilea rând, dezarmarea totală, îndelungată, a Germaniei. Clemenceau a acceptat toate acestea, în ciuda protestelor lui Foch și a propriilor sale instincte. Tratatul de garanții a fost semnat în consecință de Wilson, Lloyd George și Clemenceau. Senatul Statelor Unite a refuzat să ratifice tratatul. N-au recunoscut semnătura președintelui. Iar nouă, celor care ne-am bazat atât de mult pe părerile și dorințele lui în problema încheierii păcii, ni s-a spus, fără mare ceremonie, că ar trebui să fim mai bine informați în legătură cu Constituția americană.

În teama, furia și dezorganizarea poporului francez, figura aspră, dominantă, a lui Clemenceau, cu autoritatea lui de faimă mondială și cu legăturile lui speciale britanice și americane a fost dată la o parte. „Ingratitudinea față de oamenii mari, spune Plutarh, este semnul popoarelor puternice". A fost o imprudență din partea Franței să accepte așa ceva când era atât de slăbită. Era prea puțină forță compensatoare în reînvierea

intrigilor de grup şi în schimbările necontenite de guverne şi miniştri, caracteristica celei de a Treia Republici, oricât de profitabile sau distractive erau pentru cei implicaţi.

Poincaré, cea mai puternică figură care i-a urmat lui Clemenceau, a încercat să facă un Rhineland independent sub patronajul şi controlul Franţei. Dar nu avea şanse de succes. El nu a ezitat să încerce să oblige Germania la reparaţii prin invadarea regiunii Ruhr. Aceasta a obligat Germania să se conformeze tratatelor; dar acţiunea a fost condamnată de opinia britanică şi americană. Ca rezultat al dezorganizării generale financiare şi politice a Germaniei şi al plăţii reparaţiilor de război între anii 1919 şi 1923, marca s-a prăbuşit rapid. Furia stârnită în Germania în urma ocupării de către Franţa a regiunii Ruhr, a dus la o vastă şi neglijentă tipărire a bancnotelor, cu scopul deliberat al distrugerii întregii baze a monedei. În ultimele stadii ale inflaţiei, marca ajunsese la patruzeci şi trei de milioane pentru o liră sterlină. Consecinţele sociale şi economice ale acestei inflaţii erau mortale şi cu bătaie lungă. Economiile clasei mijlocii au fost distruse şi astfel s-a creat o audienţă pentru standardele Naţional-Socialismului. Întreaga structură a industriei germane a fost distorsionată prin apariţia unor trusturi ciuperci. Întregul capital al ţării a dispărut. Datoria naţională internă şi datoria industriei sub forma costurilor de capital fix şi ipoteci erau simultan lichidate sau repudiate. Dar asta nu constituia o compensaţie pentru capitalul circulant. Totul a dus la împrumuturi pe scară mare în străinătate ale unei naţiuni în bancrută, aceasta fiind trăsătura anilor următori. Suferinţele şi amărăciunea germanilor mergeau înainte împreună, ca şi astăzi.

Atitudinea britanică faţă de Germania, atât de mânioasă la început, se deplasă curând în direcţia opusă. A început o ceartă între Lloyd George şi Poincaré, a cărui personalitate tăioasă dăuna politicii lui ferme şi cu vederi largi. Cele două naţiuni s-au depărtat în gândire şi acţiune, iar simpatia, ba chiar admiraţia britanică faţă de Germania, şi-au găsit o exprimare puternică.

* * *

Liga Naţiunilor abia fusese creată când primi o lovitură mortală. Statele Unite au părăsit creaţia preşedintelui Wilson. Preşedintele însuşi, gata să se lupte pentru idealurile sale, a suferit o paralizie tocmai când se pregătea să-şi înceapă campania şi a zăcut de atunci încolo ca o epavă inutilă, aproape doi ani lungi şi vitali, la sfârşitul cărora partidul şi politica lui au fost măturate de victoria prezidenţială a republicanilor în 1920. A doua zi după succesul republicanilor, dincolo de Atlantic au devenit preponderente concepţiile izolaţioniste. Europa trebuie să fie lăsată să fiarbă în sucul ei propriu şi trebuie să-şi plătească datoria! În acelaşi timp, au fost mărite taxele pentru a se împiedica pătrunderea bunurilor, singurele prin care se puteau rezolva acele datorii. La Conferinţa de la Washington din 1921, Statele Unite au făcut propuneri de dezarmare navală cu bătaie lungă, iar guvernele britanic şi american au început să-şi scufunde vasele

de război şi să-şi distrugă cu plăcere organizarea militară. S-a argumentat cu o logică de neînţeles că ar fi imoral să fie dezarmaţi învinşii, dacă nu se leapădă de armele lor şi învingătorii. Degetul dezaprobării anglo-americane avea să fie imediat îndreptat spre Franţa, lipsită atât de frontiera pe Rin cât şi de Tratatul de garanţii, pentru că menţinea, chiar şi pe o scară foarte redusă, o armată franceză bazată pe serviciul militar obligatoriu.

Statele Unite au arătat clar Britaniei că o continuare a alianţei cu Japonia, căreia japonezii s-au conformat cu stricteţe, va constitui o barieră în relaţiile anglo-americane. În consecinţă, s-a pus capăt alianţei. Anularea a provocat o profundă impresie în Japonia şi a fost văzută ca o dispreţuire a unei puteri asiatice de către lumea occidentală. Au fost rupte multe legături care, mai târziu, s-ar fi putut dovedi de o valoare decisivă pentru pace. În acelaşi timp, Japonia se putea consola cu faptul că prăbuşirea Germaniei şi a Rusiei o ridicase, pentru un timp, pe locul al treilea printre puterile navale ale lumii şi, cu siguranţă, în primele rânduri. Deşi Înţelegerea navală de la Washington prescria un procent mai redus de forţă în vapoare pentru Japonia decât pentru Britania şi Statele Unite (5: 5: 3), cota ce îi fusese desemnată era suficientă pentru capacitatea ei de construcţie şi financiară pe timp destul de îndelungat şi urmărea cu un ochi atent cum cele două mari puteri navale îşi reduceau flota cu mult sub cecea ce le permiteeau resursele şi ce ar fi necesitat responsabilităţile lor. Astfel, atât în Europa cât şi în Asia, Aliaţii victorioşi au creat condiţiile care, în numele păcii, au creat drum renaşterii războiului.

În timp ce aveau loc toate aceste evenimente, printre sporovăielile de platitudini bine intenţionate de ambele părţi ale Atlanticului, în Europa a apărut un nou motiv de ceartă, mai teribil decât imperialismul ţarilor şi kaiserilor. Războiul civil din Rusia s-a încheiat cu victoria Revoluţiei bolşevice. Armatele sovietice care înaintau să subjuge Polonia au fost într-adevăr respinse în bătălia pentru Varşovia, dar Germania şi Italia aproape că sucombaseră la propaganda şi ţelurile comuniste, iar Ungaria a căzut chiar, un timp, sub controlul dictatorului comunist Bela Kun. Deşi mareşalul Foch remarcase cu înţelepciune că: „Bolşevismul n-a trecut niciodată frontierele victoriei", bazele civilizaţiei europene s-au cutremurat la începutul anilor postbelici. Fascismul era umbra sau copilul urât al comunismului. În timp ce caporalul Hitler se făcea folositor clasei ofiţerilor la München, stârnind soldaţii şi muncitorii la ură aprigă împotriva evreilor şi comuniştilor, asupra cărora arunca vina pentru înfrângerea Germaniei, un alt aventurier, Benito Mussolini, oferea Italiei o nouă temă de guvernare care, în timp ce pretindea că scapă Italia de comunism, îl înălţa pe el însuşi la puteri dictatoriale. Aşa cum fascismul a răsărit din comunism, la fel şi nazismul s-a dezvoltat din fascism. Astfel, au fost puse pe picioare acele mişcări înrudite care erau destinate să scufunde curând lumea într-o luptă şi mai hidoasă, despre care nu se poate spune că s-a terminat odată cu distrugerea lor.

* * *

Cu toate acestea, rămânea o garanţie solidă pentru pace. Germania era dezarmată. Toată artileria ei şi armele au fost distruse. Flota ei se autoscufundase deja la Scapa Flow. Vasta ei armată a fostă împrăştiată. Prin Tratatul de la Versailles a fost permisă în Germania doar o armată de profesionişti cu stagiu îndelungat, care să nu depăşească o sută de mii de oameni şi care, pe această bază, ar fi fost incapabilă să acumuleze rezerve doar în interesul ordinii interne. Cotele anuale de recruţi nu mai făceau pregătirea militară; cadrele fuseseră dizolvate. S-au făcut toate eforturile pentru reducerea corpului ofiţeresc la o zecime. Nu s-a permis nici un fel de forţă militară aeriană. Submarinele au fost interzise, iar Marina germană a fost limitată la o mână de vase sub 10 000 de tone. Rusia sovietică a fost despărţită de Europa occidentală printr-un cordon de state violent antibolşevice, care se rupseseră de fostul Imperiu al ţărilor în forma lui nouă şi groaznică. Polonia şi Cehoslovacia au ridicat capete independente şi păreau că se ţin drepte în Europa centrală. Ungaria îşi revenise după doza ei de Bela Kun. Armata franceză, odihnindu-se pe laurii ei, era incomparabil forţa militară cea mai puternică din Europa şi, timp de câţiva ani, s-a crezut că Forţa aeriană franceză era şi ea de o categorie superioară.

Până în anul 1934, puterea cuceritorilor a rămas necontestată în Europa şi în întreaga lume. Nu a existat nici un moment, în aceşti şaisprezece ani, în care cei trei foşti aliaţi, sau chiar Britania şi Franţa, împreună cu asociaţii lor din Europa, să nu poată, în numele Ligii Naţiunilor şi sub scutul ei moral şi internaţional, să controleze forţa armată a Germaniei doar printr-un efort de voinţă.

În schimb, până în 1931, învingătorii, şi în special Statele Unite, şi-au concentrat eforturile, prin controale străine supărătoare, asupra extorcării reparaţiilor anuale de la Germania. Faptul că aceste plăţi se făceau doar din împrumuturi americane mult mai mari, reducea la absurd întregul proces. Nu se obţinea nimic în afară de rea-voinţă. Pe de altă parte, aplicarea cu stricteţe, în toată perioada până în 1934, a clauzelor de dezarmare ale Tratatului de pace, ar fi apărat timp nedefinit pacea şi siguranţa lumii fără violenţă sau vărsare de sânge. Dar acestea au fost neglijate cât timp încălcările au fost minore şi apoi au fost evitate când încălcările au căpătat proporţii serioase. Astfel, a fost înlăturată apărarea finală a unei păci îndelungate. Crimele învinşilor îşi găsesc baza şi explicaţia, dar desigur nu şi iertarea, în nechibzuinţele învingătorilor. Fără aceste nechibzuinţe, crima nu şi-ar fi găsit nici tentaţia şi nici motivul.

* * *

În aceste pagini încerc să relatez unele dintre incidentele şi impresiile care formează, după părerea mea, povestea năvălirii asupra omenirii a celei mai groaznice tragedii din istoria ei tumultuoasă. Aceasta s-a petrecut nu numai sub forma distrugerii vieţii şi proprietăţii, lucru inevitabil în

război. În primul război mondial a avut loc un groaznic măcel al soldaților și a fost distrusă o mare parte a avuției acumulate a națiunilor. Totuși, în afară de excesele Revoluției bolșevice, principalele elemente ale civilizației europene au rămas în picioare la sfârșitul luptei. Când furtuna și praful canonadei au dispărut brusc, națiunile, în ciuda dușmăniei dintre ele, se puteau totuși recunoaște una pe cealaltă ca personalități rasiale istorice. Legile războiului fuseseră respectate în ansamblu. Exista o bază comună, profesională, de întâlnire între militarii care luptaseră unii contra celorlalți. Atât învinșii cât și învingătorii păstrau o aparență de state civilizate. S-a încheiat o pace solemnă care, în afara aspectelor financiare de neaplicat, se conforma principiilor care, în secolul nouăsprezece, ghidau tot mai mult relațiile dintre popoarele luminate. A fost proclamată domnia legii și s-a creat un instrument mondial care să ne păzească de noi convulsii pe toți și în special Europa.

În al doilea război mondial, avea să piară orice legătură între om și om. Germanii au comis crime în timpul dominației hitleriste, cărcia i s-au supus de bunăvoie, crime care nu au egal ca întindere și mărșăvie în nici unele din crimele care au întunecat istoria omenirii. Masacrarea, prin metode sistematice a șase sau șapte milioane de femei și copii în lagărele germane de exterminare depășește în oroare măcelurile lui Gengis-Han care par astfel niște pigmei. Se întrevedea exterminarea deliberată a unor populații întregi, atât de către Germania cât și de către Rusia în războiul din est. Procesul hidos de a bombarda din aer orașe deschise, început de germani, a fost plătit înzecit de forța mereu crescândă a Aliaților și a culminat cu folosirea bombei atomice care a șters de pe fața pământului Hiroshima și Nagasaki.

Am ieșit în cele din urmă dintr-o situație de ruină materială și dezastru moral care depășea orice situație ce a întunecat cândva imaginația secolelor trecute. După tot ce am suferit și am realizat, ne-am trezit confruntați în continuare cu probleme și pericole nu mai mici ci mult mai formidabile decât cele printre care ne-am strecurat atât de greu.

Ca unul care am trăit și acționat în acele zile, scopul meu este să arăt cât de ușor putea fi evitată tragedia celui de al doilea război mondial; cât de mult a fost întărită mărșăvia răufăcătorilor de slăbiciunea celor buni; cum structura și obiceiurile statelor democrate – dacă nu sunt unite în organizații mai largi – sunt lipsite de persistență și convingerea că pot oferi securitate maselor umile; cum chiar și în probleme de autoconservare nu se duce o politică consecventă pe zece sau cincisprezece ani în șir. Vom vedea cum sfaturile prudenței și reținerii pot deveni primii agenți ai unui pericol mortal; cum linia de mijloc, adoptată din dorința de siguranță și o viață liniștită, duce până la urmă în plin dezastru. Vom vedea cât de necesară este calea largă de acțiune internațională, urmată în comun de multe state de-a lungul anilor, nelegată de fluxul și refluxul politicilor naționale.

Era o politică simplă să ții Germania dezarmată și pe cei victorioși înarmați în mod adecvat pe termen de treizeci de ani, iar între timp, chiar dacă nu se putea realiza o reconciliere cu Germania, să fie edificată o

Ligă a Naţiunilor adevărată şi mai puternică, în stare să obţină respectarea tratatelor sau schimbarea lor prin discuţii şi înţelegere. După ce trei sau patru guverne puternice, acţionând împreună, au cerut popoarelor cele mai înfrăţoare sacrificii, după ce acestea au fost făcute în mod liber pentru cauza comună şi după ce rezultatele dorite au fost atinse, apare raţional să întreprinzi o acţiune concertată ca măcar lucrurile esenţiale să nu fie pierdute. Dar această modestă cerinţă nu a putut fi asigurată de puterea, civilizaţia, învăţământul, cunoştinţele, ştiinţa învingătorilor. Ei trăiau de pe o zi pe alta; de azi pe mâine şi de la o alegere la alta, până când, după trecerea a numai douăzci de ani, s-a dat semnalul celui de al doilea război mondial, iar noi trebuie să scriem acum despre fiii celor care au luptat şi au murit cu atâta credinţă:

„Umăr lângă umăr, dureros, alături
Au plecat departe de drumurile luminoase ale vieţii"

(Siegfried Sasoon)

Capitolul II
PACEA LA ZENIT
1922–1931

În anul 1922, în Britania a apărut un nou conducător. Domnul Stanley Baldwin fusese necunoscut sau neobservat în drama mondială şi a jucat un rol modest în treburile interne. Fusese secretar financiar la Ministerul de Finanţe în timpul războiului şi era, în acea vreme, preşedinte al Camerei de Comerţ. El a devenit forţa conducătoare în politica britanică din octombrie 1922, când l-a înlocuit pe domnul Lloyd George, până în mai 1937, când, încărcat de onoruri şi bucurându-se de stima publică, şi-a părăsit sarcina grea şi s-a retras în demnitate şi linişte în casa lui din Worcestershire. Relaţiile mele cu omul acesta de stat sunt o parte definită a poveştii pe care o am de relatat. Uneori, divergenţele noastre erau serioase dar, în toţi aceşti ani şi mai târziu, nu am avut niciodată o discuţie personală sau un contact neplăcut cu el şi niciodată nu am simţit că n-am putea discuta împreună cinstit şi nu ne-am putea înţelege ca de la om la om.

La începutul anului 1923, el a devenit prim-ministru conservator şi, cu aceasta, a început perioada de paisprezece ani care ar putea fi numită foarte bine „regimul Baldwin– MacDonald". Domnul Ramsey MacDonald era şeful Partidului Socialist şi, la început alternativ, apoi în înfrăţire politică, aceşti doi oameni de stat au guvernat ţara. Reprezentanţi de fapt ai unor partide opuse, cu doctrine contrare, cu interese antagonice, ei s-au dovedit în realitate mai apropiaţi în privinţa privirii de ansamblu, a temperamentului şi a metodei decât oricare alţi doi bărbaţi care au fost prim-miniştri de când a fost creată această funcţie prin Constituţie. Destul de curios, simpatiile fiecăruia se extindeau mult în teritoriul celuilalt. Ramsey MacDonald îndrăgea multe dintre sentimentele bătrânului conservator. Stanley Baldwin, în afara faptului că era adeptul protecţionismului, era prin firea lui un reprezentant mai adevărat al socialismului blând decât mulţi care se aflau în rândurile Partidului Laburist.

În 1924 au avut loc alegeri generale. Conservatorii au revenit cu o majoritate de 222, faţă de toate celelalte partide la un loc. Eu însumi am devenit membru la Epping cu o majoritate de zece mii de voturi, dar în calitate de „Constituţionalist". În acel timp, nu adoptam numele de

„conservator". Avusesem niște contacte prietenești cu domnul Baldwin în acest interval, dar nu credeam că va supraviețui ca prim-ministru. Acum, după victoria lui, nu știam ce simțăminte avea față de mine. Am fost surprins, iar Partidul Conservator a fost uluit, când el m-a invitat să fiu ministru de Finanțe, funcție pe care o deținuse cândva tatăl meu. Un an mai târziu, cu aprobarea alegătorilor mei și fără să fiu presat personal în vreun fel, m-am alăturat oficial Partidului Conservator și Clubului Carlton, pe care îl părăsisem cu douăzeci de ani în urmă.

Timp de aproape cinci ani, am stat alături de domnul Baldwin în Downing Street 11 și aproape în fiecare dimineață, trecând în drum spre Ministerul de Finanțe, intram la el pentru o sporovăială de câteva minute, în Sala Cabinetului. Fiind unul dintre principalii lui colegi, îmi asum partea mea de răspundere pentru toate cele întâmplate. Acești ani au fost marcați de o intensă refacere în interior. Acesta a fost un guvern capabil, într-o perioadă în care s-au realizat treptat, an de an, marcante îmbunătățiri și refaceri. Nu exista nimic senzațional sau controversat cu care să ne mândrim de la tribună, dar, măsurând cu toate instrumentele economice și financiare, masele populare o duceau mai bine, iar starea națiunii și a lumii era mai ușoară și mai rodnică la sfârșitul mandatului nostru decât la începutul acestuia. Aceasta este o afirmație simplă însă solidă. Dar în Europa s-a realizat o administrație mai aparte.

* * *

În această perioadă, în Germania a venit la putere Hindenburg. La sfârșitul lui februarie 1925, a decedat Friedrich Ebert, conducătorul Partidului Social Democrat German, președinte al Republicii Germane după înfrângere. Trebuia ales un nou președinte. Toți germanii fuseseră crescuți mult timp sub un despotism patern, temperat de obiceiuri de libertate a cuvântului și opoziție parlamentară. Înfrângerea le adusese, pe aripile ei urâte, forme și libertăți democrate în cantitate maximă. Dar națiunea era uluită, zăpăcită de toate prin câte trecuse și multe partide și grupări se luptau pentru întâietate și funcții. Din furtună a apărut dorința de întoarcere la bătrânul feldmareșal von Hindenburg, care trăia demn și retras. Hindenburg îi era credincios fostului împărat exilat și era în favoarea unei monarhii imperiale „după model englez". Aceasta era desigur lucrul cel mai de bun-simț, deși cel mai puțin la modă, ce trebuia făcut. Când a fost rugat să candideze ca președinte în cadrul Constituției de la Weimar, el a fost profund tulburat. „Lăsați-mă în pace", repeta mereu.

Totuși, presiunea era continuă și doar marele amiral von Tirpitz a fost capabil, în cele din urmă, să-l convingă să-și abandoneze atât scrupulele cât și înclinațiile, la chemarea datoriei, pe care a ascultat-o totdeauna. Oponenții lui Hindenburg erau Marx, figura centrală a catolicilor, și Thaelmann, comunistul. Duminică 26 aprilie, toată Germania a votat. Rezultatul a fost neașteptat de strâns: Hindenburg, 14 653 766; Marx, 13 751 615; Thaelmann, 1 931 151. Hindenburg, care se înălța deasupra

oponenţilor săi prin faptul că era ilustru, indiferent şi dezinteresat, a fost ales cu o majoritate de sub un milion de voturi şi fără a avea majoritatea din totalul voturilor. El l-a certat pe fiul său Oskar pentru că l-a trezit la şapte să-i spună vestea: „De ce m-ai trezit cu o oră mai devreme? Rezultatul ar fi fost acelaşi şi la ora opt". Cu asta, se culcă din nou ca să se trezească la ora lui obişnuită.

În Franţa, alegerea lui Hindenburg a fost văzută iniţial ca o nouă provocare. În Anglia, a fost o reacţie mai slabă. Eu, întrucât doream dintotdeauna să văd Germania recăpătându-şi onoarea şi respectul de sine şi să las să dispară amărăciunea războiului, n-am fost deloc supărat de veste. „E un bărbat bătrân cu mult bun-simţ", mi-a spus Lloyd George când ne-am întâlnit; şi aşa s-a şi dovedit a fi, atât timp cât şi-a păstrat facultăţile mintale. Chiar şi oponenţii lui cei mai îndârjiţi au fost obligaţi să recunoască: „Mai bine un Zero, decât un Nero".* Totuşi, el avea şaptezeci şi şapte de ani. Puţini se aşteptau să revină din nou. A făcut tot ce a putut ca să fie imparţial între diferitele partide şi, câtă vreme a deţinut el preşedinţia, Germania a avut o putere şi un confort sobru, fără să constituie o ameninţare pentru vecinii ei.

* * *

Între timp, în februarie 1925, guvernul german a sugerat un pact prin care puterile ce aveau interese în zona Rinului, în special Anglia, Franţa, Italia şi Germania, să-şi asume obligaţia solemnă pe o perioadă îndelungată, având Statele Unite drept garant, că nu vor duce război una împotriva celeilalte. Au propus de asemenea un pact care să garanteze statutul teritorial existent al Rinului. Acesta era un eveniment remarcabil. Dominioanele britanice nu erau însă entuziasmate. Generalul Smuts dorea să evite aranjamente regionale. Canadienii erau aşa şi aşa, doar Noua Zeelandă era pregătită să accepte necondiţionat părerea guvernului britanic. Cu toate acestea noi am perseverat. Pentru mine, scopul de a pune capăt luptei de o mie de ani între Franţa şi Germania părea un obiectiv suprem. Dacă i-am putea lega pe gali şi teutoni pe plan economic, social şi moral în aşa fel încât să evităm ocaziile de noi certuri şi să facem să moară vechile antagonisme, realizând prosperitatea şi independenţa lor comună, Europa s-ar ridica din nou. Mie mi se părea că interesul suprem al poporului britanic în Europa era rezolvarea disputei franco-germane şi că nu existau alte interese comparabile sau contrare cu acesta. Acesta mai este şi astăzi punctul meu de vedere.

În august, francezii, cu deplinul acord al Marii Britanii, au răspuns oficial Germaniei. Germania trebuia să intre în Ligă fără rezerve, ca un prim pas indispensabil. Guvernul german a acceptat stipularea. Aceasta însemna că prevederile tratatelor aveau să continue în forţă, dacă şi până când acestea vor fi modificate prin înţelegere mutuală şi că nu fusese obţinută nici o promisiune specifică de reducere a armamentelor Aliaţilor.

* Theodore Lessing (ucis de nazişti, sept. 1933).

Alte cereri ale germanilor, avansate datorită unor intense presiuni şi sentimente naţionaliste, privind ştergerea din Tratatul de pace a clauzei referitoare la vinovaţii de război, redeschiderea problemei Alsacia-Lorena şi evacuarea imediată a trupelor Aliate din Köln, nu au fost prezentate de guvernul german şi nu ar fi fost acceptate de Aliaţi.

Pe această bază, la 4 octombrie s-a deschis oficial Conferinţa de la Locarno. Lângă apele liniştite ale acestui lac, s-au adunat delegaţii Britaniei, Franţei, Germaniei, Belgiei şi Italiei. Conferinţa a realizat: în primul rând, un Tratat de garanţie mutuală între cele cinci puteri; în al doilea rând, Tratate de arbitraj între Germania şi Franţa, Germania şi Belgia, Germania şi Polonia, Germania şi Cehoslovacia; în al treilea rând, înţelegeri speciale între Franţa şi Cehoslovacia, prin care Franţa se obliga să asigure acesteia ajutor în cazul în care încălcarea Pactului Occidental era urmată de folosirea neprovocată a armelor. Astfel democraţiile occidentale au fost de acord să menţină pacea între ele în orice situaţie şi să rămână unite împotriva oricăreia dintre ele care ar încălca acest contract şi ar porni o agresiune contra unei ţări frăţeşti. Cât priveşte Franţa şi Germania, Marea Britanie s-a angajat solemn să vină în ajutorul oricăruia dintre cele două state care ar fi supus unei agresiuni neprovocate. Acest angajament militar a fost acceptat de Parlament şi susţinut cu căldură de naţiune. În zadar s-ar căuta în istorie o acţiune asemănătoare.

Problema dacă exista vreo obligaţie din partea Franţei sau a Britaniei de a se dezarma la vreun nivel special nu a fost atacată. Eu am intrat în aceste probleme ca ministru de Finanţe, încă de la început. Părerea mea proprie în legătură cu garanţiile de ambele părţi era că, atât timp cât Franţa rămânea înarmată şi Germania dezarmată, Germania nu o putea ataca; şi că, pe de altă parte, Franţa nu va ataca niciodată Germania dacă aceasta ar implica faptul că Britania să devină aliatul Germaniei. Astfel, deşi propunerea părea periculoasă teoretic, căci ne angajam de fapt să luăm parte, alături de unul sau altul, în orice război franco-german care ar izbucni. Era foarte puţin probabil ca un asemenea dezastru să apară vreodată; şi acesta era cel mai bun mijloc de a-l evita. De aceea, eu m-am opus totdeauna atât dezarmării Franţei cât şi reînarmării Germaniei din cauza pericolului mult mai mare pe care l-ar reprezenta pentru Marea Britanie o asemenea situaţie. Pe de altă parte, Britania şi Liga Naţiunilor, căreia i s-a alăturat Germania ca parte a acestei înţelegeri, ofereau o protecţie reală poporului german. Astfel, s-ar fi creat un echilibru, în care Britania, al cărei interes major era încetarea certei dintre Germania şi Franţa, era în mare măsură arbitru. Se spera că acest echilibru putea dura douăzeci de ani, timp în care armamentele Aliaţilor s-ar fi redus, treptat şi firesc, sub influenţa unei păci îndelungate, a unei încrederi crescânde şi a poverilor financiare. Era evident că va apare un pericol dacă Germania va deveni mai mult sau mai puţin egală cu Franţa cu atât mai mult dacă va fi mai puternică decât Franţa. Dar toate acestea păreau excluse prin solemne obligaţii din tratate.

Pactul de la Locarno s-a ocupat doar de pacea în vest şi s-a sperat că ceea ce noi numeam un „Locarno în est" va urma acestuia. Am fi

fost foarte bucuroşi dacă pericolul unui viitor război între Germania şi Rusia ar fi putut fi controlat în acelaşi spirit şi cu măsuri similare acelora privind un posibil război între Germania şi Franţa. Chiar şi Germania lui Stresemann nu dorea nicidecum să închidă uşa în privinţa pretenţiilor germane în est, sau să accepte prevederile tratatului teritorial în legătură cu Polonia, Danzig, Coridorul şi Silezia superioară. Rusia sovietică stătea bosumflată în spatele acelui *cordon sanitar* al statelor antibolşevice. Deşi eforturile noastre au fost continuate, nu s-a făcut nici un progres în est. În nici un moment, eu nu am renunţat la încercarea de a da Germaniei mai multă satisfacţie în legătură cu frontiera răsăriteană. Dar nu s-a ivit nici o ocazie în aceşti ani ai speranţei.

* * *

Tratatul care s-a încheiat la sfârşitul anului 1925 la Conferinţa de la Locarno a provocat multă bucurie. Domnul Baldwin a fost primul care l-a semnat, la Ministerul de Externe. Ministrul de Externe, domnul Austen Chamberlain, neavând o reşedinţă oficială, mi-a cerut să-i împrumut sufrageria mea din Downing Street 11, pentru masa lui prietenească, intimă, cu domnul Stresemann, ministrul de Externe german. Ne-am întâlnit cu toţii în mare prietenie şi ne-am gândit ce viitor minunat ar avea Europa dacă marile ei naţiuni s-ar uni cu adevărat şi s-ar simţi în siguranţă. După ce acest memorabil instrument a căpătat aprobarea cordială a Parlamentului, domnului Austen Chamberlain i s-a acordat Ordinul Jartierei şi Premiul Nobel pentru pace. Realizarea lui reprezenta un mare succes în restaurarea Europei şi a inaugurat trei ani de pace şi refacere. Deşi vechile antagonisme erau doar adormite şi tobele noilor încorporări începuseră să se audă deja, era justificat să sperăm că bazele atât de solid obţinute vor deschide calea spre noi marşuri înainte.

În 1929, starea Europei era liniştită, cum nu mai fusese de douăzeci de ani, şi nu avea să mai fie încă douăzeci de ani. Exista un sentiment prietenos faţă de Germania, după tratatul nostru de la Locarno şi după evacuarea Rhineland-ului de către trupele franceze şi contingentele Aliate la o dată mai avansată decât cea prescrisă la Versailles. Noua Germanie şi-a luat locul în trunchiata Ligă a Naţiunilor. Sub influenţa benefică a împrumuturilor americane şi britanice, Germania se înviora repede. Noile ei vapoare au cucerit panglica albastră a Atlanticului. Comerţul ei avansa în salturi iar prosperitatea internă sporea. Franţa, cu sistemul ei de alianţe, părea şi ea în siguranţă în Europa. Clauzele de dezarmare ale Tratatului de la Versailles nu erau încălcate în mod deschis. Marina germană era inexistentă. Forţa aeriană germană era interzisă şi nu se născuse încă. În Germania erau multe influenţe puternic opuse ideii de război, fie şi numai din prudenţă iar Înaltul Comandament german nu putea crede că Aliaţii le-ar permite să se reînarmeze. Pe de altă parte, în faţa noastră stătea ceea ce aveam să numesc mai târziu „Furtuna economică". Cunoştinţe despre aceasta existau doar în cercurile financiare înalte iar acestea erau obligate să tacă în privinţa previziunilor lor.

* * *

Alegerile generale din mai 1929 au arătat că „mişcarea pendulului" şi dorinţa normală de schimbare erau factori puternici pentru electoratul britanic. Socialiştii au obţinut o mică majoritate asupra conservatorilor în noua Cameră a Comunelor. Domnul Baldwin i-a înmânat regelui demisia sa. Noi am plecat cu toţii la Windsor, cu un tren special, ca să ne predăm sigiliile şi funcţiile; la 7 iulie, domnul Ramsey MacDonald a devenit prim-ministru în fruntea unui guvern minoritar, dependent de voturile liberale.

Primul-ministru socialist a dorit ca guvernul laburist să se distingă prin ample concesii făcute Egiptului, printr-o schimbare constituţională cu bătaie lungă în India şi printr-un efort reînnoit pentru dezarmare mondială sau, oricum, britanică. Acestea erau ţeluri pentru care putea conta pe ajutorul liberalilor şi pentru care, în consecinţă, dispunea de majoritate în Parlament. Aici au început divergenţele mele cu domnul Baldwin şi, ca urmare, s-a deteriorat sensibil relaţia pe care am avut-o când mă alesese ministru de Finanţe, cu cinci ani în urmă. Am rămas desigur într-un contact personal plăcut, dar ştiam că nu gândeam la fel. Ideea mea era că opoziţia conservatoare ar trebui să combată puternic guvernul laburist în toate problemele importante ale Imperiului şi ale naţiunii, să se identifice cu măreţia Britaniei, ca pe vremea Lordului Beaconsfield şi a Lordului Salisbury, şi să nu ezite să facă faţă controverselor, chiar dacă prin aceasta nu s-ar obţine o reacţie din partea naţiunii. Pe cât mi-am putut da seama, domnul Baldwin simţea că trecuseră de mult timpurile unei robuste afirmări a măreţiei imperiale britanice şi că speranţele Partidului Conservator se bazau pe o acomodare cu forţele liberale şi laburiste, pentru ca, prin manevre îndemânatice şi la timp potrivit, să desprindă din rândul acestora anumite grupuri ale opiniei publice şi blocuri de alegători.

El a obţinut, desigur, mari succese. A fost unul din marii conducători de partid pe care i-au avut vreodată conservatorii. El a luptat ca şef al lor timp de cinci alegeri generale, dintre care a câştigat trei.

Ruptura noastră definitivă a survenit în legătură cu India. Primul-ministru susţinea şi chiar împingea înainte planul său de autoguvernare indiană. Fiind îmboldit de viceregele conservator, Lord Irvin, şi apoi de Lordul Halifax. La Londra s-a ţinut o conferinţă de rău augur, la care domnul Gandhi, recent eliberat dintr-o închisoare comodă, era figura centrală. Nu e necesar în aceste pagini să continui cu amănuntele acestei controverse care au dominat şedinţele din 1929 şi 1930. La eliberarea domnului Gandhi pentru a putea participa, în calitate de trimis al Indiei naţionaliste, la conferinţa de la Londra, eu am ajuns la punctul de ruptură a relaţiilor mele cu domnul Baldwin. El părea mulţumit de toate aceste evenimente, era în acord total cu primul-ministru şi cu vice-regele şi a condus pe acest drum opoziţia conservatoare. Eu eram sigur că vom pierde India în cele din urmă şi că poporul indian va suferi dezastre nemăsurate. De aceea, după un timp, mi-am dat demisia din guvernul

din umbră, dar l-am asigurat pe domnul Baldwin că îi voi da tot ajutorul care îmi stătea în putere în opoziţia faţă de guvernul socialist în Camera Comunelor şi că voi face tot posibilul să asigur înfrângerea lor în orice alegeri generale.

* * *

Anul 1929 ajunsese aproape în ultimul trimestru, promiţând apariţia unei prosperităţi tot mai mari, în special în Statele Unite. Un optimism extraordinar susţinea o orgie de speculaţii. S-au scris cărţi care dovedeau că criza economică era o etapă pe care managementul şi ştiinţa sunt în stare să o stăpânească, cel puţin. „Se pare că am terminat şi am înlăturat definitiv ciclurile economice aşa cum le-am cunoscut", spunea în septembrie preşedintele Bursei din New York. Dar, în octombrie, o furtună a trecut peste Wall Street. Intervenţia celor mai puternici agenţi nu a reuşit să oprească valul vânzărilor provocate de panică. Un grup de bănci importante a constituit un fond de un miliard de dolari ca să menţină şi să stabilizeze piaţa. Totul a fost în zadar.

Toată bogăţia, atât de repede câştigată în hârtii de valoare în anii precedenţi, s-a evaporat. Prosperitatea a milioane de cămine americane crescuse pe o gigantică structură de credite umflate, devenite acum fantomă. În afară de specularea acţiunilor pe plan naţional, pe care şi cele mai cunoscute bănci au încurajat-o prin împrumuturi uşoare, se dezvoltase un vast sistem de cumpărare în rate de case, mobilă, maşini, precum şi tot felul de obiecte casnice şi altele. Toate s-au prăbuşit acum. Uzine puternice au intrat în derută şi paralizie. Abia ieri, parcarea maşinilor în care circulau mii de muncitori şi meseriaşi în drum spre munca lor zilnică fusese o problemă urgentă. Azi, scăderea dureroasă a salariilor şi creşterea şomajului afectau întreaga comunitate, angajată până în acest moment în crearea continuă a unor articole dorite, pentru bucuria milioanelor de oameni. Sistemul bancar american era mai puţin concentrat şi cu o bază mai puţin solidă decât în Britania. Douăzeci de mii de bănci locale au suspendat plăţile. Mijloacele de schimb de bunuri şi servicii de la om la om s-au prăbuşit la pământ şi crahul din Wall Street a reverberat la fel în casele modeste ca şi în cele bogate.

Nu trebuie totuşi să se creadă că viziunea trandafirie a bogăţiei şi confortului sporit, larg împărtăşită de poporul Statelor Unite, nu avea în spatele ei decât iluzii şi nebunia pieţii. Niciodată înainte nu se produseseră în vreo societate cantităţi atât de imense de bunuri de tot felul, împărţite şi schimbate. Nu exista nici o limită a beneficiilor pe care oamenii şi le pot oferi unii altora prin folosirea maximă a hărniciei şi îndemânării lor. Această splendidă manifestare a fost sfărâmată şi distrusă de procese imaginare inutile şi de dorinţa de câştig care depăşeau cu mult marea realizare. Ca urmare a prăbuşirii bursei, în perioada anilor 1929–1932, a apărut o scădere continuă a preţurilor, şi în consecinţă, reduceri în producţie care au provocat un amplu şomaj.

Consecinţele acestei dezorganizări a vieţii economice au devenit

mondiale. A urmat o restrângere generală a comerțului, ca urmare a șomajului și a declinului producției. S-au impus restricții vamale pentru protejarea piețelor interne. Criza generală a adus cu ea aceste dificultăți monetare și a paralizat creditul intern. Aceasta a răspândit ruina și șomajul pe întreg globul. Guvernul laburist socialist al domnului MacDonald, cu toate promisiunile făcute, a constatat, în 1930 și 1931, că șomajul a sărit de la un milion la aproape trei milioane. Se spunea că în Statele Unite erau fără lucru zece milioane de persoane. Întregul sistem bancar al marii republici era în derută și în colaps temporar. Dezastre asemănătoare au suferit Germania și alte țări europene. Totuși, nimeni nu a murit de foame în lumea de limbă engleză.

Este totdeauna dificil ca o administrație sau un partid, care se bazează pe atacarea capitalului, să-și păstreze încrederea și creditul, atât de importante în economia foarte artificială a unei insule ca Britania. Guvernul domnului MacDonald nu era deloc capabil să facă față problemelor cu care se confrunta. Nu puteau să ordone o disciplină de partid sau să producă energia necesară fie și numai pentru echilibrarea bugetului. În asemenea condiții, un guvern, care deja este minoritar și lipsit de încredere financiară, nu poate supraviețui.

Eșecul Partidului Laburist de a face față futunii, brusca prăbușire a creditului financiar al Britaniei și scindarea Partidului Liberal, cu puterea lui de echilibrare, a dus la o Coaliție națională. Se părea că doar un guvern al tuturor partidelor ar putea face față crizei. Domnul MacDonald și ministrul lui de Finanțe, cu o emoție patriotică puternică, au încercat să atragă în combinație masa Partidului Laburist. Domnul Baldwin, totdeauna bucuros ca alții să aibă funcția, atât timp cât el rămânea cu puterea, era de acord să lucreze sub conducerea domnului MacDonald. Era o atitudine care, deși merita respectul, nu corespundea realității. Domnul Lloyd George era încă în convalescență după o operație - serioasă la vârsta lui - iar Sir Herbert Samuel a condus grupul liberal în această combinație de partide.

Eu nu am fost invitat să iau parte la guvernul de coaliție. Eu eram desprins politic de domnul Baldwin din cauza Indiei. Eram un oponent al politicii guvernului laburist al domnului MacDonald. Ca și mulți alții, am simțit nevoia unei concentrări naționale. Dar nu am fost nici surprins, nici nefericit, când am fost lăsat afară din aceasta. Eu am rămas să pictez la Cannes cât timp a durat criza politică. Ce aș fi făcut dacă mi s-ar fi cerut să mă alătur, nu știu. E inutil să discutăm tentații îndoielnice care nu au existat niciodată. Dar eu eram rău plasat pe scara politică. Aveam cincisprezece ani de participare în cabinet și eram ocupat cu viața mea la Marlborough. Dramele politice erau foarte emoționante în acea vreme pentru cei implicați în scandalul și vârtejul politicii, dar pot afirma cu sinceritate că nu am avut resentimente și, cu atât mai puțin, nu am simțit durere că am fost înlăturat atât de decisiv într-un moment de stres național. Totuși, era un inconvenient. În toți acești ani, din 1905, șezusem într-unul din rândurile din față și aveam totdeauna avantajul de a vorbi de la tribună, unde îți poți pune notițele și să pretinzi, cu mai mult sau

mai puţin succes, că formulezi pe măsură ce continui. Acum, trebuia să-mi găsesc cu oarecare dificultate un loc dincolo de pasaj, în partea guvernului, unde trebuia să-mi ţin în mână notiţele atunci când vorbeam şi să-mi încerc şansa în dezbaterile cu alţi bine cunoscuţi foşti miniştri. Totuşi, din când în când, mi se dădea cuvântul.

Formarea noului guvern nu a pus capăt crizei financiare şi, când m-am întors din străinătate, am găsit totul tulburat, în ajunul unor inevitabile alegeri generale. Verdictul electoratului a fost merituos pentru naţiunea britanică. S-a format un guvern naţional sub conducerea domnului Ramsey MacDonald, fondatorul Partidului Laburist-Socialist. Acesta a propus poporului un program de severă austeritate şi sacrificii. Era o versiune timpurie a formulei, „sânge, muncă, lacrimi şi sudoare", fără stimulentul sau cerinţele războiului şi ale pericolului moral. Trebuia practicată economia cea mai dură. Tuturor urma să li se reducă salariul sau venitul. Maselor populare li se cerea să voteze pentru un *regim* de abnegaţie autoimpusă. Acestea au răspuns ca totdeauna când sunt prinse într-o stare de spirit eroică. Deşi, contrar declaraţiilor, guvernul a abandonat etalonul aur şi deşi domnul Baldwin a fost obligat să suspende pentru totdeauna, cum s-a dovedit ulterior, acele plăţi ale datoriei americane, hotărâre pe care i-o impusese Cabinetului în 1923, încrederea şi creditul au revenit. Noua administraţie avea o majoritate covârşitoare. Domnul MacDonald, ca prim-ministru, era urmat doar de şapte sau opt miniştri din partidul lui; dar numai vreo cincizeci dintre oponenţii săi laburişti şi foşti adepţi au revenit în Parlament. Sănătatea şi puterile lui slăbeau şi a domnit în fruntea sistemului britanic, cu o decrepitudine crescândă, aproape patru ani nefericiţi. Şi foarte curând, în aceşti patru ani, a apărut Hitler.

Capitolul III
ADOLF HITLER

În octombrie 1918, un caporal german fusese temporar orbit de iperită, într-un atac englez lângă Comines. În timp ce era în spital în Pomerania, înfrângerea şi revoluţia măturară Germania. Fiu al unui obscur funcţionar vamal, avusese vise tiereşti de a deveni un mare artist. Nereuşind să intre la Academia de artă din Viena, a trăit în sărăcie în acea capitală şi, mai târziu, la München. Uneori ca zugrav de case, adesea ca muncitor zilier, a suferit privaţiuni fizice şi şi-a format un resentiment aspru, deşi ascuns, din cauză că lumea nu i-a permis succesul. Aceste nefericiri nu l-au dus în rândurile comuniştilor. Printr-o onorabilă inversiune, el nutrea, dimpotrivă, un sentiment anormal de lealitate rasială şi o fervenţă şi mistică admiraţie pentru Germania şi poporul german. La izbucnirea războiului, el s-a avântat cu elan în armată, şi a servit, timp de patru ani, într-un regiment bavarez pe frontul de vest. Aceasta a fost la început soarta lui Adolf Hitler.

În timp ce zăcea fără vedere şi neajutorat în spital, în iarna anului 1918, eşecurile sale personale păreau cufundate în dezastrul întregului popor german. Şocul înfrângerii, prăbuşirea legii şi ordinii, triumful francezilor, îi produceau soldatului convalescent o agonie care îi consuma fiinţa şi generau acele forţe nemăsurate, de rău augur, ale spiritului, care pot însemna salvarea sau damnarea omenirii. Pentru el, căderea Germaniei părea inexplicabilă prin procese obişnuite. Pe undeva, a existat o uriaşă şi monstruoasă trădare. Singur şi închis în sine, micul soldat gândea şi făcea speculaţii asupra posibilelor cauze al catastrofei, fiind călăuzit doar de experienţa personală îngustă. La Viena, el se amestecase în grupuri naţionaliste germane, extremiste, iar acolo auzise poveşti despre activităţile sinistre de subminare ale altei rase, duşmani şi exploatatori ai lumii nordice – evreii. Această furie patriotică a fuzionat cu invidia faţă de cei bogaţi şi plini de succes, rezultând o ură copleşitoare.

Când a fost eliberat din spital, ca un pacient oarecare, purtând încă uniforma cu care se mândrea ca un elev, ce scene trebuie să fi văzut ochii lui de curând vindecaţi! Îngrozitoare sunt convulsiile înfrângerii. În jurul lui, în atmosfera disperării şi nebuniei, se zărea Revoluţia Roşie. Maşini blindate străbăteau străzile Münchenului, răspândind manifeste sau

gloanţe asupra soldaţilor care fugeau. Proprii săi camarazi, cu sfidătoare banderole roşii pe braţul uniformei, strigau lozinci furioase împotriva a tot ce-i era drag pe lume. Ca într-un vis, totul îi deveni brusc clar. Germania fusese înjunghiată pe la spate şi sfâşiată de evrei, de profitori şi intriganţi din spatele frontului, de blestemaţii de bolşevici în conspiraţiea lor internaţională de intelectuali evrei. El vedea strălucind în faţa sa datoria de a salva Germania de aceste plăgi, de a răzbuna relele ce i s-au făcut, şi de a duce rasa stăpânilor spre destinul ei de mult hărăzit.

Ofiţerii din regimentul lui, adânc alarmaţi de starea de spirit de răzvrătire revoluţionară, a oamenilor lor, au fost foarte bucuroşi să găsească unul care părea că deţine esenţa rezolvării problemei. Caporalul Hitler dorea să rămână mobilizat şi să fie folosit ca „ofiţer de educaţie politică" sau agent. Sub această înfăţişare, el aduna informaţii despre încercări de răzvrătire şi acţiuni subversive. Imediat i s-a spus de către ofiţerul de Securitate pentru care lucra, să participe la adunările tuturor partidelor politice locale. Într-o seară, în septembrie 1919, caporalul s-a dus la o adunare a Partidului Muncitorilor Germani, într-o berărie din München, iar aici a auzit pentru prima dată oamenii vorbind în stilul propriilor sale convingeri, împotriva evreilor, a speculanţilor, a „crimelor din noiembrie" care au aruncat Germania în abis. La 16 septembrie, s-a alăturat acestui partid şi, la scurt timp după aceea, în concordanţă cu activitatea sa din armată, a preluat propaganda acestuia. În februarie 1920, s-a ţinut la München prima adunare de masă a Partidului Muncitorilor Germani, iar aici Adolf Hitler însuşi a dominat lucrările şi a schiţat programul Partidului în douăzeci şi cinci de puncte. Devenise politician. Fusese deschisă campania sa de salvare naţională. În aprilie a fost demobilizat şi dezvoltarea partidului a devenit ţelul întregii sale vieţi. Până la mijlocul anului următor, el i-a înlăturat pe vechii conducători şi, prin pasiune şi geniu, a impus oamenilor hipnotizaţi acceptarea controlului său personal. El era deja „Führerul". A fost cumpărat un ziar fără succes, *Voelkischer Beobachter*, care a devenit organul partidului.

Comuniştilor nu le-a trebuit mult ca să-şi recunoască duşmanul. Au încercat să tulbure adunările lui Hitler iar acesta, în ultimele zile ale anului 1921, şi-a organizat primele unităţi militare. Până în acel moment, totul s-a petrecut doar în cercurile locale din Bavaria. Dar, în condiţiile nefericitei vieţi a germanilor în aceşti cinci ani de după război, mulţi au început ici colo, prin tot Reichul, să asculte noua scriptură. Furia întregii Germanii faţă de ocupaţia franceză a regiunii Ruhr, în 1923, a adus partidului, numit acum Partidul Naţional Socialist, un larg val de aderenţi. Prăbuşirea mărcii a distrus baza clasei mijlocii germane, din rândul căreia mulţi au devenit în disperare, recruţi ai noului partid şi şi-au găsit alinarea nefericirii lor în ură, răzbunare şi fervoare patriotică.

De la început, Hitler a arătat clar că drumul spre putere trece prin agresiune şi violenţă împotriva Republicii de la Weimar, născută din ruşinea înfrângerii. În noiembrie 1923, „Führerul" avea în jurul lui un grup hotărât,

Goering, Hess, Rosenberg şi Roehm fiind proeminenţi. Aceşti oameni de acţiune au hotărât că venise momentul cuceririi autorităţii în statul Bavaria. Generalul von Ludendorf, şeful Statului Major al armatei germane în cea mai mare parte a primului război mondial, dădea acestei acţiuni prestigiul militar al numelui său şi s-a aflat în fruntea *Puciului*. Înainte de război, se obişnuia a se spune: „În Germania nu va fi revoluţie, pentru că în Germania revoluţiile sunt strict interzise". Preceptul a fost reînviat cu această ocazie de către autorităţile locale din München. Trupele de poliţie au tras, evitându-l cu grijă pe general, care mărşăluia drept înainte, în mijlocul demonstranţilor, şi a fost primit cu respect. Au fost ucişi vreo douăzeci dintre demonstranţi. Hitler s-a trântit la pământ şi, împreună cu alţi şefi, a fugit imediat, de pe scenă. În aprilie 1924, el a fost condamnat la patru ani de închisoare.

Deşi autorităţile germane menţinuseră ordinea şi tribunalul german a dat pedepse, sentimentul răspândit în întregul land era că acestea loveau în propria lor carne şi în sângele lor şi că făceau jocul străinilor pe seama fiilor cei mai credincioşi ai Germaniei. Pedeapsa lui Hitler a fost redusă de la patru ani la treisprezece luni. Aceste luni petrecute în fortăreaţa de la Landsberg au fost totuşi suficiente ca el să elaboreze în schiţă *Mein Kampf*, un tratat asupra filozofiei sale politice, dedicat morţilor recentului *Puci*. Când, în cele din urmă, a venit la putere, nu exista nici o altă carte care să fi meritat a fi studiată cu mai multă atenţie de către conducătorii politici şi militari ai Puterilor Aliate. Totul era acolo: programul de reînviere a Germaniei; tehnica propagandei de partid; planul de combatere a marxismului; conceptul statului naţional-socialist; poziţia de drept a Germaniei în fruntea lumii. Acesta era noul *Coran* al credinţei şi războiului: zemos, plin de vorbe goale, fără formă, dar tăios prin mesajul lui.

Principala teză a lui *Mein Kampf* era simplă. Omul este un animal luptător; de aceea, naţiunea, fiind o comunitate de luptători, este o unitate de luptă. Orice organism viu care încetează să mai lupte pentru existenţa lui este sortit pieirii. O ţară sau o rasă care încetează să lupte este de asemeni sortită pieirii. Capacitatea de luptă a unei rase depinde de puritatea ei. De aici, nevoia de a o scăpa de profanări străine. Rasa evreiască, datorită universalităţii ei, este în mod necesar pacifistă şi internaţionalistă.

Pacifismul este păcatul cel mai mortal, pentru că înseamnă capitularea rasei în lupta pentru existenţă. De aceea, prima datorie a fiecărei ţări este să naţionalizeze masele. Scopul final al educaţiei este să producă un german care, cu un minim de instrucţie, să poată fi transformat într-un soldat.

Marile răsturnări ale istoriei ar fi fost de neconceput dacă nu ar fi existat forţa de propulsie a pasiunilor fanatice şi isterice. Nimic nu s-ar fi realizat cu virtuţile burgheze ale păcii şi ordinii. Lumea se îndreaptă acum spre o asemenea răsturnare şi noul stat german trebuie să aibă grijă ca rasa aceasta să fie pregătită pentru ultimele şi cele mai mari decizii de pe pământ.

Politica externă poate fi lipsită de scrupule. Nu este sarcina diplomatică să permită unei naţiuni să naufragieze eroic, ci mai curând să aibă grijă ca ea să prospere şi să supravieţuiască. Anglia şi Italia sunt singurele aliate posibile ale Germaniei. Atât timp cât Germania nu se zbate singură, nimeni nu se zbate pentru ea. Provinciile pierdute nu pot fi redobândite doar prin apeluri solemne către cer sau prin pioase speranţe în Liga Naţiunilor, ci doar prin forţa armelor. Germania nu trebuie să repete greşeala de a lupta deodată cu toţi duşmanii ei. A ataca Franţa din motive pur sentimentale ar fi o prostie. Germania are nevoie de mărirea teritoriului în Europa. Politica colonială a Germaniei dinainte de război a fost o greşeală şi trebuie abandonată. Germania trebuie să caute expansiune în Rusia şi în Statele Baltice. Nu poate fi tolerată nici o alianţă cu Rusia. A duce război împreună cu Rusia şi împotriva Occidentului ar fi un act criminal, pentru că ţelul Sovietelor este triumful iudaismului internaţional. Aceştia erau „stâlpii de granit" ai politicii lui.

Lupta a continuat şi apariţia treptată a lui Adolf Hitler ca figură naţională nu prea a fost observată de către învingători, oprimaţi şi frământaţi de propriile lor necazuri şi de lupte între partide. A trecut un interval lung, până ce Naţional-Socialismul sau „Partidul Nazist", cum era numit acum, să capete influenţă în rândul poporului german, în forţele armate, în maşinăria de stat şi printre industriaşii îngroziţi nu fără temei de comunism, şi să devină o putere în viaţa germană, care trebuia remarcată pe plan internaţional. Când Hitler a fost eliberat din închisoare, la sfârşitul lui 1924, a spus că îi vor trebui câţiva ani ca mişcarea lui să fie recunoscută.

* * *

Una dintre prevederile democrate ale Constituţiei de la Weimar era aceea ca alegerile pentru Reichstag să aibă loc la fiecare patru ani. Se spera, prin această prevedere, că masele poporului german se vor bucura de un control complet şi continuu asupra Parlamentului lor. În practică, asta însemna să trăiască într-o atmosferă de emoţie politică febrilă şi în campanii electorale nesfârşite. Progresul lui Hitler şi al doctrinelor lui este înregistrat cu precizie. În 1928, el avea doar douăsprezece locuri în Reichstag. În 1930 numărul acestora a ajuns la 107; în 1932 erau 230. În acel timp, întreaga structură a Germaniei fusese îmbibată de organismele şi disciplina Partidului Naţional-Socialist, iar intimidările şi tot felul de insulte şi brutalităţi faţă de evrei luau amploare.

În această relatare, nu este necesar să urmărim an de an această dezvoltare complexă şi formidabilă, cu toate pasiunile şi mărşăviile şi cu toate suişurile şi coborâşurile ei. Soarele palid al conferinţei de la Locarno a strălucit un timp deasupra scenei. Cheltuirea masivelor împrumuturi americane crea un sentiment de revenire a bogăţiei. Mareşalul Hindenburg prezenta statul, iar Stresemann era ministrul lui de Externe. Majoritatea stabilă, decentă, a poporului german, răspunzând dragostei înnăscute faţă de autoritatea masivă şi majestuoasă, s-a agăţat de el până la ultima lui

suflare. Dar şi alţi factori puternici erau activi în naţiunea nefericită, cărcia Republica de la Weimar nu-i putea oferi un sentiment de securitate şi nici satisfacţia gloriei naţionale sau a răzbunării.

Dincolo de faţada guvernelor republicane şi a instituţiilor democrate impuse de învingători şi care purtau pecetea înfrângerii, puterea politică reală în Germania şi structura solidă a naţiunii, în anii de după război, aparţineau de fapt Marelui Stat Major al armatei germane sau Reichswehrului. Aceştia au fost acei care, în secret, au pus bazele reînarmării germane şi care făceau şi desfăceau preşedinţi şi cabinete. Ei găsiseră în mareşalul Hindenburg un simbol al puterii lor şi un instrument al voinţei lor. Dar, în 1930, Hindenburg avea optzeci şi trei de ani. De aici încolo, caracterul său şi puterea minţii sale intrară în declin. Devenea tot mai nedrept, arbitrar şi senil. În timpul războiului, i se făcuse o efigie uriaşă, iar patrioţii îşi puteau arăta admiraţia plătind ca să bată un cui în ea. Aceasta ilustrează efectiv ceea ce devenise acum – „Titanul de lemn". De câtva timp, generalilor le era clar că va trebui găsit un succesor satisfăcător mareşalului îmbătrânit. Căutarea omului nou a fost cumva copleşită de creşterea şi forţa vehementă a mişcării naţional-socialiste. După eşecul *Puciului* de la München din 1923, Hitler susţinuse o politică de strictă legalitate în cadrul Republicii de la Weimar. Dar, în acelaşi timp, el a încurajat şi plănuit extinderea formaţiunilor militare şi paramilitare ale Partidului Nazist. După un început modest, trupele de şoc S. D. sau Cămăşile brune, cu micul lor sâmbure disciplinar, S. S., au crescut în număr şi vigoare până acolo încât Reichswehrul a considerat că activităţile şi forţa lor potenţială au devenit foarte alarmante.

În fruntea formaţiunilor S. A. era soldatul mercenar Ernst Roehm, camaradul şi prietenul apropiat al lui Hitler în toţi aceşti ani de luptă. Roehm, şeful statului major al S. A., era un bărbat abil şi plin de curaj, dar dominat de ambiţii personale şi un pervers sexual. Urgiile lui nu erau o barieră în colaborarea lui Hitler cu el, în drumul greu şi periculos spre putere. Cântărind cu mai multă atenţie fluxurile care cuprindeau naţiunea, Reichswehrul s-a convins cu greu că, rămânând o castă militară şi o organizaţie în opoziţie cu mişcarea nazistă, nu mai putea menţine controlul asupra Germaniei. Ambele părţi aveau în comun hotărârea de a ridica Germania din abis şi a răzbuna înfrângerea ei; dar, în timp ce Reichswehrul reprezenta structura ordonată a Imperiului Kaiserului şi apăra interesle claselor feudale, aristocrate, moşiereşti şi înstărite din societatea germană, S. A. deveniseră – în mare măsură – o mişcare revoluţionară, stârnită de nemulţumirile unor subversivi nervoşi sau amărâţi şi de disperarea oamenilor ruinaţi. Se deosebeau de bolşevicii pe care îi denunţau, tot atât de mult pe cât se deosebeşte Polul nord de Polul sud.

Dacă Reichswehrul voia să se certe cu Partidul Nazist, însemna să sfâşie naţiunea învinsă. În 1931 şi 1932, şefii armatei au simţit că trebuie, de dragul lor şi al ţării, să-şi alăture forţele acelora cu care erau în opoziţie în probleme interne, cu toată rigiditatea şi severitatea minţii

germane. Cât îl priveşte pe Hitler, deşi era pregătit să folosească orice mijloc ca să pătrundă în citadela puterii, avea întotdeauna în faţa ochilor conducerea marii şi strălucitoarei Germanii care se bucurase de admiraţia şi loialitatea lui în anii tinereţii. Condiţiile pentru o înţelegere între el şi Reichswehr erau deci prezente de ambele părţi. Şefii armatei şi-au dat seama treptat că forţa Partidului Nazist era atât de mare încât Hitler era singurul succesor posibil al lui Hindenburg în fruntea naţiunii germane. Hitler, pe de altă parte, ştia că, pentru a-şi continua programul lui de reînviere a Germaniei, era indispensabilă o alianţă cu *elita* conducătoare a Reichswehrului. S-a încheiat astfel o înţelegere şi conducătorii armatei germane au început să-l convingă pe Hindenburg să-l privească pe Hitler ca pe un eventual Cancelar al Reichului. Astfel, acceptând să restrângă activităţile Cămăşilor brune, să le subordoneze Statului Major şi, în cele din urmă, dacă va fi inevitabil, să le lichideze, Hitler a obţinut loialitatea forţelor ce controlau Germania, dominaţia executivă oficială şi posibilă răsturnare în viitor a şefiei statului german. Caporalul ajunsese departe.

Exista totuşi o complicaţie internă aparte. Dacă cheia oricărei combinaţii de stăpânire a forţelor interne germane era Statul Major al Armatei, existau mai multe mâini care doreau să pună stăpânire pe cheie. În acel moment, generalul Kurt von Schleicher exercita o influenţă subtilă şi uneori decisivă. El era mentorul politic al cercului militar rezervat dar potenţial dominant. El era privit cu oarecare neîncredere de toate secţiunile şi fracţiunile şi era privit ca un agent politic util, cu multe cunoştinţe ce nu figurau în manualele Statului Major şi care nu erau totdeauna accesibile soldaţilor. Schleicher era de mult convins de semnificaţia mişcării naziste şi de nevoia de a o îngrădi şi controla. Pe de altă parte, el vedea că această ridicare groaznică a mulţimii, cu armata ei particulară mereu crescândă, S. A., era o armă care, dacă era bine manevrată de camarazii săi din Statul Major, putea reafirma măreţia Germaniei şi pe care ar fi putut să o folosească chiar pentru sine. Cu această intenţie, în cursul anului 1931, Schleicher a început să comploteze în secret cu Roehm. Atunci se desfăşura un proces dublu: Statul Major făcea aranjamente cu Hitler, iar Schleicher, în mijlocul lor, îşi ducea conspiraţia personală cu Roehm, principalul locţiitor al lui Hitler şi viitor rival al acestuia. Contactele lui Schleicher cu elementul revoluţionar din partidul nazist şi în special cu Roehm au ţinut trei ani, până ce amândoi au fost împuşcaţi din ordinul lui Hitler. Aceasta a simplificat desigur situaţia politică şi pe cea a supravieţuitorilor.

* * *

Între timp, furtuna economică a cuprins la rândul ei şi Germania. Băncile din Statele Unite, confruntate cu obligaţii tot mai mari în ţară, au refuzat să mărească împrumuturile nechibzuite acordate Germaniei. Această reacţie a dus la închiderea fabricilor şi la ruina multor întreprinderi pe care se baza reînvierea paşnică a Germaniei. Şomajul a crescut în

Germania la 2 300 000 oameni în iarna anului 1930. Aliaţii au oferit o prelungită şi binevoitoare uşurare a reparaţiilor. Treseman, ministrul de Externe, care acum era pe moarte, a obţinut ultimul său succes prin înţelegerea privind completa evacuare a regiunii Rinului de către armatele Aliate, cu mult înainte de prevederile tratatului.

Dar masele germane erau în mare parte indiferente faţă de remarcabilele concesii ale învingătorilor. Mai înainte, sau în condiţii mai fericite, acestea ar fi fost aclamate ca un pas mare pe calea reconcilierii şi ca o reîntoarcere la pacea adevărată. Dar acum, teama mereu prezentă care plana peste masele germane era şomajul. Clasele mijlocii fuseseră deja ruinate şi mânate la atitudini violente, în urma prăbuşirii mărcii. Poziţia lui Stresemann în politica internă, subminată de stresul economic internaţional şi de asalturile vehemente ale naziştilor lui Hitler şi ale anumitor magnaţi capitalişti, a dus la răsturnarea lui. La 28 martie 1930, Bruening, şeful Partidului Catolic de Centru, a devenit cancelar. Bruening era om catolic din Westfalia şi un patriot care căuta să refacă fosta Germanie în formă modernă, democrată. El a urmărit continuu pregătirea fabricilor pentru război. El trebuia de asemeni să lupte pentru stabilitate financiară în mijlocul unui haos crescând. Programul lui de economie şi reducere a numărului funcţionarilor publici şi a salariilor, nu era popular. Valurile urii erau şi mai turbulente. Susţinut de preşedintele Hindenburg, Bruening a dizolvat un Reichstag ostil, iar alegerile din 1930 i-au oferit o majoritate. El a făcut acum ultimul efort vizibil de a salva ce mai rămăsese din vechea Germania, împotriva agitaţiei naţionaliste, reînviată, violentă şi josnică. În acest scop, trebuia în primul rând să se asigure de realegerea lui Hindenburg ca preşedinte. Cancelarul Bruening a apelat la o soluţie nouă dar normală. El vedea pacea, siguranţa şi gloria Germaniei doar prin restaurarea unui împărat. Ar fi putut el oare să-l convingă pe bătrânul mareşal Hindenburg – dacă şi când va fi reales – ca în ultima sa legislatură să acţioneze ca regent penru o monarhie restaurată care să intre în funcţiune după moartea lui? Dacă ar fi fost realizată, această politică ar fi umplut golul din fruntea naţiunii germane spre care, după cum devenise evident acum, Hitler îşi crea drum. În orice condiţii, aceasta era linia justă. Dar cum putea Bruening să aducă Germania pe această linie? Elementul conservator, care se orienta spre Hitler, putea fi atras din nou prin reîntoarcerea Kaiserului Wilhelm; dar nici social-democraţii şi nici sindicatele nu ar fi tolerat reîntoarcerea bătrânului Kaiser sau a prinţului moştenitor. Planul lui Bruening nu era de a reface al doilea Reich. El dorea o monarhie constituţională de tip englez. El spera că unul dintre fiii prinţului moştenitor ar putea fi candidatul potrivit.

În noiembrie 1931, el i-a dezvăluit lui Hindenburg planurile sale, realizarea acestora depinzând de el. Reacţia bătrânului mareşal a fost imediat vehementă şi deosebită. Era uimit şi ostil. El a spus că se considera doar un mandatar al Kaiserului. Orice altă soluţie era o insultă adusă onoarei lui militare. Concepţia monarhistă, căreia îi era devotat, nu se

putea împăca cu o alegere între prinţi regali. Legitimitatea nu trebuia violată. Între timp, cum Germania nu avea să accepte reîntoarcerea Kaiserului, nu rămânea altineva decât el însuşi, Hindenburg. Aici s-a oprit. Nu exista compromis pentru el! *„J'y suis, j'y reste"*. Bruening a polemizat vehement şi poate prea îndelung cu bătrânul veteran. Cancelarul avea un plan solid. Dacă Hindenburg nu voia să accepte soluţia monarhică, deşi neortodoxă, va urma o dictatură nazistă revoluţionară. Nu s-a ajuns la nici o înţelegere. Dar, fie că Bruening reuşea sau nu să-l convingă pe Hindenburg, era imperativ ca acesta să fie ales din nou preşedinte, pentru a salva măcar prăbuşirea politică imediată a statului german. În prima etapă, planul lui Bruening a avut succes. La alegerile prezidenţiale din martie 1932, Hindenburg a fost reales, după un al doilea scrutin, obţinând majoritatea faţă de rivalii săi, Hitler şi comunistul Thaelmann. Acum, trebuiau luate în considerare situaţia economică din Germania şi relaţiile ei cu Europa. La Geneva se ţinea Conferinţa pentru dezarmare, iar Hitler se lansase într-o campanie zgomotoasă împotriva umilirii Germaniei prin tratatul de la Versailles.

Meditând atent, Bruening schiţă un plan pe termen lung de revizuire a Tratatului, dar în aprilie s-a dus la Geneva şi s-a bucurat de o primire neaşteptat de formidabilă. În convorbirile dintre el şi MacDonald precum şi cu domnul Stimson şi domnul Norman Davis din America, se părea că se va putea ajunge la o înţelegere. Baza extraordinară a acestui lucru o constituia principiul „egalităţii în armamente" între Germania şi Franţa, problemă ce se preta la interpretări diferite. Este într-adevăr surprinzător, după cum se va explica în alte capitole, că un om cu bun-simţ putea să-şi închipuie că pacea ar fi putut fi construită pe asemenea baze. Dacă acest punct vital avea să fie acceptat de învingători, asta îl scotea pe Bruening din impas, iar apoi, pasul următor – şi cel înţelept – ar fi fost anularea reparaţiilor, în scopul unei renaşteri a Europei. Desigur, o asemenea înţelegere ar fi ridicat poziţia personală a lui Bruening spre un triumf.

Norman Davis, ambasadorul american plenipotenţiar, i-a telefonat premierului francez Tardieu, să vină imediat de la Paris la Geneva. Dar, din nefericire pentru Bruening, Tardieu avea alte veşti. Schleicher acţionase la Berlin şi îl avertizase pe ambasadorul francez să nu negocieze cu Bruening, pentru că prăbuşirea lui era iminentă. Se poate de asemeni ca Tardieu să fi fost îngrijorat de poziţia militară a Franţei în formula „egalităţii în armamente". Oricum, Tardieu n-a venit la Geneva, iar la 1 mai, Bruening a revenit la Berlin. Sosirea lui cu mâinile goale într-un asemenea moment i-a fost fatală. Erau necesare măsuri drastice şi disperate pentru a se evita ameninţarea colapsului economic în Germania. Pentru asemenea măsuri, guvernul nepopular al lui Bruening nu avea destulă forţă. El a dus lupta în cursul lunii mai, iar între timp, în caleidoscopul politicii parlamentare franceze, Tardieu a fost înlocuit de domnul Heriot.

Noul prim-ministru francez s-a declarat gata să discute formula la

care s-a ajuns în convorbirile de la Geneva. Ambasadorului american la Berlin i s-au dat instrucţiuni să-l îndemne pe cancelarul german să se ducă fără întârziere la Geneva. Acest mesaj a fost primit de Bruening abia la 30 mai. Dar, între timp, influenţa lui Schleicher a precumpănit. Hindenburg fusese deja convins să-l demită pe cancelar. În cursul aceleiaşi dimineţi, după ce invitaţia americană, cu toată speranţa şi imprudenţa ei, ajunsese la Bruening, el a aflat că soarta lui fusese pecetluită şi, la amiază, şi-a dat demisia ca să evite destituirea. Aşa s-a terminat ultima guvernare din Germania de după război care ar fi putut duce poporul german spre o constituţie stabilă şi civilizată şi i-ar fi deschis canale paşnice de legătură cu vecinii săi. Oferta făcută de aliaţi lui Bruening l-ar fi salvat, dacă nu erau intrigile lui Schleicher şi întârzierea lui Tardieu. Aceste oferte trebuiau discutate acum cu un sistem diferit şi cu un om diferit.

Adolf Hitler, Hermann Goering şi Joachim von Ribbentrop

Capitolul IV
ANII LĂCUSTELOR*
1931 – 1933

Guvernul britanic rezultat din alegerile din 1931 era, în aparenţă, anul dintre cele mai puternice, dar de fapt era unul dintre cele mai slabe din analele britanice. Domnul Ramsey MacDonald, primul-ministru, se rupsese de Partidul Socialist, care fusese creaţia vieţii lui, şi ambele părţi erau afectate. De atunci încolo, el a stat supărat în fruntea unei administraţii care, deşi cu numele era naţională, era copleşitor conservatoare, de fapt. Domnul Baldwin prefera substanţa în locul formei puterii şi a domnit cu placiditate din umbră. La Ministerul de Externe era Sir John Simon, unul dintre conducătorii contingentului liberal. Principala activitate a administraţiei în interior era condusă de domnul Neville Chamberlain, care curând a devenit ministru de Finanţe. Partidul Laburist, învinuit pentru eşecul din timpul crizei financiare şi dureros lovit în alegeri, era condus de pacifistul extrem, domnul George Lansbury. În perioada de patru ani şi un sfert a administraţiei, din august 1931 până în noiembrie 1935, întreaga situaţie pe continentul european s-a inversat.

* * *

Toată Germania se afla în mişcare şi se desfăşurau evenimente importante. Papen, care îi urmase lui Bruening în funcţia de cancelar, împreună cu generalul politician Schleicher încercaseră până acum să conducă Germania prin inteligenţă şi intrigă. Acum trecuse vremea lor. Papen spera să conducă cu sprijinul anturajului preşedintelui Hindenburg şi al grupului naţionalist extremist din Reichstag. La 20 iulie s-a făcut un pas decisiv. Guvernul socialist din Prusia a fost înlăturat cu forţa din funcţie. Dar rivalul lui Papen era dornic de putere. După calculele lui Schleicher, instrumentul prin care acţiona îl reprezentau forţele întunecate, ascunse, care năvăleau în politica germană în spatele puterii crescânde şi

---

* Patru ani mai târziu, Sir Thomas Inskip, ministrul pentru Coordonarea Apărării, care cunoştea bine *Biblia*, a folosit această expresie pentru perioada nefericită pe care o moştenise el: „Anii pe care i-au mâncat lăcustele" (Ioel, 1, 25).

a numelui lui Adolf Hitler. El spera să facă din mişcarea lui Hitler un docil servitor al Reichswehrului şi astfel să obţină el însuşi controlul amândurora. Contactele dintre Schleicher şi Roehm, şeful trupelor naziste S. A., care începuseră în 1931, au fost extinse în anul următor la relaţii mai precise între Schleicher şi Hitler însuşi. Calea spre putere pentru ambii bărbaţi părea a fi obstrucţionată de Papen şi de încrederea pe care i-o acorda acestuia Hindenburg.

În august 1932, Hitler a venit la Berlin la o solicitare particulară din partea preşedintelui. Momentul părea prielnic pentru un pas înainte. În spatele Führerului erau treisprezece milioane de voturi. Trebuia să ceară o funcţie vitală. Era acum cumva în poziţia lui Mussolini dinaintea marşului asupra Romei. Dar lui Papen nu-i păsa de istoria recentă a Italiei. El avea sprijinul lui Hindenburg şi nu avea de gând să demisioneze. Bătrânul mareşal s-a văzut cu Hitler. N-a fost impresionat. „Bărbatul ăsta cancelar? Am să-l fac şef de poştă, ca să poată linge timbrele cu imaginea capului meu pe ele." În cercurile de palat, Hitler nu avea influenţa pe care o aveau rivalii săi.

În ţară, electoratul era neliniştit şi lăsat în voia soartei. În noiembrie 1932, s-au ţinut alegeri în întreaga Germanie, pentru a cincea oară într-un an. Naziştii au pierdut teren şi cele 230 de locuri ale lor s-au redus la 196, comuniştii câştigând diferenţa. Puterea Führerului de a negocia slăbise deci. Poate că, în cele din urmă, generalul Schleicher avea să se descurce fără el. Generalul a câştigat simpatii în cercul consilierilor lui Hindenburg. La 17 noiembrie, Papen şi-a dat demisia şi Schleicher a devenit cancelar în locul lui. Dar s-a constatat că noul cancelar fusese mai capabil să tragă sfori în spatele scenei, decât pe faţă, în vârful puterii. Se certase cu prea mulţi oameni. Hitler, împreună cu Papen şi naţionaliştii, s-au aliniat acum împotriva lui, iar comuniştii, luptându-se cu naziştii pe străzi şi cu guvernul prin greve, au contribuit la a-i face imposibilă conducerea. Papen şi-a folosit influenţa sa personală asupra preşedintelui Hindenburg. Pentru a-l placa pe Hitler n-ar fi oare cea mai bună soluţie să se arunce asupra lui răspunderile şi poverile funcţiei? Hindenburg a acceptat, de nevoie, în cele din urmă. La 10 ianuarie 1933, Adolf Hitler a preluat funcţia de cancelar al Germaniei.

Mâna stăpânului a fost curând simţită de toţi cei care i se opuneau sau puteau să se opună Noii ordini. La 2 februarie, au fost interzise orice întruniri sau demonstraţii ale Partidului Comunist German şi a început în întreaga Germanie o percheziţie după toate armele ascunse ce aparţineau comuniştilor. Punctul culminant s-a petrecut în seara de 27 februarie 1933. Clădirea Reichstagului a izbucnit în flăcări. Au fost chemate Cămăşile brune, Cămăşile negre şi formaţiunile lor auxiliare. Au fost făcute peste noapte patru mii de arestări, inclusiv Comitetul Central al Partidului Comunist German. Aceste măsuri i-au fost încredinţate lui Goering, care devenise acum ministru de Interne în Prusia. Aceste măsuri au fost preliminariile pentru viitoarele alegeri şi au asigurat înfrângerea comuniştilor,

cei mai formidabili oponenţi ai noului *regim*. Organizarea campaniei electorale a fost încredinţată lui Goebbels, iar lui nu-i lipsea nici îndemânarea, nici zelul.

Dar mai erau încă în Germania forţe reţinute, încăpăţânate, sau activ ostile hitlerismului. Comuniştii şi mulţi alţii, care votaseră cu ei în aceste condiţii perplexe şi nenorocite, au obţinut 81 de locuri, socialiştii 118. Partidul de Centru 73 iar aliaţii naţionalişti ai lui Hitler, sub conducerea lui Papen şi Hugenberg, 52. Treizeci şi trei de locuri au revenit grupurilor minore de centru dreapta. Naziştii au obţinut 17 000 000 de voturi şi 288 de locuri. Aceste rezultate i-au asigurat lui Hitler şi aliaţilor săi naţionalişti controlul asupra Reichstagului. Atunci şi abia atunci a obţinut Hitler, cu momele, un vot majoritar de la poporul german. În procesele obişnuite ale guvernării parlamentare civilizate, o majoritate atât de importantă ar fi avut mare influenţă şi consideraţie în stat. Dar, în noua Germanie nazistă, minorităţile aveau să înveţe acum că nu aveau drepturi.

La 21 martie 1933, Hitler a deschis în biserica garnizoanei din Potsdam, în apropierea mormântului lui Frederic cel Mare, primul Reichstag al celui de al Treilea Reich. În incinta bisericii, şedeau reprezentanţii Reichswehrului, simbolul continuităţii puterii germane, şi ofiţerii superiori ai S. A. şi S. S., noile figuri ale Germaniei reînviate. La 24 martie, majoritatea Reichstagului, copleşind sau intimidându-i pe toţi oponenţii, a confirmat, cu 441 de voturi pentru şi 94 contra, puterile depline ale cancelarului Hitler pe timp de patru ani. Când s-a anunţat rezultatul, Hitler s-a întors spre banca socialiştilor şi a strigat: „Şi acum, nu mai am nevoie de voi."

În entuziasmul produs de acest vot, coloanele fericite ale Partidului Naţional-Socialist au trecut prin faţa conducătorului lor, într-un omagiu păgân al unei procesiuni cu torţe pe străzile Berlinului. Fusese o luptă îndelungată, greu de înţeles pentru străini, în special pentru cei care nu au cunoscut durerile înfrângerii. Adolf Hitler reuşise în cele din urmă. Dar el nu era singur. El chemase din adâncurile înfrângerii furiile latente, întunecate şi sălbatice, ale rasei celei mai numeroase, mai războinice, mai nemiloase, contradictorii şi nefericite din Europa. El chemase idolul înspăimântător al unui moloh devorator, al cărui preot şi reîncarnare era el însuşi. Nu am intenţia să descriu brutalitatea şi răutatea cu care a fost făurit acest aparat al urii şi tiraniei, care acum avea să fie perfecţionat. În cadrul acestei relatări este nevoie doar să prezint cititorului faptul nou şi îngrozitor care căzuse asupra lumii încă neştiutoare: Germania era sub Hitler şi Germania se înarma.

* * *

În timp ce în Germania aveau loc aceste importante schimbări, guvernul MacDonald-Baldwin s-a simţit obligat să pună în aplicare, un timp, reducerile severe şi restricţiile pe care criza financiară le impusese deja asupra modestelor noastre armamente şi a închis bine ochii şi urechile la simptomele neliniştitoare din Europa. În efortul vehement de a obţine o dezarmare a învingătorilor pe măsura celei care fusese impusă învinşilor

prin Tratatul de la Versailles, domnul MacDonald şi colegii lui conservatori şi liberali au avansat o serie de propuneri la Liga Naţiunilor şi prin alte canale deschise. Francezii, în ciuda faptului că problemele lor politice erau într-un flux şi o mişcare continuă, fără vreo semnificaţie specială, se agăţau cu tenacitate de armata lor, centrul şi sprijinul vieţii Franţei şi al tuturor aliaţilor ei. Această atitudine le-a adus critici, atât din Britania cât şi din Statele Unite. Părerile presei şi ale publicului nu erau bazate pe realitate, dar valul adversităţii era puternic.

Guvernul german a fost încurajat de comportarea britanică. El a trecut aceasta pe seama slăbiciunii fundamentale şi a decadenţei inerente, impuse până şi unei rase nordice de formele democratice şi parlamentare ale societăţii. Având toată forţa lui Hitler în spate, guvernul german a adoptat o linie de îngâmfare. În iulie 1932, delegaţia guvernului german îşi adunase hârtiile şi părăsise Conferinţa pentru dezarmare. Atragerea lor înapoi la masa discuţiilor devenise primul obiectiv politic al Aliaţilor victorioşi. În noiembrie, sub severe şi constante presiuni britanice, francezii au propus ceea ce s-a numit incorect „Planul Herriott". Esenţa acestui plan era reconstituirea tuturor forţelor europene de apărare ca armate cu serviciu militar redus şi cu efective limitate, admiterea egalităţii de statut, dar nu în mod necesar acceptarea egalităţii de forţă. De fapt şi în principiu, admiterea egalităţii de statut făcea imposibilă, în final, neadmiterea egalităţii de forţă. Aceasta a permis guvernelor aliate să ofere Germaniei „Egalitate în drepturi într-un sistem care să asigure securitate pentru toate naţiunile". Sub anumite asigurări ce aveau un caracter iluzoriu, francezii au fost determinaţi să accepte această formulă fără sens. Cu aceasta, germanii au consimţit să revină la Conferinţa pentru dezarmare. Acest lucru a fost salutat ca o notabilă victorie a păcii.

Stârnit de briza popularităţii, guvernul Majestăţii Sale a produs la 16 martie 1933, ceea ce s-a numit, după autorul şi inspiratorul acestuia, „Planul MacDonald". Planul accepta ca punct de plecare adoptarea concepţiei franceze a armatelor cu serviciu militar redus – în cazul acesta, serviciu militar de opt luni – şi continua prevăzând cifre exacte pentru trupele fiecărei ţări. Armata franceză trebuia redusă de la cifra de pace de 500 000 la 200 000 de oameni, iar Germania trebuia să mărească numărul până la paritate cu această cifră. În acel moment, forţa militară germană, deşi nu avea încă rezerve instruite, asemenea rezerve putând fi asigurate doar de o succesiune anuală a recrutărilor, putea să se ridice la o cifră echivalentă cu peste un milion de voluntari înflăcăraţi, echipaţi parţial cu diverse arme dintre cele mai noi, provenite din uzinele convertibile şi parţial convertite. Rezultatul a fost neaşteptat. Hitler, acum cancelar şi stăpân al întregii Germanii, care atunci când preluase puterea dăduse deja ordinul să se meargă înainte cu curaj, pe scară naţională, atât în tabere de instrucţie cât şi în fabrici, se simţea într-o poziţie puternică. El nu s-a obosit nici măcar să accepte ofertele ce i se făceau. Cu un gest de dispreţ, a cerut guvernului german să se retragă atât de la Conferinţă cât şi din Liga Naţiunilor.

E greu de găsit o paralelă la lipsa de înţelepciune a guvernului englez

şi la slăbiciunea celui francez, care totuşi reflectau şi opinia parlamentelor lor în această perioadă dezastruoasă. Nici Statele Unite nu pot scăpa judecăţii istoriei. Absolviţi de propriile lor probleme, de interesele, activităţile şi accidentele unei comunităţi libere, americanii au rămas cu gura căscată la vastele schimbări care aveau loc în Europa şi şi-şi închipuiau că acestea nu erau preocuparea lor. Corpul considerabil de ofiţeri americani, foarte competenţi, bine instruiţi, profesionişti, şi-a format propria opinie, dar aceasta nu a avut un efect notabil în înlăturarea detaşării politicii externe americane. Dacă Statele Unite şi-ar fi exercitat influenţa, aceasta poate i-ar fi determinat pe politicienii francezi şi englezi să acţioneze. Liga Naţiunilor, aşa dezmembrată cum era, mai constituia încă un august instrument care ar fi aruncat o provocare noii ameninţări războinice a lui Hitler, prin intermediul unor sancţiuni internaţionale. Nepăsători, americanii au ridicat din umeri, aşa încât, după câţiva ani, au trebuit să verse sângele şi banii Lumii noi ca să se apere de pericolul mortal.

Şapte ani mai târziu, la Tours, când am fost martorul agoniei francezilor, mi-au trecut toate astea prin minte şi de aceea, chiar când s-au făcut propuneri pentru o pace separată, eu am rostit doar vorbe despre confort şi siguranţă şi mă bucur că au fost luate în considerare.

* * *

La începutul anului 1931, aranjasem să încep un considerabil turneu de conferinţe în Statele Unite şi am plecat la New York. Aici am suferit un accident serios care era să mă coste viaţa. La 13 decembrie, când eram în drum să-l vizitez pe domnul Bernard Baruch, am ieşit din maşină pe partea greşită şi am traversat Fifth Avenue fără să ţin seama de regula inversă a circulaţiei în America, sau de stopuri, care pe atunci încă nu se foloseau în Anglia. A fost o ciocnire zdrobitoare. Timp de două luni am fost o epavă. Treptat, am recăpătat destulă putere la Nassau, în Bahamas, ca să mă pot târî încoace şi încolo. În aceste condiţii, am făcut un turneu de patruzeci de conferinţe în Statele Unite, stând toată ziua culcat pe spate într-un compartiment de tren şi adresându-mă seara unor mari auditorii. În general, consider că aceasta a fost cea mai grea perioadă pe care am avut-o în viaţa mea. Tot anul nu m-am simţit bine dar, cu timpul, mi-a revenit puterea.

Anii dintre 1931 şi 1935, în afara îngrijorărilor legate de problemele publice, au fost din punct de vedere personal, foarte plăcuţi pentru mine. Îmi câştigam existenţa dictând articole care aveau o mare circulaţie nu doar în Marea Britanie şi în Statele Unite ci şi în cele mai cunoscute ziare din şaisprezece ţări ale Europei, înainte ca umbra lui Hitler să cadă asupra lor. Trăiam de fapt de pe o zi pe alta. Am produs succesiv volumele vieţii mele la Marlborough. Am meditat mereu la situaţia europeană şi la reînarmarea Germaniei. Am trăit în principal la Chartwell, unde aveam cu ce să mă amuz. Am construit, mai mult cu propriile mele mâini, două căsuţe şi ziduri de grădini de zarzavat şi am făcut tot felul de grădini de piatră, căderi de apă şi o piscină cu apă filtrată, limpede, şi care putea

fi încălzită pentru a compensa soarele nostru slab. Astfel că nu am avut nici un moment de plictiseală sau lenevie, de dimineaţa până noaptea; cu familia mea fericită în jur, am trăit în pace în locuinţa mea.

În toţi aceşti ani, m-am văzut des cu Frederich Lindemann, profesor de filozofie experimentală la Universitatea Oxford. Lindemann era deja un vechi prieten al meu. Îl întâlnisem la încheierea războiului anterior, în care el se distinsese conducând un număr de experienţe în aer, care până atunci fuseseră rezervate doar piloţilor îndrăzneţi, pentru evitarea pericolului mortal pe atunci de a intra „în vrie". Ne-am apropiat mai mult din 1932 încolo şi el venea des de la Oxford să stea cu mine la Chartwell. Aici am avut multe conversaţii până în orele mici ale nopţii, despre pericolele ce păreau că se adună deasupra noastră. Lindemann, „prof-ul", cum i se spunea printre prieteni, a devenit principalul meu consilier în aspectele ştiinţifice ale războiului modern şi, în special, în apărarea aeriană precum şi în chestiuni implicând statistici de tot felul. Această plăcută şi fertilă asociere a continuat în timpul războiului.

Un alt prieten apropiat al meu era Desmond Morton. În 1917, când mareşalul Haig şi-a completat personalul cu tineri ofiţeri veniţi de pe front, Desmond i-a fost recomandat ca cel mai bun artilerist. Pe lângă Crucea Militară, el adăuga experienţa unică de a fi fost împuşcat prin inimă şi de a fi trăit fericit cu glonţele în el. Eu aveam mare admiraţie şi prietenie pentru acest strălucit şi galant ofiţer, iar în 1919, când am devenit secretar de stat al războiului şi aerului, l-am numit într-o poziţie cheie la contrainformaţii, pe care a deţinut-o mulţi ani. Era vecin cu mine, locuind doar la vreo doi kilometri de Chartwell. A obţinut permisiunea de la primul-ministru, domnul MacDonald, să discute liber cu mine şi să mă ţină bine informat. El a devenit şi a continuat să fie în timpul războiului care a urmat, unul dintre cei mai intimi consilieri ai mei, până la cucerirea victoriei.

Am închegat o prietenie şi cu Ralph Wigram, pe atunci steaua în urcare a Ministerului de Externe, aflat în centrul tuturor problemelor acestuia. Ajunsese în acel departament la un nivel care îl îndreptăţea să-şi exprime păreri responsabile cu privire la politică şi să folosească la discreţie contacte, oficiale şi neoficiale. Era un bărbat fermecător şi neînfricat, iar convingerile lui, bazate pe o profundă cunoaştere şi studiu, îi dominau fiinţa. El vedea, la fel de clar ca şi mine dar cu informaţii mai sigure, pericolul îngrozitor care se apropia de noi. Acest lucru ne-a apropiat. Adesea ne întâlneam în micul lui cămin din strada North, iar el şi doamna Wigram veneau să stea cu noi la Chartwell. Ca şi alte oficialităţi de grad înalt, el vorbea cu mine cu totală încredere. Toate acestea m-au ajutat să-mi formez şi să-mi întăresc părerea despre mişcarea hitleristă.

A fost de mare valoare pentru mine, şi se poate spune şi pentru ţară, că am putut face cercetări şi duce discuţii atâţia ani, în acest cerc foarte restrâns. În ce mă priveşte, eu am adunat şi am contribuit cu o mare cantitate de informaţii din surse străine. Am avut contacte confidenţiale

cu mai mulţi miniştri francezi şi cu şefii succesivi ai guvernului francez. Domnul Ian Colvin era corespondentul lui *News Chronicle* la Berlin. El s-a implicat foarte adânc în politica germană şi a stabilit contacte secrete cu unii generali germani importanţi şi cu oameni independenţi, de calitate, din Germania, care vedeau în mişcarea hitleristă ruina ce se apropia în ţara lor natală. Mai mulţi vizitatori importanţi din Germania au venit la mine şi şi-au vărsat inima de amărăciune. Mulţi dintre aceştia au fost executaţi de Hitler în timpul războiului. Din alte direcţii, am putut furniza şi verifica informaţii în domeniul apărării noastre aeriene. În acest fel, eram la fel de bine informat ca şi miniştrii Coroanei. Toate faptele pe care le adunam din diverse surse, incluzând în special legături externe, le transmiteam din când în când guvernului. Legăturile mele personale cu diverşi miniştri şi cu mulţi dintre înalţii lor funcţionari erau apropiate şi plăcute şi, cu toate că adesea îi criticam, menţineam un spirit camaraderesc. Mai târziu, am fost în mod oficial părtaş la cele mai secrete cunoştinţe tehnice ale lor. Din propria şi îndelungata mea experienţă în funcţii înalte, cunoşteam şi cele mai preţioase secrete de stat. Toate acestea mi-au permis să-mi formez şi să-mi menţin păreri care nu depindeau de ceea ce se publica în ziare, deşi şi acestea dezvăluiau multe probleme unui ochi atent.

Cititorul să-mi scuze o digresiune personală pe un ton mai uşor.

În vara anului 1932, în scopurile activităţii mele la cartea despre Marlborough, am vizitat vechile câmpuri de luptă din Ţările de Jos şi din Germania. Expediţia noastră de familie, care îl includea şi pe „prof", a călătorit agreabil de-a lungul liniei celebrului marş al lui Marlborough din 1705, din Olanda la Dunăre, trecând Rinul la Coblenz. În timp ce ne urmam drumul prin această frumoasă regiune, de la un oraş vechi la altul, eu puneam în modul natural întrebări despre mişcarea hitleristă şi am constatat că asta era tema principală în fiecare minte germană. Am simţit o atmosferă gen Hitler. După ce am petrecut o zi pe câmpul de luptă de la Blenheim, am plecat cu maşina la München şi am petrecut acolo aproape o săptămână.

La hotelul Regina, un domn s-a prezentat unora din grupul meu. Era Herr Hanfstraengl şi vorbea mult despre „Führer", cu care părea a fi intim. Cum părea un tip vioi şi guraliv şi vorbea o engleză perfectă, l-am invitat la cină. El mi-a făcut o relatare foarte interesantă despre activităţile şi punctele de vedere ale lui Hitler. Vorbea de parcă ar fi fost vrăjit. Probabil că i se ceruse să ia legătura cu mine. Era evident că voia să-mi facă plăcere. După cină, s-a aşezat la pian şi a cântat şi vocal melodii şi cântece într-un stil atât de remarcabil, încât noi toţi ne-am bucurat imens. Părea că ştie toate melodiile englezeşti care îmi plăceau. Era un mare artist şi, în acelaşi timp, după cum se ştie, un favorit al Führerului. El a spus că ar trebui să-l întâlnesc şi că nimic nu ar fi mai uşor de aranjat. Herr Hitler venea în fiecare zi la ora cinci la hotel şi ar fi într-adevăr foarte bucuros să mă vadă.

În acea vreme, nu aveam o prejudecată națională împotriva lui Hitler. Știam puține despre doctrina sau faptele lui și nimic despre caracterul lui. Îi admir pe oamenii care se ridică în favoarea țării lor după o înfrângere, chiar dacă sunt de partea cealaltă. El avea tot dreptul să fie un patriot german dacă dorea. Eu am dorit întotdeauna ca Anglia, Germania și Franța să fie prietene. Totuși, în cursul conversației cu Hanfstaengl, s-a întâmplat să spun: „De ce este șeful vostru atât de violent contra evreilor? Înțeleg să fie supărat pe evreii care au făcut ceva rău sau sunt împotriva țării și înțeleg să li se opună dacă aceștia încearcă să monopolizeze puterea în vreun domeniu al vieții; dar care este rostul să fii împotriva unui om numai din cauza originii lui? Ce vină are un om doar pentru că s-a născut așa?" Probabil că el i-a repetat asta lui Hitler, pentru că, a doua zi pe la amiază, a venit cu un aer serios și a zis că întâlnirea pe care o fixase cu mine ca să-l văd pe Hitler nu mai putea avea loc întrucât Führerul nu va veni la hotel în după-amiaza aceea. Aceasta a fost ultima dată când l-am mai văzut pe „Putzi" – acesta era numele lui de alint – deși am mai stat la hotel câteva zile. Astfel, Hitler a pierdut ultima lui șansă de a se întâlni cu mine. Mai târziu, când el a devenit atotputernic, aveam să primesc mai multe invitații din partea lui. Dar între timp s-au întâmplat multe și eu m-am scuzat.

* * *

În acest timp, Statele Unite au rămas intens preocupate de propriile lor probleme interne. Europa și îndepărtata Japonie priveau atente la renașterea forței de război a Germaniei. În Franța domnea o îngrijorare adâncă, acolo cunoscându-se în mare măsură activitățile lui Hitler și pregătirile Germaniei. Mi s-a spus că era un întreg catalog de încălcări de tratate de o gravitate imensă și formidabilă, dar, când i-am întrebat pe prietenii francezi de ce nu ridicau aceste probleme la Liga Națiunilor, invitând și Germania sau chiar chemând-o expres ca să-și explice acțiunile și să declare precis ce făcea, mi s-a răspuns că guvernul britanic ar critica aspru un asemenea pas alarmant. Astfel, în timp ce domnul MacDonald, cu aprobarea deplină a domnului Baldwin, le propovăduia francezilor dezarmarea și o practica în Anglia, forța Germaniei creștea în salturi și se apropia momentul acțiunii.

Spre onoarea Partidului Conservator, trebuie menționat că, la fiecare dintre Conferințele Uniunii Asociațiilor Conservatoare, începând din 1932, se votau aproape în unanimitate rezoluții în favoarea unei imediate întăriri a înarmării noastre, pentru a face față pericolului crescând din afară. Dar controlul parlamentar asupra guvernului în Camera Comunelor era atât de eficient în acel moment, iar cele trei partide din guvern cât și opoziția laburistă erau atât de cufundate în letargie și orbire, încât atenționările electoratului lor din țară erau la fel de ineficiente ca și semnele timpului și dovezile Serviciului Secret. A fost una dintre acele perioade îngrozitoare care se repetă în istoria noastră, în care nobila națiune britanică pare să

decadă din înălţimea ei, îşi pierde bunul-simţ şi idealurile şi pare să se teamă de ameninţarea personalului străin, rostind platitudini pioase, în timp ce duşmanii îşi făuresc arme.

În acest timp întunecat, cele mai josnice sentimente erau acceptate sau treceau fără să fie contracarate de conducătorii responsabili ai partidelor politice. În 1933, studenţii din Universitatea Oxford, inspiraţi de un anume domn Joad, au votat această ruşinoasă rezoluţie: „Această Cameră nu va lupta niciodată pentru rege şi ţară". Era uşor de râs de un asemenea episod în Anglia, dar în Germania, în Rusia, în Italia, în Japonia, ideea unei Britanii decăzute, degenerate, a căpătat rădăcini adânci şi a dat naştere la multe calcule. Băieţii aceia aiuriţi, care au votat această rezoluţie, nici nu visau că erau destinaţi ca, în curând, să cucerească sau să cadă glorioşi în viitorul război şi să se dovedească generaţia cea mai bună ce a existat vreodată în Britania. Şi mai puţine scuze se pot găsi pentru cei mai vârstnici, care nici măcar nu aveau ocazia de a-şi răscumpăra greşeala prin acţiune.

* * *

În timp ce în Europa avea loc o asemenea înspăimântătoare transformare a relaţiei forţe de, război a învingătorilor şi învinşilor, în Orientul Îndepărtat s-a dezvoltat o totală lipsă de interes în rândul statelor neagresive şi iubitoare de pace. Această istorie constituia o replică la cotitura dezgustătoare a evenimentelor din Europa şi provenea din aceeaşi paralizie în gândire şi acţiune ce exista printre conducătorii foştilor şi viitorilor Aliaţi.

Furtuna economică dintre 1929 şi 1931 afectase Japonia nu mai puţin decât restul lumii. Din 1914, populaţia ei crescuse de la cincizeci de milioane la şaptezeci de milioane. Fabricile metalurgice creşcuseră de la cincizeci la o sută patruzeci şi opt. Costul vieţii crescuse permanent. Producţia de orez era staţionară iar importul acestuia era costisitor. Nevoia de materii prime şi pieţe externe era acută. În cadrul violentei depresiuni, Britania şi alte patruzeci de ţări s-au simţit obligate, cu trecerea anilor, să aplice restricţii vamale pentru mărfurile japoneze produse în condiţii de muncă diferite faţă de standardele europene sau americane. China era mai mult ca oricând principala piaţă de export a Japoniei pentru bumbac şi alte produse şi aproape unica sa sursă de cărbune şi fier. O nouă afirmare a controlului asupra Chinei deveni în consecinţă problema principală a politicii japoneze.

În septembrie 1931, sub pretextul unor dezordini locale, japonezii au ocupat Mukden şi zona căilor ferate din Manciuria. În ianuarie 1932, au cerut dizolvarea asociaţiilor chineze cu un caracter antijaponez. Guvernul chinez a refuzat, iar în ziua de 28 ianuarie, japonezii au debarcat în nordul Concesiunii Internaţionale Shanghai. Chinezii au rezistat şi, deşi lipsiţi de avioane, de tunuri antitanc sau alte arme moderne, şi-au menţinut rezistenţa timp de peste o lună. La sfârşitul lui februarie, după ce au suferit pierderi

grele, au trebuit să se retragă din forturile lor în golful Wu-Sung şi să ocupe poziţii la circa optsprezece kilometri în interiorul teritoriului. La începutul anului 1932, japonezii au creat statul marionetă Manchukuo. Un an mai târziu, a fost anexată acestuia şi provincia chineză Jehol, iar trupele japoneze, pătrunzând adânc în regiuni fără apărare, au ajuns la Marele Zid al Chinei. Această acţiune agresivă era pe măsura creşterii forţei Japoniei în Orientul Îndepărtat şi a noii ei poziţii navale pe ocean.

De la prima împuşcătură, ultragiul comis asupra Chinei a dat naştere celei mai puternice ostilităţi în Statele Unite. Dar politica de izolare mergea în două direcţii. Dacă Statele Unite ar fi fost membră a Ligii Naţiunilor, ar fi putut fără îndoială conduce această adunare la o acţiune colectivă împotriva Japoniei iar Statele Unite ar fi fost principala mandatară a acestei acţiuni. Cât priveşte guvernul Britaniei, acesta nu arăta nici o dorinţă să acţioneze doar cu Statele Unite; de asemeni, nu dorea să fie atras într-un antagonism cu Japonia, mai mult decât cerea Carta Ligii Naţiunilor. În anumite cercuri britanice, s-a simţit un sentiment de nemulţumire faţă de pierderea alianţei cu Japonia şi care, în consecinţă, a dus la slăbirea poziţiei britanice în Orientul Îndepărtat, unde Britania avea interese vechi. Guvernul Majestăţii Sale nu putea fi prea învinovăţit că, în situaţia financiară gravă şi în condiţiile tulburărilor europene, nu a căutat să aibă un rol proeminent, alături de Statele Unite, în Orientul Îndepărtat, atât timp cât nu avea speranţa unui sprijin american corespunzător în Europa.

China era totuşi membră a Ligii Naţiunilor şi, cu toate că nu-şi plătise cotizaţia, ea a apelat la acest organism doar pentru dreptate. La 21 septembrie 1931, Liga a cerut Japoniei să-şi retragă trupele din Manciuria. În decembrie, a fost numită o comisie care să facă cercetări la faţa locului. Liga Naţiunilor a acordat preşedinţia comisiei lordului de Lytton, un demn descendent al unei familii pline de calităţi. Avusese mulţi ani de experienţă în est, ca guvernator în Bengal şi ca viceregе activ în India. Raportul, unanim, era un document remarcabil şi formează baza pentru orice studiu serios al conflictului între China şi Japonia. Era prezentat cu grijă întregul fundal al problemei manciuriene. Concluziile trase erau clare. Manchukuo era creaţia artificială a Statului Major japonez, iar voinţa populaţiei nu jucase nici un rol în formarea statului marionetă. În raportul lor, lordul Lytton şi colegii săi nu analizau doar situaţia existentă ci făceau şi propuneri concrete pentru o soluţionare internaţională. Ei propuneau declararea unei Manciurii autonome. Aceasta avea să rămână în continuare o parte a Chinei, sub egida Ligii, şi urma să se încheie un tratat cuprinzător între China şi Japonia, care să reglementeze interesele lor în Manciuria. Faptul că Liga nu a putut pune în aplicare aceste propuneri nu micşorează nicicum valoarea raportului Lytton. În februarie 1933, Liga Naţiunilor a declarat că Statul Manchukuo nu putea fi recunoscut. Deşi nu s-au impus sancţiuni Japoniei şi nu s-au luat alte măsuri, aceasta s-a retras din Liga Naţiunilor. Germania şi Japonia fuseseră în tabere opuse în timpul

războiului; acum, se uitau una la alta într-o altfel de stare de spirit. Autoritatea morală a Ligii se dovedise a fi lipsită de orice sprijin fizic, într-un moment în care era cea mai mare nevoie de activitate şi forţă.

* * *

Trebuie să considerăm ca demnă de profundă vinovăţie în faţa istoriei în această perioadă fatală nu doar comportarea Guvernului Naţional britanic, în majoritate conservator, ci şi Partidele Laburist–Socialist şi Liberal, atât pe cei din funcţii cât şi din afara acestora.

Încântarea faţă de platitudini care sună frumos, refuzul de a face faţă faptelor neplăcute, dorinţa de popularitate şi succes electoral fără legătură cu interesele statului, dragoste reală de pace şi credinţă patetică în dragoste ca singura bază a păcii, lipsă de vigoare intelectuală la ambii conducători ai Guvernului britanic de coaliţie, o marcantă ignoranţă despre Europa şi o aversiune faţă de problemele ei la domnul Baldwin, puternicul şi violentul pacifism care domina în acea vreme în Partidul Laburist–Socialist, devotamentul liberalilor faţă de sentimente rupte de realitate, eşecul şi mai mult decât eşecul domnului Lloyd George, cândva mare conducător în timp de război, de a-şi continua activitatea pentru a obţine întregul sprijin prin majorităţi covârşitoare în ambele Camere ale Parlamentului; toate acestea constituiau un tablou al îngâmfării şi slăbiciunii care, deşi lipsite de şiretenie şi fără scopuri rău voitoare, au jucat un rol definit în dezlănţuirea unor orori şi nenorociri asupra lumii care, chiar şi atât cât avuseseră loc până acum, depăşiseră deja orice alte experienţe umane.

Capitolul V
SCENA SE ÎNTUNECĂ
1934

Alegerea lui Hitler în funcţia de cancelar, în 1933, nu fusese primită cu entuziasm la Roma. Nazismul era privit ca o versiune crudă şi brutalizată a temei fasciste. Ambiţiile Germaniei în legătură cu Austria şi sud-estul Europei erau bine cunoscute. Mussolini prevedea că, în nici una dintre aceste regiuni, interesele italiene nu vor coincide cu cele ale noii Germanii. Nici nu a trebuit să aştepte mult pentru confirmare.

Cucerirea Austriei de către Germania era una dintre ambiţiile cele mai dragi ale lui Hitler. Prima pagină din *Mein Kampf* conţine următoarea frază: „Austria germană trebuie să se întoarcă la marea patrie mamă germană". De aceea, din momentul în care a pus mâna pe putere, în ianuarie 1933, guvernul german nazist şi-a pus ochii pe Viena. Hitler nu-şi putea permite încă să-l înfrunte pe Mussolini care îşi proclamase cu glas tare interesele în Austria. Chiar şi infiltrarea şi activităţile subversive trebuiau făcute cu precauţie de o Germanie încă slabă din punct de vedere militar. Totuşi, încă din primele luni, au început să se facă presiuni asupra Austriei. S-au făcut necontenite cereri guvernului austriac de a băga membri ai Partidului Nazist austriac, satelit, atât în Cabinet cât şi în posturi cheie ale administraţiei. Naziştii austrieci erau instruiţi într-o Legiune austriacă, organizată în Bavaria. Explozii de bombe pe căile ferate şi în centre turistice, avioane germane care aruncau manifeste la Salzburg şi Innsbruck, tulburau viaţa cotidiană a republicii. Cancelarului austriac Dollfuss i se opunea atât presiunea socialistă din interior cât şi intenţiile germane împotriva independenţei Austriei din exterior. Dar aceasta nu era singura ameninţare la adresa statului austriac. Urmând exemplul rău al vecinilor lor germani, socialiştii austrieci îşi făuriseră propria lor armată cu care să contracareze decizia urnelor. Ambele pericole îl păşteau pe Dollfuss în cursul anului 1933. Singurul loc unde se putea îndrepta pentru protecţie şi de unde primise deja asigurări de sprijin era Italia fascistă. În august, el s-a întâlnit cu Mussolini la Riccone. Între ei s-a ajuns la o bună înţelegere personală şi politică. Dollfuss, care credea că Italia îşi va ţine promisiunea, s-a simţit destul de puternic ca să facă o mişcare împotriva unui set de oponenţi - socialiştii austrieci.

În ianuarie 1934, Suvici, principalul consilier al lui Mussolini în probleme externe, a vizitat Viena ca un gest de avertisment spre Germania, şi a declarat că Italia este public în favoarea independenţei Austriei. Trei săptămâni mai târziu, guvernul Dollfuss a întreprins o acţiune împotriva organizaţiei socialiste din Viena. Heimwehr-ul, sub conducerea maiorului Fey, aparţinând partidului lui Dollfuss, a primit ordin să dezarmeze echivalentul şi la fel de regalul organism al socialiştilor austrieci. Aceasta din urmă a rezistat cu forţa şi, la 12 februarie, au izbucnit lupte de stradă în capitală. În câteva ore, forţele socialiste au fost sfărâmate. Acest lucru nu numai că l-a adus pe Dolfuss mai aproape de Italia, dar l-a întărit pentru etapa viitoare în acţiunea de a se opune penetrării şi conspiraţiei naziste. Pe de altă parte, mulţi dintre socialiştii sau comuniştii învinşi au trecut, în amărăciunea lor, în tabăra nazistă. În Austria şi Germania, cearta dintre catolici şi socialişti a ajutat nazismul.

* * *

Până la mijlocul anului 1934, controlul evenimentelor era încă în mare măsură în mâinile guvernului Majestăţii Sale, fără riscul unui război. El ar fi putut, împreună cu Franţa şi prin Liga Naţiunilor, să arunce o putere copleşitoare asupra mişcării lui Hitler, în legătură cu care Germania era profund divizată. Aceasta nu ar fi implicat nici o vărsare de sânge. Dar această fază era pe trecute. O Germanie înarmată sub control nazist se apropia de prag. Şi, oricât de incredibil ar părea, multă vreme, în acest an cardinal, domnul MacDonald, înarmat cu puterea politică a domnului Baldwin, continua să acţioneze în vederea dezarmării Franţei. A existat într-adevăr o scânteie de unitate europeană împotriva ameninţării germane, la 17 februarie 1934, când guvernele britanic, francez şi italian au dat o declaraţie comună în favoarea menţinerii independenţei Austriei, iar o lună mai târziu, Italia, Ungaria şi Austria au semnat Protocoalele de la Roma, care prevedeau consultări reciproce în cazul unei ameninţări la adresa vreuneia dintre cele trei părţi. Dar Hitler devenea tot mai puternic şi, în mai şi iunie, activităţile subversive s-au înmulţit în toată Austria. Dolfuss a trimis imediat rapoarte despre aceste acte teroriste lui Suvici, cu o notă care deplângea efectul lor deprimant asupra comerţului şi turismului austriac.

Cu acest dosar în mână, s-a dus Mussolini la Veneţia, la 14 iunie, ca să se întâlnească pentru prima oară cu Hitler. Cancelarul german a coborât din avion într-o haină de ploaie cafenie şi cu o pălărie Homburg, intrând într-un grup de uniforme fasciste strălucitoare, cu un Duce splendid şi impunător în fruntea lor. Când Mussolini l-a zărit pe oaspetele lui, i-a şoptit aghiotantului său: *„Non mi piace"* (Nu-mi place cum arată). La această întâlnire stranie, s-a făcut doar un schimb general de idei cu lecţii reciproce despre virtuţile dictaturii după modelul german şi italian. Mussolini a rămas perplex, atât în legătură cu personalitatea cât şi cu limbajul oaspetelui său. El şi-a rezumat impresia finală cu aceste cuvinte: „Un călugăr războinic". Totuşi, el a obţinut unele asigurări în legătură cu

slăbirea presiunilor asupra lui Dollfuss. Ciano, ginerele lui Mussolini, le-a spus ziariştilor după întâlnire: „După cum vedeţi, nimic altceva nu se va mai întâmpla".

* * *

Obţinerea puterii a creat o mare divergenţă între Führer şi mulţi dintre aceia care l-au purtat înainte. Sub conducerea lui Roehm, trupele S. A. reprezentau tot mai mult elementele cele mai revoluţionare din partid. Existau membri importanţi ai partidului, ca de pildă Gregor Strasser, devotaţi revoluţiei sociale, care se temeau că Hitler, ajungând pe primul loc, ar putea fi preluat de ierarhia existentă, de Reichswehr, bancheri şi industriaşi. El n-ar fi fost primul conducător revoluţionar care să cadă pe scara pe care urcase la mare înălţime. Pentru membrii de rând din S. A. („Cămăşile brune"), triumful din ianuarie 1933 trebuia să aducă după el libertatea de a jefui nu numai pe evrei şi pe profitori, ci şi clasele înstărite ale societăţii. Curând, începură să se răspândească în anumite cercuri ale partidului, zvonuri despre o mare trădare comisă de conducătorul lor. Şeful Statului Major a acţionat cu energie împotriva acestui impuls. În ianuarie 1933, S. A. număra patru sute de mii de oameni. Până în primăvara anului 1934, aceasta a recrutat şi organizat aproape trei milioane de oameni. Hitler, în noua lui situaţie, era îngrijorat de creşterea acestei maşinării uriaşe care, în timp ce jura loialitate fierbinte faţă de persoana lui şi era în majoritate adânc ataşată de el, începea să-i scape de sub controlul lui personal. Până atunci, avusese o armată particulară. Acum avea armata naţională. Nu avea intenţia să o înlocuiască pe una cu cealaltă. Le voia pe amândouă şi să o folosească pe fiecare, după cum cereau evenimentele, ca să o controleze pe cealaltă. Trebuia deci ca acum să se ocupe de Roehm. El i-a declarat în acele zile şefului S. A.: „Sunt hotărât să reprim cu severitate orice încercare de răsturnare a ordinii existente. Mă voi opune cu cea mai mare energie unui al doilea val revoluţionar, pentru că ar aduce cu el, în mod inevitabil, haosul. Oricine înalţă capul împotriva autorităţii statului, va fi tratat cu severitate, oricare ar fi poziţia lui."

În ciuda presimţirilor sale, Hitler nu s-a convins uşor de lipsa de loialitate a camaradului său din timpul puciului de la München şi care, în ultimii şapte ani, fusese şeful Statului Major al armatei lui, Cămăşile brune. În decembrie 1933, când se proclamase unitatea dintre partid şi stat, iar Roehm devenise membru al cabinetului german, una dintre consecinţele acestei unităţi avea să fie unificarea Cămăşilor brune cu Reichswehrul. Progresul rapid al reînarmării naţionale a împins problema statului şi controlului tuturor forţelor armate germane, pe primul plan al politicii. În februarie 1934, domnul Eden a sosit la Berlin şi, în cursul convorbirilor, Hitler a fost personal de acord să dea unele asigurări cu privire la caracterul nonmilitar al S. A. Roehm avea deja fricţiuni permanente cu generalul von Blomberg, şeful Statului Major General. El se temea acum de sacrificarea armatei partidului, a cărei edificare i-a luat atâta

timp şi, în ciuda avertismentului asupra gravităţii faptei sale, a publicat la 18 aprilie o provocare vizibilă:

> Revoluţia pe care am făcut-o nu este o revoluţie naţională ci o revoluţie naţional-*socialistă*. Chiar am sublinia acest ultim cuvânt „socialistă". Singura stavilă care există împotriva unei reacţii sunt grupurile de asalt, pentru că ele sunt încarnarea absolută a ideii revoluţionare. Militantul în cămaşă brună s-a dedicat din prima zi căii revoluţiei şi nu va devia de la aceasta nici cât un fir de păr, până la îndeplinirea ultimului ei ţel.

El a omis cu această ocazie acel „Heil Hitler!" care era invariabila formulă de sfârşit a discursurilor cămăşilor brune. În cursul lunilor aprilie şi mai, Blomberg s-a plâns mereu lui Hitler de insolenţa şi activităţile S. A. Führerul trebuia să aleagă între generalii care îl urau şi Cămăşile brune cărora le datora atât de mult. El i-a ales pe generali. La începutul lui iunie, într-o conversaţie de cinci ore, Hitler a făcut un ultim efort de a se reconcilia şi a ajunge la o înţelegere cu Roehm. Dar cu acest fanatic anormal, devorat de ambiţie, nu era posibil nici un compromis. Mistica Germanie Mare la care visa Hitler şi Republica Proletară a Armatei Poporului, pe care o dorea Roehm, erau despărţite de o prăpastie de netrecut. În cadrul Cămăşilor brune, fusese formată o *elită*, mică şi foarte bine instruită, care purta uniforme negre şi era cunoscută sub numele de S. S., iar mai târziu, de Cămăşile negre. Aceste unităţi fuseseră create iniţial pentru protecţia personală a Führerului şi pentru sarcini speciale şi confidenţiale. Acestea erau conduse de un fost crescător de păsări lipsit de succes, Heinrch Himmler. Prevăzând ciocnirea iminentă între Hitler şi armată, pe de o parte, şi Roehm şi Cămăşile brune, pe de altă parte, Himmler a avut grijă să aducă trupele S. S. în tabăra lui Hitler. Pe de altă parte, Roehm avea suporteri de mare influenţă în interiorul partidului care, ca şi Gregor Strasser, îşi vedeau înlăturate planurile lor feroce penru o revoluţie socială. Reichswehrul îşi avea rebelii săi. Fostul cancelar von Schleicher nu iertase căderea lui în dizgraţie din ianuarie 1933 şi eşecul şefilor armatei de a-l alege pe el ca succesor al lui Hindenburg. Într-o ciocnire între Roehm şi Hitler, Schleicher vedea un prilej favorabil. El a fost destul de imprudent să-i dea să înţeleagă ambasadorului francez la Berlin că prăbuşirea lui Hitler nu era prea departe. Se repeta astfel acţiunea pe care o întreprinsese în cazul lui Bruening. Dar vremurile deveniseră mai periculoase.

Se va dezbate mult timp în Germania dacă Hitler a fost forţat să lovească din cauza unui complot iminent al lui Roehm, sau dacă el şi generalii, temându-se de ce se putea întâmpla, au rezolvat problema printr-o lichidare bruscă, atât timp cât mai aveau puterea s-o facă. Interesul lui Hitler şi al fracţiunii victorioase a fost să stabilească în mod clar existenţa unui complot. Este improbabil ca Roehm şi Cămăşile brune să fi ajuns atât de departe. Aceasta era mai curând o mişcare ameninţătoare

decât un complot dar, în orice moment, graniţa putea fi trecută. Este sigur că Roehm îşi aduna forţele. Este sigur de asemeni că au fost dejucaţi.

Acum evenimentele se desfăşurau rapid. La 25 iunie, Reichswehrul a fost consemnat în cazărmi şi Cămăşilor negre li s-a dat muniţie. Pe de altă parte, Cămăşilor brune li s-a ordonat să fie pregătite, iar Roehm, cu consimţământul lui Hitler, a anunţat pentru 30 iunie o adunare a tuturor conducătorilor lor la Wiessee, la lacurile din Bavaria. Pe 29, Hitler a fost avertizat de un mare pericol. El a plecat cu avionul la Godesberg, unde i s-a alăturat Goebbels care a adus veşti alarmante în legătură cu o revoltă iminentă la Berlin. După spusele lui Goebbels, adjutantul lui Roehm, Karl Ernst, primise ordine să încerce o răscoală. Acest lucru părea improbabil. Ernst era de fapt la Bremen, gata să se îmbarce în acest port pentru luna de miere.

Pe baza acestei informaţii, adevărată sau falsă, Hitler a luat o decizie imediată. I-a ordonat lui Goering să preia controlul asupra Berlinului. S-a urcat în avionul lui cu direcţia München, hotărât să-i aresteze personal pe principalii oponenţi. În acest moment de luptă pe viaţă şi pe moarte, cum devenise acum, el s-a dovedit o personalitate teribilă. Cufundat în gânduri negre, a stat pe locul copilotului tot timpul călătoriei. Avionul a aterizat pe un aeroport lângă München la ora 4 dimineaţa în ziua de 30 iunie. Hitler avea cu el, în afară de Goebbels, circa o duzină dintre paznicii lui personali. A călătorit cu maşina până la Casa brună din München, i-a chemat în faţa lui pe conducătorii locali ai S. A. şi i-a arestat. La ora 6, doar cu Goebbels şi cu mica lui escortă, a plecat cu maşina la Wiessee.

Roehm era bolnav în vara anului 1934 şi plecase la Wiessee să facă un tratament. La ora 7, procesiunea de maşini a Führerului s-a oprit în faţa vilei lui Roehm. Singur şi neînarmat, Hitler a urcat scara şi a intrat în dormitorul lui Roehm. Ce s-a întâmplat între cei doi bărbaţi nu se va şti niciodată. Roehm a fost luat total prin surprindere, iar el şi oamenii lui au fost arestaţi fără incidente. Micul grup şi cu prizonierii au pornit pe şosea spre München. S-a întâmplat ca, în curând, să întâlnească o coloană de camioane cu Cămăşi brune înarmate, care mergeau să-l aclame pe Roehm la conferinţa anunţată pentru amiază la Wiessee. Hitler a coborât din maşina lui, l-a chemat pe ofiţerul comandant şi, cu o autoritate plină de încredere, i-a ordonat să-şi ducă oamenii înapoi acasă. El a fost ascultat pe moment. Dacă Hitler ar mai fi întârziat o oră, sau ei ar fi sosit cu o oră mai devreme, evenimente importante ar fi căpătat alt curs.

Ajunşi la München, Roehm şi cei din anturajul lui au fost închişi în aceeaşi închisoare unde el şi Hitler fuseseră închişi în urmă cu zece ani. În acea după-amiază, au început execuţiile. În celula lui Roehm a fost pus un revolver; dar, cum el a dispreţuit sugestia ce i se făcea, după câteva minute uşa celulei a fost deschisă şi el a fost ciuruit de gloanţe. Toată după-amiaza, în München au continuat execuţiile, la mici intervale. Grupul de trăgători de opt persoane trebuia schimbat din când în când din cauza stresului mintal al soldaţilor. Dar, timp de câteva ore, s-au auzit salve repetate la intervale cam de zece minute.

Între timp, la Berlin, Goering, având veşti de la Hitler, urma o

procedură asemănătoare. Dar aici, în capitală, omorurile au trecut dincolo de ierarhia S. A. Schleicher şi soţia lui, care i s-a aruncat înainte, au fost împuşcaţi în casa lor. Gregor Strasser a fost arestat şi ucis. Secretarul particular al lui Papen şi cercul lui apropiat au fost şi ei împuşcaţi; dar, dintr-un motiv necunoscut, Papen a scăpat. În cazărmile Lichterfelde din Berlin, Karl Ernst, adus înapoi de la Bremen, şi-a găsit soarta; şi aici, ca şi la München, salvele execuţiilor s-au auzit toată ziua. În întreaga Germanie, în aceste douăzeci şi patru de ore, au dispărut mulţi bărbaţi care nu aveau nici o legătură cu complotul lui Roehm, căzând victime unor răzbunări personale, unor răfuieli foarte vechi. Numărul total de persoane „lichidate" este apreciat diferit, cam între cinci şi şapte mii.

Târziu în după-amiaza lui sângeroasă, Hitler s-a întors cu avionul la Berlin. Era timpul să se pună capăt măcelului care se întindea cu fiecare moment. În acea seară, un număr de membri ai S. S., care considerau că excesul de zel mersese prea departe în împuşcarea deţinuţilor, au fost ei înşişi duşi la execuţie. Pe la ora unu noaptea, la 1 iulie, zgomotul împuşcăturilor a încetat. Mai târziu, în cursul zilei, Führerul a apărut la balconul cancelariei ca să primească uralele mulţimii din Berlin, mulţi crezând că el însuşi fusese o victimă. Unii spun că arăta zăpăcit, alţii, triumfător. Putea foarte bine să fi fost şi una şi alta. Promptitudinea şi neîndurarea lui i-a salvat scopul şi, fără îndoială, viaţa. În acea „Noapte a cuţitelor lungi", cum a fost numită, se reuşise păstrarea unităţii Germaniei naţional-socialiste, care avea să-şi ducă blestemul în întreaga lume.

Acest masacru, oricât de explicabil prin forţele hidoase care l-au executat, a arătat că noul stăpân al Germaniei nu se va opri de la nimic şi că situaţia din Germania nu avea nimic comun cu cea dintr-un stat civilizat. O dictatură bazată pe teroare şi mirosind a sânge a confruntat lumea. Antisemitismul a fost feroce şi neruşinat, iar sistemul lagărelor de concentrare era deja operaţional pentru toate categoriile de dizidenţi politici. Eu am fost adânc afectat de acest episod, iar întregul proces de reînarmare a Germaniei, despre care exista acum o dovadă covârşitoare, mi se părea că are o tentă neîndurătoare şi de rău augur. Străluceau şi scăpărau.

* * *

În prima parte a lunii iulie 1934, a avut loc un du-te-vino peste munţii care se întind din Bavaria peste teritoriul austriac. La sfârşitul lunii, un curier german a căzut în mâinile poliţiei austriece de frontieră. El ducea documente şi chei pentru cifru care arătau că un întreg plan de revoltă ajunsese în faza realizării. Organizatorul acestui *coup d'état* urma să fie Anton von Rintelen, în acel moment ministru al Austriei în Italia. Dollfuss şi miniştrii lui au fost lenţi în a da răspuns avertismentului privind o criză care se pregătea şi o revoltă iminentă, care a devenit vizibilă la 25 iulie. Aderenţii nazismului din Viena s-au mobilizat în cursul dimineţii. Înainte de ora unu, la amiază, un grup de oameni înarmaţi au intrat în cancelarie, iar Dollfuss, lovit de două gloanţe de revolver, a fost lăsat să

sângereze de moarte. Un alt detaşament de naziști a ocupat staţia de radio şi a anunţat demiterea guvernului Dollfuss şi preluarea funcţiei de către Rintelen.

Dar ceilalţi membri ai guvernului Dollfuss au reacţionat cu fermitate şi energie. Preşedintele, Doctor Miklas, a dat un ordin oficial de a se restaura ordinea cu orice preţ. Doctorul Schuschnigg şi-a asumat administraţia. Cea mai mare parte a armatei austriece şi a poliţiei s-a alăturat guvernului acestuia şi au asediat clădirea cancelariei, unde Dollfuss murea înconjurat de un mic grup de rebeli. Revolta izbucnise şi în provincii, iar grupuri ale Legiunii austriece din Bavaria au trecut frontiera. Mussolini aflase deja vestea. El a telegrafiat imediat, promiţând sprijinul Italiei pentru independenţa Austriei. Zburând special la Veneţia, Ducele a primit-o pe văduva lui Dollfuss cu toată simpatia de circumstanţă. În acelaşi timp, trei divizii italiene au fost trimise la Pasul Brenner. La aceasta, Hitler, care îşi cunoştea limitele puterii, a dat înapoi. Ministrul german la Viena şi alte oficialităţi germane implicate în revoltă au fost rechemate sau înlăturate. Încercarea eşuase. Papen, recent scăpat din baia de sânge, a fost trimis ministru german la Viena, cu indicaţia de a lucra cu mijloace mai subtile.

În mijlocul acestor tragedii şi alarme, bătrânul mareşal Hindenburg, care de câteva luni era aproape complet senil şi, mai mult ca oricând, un instrument al Reichswehrului, şi-a dat sfârşitul. Hitler a devenit şeful statului german, rămânând şi în funcţia de cancelar. El era acum suveranul Germaniei. Înţelegerea lui cu Reichswehrul fusese parafată şi păstrată cu ajutorul băii de sânge. Cămăşile brune fuseseră reduse la ascultare şi îşi reafirmaseră credinţa faţă de Führer. Toţi duşmanii şi rivalii potenţiali din rândurile lor fuseseră extirpaţi. De aici încolo, şi-au pierdut influenţa şi au devenit un fel de poliţie specială pentru ocazii festive. Pe de altă parte, Cămăşile negre, care au crescut în număr şi s-au întărit prin privilegii şi disciplină, au devenit, sub Himmler, o gardă pretoriană pentru persoana Führerului, o contrapondere faţă de conducătorii armatei şi ai castei militare; totodată, acestea au devenit trupe politice care întăreau prin forţa militară activităţile crescânde ale Poliţiei Secrete sau Gestapoului. Pentru a face ca dictatura lui Hitler să devină absolută şi perfectă, era necesar doar ca aceste forţe să fie investite cu acordul oficial al unui plebiscit manipulat.

* * *

Evenimentele din Austria au apropiat Franţa şi Italia, iar asasinarea lui Dollfuss a dus la contacte între Statele lor Majore. Ameninţarea independenţei Austriei a promovat o revizuire a relaţiilor franco-italiene, iar acestea trebuiau să se refere nu doar la echilibrul puterii în Mediterana şi în Africa de Nord, ci şi la poziţia Franţei şi Italiei în sud-estul Europei. Dar Mussolini dorea nu numai să-şi apere poziţia în Europa împotriva ameninţării potenţiale a Germaniei, ci şi să-şi asigure viitorul imperial în Africa. Împotriva Germaniei, relaţiile apropiate cu Franţa şi Marea Britanie

ar fi fost folositoare, dar în Mediterana şi în Africa, divergenţele cu cele două puteri erau inevitabile. Ducele se întreba dacă nevoia comună de securitate simţită de Italia, Franţa şi Marea Britanie nu i-ar putea convinge pe cei doi foşti aliaţi ai Italiei să accepte programul ei imperialist în Africa. În orice caz, aceasta părea pentru Italia o linie politică plină de speranţă.

Franţa, condusă acum de domnul Doumergue ca premier şi de domnul Barthou ca ministru de Externe, fusese dornică de mult să ajungă la o înţelegere oficială privind măsuri de securitate în est. Repulsia Britaniei de a-şi asuma obligaţii dincolo de Rin, refuzul Germaniei de a încheia acorduri cu Polonia şi Cehoslovacia, temerile Micii Antante cu privire la intenţiile Rusiei, suspiciunile Rusiei faţă de Occidentul capitalist, toate acestea se uneau pentru a se opune unui asemenea program. Totuşi, în septembrie, Louis Barthou s-a hotărât să meargă înainte. Planul său iniţial era să propună un Pact răsăritean, care să grupeze laolaltă Germania, Rusia, Polonia şi ţările baltice pe baza unei garanţii a Franţei pentru frontierele europene ale Rusiei şi a Rusiei pentru graniţele răsăritene ale Germaniei. Atât Germania cât şi Polonia se opuneau unui Pact răsăritean, dar Barthou a reuşit să obţină, la 18 septembrie 1934, intrarea Rusiei în Liga Naţiunilor. Acesta a fost un pas important. Litvinov, care reprezenta guvernul sovietic, era versat în toate aspectele problemelor externe. El s-a adaptat atmosferei Ligii Naţiunilor şi vorbea într-un limbaj moral cu un asemenea succes încât, curând, a devenit o figură proeminentă.

În căutarea de aliaţi împotriva noii Germanii căreia i se permisese să se dezvolte, era natural ca Franţa să se îndrepte spre Rusia şi să încerce să refacă echilibrul de putere care existase înainte de război. Dar, în octombrie, s-a întâmplat o tragedie. Regele Alexandru al Iugoslaviei a fost invitat să facă o vizită oficială la Paris. El a aterizat la Marsilia, a fost întâmpinat de domnul Barthou şi a trecut cu maşina, cu acesta şi cu generalul Georges, prin mulţimea care se înghesuia pe străzi, veselă, cu flori şi steguleţe. Din nou a apărut pe scena europeană un hidos complot ucigaş pornit din adâncurile întunecate ale lumii interlope sârbe şi croate şi, la fel ca la Sarajevo în 1914, s-a găsit o bandă de asasini gata să se sacrifice. Protecţia poliţiei franceze era obişnuită, slabă. O siluetă a sărit din mulţimea care ovaţiona şi, urcându-se pe scara maşinii, şi-a descărcat pistolul automat în rege şi în ceilalţi ocupanţi care au fost toţi loviţi. Ucigaşul a fost imediat prins şi omorât de garda republicană călare, prin spatele căreia se strecurase. A urmat o scenă de mare confuzie. Regele Alexandru a murit aproape imediat. Generalul Georges şi domnul Barthou au ieşit din maşină plini de sânge. Generalul era prea slăbit ca să se mişte şi a primit imediat ajutor medical. Ministrul s-a pierdut în mulţime. Abia după douăzeci de minute a primit îngrijiri. Pierduse deja mult sânge, avea şaptezeci şi doi de ani şi a decedat după câteva ore. Aceasta a fost o lovitură grea dată politicii externe franceze care, sub el, începuse să capete o formă coerentă. A fost urmat la Ministerul de Externe de Pierre Laval.

Activitatea şi soarta ruşinoasă a lui Laval de mai târziu nu trebuie să umbrească forţa şi capacitatea lui ca persoană. Avea un punct de

vedere clar şi solid. El considera că Franţa trebuie să evite cu orice preţ războiul şi spera să realizeze lucrul acesta prin aranjamente cu dictatorii Italiei şi Germaniei, faţă de sistemele cărora nu avea prejudecăţi. El nu avea încredere în Rusia sovietică. În ciuda unor ocazionale afirmări de prietenie, lui nu-i plăcea Anglia şi o considera un aliat lipsit de valoare. În acea vreme, într-adevăr, Britania nu era foarte apreciată în Franţa. Primul ţel al lui Laval era să ajungă la o înţelegere precisă cu Italia şi considera că era momentul potrivit. Guvernul francez era obsedat de pericolul german şi era dispus să facă serioase concesii Italiei. În ianuarie 1935, Laval a plecat la Roma să semneze o serie de înţelegeri cu scopul de a înlătura principalul obstacol dintre cele două ţări. Ambele ţări erau unite în problema ilegalităţii reînarmării Germaniei. Au căzut de acord să se consulte în eventualitatea unor viitoare ameninţări la adresa independenţei Austriei. În sfera colonială, Franţa s-a angajat să facă unele concesii administrative în legătură cu statutul italienilor în Tunisia, şi a predat Italiei unele fâşii de teritoriu la graniţă, atât în Libia cât şi în Somalia, şi totodată i-a asigurat o participare de 20 la sută la calea ferată Djibuti-Addis Abeba. Aceste convorbiri aveau drept scop să pună bazele unor discuţii mai oficiale între Franţa, Italia şi Marea Britanie despre un front comun împotriva ameninţării crescânde a Germaniei. Peste toate acestea, a intervenit în lunile următoare agresiunea italiană în Abisinia.

În decembrie 1934, a avut loc o ciocnire între soldaţii italieni şi abisinieni la graniţa dintre Abisinia şi Somalia italiană. Acesta a fost pretextul pentru prezentarea în faţa lumii a pretenţiei italiene asupra regatului ethiopian. Astfel, problema stăvilirii Germaniei în Europa a devenit confuză şi distorsionată de soarta Abisiniei.

Capitolul VI
PARITATEA AERIANĂ PIERDUTĂ
1934–1935

Statul Major german nu credea că armata germană putea fi formată şi maturizată pe o scară mai mare decât cea a Franţei şi să fie asigurată cum se cuvine cu arsenal şi echipament, înainte de 1943. Marina germană, în afară de submarinele de buzunar, nu putea fi refăcută la vechea ei situaţie în mai puţin de doisprezece sau cincisprezece ani, iar în acest proces se va afla în competiţie cu toate celelalte planuri. Dar, datorită nefericitei descoperiri a motorului cu combustie internă şi a artei zborului, de către o civilizaţie încă nematură, în scenă a apărut o nouă armă a rivalităţii naţionale, capabilă să modifice mult mai repede forţa de război a statelor. Deţinând o parte din cunoştinţele omenirii, care se acumulează mereu, şi ţinând seama de mersul înainte al ştiinţei, o naţiune de primă mărime ar fi avut nevoie doar de patru sau cinci ani ca să se dedice formării unei puternice forţe aeriene şi poate chiar supreme. Această perioadă putea fi chiar scurtată de orice activităţi şi studii preliminare.

Ca şi în cazul armatei germane, refacerea puterii aeriene a Germaniei a fost pregătită de mult timp, cu grijă şi în secret. Încă din 1923 fusese hotărât că viitoarea forţă aeriană germană va trebui să fie o parte a maşinii de război germane. Deocamdată, Statul Major era mulţumit să construiască în interiorul „armatei fără forţă aeriană" un schelet articulat al Forţelor Aeriene, care nu putea fi observat sau nu a fost observat din afară în primii ani. Dintre toate forţele armate, forţa aeriană este cea mai greu de măsurat şi chiar de exprimat în termeni exacţi. Nu se poate judeca şi, cu atât mai puţin, nu se poate defini în ce măsură uzinele şi terenurile de antrenament ale aviaţiei civile au căpătat o valoare şi o semnificaţie militară într-un moment oarecare. Posibilităţile de ascundere, de camuflare şi de încălcare a tratatelor sunt numeroase şi variate. Văzduhul şi doar văzduhul i-a oferit lui Hitler şansa unei scurtări a timpului, mai întâi pentru a obţine o egalitate şi apoi pentru a obţine supremaţia asupra

Franței și Britaniei într-o armă militară vitală. Dar ce puteau face Franța și Britania?

În toamna lui 1933, era clar că efortul britanic pentru dezarmare nu va avea succes nici prin precepte și cu atât mai puțin prin exemplu. Pacifismul Partidelor Laburist și Liberal nu a fost afectat nici de gravul eveniment al retragerii Germaniei din Liga Națiunilor. Ambele partide au continuat să îndemne la dezarmarea Britaniei și oricine avea altă părere era numit „ațâțător la război" și provocator de „panică". Se părea că sentimentele lor erau susținute de popor care, bineînțeles, nu înțelegea ce se întâmpla. La o alegere parțială, care privea doar Fulham EST, la 25 octombrie, un val de emoție pacifistă a sporit voturile socialiștilor cu aproape 9000, iar voturile conservatorilor au scăzut cu peste 10 000. Candidatul ales a spus după numărătoare că: „Poporul britanic cere... ca guvernul britanic să dea exemplu lumii întregi prin inițierea imediată a unei politici de dezarmare generală". Iar domnul Lansbury, pe atunci conducător al Partidului Laburist, a spus că toate națiunile trebuie: „să se dezarmeze la nivelul Germaniei, ca o premisă la dezarmarea totală". Această alegere a lăsat o impresie adâncă asupra domnului Baldwin care s-a referit la ea într-un discurs remarcabil, trei ani mai târziu.

În noiembrie au venit alegerile pentru Reichstag, pentru care nu au fost tolerați decât candidații sprijiniți de Hitler. Naziștii au obținut 95 la sută din voturi.

Judecând politica guvernului britanic, ar fi greșit să nu amintim dorința arzătoare de pace care anima majoritatea poporului britanic, neinformat sau greșit informat, și care părea să amenințe cu desființare politică orice partid sau publicație ce îndrăznea să adopte orice altă linie. Acest lucru nu este desigur o scuză pentru conducătorii politici care nu și-au făcut datoria. Este mult mai bine pentru partide și politicieni să fie scoși din funcții decât să pună în pericol viața națiunii. În plus, nu există date în istoria noastră ca vreun guvern să fi cerut parlamentului sau poporului măsurile necesare pentru apărare și să fi fost refuzat. Totuși, cei care au abătut timidul guvern MacDonald-Baldwin de pe drumul lui, ar fi trebuit măcar să tacă.

Estimările bugetare din martie 1934 pentru aviație totalizau doar douăzeci de milioane lire și prevedeau crearea a patru noi escadrile, sau o creștere a forței eriene de la 850 la 890. Costurile financiare implicate erau în primul an de 130 000 lire. Față de această situație, am spus în Camera Comunelor:

> Suntem, se recunoaște, doar a cincea putere aeriană, poate nici atât. Avem jumătate din forța Franței, vecina noastră cea mai apropiată. Germania se înarmează repede și nimeni n-o s-o oprească. Asta pare clar. Nimeni nu propune un război preventiv împotriva Germaniei pentru că încalcă Tratatul de la Versailles. Ea se va înarma; o și face; a făcut-o... Avem timp să luăm măsurile necesare, dar vrem aceste măsuri. Vrem măsuri ca să ajungem la paritate. O națiune

care joacă şi aspiră să joace rolul nostru în lume, are dreptul să se afle într-o poziţie care să nu permită să fie şantajată...

Am apelat la domnul Baldwin ca omul care avea puterea de a acţiona. A lui era puterea şi răspunderea.

În cursul răspunsului lui, domnul Baldwin a spus:

> Dacă toate eforturile noastre pentru o înţelegere vor eşua şi dacă nu este posibil să obţinem o egalitate în problemele pe care le-am arătat, atunci oricare guvern al acestei ţări – un guvern naţional mai mult decât oricare, şi anume *acest* guvern – va avea grijă ca forţa şi puterea aeriană a acestei ţări să nu mai fie într-o poziţie de inferioritate faţă de nici o ţară aflată la o distanţă de la care poate să atace malurile ei.

Iată un angajament foarte solemn şi clar exprimat într-un moment în care putea aproape sigur să fie susţinut de o acţiune viguroasă pe scară largă. Cu toate acestea, la 20 iulie, când guvernul a prezentat propuneri întârziate şi neadecvate de întărire a Forţelor aeriene regale cu 41 de escadrile sau circa 850 aparate, *care să fie realizate doar în cinci ani*, Partidul Laburist, sprijinit de Liberali, a obţinut un vot de cenzură în Camera Comunelor. Domnul Attlee, care atunci vorbea în numele lor, a spus:

> „Nu avem nevoie de mai mult armament aerian... Respingem ideea că o Forţă aeriană britanică mai mare va aduce pacea în lume şi respingem cu totul pretenţia la paritate".

Partidul Liberal a sprijinit moţiunea de cenzură, iar conducătorul lor, Sir Herbert Samuel, a spus:

> „Care-i problema în legătură cu Germania? Nimic din ceea ce am văzut sau am auzit până acum nu sugerează că actuala noastră forţă aeriană nu este adecvată să prevină orice pericol ar apare în această direcţie".

Când ne gândim că acesta era limbajul folosit de şefii de partide responsabili, după deliberări atente, pericolul în care se afla ţara noastră devine vizibil. Acesta era timpul în care, prin eforturi extinse, am fi putut păstra forţa noastră aeriană pe care se baza independenţa noastră de acţiune. Dacă Marea Britanie şi Franţa ar fi păstrat paritatea cu Germania, ele ar fi fost de două ori mai puternice, iar cariera de violenţă a lui Hitler ar fi putut fi înăbuşită în scutece, fără pierderea unei singure vieţi. A fost însă prea târziu. Nu putem pune la îndoială sinceritatea conducătorilor partidelor socialist şi laburist. Ei au greşit total şi îşi poartă partea lor de vină în faţa istoriei. Este într-adevăr uimitor că Partidul Socialist a îndrăznit, după ani de zile, să pretindă că a avut previziuni superioare şi să reproşeze oponenţilor lor că nu au reuşit să asigure securitatea naţională.

Acum, eu m-am bucurat de avantajul de a cere înarmarea ca apărător

al guvernului. Am primit o neobişnuit de prietenească audiere din partea Partidului Conservator.

Nu cred că a mai fost vreodată un guvern atât de pacifist. Iată, de pildă primul-ministru, (domnul Ramsay MacDonald) care în timpul războiului şi-a dovedit până la extrem şi cu mare curaj convingerile şi sacrificiile pe care le-ar face pentru cea ce credea că era cauza pacifismului. Lordul preşedinte al Consiliului [domnul Baldwin] este asociat în mintea opiniei publice cu repetarea rugăciunii: „Daţi pacea epocii noastre". Ar fi fost de presupus că, atunci când miniştrii ca aceştia vin şi spun că simt că e de datoria lor să ceară neînsemnate măsuri ale mijloacelor pe care le au pentru garantarea securităţii publice, asta ar fi trebuit să cântărească greu în faţa opoziţiei şi să fie considerată ca o dovadă a realităţii pericolului faţă de care încearcă să ne protejeze... Suntem o pradă uşoară şi bogată. Nici o ţară nu e atât de vulnerabilă şi nici o ţară n-ar răsplăti mai bine jaful ca ţara noastră... *Cu enorma noastră metropolă de aici, cea mai mare fiintă din lume, un fel de vacă uriaşă, grasă, valoroasă, bogată ca să atragă bestia de pradă*, suntem într-o situaţie cum nu am mai fost până acum şi în care nu se mai află nici o altă ţară în momentul de faţă.

Să ţinem minte că această slăbiciune a noastră nu ne implică numai pe noi; slăbiciunea noastră implică stabilitatea Europei.

Apoi, am continuat să argumentez că Germania se apropie deja de paritate aeriană cu Britania.

Mai întâi, afirm că Germania, violând Tratatul, a creat deja o Forţă *aeriană militară care reprezintă acum aproape două treimi din actuala noastră Forţă aeriană de apărare internă.* Aceasta este prima problemă pe care o pun în faţa guvernului, pentru a fi luată în considerare. A doua este că Germania îşi măreşte rapid forţele aeriene, nu doar cu sume mari de bani care figurează în estimările bugetare ci şi prin subscriere publică – adesea subscriere forţată – care s-a desfăşurat şi se desfăşoară în întreaga Germanie de câtva timp. *La sfârşitul anului 1935, Forţa Aeriană germană va fi aproape egală în număr şi eficienţă cu şi Forţa noastră aeriană de apărare internă la acea dată, chiar dacă actualele propuneri ale guvernului sunt puse în aplicare.*

Cea de a treia chestiune este că, dacă Germania îşi continuă expansiunea, iar noi continuăm să ne desfăşurăm planul, atunci, la un moment dat, în anul 1936, Germania va fi definit şi substanţial mai puternică în aer decât Marea Britanie. În al patrulea rând, şi acesta este punctul care ne îngrijorează, odată ce va avea acest avans, s-ar putea să nu o mai putem depăşi niciodată... *Dacă guvernul va trebui să recunoască vreodată, în următorii câţiva ani, că forţele aeriene germane sunt mai puternice decât ale noastre, atunci va fi acuzat, şi pe bună dreptate, că a eşuat în principala sa datorie faţă de ţară...*

Votul de cenzură al Partidului Laburist a fost bineînțeles înfrânt în Camera Comunelor, cu o amplă majoritate, și nu am nici o îndoială că, dacă s-ar fi apelat la națiune, cu o pregătire potrivită a acestor chestiuni, aceasta ar fi susținut măsurile necesare pentru siguranța națională.

* * *

Nu este posibil să fac această relatare fără să înregistrez etapele prin care am trecut în lunga noastră călătorie de la securitate până în ghearele morții. Uitându-mă înapoi, mă uimesc cât timp ni s-a acordat. Ar fi fost posibil ca în 1933, sau chiar în 1934, Britania să-și fi creat o putere aeriană care să fi impus restricțiile necesare ambițiilor lui Hitler sau ar fi permis poate conducătorilor militari ai Germaniei să controleze actele lui violente. Au trebuit însă să treacă încă peste cinci ani până să fim confruntați cu nenorocirea supremă. Dacă măcar acum am fi acționat cu prudență rațională și cu energie sănătoasă, s-ar fi putut ca asta să nu aibă loc niciodată. Bazate pe forțe aeriene superioare, Franța și Britania puteau cere ajutorul Ligii Națiunilor și toate statele Europei s-ar fi adunat în spatele lor. Pentru prima oară, Liga ar fi avut un instrument al autorității.

Când s-a deschis sesiunea de iarnă, la 28 noiembrie 1934, am introdus în numele unor prieteni* un amendament la cuvântare, declarând că „forța apărării noastre naționale, și mai ales apărarea aeriană, nu mai este adecvată pentru a asigura pacea, siguranța și libertatea supușilor credincioși ai Majestății Voastre". Camera Comunelor era plină și gata să asculte. După ce am folosit toate argumentele care subliniau marele pericol pentru noi și pentru întreaga lume, am ajuns la fapte precise:

> „Afirm, mai întâi, că Germania are deja, în acest moment, o forță aeriană militară... și că aceasta... se apropie rapid de a o egala pe a noastră. În al doilea rând... forța aeriană militară a Germaniei va fi de fapt, la anul pe vremea asta, cel puțin la fel de puternică, sau chiar mai puternică decât a noastră. În al treilea rând... la sfârșitul anului 1936, adică un an mai târziu și doi ani de acum încolo, forța aeriană militară a Germaniei va fi cu aproape 50 la sută mai puternică, iar în 1937, aproape dublă".

Domnul Baldwin, care a urmat imediat după mine, a privit problema în față și, pe baza informațiilor consilierilor lui de la Ministerul Aerului, m-a contrazis direct:

> „Nu este vorba că Germania se apropie de egalitate cu noi... Germania e angajată de fapt în producția de avioane de servicii, dar forța ei reală nu reprezintă nici 50 la sută din forța noastră în Europa de astăzi. Cât privește situația în anul viitor, pe vremea asta... *nici*

* Amendamentul era în numele domnului Churchill, al lui Sir Robert Horne, al domnului Amery, al căpitanului F. E. Guest, al Lordului Winterton și al domnului Boothby.

pe departe forța aeriană militară germană nu va fi cel puțin la fel de puternică precum e a noastră sau eventual mai puternică decât a noastră; noi apreciem că vom avea o marjă de aproape 50 la sută doar în Europa. Eu nu pot privi mai departe decât următorii doi ani. Domnul Churchill vorbește despre ce s-ar putea întâmpla în 1937. Investigațiile pe care le-am putut face mă determină să cred că cifrele lui sunt considerabil exagerate."

Această asigurare cuprinzătoare din partea prim-ministrului virtual i-a liniștit pe majoritatea celor alarmați și i-a redus la tăcere pe mulți critici. Toată lumea era bucuroasă că declarațiile mele precise au fost negate de o autoritate de necontestat. Eu nu eram deloc convins. Consideram că domnului Baldwin nu i se spunea adevărul de către consilierii săi și că, oricum, nu cunoștea faptele.

Astfel au trecut lunile de iarnă și abia în primăvară am avut din nou ocazia să ridic problema. Înainte de a face lucrul acesta, l-am informat precis și deplin pe domnul Baldwin, iar la 19 martie 1939, când s-au prezentat în fața Camerei estimările bugetului Aerului, am repetat declarația mea din noiembrie și am provocat din nou, direct, asigurările pe care el le dăduse atunci. Un răspuns foarte plin de încredere a fost dat de subsecretarul Ministerului Aerului. Totuși, ministrul de Externe și domnul Eden au făcut, la sfârșitul lui martie, o vizită lui Hitler în Germania și, în cursul unei importante conversații, al cărei text este înregistrat, el personal le-a spus că forțele aeriene germane au ajuns deja la paritate cu Marea Britanie. Acest fapt a fost făcut public de către guvern la 3 aprilie. La începutul lui mai, primul-ministru a scris un articol în organul său propriu, *The Newsletter*, în care sublinia pericolele reînarmării Germaniei în termeni asemănători cu cei pe care i-am folosit eu încă din 1932. El a folosit cuvântul revelator „ambuscadă", care trebuie să fi ieșit din inima lui din cauza îngrijorării. Căzusem într-adevăr într-o ambuscadă. Domnul MacDonald a deschis el însuși dezbaterea. După ce s-a referit la intenția declarată a Germaniei de a construi o Marină ce depășea prevederile Tratatului și submarine care îl încălcau, el a recunoscut că Hitler pretinde că a ajuns la paritate cu Marea Britanie în aer.

„Oricare ar fi interpretarea exactă a acestei fraze în termenii forței aeriene, ea indică fără îndoială că forța germană s-a extins excesiv mai mult față de estimările pe care am putut să le aducem în fața Camerei anul trecut. Este un fapt grav, iar atât guvernul cât și Ministerul Aerului au luat notă imediat."

Când am fost chemat la rândul meu la cuvânt, am spus:

„Nici acum nu luăm măsurile care ar fi necesare în raport cu nevoile noastre. Guvernul a propus aceste măriri. Acum trebuie să facă față furtunii. Va trebui să contracareze orice formă de atac necinstit. Motivele lui vor fi deformate. Va fi calomniat și numit ațâțător la război. Va fi supus la tot felul de atacuri din partea multor

forţe puternice, numeroase şi extrem de gălăgioase din ţară. Dar va reuşi totuşi să le obţină. Atunci, de ce să nu ne luptăm pentru ceva care să ne dea siguranţă? De ce să nu insistăm în acest caz, ca prevederile pentru Forţele Aeriene să fie adecvate şi atunci, oricât de stridente ar fi ocaziile cărora va trebui să le facă faţă, vom avea un rezultat satisfăcător: guvernul Majestăţii Sale va simţi că în această problemă, de primă răspundere printre problemele guvernului, şi-a făcut datoria."

Deşi Camera m-a ascultat cu mare atenţie, eu am avut un sentiment de disperare. Să fii convins şi vindicativ într-o problemă de viaţă şi de moarte pentru ţara ta şi să nu fii în stare să faci Parlamentul şi naţiunea să înţeleagă avertismentul sau să se încline în faţa dovezii şi să acţioneze, era pentru mine o experienţă foarte dureroasă.

Abia la 22 mai 1935, domnul Baldwin a făcut memorabila sa mărturisire pe care mă simt obligat să o citez:

> Mai întâi, în legătură cu cifra pe care am dat-o în noiembrie despre aeroplanele germane, nu am aflat nimic de atunci încoace care să mă facă să cred că am greşit. Atunci eram convins că era adevărată. *Am greşit însă în estimarea viitorului. Aici am fost total greşit. Am fost induşi în eroare în acest domeniu...*
>
> Am să repet aici că nu este cazul, după părerea mea, să intrăm în panică. Dar voi spune deliberat, în lumina tuturor cunoştinţelor pe care le am despre această situaţie, că nu voi rămâne în nici un guvern care va lua măsuri mai puţin hotărâte decât luăm noi astăzi. Cred că este de datoria mea să spun că au fost multe critici, atât în presă cât şi verbal, la adresa Ministerului Aerului, de parcă el ar fi fost răspunzător de un program eventual neadecvat, că nu a mers înainte mai repede şi pentru multe alte lucruri. Vreau doar să repet că, despre orice răspundere ar fi vorba, şi suntem gata să facem faţă criticilor, *această răspundere nu este a nici unui ministru, ci este răspunderea guvernului ca un tot, toţi suntem răspunzători şi toţi suntem vinovaţi.*

Am sperat că această mărturisire şocantă va fi un eveniment decisiv şi că se va constitui, cel puţin, un comitet al Parlamentului care să facă un raport asupra faptelor şi asupra securităţii noastre. Camera Comunelor a avut însă altă reacţie. Opoziţia laburistă şi liberală, care în urmă cu nouă luni a introdus sau a sprijinit un vot de cenzură faţă de modestele măsuri ale guvernului, au fost ineficientă şi nedecisă. Aştepta alegeri împotriva „înarmării conservatorilor". Nici vorbitorii laburişti, nici cei liberali, nu s-au pregătit pentru dezvăluirile şi recunoaşterea domnului Baldwin şi nu au încercat să-şi adapteze cuvântările la acest episod deosebit. Nimic din ce au spus nu era căutuşi de puţin legat de situaţia urgentă în care au recunoscut că ne aflam, sau de faptele mai grave pe care le ştiam ucum că stăteau în spatele ei.

Cât priveşte guvernul, acesta a apărut în majoritate captivat de

candoarea domnului Baldwin. Recunoaşterea că, deşi avea toate sursele de informare, a greşit total într-o problemă vitală de care era răspunzător, era considerată că asigură iertarea prin sinceritatea cu care şi-a recunoscut greşeala şi a acceptat vinovăţia. S-a născut chiar un straniu val de entuziasm faţă de un ministru care nu a ezitat să spună că a greşit. Într-adevăr, mulţi membri ai Partidului Conservator erau supăraţi pe mine că l-am adus pe iubitul lor conducător într-o situaţie limită din care doar bărbăţia şi onestitatea lui l-au scos; dar, vai, nu şi în ce priveşte ţara lui.

Un dezastru de primă mărime căzuse pe capul nostru. Hitler obţinuse deja paritate cu Marea Britanie. De aici încolo, trebuia doar să-şi mâne fabricile şi şcolile de instruire cu viteză maximă, nu numai ca să-şi menţină întâietatea în aer ci şi să şi-o întărească. De aici încolo, ameninţările necunoscute, nemăsurate, care atârnau deasupra Londrei în cazul unui atac aerian aveau să fie factorul definit şi obligatoriu în toate deciziile noastre. În plus, nu puteam niciodată să-i ajungem din urmă pe germani; aşa, oricum, guvernul nu i-a ajuns din urmă. Trebuie să acordăm credit guvernului şi Ministerului Aerului pentru eficienţa înaltă a Forţelor Aeriene. Dar angajamentul că vom menţine paritatea în aer a fost iremediabil încălcat. Este adevărat că expansiunea în continuare a Forţelor aeriene germane nu a continuat în acelaşi ritm ca în perioada în care au ajuns la paritate. Fără îndoială că făcuseră un sacrificiu suprem ca să ajungă dintr-un salt la această poziţie, să o susţină şi să o exploateze în diplomaţia lor. Aceasta i-a dat lui Hitler baza pentru actele sale succesive de agresiune pe care le pregătise şi care aveau să aibă loc curând. Guvernul britanic a făcut considerabile eforturi în următorii patru ani. Primele prototipuri ale faimoaselor avioane de luptă Hurricane şi Spitfire au zburat în noiembrie 1935 şi respectiv martie 1936. S-a ordonat imediat producţia de masă şi curând a fost gata un anumit număr de avioane. Nu încape îndoială că în domeniul aerului am excelat în calitate; dar cantitativ nu-i puteam ajunge. Izbucnirea războiului ne-a găsit cu abia jumătate din numărul avioanelor germane.

Generalul de Gaulle, Franklin D. Roosevelt şi I. V. Stalin

Capitolul VII
PROVOCARE ŞI RĂSPUNS
1935

Anii ascunderii în vizuine şi ai pregătirilor secrete, mascate, trecuseră şi Hitler se simţea acum destul de puternic pentru prima lui provocare. La 9 martie 1936, a fost anunţată oficial constituirea Forţelor Aeriene germane iar pe data de 16 s-a anunţat că, de acum încolo, armata germană se va constitui pe baza serviciului obligatoriu naţional. Curând s-au promulgat legile pentru punerea în aplicare a acestor decizii, dar acţiunea începuse anticipat. Guvernul francez, care era bine informat despre ce avea să urmeze, făcuse publică doar cu câteva ore mai devreme, în aceeaşi zi, extinderea la doi ani a serviciului militar în Franţa. Acţiunea germană era un afront deschis, oficial, la adresa tratatelor de pace pe care se baza Liga Naţiunilor. Atât timp cât încălcările luaseră forma unor evaziuni sau a unor schimbări de denumire a lucrurilor, era uşor pentru puterile victorioase, obsedate de pacifism şi preocupate de politica internă, să evite răspunderea de a declara că Tratatul de Pace era încălcat sau repudiat. Acum problema se punea cu forţă ascuţită, brutală. Aproape în aceeaşi zi, guvernul ethiopian a făcut apel la Liga Naţiunilor cu privire la cererile ameninţătoare ale Italiei. La 24 martie, când, pe acest fundal, Sir John Simon şi Lordul Sigiliului Particular, domnul Eden, au vizitat Berlinul la invitaţia lui Hitler, guvernul francez a considerat că prilejul a fost rău ales. Ei trebuiau să facă faţă acum nu reducerii armatei lor, atât de mult cerută cu un an înainte de domnul MacDonald, ci extinderii serviciului militar obligatoriu de la un an la doi ani. În starea generală în care se afla opinia publică, aceasta era o sarcină dificilă. Nu doar comuniştii ci şi socialiştii votaseră împotriva acestei măsuri. Când domnul Leon Blum a spus: „Muncitorii Franţei se vor ridica să reziste agresiunii hitleriste", Thorez a replicat în aplauzele fracţiunii pro-sovietice: „Nu vom tolera ca clasa muncitoare să fie atrasă într-un aşa-zis război pentru apărarea democraţiei împotriva fascismului".

Statele Unite îşi spălaseră mâinile de orice preocupare faţă de Europa, limitându-se să dorească binele tuturor, şi erau sigure că nu vor mai fi tulburate în această privinţă. Dar Franţa, Marea Britanie ca şi Italia, în ciuda divergenţelor lor, s-au simţit obligate să contracareze acest act

evident de violare a Tratatului de către Hitler. A fost convocată o Conferință a principalilor foști aliați sub egida Ligii Națiunilor, la Stressa, și au fost aduse în dezbatere toate aceste chestiuni.

Exista o înțelegere generală că violarea deschisă a unor tratate solemne, pentru încheierea cărora muriseră milioane de oameni, nu putea fi admisă. Dar reprezentanții britanici au arătat clar de la început că nu vor lua în considerare posibilitatea unor sancțiuni în cazul violării tratatelor. În mod natural, acest lucru a redus Conferința la simpla vorbărie. S-a aprobat în unanimitate o rezoluție în care încălcările „unilaterale" – adică înfăptuite de către o singură parte – ale tratatelor nu puteau fi acceptate, iar Consiliul Executiv al Ligii Națiunilor era invitat să se pronunțe asupra situației dezvăluite. În cea de a doua după-amiază a Conferinței, Mussolini a sprijinit ferm această acțiune și a vorbit deschis împotriva agresiunii unei puteri asupra alteia. Declarația finală glăsuia astfel:

> Cele trei puteri, al căror obiectiv politic este menținerea colectivă a păcii în cadrul Ligii Națiunilor, sunt în total acord să se opună, cu toate mijloacele practicabile, oricărei încălcări unilaterale a tratatelor, care ar putea pune în pericol pacea în Europa și vor acționa în colaborare strânsă și cordială în acest scop.

În discursul său, dictatorul italian a subliniat cuvintele *„pacea Europei"* și a făcut după Europa, o pauză vizibilă. Accentuarea asupra Europei a atras imediat atenția reprezentanților Ministerului de Externe. Ei și-au ciulit urechile și au înțeles bine că, în timp ce Mussolini va colabora cu Franța și Marea Britanie ca să împiedice reînarmarea Germaniei, își rezerva pentru sine orice acțiune în Africa împotriva Abisiniei, la care s-ar putea hotărî mai târziu. Această problemă trebuia oare să fie relevată sau nu? Oficialitățile Ministerului de Externe au avut discuții în noaptea aceea. Toți erau atât de dornici de sprijinul lui Mussolini în problemele legate de Germania, încât s-a considerat că nu era momentul să fie avertizat în legătură cu Abisinia, ceea ce probabil l-ar fi supărat foarte tare. De aceea, această problemă nu a fost ridicată și, în consecință, Mussolini a simțit – și avea dreptul s-o facă într-un anumit sens – că Aliații au fost de acord cu declarația lui și că îi vor da mână liberă în Abisinia. Francezii au rămas muți în această problemă iar Conferința s-a încheiat.

Între 15–17 aprilie, Consiliul Ligii Națiunilor a examinat încălcarea presupusă a Tratatului de la Versailles comisă de Germania prin decretarea serviciului militar obligatoriu. În Consiliu erau reprezentate următoarele națiuni: Argentina, Australia, Marea Britanie, Chile, Cehoslovacia, Danemarca, Franța, Italia, Mexic, Polonia, Portugalia, Spania, Turcia și U.R.S.S. Toate au votat pentru principiul că tratatele nu trebuie voalate prin acțiuni „unilaterale" și au referit chestiunea Adunării plenare a Ligii. În același timp, miniștrii de Externe ai celor trei țări scandinave, Suedia, Norvegia și Danemarca, fiind adânc preocupați de echilibrul naval în Marea Baltică, s-au alăturat și ei sprijinului general. În total, nouăsprezece țări au protestat oficial. Dar cât de inutil era votul lor fără pregătirea vreunei

țări, sau a unui grup de țări, de a avea în vedere folosirea *forței*, chiar și în ultimă instanță!

* * *

Laval nu era dispus să trateze Rusia în același spirit ferm ca Barthou. Dar, în Franța, aceasta era acum o nevoie urgentă. Pentru cei preocupați de viața Franței, mai presus de orice părea să fie obținerea unității naționale pentru serviciul militar de doi ani, care fusese aprobat în martie cu o mică majoritate. Doar guvernul sovietic putea da dezlegare în acest sens acelei importante părți a francezilor de a căror loialitate se bucura. La 2 mai 1935, guvernul francez și-a pus semnătura pe un pact franco-sovietic. Acesta era un document nebulos, care garanta pe o perioadă de cinci ani asistență mutuală în fața unei agresiuni. Pentru a obține rezultate palpabile în domeniul politicii franceze, Laval a plecat pentru o vizită de trei zile la Moscova, unde a fost salutat de Stalin. Au fost discuții îndelungate, din care un fragment necunoscut până acum, poate fi relatat. Stalin și Molotov erau desigur interesați mai mult ca orice să afle care va fi forța armatei franceze pe frontul de vest, câte divizii? cât durează serviciul militar? După ce a fost explorat acest domeniu, Laval a spus: „Nu puteți face ceva pentru încurajarea religiei și a catolicilor în Rusia? M-ar ajuta foarte mult în relațiile cu Papa." „Aha!" a spus Stalin. „El câte divizii are?" Răspunsul lui Laval nu mi s-a comunicat; dar putea cu siguranță să fi menționat un număr de legiuni care nu se văd totdeauna la paradă. Laval nu a intenționat să asume obligații specifice pentru Franța așa cum obișnuiau sovieticii să ceară. Totuși, el a obținut de la Stalin, la 15 mai, o declarație publică în care aproba politica de apărare națională dusă de Franța pentru menținerea forțelor ei armate la nivelul necesar securității. Față de aceste instrucțiuni, comuniștii francezi au făcut o cotitură și și-au dat zgomotos sprijinul față de programul de apărare și serviciul militar de doi ani. Ca factor al securității europene, Pactul franco-sovietic, care nu conținea nici un angajament care să lege cele două țări în cazul unei agresiuni germane, prezenta doar un avantaj limitat. Nu s-a realizat nici o confederație cu Rusia. Mai mult, la întoarcere, ministrul de Externe francez s-a oprit la Cracovia ca să participe la funeraliile mareșalului Pilsudski. Acolo s-a întâlnit cu Goering, cu care a discutat cu multă cordialitate. Exprimările lui de neîncredere și antipatie față de sovietici au fost raportate slugarnic la Moscova, pe canalele germane.

* * *

Sănătatea domnului MacDonald era acum într-un asemenea declin încât era imposibil să continue să fie prim-ministru. El nu fusese niciodată popular în rândurile Partidului Conservator care, din cauza atitudinii politice a acestuia din timpul războiului, precum și din cauza convingerilor sale socialiste, îl privea cu o îndelung nutrită prejudecată, netezită de milă în ultimii ani. Nici un om nu era mai urât, pe bună dreptate, de Partidul

Laburist–Socialist, partid pe care în mare măsură îl crease chiar el ca apoi să–l lase baltă în ceea ce ei considerau a fi ruşinoasa dezertare din 1931. În majoritatea masivă a guvernului, el avea doar şapte adepţi. Politica de dezarmare, căreia îi dedicase toate eforturile personale, se dovedise acum un eşec dezastruos. Alegerile generale nu puteau fi departe, iar el nu putea juca nici un rol. În aceste condiţii, nu a fost de mirare când, la 7 iunie, s–a anunţat că el şi domnul Baldwin au schimbat locurile şi birourile şi că domnul Baldwin a devenit prim–ministru pentru a treia oară. Şi Ministerul de Externe a trecut în alte mâini. Activitatea lui Sir Samuel Hoare în India se încheiase şi acum el se putea întoarce într–un domeniu de imediată importanţă. De câtva timp, Sir John Simon fusese grav atacat pentru politica sa externă de către conservatori influenţi apropiaţi de guvern. El a trecut acum la Ministerul de Interne, pe care îl cunoştea bine, iar Sir Samuel Hoare a devenit Secretar de Stat la Ministerul de Externe.

În acelaşi timp, domnul Baldwin a adoptat un nou expedient. El l–a numit pe domnul Anthony Eden ca ministru pentru problemele Ligii Naţiunilor. În ultimii zece ani, Eden se consacrase aproape în întregime studierii problemelor externe. Plecat de la Eton la optsprezece ani ca să participe la războiul mondial, a servit cu distincţie în armată timp de patru ani la puşcaşi, în multe lupte sângeroase, şi a fost ridicat la gradul de aghiotant de brigadă şi decorat cu Crucea Militară. El urma să lucreze în Ministerul de Externe având un statut egal cu al ministrului de Externe şi acces deplin la informaţii şi la funcţionarii departamentului. Scopul domnului Baldwin era, fără îndoială, să dea satisfacţie valului puternic al opiniei publice în favoarea Ligii Naţiunilor, arătând importanţa pe care o acorda Ligii şi conducerii treburilor noastre la Geneva. O lună mai târziu, când am avut ocazia să comentez ceea ce am definit ca fiind „noul plan de a avea doi miniştri de Externe egali", am atras atenţia asupra deficienţelor evidente ale acestuia.

Într–un moment când oamenii şi problemele se aflau în situaţia amintită, guvernul britanic a comis actul cel mai surprinzător. O parte a impulsului a venit din partea Amiralităţii. Totdeauna e periculos când soldaţii, marinarii sau aviatorii se joacă de–a politica. Ei intră într–o sferă în care valorile sunt cu totul diferite ce cele cu care au fost obişnuiţi până atunci. Bineînţeles că se orientau după tendinţele şi chiar îndrumarea Primului Lord şi a Cabinetului, care purtau toată răspunderea. Dar se crease o puternică briză favorabilă din partea Amiralităţii. Avuseseră loc, de câtva timp, discuţii între Amiralitatea britanică şi cea germană în legătură cu proporţia dintre cele două marine. Prin Tratatul de la Versailles, Germania nu avea dreptul să construiască decât şase vase blindate de 10 000 de tone, pe lângă şase crucişătoare uşoare, care să nu depăşească 6000 de tone. Amiralitatea descoperise recent că ultimele două vase de luptă construite, vasele de buzunar Scharnhorst şi Gneisenau, erau cu mult mai mari decât prevedea Tratatul şi de un tip cu totul diferit. De fapt, se dovediseră a fi crucişătoare uşoare de luptă de 26 000 de tone

sau distrugătoare–comerciale de cea mai înaltă clasă, care aveau să joace un rol semnificativ în al doilea război mondial.

În faţa acestei violări neruşinate şi frauduloase a Tratatului de Pace, plănuită cu grijă şi începută cel puţin cu doi ani mai devreme (1933), Amiralitatea a găsit de cuviinţă că era cazul să se încheie o înţelegere navală anglo–germană. Guvernul Majestăţii Sale a făcut acest lucru fără să-i consulte pe aliaţii săi francezi sau să informeze Liga Naţiunilor. Chiar în vremea când guvernul însuşi apela la Ligă şi căuta sprijinul membrilor acesteia pentru a protesta împotriva încălcărilor de către Hitler a clauzelor militare din Tratat, s–a încheiat o înţelegere particulară care desfiinţa clauzele navale ale aceluiaşi Tratat.

Principala prevedere a înţelegerii era ca marina germană să nu depăşească o treime din nivelul celei britanice. Acest lucru era tentant pentru Amiralitatea britanică, dacă privea înapoi la zilele dinaintea primului război mondial, când am fost mulţumiţi cu un raport de şaisprezece la zece. De dragul acestei perspective şi luând drept bune asigurările germane, guvernul a acceptat să acorde Germaniei dreptul de a construi submarine de buzunar–U care îi fuseseră interzise în mod explicit prin Tratatul de Pace. Germania putea să construiască 60 la sută din forţa britanică de submarine, iar în cazul când considera că situaţia era excepţională, putea construi până la 100 la sută. Germanii au dat desigur asigurări că submarinele lor de buzunar–U nu vor fi folosite împotriva vapoarelor comerciale. Atunci, pentru ce aveau nevoie de ele? Era evident că, dacă înţelegerea era respectată, ele nu vor influenţa decizia navală în ce priveşte navele de război.

Limitarea flotei germane la o treime din cea britanică permitea Germaniei un program de noi construcţii care avea să asigure docurilor ei o activitate maximă pe timp de doi ani. Deci, nu exista practic nici o limitare sau restrângere de vreun fel faţă de expansiunea navală germană. Puteau construi cât de repede era practic posibil. Cota de nave repartizată Germaniei de proiectul britanic era de fapt mult mai largă decât considera Germania că e cazul să folosească, gândindu–se fără îndoială, în parte, la competiţia pentru blindaje între construcţia de vapoare şi cea de tancuri. După cum ştim acum, Hitler l–a informat pe amiralul Raeder că un război cu Anglia nu va avea loc probabil înainte de 1944–45. Aşa că dezvoltarea marinei germane era planificată pe termen lung. Doar în domeniul submarinelor de buzunar–U au construit atât cât le permitea documentul. De îndată ce au putut atinge limita de 60 la sută, au invocat prevederea care le permite 100 la sută, iar la izbucnirea războiului construiseră şaptezeci şi cinci.

În scopul de a avea noi vase de luptă, Germania mai avea un avantaj, acela de a nu fi parte la înţelegerea navală de la Washington sau la Conferinţa de la Londra. Ei au construit imediat vasele *Bismarck* şi *Tirpitz* şi, în timp ce Britania, Franţa şi Statele Unite erau legate toate de limita de 35 000 de tone, cele două vase fuseseră plănuite să aibă un deplasament de peste 45 000 de tone, ceea ce, când aveau să fie gata, le făcea, cu siguranţă, cele mai mari nave din lume.

În acest moment, Hitler avea un mare avantaj diplomatic în a-i despărți pe Aliați, și anume acela de a avea alături pe unul dintre aceștia care era gata să admită încălcări ale Tratatului de la Versailles; în felul acesta, obținerea libertății depline a Germaniei de a se reînarma căpăta girul înțelegerii cu Britania. Efectul anunțării acestei înțelegeri a fost o nouă lovitură dată Ligii Națiunilor. Francezii aveau tot dreptul să se plângă de faptul că interesele lor vitale au fost afectate de permisiunea acordată de Marea Britanie pentru construirea submarinelor de buzunar-U. Mussolini a văzut în acest episod că Marea Britanie nu acționează corect față de ceilalți aliați și că, atât timp cât interesele ei navale erau asigurate, se părea că va ajunge la orice înțelegere cu Germania, fără să țină seama ca aceasta e în detrimentul puterilor prietene, amenințate de creșterea forțelor terestre ale Germaniei. El a fost încurajat de ceea ce părea a fi o atitudine cinică și egoistă a Marii Britanii, pentru a merge înainte cu planul lui de agresiune în Abisinia. Puterile scandinave, care doar cu două săptămâni în urmă protestaseră curajos împotriva introducerii de către Hitler a serviciului obligatoriu în armata germană, constataseră că acum Marea Britanie acceptase pe ascuns o marină germană care, deși reprezenta doar o treime din cea britanică, avea să fie, în aceste limite, stăpână în Baltica.

Mare caz au făcut miniștrii britanici în legătură cu oferta germană de a coopera cu noi la abolirea submarinelor. Având în vedere că propunerea era legată de condiția ca toate statele să o accepte în același timp și că se știa foarte bine că nu există nici cea mai mică șansă ca alte state să cadă de acord, Germaniei i-a fost foarte simplu să facă o asemenea ofertă. Același lucru este valabil și în ce privește acordul Germaniei de a restrânge folosirea submarinelor pentru ca atacul submarinelor asupra vaselor comerciale să nu fie considerat un atac împotriva umanității. Cine putea să-și închipuie că germanii, având o mare flotă de submarine-U s-ar abține de la folosirea deplină a acestei arme, chiar dacă ar vedea că femeile și copiii lor mor de foame din cauza blocadei britanice. Am descris o asemenea părere drept „culmea prostiei".

Departe de a fi un pas spre dezarmare, înțelegerea, dacă ar fi fost pusă în aplicare pe o perioadă de câțiva ani, ar fi provocat în mod inevitabil dezvoltarea în lume a unor noi construcții de vase de război. Marina franceză, cu excepția ultimelor sale vase, avea nevoie să fie reconstruită. Acest lucru ar fi provocat din nou reacția Italiei. Cât ne privește pe noi, era evident că ar fi trebuit să refacem flota britanică pe scară mare, pentru a putea menține superioritatea de trei la unu în vase moderne. E posibil ca ideea că marina germană avea să reprezinte doar o treime din cea britanică să fi creat Amiralității noastre iluzia că Marina britanică va fi de trei ori mai puternică decât cea germană. Asta ar fi putut eventual limpezi drumul nostru spre o rațională și foarte necesară reconstruire a flotei noastre. Dar unde erau oamenii de stat?

Această înțelegere a fost anunțată în Parlament de Primul Lord al

Amiralității la 21 iunie 1935. Cu prima ocazie, eu am condamnat-o. Ce s-a făcut de fapt a fost să se autorizeze Germania ca, în următorii cinci, șase ani, să construiască la cea mai mare capacitate.

* * *

Între timp, în sfera militară, legalizarea recrutărilor în Germania, la 16 martie 1935, a marcat principala provocare la adresa Tratatului de la Versailles. Dar etapele prin care armata germană a fost reorganizată și mărită nu sunt doar de interes tehnic. Numele de Reichswehr a fost schimbat în cel de Wehrmacht. Armata avea să fie subordonată conducerii supreme a Führerului. Fiecare soldat a depus jurământul de credință, nu față de constituție ci față de persoana lui Adolf Hitler. Ministrul de Război era direct subordonat ordinelor Führerului. A fost plănuită o nouă formațiune, Divizia Blindată sau „Panzer", și în curând au fost create trei asemenea unități. S-au făcut de asemenea aranjamente amănunțite pentru înregistrarea tineretului german. Din rândurile Tineretului Hitlerist, băieții Germaniei treceau, la vârsta de optsprezece ani, pe bază voluntară, în S. A., pentru o perioadă de doi ani. Serviciul în Batalioanele de muncă sau Arbeitsdienst a devenit o datorie pentru fiecare bărbat german ajuns la vârsta de douăzeci de ani. Timp de șase luni, trebuia să-și servească țara, construind drumuri, barăci sau secând mlaștine, întărindu-se astfel fizic și moral pentru datoria de frunte a unui cetățean german, serviciul în forțele armate. În Batalioanele de muncă, se punea accentul pe abolirea claselor și pe sublinierea unității sociale a poporului german; în armată, accentul se punea pe disciplină și pe unitatea teritorială a națiunii.

Începea acum uriașa sarcină de a instrui noul organism și a lărgi cadrele acestuia. La 15 octombrie 1935, tot ca o sfidare a clauzelor Tratatului de la Versailles, a fost redeschis Colegiul german al cadrelor, printr-o ceremonie oficială cu participarea lui Hitler însoțit de șefii serviciilor armatei. Aici era vârful piramidei, a cărei bază era deja constituită de miriadele de formațiuni ale Batalioanelor de muncă. La 7 noiembrie, primul contingent, cel născut în 1914, a fost chemat la serviciul militar: 569 000 de tineri bărbați urmau să fie instruiți în profesiunea armelor. Astfel, cel puțin pe hârtie, armata germană a crescut la un efectiv de aproape 700 000.

S-a înțeles că, după prima înrolare a celor din contingentul 1914, în Germania, ca și în Franța, anii următori vor aduce o scădere a numărului recruților, datorată declinului nașterilor în perioada războiului mondial. De aceea, în august 1936, perioada serviciului militar activ a fost mărită la doi ani. Contingentul din 1915 a numărat 464 000 și, prin reținerea încă un an a celui din 1914, numărul germanilor la instrucție militară era în 1936 de 1 511 000 oameni. Forța efectivă a armatei franceze, în afară de rezerviști, era în același an de 623 000 oameni, dintre care doar 407 000 erau în Franța.

Următoarele cifre, pe care statisticienii le puteau prevedea cu oarecare precizie, vorbesc de la sine:

Tabel comparativ al cifrelor franceze şi germane privind contingentele de născuţi între 1914–1920 şi chemaţi la recrutare între 1934 şi 1940.

Contingentul	German		Francez	
1914	596 000	oameni	279 000	oameni
1915	464 000	„	184 000	„
1916	351 000	„	165 000	„
1917	314 000	„	171 000	„
1918	326 000	„	197 000	„
1919	485 000	„	218 000	„
1920	636 000	„	360 000	„
	3 172 000	oameni	15 74 000	oameni

Înainte ca aceste cifre să devină fapte pe măsură ce treceau anii, ele erau doar umbre ameninţătoare. Tot ce s-a făcut până în 1935 a fost puţin faţă de faima şi forţa armatei franceze şi a rezervelor ei vaste, fără să mai socotim numeroşii şi viguroşii ei aliaţi.

Chiar şi în acest moment, o decizie hotărâtă, autoritară, care putea fi obţinută uşor de la Liga Naţiunilor, ar fi putut opri întregul proces. Germania putea să fie adusă la Geneva şi obligată să dea explicaţii depline şi să permită misiuni interaliate de cercetare a situaţiei armamentelor şi a formaţiunilor militare care încălcau Tratatul sau, în eventualitatea unui refuz, ar fi fost necesară reocuparea capetelor de pod de la Rin, până la asigurarea acceptării Tratatului, fără să existe vreo posibilitate de rezistenţă efectivă sau a unei vărsări de sânge. În acest fel, al doilea război mondial ar fi putut fi măcar amânat indefinit. Numeroase fapte şi tendinţa lor generală erau bine cunoscute Statelor Majore francez şi britanic, dar erau în mai mică măsură înţelese de guverne. Guvernul francez, care se afla permanent în jocul fascinant al politicii de partid, ca şi guvernul britanic, care a ajuns la aceleaşi vicii prin procesul opus al înţelegerii generale de a ţine lucrurile sub tăcere, erau la fel de incapabile de vreo acţiune drastică sau directă, oricât ar fi fost ea de justificată de tratat sau de prudenţă firească.

Capitolul VIII
SANCŢIUNI ÎMPOTRIVA ITALIEI 1935

Pacea mondială suferi acum o nouă lovitură. Pierderea paritǎţii aeriene de către Britania a fost urmată de trecerea Italiei de partea Germaniei. Înbinarea celor două evenimente i-au permis lui Hitler să înainteze pe drumul lui mortal predeterminat. Am văzut cât de mult a ajutat Mussolini la protejarea independenţei Austriei, cu tot ce a implicat aceasta în centrul şi sud-estul Europei. Acum, urma să mărşăluiască în tabăra opusă. Acum, Germania nazistă nu avea să mai fie singură. Unul dintre principalii aliaţi din primul război mondial i se va alătura acum acesteia. Gravitatea acestei schimbări nefericite în echilibrul securităţii îmi apăsa mintea.

Scopurile lui Mussolini în Abisinia erau nepotrivite cu etica secolului douăzeci. Ele parţineau acelor epoci întunecate, când oamenii albi se considerau îndreptăţiţi să cucerească oamenii galbeni, cafenii, negri sau roşii şi să-i subjuge cu forţa lor superioară şi cu armele. În vremea noastră luminată, când s-au comis crime şi cruzimi de la care ar fi dat înapoi chiar şi sălbaticii din epocile trecute, sau de care aceştia nu ar fi fost capabili, o asemenea comportare era nu numai depăşită istoric ci şi reprobabilă. În plus, Abisinia era membră a Ligii Naţiunilor. Ca o curioasă întorsătură a lucrurilor, Italia fusese aceea care insistase pentru admiterea ei în Ligă şi Britania fusese cea care s-a opus. Punctul de vedere britanic era că tipul guvernului ethiopian şi condiţiile predominante în acea ţară de tiranie sălbatică, sclavie şi război tribal, nu erau în concordanţă cu calitatea de membră a Ligii. Dar italienii şi-au impus punctul de vedere şi Abisinia a devenit membră a Ligii, cu toate drepturile şi securitatea pe care aceasta le putea oferi. Acesta era, într-adevăr, un caz test pentru instrumentul guvernării mondiale pe care se bazau speranţele tuturor oamenilor cumsecade.

Dictatorul Italiei nu era motivat doar de câştiguri teritoriale. Conducerea, siguranţa sa, depindeau de prestigiu. Umilitoarea înfrângere suferită de Italia în urmă cu patruzeci de ani la Adowa şi batjocura lumii

când armata italiană a fost nu numai învinsă ori capturată ci ruşinos mutilată, mai zgândărea mintea italienilor. Ei văzuseră cum Britania se răzbunase, după trecerea anilor, pentru Khartoum şi Majuba. Să-şi arate bărbăţia, răzbunându-se pentru Adowa, însemna pentru Italia la fel de mult ca şi recăpătarea Alsaciei şi Lorenei pentru Franţa. Se părea că nu există o cale mai uşoară şi cu mai puţine riscuri şi costuri prin care Mussolini să-şi consolideze puterea sau, după vederile lui, să sporească autoritatea Italiei în Europa, decât ştergând pata din anii trecuţi şi alipind Abisinia la recent edificatul imperiu italian. Asemenea gânduri erau rele şi păcătoase dar, întrucât e totdeauna înţelept să înţelegi punctul de vedere al altei ţări, putem să le relatăm.

În lupta înfricoşătoare împotriva reînarmării Germaniei naziste pe care eu o simţeam apropiindu-se cu paşi inexorabili, vedeam cu neplăcere îndepărtarea Italiei şi chiar împingerea ei în tabăra adversă. Nu încăpea îndoiala că atacul unui membru al Ligii asupra altuia, în acest moment, dacă n-ar fi fost criticat, ar fi fost în cele din urmă distrugător pentru Ligă ca factor de unire a forţelor care, doar ele singure, puteau controla puterea Germaniei reînviate şi groaznica ameninţare a lui Hitler. Poate că o Ligă vindicativă şi majestuoasă ar fi putut da mai mult decât putea da vreodată Italia. Deci, dacă Liga era pregătită să folosească forţa unită a tuturor membrilor săi ca să oprească politica lui Mussolini, era de datoria noastră să ne asumăm partea noastră şi să jucăm cinstit. Se părea că Britania nu era obligată să-şi cunoască propriile slăbiciuni provocate de pierderea paritaţii aeriene ci chiar mai mult, să ţină seama de poziţia Franţei în faţa reînarmării Germaniei. Un lucru era clar şi sigur: jumătăţile de măsură erau nefolositoare Ligii şi nefaste pentru Britania dacă aceasta ar fi preluat conducerea. Dacă noi consideram corect şi necesar să ne certăm meritat cu Italia lui Mussolini pentru lege şi pentru bunăstarea Europei, trebuia să-l lovim. Căderea dictatorului mai slab ar fi putut aduce în acţiune toate forţele – şi acestea erau încă copleşitoare – ceea ce ne-ar fi putut permite îngrădirea dictatorului cel mare şi prin aceasta, prevenirea unui al doilea război mondial.

Aceste reflexii generale sunt un preludiu la relatarea din acest capitol.

* * *

Încă de la Conferinţa de la Stressa, pregătirile lui Mussolini pentru cucerirea Abisiniei fuseseră evidente. Era clar că opinia britanică va fi ostilă faţă de un asemenea act de agresiune al italienilor. Aceia dintre noi care vedeam în Germania lui Hitler un pericol nu doar pentru pace ci şi pentru supravieţuire, se temeau de această trecere a unei puteri de primă categorie, cum era cotată atunci Italia, dintr-o tabără în alta. Îmi amintesc de un dineu la care erau prezenţi Sir Robert Vansittart şi domnul Duff Cooper, pe atunci doar subsecretar, cu care ocazie a fost clar prevăzută schimbarea nefericită a echilibrului în Europa. A fost adus în discuţie un proiect ca unii dintre noi să se ducă să-l vadă pe Mussolini şi să-i explice efectele inexorabile ce se vor produce în Britania. N-a

reuşit nimic din asta, şi nici n–ar fi folosit la ceva. Mussolini, ca şi Hitler, privea Britania ca pe o femeie bătrână, speriată, slabă care, în cel mai rău caz, nu va face decât să vocifereze şi, oricum, era incapabilă să ducă un război. Lordul Lloyd care era în relaţii prieteneşti cu el, nota cât de uimit fusese de rezoluţia lui Joad de la Oxford din 1933, când studenţii au refuzat să „lupte pentru rege şi ţară".

În august, ministrul de Externe m–a invitat, pe mine şi pe şefii partidelor din opoziţie, să–l vizităm separat la Ministerul de Externe, iar desfăşurarea acestor consultări a fost făcută publică de către guvern. Sir Samuel Hoare mi–a vorbit de îngrijorarea crescândă în legătură cu agresiunea italiană în Abisinia şi m–a întrebat cât de departe aş fi dispus eu să merg împotriva acesteia. Dorind să ştiu mai multe despre situaţia internă şi a personalului din Ministerul de Externe înainte de a răspunde, am întrebat despre punctul de vedere al lui Eden. „Am să–l chem aici" a spus Hoare şi, în câteva minute, a sosit Anthony, zâmbitor şi bine dispus. Am avut o conversaţie uşoară. Am spus că eu consider că Ministerul de Externe *era justificat să meargă cu Liga Naţiunilor împotriva Italiei până acolo până unde putea să atragă şi Franţa;* dar am adăugat că nu trebuia să facă presiuni asupra Franţei, datorită convenţiei ei militare cu Italia şi a preocupării ei faţă de Germania; şi că, în aceste condiţii, nu mă aştept ca Franţa să meargă foarte departe. În general, am sfătuit cu fermitate miniştrii să nu–şi asume un rol conducător şi să nu se pună prea vizibil în faţă. În privinţa aceasta, eu eram apăsat desigur de temerile mele faţă de Germania şi de situaţia la care fusese redusă apărarea noastră.

Pe măsură ce avansa vara anului 1935, mişcarea vaselor italiene cu trupe prin Canalul de Suez era continuă şi, de–a lungul frontierei răsăritene a Abisiniei, se adunau forţe şi mijloace considerabile. După discuţiile de la Ministerul de Externe, a avut loc brusc un eveniment extraordinar şi neaşteptat pentru mine. La 24 august, Cabinetul a hotărât şi a declarat că Britania îşi va susţine obligaţiile din tratate şi în cadrul Ligii Naţiunilor. Domnul Eden, ministru pentru problemele Ligii Naţiunilor şi aproape egal cu ministrul de Externe, se afla deja, de câteva săptămâni, la Geneva, unde raliase Adunarea la o politică de „sancţiuni" împotriva Italiei, dacă va invada Abisinia. Funcţia specială cu care fusese numit l–a făcut, prin natura ei, să se concentreze asupra problemei Abisiniei, cu un accent care le copleşea pe celelalte. „Sancţiunile" însemnau încetarea oricărui ajutor financiar către Italia, încetarea aprovizionării ei cu materii prime şi acordarea de asemenea, de ajutoare Abisiniei. Pentru o ţară ca Italia, dependentă de importuri neîngrădite de peste mări pentru multe bunuri necesare războiului, aceste măsuri constituiau într–adevăr o extraordinară piedică. Zelul şi îndemânarea lui Eden şi principiile proclamate de el au dominat Adunarea. La 11 septembrie, ministrul de Externe, Sir Samuel Hoare, sosit la Geneva, s–a adresat el însuşi Adunării:

> Voi începe prin a reafirma sprijinul acordat Ligii de către guvernul pe care–l reprezint şi interesul poporului britanic faţă de securitatea

colectivă... Ideea cuprinsă în Acordul Ligii şi în special aspiraţia de a introduce domnia Ligii în problemele internaţionale au devenit o parte a conştiinţei noastre naţionale. Naţiunea britanică şi-a demonstrat adeziunea la principiile Ligii şi nu faţă de alte manifestări particulare. Orice altă părere este imediat o subestimare a bunei noastre credinţe şi o negare a sincerităţii noastre. În conformitate cu obligaţiile ei explicite, poziţia Ligii, căreia ţara mea i se alătură, este în favoarea menţinerii colective a Acordului în întregimea lui şi în special în favoarea unei rezistenţe permanente şi colective faţă de orice acte de agresiune neprovocată.

În ciuda îngrijorărilor mele faţă de Germania şi oricât de puţin îmi plăcea modul cum erau conduse treburile noastre, îmi aduc aminte că am fost mişcat de acest discurs, când l-am citit sub soarele Rivierei. Acesta i-a emoţionat pe toţi şi a reverberat şi în Statele Unite. Discursul a unit toate acele forţe din Britania care se pronunţau pentru o îmbinare curajoasă a dreptăţii şi forţei. Aceasta măcar era o politică. Dacă oratorul şi-ar fi dat seama ce forţe uriaşe dezlănţuite ţinea în mâinile lui în acel moment, ar fi putut într-adevăr să fi condus lumea un timp.

Aceste declaraţii îşi păstrau valabilitatea prin faptul că, la fel ca şi multe alte chestiuni care în trecut s-au dovedit vitale pentru progresul şi libertăţile umane, aveau în spate Marina britanică. Pentru prima şi ultima dată, Liga Naţiunilor părea să aibă la dispoziţia ei o armă seculară. Iată, aceasta era forţa politicii internaţionale, pe baza autorităţii finale a căreia puteau fi folosite toate presiunile politice şi economice. Chiar a doua zi, la 12 septembrie, când crucişătoarele de luptă *Hood* şi *Renown*, însoţite de Escadra a doua şi o flotilă de distrugătoare, au sosit la Gibraltar, s-a presupus de către toate părţile că Britania îşi va susţine vorbele cu fapte. Politica şi acţiunea au căpătat un sprijin imediat şi copleşitor acasă. Se considera de la sine înţeles, şi pe bună dreptate, că nici declaraţia şi nici mişcarea vaselor de război nu s-ar fi făcut fără calculele atente ale specialiştilor Amiralităţii cu privire la flota sau flotele necesare în Mediterana pentru ca acţiunea noastră să aibă valoare.

La sfârşitul lui septembrie, eu aveam de ţinut o conferinţă la Clubul City Carlton, un organism ortodox de oarecare influenţă. Am încercat să transmit un avertisment lui Mussolini, pe care cred că l-a citit; dar, în octombrie, neîmpiedicat de mişcarea navală britanică, a lansat armata italiană în invazia asupra Abisiniei. Pe data de 10, pe baza votului a 50 de state suverane, până la unul, Adunarea Ligii a hotărât să ia măsuri colective împotriva Italiei şi a fost numit un Comitet din optsprezece membri care să facă eforturi în continuare pentru o soluţionare paşnică. Mussolini, confruntat astfel, a făcut o declaraţie marcată de o adâncă şiretenie. În loc să spună: „Italia va răspunde sancţiunilor cu război", el a spus: „Italia le va răspunde cu disciplină, cu cumpătare şi cu sacrificii." În acelaşi timp însă, el a lăsat să se înţeleagă că *nu va tolera impunerea nici unor sancţiuni care să oprească invadarea Abisiniei*. Dacă această acţiune a lui avea să fie periclitată, el va merge la război cu oricine îi va

sta în cale. „Cincizeci de naţiuni!" a spus el. „Cincizeci de naţiuni conduse de una singură!" Aceasta era situaţia în săptămânile care au precedat dizolvarea Parlamentului în Britania şi alegerile general, care acum aveau loc la termenul fixat prin constituţie.

* * *

Vărsarea de sânge din Abisinia, ura faţă de fascism, invocarea sancţiunilor Ligii, au produs o convulsie în Partidul Laburist britanic. Sindicaliştii, printre care mai proeminent era domnul Ernest Bevin, nu erau pacifişti prin temperament. În rândurile muncitorilor, se ridica o foarte puternică dorinţă de a lupta împotriva dictatorului italian, de a se aplica sancţiuni cu un caracter decisiv şi a se folosi la nevoie flota britanică. La adunări agitate se rosteau vorbe dure şi aspre. Într-o singură ocazie, domnul Bevin s-a plâns că „a obosit ducând conştiinţa lui George Lansbury de la o conferinţă la alta". Mulţi membri ai Partidului Laburist împărtăşeau starea de spirit a sindicatelor. Într-o sferă mai largă, toţi conducătorii Ligii Naţiunilor s-au simţit legaţi de cauza Ligii. Aici existau principii de supunere potrivit cărora umaniştii de o viaţă erau gata să moară, iar dacă erau gata să moară, erau gata şi să ucidă. La 8 octombrie, domnul Lansbury şi-a dat demisia din Partidul Laburist parlamentar, iar maiorul Attlee, care avusese o frumoasă comportare în război, a preluat conducerea în locul lui.

Dar această trezire naţională nu era în acord cu punctul de vedere sau cu intenţiile domnului Baldwin. Abia la câteva luni după alegeri, am început să înţeleg principiile pe care s-au bazat sancţiunile. Primul-ministru declarase că sancţiunile însemnau război; în al doilea rând, el era convins că nu trebuia să fie război; iar, în al treilea rând, el a decis sancţiunile. Era evident imposibil să reconcilieze aceste trei elemente. Sub îndrumarea Britaniei şi sub presiunile lui Laval, Comitetul Ligii Naţiunilor, însărcinat cu definirea sancţiunilor, s-a ferit de acele sancţiuni care ar fi provocat războiul. S-a interzis intrarea în Italia a unui mare număr de bunuri, dintre care multe erau materiale de război, şi a fost elaborat un plan impunător. Dar petrolul, fără de care campania în Abisinia nu putea fi menţinută, continua să intre liber, pentru că se înţelegea că oprirea acestuia ar fi însemnat război. Aici, atitudinea Statelor Unite, care nu erau membre ale Ligii Naţiunilor, dar erau şi principalul furnizor de petrol al lumii, deşi binevoitoare, nu era sigură. În plus, oprirea petrolului pentru Italia implica oprirea acestora şi pentru Germania. Exportul de aluminiu pentru Italia implica oprirea acestuia şi pentru Germania. Exportul de aluminiu pentru Italia era strict interzis, dar aluminiul era aproape unicul metal pe care Italia îl producea în cantităţi peste nevoile ei proprii. Importul deşeurilor de fier şi al minereului de fier era strict interzis, în numele dreptăţii publice. Dar, întrucât uzinele metalurgice ale Italiei nu prea făceau uz de acestea şi cum lingourile de oţel şi fontă erau libere, Italia nu a suferit lipsuri. Astfel, măsurile impuse cu atâta paradă nu erau sancţiuni reale, care să paralizeze agresiunea, ci simple sancţiuni luate cu inima îndoită,

pe care agresorul le putea tolera, pentru că, de fapt, deşi erau oneroase, ele stimulau spiritul războinic al Italiei. Aşadar, Liga Naţiunilor a procedat la salvarea Abisiniei bazându-se pe faptul că nimic nu trebuie făcut pentru stânjenirea armatei italiene invadatoare. Aceste fapte nu erau cunoscute de opinia publică britanică în momentul alegerilor. Aceasta sprijinea sincer politica sancţiunilor şi se credea că era calea sigură de a se pune capăt asaltului italian asupra Abisiniei.

Cu atât mai puţin avea de gând guvernul Majestăţii Sale să facă uz de flotă. Se vorbea despre tot felul de escadre sinucigaşe, de scafandri-torpilă care se vor arunca la bordul vapoarelor noastre şi le vor arunca în aer. Flota britanică, adunată la Alexandria, fusese acum întărită. Printr-un simplu gest, aceasta putea întoarce din drum transporturile italiene prin Canalul Suez şi în consecinţă, ar fi putut oferi un prilej de luptă marinei italiene. Ni s-a spus că aceasta nu era capabilă să facă faţă unui asemenea antagonism. Eu am pus o întrebare, dar am primit asigurări. Vasele noastre de luptă erau desigur vechi, iar acum reieşea că nu aveam acoperire aeriană şi aveam foarte puţină muniţie antiaeriană. Totuşi, s-a aflat că Amiralul comandant a fost nemulţumit că i s-a atribuit sugestia că el nu era destul de puternic ca să susţină o bătălie. Se părea că, înainte de a lua o primă decizie de a se opune agresiunii italiene, guvernul Majestăţii Sale ar fi trebuit să examineze cu atenţie căile şi mijloacele şi să se hotărască.

Nu încape îndoială, după cunoştinţele noastre de acum, că o decizie îndrăzneaţă ar fi tăiat comunicaţiile Italiei cu Ethiopia şi am fi avut succes în orice luptă navală care putea urma. Eu nu am fost niciodată în favoarea unor acţiuni izolate ale Marei Britanii, dar, dacă am mers atât de departe, a fost un fapt dureros că am dat înapoi. În plus, Mussolini nu ar fi îndrăznit niciodată să se lupte cu un guvern britanic hotărât. Aproape întreaga lume era împotriva lui şi ar fi trebuit să-şi rişte regimul într-un război de unul singur cu Britania, în care o acţiune a flotei în Mediterana ar fi fost primul test decisiv. Cum ar fi dus Italia războiul? În afara unui avantaj limitat în crucişătoare uşoare, moderne, marina ei reprezenta a patra parte din cea britanică. Armata ei numeroasă de recruţi, care se lăuda cu milioane, nu putea intra în acţiune. Forţa ei aeriană era mult sub modesta noastră forţă, atât cantitativ cât şi calitativ. Ar fi fost imediat blocată. Armata italiană din Abisinia ar fi fost lipsită de provizii şi muniţie. Germania nu putea încă să-i dea nici un ajutor efectiv. Dacă a existat vreodată ocazia de a se da o lovitură decisivă pentru o cauză generoasă, cu minimum de risc, aceea era aici şi acum. Faptul că guvernul britanic nu a avut curajul să se ridice la nivelul momentului poate fi scuzat doar prin sincera lui dorinţă de pace. De fapt, a avut rolul de a ne duce spre un război infinit mai groaznic. Păcăleala lui Mussolini a avut succes, iar un important spectator a tras concluzii importante din acest lucru. Hitler se hotărâse de mult la război pentru extinderea Germaniei. Acum, şi-a format o părere despre degenerarea Marei Britanii, care însă avea să se schimbe, dar prea târziu pentru a salva pacea şi prea târziu pentru Hitler. Şi în Japonia erau spectatori care stăteau pe gânduri.

* * *

Cele două procese, de strângere a unității naționale în problema arzătoare a zilei pe de o parte și de ciocnire a intereselor de partid inseparabile de alegerile generale pe de altă parte înaintau împreună. Acest lucru era în avantajul domnului Baldwin și al suporterilor lui. „Liga Națiunilor va rămâne, ca și până acum piatra de temelie a politicii externe britanice"; așa glăsuia manifestul de alegeri al guvernului. „Prevenirea războiului și instaurarea păcii în lume trebuie să reprezinte totdeauna interesul vital al poporului britanic, iar Liga este instrumentul care a fost făurit și în care ne punem speranțele pentru atingerea acestor obiective. Vom continua deci să facem tot ce ne stă în putere ca să susținem acordul; să menținem și să întărim Liga. În actuala nefericită dispută între Italia și Abisinia, *nu va exista nici o șovăială în politica pe care am dus-o până acum.*"

Pe de altă parte, Partidul Laburist era foarte divizat. Majoritatea membrilor săi erau pacifiști, iar campania activă a domnului Bevin atrăgea mulți suporteri din rândul maselor. Conducătorii oficiali căutau deci să dea satisfacție generală, indicând în același timp două căi. Pe de o parte, cereau zgomotos o acțiune hotărâtă împotriva dictatorului italian, iar pe de altă parte, denunțau politica de reînarmare. Astfel, la 22 octombrie, în Camera Comunelor, Bevin a spus: „Vrem sancțiuni efective, aplicate efectiv. Sprijinim sancțiunile economice. Sprijinim sistemul Ligii". Dar mai departe, în aceeași cuvântare: „Nu suntem convinși că drumul spre securitate este de a acumula armament. Nu credem că în acest [timp] există ceva care se numește apărare națională. Noi credem că trebuie să mergem înainte spre dezarmare și nu la acumulare de armamente." Nici una din părți nu are cu ce să se mândrească în perioadele de alegeri. Însuși primul-ministru era, fără îndoială, conștient de forța crescândă din spatele politicii externe a guvernului. El era totuși hotărât să nu fie atras într-un război, sub nici un motiv. Văzând lucrurile din afară, mie mi se părea că el dorea să adune cât mai mult sprijin posibil și să-l folosească pentru a începe reînarmarea britanică pe o scară modestă.

La alegerile generale, domnul Baldwin a vorbit în termeni hotărâți despre nevoia de reînarmare și principalul lui discurs s-a referit la situația nesatisfăcătoare a marinei. Totuși, după ce a câștigat pe toți pe care-i putea câștiga în favoarea unui program de sancțiuni și reînarmare, a devenit dornic să liniștească elementele iubitoare de pace profesioniste din cadrul națiunii și să aline din inimi temerile pe care le-ar fi putut provoca discuțiile lui despre necesitățile navale. La 1 octombrie, cu șase săptămâni înaintea alegerilor, el a ținut un discurs la Societatea pentru pace, la Primăria Londrei. În cursul acestei cuvântări a spus: „Vă dau cuvântul meu că nu vor fi armamente grele." În lumina cunoștințelor pe care guvernul le avea despre intensele pregătiri germane, aceasta era o promisiune curioasă. Astfel erau atrași atât cei care căutau să vadă națiunea pregătită împotriva pericolelor viitorului cât și cei care considerau că pacea

putea fi păstrată lăudându-i virtuţile. Rezultatul a fost un triumf pentru domnul Baldwin. Alegătorii i-au acordat o majoritate de două sute cincizeci şi şapte mandate peste toate celelalte partide laolaltă şi, după cinci ani de funcţionare, a ajuns la o poziţie de putere personală inegalată de nici un prim-ministru după încheierea Marelui Război. Toţi cei care s-au opus, fie în problema Indiei, fie în legătură cu neglijarea apărării noastre, au fost uluiţi de acest nou vot de încredere pe care îl obţinuse prin tactica sa îndemânatică şi norocoasă în politica internă şi prin stima larg resimţită pentru caracterul său. Astfel, administraţia aceasta, mai dezastruoasă decât oricare alta din ţara noastră, a văzut cum toate erorile şi greşelile ei erau aclamate de naţiune. Totuşi, nota trebuia plătită şi i-au trebuit aproape zece ani Camerei Comunelor ca să o achite.

Se zvonise mult că ar trebui să mă alătur guvernului ca prim Lord al Amiralităţii. Dar, după ce au fost anunţate cifrele victoriei sale, domnul Baldwin nu a pierdut timpul şi a anunţat, prin biroul central, că nu avea intenţia să mă includă pe mine în guvern. S-a făcut mult haz în presă despre excluderea mea. Dar acum se poate vedea cât de norocos am fost. Deasupra mea pluteau aripi invizibile.

Şi am avut consolări plăcute. Am plecat cu vopselele de pictură pe tărâmuri mai calde, fără să mai aştept şedinţa Parlamentului.

* * *

Triumful domnului Baldwin a avut o urmare curioasă, de dragul căreia putem sacrifica cronologia. Ministrul lui de Externe, Sir Samuel Hoare, călătorind prin Paris spre Elveţia pentru o bine meritată vacanţă la patinaj, a avut o convorbire cu Laval, care mai era încă ministrul de Externe francez. Rezultatul acesteia a fost pactul Hoare-Laval din 9 decembrie. Merită să privim puţin în fundalul acestui incident celebru.

Ideea ca Britania să conducă Liga Naţiunilor împotriva invaziei fasciste a lui Mussolini în Abisinia a ridicat toată naţiunea. Dar, după ce au trecut alegerile şi miniştrii s-au trezit cu o majoritate care le dădea conducerea statului pe timp de patru ani, trebuia să se ţină seama de multe consecinţe neplăcute. La baza acestora era expresia domnului Baldwin: „Nu trebuie să fie război" şi de asemeni: „Nu trebuie să fie înarmări mari". Acest remarcabil manager de partid, câştigând alegerile pe baza conducerii lumii împotriva agresiunii, era profund convins că trebuie să menţinem pacea cu orice preţ.

În plus, de la Ministerul de Externe a venit acum o lovitură puternică. Sir Robert Vansittart nu-şi lua ochii nici un moment de la pericolul Hitler. El şi cu mine eram la unison în această privinţă. Iar acum, politica britanică îl forţase pe Mussolini să treacă în partea cealaltă. Germania nu mai era izolată. Cele patru puteri occidentale erau împărţite două câte două, în loc de trei la una. Această gravă deteriorare a situaţiei noastre a îngrijorat mai mult Franţa. Guvernul francez încheiase deja înţelegerea franco-italiană din ianuarie. A urmat convenţia militară cu Italia. Se făcea

calculul că această convenție salva optsprezece divizii de pe frontul împotriva Germaniei. În negocierile lui, este sigur că Laval l-a lăsat nu o dată pe Mussolini să înțeleagă că Franța nu se va preocupa de nimic ce s-ar putea întâmpla în Abisinia. Francezii aveau multe de dezbătut cu miniștrii britanici. Mai întâi, timp de câțiva ani, am încercat să-i facem să reducă armata, singurul lucru pe care se puteau baza pentru a supraviețui. În al doilea rând, britanicii au avut un rol conducător în Liga Națiunilor, împotriva lui Mussolini. Câștigaseră doar și alegerile pe baza asta, iar în țările democrate alegerile sunt foarte importante. În al treilea rând, noi am încheiat o înțelegere navală, presupusă a fi foarte bună pentru noi, ceea ce ne făcea să fim liniștiți pe mare, în afara unui război de submarine.

Acum, în decembrie 1935, un nou set de argumente apăreau în scenă. Presat de sancțiuni și sub greaua amenințare a „cincizeci de națiuni conduse de una", se zvonea că Mussolini ar saluta un compromis în Abisinia. Oare nu se putea face o pace care să-i dea lui Mussolini ceea ce ceruse el prin agresiune și să i se lase Abisiniei patru cincimi din teritoriul țării? Vansittart, care era întâmplător la Paris când a trecut pe-acolo ministrul de Externe și astfel a fost atras la discuții, nu trebuie să fie greșit judecat pentru faptul că se gândea mereu la amenințarea germană și dorea ca Britania și Franța să fie organizate cât mai bine, ca să facă față pericolului major, având Italia în spatele lor ca prietenă și nu ca dușman.

Dar națiunea britanică dă din când în când drumul unor valuri de sentimente de cruciadă. Mai mult decât orice altă țară din lume, ea este gata, la intervale rare, să lupte pentru o cauză sau o problemă doar pentru că e convinsă în sufletul ei că nu va avea nici un avantaj material din conflict. Baldwin și miniștrii lui au ridicat prestigiul Britaniei prin rezistența lor față de Mussolini la Geneva. Ei merseseră atât de departe, încât singura lor salvare în fața istoriei era să meargă până la capăt. Dacă nu erau pregătiți să-și susțină vorbele și gesturile cu fapte, ar fi trebuit să se țină în afară, ca Statele Unite, și să lase lucrurile să se maturizeze, să vadă ce se întâmplă. Aceasta era un plan discutabil. Dar nu acesta a fost planul adoptat de ei. Ei au apelat la milioanele de alegători, iar aceste milioane, până acum neînarmate, au răspuns cu un strigăt puternic, acoperind toate celelalte țipete: „Da, o să mărșăluim împotriva răului și vom mărșălui acum. Dați-ne armele!"

Noua Cameră a Comunelor era un organism curajos. Având în vedere problemele ce stăteau în fața sa în următorii zece ani, avea nevoie să fie așa. De aceea, când încă se mai bucurau după alegeri, au primit cu un șoc teribil vestea că se ajunsese la un compromis între Sir Samuel Hoare și domnul Laval în problema Abisiniei. Această criză a fost gata să-l coste pe domnul Baldwin viața sa politică. A zguduit Parlamentul și națiunea până la temelii. Domnul Baldwin a căzut aproape peste noapte de pe culmea de conducător aclamat al națiunii la adâncimea batjocurei și disprețului. Poziția lui în Cameră, în aceste zile, era demnă de milă. El nu a înțeles niciodată de ce oamenii se îngrijorează de aceste plicticoase

probleme externe. Aveau o majoritate conservatoare şi nu era război. Ce mai voiau? Dar pilotul experimentat simţea şi măsura puterea deplină a furtunii.

La 9 decembrie, Cabinetul a aprobat planul Hoare–Laval de împărţire a Abisiniei între Italia şi Împărat. Pe data de 13, textul integral al propunerilor Hoare–Laval a fost pus în faţa Ligii. În 18, Cabinetul a abandonat propunerile Hoare–Laval, ceea ce presupunea demisia lui Sir Samuel Hoare. Criza a trecut. La întoarcerea sa de la Geneva, domnul Eden a fost chemat în Downing Street 10 de către primul–ministru, pentru a discuta situaţia în urma demisiei lui Sir Samuel Hoare. Domnul Eden a sugerat imediat că Sir Austen Chamberlain ar trebui să fie invitat să preia Ministerul de Externe şi a adăugat că, dacă se doreşte, el este gata să lucreze sub conducerea lui, în orice funcţie. Domnul Baldwin a replicat că se gândise deja la asta şi că îl informase el însuşi pe Sir Austen că nu se simţea în stare să–i ofere Ministerul de Externe. Asta, probabil, datorită sănătăţii lui Sir Austen. La 22 decembrie, domnul Eden a devenit ministru de Externe.

Soţia mea şi cu mine am petrecut acea săptămână emoţionantă la Barcelona. Mai mulţi dintre buni mei prieteni m–au sfătuit să nu mă întorc. Mi–am zis că mi–aş face doar un rău dacă aş fi amestecat în acest conflict violent. Confortabilul nostru hotel din Barcelona era locul de întâlnire al stângii spaniole. În excelentul restaurant unde luam prânzul şi cina, erau totdeauna câteva grupuri de tineri, cu feţe vioaie şi haine închise, care vorbeau cu ochi strălucitori despre politica spaniolă, în cadrul căreia, în curând, aveau să moară un milion de spanioli. Privind în urmă, mă gândesc că ar fi trebuit să mă întorc atunci acasă. Aş fi putut aduce un element de decizie şi combinaţie adunărilor antiguvernamentale care ar fi pus capăt regimului Baldwin. Poate că, în acel moment, se putea crea un guvern sub conducerea lui Sir Austen Chamberlain. Pe de lată parte, prietenii mei strigau: „Mai bine stai departe. Întoarcerea ta ar fi privită doar ca o provocare personală la adresa guvernului." Nu–mi plăcea sfatul care, cu siguranţă, nu mă flata; dar am cedat impresiei că nu puteam face nimic bun şi am rămas la Barcelona să pictez pânze la soare. Mai târziu, mi s–a alăturat Frederick Lindemann şi ne–am plimbat cu un vapor cu aburi în jurul coastei de răsărit a Spaniei şi am debarcat la Tanger. Aici l–am găsit pe lordul Rothermere într–un cerc plăcut. El mi–a spus că domnul Lloyd George era la Marrakesh, unde vremea era frumoasă. Ne–am dus cu toţii acolo. Am stat şi am pictat în încântătorul Maroc şi nu m–am întors până la moartea bruscă a Regelui George al II–lea, la 20 ianuarie.

* * *

Prăbuşirea rezistenţei abisiniene şi anexarea întregii ţări de către Italia a produs efecte nefavorabile în opinia publică germană. Chiar şi elefhentele care nu aprobau politica sau acţiunile lui Mussolini, au admirat modul

rapid, eficient şi nemilos, în care, după cum părea, fusese dusă campania. Părerea generală era că Marea Britanie ieşise slăbită serios. Ea îşi câştigase ura nemuritoare a Italiei şi distrusese definitiv frontul de la Stressa; iar pierderea prestigiului ei în lume contrasta în mod agreabil cu creşterea forţei şi reputaţiei Germaniei noi. „Sunt impresionat", scria unul dintre reprezentanţii noştri în Bavaria, „de nota de dispreţ din referirile la Marea Britanie, în numeroase cercuri... Este de temut că atitudinea Germaniei, în negocierile pentru o înţelegere în Europa occidentală şi pentru o înţelegere mai generală în probleme europene şi extra-europene, va fi mai dură." Toate acestea erau prea adevărate. Guvernul Majestăţii Sale s-a oferit, în mod imprudent, să susţină o mare cauză a lumii. A condus cincizeci de naţiuni cu un limbaj foarte curajos. Confruntat cu faptele brute, domnul Baldwin a dat înapoi. Politica lui a fost destinată mult timp să dea satisfacţie unor elemente puternice ale opiniei publice din interior, în loc să caute să vadă realităţile situaţiei europene. Îndepărtând Italia, guvernul a stricat întregul echilibru al Europei şi nu a câştigat nimic pentru Abisinia. A dus Liga Naţiunilor la un eşec deplin, foarte dăunător, dacă nu fatal la adresa existenţei ei efective ca instituţie.

Molotov, Mussolini şi contele Ciano

Capitolul IX
HITLER LOVEŞTE
1936

Când m-am întors, la sfârşitul lui ianuarie 1936, mi-am dat seama că în Anglia era o atmosferă nouă. Cucerirea Ethiopiei de către Mussolini şi metodele brutale prin care se realizase, şocul negocierilor Hoare-Laval, demonetizarea Ligii Naţiunilor şi prăbuşirea vizibilă a „securităţii colective", schimbaseră starea de spirit nu doar în partidele laburist şi liberal ci şi într-o mare parte a opiniei publice care avea bune intenţii, dar fără folos până acum. Toate aceste forţe erau acum pregătite să se gândească la un război împotriva tiraniei fasciste şi naziste. Departe de a fi exclusă din minte, folosirea forţei a devenit treptat un punct decisiv în mintea unei vaste mase de oameni militari de pace şi chiar a multora dintre cei care, până acum, fuseseră mândri să se numească pacifişti. Dar, după principiile lor, forţa putea să fie folosită numai la iniţiativa şi sub conducerea Ligii Naţiunilor. Deşi ambele partide din opoziţie continuau să se opună oricăror măsuri de înarmare, era deschisă o imensă cale de înţelegere, iar dacă guvernul Majestăţii Sale ar fi fost la înălţimea acestui moment, ar fi putut conduce un popor unit în această chestiune şi cu o stare de spirit potrivită.

Guvernul a aderat la politica sa de moderaţie şi jumătăţi de măsură de menţinere a liniştii. Mă uimea faptul că nu căuta să folosească marea înţelegere care exista acum în rândul naţiunii. Prin aceasta, ar fi putut să să întărească şi să capete puterea de a întări ţara. Domnul Baldwin nu avea asemenea înclinaţii. Îmbătrânea repede. Se baza pe marea majoritate pe care i-o dăduseră alegerile, iar Partidul Conservator şedea liniştit în mâinile lui.

* * *

De îndată ce Hitler a avut permisiunea să se reînarmeze fără amestecul activ al Aliaţilor şi al fostelor puteri asociate, un al doilea război mondial era aproape sigur. Cu cât se amâna o încercare de forţă, cu atât erau mai slabe şansele noastre, mai întâi de a-l opri pe Hitler fără lupte serioase, iar în a doua etapă, de a fi victorioşi după o situaţie îngrozitoare. În vara anului 1935, Germania reinstituise recrutarea, încălcând tratatele.

Marea Britanie a acceptat lucrul acesta şi, printr-o înţelegere separată, a fost de acord cu refacerea marinei germane, cu submarine de buzunar-U, dacă dorea, la nivelul Britaniei. Germania nazistă îşi crease în secret şi legal o forţă aeriană militară care pretindea în mod deschis că o egalase pe cea britanică. Ea era acum în al doilea an de producţie a muniţiei, după îndelungi pregătiri pe ascuns. Marea Britanie şi întreaga Europă, plus ceea ce era considerată atunci îndepărtata Americă, erau puse în faţa puterii organizate şi a voinţei de război a unei rase foarte eficiente, de şaptezeci de milioane, din Europa, care dorea să-şi recâştige gloria naţională şi care era mânată, în caz că ar şovăi, de un regim de partid nemilos din punct de vedere militar şi social.

Poate mai era încă timp pentru afirmarea securităţii colective bazată pe hotărârea membrilor respectivi de a întări cu forţa armelor decizia Ligii Naţiunilor. Democraţiile şi statele dependente erau încă real şi potenţial mai puternice decât dictaturile, dar poziţia lor faţă de oponenţi nu mai reprezenta decât jumătate din cât fusese în urmă cu douăsprezece luni. Motivările virtuoase, amestecate cu inerţie şi timiditate, nu se pot opune relei voinţi înarmate şi hotărâte. Dragostea de pace nu e o scuză pentru aruncarea a sute de milioane de oameni simpli într-un război total. Ovaţiile unor adunări slabe, binevoitoare, au încetat să mai aibă ecou, iar voturile lor nu mai contau. Nenorocirea mărşăluia înainte.

În anul 1935, Germania a respins şi a sabotat eforturile puterilor occidentale de a negocia un Locarno răsăritean. Noul Reich se declara în acel moment un bastion împotriva bolşevismului; spuneau că pentru ei, nu se punea problema de a colabora cu sovieticii. La 18 decembrie, Hitler i-a spus ambasadorului Poloniei la Berlin că „se opunea cu hotărâre oricărei cooperări a Occidentului cu Rusia". Se bănuia că avea de gând să împiedice şi să submineze încercările franceze de a ajunge la o înţelegere directă cu Moscova. Pactul franco-sovietic fusese semnat în mai, dar nu era încă ratificat de nici una dintre părţi. Devenise un obiectiv major al diplomaţiei germane să împiedice ratificarea. Laval a fost avertizat de Berlin că, dacă acest lucru are loc, nu va mai exista nici o speranţă de apropiere franco-germană. Strădania lui de a persevera a devenit vizibilă, dar aceasta nu a afectat evenimentele.

La 27 februarie, Camera franceză a ratificat Pactul, iar a doua zi, ambasadorul francez la Berlin a fost instruit să contacteze guvernul german şi să se intereseze pe ce bază ar putea fi iniţiate negocieri în vederea unei înţelegeri franco-germane. Drept răspuns, Hitler a cerut câteva zile de gândire. În dimineaţa zilei de 7 martie, la ora 10, Herr von Neurach, ministrul de Externe german, i-a chemat în Wilhelmstrasse pe ambasadorii britanic, francez, belgian şi italian ca să le comunice propunerile pentru un pact pe douăzeci şi cinci de ani, pentru demilitarizarea ambelor părţi ale frontierei de pe Rin, un pact de limitare a forţelor aeriene şi pacte de neagresiune care să fie negociate cu vecinii de la răsărit şi de la apus.

„Zona demilitarizată" în regiunea Rinului fusese stabilită prin articolele 42, 43 şi 44 ale Tratatului de la Versailles. Aceste articole stipulau că Germania nu trebuia să aibă sau să construiască fortificaţii pe malul stâng

al Rinului şi pe cincizeci de kilometri distanţă de malul drept. Germania nu trebuia să aibă în această zonă nici un fel de forţe militare, nu putea să desfăşoare vreodată manevre militare sau să aibă mijloace pentru mobilizare militară. Peste aceste prevederi, mai era Tratatul de la Locarno, negociat în mod liber de ambele părţi. În acest tratat, puterile semnatare garantau, individual şi colectiv, permanenţa frontierelor dintre Germania şi Belgia şi dintre Franţa şi Germania. Articolul 2 al Tratatului de la Locarno promitea că Germania, Franţa şi Belgia nu vor ataca sau invada aceste frontiere. Totuşi, dacă articolele 42 sau 43 ale Tratatului de la Versailles vor fi încălcate, o asemenea violare va constitui „un act de agresiune neprovocată" şi va fi necesară acţiunea imediată a semnatarilor ofensaţi din cauza masării de trupe în zona demilitarizată. Asemenea violări vor trebui aduse imediat în faţa Ligii Naţiunilor, iar Liga, după stabilirea faptelor de violare, va aviza puterile semnatare că sunt obligate să dea ajutor militar puterii împotriva căreia a fost săvârşită încălcarea.

La amiază, în aceeaşi zi de 7 martie 1936, la două ore după propunerea unui pact pe douăzeci şi cinci de ani, Hitler a anunţat Reichstagul că intenţionează să reocupe regiunea Rinului şi, chiar în timp ce el vorbea, coloane germane se revărsau peste graniţă şi intrau în toate oraşele germane. Au fost primiţi peste tot cu bucurie temperată, de teama unei riposte a Aliaţilor. Simultan, pentru a uimi opinia publică britanică şi americană, Hitler a declarat că ocuparea era pur simbolică. Ambasadorul german la Londra a înmânat domnului Eden propuneri similare cu cele pe care, la Berlin, Newrath le dăduse în cursul dimineţii ambasadorilor celorlalte puteri de la Locarno. Acest lucru îi liniştea pe toţi cei de pe ambele părţi ale Atlanticului care doreau să fie păcăliţi. Domnul Eden i-a dat un răspuns reţinut ambasadorului. Acum ştim desigur că Hitler îşi folosea propunerile de reconciliere ca parte a scopurilor sale de a avea o acoperire pentru actul de violenţă comis, al cărui succes era vital pentru prestigiul său şi, în consecinţă, pentru următoarea etapă a programului său.

Acest act nu reprezenta doar o încălcare a unor obligaţii stabilite prin forţa armelor, în război, sau a Tratatului de la Locarno, semnat liber şi în plină pace, ci şi obţinerea de avantaje de pe urma evacuării prieteneşti de către forţele aliate a regiunii Rinului, cu câţiva ani înainte de expirarea termenului. Vestea a provocat senzaţie în lumea întreagă. Guvernul francez, condus de domnul Sarraut, în care ministru de Externe era domnul Flandin, s-a ridicat cu furie zgomotoasă şi a apelat la toţi aliaţii şi la Ligă. De asemeni, Franţa avea dreptul să privească şi spre Marea Britanie, având în vedere garanţia pe care o dăduse aceasta în ce priveşte frontiera franceză, împotriva agresiunii germane, precum şi presiunea pe care o exercitase asupra Franţei pentru evacuarea mai devreme a regiunii Rinului.

Domnii Sarraut şi Flandin au avut impulsul de acţiona imediat prin mobilizarea generală. Dacă s-ar fi ridicat la înălţimea sarcinii lor, ar fi făcut lucrul ăsta şi astfel i-ar fi obligat pe toţi ceilalţi să li se alăture. Dar păreau incapabili să se mişte fără ajutorul britanic. Aceasta este o explicaţie, dar nu o scuză. Chestiunea era vitală pentru Franţa, şi orice

guvern francez demn de acest nume s–ar fi hotărât singur şi s–ar fi ţinut de obligaţiile tratatului. Nu o singură dată în aceşti ani fluizi, miniştrii francezi din guvernele lor mereu schimbătoare, au fost mulţumiţi să găsească în pacifismul britanic o scuză pentru pacifismul lor. Astfel, ei nu au primit nici o încurajare din partea Britaniei ca să reziste agresiunii germane. Dimpotrivă, dacă ei au ezitat să acţioneze, aliaţii britanici nu au ezitat să–i sfătuiască să nu o facă. În cursul zilei de duminică, au avut loc convorbiri telefonice agitate între Londra şi Paris. Guvernul Majestăţii Sale i–a povăţuit pe francezi să aştepte, pentru ca ambele ţări să poată acţiona în comun şi după o deplină analiză a situaţiei. Un covor de catifea pentru retragere!

Reacţiile neoficiale de la Londra erau înfricoşătoare. Domnul Lloyd George s–a grăbit să spună: „După opinia mea, cea mai mare crimă a domnului Hitler nu a fost încălcarea unui tratat, pentru că aici era vorba de o provocare". El a adăugat că „sperăm să nu ne pierdem capul". Provocarea a fost probabil eşecul Aliaţilor de a se dezarma chiar mai mult decât o făcuseră. Lordul Snowden, socialist, s–a concentrat asupra Pactului de neagresiune şi a spus că încercările de pace anterioare ale lui Hitler fuseseră ignorate, dar că poporul nu va permite ca această ofertă de pace să fie neglijată. Aceste vorbe puteau exprima eventual opinia publică britanică, rău îndrumată în acel moment, dar nu erau credibile în ce priveşte autorii lor. Cabinetul britanic, căutând linia minimei rezistenţe, a simţit că cea mai uşoară cale de ieşire din situaţie era de a presa Franţa să facă din nou apel la Liga Naţiunilor.

Şi în Franţa erau mari divergenţe. În ansamblu, politicienii doreau mobilizarea armatei şi trimiterea unui ultimatum lui Hitler, iar generalii, ca şi omologii lor germani, pledau pentru calm, răbdare şi amânare. Acum cunoaştem conflictele care au apărut între Hitler şi înaltul comandament german. Dacă guvernul francez ar fi mobilizat armata franceză care avea aproape o sută de divizii şi forţă aeriană (pe atunci încă considerată în mod greşit că ar fi cea mai puternică din Europa), nu încape îndoială că Hitler ar fi fost obligat de propriul lui Stat Major să se retragă, şi s–ar fi dat o lovitură prelenţiilor lui, fapt care se putea dovedi fatal pentru conducerea lui. Trebuie să fie amintit că, atunci, Franţa singură era destul de puternică pentru a–i scoate pe germani din regiunea Rinului. În schimb, Britania a cerut guvernului francez să arunce povara pe Liga Naţiunilor, deja slăbită şi necăjită de acel fiasco al sancţiunilor şi de înţelegerea navală anglo–germană încheiată cu un an înainte.

Luni 9 martie, domnul Eden a plecat la Paris însoţit de Lordul Halifax şi de Ralph Wigram.

Planul iniţial fusese să se convoace o şedinţă a Ligii Naţiunilor la Paris, dar imediat domnul Wigram a fost trimis la Paris, din dispoziţia lui Eden, să–i spună lui Flandin să vină la Londra, ca întâlnirea Ligii să aibă loc la Londra, având în felul acesta un sprijin mai eficient din partea Britaniei. Aceasta a fost o misiune neplăcută pentru credinciosul diplomat. La întoarcerea sa la Londra, la 11 martie, a venit la mine şi mi–a relatat povestea. Flandin însuşi a sosit în aceeaşi noapte şi, pe la 8.30 miercuri

dimineaţa, a venit la apartamentul meu din Morpeth Mansions. El mi-a spus că îşi propune să ceară guvernului britanic mobilizarea simultană a forţelor terestre, marine şi aeriene ale ambelor ţări şi că primise asigurări din partea tuturor ţărilor din „Mica Antantă" şi de la celelalte state. Nu încăpea îndoială că Aliaţii din războiul trecut aveau încă o forţă superioară. Nu trebuiau decât să acţioneze ca să câştige. Deşi noi nu ştiam ce se petrecea între Hitler şi generali, era evident că o forţă copleşitoare era de partea noastră.

Domnul Neville Chamberlain era în acea vreme, ca ministru de Finanţe, cel mai influent membru al guvernului. Biograful lui, domnul Keith Feiling, dă următorul extras din jurnalul lui: „12 martie, am vorbit cu Flandin subliniind că opinia publică nu ne va sprijini în sancţiuni de nici un fel. Părerea lui este că, dacă se menţine o poziţie fermă, Germania va ceda fără război. Nu putem accepta aşa ceva ca o estimare valabilă la reacţia unui dictator nebun." Când Flandin a cerut măcar un boicot economic, Chamberlain a replicat sugerând o forţă internaţională în timpul negocierilor, a fost de acord cu un pact de ajutor reciproc şi a declarat că, dacă prin renunţarea la o colonie am putea asigura o pace îndelungată, el ar lua în considerare chestiunea.

Între timp, cea mai mare parte a presei britanice, cu *The Times* şi *Daily Herald* în frunte, îşi exprima credinţa în sinceritatea ofertei lui Hitler privind un pact de neagresiune. Austen Chamberlain, într-un discurs la Cambridge, a proclamat un punct de vedere opus. Wigram considera că era în atribuţiile lui să-l pună pe Flandin în contact cu toţi cei la care se putea gândi, din City, din presă şi din guvern precum şi cu Lordul Lothian. Tuturor celor cu care s-a întâlnit la Wigram, Flandin le-a vorbit în următorii termeni: „Întreaga lume, şi mai cu seamă naţiunile mici, îşi întorc azi privirea spre Anglia. Dacă Anglia va acţiona acum, va putea conduce Europa. Dacă veţi avea o politică, toată lumea vă va urma şi astfel veţi preîntâmpina războiul. Este ultima voastră şansă. Dacă nu opriţi Germania acum, totul s-a terminat. Franţa nu mai poate garanta Cehoslovacia pentru că acest lucru va deveni geografic imposibil. Dacă nu veţi menţine tratatul de la Locarno, nu vă va mai rămâne decât să aşteptaţi reînarmarea Germaniei, împotriva căreia Franţa nu poate face nimic. Dacă nu opriţi azi Germania cu forţa, războiul este inevitabil, chiar dacă realizaţi o prietenie temporară cu Germania. În ce mă priveşte, eu nu cred că prietenia este posibilă între Franţa şi Germania; relaţiile dintre cele două ţări vor fi totdeauna încordate. Totuşi, dacă abandonaţi Locarno, eu îmi voi schimba politica, pentru că nu voi mai avea altceva de făcut." Acestea erau cuvinte curajoase, dar acţiunea ar fi vorbit mai tare.

Contribuţia Lordului Lothian a fost: „În fond, ei se duc doar în curtea lor din spate". Acesta era un punct de vedere britanic tipic.

* * *

Când am auzit cât de prost mergeau lucrurile şi după o discuţie cu Wigram, l-am sfătuit pe domnul Flandin să ceară o întrevedere cu domnul

Baldwin, înainte de a pleca. Aceasta a avut loc în Downing Street. Primul-ministru l-a primit pe domnul Flandin cu cea mai mare curtoazie. Domnul Baldwin a explicat că, deşi ştia foarte puţine despre problemele externe, era capabil să înţeleagă sentimentele poporului britanic. Şi acesta voia pacea. Domnul Flandin afirmă că el a ripostat susţinând că singurul mod de a o asigura era de a opri agresiunea hitleristă cât timp mai este posibil. Franţa nu doreşte să târască Marea Britanie în război; ea nu a cerut practic nici un ajutor şi îşi va asuma ea însăşi ceea ce va fi o simplă acţiune de poliţie, întrucât, conform informaţiilor franceze, trupele germane din regiunea Rinului au ordin să se retragă dacă li se opune forţa. Flandin afirmă că a spus că tot ce a cerut Franţa de la aliaţii ei a fost să-i dea mână liberă. Lucrul acesta, desigur, nu e adevărat. Cum ar fi putut Britania să oprească Franţa de la acţiune, când, conform tratatului de la Locarno, avea legal dreptul la ea? Primul-ministru britanic a repetat că ţara lui nu putea accepta să riște un război. El a întrebat ce a hotărât să facă guvernul francez. La aceasta, nu s-a dat un răspuns direct. După Flandin*, domnul Baldwin a spus atunci: „Se poate să ai dreptate, dar dacă există *o şansă dintr-o sută* ca să urmeze un război după operaţiunea voastră de poliţie, eu nu am dreptul să angajez Anglia:" Iar după o pauză, a adăugat: „Anglia nu este în situaţia de a porni la război." La aceasta nu există nici o confirmare. Domnul Flandin s-a întors convins mai întâi că propria lui ţară divizată nu putea fi unită decât în condiţiile realizării unei puternice voinţe de acţiune în Britania şi, în al doilea rând că, după cum se putea prevedea, nu se putea aştepta de la Britania un impuls puternic. A tras în mod absolut greşit concluzia tristă că singura speranţă a Franţei era un aranjament cu Germania tot mai agresivă.

Totuşi, având în vedere ceea ce am remarcat în atitudinea lui Flandin în acele zile îngrijorătoare, am simţit că este de datoria mea să-i vin în ajutor în anii următori, pe cât mi-a fost posibil. Mi-am folosit puterea, în iarna lui 1943–1944, ca să-l protejez când a fost arestat în Algeria de către administraţia de Gaulle. În această acţiune am invocat şi am primit sprijin activ din partea preşedintelui Roosevelt. După război, când Flandin a fost judecat, fiul meu Randolph, care l-a cunoscut pe Flandin în timpul campaniei din Africa, a fost chemat martor şi eu am fost bucuros că pledoaria lui precum şi scrisoarea pe care i-am scris-o lui Flandin ca s-o folosească în apărarea lui, nu au fost lipsite de influenţă în obţinerea achitării pronunţate de tribunalul francez. Slăbiciunea nu e trădare, deşi poate fi la fel de dezastruoasă. Totuşi, nimic nu poate scuza guvernul francez de răspunderea lui principală. Clemenceau sau Poincaré nu i-ar fi lăsat domnului Baldwin nici o opţiune.

Supunerea britanicilor şi francezilor în faţa violărilor tratatelor de la Versailles şi Locarno constând în ocuparea de către Hitler a regiunii Rinului a fost o lovitură mortală dată lui Wigram. „După plecarea delegaţiei franceze", îmi scria soţia lui, „Ralph a venit înapoi şi s-a aşezat într-un colţ al camerei unde nu se mai aşezase până atunci şi mi-a spus: «Războiul

* Pierre-Etienne Flandin, *Politique Française*, 1919–1940, pag. 207–8.

este acum *inevitabil* şi va fi cel mai groaznic război care a existat vreodată. Eu nu cred că am să-l văd, dar tu, da. Acum poţi să te aştepţi să cadă bombe pe casa asta mică». Eu m-am speriat la vorbele lui, dar el a continuat: «Toată munca mea din anii aceştia a fost inutilă. Sunt un ratat. Nu am reuşit să fac oamenii de aici să vadă ce e în joc. Presupun că nu am suficientă putere. Nu am fost capabil să-i fac să înţeleagă. Winston a înţeles, totdeauna a înţeles, iar el e puternic şi va merge până la capăt»".

Prietenul meu părea că nu-şi va reveni de pe urma şocului. L-a pus prea mult la inimă. În fond, poţi continua să faci ceea ce crezi că este de datoria ta şi să rişti chiar mai mult, până cazi. Înţelegerea profundă a lui Wigram a reacţionat prea tare asupra naturii lui sensibile. Moartea lui prematură, în decembrie 1936, a fost o pierdere ireparabilă pentru Ministerul de Externe şi a jucat un rol în declinul mizerabil al norocului nostru.

* * *

Când Hitler s-a întâlnit cu generalii săi după reocuparea cu succes a regiunii Rinului, el i-a putut confrunta cu falsitatea temerilor lor şi le-a dovedit cât de superioară este judecata lui sau „intuiţia" faţă de cea a oamenilor obişnuiţi. Generalii s-au înclinat. Ca buni germani, ei s-au bucurat să vadă că ţara lor cucereşte teren atât de rapid în Europa iar adversarii ei sunt atât de divizaţi şi blânzi. Fără îndoială, prestigiul şi autoritatea lui Hitler au crescut destul de mult în cercurile supreme ale puterii germane, în urma acestui episod, încurajându-l şi permiţându-i să meargă înainte spre încercări mai mari. Lumii, el i-a spus: „Toate ambiţiile teritoriale ale Germaniei au fost acum satisfăcute."

Franţa a fost aruncată într-o stare confuză în care predomina teama de război şi uşurarea că acesta fusese evitat. Englezului simplu i se spunea de către presa simplă să se mulţumească cu următorul gând: „În fond, germanii se întorc în ţara lor. Cum ne-am simţi noi dacă am fi scoşi, să zicem, din Yorkshire pe timp de zece, cincisprezece ani?" Nimeni nu s-a oprit să observe că punctul din care armata germană putea ataca Franţa înaintase cu vreo sută cincizeci de kilometri. Nimeni nu s-a îngrijorat de dovada dată tuturor puterilor „Micii Antante" şi Europei că Franţa nu va lupta şi că Anglia ar reţine-o, chiar dacă ar vrea să lupte. Acest episod a confirmat puterea lui Hitler asupra Reichului şi a ridiculizat în mod ruşinos patriotismul bâlbâit al generalilor care, până atunci, încercaseră să-l reţină.

Capitolul X
PAUZĂ TENSIONATĂ
1936–1938

Doi ani întregi au trecut între ocuparea de către Hitler a regiunii Rinului, în martie 1936, şi violarea Austriei, în martie 1938. Acesta a fost un interval mai lung decât mă aşteptasem. În această perioadă, Germania nu a pierdut timpul. Fortificarea regiunii Rinului sau „zidul de vest" s-a desfăşurat rapid şi un imens şir de fortificaţii permanente şi semipermanente s-a dezvoltat continuu. Armata germană, bazată acum pe serviciul militar obligatoriu şi întărită de voluntari înflăcăraţi, creştea tot mai puternic, lună de lună, atât ca număr cât şi ca maturitate şi calitate a formaţiunilor ei. Forţa aeriană deţinea şi îşi sporea permanent superioritatea asupra Marii Britanii. Uzinele germane de muniţii lucrau sub presiune mare. În Germania, roţile se învârteau şi ciocanele loveau ziua şi noaptea, făcând din întreaga industrie un arsenal şi unind întreaga populaţie într-o maşină de război disciplinată. În interior, în toamna lui 1936, Hitler a inaugurat un plan pe patru ani pentru reorganizarea economiei germane în vederea unei mai mari independenţe în timp de război. În exterior, a obţinut acea „puternică alianţă" despre care spunea în *Mein Kampf* „că va fi necesară politicii externe a Germaniei". A ajuns la înţelegere cu Mussolini şi s-a format Axa Roma-Berlin.

Până la mijlocul anului 1936, politica de agresiune a lui Hitler nu s-a bazat pe forţa Germaniei ci pe lipsa de unitate şi timiditatea Franţei şi Britaniei, ca şi pe izolaţionismul Statelor Unite. Fiecare dintre paşii lui preliminari au fost jocuri de noroc în care ştia că nu-şi putea permite să primească o reacţie puternică. Ocuparea regiunii Rinului şi fortificarea ulterioară a acesteia a fost cel mai mare joc de noroc dintre toate. A reuşit în mod strălucit. Oponenţii lui erau prea nehotărâţi ca să-l demaşte. Când s-a mişcat a doua oară, n-a mai fost o cacialma. Agresiunea a fost susţinută de forţă şi putea fi susţinută cu o forţă şi mai mare. Când guvernele britanic şi francez şi-au dat seama de teribila transformare care avusese loc, era prea târziu.

* * *

La sfârşitul lui iulie 1936, degenerarea crescândă a regimului parlamentar din Spania şi puterea crescândă a mişcărilor în favoarea unei revoluţii comuniste sau alternativ anarhiste, a dus la o revoltă militară care se pregătea de mult. Face parte din doctrina comunistă şi din regulile de căpătâi stabilite de Lenin însuşi, că comunismul trebuie să ajute mişcările de stânga şi să sprijine venirea la putere a unor guverne slabe, constituţionale, radicale sau socialiste. Pe acestea, ei trebuie să le submineze, să smulgă din mâinile lor puterea absolută şi să întemeieze statul marxist. De fapt, în Spania avea loc o perfectă reproducere a perioadei lui Kerenski în Rusia. Dar puterea Spaniei nu fusese sfărâmată prin război extern. Armata încă mai păstra o oarecare coeziune. Alături de conspiraţia comunistă, se elabora în secret un complot militar. Nici o parte nu putea pretinde pe bună dreptate legalitatea, iar spaniolii din toate clasele trebuiau să se gândească la viitorul Spaniei.

Multe dintre garanţiile obişnuite ale societăţii civilizate fuseseră deja lichidate de comuniştii infiltraţi în guvernul constituţional şubrezit. Au început crime de ambele părţi, iar plaga comunistă ajunsese la un asemenea stadiu încât putea să-şi prindă oponenţii politici pe stradă sau să-i ia din paturile lor şi să-i omoare. Un mare număr de asemenea asasinate avuseseră loc deja la Madrid şi în afara lui. Punctul culminant a fost uciderea lui Senor Sotelo, conducătorul conservatorilor, care corespundea cumva cu tipul lui Sir Edward Carson în politica britanică, înainte de războiul din 1914. Această crimă a fost semnalul de acţiune pentru generalii din armată. Generalul Franco îi scrisese, cu o lună înainte, o scrisoare ministrului de Război spaniol, arătând clar că, dacă guvernul spaniol nu poate menţine garanţia normală a legalităţii în viaţa cotidiană, armata va trebui să intervină. Spania văzuse în trecut multe *pronunciamentos* ale şefilor militari. Când generalul Franco a ridicat stindardul revoluţiei, el a fost sprijinit de armată, inclusiv de soldaţi. Biserica, doar cu excepţia notabilă a dominicanilor, precum şi toate elementele dreptei şi centrului i s-au alăturat şi, curând, Franco stăpânea mai multe provincii importante. Marinarii spanioli i-au ucis pe ofiţerii lor şi s-au alăturat părţii comuniste. Prin căderea guvernului civilizat, secta comunistă a obţinut controlul şi a acţionat conform cu legile sale. A început acum amarul război civil. Comuniştii care au preluat puterea au continuat masacrarea cu sânge rece a oponenţilor lor politici şi a bogaţilor. Acestea au fost răzbunate cu vârf şi îndesat de forţele lui Franco. Toţi spaniolii s-au dus la moarte cu multă stăpânire de sine şi mulţi, din ambele părţi, au fost împuşcaţi. Cadeţii militari şi-au apărat colegiul din Alcazar, în Toledo, cu mare tenacitate, iar trupele lui Franco, croindu-şi drum în sus dinspre sud şi lăsând semne de răzbunare în urma lor în fiecare sat comunist, le-au venit în ajutor. Acest episod merită să fie remarcat de istorici.

În această confruntare, eu eram neutru. Natural, nu eram în favoarea

comuniştilor. Cum puteam să fiu? Dacă eram spaniol m-ar fi omorât, pe mine, familia mea şi prietenii. Totuşi, eram sigur că, având atâtea probleme, guvernul britanic făcea bine că nu se amesteca în Spania. Franţa a propus un plan de neintervenţie, prin care ambele părţi să fie lăsate să se lupte, fără nici un ajutor din afară. Guvernele britanic, german, italian şi rus au subscris la acest plan. În consecinţă, guvernul spaniol, acum în mâinile celor mai extremişti revoluţionari, s-a trezit că nu avea dreptul să cumpere arme comandate cu aurul pe care îl poseda în mod fizic. Ar fi fost mai raţional să se urmeze linia normală şi să se recunoască beligeranţa ambelor părţi, aşa cum s-a făcut în războiul civil american din 1861–65. În schimb, a fost adoptată politica de neintervenţie care a fost acceptată oficial de toate marile puteri. Această înţelegere a fost cu stricteţe urmată de Marea Britanie; dar Italia şi Germania, pe de-o parte, şi Rusia sovietică, pe de alta, şi-au încălcat tot timpul angajamentul şi şi-au aruncat puterea în luptă, una împotriva celeilalte. Germania, în special, şi-a folosit forţa aeriană ca să comită asemenea orori experimentale ca bombardarea micului orăşel fără apărare, Guernica.

Guvernul domnului Léon Blum, care îi urmase domnului Albert Sarraut la 4 iunie, era presat de suporterii lui comunişti din Cameră să sprijine guvernul spaniol cu materiale de război. Ministrul Aerului, domnul Cot, fără să ţină seama de forţa aeriană franceză, în stare de decădere pe atunci, livra în secret avioane şi arme armatei republicane. Eu am fost tulburat de asemenea evenimente şi, la 31 iulie 1936, i-am scris ambasadorului francez:

> Una dintre marile dificultăţi pe care le întâmpin în încercarea de a menţine vechea poziţie este vorbăria germană că ţările anticomuniste trebuie să rămână laolaltă. Sunt sigur că, dacă Franţa a trimis aeroplane, etc. guvernului actual de la Madrid iar germanii şi italienii s-au amestecat în favoarea părţii opuse, forţele dominante de la noi ar fi de partea Germaniei şi Italiei şi s-ar îndepărta de Franţa. Sper că nu vă deranjează că scriu asta, lucru pe care îl fac, bineînţeles, pe cont propriu. *Nu-mi place să aud oamenii spunând că Anglia, Germania şi Italia se unesc împotriva comunismului european**. E prea uşor ca să fie bine.
>
> Sunt sigur că o neutralitate absolut rigidă, însoţită de cel mai puternic protest împotriva oricărei încălcări a acesteia, este calea cea mai corectă şi mai sigură în momentul de faţă. Poate va veni o zi, dacă se va produce un impas, când Liga Naţiunilor va dori să intervină ca să pună capăt ororilor. Dar şi acest lucru e foarte îndoielnic.

* * *

Se pot obţine avantaje în război ca şi în politica externă sau în alte domenii, prin selectarea, din numeroase alternative plăcute şi neplăcute,

* Sublinierea mea ulterioară – W. S. C.

a punctului de vedere dominant. Teoria militară americană a introdus expresia „obiectiv strategic general". Când ofiţerii noştri au auzit asta, au râs la început; dar, mai târziu, înţelepciunea expresiei a devenit vizibilă şi acceptată. E clar că aceasta trebuie să fie regula, iar alte treburi importante să fie în relaţie de subordonare faţă de acesta. Eşuarea aderării la acest principiu produce confuzie şi ineficienţă în acţiune şi aproape întotdeauna înrăutăţeşte situaţia mai târziu. Personal, nu am avut dificultăţi să mă conformez acestei reguli, chiar înainte de a o auzi formulată. Mintea mea era obsedată de impresia Germaniei teribile, pe care o văzusem şi o simţisem în acţiune între anii 1914 şi 1918, care se înălţa din nou cu toată puterea ei materială, în timp ce Aliaţii, care abia supravieţuiseră, stăteau cu gura căscată, leneşi şi dezorientaţi. De aceea, am continuat, cu orice mijloace şi în orice ocazie, să folosesc influenţa pe care o aveam în Camera Comunelor şi printre miniştri, ca să îndemn la pregătirea noastră militară şi să ofer Aliaţilor şi asociaţilor lor ceea ce în curând avea să devină din nou bunul simţ.

Într-o zi, un prieten al meu, aflat într-o poziţie înaltă confidenţială în cadrul guvernului, a venit la Chartwell să înoate cu mine în piscină, în timp ce soarele strălucea şi apa era destul de caldă. N-am vorbit decât despre războiul ce avea să vină, de iminenţa căruia el nu era convins în întregime. Când l-am condus la plecare, s-a întors brusc spre mine şi mi-a spus: „Germanii cheltuiesc cu înarmarea o mie de milioane de lire sterline pe an". Am considerat că Parlamentul şi opinia publică trebuiau să cunoască acest fapt şi m-am apucat să studiez finanţele Germaniei. În Germania, bugetele erau încă publicate în fiecare an; dar, din bogăţia lor de cifre, era foarte greu să afli ce se întâmplă. Totuşi, în aprilie 1936, am instituit două linii de cercetare, în particular. Prima se baza pe doi refugiaţi germani de mare capacitate şi ferm hotărâţi. Ei cunoşteau toate amănuntele prezentării bugetelor germane, valoarea mărcii şi aşa mai departe. În acelaşi timp, i-am cerut prietenului meu Sir Henry Strakosch dacă n-ar putea să afle ce anume se întâmplă în realitate. Strakosch era şeful firmei Union Corporation, cu resurse mari şi cu un personal foarte devotat. Creierele companiei din City s-au axat câteva săptămâni asupra problemei. La sfârşit, au raportat cu precizie şi pe larg că cheltuielile de război germane erau în jur de o mie de milioane lire sterline pe an. În acelaşi timp, refugiaţii germani, prin cu totul altă serie de argumente, au ajuns în mod independent la aceeaşi concluzie. O mie de milioane lire sterline pe an, la valoarea banilor din 1936!

Aveam deci două structuri de fapte pe care să-mi bazez o afirmaţie publică. Atunci, înainte de o dezbatere, l-am acostat în hol pe domnul Neville Chamberlain, care era încă ministru de Finanţe, şi i-am spus: „Mâine am să vă întreb dacă este adevărat sau nu că germanii cheltuiesc o mie de milioane de lire pe an pentru pregătiri de război şi am să vă cer să confirmaţi sau să negaţi." Chamberlain a zis: „Nu pot nega şi, dacă ridici problema, eu am să o confirm".

Am înlocuit cifra de 1000 milioane lire cu cea de 800 milioane lire, ca să-mi acopăr informaţiile secrete şi ca să fiu mai sigur, iar domnul Chamberlain a recunoscut în Parlament că aprecierea mea „nu era excesivă". Am căutat prin mai multe mijloace să clarific situaţia armamentelor Britanici şi Germanici. Am cerut o dezbatere în şedinţă secretă. Am fost refuzat. „Va produce o alarmare inutilă." Am primit prea puţin sprijin. Şedinţele secrete nu sunt populare în rândul presei. Apoi, la 20 iulie, l-am întrebat pe primul-ministru dacă ar primi o delegaţie a Consiliului de coroană şi încă alţi câţiva, care să-i prezinte faptele, atât pe cât le cunosc. Lordul Salisbury a cerut să vină şi o delegaţie a Camerei Lorzilor. S-a căzut de acord. Deşi am făcut apel personal la domnul Attlee şi la Sir Archibald Sinclair, partidele laburist şi liberal au refuzat să fie reprezentate. La 28 iulie, am fost primiţi în biroul primului-ministru din Camera Comunelor de către domnul Baldwin, Lordul Halifax şi Sir Thomas Inskip, un avocat capabil care avea avantajul că nu era prea cunoscut şi nu ştia nimic despre problemele militare şi pe care domnul Baldwin îl făcuse ministru pentru coordonarea apărării. Cu mine a venit un grup de conservatori şi notabilităţi fără de partid. Sir Austen Chamberlain ne-a prezentat. Aceasta a fost o ocazie importantă. Nu-mi amintesc să mai fi văzut aşa ceva în viaţa publică britanică. Grupul de bărbaţi eminenţi, fără gânduri de avantaje personale, dar a căror viaţă era concentrată asupra treburilor publice, prezentau o forţă în opinia consevatorilor, care nu putea fi uşor nesocotită. Dacă şefii opoziţiei laburiste şi liberale ar fi venit cu noi acolo, ar fi fost o situaţie politică atât de încordată încât ar fi impus o acţiune imediată. Discuţiile au durat câte trei-patru ore, două zile la rând. Am spus totdeauna că domnul Baldwin ştia să asculte. Părea că ascultă cu mare interes şi atenţie. Împreună cu el, erau diverşi membri ai Comitetului de apărare al Imperiului. În prima zi, eu am deschis problema cu o cuvântare de o oră şi un sfert şi am încheiat după cum urmează:

> Mai întâi, avem în faţă cel mai mare pericol şi cea mai gravă stare de urgenţă din istoria noastră. În al doilea rând, trebuie să sperăm că ne vom rezolva problema doar împreună cu republica franceză. Unirea flotei britanice şi a armatei franceze cu forţele lor aeriene combinate, care să acţioneze din spatele frontierelor franceză şi belgiană, laolaltă cu tot ce reprezintă Britania şi Franţa, constituie un mijloc de reţinere în care poate consta salvarea. Oricum, e cea mai bună speranţă. Ajungând la detalii, trebuie să lăsăm de-o parte orice impediment în creşterea forţei noastre proprii. Nu ne putem asigura împotriva tuturor pericolelor posibile. Trebuie să ne concentrăm asupra a ceea ce este vital. Ca să ajungem la propuneri mai definite, trebuie să dezvoltăm forţa noastră aeriană ca o prioritate deasupra oricăror alte considerente. Cu orice preţ, trebuie să atragem floarea tineretului nostru să piloteze aeroplane. Nu contează ce stimulente trebuie să oferim; trebuie să apelăm la toate sursele, la toate mijloacele.

Trebuie să accelerăm şi să simplificăm producţia noastră de avioane, să o împingem pe o scară mai mare şi să nu ezităm să facem contracte cu Statele Unite sau în alte părţi pentru cantităţi mai mari de materiale pentu aviaţie şi echipamente de tot felul. Suntem în pericol, cum nu am mai fost până acum – nu nici măcar la începutul campaniei submarinelor. [1917].

Acest gând mă apasă. *Lunile trec repede, iar dacă amânăm prea mult refacerea apărării, am putea fi împiedicaţi de forţe superioare să încheiem procesul.*

Am fost foarte dezamăgiţi că ministrul de Finanţe nu a putut fi prezent. Era evident că sănătatea domnului Baldwin se şubrezise şi se ştia bine că, în curând, va cere să i se ia poverile. Nu încăpea îndoială cine va fi succesorul lui. Din nefericire, domnul Neville Chamberlain era într-o bine meritată vacanţă şi nu a avut ocazia acestei confruntări directe cu faptele din partea membrilor Partidului Conservator, care îl includea şi pe fratele lui ca şi pe mulţi dintre cei mai apreciaţi prieteni personali.

Miniştrii au acordat consideraţia cea mai sinceră formidabilelor noastre prezentări, dar abia după deliberări, la 23 noiembrie 1936, am fost cu toţii invitaţi de domnul Baldwin ca să primim o declaraţie mai temeinică asupra întregii probleme. Atunci, Sir Thomas Inskip a susţinut o dare de seamă sinceră în care nu s-a ascuns gravitatea situaţiei în care ne aflăm. În esenţă, el a arătat că estimările noastre, şi în special cuvântarea mea, au un punct de vedere prea întunecat în privinţa perspectivelor noastre; că se făceau eforturi mari (şi într-adevăr, aşa era) pentru recuperarea terenului pierdut, dar că nu era cazul ca guvernul să adopte măsuri de urgenţă; că acestea ar avea un caracter care ar perturba viaţa industrială a ţării, ar provoca alarmă în rândurile populaţiei şi ar face reclamă deficienţelor existente şi că, în aceste limite, se făcea tot ce era posibil. Cu aceasta Sir Austen Chamberlain a notat impresia noastră generală că îngrijorările noastre n-au fost înlăturate şi că nu eram în nici un fel satisfăcuţi. Apoi am plecat.

În tot anul 1936, îngrijorarea Parlamentului şi a naţiunii a continuat să crească şi se concentra în special asupra apărării aeriene. În dezbaterea cu privire la cuvântarea din 12 noiembrie, i-am reproşat domnului Baldwin că nu şi-a ţinut angajamentul ca „oricare guvern al acestei ţări – un guvern naţional mai mult ca oricare şi anume acest guvern, va avea grijă ca forţa şi puterea aeriană a acestei ţări, să nu mai fie într-o poziţie de inferioritate faţă de nici o ţară aflată la o distanţă de la care să poată ataca malurile ei". Eu am spus: „Guvernul pur şi simplu nu se poate hotărî, sau nu-l poate face pe primul-ministru să se hotărască. Aşa că se învârt într-un paradox straniu, decis să fie indecis, hotărât să fie nehotărât, neclintit în nesiguranţă, ferm în fluiditate şi puternic în neputinţă. Continuăm în felul acesta să ne pregătim, luni şi ani – preţioşi, poate vitali, pentru măreţia Britaniei – ca să fim mâncaţi de lăcuste."

Domnul Baldwin mi-a răspuns printr-un discurs remarcabil, în care a spus:

> Am să amintesc Camerei că nu doar o dată ci de multe ori şi în diverse locuri unde am vorbit şi am pledat cât pot de mult pentru principiile democrate, am afirmat că *o democraţie este totdeauna cu doi ani în urma unei dictaturi.* Eu consider că acest lucru e adevărat. A fost adevărat în cazul de faţă. Prezint în faţa Camerei, cu mare sinceritate, părerile mele proprii. Vă amintiţi de Conferinţa pentru dezarmare de la Geneva. Vă amintiţi că pe atunci [1931-32] exista probabil în această ţară un sentiment pacifist mai puternic ca oricând. Vă amintiţi de *alegerile de la Fulham din toamna anului 1933, când un loc deţinut de guvernul naţiunii a fost pierdut cu aproape 7000 de voturi doar din cauza problemei pacifismului...* Poziţia mea ca şef al unui mare partid nu a fost plăcută. M-am întrebat ce şanse existau - având în vedere că un sentiment ca cel exprimat la Fulham era comun în întreaga ţară - ce şansă era ca acest sentiment să se schimbe într-un an sau doi, pentru ca ţara să dea un mandat de reînarmare. Presupunând că m-aş fi adresat ţării spunând că Germania se reînarmă şi că noi trebuie să ne înarmăm, crede oare cineva că democraţia pacifistă s-ar fi raliat în acel moment la acel strigăt? *Nu mai pot gândi, din punctul meu de vedere, la nimic altceva care să fi făcut mai sigură pierderea alegerilor.*

Aceasta era într-adevăr o sinceritate uluitoare. Ducea până la indecenţă. Adevărul gol despre motivaţiile lui, faptul că un prim-ministru mărturisea că nu-şi făcuse datoria faţă de securitatea naţională pentru că se temea că va pierde alegerile era un act de o incidenţă fără asemuire în istoria noastră parlamentară. Domnul Baldwin nu era desigur împins de nici o dorinţă de a rămâne în funcţie. În 1936, el dorea de fapt sincer să se retragă. Politica lui era dictată de teama că, dacă vor veni la putere socialiştii, se va face chiar mai puţini decât intenţiona guvernul lui. Toate declaraţiile şi voturile lor împotriva măsurilor de apărare sunt înregistrate. Dar aceasta nu era o apărare reală şi nu era ceva drept faţă de spiritul poporului britanic. Succesul atins de naiva mărturisire de anul trecut cu privire la calcularea greşită a paritătii aeriene, nu s-a repetat de data aceasta. Camera era şocată. Într-adevăr, impresia produsă era atât de dureroasă, încât fi putea fi fatală domnului Baldwin care, în acea vreme, avea şi sănătatea şubrezită, dacă nu ar fi intervenit ceva neaşteptat.

În acea vreme, se manifesta o mare apropiere a bărbaţilor şi femeilor din toate părţile Angliei, care vedeau pericolele viitorului şi erau hotărâţi pentru măsuri practice care să ne asigure securitatea şi cauza libertăţii, ameninţate atât de impulsurile totalitare cât şi de nemulţumirea de sine a guvernului. Planul nostru era reînarmarea Britaniei, foarte rapidă şi pe scară mare, îmbinată cu totala acceptare şi folosire a autorităţii Ligii Naţiunilor. Am numit această politică „Arme şi Acord". Performanţa domnului Baldwin în Camera Comunelor era privită de noi toţi cu dispreţ.

Culminarea acestei campanii avea să fie o întrunire la Albert Hall. Aici, la 3 decembrie, s-au adunat numeroase persoane de frunte din diferite partide – conservatori din aripa dreaptă, puternic convinşi de pericolul naţional; conducători ai Uniunii Ligii Naţiunilor; reprezentanţi ai unor mari Uniuni sindicale, incluzându-l pe vechiul meu oponent din timpul grevei generale, Sir Walter Citrine; din Partidul Liberal, inclusiv conducătorul lor, Sir Archibald Sinclair. Aveam sentimentul că nu eram doar pe pragul de a câştiga respect pentru vederile noastre ci şi de a le face dominante. În acel moment, pasiunea regelui de a se căsători cu femeia iubită a făcut ca toate celelalte să cadă în umbră. Criza abdicării era aproape.

Înainte de a răspunde la Moţiunea de mulţumiri, s-a auzit un strigăt: „Dumnezeu să-l apere pe rege" şi, în aceste aclamaţii prelungite, eu mi-am exprimat spontan poziţia personală în această chestiune:

> Mai este o chestiune gravă care ne apasă minţile în seara asta. Peste câteva minute, vom cânta „Dumnezeu să-l apere pe rege". Am să cânt imnul din toată inima cu şi mai multă fervoare decât am făcut-o în viaţa mea. Sper şi mă rog să nu se ia în grabă nici o decizie irevocabilă, dar acest moment şi opinia publică vor trebui să joace un rol astfel încât o personalitate îndrăgită şi unică să nu se rupă definitiv de poporul pe care îl iubeşte atât de mult la rândul său. Sper că Parlamentului i se va permite să-şi folosească funcţia în aceste înalte probleme constituţionale. Am încredere că Regele nostru va fi îndrumat de opiniile care sunt exprimate acum pentru prima dată de naţiunea britanică şi de Imperiul Britanic şi că poporul britanic, la rândul lui, nu va fi lipsit de consideraţie generală faţă de ocupantul tronului.

Nu este relevant pentru această relatare să descriu scurta dar violenta controversă care a urmat. L-am cunoscut pe regele Edward al VIII-lea de când era copil şi, în 1910, ca ministru de Interne, am citit, într-o minunată adunare la castelul Carnavon, Proclamaţia care îl făcea Prinţ de Wales.

M-am simţit obligat să-mi pun loialitatea personală faţă de el pe cel mai înalt plan. Deşi în timpul verii am fost pe deplin conştient de ce se întâmpla, eu n-am intervenit şi nu am comunicat cu el în nici un fel, niciodată. Totuşi, acum, în nefericirea lui, el i-a cerut permisiunea primului-ministru de a mă consulta şi pe mine. Domnul Baldwin şi-a dat oficial consimţământul, iar eu, fiind anunţat, m-am dus la rege, la fortul Belvedere. Am rămas în contact cu el până la abdicare şi am făcut tot posibilul să pledez, atât regelui cât şi publicului, să aibă răbdare şi să aştepte. Nu m-am căit niciodată pentru lucrul ăsta – nu puteam face altceva.

Primul-ministru s-a dovedit a fi un bun cunoscător al sentimentelor naţionale britanice. Fără îndoială, el simţea şi exprima profunda voinţă a naţiunii. Felul hotărât şi îndemânatic cu care a manevrat problema abdicării, l-a ridicat în două săptămâni din adâncuri în vârf. Au fost câteva

momente când am crezut că sunt absolut singur împotriva unei Camere a Comunelor furioasă. Când sunt în acțiune, nu mă afectează prea mult curentele de sentimente ostile; dar nu o dată a fost aproape fizic imposibil să mă fac auzit. Toate forțele pe care le adunasem laolaltă în jurul ideii „Armele și Acordul", al cărei resort m-am considerat a fi, se înstrăinaseră sau se dizolvaseră, iar eu însumi eram atât de doborât în opinia publică, încât exista o părere universală că viața mea politică se sfârșise în cele din urmă. Ce straniu este că aceeași Cameră a Comunelor, care m-a privit cu atât de mare ostilitate, a fost instrumentul care a ascultat de îndrumarea mea și m-a susținut în anii lungi de adversitate ai războiului, până la obținerea victoriei asupra tuturor dușmanilor noștri! Ce dovadă ni se oferă în acest caz că singura linie înțeleaptă și sigură este să acționezi, de la o zi la alta, în concordanță cu ceea ce pare să-ți dicteze propria conștiință.

De la abdicarea unui rege până la încoronarea altuia, la sfârșitul lui mai 1937, ceremonialul și splendoarea unui act național solemn de credință și consfințire a loialității britanice în interior și în tot Imperiul față de noul suveran au preocupat toate mințile. Problemele externe și situația apărării noastre au pierdut orice interes în rândul opiniei publice. Insula noastră putea să fie și la zeci de mii de kilometri de Europa. Totuși, îmi este permis să înregistrez că, la 18 mai 1937, în ajunul încoronării, am primit de la noul rege o scrisoare scrisă de mâna lui:

Royal Lodge
Great Park
Windsor Berk's
18.V.37

Dragă domnule Churchill,

Îți scriu ca să-ți mulțumesc pentru foarte amabila scrisoare pe care mi-ai adresat-o. Știu cât de devotat ai fost și mai ești încă dragului meu frate și mă simt emoționat dincolo de cuvinte de simpatia și înțelegerea dumitale în foarte dificila problemă ce a apărut din decembrie de când el ne-a părăsit. Îmi dau seama pe deplin de marile răspunderi și griji pe care mi le-am asumat ca rege și mă simt foarte încurajat primind urările dumitale de bine, ca unul dintre marii noștri oameni de stat și care și-a servit cu atâta credință patria. Pot doar să sper și să am încredere că bunele sentimente și speranța care există în țară și în imperiu se vor dovedi un bun exemplu pentru celelalte națiuni ale lumii.

Crede-mă
al dumitale foarte sincer
George R. I.

Acest gest de mărinimie față de un om a cărui influență scăzuse la zero va fi totdeauna o experiență scumpă din viața mea.

* * *

La 28 mai 1937, după încoronarea regelui George al VI-lea, domnul Baldwin s-a retras. Serviciile sale publice îndelungate au fost răplătite corespunzător cu un titlu de Lord şi cu Ordinul Jartierei. El a părăsit ampla autoritate pe care o obţinuse şi o menţinuse cu grijă, dar pe care o folosise cât mai puţin cu putinţă. A plecat într-o strălucire a gratitudinii şi stimei publice. Nu încăpea îndoială în privinţa persoanei care va fi succesorul lui. Domnul Neville Chamberlain, ca ministru de Finanţe, nu numai că se ocupase de principalele treburi ale guvernului în cei cinci ani care au trecut, dar era şi cel mai priceput şi cel mai puternic ministru, ca mare capacitate şi cu un nume istoric. Îi descrisesem, cu un an în urmă la Birmingham, prin cuvintele lui Shakespeare, ca pe „calul de povară al marilor noastre treburi", iar el acceptase această descriere ca pe un compliment. Nu mă aşteptam că o să dorească să lucreze cu mine, nici că ar fi fost înţelept să o facă într-un asemenea moment. Ideile lui erau cu mult diferite de ale mele în tratarea problemei dominante a zilei. Dar am salutat venirea la putere a unei figuri executive vii, competente. Relaţiile noastre au continuat să fie reci, uşoare şi politicoase, atât în public cât şi în particular.

Pot schiţa aici o apreciere comparativă a acestor doi prim-miniştri, Baldwin şi Chamberlain, pe care i-am cunoscut timp îndelungat şi sub care am lucrat sau urma să lucrez. Stanley Baldwin era o personalitate mai înţeleaptă şi mai înţelegătoare, dar fără capacitate executivă. Era, în mare măsură, detaşat de problemele externe şi militare. Ştia puţine despre Europa şi nu-i plăcea ce ştia. Cunoştea în adâncime politica britanică de partid şi reprezenta, în sens larg, unele dintre calităţile şi defectele rasei de pe insula noastră. A luptat în cinci alegeri generale ca şef al Partidului Conservator şi a câştigat trei dintre ele. Avea geniu în a aştepta evenimentele şi era imperturbabil în faţa criticilor adverse. Era deosebit de îndemânatic în a lăsa evenimentele să lucreze pentru el şi era capabil să prindă momentul potrivit, când acesta se ivea. Mi se părea că el reînvie impresiile pe care ni le dă istoria despre Sir Robert Walpole, bineînţeles fără corupţia secolului al XVIII-lea, şi a fost şeful politicii britanice aproape tot atât de mult timp.

Pe de altă parte, Neville Chamberlain era alert, gen om de afaceri, cu opinii şi foarte plin de încredere în sine. Spre deosebire de Baldwin, el se considera capabil să înţeleagă întregul domeniu al Europei şi chiar al lumii. În locul unei intuiţii vagi dar adânc înrădăcinate, aveam acum de-a face cu o eficienţă, îngustă şi ascuţită, în limitele politicii în care credea. Atât ca ministru de Finanţe cât şi ca prim-ministru, el a exercitat cel mai strâns control asupra cheltuielilor militare. În toată această perioadă, el a fost principalul oponent al oricăror măsuri de urgenţă. Şi-a format judecăţi clare despre toate figurile politice ale zilei, atât din ţară cât şi din străinătate, şi se simţea capabil să se descurce cu ele. Speranţa lui

precumpănitoare era să intre în istorie ca marele împăciuitor, iar pentru asta, era pregătit să lupte continuu cu faptele şi să facă faţă unor mari riscuri pentru el şi pentru ţară. Din nefericire, a intrat în valuri a căror forţă nu o putea măsura şi a întâmpinat furtuni fără să clipească dar cărora nu le putea face faţă. În aceşti ultimi ani înainte de război aş fi găsit că e mai uşor de lucrat cu Baldwin aşa cum îl cunoşteam, decât cu Chamberlain; dar nici unul nu a avut dorinţa să lucreze cu mine decât în ultimă instanţă.

* * *

Într-o zi, în 1937, am avut o întâlnire cu domnul von Ribbentrop, ambasador al Germaniei în Britania. Într-unul dintre articolele mele bilunare notasem că unul dintre discursurile sale fusese denaturat. Îl întâlnisem bineînţeles de mai multe ori în societate. Acum m-a întrebat dacă aş vrea să viu la el şi să avem o discuţie. M-a primit în camera mare de la etaj a ambasadei germane. Am avut o conversaţie care a durat mai mult de două ore. Ribbentrop a fost foarte politicos şi am trecut prin problemele scenei europene, atât sub aspectul armamentelor cât şi al politicii. Tema adresată mie a fost că Germania caută prietenia Angliei (pe continent suntem adesea numiţi „Anglia"). Mi-a spus că putea să fie ministru de Externe al Germaniei, dar i-a cerut lui Hitler să-l lase să vină la Londra pentru ca să susţină o antantă anglo-germană sau chiar o alianţă. Germania ar apăra Imperiul Britanic în toată măreţia şi întinderea lui. S-ar putea ca ei să ceară returnarea coloniilor germane, dar acest lucru, evident, nu era cardinal. Ce se cerea era ca Britania să dea Germaniei mână liberă în estul Europei. Ea trebuia să aibă acel Lebenraum sau spaţiu vital pentru populaţia ei în creştere. De aceea, Polonia şi coridorul Danzig trebuiau absorbite. Bielorusia şi Ucraina erau indispensabile în viitor vieţii Reichului german de circa şaptezeci de milioane de suflete. Nimic mai puţin nu era suficient. Tot ce se cerea de la guvernul britanic şi de la imperiu, era să nu intervină. Era o hartă mare pe perete, iar ambasadorul m-a dus la ea de câteva ori ca să-mi ilustreze proiectele.

După ce am ascultat toate acestea, am zis că eram sigur că guvernul britanic nu va fi de acord să dea Germaniei mână liberă în Europa de est. Era adevărat că nu eram în relaţii bune cu Rusia şi că uram comunismul la fel de mult ca şi Hitler, dar putea fi sigur că, chiar dacă Franţa ar fi apărată, Marea Britanie nu se va dezinteresa de situaţia continentului în asemenea măsură încât să permită Germaniei dominaţia Europei centrale şi răsăritene. Stăteam chiar în faţa hărţii, când am spus asta. Ribbentrop s-a întors brusc. Apoi a spus: „În cazul ăsta, războiul este inevitabil. Nu există nici o cale de ieşire. Führerul este hotărât. Nimic n-o să-l oprească pe el şi nimic n-o să ne oprească pe noi." Am revenit apoi la fotoliile noastre. Eu eram doar un membru particular al Parlamentului, dar de o oarecare proeminenţă. Am considerat că e drept să-i spun ambasadorului german – chiar îmi amintesc bine cuvintele:

„Când vorbiţi de război, care fără îndoială va fi un război general, nu trebuie să subestimaţi Anglia. E o ţară curioasă şi puţini străini îi pot înţelege gândirea. Nu ne judecaţi după atitudinea actualei administraţii. Când o cauză mare este prezentată poporului, tot felul de acţiuni neaşteptate pot fi întreprinse de acelaşi guvern şi de naţiunea britanică." Şi am repetat: „Nu subestimaţi Anglia. E foarte deşteaptă. Dacă ne aruncaţi pe toţi într-un nou mare război, ea va aduce întreaga lume împotriva voastră, ca şi rândul trecut." La aceasta, ambasadorul a ridicat capul şi a spus, „Ah, Anglia poate fi foarte deşteaptă, dar de data asta ea nu va aduce lumea împotriva Germaniei." Am schimbat conversaţia pe teme mai uşoare şi nu s-a mai întâmplat nimic demn de semnalat. Totuşi, incidentul rămâne în memoria mea şi, întrucât am informat despre el la Ministerul de Externe, am simţit că am dreptul să-l redau.

Când a fost judecat de cuceritori, Ribbentrop a dat o versiune deformată a conversaţiei şi a pretins ca eu să fiu chemat ca martor. Ceea ce am pus pe hârtie este şi ceea ce aş fi spus ca martor dacă aş fi fost chemat.

Generalul Douglas MacArthur

Capitolul XI
DOMNUL EDEN LA MINISTERUL DE EXTERNE. DEMISIA LUI

Ministrul de Externe are o poziţie specială în Cabinetul britanic. El este privit cu mare respect în poziţia sa înaltă şi responsabilă, dar el îşi duce munca sub controlul continuu, dacă nu al întregului cabinet, măcar al principalilor lui membri. El este obligat să-i informeze. Printre colegii săi, circulă în mod obişnuit toate telegramele lui oficiale, rapoartele de la ambasadele noastre din străinătate, înregistrarea întâlnirilor sale cu ambasadorii străini sau cu alte notabilităţi. Cel puţin, acesta era obiceiul când am avut şi eu experienţa vieţii de cabinet. Supravegherea este desigur exercitată mai mult de primul-ministru care, personal sau prin Cabinetul lui, este răspunzător şi are puterea să controleze linia principală a politicii externe. Nici un ministru de Externe nu-şi poate duce munca dacă nu e sprijinit de şeful lui. Pentru ca lucrurile să meargă neted, între ei nu trebuie să fie doar o înţelegere în chestiuni fundamentale, ci şi o armonie a punctelor de vedere şi chiar, într-o anumită măsură, o potrivire de temperament. Acest lucru este şi mai important când primul-ministru acordă o atenţie specială problemelor externe.

Eden a fost ministrul de Externe a lui Baldwin care, în afara binecunoscutei sale dorinţe de pace şi de o viaţă liniştită, nu a luat parte activă la politica externă. Pe de altă parte, domnul Chamberlain a căutat să exercite un control de stăpân asupra multor departamente. Avea puncte de vedere ferme în politica externă şi, de la început, şi-a afirmat dreptul neîndoielnic de a discuta cu ambasadorii străini. Preluarea de către el a funcţiei de premier a implicat deci o delicată dar perceptibilă schimbare în poziţia ministrului de Externe.

La acestea, s-a adăugat o profundă deosebire de spirit şi opinie, deşi latentă la început. Primul-ministru dorea să ajungă în termeni buni cu cei doi dictatori europeni şi credea că atitudinea conciliantă şi evitarea oricărui lucru care i-ar putea ofensa era cea mai bună metodă. Eden, pe de altă parte, şi-a câştigat reputaţia la Geneva, prin unirea naţiunilor

Europei împotriva dictatorului şi, lăsat în voia lui, ar fi putut duce sancţiunile până în pragul războiului şi poate chiar dincolo de acesta. El era un devotat susţinător al Antantei franceze. El dorea să aibă relaţii mai intime cu Rusia. Simţea şi se temea de pericolul pe care-l reprezenta Hitler. Era alarmat de slăbiciunea armamentelor noastre şi de reacţia acestuia în problemele externe. Aproape că se poate spune că nu erau prea mari deosebiri de vederi între el şi mine, doar că el, bineînţeles, era ţinut în frâu. De aceea, de la început am simţit că vor apare divergenţe între aceste două figuri ministeriale de frunte, pe măsură ce situaţia mondială devenea mai acută.

În plus, primul-ministru avea în Lordul Halifax un coleg care părea să-i împărtăşească cu simpatie şi convingere punctele lui de vedere în politica externă. Îndelungata şi intima mea asociere cu Edward Halifax data din 1922 când, pe vremea lui Lloyd George, el a devenit subsecretarul meu la Ministerul Dominioanelor şi Coloniilor. Divergenţele politice, chiar şi atât de serioase şi prelungite ca acelea care au apărut între noi în legătură cu politica lui ca vicerege al Indiei, n-au distrus relaţiile noastre personale. Credeam că-l cunosc foarte bine şi ştiam că exista o prăpastie între noi. Am simţit că aceeaşi prăpastie, sau una asemănătoare, era deschisă între el şi Anthony Eden. Ar fi fost mai înţelept, în ansamblu, ca domnul Chamberlain, când a format guvernul, să-l fi făcut pe Lordul Halifax ministrul lui de Externe. Eden ar fi fost mult mai bine plasat la Ministerul de Război sau la Amiralitate, iar primul-ministru ar fi avut un spirit înrudit şi omul lui la Ministerul de Externe. Între vara lui 1937 şi sfârşitul anului, divergenţele, atât în metodă cât şi în scop, dintre primul-ministru şi ministrul de Externe au sporit. Şirul de evenimente care au dus la demisia domnului Eden, în februarie 1938, a urmat un curs logic.

Punctele iniţiale de divergenţă au apărut în legătură cu relaţiile noastre cu Germania şi Italia. Domnul Chamberlain dorea să-şi continue armonia cu cei doi dictatori. În iulie 1937, el l-a invitat pe ambasadorul italian, Contele Grandi, la Downing Street. Conversaţia a avut loc cu ştirea dar nu în prezenţa domnului Eden. Domnul Chamberlain a vorbit despre dorinţa lui de îmbunătăţire a relaţiilor anglo-italiene. Contele Grandi i-a sugerat, ca o mişcare preliminară, că ar fi bine ca primul-ministru să scrie un apel personal către Mussolini. Domnul Chamberlain s-a aşezat şi a scris o asemenea scrisoare în timpul întrevederii. Aceasta a fost expediată fără ştirea ministrului de Externe, care era la Ministerul de Externe, la câţiva metri mai departe. Scrisoarea nu a produs rezultate vizibile, iar relaţiile noastre cu Italia s-au înrăutăţit din cauza intervenţiei ei crescânde în Spania.

Domnul Chamberlain era pătruns de sentimentul că avea o misiune specială şi personală de a ajunge la relaţii prieteneşti cu dictatorii Italiei şi Germaniei şi se considera capabil de a realiza această relaţie. Lui Mussolini voia să-i acorde recunoaşterea cuceririi Abisiniei de către Italia, ca preludiu al unei rezolvări a divergenţelor. Lui Hitler era pregătit să-i ofere concesii coloniale. În acelaşi timp, nu era dispus să ia în considerare,

în mod serios, îmbunătățirea armamentelor britanice sau necesitatea unei strânse colaborări cu Franța, atât la nivelul Statelor Majore cât și la nivel politic. Domnul Eden, pe de altă parte, considera că aranajamentele cu Italia trebuie să facă parte dintr-o reglementare generală a problemei Mediteranei, care trebuia să includă Spania și să fie tratată în strânsă legătură cu Franța. Într-o asemenea reglementare, recunoașterea de către noi a poziției Italiei în Abisinia ar fi fost în mod clar un element de târguială. A lansa acest lucru prematur și a apare dornic să inițiezi negocieri era, după părerea ministrului de Externe, o lipsă de înțelepciune.

În toamna lui 1937, aceste divergențe au devenit și mai ascuțite. Domnul Chamberlain considera că Ministerul de Externe obstrucționa încercările lui de începe discuții cu Germania și Italia, iar domnul Eden simțea că șeful lui arată o grabă nejustificată în a lua legătura cu dictatorii, mai ales într-o perioadă când armamentele britanice erau atât de slabe. Era de fapt o profundă divergență de păreri, practică și psihologică.

* * *

În ciuda divergențelor mele cu guvernul, eram în strânsă simpatie cu ministrul de Externe. Mi se părea figura cea mai hotărâtă și curajoasă din administrație și, cu toate că, mai întâi ca secretar particular și apoi ca subsecretar de stat la Externe, trebuise să se adapteze la multe lucruri pe care eu le atacasem și încă le condamnam, eram sigur că inima lui era acolo unde trebuie să fie și că stăpânea esența lucrurilor. Cât îl privește, mi-a propus funcții în Ministerul de Externe și am corespondat liber. Desigur, nu era nimic necurat în această practică, iar domnul Eden se ținea după precedentul bine stabilit prin care ministrul de Externe are obiceiul să mențină contacte cu figurile politice proeminente ale zilei, în toate problemele internaționale importante.

În toamna lui 1937, Eden și cu mine am ajuns, deși pe căi oarecum diferite, la un punct de vedere similar împotriva intervenției active a Italiei în războiul civil din Spania. Eu l-am sprijinit totdeauna în Cameră, când întreprindea o acțiune hotărâtă, chiar dacă aceasta era pe o scară limitată. Știam bine care erau dificultățile lui cu unii dintre colegii mai vârstnici din cabinet și cu șeful lui și că ar acționa mai curajos dacă n-ar fi ținut în frâu. Curând a apărut o criză în Mediterana, pe care a mânuit-o cu fermitate și îndemânare și care a fost rezolvată într-un fel care a reflectat o strălucire de încredere în metoda noastră. Un număr de vase comerciale fuseseră scufundate de așa-zise submarine spaniole. De fapt, nu încăpea îndoială că ele nu erau spaniole ci italiene. Aceasta era pură piraterie și i-a îndemnat la acțiune pe toți care erau în cunoștință de cauză. A fost convocată o Conferință a puterilor mediteraneene la Nyon, la 10 septembrie. Au plecat acolo ministrul de Externe însoțit de Vansittart și de Lordul Chatfield, prim Lord al Mării. Conferința a fost scurtă și a avut succes. S-a căzut de acord să se plaseze patrule antisubmarin britanice și franceze, cu ordine care nu lăsau nici o îndoială în privința soartei submarinelor

întâlnite. Lucrul acesta a fost acceptat şi de Italia şi atacurile au încetat imediat.

Deşi era vorba doar de un incident, aceasta era o dovadă de cât de puternică ar fi fost influenţa combinată, britanică şi franceză, asupra intenţiilor şi politicii dictatorilor, dacă ar fi fost exprimată cu convingere şi bazată pe hotărârea de a folosi forţa. Nu se poate afirma că o asemenea politică ar fi putut opri războiul în această etapă. Putea doar să-l amâne. Fapt este că „liniştirea", sub toate formele ei, încurajează agresiunea şi dă dictatorilor mai multă putere asupra popoarelor lor, în timp ce orice semn de contraofensivă pozitivă al democraţiilor occidentale produce imediat o scădere a încordării. Această regulă a fost predominantă pe parcursul întregului an 1937. După aceea, scena şi condiţiile au fost diferite.

În noiembrie, Eden a devenit tot mai preocupat de reînarmarea noastră lentă. Pe data de 11, a avut o întrevedere cu primul-ministru şi a încercat să-i transmită îngrijorările sale. După un timp, domnul Chamberlain a refuzat să-l mai asculte. L-a sfătuit să se „ducă acasă şi să ia o aspirină". În februarie 1938, ministrul de Externe a simţit că era aproape izolat în cadrul Cabinetului. Primul-ministru era puternic sprijinit împotriva lui şi a punctului său de vedere. Un grup de miniştri importanţi considerau politica Ministerului de Externe ca fiind periculoasă şi chiar provocatoare. Pe de altă parte, un număr de miniştri mai tineri erau gata să înţeleagă punctul lui de vedere. Unii dintre ei s-au plâns chiar, mai târziu, că el nu a avut încredere în ei. El nu avea totuşi de gând să formeze un grup împotriva conducătorului. Şefii de Stat Major nu-l puteau ajuta. Într-adevăr, lor le plăcea precauţia şi se temeau de pericolele situaţiei. Nu doreau să se apropie prea mult de francezi, ca să nu intrăm în angajamente ce depăşeau puterea noastră de a le îndeplini. Aveau o părere proastă despre forţa militară rusă după epurarea făcută de Stalin, dar despre asta mai târziu. Ei considerau că este necesar să ne ocupăm de problemele noastre ca şi când am fi avut trei duşmani - Germania, Italia şi Japonia - care ar putea să ne atace laolaltă şi ar fi fost puţini cei care să ne ajute. Noi puteam cere baze aeriene în Franţa, dar nu eram în stare să trimitem armată în primă instanţă. Chiar şi cea mai mică sugestie era întâmpinată cu o puternică rezistenţă în Cabinet.

Dar ruptura a intervenit în legătură cu o chestiune nouă şi aparte. În seara lui 11 ianuarie 1938, domnul Sumner Welles, subsecretarul de stat american, l-a chemat pe ambasadorul britanic la Washington. Era purtătorul unui mesaj secret şi confidenţial din partea preşedintelui Roosevelt către domnul Chamberlain. Preşedintele era foarte îngrijorat de deteriorarea situaţiei internaţionale şi propunea să ia iniţiativa invitării reprezentanţilor unor guverne la Washington, pentru a discuta cauzele care stau la baza acestor dificultăţi. Înainte de a face acest pas, voia totuşi să consulte ce părere are, guvernul britanic despre un asemenea plan şi stipula că nici un alt guvern nu trebuia să fie informat nici de natura şi nici de existenţa unei asemenea propuneri. El a cerut să primească un răspuns la mesajul său, nu mai târziu de 17 ianuarie, şi a afirmat că, doar dacă sugestia sa va fi primită cu „aprobare cordială şi sprijin din

toată inima de către guvernul Majestății Sale", va contacta guvernele Franței, Germaniei și Italiei. Acesta era un pas formidabil și de o deosebită însemnătate.

Transmițând la Londra această propunere ultrasecretă, ambasadorul britanic, Sir Ronald Lindsay, a susținut acceptarea ei în maniera cea mai onestă. Ministerul de Externe a primit telegrama de la Washington la 12 ianuarie și s-a trimis o copie primului-ministru la țară, chiar în seara aceea. A doua zi dimineața, acesta a venit la Londra și, la indicațiile lui, s-a trimis un răspuns la mesajul președintelui. Domnul Eden era atunci într-o scurtă vacanță în sudul Franței. Răspunsul domnului Chamberlain era în sensul că aprecia încrederea președintelui Roosevelt că îl consulta în felul acesta în legătură cu planul pe care-l propune pentru ușurarea tensiunii existente în Europa, dar că dorea să explice propriile sale încercări de a ajunge la o înțelegere cu Germania și Italia, mai cu seamă cu aceasta din urmă. „Guvernul Majestății Sale ar fi gata, în ce îl privește și dacă se poate, cu autoritatea Ligii Națiunilor, să recunoască *de jure* ocuparea Abisiniei de către Italia, dacă ar constata că guvernul italian ar da dovadă de dorința de a contribui la restaurarea încrederii și a relațiilor prietenești." Mesajul continua arătând că primul-ministru a menționat aceste fapte pentru ca președintele să poată analiza dacă propunerea sa actuală nu s-ar pune de-a curmezișul eforturilor britanice. Nu ar fi deci mai bine să se amâne lansarea planului american?

Acest răspuns a fost primit de domnul Roosevelt cu oarecare dezamăgire. A lăsat să se înțeleagă că va răspunde domnului Chamberlain până la 17 ianuarie. În seara de 15 ianuarie, ministrul de Externe s-a întors în Anglia. Fusese chemat să revină, nu de șeful său, care era bucuros să acționeze fără el, ci de funcționarii lui devotați din Ministerul de Externe. Vigilentul Alexander Cadogan l-a așteptat la Dover. Domnul Eden, care muncise îndelung și din greu pentru îmbunătățirea relațiilor anglo-americane, a fost adânc tulburat. El a trimis imediat o telegramă lui Sir Ronald Lindsay, încercând să minimalizeze efectele răspunsului rece al domnului Chamberlain. Scrisoarea președintelui a sosit la Londra în dimineața zilei de 18 ianuarie. În aceasta, el era de acord să-și amâne propunerea, având în vedere faptul că guvernul britanic lua în considerare negocieri directe, dar adăuga că era grav preocupat de sugestia că guvernul Majestății Sale ar putea acorda recunoaștere poziției italiene în Abisinia. El considera că aceasta va avea un efect foarte dăunător asupra politicii japoneze în Orientul Îndepărtat și asupra opiniei publice americane. Predând scrisoarea ambasadorului britanic la Washington, domnul Cordell Hull s-a exprimat și mai emfatic. El a spus că o asemenea recunoaștere ar „stârni un sentiment de dezgust, ar reînvia și multiplica toate temerile de scoatere a castanelor din foc; propunerea ar fi considerată ca o târguială coruptă făcută în Europa pe seama intereselor din Orientul Îndepărtat, de care America era preocupată îndeaproape."

Scrisoarea președintelui a fost analizată la o serie de ședințe ale comitetului pentru probleme externe al Cabinetului. Domnul Eden a reușit să obțină o considerabilă modificare a atitudinii anterioare. Majoritatea

miniştrilor considerau că el era satisfăcut. Nu le arătase clar că nu era. În urma acestor discuţii, au fost trimise la Washington două mesaje, în seara de 21 ianuarie. Esenţa acestor răspunsuri era că primul-ministru saluta călduros iniţiativa preşedintelui, dar că nu dorea să-şi asume nici o răspundere pentru eşecul ei, dacă deschiderea americană ar fi prost primită. Domnul Chamberlain voia să sublinieze că nu acceptam într-un mod necalificat procedura sugerată de preşedinte, care i-ar irita atât pe ambii dictatori cât şi Japonia. Guvernul Majestăţii Sale avea sentimentul că preşedintele nu a înţeles pe deplin poziţia noastră în legătură cu recunoaşterea *de jure*. Al doilea mesaj era de fapt o explicare a atitudinii noastre în această chestiune. Înţelegeam să acordăm o asemenea recunoaştere doar ca parte a unei înţelegeri generale cu Italia.

Ambasadorul britanic a raportat convorbirea lui cu domnul Sumner Welles când i-a înmânat aceste mesaje preşedintelui, în 22 ianuarie. El a declarat că domnul Welles i-a spus că „preşedintele privea recunoaşterea ca pe o pilulă amară pe care va trebui să o înghiţim amândoi împreună."

Astfel, a fost respinsă de domnul Chamberlain propunerea preşedintelui Roosevelt de a folosi influenţa americană în scopul aducerii laolaltă a puterilor europene de frunte ca să discute şansele unei înţelegeri generale, aceasta implicând totuşi, oricât de sugerat, marea forţă a Statelor Unite.

* * *

Era clar că demisia ministrului de Externe nu se putea baza pe respingerea de către domnul Chamberlain a deschiderii oferite de preşedinte. Domnul Roosevelt risca mult în politica sa internă implicând în mod deliberat Statele Unite pe scena tot mai întunecată a Europei. Ar fi fost stârnite toate forţele izolaţionismului, dacă ar fi transpirat vreo parte a acestor schimburi de scrisori. Pe de altă parte, nici un alt eveniment nu ar fi avut o mai mare şansă de a îndepărta sau chiar de a evita războiul, decât apariţia Statelor Unite în sfera conflictelor şi temerilor europene. Pentru Britania, era aproape o chestiune de viaţă şi de moarte. Nimeni nu poate măsura retrospectiv influenţa pe care acesta o putea avea asupra cursului evenimentelor din Austria şi, mai târziu, de la München. Trebuie să privim respingerea propunerii – pentru că, aşa era – ca pierderea ultimei şanse slabe de a salva lumea de tiranie altfel decât prin război. Faptul că domnul Chamberlain, cu punctul lui de vedere limitat şi lipsa de experienţă privind scena europeană, a avut îngâmfarea să dea la o parte mâna întinsă oferită peste Atlantic, ne lasă chiar şi acum uluiţi şi fără răsuflare. Lipsa oricărui simţ al proporţiilor şi chiar de autoconservare, pe care le dezvăluie acest episod la un om drept, competent, cu bune intenţii, însărcinat cu destinele ţării noastre şi cu tot ce depinde de aceasta, este îngrozitoare. Nici azi nu putem reconstitui starea de spirit care a făcut posibil un asemenea gest.

Probabil că domnul Eden s-a dus la Paris, la 25 ianuarie, să se consulte cu francezii, cu o încredere scăzută în viitor. Toate speranţele se îndreptau acum spre succesul unei apropieri de Italia, despre care se

menționase cu vigoare în răspunsurile noastre către președinte. Miniștrii francezi i-au accentuat domnului Eden necesitatea includerii Spaniei în orice aranjament general cu italienii; în această privință, el nu era greu de convins. La 10 februarie, primul-ministru și ministrul de Externe s-au întâlnit cu contele Grandi care a declarat că, în principiu, italienii erau gata să înceapă convorbirile.

La 15 februarie, a venit vestea că Schuschnigg a primit din partea Germaniei cererea ca principalul agent nazist Seyss-Inquart să fie inclus ca ministru de Interne și șef al Poliției austriece, în guvernul austriac. Acest grav eveniment nu a împiedicat criza personală dintre domnul Chamberlain și domnul Eden. La 18 februarie, s-au întâlnit din nou cu contele Grandi. Aceasta a fost ultima chestiune pe care au condus-o împreună. Ambasadorul a refuzat să discute atât poziția Italiei față de Austria cât și să ia în considerare retragerea din Spania a voluntarilor, sau a așa-zișilor voluntari, în cazul de față cinci divizii ale armatei italiene regulate. Grandi a cerut totuși să se înceapă convorbiri generale la Roma. Primul-ministru le dorea, dar ministrul de Externe se opunea cu putere unui asemenea pas.

Au avut loc parlamentări prelungite și întâlniri ale Cabinetului. La sfârșit, domnul Eden a oferit scurt demisia sa, motivată de purtarea convorbirilor cu italienii în această etapă și în aceste condiții. Față de aceasta, colegii lui au rămas uimiți. Nu-și dăduseră seama că relațiile dintre primul-ministru și ministrul de Externe ajunseseră la punctul de ruptură. Evident, dacă demisia domnului Eden era acceptată, se punea o întrebare mai amplă și mai generală. Cu toții se implicaseră în problema în discuție. Restul acelei zile lungi s-a petrecut în eforturile de a-l convinge pe ministrul de Externe să-și schimbe părerea. Domnul Chamberlain a fost impresionat de tristețea Cabinetului. „Văzând cât de surprinși au fost colegii mei, am propus o amânare până a doua zi." Dar Eden nu vedea nici un folos în continuarea căutării de formule, așa că la miezul nopții, pe data de 20, demisia lui a devenit finală. „Spre meritul lui, după cum consider eu", nota primul-ministru. Imediat, Lordul Halifax a fost numit ministru de Externe în locul lui.

* * *

Devenise desigur cunoscut că existau divergențe în Cabinet, deși cauza lor era obscură. Eu auzisem ceva despre asta, dar m-am abținut cu grijă de la vreo comunicare cu domnul Eden. Speram să nu demisioneze înainte de a-și susține cauza și a da numeroșilor săi prieteni din Parlament șansa de a rezolva lucrurile. Dar în acel moment guvernul era atât de puternic și distant încât lupta se ducea în conclavul ministerial și în special doar între cei doi bărbați.

Seara târziu, pe 20 februarie, în timp ce ședeam în vechea mea cameră de la Chartwell (cum stau adesea acum) am primit mesajul telefonic că Eden a demisionat. Trebuie să mărturisesc că m-am descurajat și că, un timp, valul negru al disperării m-a copleșit. Într-o viață lungă,

am avut multe suişuri şi coborâşuri. În timpul războiului, care avea să vină curând, şi în vremurile lui cele mai grele, n-am avut probleme cu dormitul. În timpul crizei din 1940, când aveam atât de multă răspundere, şi în multe momente îngrijorătoare, grele, din următorii cinci ani puteam totdeauna să mă trântesc în pat şi să dorm după terminarea muncii zilei respective – cu toate eventualele apeluri de urgenţă, dormeam dus şi mă trezeam împrospătat şi nu aveam alte sentimente decât pofta de a mă lupta cu evenimentele pe care le aducea dimineaţa. Dar acum, în noaptea de 20 februarie 1938, şi doar cu această ocazie, somnul m-a ocolit. De la miezul nopţii până în zori, am zăcut în patul meu, consumat de emoţii, de părere de rău şi de teamă. Părea că el era singura figură tânără care se opunea unor valuri uriaşe, înfricoşătoare, de nesiguranţă şi capitulare, de aprecieri greşite şi de impulsuri slabe. Atitudinea mea faţă de unele lucruri ar fi fost diferită de a lui în multe sensuri; dar în acel moment mi se părea că el întruchipează speranţa de viaţă a naţiunii britanice, a marii şi bătrânei rase britanice care făcuse atât de multe pentru oameni şi care mai avea încă atâtea de dat. Acum el plecase. Am urmărit cum lumina zilei intră încet pe ferestre şi am avut în faţa mea viziunea mintală a morţii.

Capitolul XII
VIOLAREA AUSTRIEI
FEBRUARIE 1938

De obicei, în vremurile moderne, statele care au fost învinse în război şi-au păstrat structura, identitatea şi secretul arhivelor lor. De data aceasta, războiul fiind dus până la capăt, am ajuns în posesia istoriei interne a duşmanului. Astfel, putem verifica cu oarecare exactitate propriile noastre informaţii şi performanţe. În iulie 1936, Hitler a dat indicaţii Statului Major german să elaboreze planuri militare pentru ocuparea Austriei când va veni timpul. Această operaţiune a fost denumită „Cazul Otto". De data asta, la 5 noiembrie 1937, el şi-a dezvăluit scopurile în faţa şefilor forţelor sale armate. Germania are nevoie de mai mult „spaţiu vital": Acesta putea fi găsit cel mai bine în răsăritul Europei – Polonia, Bielorusia şi Ucraina. Obţinerea acestora ar însemna un război major şi eventual exterminarea oamenilor care trăiau în acele locuri. Germania va trebui să ţină cont de cei doi „duşmani odioşi" ai ei, Anglia şi Franţa, pentru care „un colos german în centrul Europei ar fi intolerabil." Pentru a profita de avansul pe care l-a cucerit în producţia de muniţii şi de febra patriotică stârnită şi reprezentată de Partidul Nazist, Germania va trebui să pornească război, la prima ocazie promiţătoare, şi să se ocupe de cei doi oponenţi clari ai ei, înainte ca aceştia să fie gata de luptă.

Neurath, Fritsch, chiar şi Blomberg, influenţaţi cu toţii de părerile Ministerului de Externe german, ale Statului Major şi ale Corpului ofiţeresc, erau alarmaţi de această politică. Ei considerau că riscurile erau prea mari. Ei recunoşteau că, prin îndrăzneala Führerului, ei erau definit înaintea Aliaţilor în toate formele de reînarmare. Armata se maturiza lună de lună, iar decăderea internă a Franţei şi lipsa de voinţă a Britaniei erau factori favorabili care aveau să continue. Ce mai conta un an sau doi, când totul mergea atât de bine? Trebuiau să aibă timp să completeze maşina de război, iar un discurs conciliant ţinut de Führer din când în când va face ca aceste democraţii inutile şi degenerate să rămână la vorbe. Dar Hitler nu era sigur de asta. Geniul lui îi spunea că victoria nu va fi obţinută cu siguranţă. Trebuiau asumate riscuri. Saltul trebuia făcut. El era animat de succesele sale, mai întâi reînarmarea, în al doilea rând recruţii, în al treilea rând regiunea Rinului, în al patrulea rând ridicarea

Italiei lui Mussolini. A aştepta până va fi gata totul însemna probabil să aştepte până va fi prea târziu. Este foarte uşor pentru istorici şi pentru alţi oameni care nu sunt obligaţi să lucreze de pe o zi pe alta, să spună că el ar fi avut toată soarta lumii în mâna lui dacă ar fi continuat să se dezvolte încă doi sau trei ani, înainte de a lovi. Totuşi, nu e neapărat aşa. Nu există siguranţă în viaţa omului sau în viaţa statelor. Hitler era hotărât să se grăbească şi să-şi ducă războiul cât mai era tânăr.

Blomberg, slăbit în faţa Corpului ofiţeresc de o căsătorie nepotrivită, a fost primul înlăturat; apoi, la 4 februarie 1938, Hitler l-a înlăturat pe Fritsch şi şi-a asumat el însuşi comanda supremă a armatei. Atât cât este posibil pentru un singur om, oricât de înzestrat şi puternic, oricât de teribile ar fi pedepsele pe care le poate aplica pentru a-şi impune voinţa în sfere atât de vaste, Führerul şi-a asumat controlul direct nu doar asupra politicii statului ci şi asupra maşinii militare. Avea în acea vreme ceva în genul puterii lui Napoleon după Austerlitz şi Jena, dar bineînţeles fără gloria de a fi câştigat mari bătălii prin îndrumări directe date de pe cal, dar cu triumfuri pe plan politic şi diplomatic, despre care toţi cei din cercul lui, ca şi adepţii săi, ştiau că se datorau doar lui, judecăţii şi îndrăznelii sale.

* * *

În afara hotărârii lui atât de clar descrisă în *Mein Kampf*, de a aduce în Reich toate rasele teutonice, Hitler avea două motive ca să dorească să absoarbă republica austriacă. Aceasta îi deschidea Germaniei ambele uşi, atât spre Cehoslovacia cât şi spre porţile mai spaţioase ale sud-estului Europei. După uciderea cancelarului Dollfuss, în iulie 1934, de către secţiunea austriacă a Partidului Nazist, procesul de subminare a guvernului austriac independent, cu ajutorul banilor, al intrigii şi al forţei, nu a încetat. Mişcarea nazistă creştea în Austria cu fiecare succes al lui Hitler în altă parte, fie în Germania, fie împotriva Aliaţilor. Fusese necesar să se avanseze pas cu pas. Oficial, Papen era instruit să menţină relaţiile cele mai cordiale cu guvernul Austriac şi să obţină recunoaşterea oficială a Partidului Nazist Austriac ca organism legal. În acea vreme, atitudinea lui Mussolini impusese reţinere. După uciderea doctorului Dollfuss, dictatorul italian zburase la Veneţia s-o reconforteze pe văduvă, care se refugiase acolo, şi forţe militare considerabile fuseseră masate la graniţa de sud a Austriei. Dar acum, în zorii lui 1938, avuseseră loc schimbări decisive în gruparea şi valorile europene. Linia Siegfried confrunta Franţa cu o tot mai mare frontieră de oţel şi beton, care se părea că ar necesita un uriaş sacrificiu de oameni din partea Franţei pentru a o străpunge. Accesul dinspre vest era astfel blocat. Mussolini fusese împins în sistemul german prin sancţiuni cu totul ineficiente, care mai mult l-au înfuriat, fără să-i slăbească însă puterea. S-ar fi putut gândi cu plăcere la celebra remarcă a lui Machiavelli: „Oamenii răzbună loviturile uşoare, dar nu şi pe cele grave". Mai presus de toate, democraţiile occidentale au arătat, în repetate rânduri, că sunt dispuse să cedeze în faţa violenţei, atât timp cât nu sunt ele însele asaltate.

Papen lucra cu îndemânare în interiorul structurii politice austriece. Mulţi austrieci de seamă au cedat în faţa presiunilor şi intrigilor lui. Turismul, atât de important pentru Viena era împiedicat de incertitudine. În fundal, activităţile teroriste şi bombele au zguduit viaţa plăpândă a republicii austriece.

S-a considerat că venise acum ceasul să se obţină controlul asupra politicii austriece prin obţinerea intrării în Cabinetul de la Viena a conducătorilor Partidului Nazist Austriac, de curând legalizat. La 12 februarie 1938, la opt zile după ce a preluat comanda supremă, Hitler l-a chemat pe cancelarul austriac, Herr von Schuschnigg, la Berchtesgaden. Acesta a ascultat şi a venit însoţit de ministrul său de Externe, Guido Schmidt. Acum avem relatarea lui Schuschnigg, în care se redă dialogul ce a avut loc.* Hitler a menţionat fortificarea frontierelor austriece. Nu era nevoie de mai mult decât atât ca să fie necesară o operaţiune militară pentru răsturnarea lor şi astfel să se ridice o problemă majoră a păcii şi războiului.

Hitler: „Nu trebuie decât să dau un ordin şi toate acele ridicole sperietori de ciori de la frontieră vor dispare. Doar nu-ţi închipui cu adevărat că mă poţi opri măcar o jumătate de oră, nu-i aşa? Cine ştie, poate peste noapte am să ajung până la Viena; ca o furtună de primăvară. Atunci, o să ai o adevărată experienţă. Aş dori să-i scutesc pe austrieci de aşa ceva; ar costa multe victime. *După trupe, va urma S. A. şi Legiunea!* Nimeni nu va putea opri răzbunarea lor, nici măcar eu însumi. Vrei să transformi Austria într-o altă Spanie? Toate acestea aş vrea să le evit, dacă este posibil."

Schuschnigg: „Am să obţin informaţiile necesare şi am să pun capăt oricăror lucrări de fortificaţii la frontiera germană. Natural că îmi dau seama că puteţi mărşălui în Austria dar, domnule cancelar, fie că vrem sau nu, asta va duce la vărsare de sânge. Noi nu suntem singuri pe lume. Asta probabil înseamnă război."

Hitler: „Asta e foarte uşor de spus acum, când stăm aici în fotolii, dar, în spatele tuturor acestor lucruri, este suferinţă şi sânge. Îţi iei răspunderea pentru asta, Herr Schuschnigg? Să nu crezi că mă împiedici de la hotărârile mele! Italia? Cu Mussolini sunt în clar; cu Italia sunt în cele mai bune relaţii posibile. Anglia? Anglia nu va ridica nici un deget pentru Austria. Acum doi ani, când am mărşăluit în regiunea Rinului cu o mână de batalioane, am riscat mult în acel moment. Dacă Franţa ne ataca atunci, trebuia să ne retragem... Dar pentru Franţa acum e prea târziu!"

Prima întrevedere a avut loc la unsprezece dimineaţa. După un prânz oficial, austriecii au fost chemaţi într-o cameră mică şi acolo au fost confruntaţi de Ribbentrop şi Papen cu un ultimatum scris. Termenii nu puteau fi discutaţi. Ei prevedeau includerea nazistului austriac Seyss-Inquart ca ministru al Securităţii în Cabinetul austriac, o amnistie generală pentru

* Schuschnigg, *Ein Requiem in Rot-Weiss-Rot*, p. 7.

toţi naziştii austrieci aflaţi în detenţie şi încorporarea oficială a Partidului Nazist Austriac în Frontul Patriei, sponsorizat de guvern.

Mai târziu, Hitler l-a primit pe cancelarul austriac. „Vă repet, asta este ultima voastră şansă. În trei zile, aştept executarea acestei înţelegeri."

În jurnalul lui, Jodl scrie: „Von Schuschnigg împreună cu Guido Schmidt sunt din nou supuşi celei mai grele presiuni politice şi militare. La 11 p.m. Schuschnigg semnează protocolul"*. Când Papen a plecat înapoi cu Schuschnigg în sania care îi ducea pe şoselele înzăpezite la Salzburg, a comentat: „Da, aşa poate să fie Führerul, acum ai avut singur experienţa. Dar, când o să vii data viitoare, o să-ţi fie mai uşor. Führerul poate să fie cu adevărat fermecător".

Drama şi-a continuat cursul. Mussolini i-a trimis acum lui Schuschnigg un mesaj verbal în care spunea că el consideră atitudinea austriacă la Berchtesgaden ca fiind dreaptă şi îndemânatică. El l-a asigurat de atitudinea inalterabilă a Italiei faţă de problema Austriacă şi de prietenia sa personală. La 24 februarie, cancelarul austriac a vorbit personal în faţa Parlamentului austriac, salutând aranjamentul cu Germania, dar a subliniat cu oarecare ascuţime că Austria nu va merge niciodată mai departe de această înţelegere. La 3 martie, i-a trimis lui Mussolini, prin ataşatul militar la Roma, un mesaj confidenţial prin care îl informa pe Duce că intenţiona să întărească puterea politică în Austria, prin ţinerea unui plebiscit. Douăzeci şi patru de ore mai târziu, a primit un mesaj de la ataşat în care acesta descria întrevederea cu Mussolini. Cu această ocazie, Ducele s-a exprimat cu optimism. Situaţia se va îmbunătăţi. O iminentă *détente* între Roma şi Londra va asigura o uşurare a acestei presiuni... Cât priveşte chestiunea plebiscitului, Mussolini a rostit o avertizare: *„E un errore"* (E o greşeală). „Dacă rezultatul e satisfăcător, oamenii vor spune că nu e real. Dacă e rău, situaţia guvernului va deveni insuportabilă; iar dacă este nedecis, atunci nu are nici o valoare." Dar Schuschnigg era hotărât. La 9 martie, el a anunţat oficial că, în toată Austria, se va ţine un plebiscit duminica următoare, la 13 martie.

La început, nu s-a întâmplat nimic. Seyss-Inquart părea să accepte ideea, fără proteste. Totuşi, la ora 5.30 în dimineaţa zilei de 11, Schuschnigg a fost sunat la telefon de la sediul Poliţiei din Viena. I s-a spus: „Frontiera germană de la Salzburg a fost închisă acum o oră. Oficialităţile vamale germane au fost retrase. Au fost tăiate comunicaţiile pe calea ferată." Următorul mesaj care a sosit la cancelarul austriac a fost de la Consulul general din München, care spunea că a fost mobilizat Corpul de armată german; direcţia presupusă - Austria!

Mai târziu, în cursul dimineţii, a venit Seyss-Inquart care l-a anunţat că tocmai i-a telefonat Goering că plebiscitul trebuie anulat în decurs de o oră. Dacă în acest timp nu se primeşte un răspuns, Goering va presupune că lui Seyss-Inquart nu i s-a permis să telefoneze şi va acţiona în consecinţă. După ce a fost informat de oficialităţi responsabile că politica şi armata nu sunt în întregime demne de încredere, Schuschnigg l-a informat pe

* Document Nürenberg, pt. 1, p. 240.

Seyss-Inquart că plebiscitul va fi amânat. O oră mai târziu, acesta din urmă a venit cu un răspuns de la Goering mâzgălit pe un carneţel:

> Situaţia poate fi salvată doar dacă Cancelarul îşi dă imediat demisia şi dacă, în decurs de două ore, doctorul Seyss-Inquart este numit cancelar. Dacă nu se face nimic în acest răstimp, va urma invadarea germană a Austriei.*

Schuschnigg aştepta ca preşedintele Miklas să se ocupe de demisia lui. În timp ce se afla în camera preşedintelui, a primit o telegramă descifrată din partea guvernului italian care preciza că acesta nu putea oferi nici un sfat. Bătrânul preşedinte era încăpăţânat. „Deci, în momentul hotărâtor, sunt lăsat singur". El refuza cu tărie să numească un cancelar nazist. Era hotărât să-i forţeze pe germani la o faptă violentă şi ruşinoasă. Dar aceştia erau bine pregătiţi pentru această acţiune. Hitler a ordonat forţelor armate germane să ocupe Austria cu armele. Operaţiunea „Otto", îndelung studiată şi pregătită cu grijă, a început. Preşedintele Miklas s-a confruntat cu fermitate cu Seyss-Inquart şi cu şefii naziştilor austrieci, o zi întreagă, la Viena. Convorbirea telefonică dintre Hitler şi prinţul Philip de Hesse, trimisul lui special la Duce, a fost citită drept dovadă la Nürenberg şi prezintă interes:

> *Hesse:* Tocmai m-am întors de la Palazzo Venezia. Ducele a acceptat toată chestiunea într-o manieră foarte prietenească. Vă trimite salutări. Fusese informat din Austria; von Schuschnigg i-a dat vestea. El a spus atunci că aceasta, [intervenţia italiană] ar fi o totală imposibilitate; ar fi o cacialma; aşa ceva nu se poate face. Aşa că [lui Schuschnigg] i s-a spus că, din nefericire, totul era aranjat şi nu mai putea fi schimbat. Apoi, Mussolini a afirmat că Austria ar fi inexistentă pentru el.
>
> *Hitler:* Atunci, spune-i lui Mussolini că n-am să-l uit niciodată pentru asta.
>
> *Hesse:* Bine.
>
> *Hitler:* Niciodată; niciodată, niciodată, orice s-ar întâmpla. Încă sunt gata să fac cu totul altă înţelegere cu el.
>
> *Hesse:* Da, i-am spus şi asta.
>
> *Hitler:* De îndată ce se rezolvă chestiunea austriacă, am să fiu gata să trec cu el prin apă şi foc; nimic nu contează.
>
> *Hesse:* Da, Führerul meu.
>
> *Hitler:* Ascultă. Am să fac orice înţelegere - nu mă mai tem de groaznica situaţie militară care s-ar fi creat în cazul în care am fi fost implicaţi într-un conflict. Poţi să-i spui că îi mulţumesc mult; niciodată, niciodată n-am să uit asta.
>
> *Hesse:* Da, Führerul meu.
>
> *Hitler:* N-am să uit niciodată, orice s-ar întâmpla. Dacă o să aibă vreodată nevoie de un ajutor, sau va fi în pericol, poate să fie

* Schuschnigg, *op. cit.*, pag. 51-52, 66, 72.

convins că voi fi alături de el, orice s-ar putea întâmpla, chiar dacă toată lumea ar fi împotriva lui.

Hesse: Da, Führerul meu.*

Desigur, când l-a salvat pe Mussolini de guvernul provizoriu italian în 1943, Hitler s-a ținut de cuvânt.

* * *

O intrare triumfală în Viena fusese visul caporalului austriac. În noaptea de sâmbătă 12 mai, Partidul Nazist din capitală plănuise o procesiune cu torțe pentru a-l primi pe eroul cuceritor. Dar n-a sosit nimeni. Trei bavarezi uluiți din serviciul de aprovizionare, care veniseră cu trenul ca să facă aranjamente de cazare pentru armata invadatoare, au fost duși pe umăr pe străzi. Cauza incidentului a transpirat încet. Mașina de război a trecut târâș-grăbiș peste frontieră și a rămas lângă Linz. În ciuda vremii și situației perfecte a drumurilor, majoritatea tancurilor s-au stricat. Au apărut defecțiuni și la artileria grea motorizată. Drumul de la Linz la Viena era blocat de vehicole rămase pe loc. Generalul von Reichenall, favoritul lui Hitler, comandant al Grupului IV de armată, a fost considerat responsabil pentru prăbușirea la care a fost expusă proaspăta armată germană în această etapă a reconstruirii ei. Hitler însuși, trecând cu mașina prin Linz, a văzut această blocare a circulației. Tancurile ușoare au fost scoase din învălmășeală și au pătruns în Viena în primele ore ale dimineții de duminică. Vehiculele blindate și artileria grea motorizată au fost încărcate în vagoane de marfă și doar așa au ajuns la timp pentru ceremonie. Fotografiile cu Hitler traversând Viena printre mulțimi bucuroase sau îngrozite, sunt bine cunoscute. Dar momentul gloriei mistice a avut un fundal unic. Führerul era de fapt convulsionat de furie, din cauza lipsurilor vizibile ale mașinii lui militare. I-a batjocorit pe generali, iar ei i-au răspuns. I-au amintit că a refuzat să-l asculte pe Fritsch și avertizările lui că Germania nu era într-o poziție în care să-și asume riscul unui conflict major. S-au păstrat însă aparențele. Sărbătoririle și parăzile oficiale au avut loc. Duminică, după ce un mare număr de soldați germani și naziști austrieci au pus stăpânire pe Viena, Hitler a decretat dizolvarea republicii Austria și anexarea teritoriului ei la Reich.

* * *

Herr von Ribbentrop era pe punctul de a părăsi Londra pentru a prelua funcția de ministru de Externe al Germaniei. Domnul Chamberlain a dat o masă în onoarea lui, în Downing Street. Soția mea și cu mine am acceptat invitația primului-ministru de a participa. Erau poate șaisprezece persoane prezente. Soția mea ședea alături de Sir Alexander Cadogan, aproape de un capăt al mesei. Cam pe la jumătatea meniului, un mesager de la Ministerul de Externe i-a adus acestuia un plic. El l-a deschis și a fost absorbit de conținut. Apoi s-a ridicat, a mers în jurul

* Schuschnigg, *op. cit.*, pag. 102–103 și Documente Nürenberg, I, pag. 258–9.

mesei unde şedea primul-ministru şi i-a dat mesajul. Deşi comportarea lui Cadogan nu arăta că s-ar fi întâmplat ceva, eu n-am putut să nu observ preocuparea vizibilă a primului-ministru. Imediat, Cadogan s-a întors cu hârtia şi s-a reaşezat la locul lui. Mai târziu, mi s-a spus care era conţinutul mesajului. Se anunţa că Hitler a invadat Austria şi că forţele mecanizate germane înaintau spre Viena. Masa a continuat fără cea mai mică întrerupere, dar curând, doamna Chamberlain, care primise un semnal de la soţul ei, s-a ridicat şi a spus, „Să luăm *cu toţii* cafeaua în salon". Am intrat acolo în grup şi, pentru mine, poate şi pentru alţii, a fost evident că doamna şi domnul Chamberlain doreau să pună capăt recepţiei. Un fel de nelinişte cuprinsese adunarea şi aproape toată lumea era în picioare să-şi ia rămas bun de la oaspetele de onoare. Totuşi, Herr von Ribbentrop şi soţia lui nu păreau deloc conştienţi de această atmosferă. Au continuat o jumătate de oră să-şi angajeze gazdele într-o conversaţie volubilă. La un moment dat, am venit în contact cu Frau von Ribbentrop şi i-am spus în gen de urare: „Sper că Anglia şi Germania îşi vor păstra prietenia".

„Aveţi grijă să nu o stricaţi" a fost replica ei graţioasă.

Sunt sigur că amândoi ştiau perfect de bine ce se întâmplase, dar s-au gândit că era o manevră bună ca să-l ţină pe primul-ministru departe de munca lui şi de telefon. În cele din urmă, Chamberlain i-a spus ambasadorului: „Îmi pare rău, dar acum trebuie să plec, am treburi urgente de rezolvat", şi, fără nimic altceva, a părăsit camera. Cei doi Ribbentrop au mai rămas, aşa că majoritatea dintre noi ne-am scuzat şi am plecat spre casele noastre. În cele din urmă, presupun că au plecat şi ei. Asta a fost ultima oară când l-am văzut pe Herr von Ribbentrop, înainte de a fi spânzurat.

Ruşii au fost cei care au dat acum alarma şi, la 18 martie, au propus o conferinţă cu privire la această situaţie. Voiau să discute, fie şi în linii generale, căile şi mijloace de punere în aplicare a pactului franco-sovietic în cadrul acţiunilor Ligii, în cazul unei ameninţări majore la adresa păcii din partea Germaniei. Acest lucru a fost primit cu puţină căldură la Paris şi Londra. Guvernul francez era sustras de alte preocupări. Erau greve serioase în uzinele de avioane. Armatele lui Franco înaintau adânc în teritoriile Spaniei comuniste. Chamberlain era sceptic şi deprimat. El era profund în dezacord cu interpretarea mea privind pericolele ce ne pândesc şi mijloacele de a le combate. Eu susţineam mereu perspectivele unei alianţe franco-britanico-ruse, ca singura speranţă de a opri înaintarea nazistă.

Domnul Feiling ne spune că primul-ministru şi-a exprimat sentimentele într-o scrisoare către sora lui, la 20 martie:

> Planul „Marii Alianţe", cum o numeşte Winston, mi-a venit în minte cu mult înainte ca el să o menţioneze... Am vorbit despre asta cu Halifax şi am supus ideea şefilor de Stat Major şi experţilor de la Ministerul de Externe. Este o idee foarte atrăgătoare; într-adevăr, ai totul de spus în favoarea ei, până ajungi să o examinezi din punct

de vedere practic. Din acest moment, atracţia dispare. Trebuie doar să te uiţi la hartă ca să vezi că nimic din ce ar putea face Franţa sau noi nu ar putea salva Cehoslovacia de a fi invadată de Germania, dacă aceasta ar vrea să facă aşa ceva. De aceea, am abandonat orice idee de a da garanţii Cehoslovaciei sau Franţei în legătură cu obligaţiile ei în acea ţară."*

Aceasta era, oricum, o decizie. A fost luată pe baza unor argumente false. În războaiele moderne dintre mari naţiuni sau alianţe, anumite regiuni nu sunt apărate doar prin luptă locală. Este implicat întregul echilibru al frontului războiului. Lucrul acesta este cu atât mai adevărat când ne referim la politica dinainte de începerea războiului, când încă acesta mai putea fi evitat. Sigur că nu le-a trebuit mult timp de gândire „Şefilor de Stat Major şi experţilor de la Ministerul de Externe" ca să-i spună primului-ministru că marina britanică şi armata franceză nu puteau fi desfăşurate pe frontul munţilor Boemiei ca să se interpună între Republica Cehoslovacă şi armatele invadatoare ale lui Hitler. Acest lucru este într-adevăr evident dacă te uiţi pe hartă. Dar certitudinea că trecerea frontierei Boemiei ar fi implicat un război european general ar fi putut, chiar şi la acea dată, să împiedice sau să amâne următorul asalt al lui Hitler. Cât de greşit apare raţionamentul particular şi onest al domnului Chamberlain, când ne gândim mai departe, la garanţiile pe care avea să le dea Poloniei *peste un an*, după ce toată valoarea strategică a Cehoslovaciei fusese aruncată, iar forţa şi prestigiul lui Hitler aproape se dublaseră.

* * *

Cititorul este rugat acum să treacă spre apus, la Insula de Smarald. „E lung drumul spre Tipperary", dar o vizită acolo este uneori irezistibilă. În intervalul dintre ocuparea Austriei de către Hitler şi desfăşurarea ţelurilor sale asupra Cehoslovaciei, trebuie să ne întoarcem spre o altă nenorocire, cu totul diferită, care a căzut pe capul nostru.

Încă de la începutul anului 1938 au existat negocieri între guvernul britanic şi cel al domnului de Valera din sudul Irlandei, iar la 25 aprilie a fost semnată o înţelegere prin care, printre altele, Marea Britanie renunţa la drepturile de a ocupa în scopuri navale cele două porturi irlandeze sudice, Queenstown şi Berehaven, precum şi baza de la Lough Swilly. Cele două porturi sudice erau puncte vitale în apărarea navală a aprovizionării noastre cu alimente. În 1922, în calitate de secretar cu problemele Coloniale şi ale Dominioanelor, m-am ocupat de amănuntele înţelegerii cu Irlanda, încheiată de Cabinetul de atunci. L-am adus atunci pe amiralul Beatty la Ministerul Coloniilor, ca să-i explice lui Michael Collins importanţa acestor porturi pentru întregul nostru sistem de asigurare a aprovizionării Britaniei. Collins a fost imediat convins. „Bineînţeles că trebuie să ai porturile" a spus el, „sunt necesare pentru viaţa voastră." Astfel, problema s-a rezolvat şi lucrurile au mers şnur în cei şaisprezece ani care au trecut.

* Feiling, *op. cit.*, pag. 347–48.

Motivul pentru care Queenstown şi Berehaven erau necesare pentru securitatea noastră e uşor de înţeles. Erau bazele de aprovizionare cu combustibil de unde flotila noastră de distrugătoare pornea spre apus, în Atlantic, în urmărirea submarinelor de buzunar-U şi pentru protejarea convoaielor care veneau şi ajungeau în mările înguste. Lough Swilly era de asemeni necesar pentru protejarea apropierii de Clyde şi Mersey. A le abandona însemna ca flotila noastră să fie nevoită să pornească spre nord de la Lamlash şi spre sud de la Pembroke Dock sau Falmouth, micşorându-se astfel raza lor de acţiune şi protecţie pe care şi-o puteau permite, cu mai mult de 650 de kilometri distanţă dus şi întors.

Pentru mine era incredibil că şefii de Stat Major au fost de acord să abandoneze această importantă securitate şi, până în ultimul moment, m-am gândit că ne-am păstrat măcar dreptul de a ocupa aceste porturi, în eventualitatea unui război. Totuşi, domnul Valera a anunţat în *Dail* că cedarea nu este legată de nici o condiţie. Am fost asigurat mai târziu că domnul de Valera a fost surprins văzând cât de uşor a acceptat guvernul britanic cererea sa. El inclusese acest punct în propunerile sale ca mijloc de târguială, care ar fi fost abandonat dacă alte probleme ar fi fost rezolvate satisfăcător.

Lordul Chatfield, în ultima sa carte, a consacrat un capitol pentru a explica linia adoptată de el şi de alţi şefi ai Statului Major.* Acesta ar trebui să fie citit de cei care vor să urmărească tema în continuare. Personal, eu rămân convins că gratuitatea abandonării dreptului nostru de a folosi porturile irlandeze în caz de război a fost o lovitură majoră dată vieţii şi securităţii naţionale a Britaniei. Cu greu poate fi imaginat un act mai inutil şi încă într-un asemenea moment. E adevărat că, până la urmă, am supravieţuit fără acele porturi. Este de asemenea adevărat că, dacă nu ne-am fi descurcat fără de ele, mai curând le-am fi luat cu forţa, decât să murim de foame. Dar aceasta nu este o scuză. Multe vapoare şi multe vieţi aveau să fie pierdute în curând din cauza acestui exemplu necugetat de împăciuire.

* Lord Chatfield, *S-ar putea întâmpla din nou*, cap. XVIII.

Agresiunile hitleriste

Capitolul XIII
CEHOSLOVACIA

În timp ce invadarea Austriei era în plină desfăşurare, Hitler i-a spus în maşină lui von Halder: „Asta o să fie ceva foarte neplăcut de privit." Halder a remarcat imediat semnificaţia observaţiei. Pentru el, era o clarificare a viitorului. Îi arăta intenţiile lui Hitler şi, în acelaşi timp, după părerea lui, dovedea ignoranţa militară a lui Hitler. „Era practic imposibil" a explicat el, „ca o armată germană să atace Cehoslovacia din sud. Singura cale ferată prin Linz era total descoperită şi nu putea fi vorba de surpriză." Dar principala concepţie a strategiei politice a lui Hitler era corectă. Zidul de vest se întărea şi, cu toate că era departe de a fi gata, confrunta deja armata franceză cu amintiri groaznice despre Somme şi Passchendacle. El era convins că nici Franţa şi nici Britania nu vor lupta.

În ziua marşului armatei germane în Austria, am auzit că Goering dăduse asigurări solemne ministrului ceh la Berlin că Germania *„nu avea intenţii rele faţă de Cehoslovacia"*. La 14 martie, premierul francez, domnul Blum, i-a declarat solemn ministrului ceh la Paris că Franţa îşi va onora fără rezerve obligaţiile ei faţă de Cehoslovacia. Aceste asigurări diplomatice nu puteau ascunde trista realitate. Întreaga poziţie strategică a continentului se schimbase. Argumentele şi armatele germane se puteau concentra acum direct asupra frontierelor de vest ale Cehoslovaciei, cu districte de graniţă germane din punct de vedere rasial şi unde exista un Partid Naţionalist german, agresiv şi activ, dornic să acţioneze ca o coloană a cincea în caz de tulburări.

* * *

În speranţa de a-i opri pe germani, guvernul britanic, în acord cu hotărârea domnului Chamberlain, a căutat o înţelegere cu Italia în Mediterana. Aceasta ar fi întărit poziţia Franţei şi ar fi permis atât francezilor cât şi britanicilor să se concentreze asupra evenimentelor din centrul Europei. Mussolini, îmblânzit într-o oarecare măsură de căderea lui Eden şi simţindu-se pe o poziţie forte la tratative, nu a respins căinţa britanică. La 16 aprilie 1938, s-a semnat o înţelegere anglo-italiană, care dădea mână liberă Italiei în Abisinia şi în Spania, în schimbul imponderabilei valori a bunăvoinţei italiene faţă de Europa centrală. Ministerul de Externe era sceptic faţă de această tranzacţie. Biograful domnului Chamberlain ne

spune că acesta a scris într-o scrisoare personală şi particulară: „Ar fi trebuit să vezi proiectul pe care mi l-a prezentat M. E.; ar fi înghețat şi un urs polar."

Am împărtăşit presimţirile Ministerului de Externe faţă de această mişcare.

Hitler urmărea scena cu vigilenţă. Pentru el era importantă alinierea Italiei, în caz de criză europeană. La sfârşitul lui aprilie, împreună cu şefii săi de Stat Major, se gândea cum să forţeze ritmul. Mussolini voia mână liberă în Abisinia. În ciuda acceptării faptului de către guvernul britanic, s-ar putea să aibă nevoie de ajutorul german în această acţiune. Dacă era aşa, atunci şi el trebuia să accepte acţiunea împotriva Cehoslovaciei. Chestiunea trebuia dusă până la capăt şi, în rezolvarea problemei cehe, Italia trebuia implicată de partea Germaniei. Declaraţiile oamenilor de stat britanici şi francezi erau desigur studiate la Berlin. Intenţia acestor puteri occidentale de a-i convinge pe cehi să fie raţionali în interesele păcii europene era notată cu satisfacţie. Partidul Nazist din regiunea sudetă, condus de Henlein, îşi formula acum cererile de autonomie în regiunea germană de graniţă a acelei ţări, iar miniştrii britanic şi francez au venit curând după aceea la Ministerul de Externe ceh, „să-şi exprime speranţa că guvernul ceh va merge cât mai departe ca să rezolve problema."

În mai, germanilor din Cehoslovacia li s-a ordonat să-şi micşoreze agitaţia. S-au ţinut alegeri municipale şi guvernul german a început un război calculat al nervilor. Circulau deja zvonuri persistente privind mişcări de trupe germane spre graniţa cehă. Dezminţirile germane nu i-au liniştit pe cehi care, în noaptea de 20-21 mai, au decretat mobilizarea generală a armatei lor.

Hitler fusese convins de câtva timp că nici Franţa şi nici Britania nu vor lupta pentru Cehoslovacia. La 28 mai, a ţinut o şedinţă cu principalii săi consilieri şi le-a dat instrucţiuni să pregătească atacul asupra Cehoslovaciei. Totuşi, nu toţi consilierii îi împărtăşeau încrederea copleşitoare. Generalii germani nu puteau fi convinşi că, având în vedere preponderenţa încă uriaşă a Aliaţilor, cu excepţia forţei aeriene, Franţa şi Britania se vor supune în faţa provocării Führerului. Pentru a înfrânge armata cehă şi a străpunge şi trece de fortăreţele de la graniţa Boemiei, era nevoie practic de treizeci şi cinci de divizii. Şefii de stat major l-au informat pe Hitler că armata cehă trebuie considerată eficientă şi la zi în ce priveşte armamentul şi echipamentul. Fortificaţiile zidului de vest, sau Linia Siegfried, deşi existentă ca lucrări de câmp, era departe de a fi terminată, iar în momentul atacului împotriva cehilor, pentru apărarea întregii graniţe de apus a Germaniei, vor fi la dispoziţie doar cinci divizii efective şi cele opt de rezervă, împotriva armatei franceze care ar putea mobiliza o sută de divizii. Generalii erau uimiţi să rişte atât, când, dacă mai aşteptau câţiva ani, armata germană putea fi din nou stăpână. Deşi judecata politică a lui Hitler se dovedise corectă prin pacifismul şi slăbiciunea Aliaţilor în problema recrutărilor, a regiunii Rinului şi a Austriei, înaltul Comandament german nu putea crede că această cacealma a lui Hitler va reuşi şi a patra oară. Părea să desconsidere foarte mult ideea raţională

că marile naţiuni puternice, cu o evidentă superioritate militară, vor abandona din nou calea datoriei şi onoarei care, pentru ei, era şi calea bunului simţ şi a prudenţei. În afară de toate astea, mai era Rusia, cu afinităţi slave faţă de Cehoslovacia şi a cărei atitudine faţă de Germania, în acel moment, era plină de ameninţare.

Relaţiile Rusiei Sovietice cu Cehoslovacia ca stat şi cu preşedintele Beneş personal erau relaţii de prietenie intimă şi solidă. Bazele acestei situaţii constau într-o anumită afinitate de rasă precum şi în evenimente comparativ recente, care necesită o scurtă digresiune. Când preşedintele Beneş m-a vizitat la Marrakech, în ianuarie 1944, mi-a povestit întâmplarea următoare. În 1935, primise din partea lui Hitler oferta de a respecta, în orice condiţii, integritatea Cehoslovaciei, în schimbul unei garanţii că aceasta rămâne neutră în eventualitatea unui război franco-german. Când Beneş s-a referit la tratatul care îl obliga să acţioneze alături de Franţa într-un asemenea război, ambasadorul german a spus că nu era necesar să fie anulat tratatul. Era suficient să fie încălcat, dacă şi când va veni vremea, doar prin refuzul de a mobiliza sau de a porni la acţiune. Mica republică nu era în situaţia de a-şi îngădui indignarea faţă de o asemenea sugestie. Teama lor de Germania era deja foarte gravă, cu atât mai mult cu cât problema sudeţilor germani putea fi ridicată în orice moment de către Germania, ceea ce ar fi sporit tulburarea şi pericolul în care se aflau. De aceea, Beneş a lăsat ca problema să cadă, fără comentarii sau angajamente, şi nu a mai fost reluată timp de un an. În toamna anului 1936, preşedintele Beneş a primit un mesaj de la o înaltă autoritate militară din Germania, în care se arăta că, dacă voia să se folosească de oferta Führerului, ar trebui să se grăbească, pentru că, în curând, vor avea loc evenimente care vor face nesemnificativ orice ajutor pe care el l-ar putea da Germaniei.

În timp ce Beneş reflecta asupra acestui lucru tulburător, îşi dădu seama că, prin intermediul ambasadei sovietice de la Praga, circulau comunicaţii între personalităţi importante din Rusia şi guvernul german. Aceasta era o parte a conspiraţiei armatei şi a comunicaţiilor din vechea gardă pentru răsturnarea lui Stalin şi instaurarea unui nou regim, bazat pe o politică pro-germană. Preşedintele Beneş n-a pierdut timpul şi a comunicat lui Stalin tot ce a putut afla.* După aceasta, a urmat epurarea nemiloasă, dar poate nu inutilă, militară şi politică, în Rusia sovietică şi seria de procese din ianuarie 1937, în care acuzatorul public Vîşinski a jucat un rol atât de important.

Deşi este foarte improbabil ca vechea-gardă a comuniştilor să fi făcut cauză comună cu şefii militari sau *vice versa*, ei erau probabil geloşi pe Stalin, care îi înlăturase. Probabil că a fost convenabil să scape de ei în acelaşi timp, conform standardelor unui stat totalitar. Zinoviev, Buharin şi alţi conducători iniţiali ai revoluţiei, mareşalul Tukacevski, care fusese

* Totuşi, există oarecare dovezi că informaţia lui Beneş a fost împărtăşită poliţiei cehe de GPU, care a vrut ca aceasta să ajungă la Stalin din sursă străină, prietenească. Aceasta nu a diminuat serviciul făcut de Beneş lui Stalin şi este deci irelevant.

invitat să reprezinte Uniunea Sovietică la încoronarea regelui George al VI-lea şi multe alte înalte oficialităţi ale armatei, au fost împuşcaţi. În total, nu mai puţin de cinci mii de ofiţeri superiori cu grad mai mare de căpitan, au fost „lichidaţi". Armata rusă a fost epurată de elementele ei pro-germane cu un preţ uriaş în domeniul eficienţei militare. Guvernul sovietic s-a înclinat mult împotriva Germaniei. Stalin era conştient că avea o datorie personală faţă de preşedintele Beneş, iar guvernul sovietic avea o foarte puternică dorinţă de a-l ajuta pe el şi ţara sa ameninţată, împotriva pericolului nazist. Situaţia era desigur bine înţeleasă de Hitler, dar nu-mi dau seama dacă guvernele britanic şi francez erau conştiente. Pentru domnul Chamberlain şi pentru Statele Majore britanic şi francez, epurarea din 1937 s-a prezentat în principal ca o răfuială internă a armatei ruse şi ca o imagine a Uniunii Sovietice măcinată de ură şi răzbunări feroce. Acesta era probabil un punct de vedere excesiv; pentru că un sistem de guvernare bazat pe teroare poate să fie întărit printr-o afirmare nemiloasă şi plină de succes a puterii lui. Faptul relevant pentru scopurile relatării de faţă îl constituie strânsa asociere între Rusia şi Cehoslovacia şi între Stalin şi Beneş.

Dar nici încordările interne din Germania şi nici legăturile dintre Beneş şi Stalin nu erau cunoscute lumii din afară, şi nu erau apreciate de miniştrii francezi sau britanici. Linia Siegfried, deşi neterminată, părea un obstacol înfricoşător. Forţa şi puterea de luptă a armatei germane, aşa nouă cum era, nu putea fi estimată corect şi era cu siguranţă exagerată. Mai planau de asemenea pericolele nemăsurate ale unui atac aerian asupra unor oraşe neapărate. Dar mai presus de toate, era oroarea faţă de război ce domnea în inimile democraţiilor.

Cu toate acestea, la 12 iunie, domnul Daladier, noul premier al Franţei, a reînnoit jurământul din 14 martie al predecesorului său, şi a declarat că angajamentele Franţei faţă de Cehoslovacia „sunt sacre şi nu pot fi ocolite". Această declaraţie considerabilă a măturat toate pălăvrăgelile în legătură cu faptul că Tratatul de la Locarno, din urmă cu treisprezece ani, ar fi lăsat implicit vagi problemele estului, până la un Locarno răsăritean. Nu încape îndoială în faţa istoriei că Tratatul dintre Franţa şi Cehoslovacia din 1924 era complet valabil nu doar juridic ci şi în faptă, şi că acest lucru a fost confirmat de şefii succesivi ai guvernului francez în toate împrejurările anului 1938.

Dar, în această problemă, Hitler era convins că doar judecata lui era sănătoasă şi, la 18 martie, el a dat directiva finală cu privire la atacul împotriva Cehoslovaciei; cu această ocazie, el s-a gândit să-şi liniştească generalii îngrijoraţi. El i-a spus generalului Keitel: „Am să decid să acţionez împotriva Cehoslovaciei doar dacă voi fi ferm convins, ca şi în cazul zonei demilitarizate [regiunea Rinului] şi al intrării în Austria, că Franţa nu va reacţiona şi Anglia nu va interveni".*

La 26 iulie 1938, Chamberlain a anunţat Parlamentului misiunea Lordului Runciman la Praga, cu scopul de a căuta o soluţie acolo pentru

* Documente Nurenberg, p. II, N. 10.

un aranjament între guvernul ceh şi domnul Henlein. A doua zi, cehii au scos o schiţă de statut al minorităţilor naţionale care să constituie o bază de negocieri. În aceeaşi zi, Lordul Halifax a afirmat în Parlament: *„Nu cred că cei responsabili din guvernele din vreo ţară din Europa de azi vor războiu"*. La 3 august, Lordul Runciman a ajuns la Praga şi au avut loc o serie de discuţii interminabile şi complicate cu diferitele părţi interesate. După două săptămâni, aceste negocieri s-au întrerupt şi apoi evenimentele s-au succedat rapid.

La 27 august, Ribbentrop, acum ministru de Externe, a informat în legătură cu o vizită a ambasadorului italian la Berlin, care „primise o altă instrucţiune scrisă de la Mussolini, prin care acesta cerea ca Germania să-i comunice din timp data probabilă a acţiunii împotriva Cehoslovaciei." Mussolini cerea o asemenea notificare pentru „a putea lua din timp măsurile necesare la frontierea cu Franţa".

* * *

Îngrijorarea a crescut permanent în cursul lunii august, iar în după-amiaza zilei de 2 septembrie, am primit un mesaj de la ambasadorul sovietic că ar dori să vină la Chartwell să mă vadă imediat într-o problemă urgentă. Eu avusesem de câtva timp relaţii personale prieteneşti cu domnul Maiski, care se vedea des şi cu fiul meu Randolph. L-am primit pe ambasador şi, după câteva preliminarii, el mi-a spus în amănunte precise şi oficiale povestea relatată mai jos. Înainte de a merge prea departe, mi-am dat seama că îmi făcea o declaraţie, mie, o persoană particulară, pentru că guvernul sovietic prefera canalul acesta în locul unei oferte directe făcute Ministerului de Externe, care putea să o respingă. Se intenţiona clar ca eu să informez guvernul Majestăţii Sale despre ceea ce mi s-a spus. Lucrul acesta nu a fost chiar exprimat în cuvinte de către ambasador, dar era subînţeles prin faptul că nu mi s-a cerut să rămână un secret. Cum problema mi s-a părut de primă importanţă, am fost atent să nu influenţez luarea ei în considerare de către Halifax şi Chamberlain, implicându-mă personal în vreun fel sau folosind un limbaj care să nască o controversă între noi.

Esenţa celor spuse de el a fost următoarea:

> Însărcinatul cu afaceri francez de la Moscova (ambasadorul fiind în concediu) fusese în aceeaşi zi la domnul Litvinov şi, în numele guvernului francez, a întrebat ce ajutor ar da Rusia Cehoslovaciei în cazul unui atac german, având în vedere în special greutăţile pe care le creează neutralitatea Poloniei şi României. Litvinov a răspuns că Uniunea Sovietică a decis să-şi îndeplinească obligaţiile. El a recunoscut dificultăţile create de atitudinea Poloniei şi României, dar gândea că, în cazul României, ele puteau fi depăşite. Dacă, de exemplu, Liga decidea că Cehoslovacia era victima şi că Germania era agresorul, aceasta ar convinge probabil România să permită trupelor ruseşti şi forţelor aeriene să treacă prin teritoriul ei.
>
> Chiar dacă Consiliul Ligii nu ar fi în unanimitate de acord, domnul

Litvinov considera că decizia unei majorităţi ar fi suficientă şi că România s-ar asocia probabil la aceasta. El sfătuia deci convocarea Consiliului, conform articolului 11, pe motiv că exista pericol de război şi că puterile Ligii trebuiau să se consulte. Cu cât se făcea mai repede lucrul acesta, cu atât mai bine, întrucât timpul poate fi foarte scurt. Trebuie să aibă loc convorbiri imediate între Statele Majore ale Rusiei, Franţei şi Cehoslovaciei, cu privire la căile şi mijloacele de a da ajutor.

El a susţinut de asemeni ideea unor consultaţii între puterile paşnice în privinţa celei mai bune metode de apărare a păcii, avându-se în vedere poate o declaraţie comună care să includă Franţa, Rusia şi Mareă Britanie. El credea că Statele Unite vor da un sprijin moral unei asemenea declaraţii.

Asta mi-a spus domnul Maiski. Eu am răspuns că e imposibil ca guvernul britanic să ia în considerare noi măsuri, până când sau dacă va apare o nouă ruptură în negocierile Henlein-Beneş, pentru care vina nu putea fi atribuită în nici un fel guvernului Cehoslovaciei. Noi nu vom vrea să-l iritâm pe Hitler, dacă el se gândeşte cu adevărat la o soluţie paşnică.

Am trimis Lordului Halifax un raport despre toate astea, de îndată ce le-am dictat. El a răspuns la 5 septembrie într-o manieră reţinută, arătând că nu crede, în prezent, că o acţiune de genul acesta, propusă pe baza Articolului 11, ar fi de ajutor, dar că va reţine ideea: „Acum cred, aşa cum aţi indicat, că ar trebui să revedem situaţia în lumina raportului cu care s-a întors Henlein de la Berchtesgaden." El a adăugat că situaţia rămâne foarte serioasă.

* * *

În articolul de fond din 7 septembrie al ziarului *Times*, scria:

Dacă sudeţii cer acum mai mult decât este dispus să accepte guvernul ceh în ultimul lui set de propuneri, nu se poate presupune decât că germanii vor mai mult decât o simplă înlăturare a lipsei de drepturi pentru cei care nu se simt în largul lor în cadrul republicii cehoslovace. În acest caz, ar merita poate mai curând ca guvernul cehoslovac să se gândească dacă n-ar trebui să elimine cu totul proiectul, care a fost primit favorabil în unele cercuri, de a face Cehoslovacia un stat mai omogen, prin cedarea acelei populaţii străine care este apropiată de naţiunea de care e unită prin rasă.

Asta implica desigur predarea întregii linii de fortificaţii din Boemia. Deşi guvernul britanic a declarat imediat că articolul din *Times* nu reprezintă punctul lui de vedere, opinia publică din străinătate, în special din Franţa, era departe de a fi liniştită. Domnul Bonnet, pe atunci ministru de Externe, declară că, la 10 septembrie 1938, a pus următoarea întrebare ambasadorului nostru la Paris, Sir Eric Phipps: „Mâine, Hitler ar putea ataca Cehoslovacia. Dacă o face, Franţa va mobiliza imediat. Ea se va întoarce spre voi şi va spune: «Noi nu vom sta pe loc, veniţi şi voi cu noi?» Care va fi

răspunsul Marii Britanii?" Iată care a fost răspunsul, aprobat de Cabinet, trimis de Lordul Halifax prin Sir Eric Phipps, pe data de 12:

> Recunosc desigur cât de important ar fi pentru guvernul francez să aibă un răspuns direct la această întrebare. Dar așa cum i-ați subliniat lui Bonnet, întrebarea însăși, deși simplă ca formă, nu poate fi disociată de condițiile în care ar putea fi pusă și care, în etapa actuală, sunt absolut ipotetice.
>
> În plus, în această chestiune, este imposibil pentru guvernul Majestății Sale să se preocupe doar de poziția lui, întrucât, în cazul oricărei decizii la care ar ajunge, sau al oricărei acțiuni pe care ar întreprinde-o, el ar angaja de fapt Dominioanele. Cu siguranță că guvernele lor nu vor dori în nici un chip ca decizia să fie luată în numele lor înainte de apariția condițiilor reale, pe care ar dori să le judece ele însele.
>
> Deci, în măsura în care sunt în situația de a da vreun răspuns, în această etapă, întrebării domnului Bonnet, acesta ar trebui să fie anume că, în timp ce guvernul Majestății Sale nu va permite niciodată ca securitatea Franței să fie amenințată, el nu poate face declarații precise despre caracterul viitoarelor sale acțiuni sau despre momentul când vor fi făcute, în condiții care nu pot fi prevăzute în momentul de față.*

La afirmația că guvernul Majestății Sale nu va permite niciodată ca securitatea Franței să fie amenințată: francezii au întrebat la ce ajutor se puteau aștepta dacă Franța ar fi amenințată". După Bonnet, Londra ar fi răspuns: două divizii nemotorizate și 150 de avioane, în primele șase luni de război. Dacă domnul Bonnet căuta o scuză pentru a-i lăsa pe cehi în voia soartei, trebuie recunoscut că aceste tatonări au avut un oarecare succes.

În aceeași zi de 12 septembrie, la Nürenberg, la o adunare de partid, Hitler i-a atacat violent pe cehi, care, a doua zi, au replicat prin introducerea legii marțiale în anumite districte ale republicii. La 14 septembrie, negocierile cu Henlein au fost total întrerupte iar pe data de 15, conducătorul sudeților a fugit în Germania.

Culmea crizei fusese acum atinsă.

* Apărut în Georges Bonnet; *De Washington au Quai d'Orsay*, pag. 300–1.

Capitolul XIV
TRAGEDIA DE LA MÜNCHEN

Multe volume s–au scris şi se vor scrie despre criza care s–a terminat la München prin sacrificarea Cehoslovaciei, iar aici am intenţia de a da câteva fapte cardinale şi a stabili principalele proporţii ale evenimentului. La adunarea Ligii Naţiunilor din 21 septembrie, Litvinov a dat un avertisment oficial:

> ... În momentul de faţă, Cehoslovacia suferă un amestec în treburile ei interne din partea statelor vecine şi este ameninţată public, cu glas tare, că va fi atacată. Unul dintre cele mai vechi, mai cultivate şi mai muncitoare popoare din Europa, care şi–a cucerit independenţa după secole de oprimare, ar putea, azi sau mâine, să decidă să ia armele în mână pentru a apăra această independenţă... Cu câteva zile înainte de a pleca spre Geneva, când guvernul francez a întrebat, pentru prima oară, care este atitudinea noastră în eventualitatea unui atac asupra Cehoslovaciei, am dat, în numele guvernului meu, următorul răspuns perfect clar, fără ambiguităţi:
>
> „Avem intenţia să ne îndeplinim obligaţiile conform pactului şi, împreună cu Franţa, să acordăm asistenţă Cehoslovaciei pe căile care ne sunt deschise. Ministerul nostru de Război este gata să participe la o conferinţă cu reprezentanţi ai Ministerelor de Război francez şi cehoslovac pentru a discuta măsurile potrivite momentului..."
>
> Abia în urmă cu două zile, guvernul cehoslovac a adresat o întrebare oficială guvernului meu dacă Uniunea Sovietică este pregătită, în concordanţă cu Pactul sovieto–ceh, să dea Cehoslovaciei ajutor imediat şi efectiv, în cazul că Franţa, loială obligaţiilor ei, va acorda o asistenţă similară, la care guvernul meu a dat un răspuns clar în sens afirmativ.

Această declaraţie publică şi categorică a uneia dintre cele mai mari puteri interesate nu a jucat nici un rol în negocierile domnului Chamberlain sau în conducerea de către francezi a crizei. De fapt, oferta sovieticilor a fost ignorată. Ei nu au fost puşi în balanţă împotriva lui Hitler şi au fost trataţi cu o indiferenţă – ca să nu spunem dispreţ – care a lăsat

urme în mintea lui Stalin. Evenimentele şi-au urmat cursul, de parcă Rusia Sovietică n-ar fi existat. Lucrul acesta a fost plătit scump mai târziu.

În seara zilei de 26, Hitler a vorbit la Berlin. El s-a referit la Anglia şi Franţa cu fraze curtenitoare, lansând în acelaşi timp un atac aspru şi brutal împotriva lui Beneş şi a cehilor. El a spus categoric că cehii trebuie să plece din regiunea sudetă dar, odată cu rezolvarea acestui lucru, nu-l mai interesa ce se întâmplă cu Cehoslovacia. *„Aceasta e ultima pretenţie teritorială pe care o am în Europa."* Pe la ora 8 în seara aceea, domnul Leeper, pe atunci şeful departamentului de presă al Ministerului de Externe, a prezentat ministrului de Externe un comunicat a cărui esenţă este următoarea:

> Dacă, în ciuda eforturilor primului-ministru britanic, Germania atacă Cehoslovacia, rezultatul imediat trebuie să fie acela că Franţa va fi obligată prin legământ să vină în ajutorul ei, iar Marea Britanie şi Rusia se vor situa cu siguranţă alături de Franţa.

Acesta a fost imediat aprobat de Lordul Halifax şi a fost imediat emis. Se părea că sosise momentul ciocnirii şi că forţele opuse erau aliniate. Cehii aveau un milion şi jumătate de oameni înarmaţi, în spatele celei mai puternice linii de fortificaţie din Europa, echipaţi de o maşină industrială foarte organizată şi puternică. Armata franceză era parţial mobilizată şi, deşi cu reţinere, miniştrii francezi erau de acord să-şi onoreze obligaţiile faţă de Cehoslovacia. În 28 septembrie la ora 11.20 a.m., Amiralitatea a dat ordin de mobilizare a flotei britanice.

* * *

Începuse deja o luptă intensă, necontenită între Führer şi consilierii lui de specialitate. Criza părea să ofere toate condiţiile de care se temeau generalii germani. Între treizeci şi patruzeci de divizii cehe se desfăşurau la frontiera estică a Germaniei, iar armata franceză, cu un scor de aproape opt la unu, presa cu toată greutatea asupra fortificaţiilor din vest. O Rusie ostilă putea acţiona de pe aeroporturile cehe, iar armatele ruseşti îşi puteau croi drum înainte prin Polonia sau România. Câţiva dintre ei au făcut un complot ca să-l aresteze pe Hitler şi să „imunizeze Germania împotriva acestui nebun". Alţii au declarat că moralul scăzut al populaţiei germane nu era capabil să susţină un război european, iar forţele armate germane nu erau încă pregătite pentru aşa ceva. Amiralul Raeder, şeful Amiralităţii germane, a făcut un apel vehement către Führer şi care a fost subliniat câteva ore mai târziu de ştirea că flota britanică se mobiliza. Hitler a oscilat. La ora 2 noaptea, postul de radio german transmitea o dezminţire oficială, afirmând că Germania nu intenţiona să mobilizeze pe 29, iar la 11.45 a.m., în aceeaşi zi, agenţia germană oficială de ştiri a transmis presei britanice o declaraţie similară. Încordarea acestui om singur şi a uluitoarei lui puteri de voinţă trebuie să fi fost foarte puternică în acel moment. Era evident că ajunsese în pragul unui război general. Putea să se arunce în foc în condiţiile unei opinii publice nefavorabile şi a

avertizărilor şefilor armatei, marinei şi forţelor aeriene? Pe de altă parte, putea oare să dea înapoi, când trăise atât de multă vreme pe baza prestigiului?

Dar domnul Chamberlain era şi el activ, iar acum controla în mod absolut politica externă britanică. Lordul Halifax, în ciuda unor îndoieli crescânde provenite din atmosfera din departamentul său, urma îndrumările şefului. Cabinetul era adânc perturbat, dar asculta. Majoritatea guvernamentală din Camera Comunelor era mânuită cu îndemânare. Un om, unul singur, conducea treburile noastre. El nu dădea înapoi nici de la răspunderea pe care aceasta o implica, nici de la oboseala personală pe care o cerea. La 14 septembrie, el îi telegrafiase lui Hitler, din iniţiativă proprie, propunându-i să se ducă să-l vadă. În total, primul-ministru a zburat de trei ori în Germania, atât el cât şi Lordul Runciman fiind convinşi că doar cedarea regiunii sudete îl va convinge pe Hitler să nu atace Cehoslovacia. Ultima ocazie a fost la München, unde erau de faţă şi domnul Daladier, premierul Franţei, precum şi Mussolini. Rusia nu fusese invitată. Nici cehilor înşişi nu li s-a permis să fie prezenţi la întâlniri. Guvernul ceh a fost informat în termeni seci, în seara de 28, că o conferinţă a celor patru puteri europene va avea loc a doua zi. Între cei „Patru mari" s-a ajuns repede la o înţelegere. Convorbirile au început la amiază şi au ţinut până la ora două noaptea. S-a elaborat un memorandum care s-a semnat pe 30 septembrie la ora 2 dimineaţa. În esenţă, era vorba despre acceptarea cererilor germane. Regiunea sudetă urma să fie evacuată în cinci etape, începând cu 1 octombrie, şi să fie încheiată în decurs de zece zile. O comisie internaţională avea să stabilească frontiera finală.

Documentul a fost pus în faţa delegaţilor cehi. Ei s-au înclinat în faţa deciziilor. Au spus că: „Vor să se menţioneze că protestează în faţa lumii împotriva unei decizii la care nu au luat parte." Preşedintele Beneş şi-a dat demisia pentru că „el s-ar putea dovedi o piedică în evenimentele la care trebuie să se adapteze noul nostru stat." El a plecat din Cehoslovacia şi a găsit adăpost în Anglia. Dezmembrarea Cehoslovaciei a continuat. Germanii nu erau singurii vulturi ce zburau deasupra hoitului. Guvernul polonez a trimis un ultimatum de douăzeci şi patru de ore, cerându-le cehilor predarea districtului de frontieră Teschen. Nu exista posibilitatea de a rezista acestei cereri dure. Ungurii au venit şi ei cu pretenţiile lor.

* * *

Când cei patru oameni de stat aşteptau ca experţii să schiţeze documentele finale, primul-ministru l-a întrebat pe Hitler dacă ar fi dispus la o conversaţie în particular. Hitler „s-a grăbit să accepte ideea". Cei doi conducători s-au întâlnit în apartamentul lui Hitler din München, în dimineaţa zilei de 30 septembrie, şi au fost singuri, cu excepţia interpretului. Chamberlain a scos un proiect de declaraţie pe care îl pregătise şi în care se proclama că „problema relaţiilor anglo-germane este de primă importanţă pentru cele două ţări şi pentru Europa" şi că „Noi socotim înţelegerea semnată noaptea trecută şi Înţelegerea navală anglo-germană ca simbolice

pentru dorința ambelor noastre popoare de a nu mai porni din nou la război unul împotriva celuilalt."

Hitler a citit-o și a semnat-o fără ezitare.

Chamberlain s-a întors în Anglia. La Heston, unde a aterizat, el a fluturat declarația comună pe care o semnase Hitler la cererea lui și a citit-o mulțimii de notabilități și altora care au venit să-l primească. Când mașina lui a pornit de la aeroport prin mulțimea care ovaționa, i-a spus lui Halifax, care ședea alături de el: „Toate astea se vor termina peste trei luni"; apoi, de la ferestrele din Downing Street, a fluturat din nou foaia de hârtie, folosind aceste vorbe: „Aceasta este a doua oară în istoria noastră când pacea s-a întors din Germania în Downing Street în mod onorabil. Eu cred că asta înseamnă pace pentru epoca noastră."*

Judecata lui Hitler fusese încă o dată, în mod categoric, justificată. Statul Major german era total uluit. Din nou, Führerul avusese dreptate în cele din urmă. El, doar cu geniul și intuiția lui, apreciase just toate condițiile militare și politice. Încă o dată, ca și în cazul regiunii Rinului, conducerea Führerului a triumfat, peste obstrucția șefilor militari germani. Toți acei generali erau bărbați patrioți. Ei doreau să-și vadă patria recâștigându-și poziția în lume. Ei se devotau zi și noapte fiecărui proces care putea întări armata germană. De aceea, ei au simțit că li se frânge inima pentru că s-au situat atât de mult sub nivelul evenimentului, iar în multe cazuri, antipatia și neîncrederea lor față de Hitler fusese copleșită de talentele lui de conducător și de norocul lui miraculos. Cu siguranță că era o stea ce trebuia urmată, cu siguranță că era un conducător care trebuia ascultat. Astfel, Hitler a devenit stăpânul necontestat al Germaniei și se deschisese calea pentru realizarea scopului cel mare. Conspiratorii s-au dat la fund și nu au fost trădați de camarazii lor militari.

* * *

Nu este ușor în zilele de acum, după ce am trecut cu toții prin ani de intens stres moral și fizic și de oboseală, să înfățișăm pentru o altă generație, pasiunile care au frământat Britania în legătură cu înțelegerea de la München. Familiile și prietenii mei conservatori, cu care eram în contact intim, erau divizați cum n-au mai fost vreodată. Bărbați și femei, care fuseseră mult timp legați prin relații de partid, sociale sau prin legături familiale, se uitau urât unii la alții, disprețuitori sau furioși. Problema nu putea fi rezolvată de mulțimile care l-au întâmpinat cu ovații pe domnul Chamberlain la întoarcerea de la aeroport sau care au blocat Downing Street și împrejurimile, și nici de eforturile dublate ale miniștrilor și partizanilor progermani. Noi, care eram în minoritate în acel moment, eram nepăsători la glumele și privirile urâte ale suporterilor guvernului. Cabinetul era zguduit până în temelii, dar evenimentul se întâmplase și ei își strângeau rândurile. Un singur ministru a făcut opinie separată. Primul Lord al Amiralității, domnul Duff Cooper, și-a dat demisia din

* Vezi Feiling, *op. cit.*, pag. 376–381.

înalta lui funcţie, de care se arătase demn, mobilizând flota. În momentul în care domnul Chamberlain stăpânea în mod covârşitor opinia publică, el şi-a croit drum prin mulţimea fericită ca să-şi declare totala opoziţie faţă de conducător.

În deschiderea dezbaterii de trei zile cu privire la München, el şi-a ţinut cuvântarea de demisie. Acesta a constituit un incident important în viaţa noastră parlamentară. Vorbind cu uşurinţă şi fără însemnări, el a ţinut sub vraja lui timp de patruzeci de minute o majoritate ostilă a partidului său. A fost uşor pentru liberali şi laburişti, care erau în opoziţie faţă de guvernul zilei, să-l aplaude. Era o ceartă în interiorul Partidului Conservator.

Dezbaterea care a avut loc a fost meritorie pentru emoţiile pe care le-a stârnit şi pentru chestiunile aflate în discuţie. Îmi amintesc bine că, atunci când am spus că „Noi am suferit o înfrângere totală şi absolută", furtuna care s-a dezlănţuit a făcut necesar să mă opresc un timp, înainte de a relua. Exista o admiraţie largă şi sinceră faţă de eforturile perseverente şi ferme ale domnului Chamberlain de a menţine pacea şi faţă de eforturile personale pe care le făcuse. Este imposibil în acest sens să eviţi de a face un lung şir de calcule şi aprecieri greşite asupra oamenilor şi faptelor pe care el s-a bazat, dar motivările care l-au inspirat nu au fost niciodată puse la îndoială; iar drumul pe care a mers, a necesitat un curaj moral de cel mai înalt grad. Pentru asta l-am lăudat doi ani mai târziu, în cuvântul meu după moartea lui.

A existat de asemeni un şir de argumente serioase şi practice, dar nu favorabile, pe baza cărora guvernul se putea autolinişti. Nimeni nu putea nega că eram îngrozitor de nepregătiţi pentru război. Cine dovedise mai mult acest lucru decât mine şi prietenii mei? Marea Britanie permisese să se lase depăşită de puterea forţelor aeriene germane. Toate punctele noastre vulnerabile erau neprotejate. Abia o sută de tunuri antiaeriene puteau fi găsite pentru apărarea celui mai mare oraş şi centru populat din lume; iar acestea erau în mare măsură în mâinile unor oameni neinstruiţi. În ipoteza că Hitler a fost onest şi s-a obţinut într-adevăr o pace durabilă, Chamberlain avea dreptate. Dacă însă, din nefericire, el fusese înşelat, ar trebui măcar să obţinem un timp ca să ne tragem răsuflarea şi să reparăm cele mai grave dintre neglijenţele noastre. Aceste considerente, precum şi uşurarea şi bucuria generală că ororile războiului fuseseră temporar evitate, cereau consimţământul loial al masei suporterilor guvernului. Camera a aprobat, cu 366 voturi contra 144, politica guvernului Majestăţii Sale „prin care războiul a fost evitat în criza recentă". Cei treizeci sau patruzeci de conservatori potrivnici nu au putut decât să se abţină. Acest lucru a fost făcut în mod oficial şi unitar.

La 1 noiembrie, un necunoscut, un doctor Hacha, a fost ales în locul vacant de preşedinte al rămăşiţelor Cehoslovaciei. Un nou guvern a intrat în funcţie în Cehoslovacia. „Condiţiile din Europa şi din lume în general", a spus ministrul de Externe al acestei administraţii oropsite, „nu sunt de natură să putem spera la o perioadă de calm în viitorul apropiat." Şi Hitler gândea la fel. La începutul lui noiembrie, Germania a făcut o

împărţire oficială a rămăşiţelor. Polonia nu a fost deranjată în ocuparea Teschenului. Slovacii, care fuseseră folosiţi ca pion de către Germania, au căpătat o autonomie precară. Ungaria a căpătat o bucată de carne pe seama Slovaciei. Când aceste consecinţe ale Münchenului au fost menţionate în Camera Comunelor, domnul Chamberlain a explicat că oferta franceză şi britanică privind acordarea unui garanţii internaţionale Cehoslovaciei, care fusese dată după Pactul de la München, nu se referea la frontierele existente ale statului ci se referea doar la ipotetica problemă a unei agresiuni neprovocate. „Ceea ce facem noi acum", a spus el cu multă detaşare, „este să fim martori la reajustarea frontierelor stabilite prin Tratatul de la Versailles. Nu ştiu dacă oamenii care au stabilit aceste frontiere s-au gândit că ele vor rămâne permanent aşa cum au fost fixate. Mă îndoiesc că da. Se aşteptau probabil că, din timp în timp, frontierele vor trebui să fie ajustate... Cred că am vorbit destul despre Cehoslovacia..." Totuşi s-a mai ivit şi altă ocazie.

* * *

S-a dezbătut mult problema cine a câştigat mai mult în forţă în anul care a urmat după München: Hitler sau Aliaţii. Multe persoane din Britania, care ne cunoşteau goliciunea, au avut un sentiment de uşurare că, odată cu trecerea fiecărei luni, forţa noastră aeriană se dezvolta, iar tipurile de Hurricane şi Spitfire se apropiau de finalizare. Numărul escadrilelor formate creştea, iar tunurile antiaeriene se înmulţeau. De asemeni, începuse să se înrăutăţească presiunea generală asupra industriei privind pregătirile pentru război, dar aceste îmbunătăţiri, oricât de valoroase erau, erau încă mici în comparaţie cu puternicul avans al armatelor germane. După cum se explicase, producţia de muniţie pe plan naţional e o treabă de patru ani. În primul an nu se obţine nimic, în al doilea foarte puţin, în al treilea mult, iar în al patrulea un şuvoi. Germania lui Hitler era deja în al treilea sau în al patrulea an de pregătiri intense, în condiţii asemănătoare cu cele din timp de război. Britania, pe de altă parte, se mişcase doar pe o bază ce nu cerea urgenţă, cu un impuls mai slab şi pe o scară mult mai mică. În 1938–39, toate cheltuielile militare britanice atinseseră 304 milioane lire*, în timp ce cele germane erau de cel puţin 1000 milioane lire. Este probabil că, în acest ultim an înainte de izbucnirea războiului, Germania să fi produs cel puţin dublu, posibil chiar triplu faţă de câtă muniţie au produs Britania şi Franţa la un loc şi de asemeni că planurile de producţie a tancurilor ajunseseră la capacitate deplină. Ei căpătau deci armele într-un ritm mult mai rapid decât noi.

Subjugarea Cehoslovaciei răpea Aliaţilor armata cehă de douăzeci şi una de divizii regulate şi cincisprezece sau şaisprezece divizii de linia doua deja mobilizate precum şi linia lor fortificată din munţi care, în zilele Münchenului, necesitase desfăşurarea a treizeci de divizii germane, adică întreaga forţă a armatei germane mobile şi pe deplin instruite. După

* 1937–38: 234 milioane £. În 1938–39: 304 milioane £. În 1939–40: 367 milioane £.

spusele generalilor Halder şi Jodl, în vest, în timpul aranjamentelor de la München, rămăseseră doar treisprezece divizii, dintre care doar cinci erau formate din trupe de primă linie. Noi am suferit desigur o pierdere prin căderea Cehoslovaciei, echivalentă cu circa treizeci şi cinci de divizii. În plus, uzinele Skoda, al doilea arsenal ca importanţă din Europa centrală, care produseseră între august 1938 şi septembrie 1939 aproape tot atât cât producţia fabricilor britanice de arme în acea perioadă, au trebuit, fără voie, să treacă de partea cealaltă. În timp ce în toată Germania se lucra sub presiune intensă, aproape ca în timp de război, muncitorii francezi obţinuseră, încă din 1936, mult dorita săptămână de lucru de patruzeci de ore. Şi mai dezastruoasă era modificarea forţei relative a armatelor franceză şi germană. Cu fiecare lună care trecea, după 1938, armata germană creştea nu doar ca număr de formaţiuni şi acumulare de rezervişti ci şi în calitate şi maturitate. Avansarea în instruire şi eficienţă ţinea pasul cu echipamentul tot mai numeros. Armata franceză nu dispunea de o asemenea îmbunătăţire sau expansiune. Ea era depăşită la fiecare cotitură. În 1935, Franţa, fără aliaţii ei anteriori, ar fi putut invada şi ocupa Germania, aproape fără lupte serioase. În 1936, încă nu exista îndoială asupra forţei ei covârşitor superioare. Noi ştim acum, în urma dezvăluirilor germane, că aceasta a continuat în 1938 şi tocmai cunoaşterea slăbiciunii lor a îndemnat înaltul comandament german să facă totul pentru a-l reţine pe Hitler de la fiecare dintre loviturile lui de succes prin care i s-a mărit faima. În anul de după München, pe care îl examinăm acum, armata germană, deşi încă mai slabă în rezervişti instruiţi decât cea franceză, se apropia de eficienţa maximă. Întrucât se baza pe o populaţie dublă decât a Franţei, era doar o chestiune de timp până putea deveni mai puternică conform oricărui test. Germanii aveau şi un avantaj moral. Dezertarea unui aliat, mai ales din teamă de război, subminează starea de spirit a oricărei armate. Sentimentul de a fi forţaţi să cedeze îi deprimă atât pe ofiţeri cât şi pe oameni. În timp ce, de partea germană, încrederea, succesul şi sentimentul de forţă crescândă înflăcărau instinctele marţiale ale rasei, recunoaşterea slăbiciunii descuraja militarii francezi de orice grad.

* * *

Totuşi, exista o sferă vitală în care am început să depăşim Germania şi să ne îmbunătăţim poziţia. În 1938, procesul de înlocuire a avioanelor de luptă britanice biplane, de tipul Gladiator, cu tipurile moderne Hurricane şi mai târziu Spitfire tocmai începuse. În septembrie 1938, aveam doar cinci escadrile pe avioane Hurricane. În plus, se permisese scăderea rezervelor şi pieselor de schimb pentru avioanele mai vechi, pentru că începeau să fie scoase din uz. Germanii erau cu mult înaintea noastră în înlocuirea cu tipuri mai noi de avioane de luptă. Ei aveau deja un număr destul de mare de ME109, împotriva cărora vechile noastre avioane ar fi mers foarte prost. În cursul anului 1939, poziţia noastră s-a îmbunătăţit cu tot mai multe escadrile reînnoite. În luna iulie a acelui an, noi aveam douăzeci şi şase de escadrile de avioane moderne de luptă, cu opt tunuri,

deşi fusese puţin timp pentru adunarea rezervelor şi pieselor de schimb necesare. În iulie 1940, în timpul bătăliei pentru Britania, aveam la dispoziţie patruzeci şi şapte de escadrile de avioane de luptă moderne.

Cât îi privea pe germani, ei îşi făcuseră cea mai mare parte a expansiunii aeriene înainte de începerea războiului, atât cantitativ cât şi calitativ. Efortul nostru a fost întârziat faţă de al lor cu aproape doi ani. Între anii 1939 şi 1940, ei au avut o creştere de doar 20 la sută, în timp ce creşterea noastră în avioane moderne de luptă a fost de 80 la sută. Anul 1938 ne-a găsit cu o tristă deficienţă la calitate şi, cu toate că în 1939 făcuserăm oarecare drum spre înlăturarea decalajului, stăteam încă relativ prost faţă de 1940, când a venit testul.

În 1938, am fi putut suferi raiduri aeriene asupra Londrei, pentru care eram pregătiţi în mod lamentabil. Totuşi, nu exista posibilitatea unei bătălii decisive aeriene a Britaniei atât timp cât germanii nu ocupaseră Franţa şi Ţările de Jos, obţinând astfel bazele necesare la distanţă apropiată de malurile noastre. Fără aceste baze, ei n-ar fi putut să-şi însoţească bombardierele cu avioanele de luptă din acea vreme. Armatele germane nu erau capabile să-i înfrângă pe francezi în 1938 sau 1939.

Producţia vastă de tancuri cu care au spart frontul francez nu a existat până în 1940 şi, în faţa superiorităţii franceze în vest şi cu o Polonie încurajată în est, germanii cu siguranţă că nu şi-ar fi putut concentra întreaga lor forţă aeriană împotriva Angliei, aşa cum au putut s-o facă atunci când Franţa a fost obligată să se predea. Aceasta fără a ţine seama de atitudinea Rusiei sau de rezistenţa pe care ar fi putut s-o opună Cehoslovacia. Din toate motivele de mai sus, acel an de respiro, despre care s-a spus că a fost „câştigat" la München, a lăsat Britania şi Franţa într-o poziţie mult mai nefavorabilă în comparaţie cu Germania lui Hitler, decât în timpul crizei de la München.

* * *

În sfârşit, mai trebuie avut în vedere acest fapt descumpănitor că, într-un singur an, 1938, Hitler a anexat la Reich şi a adus sub conducerea sa absolută 6 750 000 austrieci şi 3 500 000 sudeţi, în total peste zece milioane de supuşi, lucrători şi soldaţi. Într-adevăr, balanţa se înclinase în favoarea lui.

Capitolul XV
PRAGA, ALBANIA ŞI GARANŢIA DATĂ POLONIEI

După ce uşurarea provocată de înţelegerea de la München s-a erodat, domnul Chamberlain şi guvernul său s-a trezit confruntat cu o dilemă ascuţită. Premierul spusese: „Cred că asta înseamnă pace pentru epoca noastră." Dar majoritatea colegilor lui voiau să folosească acest „epoca noastră" ca să se reînarmeze cât mai curând posibil. În această problemă, în sânul cabinetului a apărut o divizare. Sentimentul de alarmă pe care îl trezise criza de la München, dezvăluirea flagrantă a deficienţelor noastre, mai ales în domeniul tunurilor antiaeriene, dictau vehement reînarmarea. Iar aceasta era bineînţeles criticată de guvernul german şi de presa inspirată de acesta. Totuşi, nu exista îndoială cu privire la opinia naţiunii britanice. Deşi se bucura că fusese scăpată de război datorită primului-ministru şi striga ca un ecou lozinci de pace, simţea o acută nevoie de arme. Toate departamentele armatei şi-au prezentat alarmantele lipsuri dezvăluite de criză. Cabinetul a ajuns la un compromis acceptabil pe baza tuturor pregătirilor posibile, fără tulburarea comerţului ţării şi fără iritarea germanilor şi italienilor prin măsuri pe scară mare.

Domnul Chamberlain a continuat să creadă că trebuia doar să obţină un contact personal cu dictatorii ca să efectueze o îmbunătăţire importantă în situaţia lumii. El nu ştia că deciziile fuseseră luate. Într-o stare de spirit plină de speranţă, a propus ca el şi Lordul Halifax să facă o vizită în Italia, în ianuarie. După o oarecare amânare, s-a primit o invitaţie şi, la 11 ianuarie 1939, a avut loc întâlnirea. Te face să roşeşti citind în jurnalul lui Ciano comentariile care se făceau în spatele scenei italiene despre ţara noastră şi despre reprezentanţii ei. „În cele din urmă, scrie Ciano, vizita a avut loc la un nivel scăzut... Contactul efectiv nu s-a realizat. Cât de departe suntem de oamenii aceia! E o altă lume. Am discutat despre asta după cină, la Duce. «Oamenii aceştia» a spus Mussolini, nu sunt făcuţi din acelaşi aluat ca Francis Drake şi ceilalţi magnifici aventurieri care au creat imperiul. Ei sunt, în fond, odraslele obosite ale

unui lung şir de oameni bogaţi." „Britanicii", nota Ciano, „nu vor să lupte. Ei încearcă să dea înapoi cât pot de încet, dar nu vor să lupte... Convorbirile noastre cu englezii s-au terminat. Nu s-a realizat nimic. I-am telefonat lui Ribbentrop şi i-am spus că a fost un fiasco, absolut fără conţinut..." Apoi, două săptămâni mai târziu, scria: „Lordul Perth [ambasadorul britanic] ne-a supus spre aprobare conţinutul discursului pe care Chamberlain îl va ţine în Camera Comunelor, pentru ca noi să facem sugestii de modificări dacă este necesar." Ducele l-a aprobat şi a comentat: „Cred că este prima dată când şeful guvernului britanic a supus unui guvern străin conţinutul unuia dintre discursurile sale. E un semn rău pentru ei."* Totuşi, în cele din urmă, Ciano şi Mussolini au fost cei care au mers la pierzanie.

Între timp, în aceeaşi lună ianuarie 1939, Ribbentrop s-a dus la Varşovia ca să continue ofensiva diplomatică împotriva Poloniei. Absorbirea Cehoslovaciei avea să fie urmată de încercuirea Poloniei. Prima etapă urma să fie ruperea Poloniei de mare, prin afirmarea suveranităţii germane în Danzig şi prin prelungirea controlului german în Baltica, până la portul lituanian vital Memel. Guvernul polonez a dat dovadă de o rezistenţă puternică la această presiune şi, un timp, Hitler a urmărit şi a aşteptat anotimpul potrivit pentru campanie.

În a doua săptămână a lui martie, s-au înteţit zvonurile despre mişcări de trupe în Germania şi Austria, în special în regiunea Viena-Salzburg. Se informa că patruzeci de divizii germane erau mobilizate pe picior de război. Încrezători în sprijinul german, slovacii plănuiau să-şi separe teritoriul de Republica Cehoslovacă. Ministrul de Externe polonez, colonelul Beck, uşurat văzând că vântul teutonic sufla în altă direcţie, a declarat public la Varşovia că guvernul său are o simpatie deplină faţă de aspiraţiile slovacilor. Cardinalul Tiso, conducătorul slovac, a fost primit de Hitler la Berlin cu onorurile cuvenite unui prim-ministru. Pe data de 12, domnul Chamberlain, întrebat în Parlament despre garantarea graniţelor cehoslovace, a reamintit Camerei că propunerea se referea doar la o garanţie împotriva unei agresiuni neprovocate. O asemenea agresiune nu avusese însă loc. Dar n-a avut mult de aşteptat.

* * *

Un val de optimism pervers cuprinsese Britania în acele zile de martie 1939. În ciuda tensiunii crescânde din Cehoslovacia sub intensele presiuni germane din afară şi din interior, miniştrii şi ziarele care se identificau cu înţelegerea de la München nu şi-au pierdut credinţa în politica în care au atras naţiunea. La 10 martie, ministrul de Interne s-a adresat alegătorilor în legătură cu speranţele lui privind un Plan de pace pe cinci ani, care să ducă cu timpul la crearea unei „Epoci de aur". Se mai discuta cu speranţă despre un tratat comercial cu Germania. Faimoasa revistă *Punch* a publicat o caricatură ce îl reprezenta pe John Bull trezindu-se uşurat dintr-un coşmar, în timp ce toate zvonurile rele, fantasmele şi bănuielile

* *Ciano's diary*, 1919-43 (ed. Malcolm-Muggeridge) pag. 9, 10.

nopţii zburau afară pe fereastră. Chiar în ziua apariţiei caricaturii, Hitler a lansat un ultimatum guvernului ceh, care acum era lipsit de linia sa de fortificaţii, ca urmare a deciziilor de la München. Trupele germane au ocupat Praga şi au asumat controlul absolut asupra statului, fără ca acesta să opună rezistenţă. Îmi amintesc că şedeam cu domnul Eden în sala de fumat a Camerei Comunelor, când au sosit ediţiile ziarelor de seară cu relatarea evenimentului. Chiar şi cei ca noi, care nu ne făceam iluzii şi am mărturisit-o cu sinceritate, am fost uimiţi de violenţa bruscă a acestui ultragiu. Era greu de crezut că, în ciuda atâtor informaţii secrete, guvernul Majestăţii Sale să fie atât de în afara realităţii. Ziua de 14 martie a fost martora dizolvării şi subjugării Republicii Cehoslovace. Slovacii şi-au declarat oficial independenţa. Trupele ungare, sprijinite pe ascuns de Polonia, au trecut în provincia răsăriteană a Cehoslovaciei sau Ucraina sub-carpatină, pe care o revendicau. Hitler, sosit la Praga, a proclamat un protectorat german asupra Cehoslovaciei, care astfel a fost încorporată Reichului.

În ziua de 15, domnul Chamberlain a trebuit să spună în Cameră: „Ocuparea Boemiei de către forţele militare germane a început azi dimineaţă la ora şase. Guvernul ceh a ordonat poporului său să nu opună rezistenţă." Apoi, a continuat să declare că garanţia pe care o dăduse Cehoslovaciei nu mai avea valabilitate, după părerea sa... „întrucât situaţia s-a schimbat, dat fiind că Dieta slovacă a proclamat independenţa Slovaciei. Ca urmare a frământărilor interne, această declaraţie a pus capăt existenţei statului ale cărui frontiere ne-am propus să le garantăm şi, în consecinţă, guvernul Majestăţii Sale nu se poate considera legat de această obligaţie."

Acest lucru părea decisiv. „Este natural, a spus el în concluzie, că regretăm amarnic ceea ce s-a întâmplat acum, dar aceasta nu e un motiv de a ne abate de la drumul nostru. Să ne amintim că dorinţa tuturor popoarelor din lume rămâne în continuare concentrată asupra speranţelor de pace."

Domnul Chamberlain urma să vorbească peste două zile la Birmingham. Mă aşteptam că va accepta pe deplin ce s-a întâmplat, cu cea mai mare bunăvoinţă posibilă. Reacţia primului-ministru m-a surprins. El îşi închipuise că avea o înţelegere specială a caracterului lui Hitler şi puterea de a măsura cu isteţime limitele acţiunilor germane. Credea cu speranţă că la München a fost cu adevărat o întâlnire a unor capete şi că el, Hitler şi Mussolini au salvat împreună lumea de ororile nesfârşite ale războiului. Brusc, ca printr-o explozie, credinţa sa şi tot ce urmase acţiunilor şi argumentelor sale, s-a sfărâmat. Întrucât era răspunzător pentru grava neînţelegere a faptelor, pentru că s-a amăgit singur şi a impus greşelile sale colegilor săi subordonaţi şi nefericitei opinii publice britanice, primul-ministru, între noapte şi dimineaţă, a întors totuşi brusc spatele trecutului său. Dacă Chamberlain nu a reuşit să-l înţeleagă pe Hitler, Hitler a subestimat complet natura primului-ministru britanic. El a confundat aspectul lui civilizat şi dorinţa pasionată de pace cu o înţelegere

totală a personalității lui și a crezut că umbrela era simbolul acestuia. El nu și-a dat seama că Neville Chamberlain avea un sâmbure interior foarte puternic și că nu-i plăcea să fie trișat.

Discursul de la Birmingham a atins o notă nouă. El i-a reproșat lui Hitler o încălcare flagrantă a încrederii în legătură cu înțelegerea de la München. El a citat toate asigurările pe care le dăduse Hitler. „Aceasta este ultima pretenție teritorială pe care o am în Europa". „Nu mă va mai interesa statul ceh și pot garanta asta. Nu mai vrem cehi". „Sunt convins, a spus primul-ministru, că, după München, marea majoritate a poporului britanic a împărtășit dorința mea onestă ca această politică să fie dusă mai departe, dar astăzi îi împărtășesc dezamăgirea și indignarea că aceste speranțe au fost sfărâmate. Cum se pot împăca evenimentele din această săptămână cu acele asigurări pe care vi le-am citit?... Este oare acesta ultimul atac asupra unui stat mic, sau va fi urmat de un altul? Este oare acesta de fapt un pas în direcția unei încercări de dominare a lumii prin forță?"

Nu e ușor să-ți imaginezi o răsturnare mai mare față de starea de spirit și de politica exprimată în declarația primului-ministru din urmă cu două zile în Camera Comunelor. Trebuie să fi trecut printr-o perioadă de stres intens. În plus, schimbarea de atitudine a lui Chamberlain nu s-a oprit la vorbe. Următorul „stat mic" de pe lista lui Hitler era Polonia. Dacă ținem seama de gravitatea deciziei și de toți cei care au trebuit să fie consultați, această perioadă a fost probabil deosebit de încărcată: După două săptămâni, [31 martie] primul-ministru a spus în Parlament:

> ... În eventualitatea oricărei acțiuni care ar amenința independența poloneză iar guvernul Poloniei ar considera în consecință că e vital să reziste cu forțele sale naționale, guvernul Majestății Sale s-ar găsi imediat legat să acorde guvernului polonez tot sprijinul ce-i stă în putere. S-a dat guvernului polonez o asigurare în acest sens.
>
> Pot să adaug că guvernul francez m-a autorizat să arăt clar că, în această chestiune, este și el pe aceeași poziție cu cea a guvernului Majestății Sale... [Și, mai departe]: Dominioanele au fost informate pe deplin.

Acesta nu era momentul unor învinuiri pentru trecut. Garanția pentru Polonia a fost sprijinită de conducătorii tuturor partidelor și ai grupurilor din Cameră. „Cu ajutorul lui Dumnezeu, nu putem face altceva", am spus eu. În punctul la care am ajuns, era o acțiune necesară. Dar nimeni dintre cei care înțelegeau situația nu putea să se îndoiască asupra faptului că asta însemna, după toate probabilitățile omenești, un război major în care va trebui să ne implicăm.

În această tristă poveste a judecăților greșite ale unor oameni bine intenționați și capabili, ajungem acum la apogeu. Faptul că am ajuns cu toții la un asemenea impas îi face pe cei responsabili, oricât erau de onorabile motivările lor, să fie demni de a fi blamați în fața istoriei.

Uitați-vă înapoi și vedeți ce am acceptat sau la ce am renunțat succesiv: o Germanie dezarmată printr-un tratat solemn; o Germanie reînarmată prin violarea unui tratat solemn; superioritate aeriană sau chiar paritatea pierdută; regiunea Rinului ocupată cu forța și linia de fortificație Siegfried construită sau în construcție; crearea Axei Berlin-Roma; Austria devorată și digerată de Reich; Cehoslovacia părăsită și distrusă prin Pactul de la München, cu tot șirul ei de fortărețe în mâinile germanilor, cu puternicul arsenal Skoda producând muniție pentru armata germană; eforturile președintelui Roosevelt de a stabiliza sau clarifica situația europeană prin intervenția Statelor Unite, au fost respinse cu un gest al mâinii; dorința nedoielnică a Rusiei sovietice de a se alătura țărilor occidentale și de a merge până la capăt pentru salvarea Cehoslovaciei a fost și ea ignorată; renunțarea la serviciile a treizeci și cinci de divizii cehe împotriva armatei germane care atunci nu se maturizase încă, într-un moment când Marea Britanie putea să ofere doar două divizii pentru întărirea frontului în Franța; toate s-au risipit în vânt.

Iar acum, când toate aceste ajutoare și avantaje au fost risipite și azvârlite, Marea Britanie înaintează, ducând Franța de mână, pentru a da garanții de integritate Poloniei - aceleași Polonii care, cu o poftă de hienă, s-a alăturat, doar cu șase luni în urmă, la jefuirea și distrugerea statului cehoslovac. În 1938, avea sens să lupți pentru Cehoslovacia, când armata germană putea arunca pe frontul de vest abia o jumătate de duzină de divizii instruite, când francezii, cu șaizeci sau șaptezeci de divizii, ar fi putut cu siguranță să avanseze peste Rin sau în Ruhr. Dar acest lucru fusese considerat irațional, pripit, sub nivelul gândirii intelectuale și al moralei moderne. Iar acum, ultimele două democrații occidentale s-au declarat gata să-și pună în joc existența pentru a apăra integritatea teritorială a Poloniei. Istoria, despre care ni se spune că este doar înregistrarea tuturor crimelor, nebuniilor și nefericirilor omenirii, poate fi scormonită și scuturată pentru a găsi o paralelă la această întoarcere bruscă și completă a unei politici de cinci sau șase ani de liniștire împăciuitoare, și transformarea ei în dispoziția de a accepta un război vizibil iminent, în condiții cu mult mai rele și pe scara cea mai mare.

În plus, cum puteam proteja Polonia și să ne susținem garanția? Doar declarând război Germaniei și atacând un zid vestic mai puternic și o armată germană mai puternică decât cea din fața căreia am dat înapoi în septembrie 1938. Iată un șir de jaloane spre dezastru. Acesta este un catalog de capitulări, atât la început, când totul era mai ușor, cât și mai târziu, când lucrările deveniseră mai grele, în fața puterii germane crescânde. Dar acum, în cele din urmă, luase sfârșit atitudinea de supunere a Britaniei și Franței. Iată, venise în sfârșit hotărârea, luată în cel mai prost moment posibil și pe cea mai nesatisfăcătoare bază, care trebuia cu siguranță să ducă la măcelărirea a milioane de oameni. Iată cum o cauză dreaptă era legată acum de o bătălie mortală, după ce pârțile bune și avantajele situației au fost risipite cu atâta lipsă de prevedere. Totuși, dacă nu lupți

pentru dreptate când poţi câştiga uşor şi fără vărsare de sânge, dacă nu lupţi când victoria e sigură şi nu prea costisitoare, ajungi într-un moment când va trebui să lupţi având toate dezavantajele împotriva ta şi doar o şansă precară de supravieţuire. Dar exista o situaţie şi mai rea. S-ar fi putut să trebuiască să lupţi când nu mai este nici o speranţă de victorie, doar pentru că e mai bine să pieri decât să trăieşti ca sclavii.

* * *

Polonezii obţinuseră Teschenul datorită atitudinii lor ruşinoase faţă de lichidarea statului cehoslovac. Aveau să plătească în curând propriile lor datorii. La 21 martie, când Ribbentrop s-a întâlnit cu ambasadorul polonez la Berlin, el a adoptat un ton mai tăios decât la întâlnirile precedente. Ocuparea Boemiei şi crearea Slovaciei satelite au adus armata germană la graniţa sudică a Poloniei. Ambasadorul a explicat că omul de pe stradă din Polonia nu putea înţelege de ce Reichul şi-a asumat protecţia Slovaciei, această protecţie fiind îndreptată împotriva Poloniei. El s-a interesat de asemeni de recenta convorbire dintre Ribbentrop şi ministrul de Externe lituanian. Acestea afectau cumva Memelul? El a primit răspunsul două zile mai târziu (23 martie). Trupele germane au ocupat Memelul.

Mijloacele de a organiza o rezistenţă împotriva agresiunii germane în Europa erau aproape epuizate. Ungaria era în tabăra germană. Polonia se ţinuse departe de cehi şi nu voia să colaboreze cu România. Nici Polonia şi nici România nu ar fi acceptat intervenţia Rusiei împotriva Germaniei trecând peste teritoriile lor. Cheia unei mari alianţe era o înţelegere cu Rusia. La 19 martie, guvernul rus, profund afectat de tot ce se întâmpla şi cu toate că fusese lăsat deoparte în timpul crizei de la München, a propus o conferinţă a celor şase puteri. În această chestiune, domnul Chamberlain avea păreri hotărâte. Într-o scrisoare particulară, el „a mărturisit profunda sa neîncredere în Rusia. Nu am nici o încredere în capacitatea ei de a menţine o ofensivă efectivă, chiar dacă ar dori-o. Şi nu am încredere în mişcările ei care, după părerea mea, nu au prea mare legătură cu ideile noastre de libertate, ea fiind preocupată doar să-i tragă pe toţi ceilalţi de urechi. În plus, ea este nu numai urâtă ci şi suspectată de multe dintre statele mai mici, mai ales de Polonia, România şi Finlanda."

Propunerea sovietică pentru o conferinţă a celor şase puteri a fost, în consecinţă, privită cu răceală şi abandonată.

Posibilitatea de a scoate Italia din Axă, care fusese atât de atrăgătoare pentru calculele oficiale britanice, se evapora şi ea. La 26 martie, Mussolini a ţinut un discurs violent, ridicând pretenţii în Mediterana împotriva Franţei. La 7 aprilie 1939, în zori, forţe italiene au debarcat în Albania şi, după o uşoară luptă, au ocupat ţara. Tot aşa cum Cehoslovacia avea să fie baza de agresiune împotriva Poloniei, Albania avea să fie trambulina pentru acţiunea italiană împotriva Greciei şi pentru neutralizarea Iugoslaviei. Guvernul britanic îşi asumase deja obligaţii în nord-estul Europei, în

interesul păcii. Cum rămânea cu ameninţarea din sud-est? Flota britanică din Mediterana, care ar fi putut împiedica mişcarea italiană, fusese dispersată. Vaporul păcii lua apă prin toate încheieturile. La 15 aprilie, după declararea de către Germania a protectoratului asupra Boemiei şi Moraviei, Goering s-a întâlnit cu Mussolini şi Ciano la Roma ca să explice înaintarea pregătirilor germane de război. În aceeaşi zi, preşedintele Roosevelt a trimis un mesaj personal lui Hitler şi Mussolini cerându-le să dea o garanţie că nu vor mai comite alte agresiuni timp de zece „sau chiar douăzeci şi cinci de ani, dacă e să privim chiar atât înainte". Ducele a refuzat mai întâi să citească documentul, apoi a remarcat: „E rezultatul unei paralizii infantile!" Nu se gândea că el va fi cel care va avea mai mult de suferit.

* * *

La 27 aprilie, primul-ministru a luat decizia serioasă de a introduce serviciul militar obligatoriu, deşi dăduse repetate asigurări împotriva unui asemenea pas. Domnului Hore-Belisha, secretarul de stat pentru Război, îi revine meritul că a forţat această trezire întârziată. Desigur, el şi-a riscat cariera politică şi câteva întâlniri cu şeful lui au avut un caracter formidabil. L-am văzut în această situaţie grea şi el nu era niciodată sigur că a doua zi va mai fi în funcţie.

Bineînţeles că introducerea recrutării în această etapă nu ne oferea o armată. Măsura se referea doar la bărbaţii de douăzeci de ani care abia urma să fie instruiţi; iar după ce aveau să fie instruiţi, trebuiau să fie înarmaţi. Era totuşi un gest simbolic, cu cele mai mari consecinţe pentru Franţa şi Polonia ca şi pentru alte naţiuni cărora le oferiserăm garanţii. În dezbateri, opoziţia nu şi-a făcut datoria. Atât Partidul Laburist cât şi cel Liberal n-au vrut să privească în faţă vechea şi adânc înrădăcinata prejudecată care a existat totdeuna în Anglia împotriva serviciului militar obligatoriu, iar conducătorii lor au găsit motive ca să se opună acestui pas. Ambele erau supărate faţă de o asemenea poziţie, simţind că erau obligate să o adopte doar din raţiuni de partid. Dar până la urmă au adoptat-o, deşi au adus o mulţime de motivări. Deosebirile de vederi se manifestau pe linie de partid, iar conservatorii şi-au pus în aplicare politica cu 180 voturi contra 143. În cuvântul meu, m-am străduit să conving opoziţia să sprijine această măsură indispensabilă; dar orice eforturi au fost în zadar. Le-am înţeles pe deplin dificultăţile, mai ales când eram confruntaţi cu un guvern căruia i se opuneau. Trebuie să înregistrez evenimentul pentru că îi lipseşte pe partizanii laburişti şi liberali de orice drept de a cenzura guvernul zilei. Şi-au arătat neînţelegerea faţă de evenimente, chiar prea clar. Ulterior aveau să le înţeleagă cu adevărat.

În martie, mă alăturasem domnului Eden şi unui număr de vreo treizeci de membri ai Partidului Conservator în depunerea unei rezoluţii pentru un guvern naţional. În cursul verii, în ţară exista o considerabilă atmosferă în favoarea acestui lucru, sau cel puţin pentru includerea mea

şi a domnului Eden în cabinet. Sir Stafford Cripps, în poziţia sa independentă, a devenit adânc îngrijorat de pericolul naţional. El m-a vizitat, pe mine şi pe diverşi miniştri, ca să cerem formarea unui guvern „al tuturor", cum îl numea el. Eu nu puteam face nimic, dar domnul Stanley, preşedintele Camerei de Comerţ, a fost adânc mişcat. El i-a scris primului-ministru, oferindu-şi propriul post dacă asta ar ajuta la o reconstruire. Domnul Chamberlain s-a mulţumit cu o luare la cunoştinţă formală.

Pe măsură ce treceau săptămânile, toate ziarele, în frunte cu *Daily Telegraph* şi mai ales *Manchester Guardian*, reflectau această mişcare de opinie. Eram surprins să văd reluarea ei zilnică şi exprimarea repetată a acestei opinii. Mii de afişe uriaşe au fost răspândite săptămâni în şir în metrou; „Churchill trebuie să revină". Zeci de voluntari tineri, bărbaţi şi femei, purtau placarde cu lozinci asemănătoare, plimbându-se în sus şi în jos prin faţa Camerei Comunelor. Eu nu aveam nici o legătură cu asemenea metode de agitaţie, dar cu siguranţă că m-aş fi alăturat guvernului, dacă aş fi fost invitat. Şi de data asta, norocul meu m-a ajutat şi toate celelalte au pornit-o mai departe în ordinea lor logică, naturală şi teribilă.

Capitolul XVI
ÎN PRAG

Am ajuns la perioada când toate relaţiile dintre Britania şi Germania ajunseseră la capăt. Acum ştim că nu a existat nici o relaţie adevărată între cele două ţări ale noastre de la venirea la putere a lui Hitler. El a sperat doar să convingă sau să sporie Britania ca să-i dea mână liberă în Europa de est, iar domnul Chamberlain s-a mulţumit cu speranţa de a-l linişti şi a-l schimba în bine. Totuşi, venise timpul ca iluziile guvernului britanic să se destrame. Guvernul se convinsese în cele din urmă că Germania voia război, iar primul-ministru oferea garanţii şi contracta alianţe cât mai putea, în toate direcţiile posibile, indiferent dacă eram în situaţia să dăm sau nu vreun ajutor ţărilor în cauză. La garanţia dată Poloniei, am adăugat o garanţie, dată Greciei şi României, iar la acestea se adăuga o alianţă cu Turcia.

Trebuie să reamintim trista hârtie pe care a semnat-o Hitler la München la cererea domnului Chamberlain şi pe care acesta o fluturase triumfător în faţa mulţimii, când a coborât din aeroplan la Heston. În aceasta, el a invocat cele două legături care presupunea că existau între Britania şi Germania şi anume înţelegerea de la München şi Tratatul naval anglo-german. Subjugarea Cehoslovaciei a distrus-o pe prima; la 28 aprilie, Hitler a măturat-o şi pe a doua. El a denunţat de asemeni şi Pactul de neagresiune germano-polonez. El a motivat asta prin garanţia anglo-poloneză.

Guvernul britanic trebuia să ia urgent în considerare implicaţiile practice ale garanţiilor date Poloniei şi României. Nici una dintre aceste asigurări nu avea o valoare militară decât în cadrul general al unei înţelegeri cu Rusia. Tocmai având în vedere acest obiectiv, la 15 aprilie au început la Moscova convorbiri între ambasadorul britanic şi domnul Litvinov. Având în vedere felul cum fusese tratat până atunci guvernul sovietic, nu se putea aştepta prea mult acum de la acesta. Totuşi, la 16 aprilie, guvernul sovietic a făcut o ofertă oficială, al cărei text nu a fost publicat, privind crearea unui front de asistenţă mutuală între Marea Britanie, Franţa şi U.R.S.S. Cele trei puteri, cu Polonia în plus, dacă era posibil, urmau să acorde garanţii acelor state din Europa centrală şi răsăriteană care erau ameninţate de agresiunea germană. Obstacolul în calea acestei înţelegeri era tocmai groaza acestor ţări învecinate de a primi ajutor

sovietic sub forma armatelor sovietice care să mărşăluiască pe teritoriul lor pentru a le apăra de germani şi eventual să le încorporeze în sistemul comunist sovietic, al căror oponenţi vehemenţi erau. Polonia, România, Finlanda şi cele trei ţări Baltice, nu ştiau de ce anume se tem mai mult, de agresiunea germană sau de ajutorul rusesc. Această alegere hidoasă a paralizat politica britanică şi franceză.

Nu începe îndoială, chiar după cunoştinţele pe care le are acum, că Britania şi Franţa ar fi trebuit să accepte oferta rusească, să proclame Tripla alianţă şi să lase ca metoda prin care putea fi făcută efectivă în caz de război să fie stabilită între aliaţii angajaţi în lupta împotriva unui duşman comun. În asemenea condiţii, predomină o atmosferă diferită. În timpul războiului, aliaţii au tendinţa să se încline mult în faţa dorinţelor celorlalţi, mai ales când biciul luptei loveşte pe front, şi acceptă tot felul de expediente, care în timp de pace, ar fi privite cu groază. În cadrul unei Mari alianţe, aşa cum ar fi putut deveni aceasta, nu ar fi fost uşor pentru un aliat să intre pe teritoriul altuia fără să fie invitat.

Dar domnul Chamberlain şi Ministerul de Externe au rămas deconcertaţi de această enigmă a Sfinxului. Când evenimentele se succed atât de repede şi într-un asemenea şuvoi extraordinar, ca în acest moment, este înţelept să faci doar câte un pas. Alianţa Britaniei, Franţei şi Rusiei ar fi provocat o adâncă alarmă în Germania în 1939, şi nimeni nu poate dovedi că războiul nu ar fi putut fi evitat. Pasul următor putea fi făcut cu o putere superioară de partea Aliaţilor. Ei ar fi putut recăpăta iniţiativa prin diplomaţie. Hitler nu putea porni războiul pe două fronturi, lucru pe care îl condamnase el însuşi, dar nici nu putea să se opună. Păcat că Hitler nu a fost pus în această situaţie dificilă, care putea foarte bine să-l coste viaţa. Oamenii de stat nu sunt nevoiţi să rezolve doar probleme uşoare. Acestea se rezolvă adesea singure. Tocmai acolo unde balanţa oscilează, iar raporturile de forţe sunt învăluite în ceaţă, se prezintă ocazia deciziilor care să salveze lumea. Pentru că ne-am băgat singuri în această situaţie îngrozitoare din anul 1939, era vital să ne agăţăm de speranţa cea mai mare. Dacă, de exemplu, domnul Chamberlain ar fi răspuns ofertei ruse, „Da. Hai să ne unim toţi trei şi să-i rupem gâtul lui Hitler" sau cu alte vorbe dar în sensul acesta, Parlamentul ar fi aprobat, Stalin ar fi înţeles, iar istoria ar fi luat poate un alt curs. Oricum, nu putea lua unul mai rău.

De fapt, a fost o tăcere îndelungată, în timp ce se pregăteau jumătăţi de măsură şi compromisuri judicioase. Această amânare a fost fatală pentru Litvinov. Ultima lui încercare de a aduce problema la o decizie hotărâtă a puterilor occidentale a eşuat. Meritele noastre erau foarte scăzute. Era necesară o cu totul altfel de politică externă pentru siguranţa Rusiei şi trebuia găsit un nou exponent. La 3 mai, un comunicat oficial de la Moscova anunţa că domnul Litvinov a fost eliberat din funcţia de ministru de Externe la cererea sa şi că însărcinările lui vor fi preluate de premier, domnul Molotov. Eminentul evreu, ţinta antagonismului german, a fost aruncat deocamdată, ca o unealtă stricată şi, fără să i se permită un cuvânt de explicaţie, a fost scos de pe scena mondială şi împins în

obscuritate, cu o bucată de pâine şi supraveghere poliţienească. Molotov, puţin cunoscut în afara Rusiei, a devenit Comisar pentru probleme externe, având cea mai strânsă legătură cu Stalin. El era liber faţă de toate declaraţiile anterioare, liber de atmosfera Ligii Naţiunilor şi capabil să se mişte în toate direcţiile pe care le putea cere autoconservarea Rusiei. Exista de fapt o singură direcţie în care probabil avea să se mişte acum. El fusese din totdeauna în favoarea unui aranjament cu Hitler. Guvernul sovietic era convins, după München şi după multe altele, că nici Britania şi nici Franţa nu vor lupta până nu vor fi atacate, iar atunci nu vor mai fi folositoare. Furtuna care se aduna era gata să izbucnească. Rusia trebuia să aibă grijă de ea însăşi.

Brusca şi artificiala întoarcere a politicii ruseşti a fost o metamorfozare de care sunt capabile doar statele totalitare. Trecuseră doar doi ani de când conducătorii armatei ruse şi câteva mii dintre ofiţerii ei cei mai capabili fuseseră măcelăriţi tocmai pentru înclinarea care acum devenea acceptabilă pentru acea mână de stăpâni îngrijoraţi de la Kremlin. Progermanismul însemnase erezie şi trădare. Acum, peste noapte, aceasta era politica de stat şi era vai de aceia care îndrăzneau să o conteste şi chiar de aceia care nu erau destul de iuţi ca să facă această cotitură.

Pentru această sarcină, nimeni nu era mai potrivit şi mai bine înzestrat decât noul ministru de Externe.

* * *

Figura pe care Stalin o adusese acum la amvonul politicii externe sovietice merită o descriere, care nu era la dispoziţia guvernelor britanic şi francez la vremea respectivă. Viaceslav Molotov era un om de o abilitate deosebită şi de o cruzime cu sânge rece. Supravieţuise groaznicelor nenorociri şi suferinţe la care fuseseră supuşi vechii conducători bolşevici în anii revoluţiei triumfătoare. Trăise şi prosperase într-o societate în care intriga mereu variată era însoţită de o constantă ameninţare cu lichidarea persoanelor. Cu un cap ca un obuz de tun, cu mustaţa neagră şi ochi poruncitori, cu faţa uscată, cu o uşurinţă verbală şi o comportare imperturbabilă, acestea se potriveau cu îndemânarea şi calităţile sale. El era mai potrivit decât oricare alt om să fie agent şi instrument al politicii unei maşini incalificabile. M-am întâlnit cu el doar pe picior de egalitate, în discuţii în care uneori apărea un uşor umor, sau la banchete unde el propunea cu veselie un şir întreg de toasturi convenţionale şi fără nici un sens. Nu am văzut niciodată o altă fiinţă umană care să reprezinte mai perfect conceptul modern de robot. Dar cu toate acestea, el era în aparenţă un diplomat raţional şi bine lustruit. Ce însemna el pentru subalternii lui nu ştiu să spun. Ce reprezenta el pentru ambasadorul Japoniei din anii când, după Conferinţa de la Teheran, Stalin a promis că va ataca Japonia de îndată ce armata germană avea să fie bătută, se poate deduce din conversaţiile lui înregistrate. O întrevedere după alta, delicată, cercetătoare, neobişnuită, era condusă cu perfect calm, cu un scop impenetrabil şi o corectitudine oficială, rece. Nu lăsa deschisă nici o fisură. Nu crea nici o

disonanţă inutilă. Zâmbetul lui ca o iarnă siberiană, vorbele lui măsurate cu grijă şi adesea înţelepte, comportarea afabilă, îl făceau să fie agentul perfect al politicii sovietice într-o lume mortală. Corespondenţa cu el în probleme disputate era totdeauna inutilă, iar dacă era împinsă prea departe, se termina cu minciuni şi insulte despre care lucrarea de faţă va da imediat câteva exemple. O singură dată mi s-a părut că a avut o reacţie naturală, umană. Aceasta s-a întâmplat în primăvara anului 1942, când a aterizat în Britania, la întoarcerea din Statele Unite. Semnaserăm Tratatul anglo-sovietic şi el urma să-şi facă periculosul zbor spre casă. La poarta grădinii din Downing Street, pe care o foloseam ca ieşire secretă, l-am apucat de braţ şi ne-am uitat unul în ochii celuilalt. Brusc, el păru adânc mişcat. Dincolo de chip a apărut omul. A răspuns cu aceeaşi strânsoare a braţului meu. În tăcere, ne-am dat mâna. Dar atunci eram cu toţii împreună şi era vorba de moarte sau viaţă pentru tot grupul. Prăpădul şi ruina îl însoţiseră în toate zilele sale, fie atârnând ameninţătoare deasupra lui, fie provocate de el altora. Desigur, maşina sovietică găsise în Molotov un reprezentant capabil şi în multe privinţe fermecător – totdeauna credincios partidului şi discipol al comunismului. Cât de bucuros sunt eu la sfârşitul vieţii mele că nu am avut de îndurat stresul pe care l-a avut el de suferit! Mai bine nu s-ar fi născut. În conducerea treburilor externe, Mazarin, Talleyrand, Metternich l-ar primi bucuroşi în compania lor, dacă ar exista o altă lume în care bolşevicii şi-ar permite să se ducă.

Din momentul când Molotov a devenit ministru de Externe, politica lui a urmărit să obţină un aranjament cu Germania pe seama Poloniei. Negocierile ruseşti cu Britania au început lent, iar la 19 mai problema a fost ridicată în Camera Comunelor. Dezbaterea, care a fost scurtă şi serioasă, s-a restrâns practic la conducătorii de partide şi la proeminenţi foşti miniştri. Domnul Lloyd George, domnul Eden şi cu mine am prezentat guvernului nevoia vitală a unui aranjament imediat cu Rusia, cu un caracter foarte amplu şi în termeni de egalitate. Primul-ministru a răspuns şi, pentru prima dată, şi-a dezvăluit părerea despre oferta sovietică. O primise cu răceală şi, într-adevăr, cu dispreţ; şi părea să arate aceeaşi lipsă de simţ al proporţiilor ca şi atunci când a respins propunerile lui Roosevelt, cu un an în urmă. Attlee, Sinclair şi Eden au vorbit pe linia generală a iminenţei pericolului şi a necesităţii alianţei cu Rusia. Nu încăpea îndoială că totul era acum prea târziu. Eforturile noastre se părea că ajunseseră la un impas. Guvernele polonez şi român acceptau garanţia britanică, dar nu erau pregătite să accepte o acţiune similară, în aceeaşi formă, din partea guvernului rus. O atitudine asemănătoare era dominantă în alt centru strategic vital, Ţările Baltice. Guvernul sovietic a arătat clar că va adera la un pact de asistenţă mutuală, numai dacă Finlanda şi Ţările Baltice sunt incluse într-o garanţie generală. Toate cele patru ţări au refuzat în acel moment şi poate că, în groaza lor, ar fi refuzat de mult timp o asemenea condiţie. Finlanda şi Estonia au afirmat chiar că vor considera o garanţie extinsă asupra lor, fără consimţământul lor, drept un act de agresiune. La 7 iunie, Estonia şi Letonia au semnat pacte de

neagresiune cu Germania. Astfel, Hitler a pătruns cu uşurinţă în sistemul de apărare tardiv şi nehotărât al coaliţiei împotriva lui.

Vara înainta, pregătirile de război continuau să se desfăşoare în toată Europa, iar atitudinea diplomaţilor, discursurile politicienilor şi dorinţele omenirii contau din zi în zi tot mai puţin. Mişcările de trupe germane păreau să prevestească rezolvarea cu forţa a disputei cu Polonia cu privire la Danzig, ca un lucru preliminar în vederea asaltului asupra Poloniei însăşi. La 10 iunie domnul Chamberlain şi-a expus în Parlament îngrijorarea sa şi a repetat intenţia de a sta alături de Polonia, dacă independenţa ei ar fi ameninţată. Fără să ţină seama de realitate, guvernul belgian, în mare măsură sub influenţa regelui, a anunţat că este împotriva unei convorbiri ale Statului Major Belgian cu cele ale Angliei şi Franţei şi că Belgia intenţiona să păstreze o strictă neutralitate. Valul evenimentelor a adus o întărire a legăturilor între Anglia şi Franţa şi la o strângere a rândurilor în interior. În luna iulie, a fost un du-te-vino între Paris şi Londra. Sărbătorirea zilei de paisprezece iulie a fost ocazia manifestării unităţii anglo-franceze. Eu am fost invitat să particip la strălucitorul spectacol. Când am plecat de la Le Bourget, după paradă, generalul Gamelin mi-a sugerat să vizitez frontul francez. „N-aţi văzut încă sectorul Rinului, a spus el. Veniţi în august; o să vă arătăm totul." În consecinţă, s-a făcut un plan şi, la 15 august, generalul Spears şi cu mine am fost primiţi de prietenul lui apropiat, generalul Georges, comandant şef al armatelor de pe frontul de nord-est şi eventual succesor la comanda supremă. Am fost încântat să-l întâlnesc pe acest ofiţer agreabil şi competent şi am petrecut în compania lui următoarele zece zile, dezbătând probleme militare şi luând contact cu Gamelin, care inspecta şi el anumite puncte în aceste părţi ale frontului.

Începând cu cotul Rinului, lângă Lauterbourg, am traversat întreaga secţiune, până la graniţa elveţiană. În Anglia, ca şi în 1914, oamenii, lipsiţi de griji, se bucurau de vacanţe şi se jucau în nisip cu copiii lor. Dar aici, de-a lungul Rinului, străluceau altă lumină, toate podurile temporare peste râu fuseseră înlăturate spre un mal sau altul. Podurile permanente erau serios păzite şi minate. Ofiţeri de încredere erau de pază zi şi noapte ca, la un semnal, să apese pe butoane şi să le arunce în aer. Fluviul, umflat de zăpada topită din Alpi, curgea trist. Avanposturile franceze se ghemuiau în mici şanţuri printre tufişuri. Doi sau trei dintre noi am putut înainta până la malul apei, dar nu era cazul să ne constituim în ţintă. La vreo trei sute de metri mai departe, ici colo printre tufişuri, se puteau vedea siluete germane lucrând destul de agale la tranşeele lor, cu sapa şi târnăcopul. Tot sectorul malului de la Strasbourg fusese deja evacuat de civili. Am stat pe pod şi m-am uitat la două trei maşini care l-au traversat. La ambele capete, au avut loc prelungite discuţii cu privire la paşapoarte şi la persoane. Aici, postul german se afla la mai puţin de o sută de metri de cel francez. Nu era nici o legătură între ele. Totuşi, în Europa era pace. Nu exista un conflict între Germania şi Franţa. Rinul continua să curgă în valuri cu nouăsprezece kilometri pe oră. Una sau două canoe cu băieţi au trecut repede pe curentul apei. Nu am mai văzut Rinul decât

cinci ani mai târziu, în martie 1945, când l-am traversat într-o barcă mică, împreună cu mareşalul Montgomery. Dar asta s-a întâmplat lângă Wesel, mult mai la nord.

Cel mai remarcabil lucru pe care l-am înţeles în timpul vizitei mele a fost completa acceptare a defensivei care domina gazdele mele franceze cele mai responsabile şi care mi s-a relevat în mod irezistibil. Stând de vorbă cu aceşti înalţi ofiţeri foarte competenţi, aveai sentimentul că germanii erau mai puternici şi că francezii nu mai aveau impulsul vital de a organiza o mare ofensivă. Franţa ar lupta pentru existenţa ei – *Voilà tout!* Aici era linia Siegfried, fortificată cu toată forţa de foc puternică a armatelor moderne. Şi eu simţeam în oase oroarea ofensivelor de pe Somme şi de la Passechendaele. Germanii erau desigur mult mai puternici decât în epoca Münchenului. Noi nu cunoşteam îngrijorările adânci pe care le simţea înaltul lor comandament. Ne-am permis noi înşine să ajungem într-o asemenea stare, fizică şi psihologică, încât nici o persoană cu răspundere – până în acel moment eu nu aveam răspunderi – nu putea acţiona decât pe baza presupunerii, care era adevărată, că patruzeci şi două de divizii germane, pe jumătate echipate şi instruite, păzeau frontiera lor lungă, de la Marea Nordului până în Elveţia. Asta în comparaţie cu doar treisprezece în perioada München.

* * *

În aceste ultime săptămâni, temerile mele erau că guvernul Majestăţii Sale va da înapoi de la a declara război Germaniei dacă aceasta va ataca Polonia. Nu încape îndoială că, de data asta, domnul Chamberlain se hotărâse să se lanseze, oricât de neplăcut îi era acest lucru. Dar încă nu-l cunoşteam aşa de bine cum l-am cunoscut un an mai târziu. Mă temeam că Hitler ar putea încerca o nouă cacealma, cu o nouă violenţe sau o nouă armă care să uimească sau să facă să se mire Cabinetul supraîncărcat. Din când în când, profesorul Lindemann mi-a vorbit despre energia atomică. De aceea i-am cerut să-mi spună cum stăteau lucrurile în acest domeniu, iar după conversaţie, am scris următoarea scrisoare lui Kingsley Wood, secretarul de stat al Aerului, cu care aveam relaţii destul de strânse:

> Acum câteva săptămâni, unul dintre ziarele duminicale a răspândit povestea uriaşei energii care poate fi eliberată din uraniu prin recent descoperitul lanţ de procese care are loc atunci când acest tip special de atom este spart de neutroni. La prima vedere, aceasta ar părea că duce la apariţia unui nou exploziv de putere devastatoare. *Având în vedere aceasta, este necesar să înţelegem că, oricât de mare ar fi interesul ştiinţific al descoperirii şi poate, în final, importanţa ei practică, nu există nici un pericol ca ea să ducă la rezultate capabile de a fi puse în practică pe scară mare înainte de câţiva ani.*
>
> Există semne că, atunci când încordările internaţionale vor deveni acute, vor fi puse în circulaţie, în mod deliberat, poveşti în legătură cu adaptarea procesului la producerea unui nou explozibil secret,

teribil, capabil să radă Londra de pe faţa pământului. Coloana a cincea va face, fără îndoială, încercări să ne oblige, prin intermediul acestei ameninţări, să acceptăm o altă capitulare. Din această cauză, este imperativ necesar să afirmăm poziţia reală.

... Teama că această nouă descoperire le-ar oferi naziştilor un nou explozibil secret, sinistru, cu care să-şi distrugă duşmanii, este evident fără nici un fundament. Se vor lansa previziuni întunecate şi vor circula cu asiduitate zvonuri îngrozitoare, dar să sperăm că nimeni nu se va lăsa înşelat de acestea.

Este remarcabil cât de corectă a fost previziunea. Nu germanii au fost cei care au găsit rezolvarea. Ei au urmat o pistă greşită şi au abandonat, de fapt, cercetarea pentru bomba atomică în favoarea rachetelor sau avioanelor fără pilot, în momentul în care preşedintele Roosevelt şi cu mine luam decizii şi ajungeam la înţelegeri memorabile care vor fi descrise la locul lor, în vederea producerii pe scară mare a bombei atomice.

* * *

„Spune-i lui Chamberlain", a zis Mussolini la 7 iulie ambasadorului britanic, „că dacă Anglia este gata să lupte pentru apărarea Poloniei, Italia va pune mâna pe arme alături de aliata ei Germania". Dar, în spatele scenei, atitudinea lui era inversă. În acel moment, el nu se gândea decât cum să-şi consolideze interesele în Mediterana şi în Nordul Africii, să culeagă fructele intervenţiei în Spania şi să digere cucerirea Albaniei. Nu-i plăcea să fie atras într-un război european, doar ca Germania să cucerească Polonia. Cu toată lăudăroşenia lui în public, el ştia fragilitatea militară şi politică a Italiei mai bine ca oricine. El era gata să vorbească despre un război în 1942, dacă Germania îi va da muniţii; dar în 1939 – nu!

Cum presiunea asupra Poloniei s-a ascuţit în timpul verii, Mussolini şi-a îndreptat gândurile spre repetarea rolului său de mediator la München şi a sugerat o Conferinţă mondială pentru pace. Hitler a respins politicos asemenea idei. În august, i-a spus clar lui Ciano că intenţiona să rezolve problemele cu Polonia, că va fi obligat să se lupte cu Anglia şi cu Franţa şi că voia ca şi Italia să intre în joc. El a spus: „Dacă Anglia îşi păstrează trupele în ţară, ea poate trimite în Franţa cel mult două divizii de infanterie şi o divizie blindată. În plus, ar putea oferi câteva escadrile de bombardiere, dar nu şi avioane de luptă, pentru că forţa aeriană germană va ataca imediat Anglia iar avioanele de luptă engleze vor fi urgent necesare pentru apărare". Despre Franţa, el a spus că, după distrugerea Poloniei – care nu va dura mult – Germania va putea aduna sute de divizii de-a lungul fortificaţiilor de vest şi Franţa va fi atunci obligată să-şi concentreze toate forţele disponibile, din colonii, de la frontiera cu Italia şi din alte locuri, pe Linia Maginot, pentru o luptă pe viaţă şi pe moarte. După aceste discuţii, Ciano s-a întors întristat să raporteze stăpânului său, pe care l-a găsit şi mai adânc convins că Democraţiile vor lupta şi mai hotărât ca el însuşi să se ţină în afara luptei.

* * *

Guvernele britanic şi francez făceau acum noi eforturi de a ajunge la un aranjament cu Rusia sovietică. S–a decis să plece la Moscova un trimis special. Domnul Eden, care avusese contacte folositoare cu Stalin cu câţiva ani înainte, s–a oferit voluntar să se ducă. Această ofertă generoasă a fost respinsă de primul–ministru. În schimb, la 12 iunie, s–a încredinţat această misiune extraordinară, domnului Strang, un funcţionar capabil, dar fără vreo poziţie deosebită în afara Ministerului de Externe. Aceasta a fost o nouă greşeală. Trimiterea unei figuri atât de neînsemnate a ofensat. Este îndoielnic că el a putut măcar să străpungă crusta exterioară a organismului sovietic. Oricum, totul era acum prea târziu. Multe se întâmplaseră de când domnul Maiski venise să mă vadă la Chartwell, în septembrie 1938. Avusese loc Münchenul. Armata lui Hitler a mai avut un an să se maturizeze. Uzinele sale de muniţii, întărite de uzina Skoda, erau toate în plină producţie. Guvernului sovietic îi păsa mult de Cehoslovacia; dar Cehoslovacia fusese pierdută. Beneş era în exil. La Praga conducea un gauleitter german.

Pe de altă parte, Polonia prezenta pentru Rusia un set cu totul diferit de probleme politice şi strategice, vechi de veacuri. Ultimul lor contact major a fost bătălia de la Varşovia din 1920, când invazia armatelor bolşevice, conduse de Kameniev, a fost respinsă de Pilsudski, ajutat de sfatul generalului Weygand şi de misiunea britanică sub conducerea Lordului d'Abernon, iar apoi au fost urmărite de răzbunarea lui sângeroasă. În toţi aceşti ani, Polonia fusese un vârf de lance al antibolşevismului. Cu mâna stângă, ea ajuta statele baltice antisovietice. Dar cu mâna dreaptă, în perioada Münchenului, ajutase la dezmembrarea Cehoslovaciei. Guvernul sovietic era sigur că Polonia îl ura şi, de asemeni, că Polonia nu putea rezista atacului Germaniei. El era totuşi conştient de propriile pericole şi de nevoia de timp ca să se înlăture debandada din înaltul Comandament al armatei lor. În aceste condiţii, perspectivele misiunii domnului Strang nu erau strălucite.

Negocierile s–au învârtit în jurul problemei Poloniei şi Ţărilor Baltice care nu doreau să fie salvate de Germania de către sovietici; iar în această privinţă, nu au făcut progrese. În cursul lunii iulie, discuţiile au continuat cu intermitenţă şi, în cele din urmă, guvernul sovietic a propus ca discuţia să fie continuată pe bază militară, cu prezenţa reprezentanţilor francezi şi britanici. De aceea, guvernul britanic l–a trimis pe amiralul Drax cu o misiune la Moscova, la 10 august. Ofiţerii nu aveau o autorizaţie scrisă de a negocia. Misiunea franceză era condusă de generalul Doumenc. Din partea rusă, trata generalul Voroşilov. Acum ştim că, în acelaşi timp, guvernul sovietic a căzut de acord cu venirea la Moscova a unui negociator german. Conferinţa militară a eşuat curând, datorită refuzului Poloniei şi României de a permite tranzitarea trupelor ruseşti. Atitudinea Poloniei era: „Cu germanii riscăm să ne pierdem libertatea, cu ruşii, sufletul".*

* Citat din Reynaud, *op. cit.*, I, pag. 587.

La Kremlin, în august 1942, în primele ore ale dimineții, Stalin mi-a dat o explicație a poziției sovietice: „Ne-am format impresia, a spus Stalin, că guvernele britanic și francez nu erau hotărâte să meargă la război dacă Polonia ar fi fost atacată, dar că sperau că alinierea diplomatică a Britaniei, Franței și Rusiei îl va opri pe Hitler. Noi eram siguri că nu-l va opri." „Câte divizii, a întrebat Stalin, ar trimite Franța împotriva Germaniei în cazul mobilizării?" Răspunsul a fost, „Circa o sută". Atunci el a întrebat, „Câte va trimite Anglia?" Răspunsul a fost, „Două, iar alte două mai târziu". Stalin a mai întrebat: „Știți câte divizii va trebui să punem noi pe frontul rusesc dacă mergem la război cu Germania?" A urmat o pauză. „Mai mult de trei sute". Nu mi s-a spus cu cine a avut loc această conversație. Trebuie recunoscut că relatarea era adevărată, dar nu era favorabilă pentru domnul Strang de la Ministerul de Externe. Stalin și Molotov au socotit necesar, în scopuri de târguială, să-și ascundă intențiile reale până în ultimul moment posibil. De o remarcabilă îndemânare în duplicitate au dat dovadă Molotov și subordonații săi, la toate contactele cu ambele părți. În seara de 19 august, Stalin a anunțat Biroului Politic intenția sa de a semna un pact cu Germania. La 22 august, generalul Voroșilov nu a putut fi găsit până seara de misiunea britanică. A doua zi, Ribbentrop a sosit la Moscova. Printr-o înțelegere secretă, Germania a declarat că nu este interesată politic de Letonia, Estonia și Finlanda, dar considera Lituania ca fiind în sfera ei de influență. S-a schițat o linie de demarcație pentru împărțirea Poloniei. În țările baltice, Germania cerea doar interese economice. Pactul de neagresiune și înțelegerea secretă a fost semnat abia în noaptea de 23 august.*

În ciuda tuturor celor relatate, fără pasiuni, în acest capitol, doar despotismul totalitar din ambele țări putea să privească în față caracterul odios al unui asemenea act nefiresc. Se pune întrebarea: cine l-a urât mai mult, Hitler sau Stalin? Amândoi își dădeau seama că era doar un expedient temporar. Antagonismele dintre cele două imperii și sisteme erau mortale. Stalin a simțit probabil că, după un an de război cu puterile occidentale, Hitler ar fi un dușman mai puțin mortal pentru Rusia. Hitler și-a urmat metoda. „Câte unul". Faptul că s-a putut încheia o asemenea înțelegere marchează culmea eșecului politicii externe și al diplomației britanice și franceze pe o perioadă îndelungată.

Despre partea sovietică, trebuie spus că nevoia ei vitală era să țină desfășurarea pozițiilor armatei germane cât mai spre vest posibil, ca să dea rușilor mai mult răgaz să-și adune forțele din toate părțile uriașului lor imperiu. Rușilor li se imprimaseră în minte dezastrele armatei lor din 1914, când s-au avântat să-i atace pe germani într-un moment când aceștia erau abia parțial mobilizați. Dar acum frontierele germane erau mai avansate spre est decât în războiul anterior. Rușii trebuiau să ocupe statele baltice și o mare parte din Polonia, cu forța sau prin fraudă, înainte de a fi atacați. Dacă politica lor era dusă cu sânge rece, ea era în același timp realistă în cel mai înalt grad.

* Documentele de la Nürenberg, p. X, pag. 210 și urm.

Merită să amintim termenii Pactului.

Înaltele comandamente ale ambelor părţi se obligă să se obţină de la orice violenţă, de la orice acţiune agresivă şi orice atac al uneia împotriva celeilalte, fie individual, fie împreună cu alte puteri.

Tratatul avea să dureze zece ani şi, dacă nu era anulat de vreuna dintre părţi cu un an înainte de expirarea acestei perioade, urma să fie extins în mod automat pe încă cinci ani. A fost multă veselie şi toasturi în jurul mesei de conferinţă. Stalin a propus în mod spontan un toast pentru Führer, astfel: „Ştiu cât de mult îşi iubeşte Führerul naţiunea germană, de aceea aş vrea să beau în sănătatea lui." Se poate extrage o morală din toate acestea, care e şi foarte simplă: „Onestitatea este cea mai bună politică". Câteva exemple referitoare la acest lucru vor fi date în aceste pagini. Se va arăta că bărbaţi şi oameni de stat puternici au fost îndrumaţi greşit de calculele lor elaborate. Dar acesta este exemplul principal. Doar douăzeci şi două de luni aveau să treacă, până când Stalin şi naţiunea rusă de multe milioane aveau să plătească o amendă îngrozitoare. Dacă un guvern nu are scrupule morale, i se pare adesea că obţine mari avantaje şi libertăţi de acţiune, dar „Totul dispare la sfârşitul zilei şi totul va dispare mai deplin când se vor sfârşi toate zilele".

* * *

Vestea sinistră a căzut asupra lumii ca o explozie. Dar, orice emoţie a simţit guvernul britanic, teama nu se număra printre ele. El nu a pierdut timp şi a declarat că „un asemenea eveniment nu va afecta în nici un fel obligaţiile pe care era hotărât să şi le îndeplinească." Guvernul a luat imediat măsuri de precauţie. S-au dat ordine posturilor cheie de pe coastă şi apărării antiaeriene să se concentreze pentru apărarea punctelor vulnerabile. Telegrame de avertizare au fost trimise guvernelor din dominioane şi colonii. Toate permisiile au fost suspendate, în toate serviciile militare de luptă. Amiralitatea a dat avertizări vaselor comerciale. S-au mai luat multe alte măsuri. La 25 august, guvernul britanic a proclamat un tratat oficial cu Polonia, confirmând garanţia deja dată. Se spera că acest pas va da cea mai bună şansă înţelegerii prin negocieri directe între Germania şi Polonia, în faţa perspectivei că, dacă acestea eşuează, Britania va sta alături de Polonia. De fapt, Hitler a amânat ziua atacului. [D-Day] de la 25 august la 1 septembrie şi a intrat în negocieri directe cu Polonia, aşa cum dorea Chamberlain. Obiectivul lui Hitler nu era totuşi să ajungă la o înţelegere cu Polonia, ci să dea guvernului Majestăţii Sale toate ocaziile ca să scape de garanţii. Gândurile guvernului, ca şi ale naţiunii, se situau însă pe un alt plan. Este un fapt curios în legătură cu insularii britanici, cărora nu le place instrucţia militară şi nu au fost invadaţi de aproape o mie de ani, şi anume că atunci când pericolul se apropie şi creşte, ei devin tot mai puţin nervoşi; când este iminent, ei devin duri; când este mortal, ei sunt neînfricaţi. Aceste obiceiuri i-au salvat de câteva ori la ananghie.

Din corespondența sa cu Mussolini, în acest moment, Hitler a aflat, dacă nu ghicise deja, că nu putea conta pe intervenția armată a Italiei, în caz de război. Se pare că Ducele a aflat de la britanici și nu din surse germane, despre ultimele mișcări. Ciano notează în jurnalul lui, la 27 august: „Englezii ne-au comunicat textul propunerilor germane adresate Londrei, despre care noi n-am știut nimic."* Singura nevoie a lui Mussolini acum era ca Hitler să recunoască neutralitatea Italiei. Acest lucru i s-a acordat.

La 31 august, Hitler a emis următoarea „Directivă numărul 1, pentru conducerea războiului":

1. Acum, când s-au epuizat toate posibilitățile politice în vederea rezolvării prin mijloace pașnice a unei situații la frontiera de est, care este intolerabilă pentru Germania, am hotărât o rezolvare prin forță.

2. Atacul asupra Poloniei urmează să fie realizat conform pregătirii făcute... Data atacului, 1 septembrie 1939. Ora atacului – 04.45 [scris cu creion roșu].

3. În vest, este important ca răspunderea pentru deschiderea ostilităților să revină fără echivoc Angliei și Franței. La început, vor fi luate acțiuni pur locale împotriva unor violări minore ale frontierii.**

* * *

La întoarcerea mea de pe frontul de la Rin, am petrecut niște zile însorite la doamna Balsan, într-o companie plăcută dar foarte îngrijorată, în vechiul castel unde regele Henric de Navarra a dormit în noaptea dinaintea bătăliei de la Ivry. Se simțea adânca neliniște ce plutea peste toate și însăși lumina acestei frumoase văi a râului Eyre părea lipsită de razele ei. Activitatea de a picta mi s-a părut greu de realizat în această atmosferă de nesiguranță. La 26 august, am decis să plec spre casă, unde măcar puteam afla ce se întâmplă. I-am spus soției mele că îi voi trimite vorbă la timp. În drumul meu prin Paris, am oferit un prânz generalului Georges. El mi-a arătat toate cifrele privind armatele franceză și germană și a clasificat diviziile după calitate. Rezultatul m-a impresionat atât de tare, încât am spus pentru prima dată: „Dar voi sunteți stăpânii." El a răspuns: „Germanii au o armată foarte puternică și nu avem voie să lovim noi primii. Dacă ei vor ataca, ambele noastre țări vor fi legate de obligațiile lor".

În noaptea aceea, am dormit la Chartwell, unde îl invitasem pentru a doua zi pe generalul Ironside să stea cu mine. El tocmai se întorsese din Polonia și relatările pe care le dădea despre armata poloneză erau foarte favorabile. El văzuse un exercițiu de atac divizionar sub un baraj de tir nu lipsit de răniri. Moralul polonezilor era ridicat. El a stat cu mine trei zile și am încercat din greu să descifrăm necunoscutul. În același timp, am terminat de înălțat bucătăria din cărămizi, pe care o pregătisem anul

* Jurnalul lui Ciano, pag. 136.

** Documente Nürenberg, p. II, pag. 172.

trecut, ca un cămin pentru familia mea în anii ce vor veni. La semnalul meu, soţia mea s-a întors via Dunkerque la 30 august.

În acel timp, se ştia că în Anglia erau douăzeci de mii de nazişti germani organizaţi, ceea ce ar fi fost în concordanţă cu procedura lor din alte ţări prieteneşti, unde izbucnirea războiului era precedată de un preludiu de sabotaje şi crime. Eu nu aveam în acea vreme nici un fel de protecţie oficială şi nu voiam să cer aşa ceva, dar m-am considerat destul de cunoscut ca să-mi iau măsuri de precauţii. Aveam destule informaţii care să mă convingă că Hitler mă considera drept duşman. Fostul meu detectiv de la Scotland Yard, inspectorul Thompson, era pensionat. I-am spus să vină la mine şi să-şi aducă pistolul cu el. Mi-am scos şi armele mele, care erau bune. În timp ce unul dormea, celălalt stătea de pază. Astfel, nimeni nu putea ajunge la noi. În orele acelea, ştiam că, dacă va izbucni războiul - şi cine se putea îndoi că va izbucni? - o povară importantă va cădea asupra mea.

Capitolul XVII
RĂZBOIUL CIUDAT

Polonia a fost atacată de Germania în zorii zilei de 1 septembrie. În cursul dimineţii, s–a ordonat mobilizarea tuturor forţelor noastre. Primul–ministru m–a invitat să–l vizitez după–amiază, în Downing Street. Mi–a spus că nu vedea nici o speranţă de a evita războiul cu Germania şi că propunea formarea unui mic Cabinet de război cu miniştri fără ministere de condus. El a menţionat că a înţeles că Partidul Laburist nu este dornic să facă parte dintr–o coaliţie naţională. Avea încă speranţe că liberalii i se vor alătura. El m–a invitat să devin membru al Cabinetului de război. Am acceptat propunerea lui fără comentarii şi, pe această bază, am avut o lungă convorbire despre oameni şi măsuri.

Am fost surprins că nu am mai primit nici o veste de la domnul Chamberlain toată ziua de 2 septembrie, care a fost o zi de criză intensă. Am crezut că se făcea probabil un efort de ultim moment pentru menţinerea păcii şi acest lucru s–a dovedit adevărat. Totuşi, când Parlamentul s–a întrunit seara, a avut loc o dezbatere scurtă dar foarte înfierbântată, în care declaraţia de temporizare a primului–ministru a fost prost primită de către Cameră. Când domnul Greenwood s–a ridicat să vorbească în numele opoziţiei laburiste, domnul Amery, de pe băncile conservatorilor, a strigat la el: „Vorbeşte în numele Angliei". Fraza a fost primită cu urale puternice. Nu încăpea îndoială că atmosfera în Cameră era pentru război. Am găsit–o încă mai hotărâtă şi mai unită decât în scena similară din 3 august 1914, la care luasem de asemeni parte. Am aflat mai târziu că se dăduse Germaniei un ultimatum la 9.30 p.m. pe data de 1 septembrie şi că acesta fusese urmat de un al doilea ultimatum final la 9 dimineaţa, pe 3 septembrie.

Emisiunea de radio din dimineaţa de 3 anunţa că primul–ministru va vorbi la radio la ora 11.15 a.m.

Cuvântarea primului–ministru ne anunţa că eram deja în război şi abia terminase de vorbit, când un zgomot straniu, prelungit, plângător, care apoi ne–a devenit familiar, ne izbi urechile. Soţia mea a intrat în cameră, incitată de această criză, şi a comentat favorabil promptitudinea şi precizia germană; ne–am urcat pe acoperişul plat al casei, pentru a vedea ce se întâmplă. În jurul nostru, în lumina clară, rece, de septembrie, se ridicau acoperişurile şi turnurile Londrei. Deasupra lor, se ridicau deja,

încet, treizeci sau patruzeci de baloane cilindrice. Am dat guvernului o notă bună pentru acest semn evident de pregătire şi, cum sfertul de oră despre care ni se spusese că-l avem la dispoziţie trecuse, ne-am îndreptat spre adăpostul care ni se rezervase, cu o sticlă de coniac şi alte reconfortări medicale potrivite.

Adăpostul nostru era la circa o sută de metri în josul străzii şi consta dintr-un subsol deschis, chiar fără saci de nisip, în care erau deja adunaţi locuitori a vreo jumătate de duzină de apartamente. Toţi erau veseli şi bine dispuşi, cum sunt englezii când urmează să se întâlnească cu necunoscutul. Cum mă uitam din uşă pe strada pustie şi la camera aglomerată de jos, imaginaţia mea mă făcea să văd tablouri de ruine şi măceluri şi puternice explozii care zguduiau pământul; de clădiri care se prăbuşesc, transformate în praf şi moloz; de pompieri şi ambulanţe grăbindu-se prin fum, sub zumzetul unor aeroplane ostile. Oare nu ni se spusese tuturor cât de groaznice vor fi raidurile aeriene? Ministerul Aerului, pentru a-şi da importanţă, le exagerase cu mult puterea. Pacifiştii s-au gândit să se folosească de temerile publicului, iar acei dintre noi care făcuseră presiuni pentru pregătiri şi pentru o forţă aeriană superioară, deşi nu acceptam previziunile cele mai întunecate, eram mulţumiţi că acestea acţionau ca un imbold. Am ştiut că guvernul era pregătit în primele zile ale războiului, cu 250 000 paturi pentru răniţii de pe urma raidurilor aeriene. Aici, cel puţin, nu existaseră subestimări. Acum trebuia să vedem care erau realităţile.

După ce au trecut vreo zece minute, sunetul plângător s-a auzit din nou. Nici eu nu eram sigur dacă nu era repetarea avertizării de mai înainte, dar un bărbat a venit în fugă pe stradă, strigând: „Totul e în ordine", iar noi ne-am răspândit la locuinţele noastre. Treaba mea era să mă duc la Camera Comunelor, care se întâlnea la amiază, cu procedura ei lentă şi cu scurte rugăciuni. Acolo am primit un bilet de la primul-ministru care îmi cerea să vin în camera lui, de îndată ce dezbaterea avea să ia sfârşit. Cum stăteam la locul meu ascultând cuvântările, m-a cuprins un puternic sentiment de calm, după intensele pasiuni şi emoţii din ultimele câteva zile. Am simţit un fel de detaşare totală de treburile omeneşti şi personale. Gloria bătrânei Anglii, aşa iubitoare de pace şi prost pregătită cum era, dar rapidă şi neînfricată la chemarea onoarei, mi-a înfiorat fiinţa şi mi-a părut că ne ridică soarta în sfere depărtate de fapte lumeşti şi de senzaţii fizice. Am încercat să transmit Camerei ceva din această stare de spirit atunci când am vorbit, şi nu în zadar.

Domnul Chamberlain mi-a spus că acum avea posibilitatea să-mi ofere Amiralitatea, precum şi un loc în Cabinetul de Război. Eram foarte bucuros pentru că, deşi nu ridicasem problema, preferam o sarcină definită decât aceea de a mă apleca asupra muncii făcute de alţii, care pot fi mai buni miniştri decât cel care nu are nici un departament, oricât ar fi el de influent. Este mai uşor să dai indicaţii decât sfaturi şi e mai agreabil să ai dreptul să acţionezi, chiar într-o sferă limitată, decât privilegiul să vorbeşti despre multe. Dacă premierul mi-ar fi dat de la început posibilitatea

de a alege între Cabinetul de Război şi Amiralitate, eu aş fi ales bineînţeles Amiralitatea. Acum însă le aveam pe amândouă.

Nu mi s-a spus nimic despre când aveam să primesc postul din partea regelui şi, de fapt, n-am sărutat mâini până în ziua de 5. Dar primele ore ale războiului pot fi vitale pentru marină. De aceea, am trimis vorbă la Amiralitate că eu voi prelua funcţia şi voi sosi la ora 6. Consiliul a fost destul de amabil să semnaleze flotei că „Winston a revenit". Astfel încât am revenit în camera pe care o părăsisem cu durere şi tristeţe în urmă cu aproape un sfert de secol, când demisia Lordului Fischer a dus la înlocuirea mea din post ca Prim Lord şi a nimicit iremediabil, cum s-a dovedit, concepţia privind importanţa forţării Dardanelelor. La vreo doi metri în spatele meu, cum stăteam în vechiul meu fotoliu, era cadrul de lemn pentru hartă, pe care îl pusesem să fie fixat în 1911 şi în care rămăsese încă harta Mării Nordului pe care, în fiecare zi, pentru a concentra atenţia asupra obiectivului suprem, pusesem pe cei de la contrain formaţiile navale să înregistreze mişcările şi dispozitivul flotei germane. Din 1911, trecuse mai mult de un sfert de secol şi încă un pericol mortal ne ameninţa din partea aceleiaşi naţiuni. Din nou, apărarea drepturilor unui stat slb, ultragiat şi invadat printr-o agresiune neprovocată, ne-a forţat să tragem sabia. Din nou trebuia să luptăm pentru viaţă şi onoare, împotriva forţei şi furiei rasei germane, viteză, disciplinată şi nemiloasă. Din nou! Aşa să fie!

Imediat, Primul Lord al mării a venit să mă vadă. Îl cunoscusem puţin pe Dudley Pound în fosta mea funcţie la Amiralitate, ca pe unul dintre ofiţerii de încredere ai Lordului Fischer. Condamnasem cu putere în Parlament dispunerea flotei mediteraneene recomandată de el în momentul invaziei italiene spre Albania. Acum ne întâlneam în calitate de colegi, de ale căror relaţii strânse şi înţelegere fundamentală avea să depindă activitatea normală a vastei maşini a Amiralităţii. Ne-am uitat unul la altul cu amiciţie dar cu îndoială. Dar, din primele zile, prietenia şi încrederea noastră reciprocă a crescut şi a înflorit. Am măsurat şi am respectat marile calităţi profesionale şi personale ale amiralului Pound. În timp ce războiul, cu toate schimbările şi sorţii, ne izbea cu diferite lovituri, am devenit tot mai mult camarazi şi prieteni. Iar patru ani mai târziu, când el a murit în momentul victoriei generale asupra Italiei, am jelit cu o durere personală pe toţi cei pe care îi pierduse Marina şi naţiunea.

* * *

Aveam, după cum îşi poate da seama cititorul, o considerabilă cunoaştere a Amiralităţii şi a Marinei Regale. Cei patru ani, între 1911 şi 1915, când am avut sarcina să pregătesc flota pentru război şi să conduc Amiralitatea în primele zece luni critice, au fost cei mai vii din viaţa mea. Adunasem o cantitate imensă de informaţii detaliate şi învăţasem multe lecţii despre flotă şi despre războiul pe mare. Între timp, am studiat şi am scris mult despre treburi navale. Vorbisem în repetate rânduri despre acestea în Camera Comunelor şi am păstrat totdeauna o legătură strânsă

cu Amiralitatea şi, deşi am fost un critic al ei în aceşti ani, am cunoscut multe dintre secretele ei. Cei patru ani de activitate în Comitetul pentru cercetare al apărării antiaeriene, mi-au dat acces la toate dezvoltările moderne din domeniul radarului, care afecta acum vital serviciul militar naval. În iunie 1938, Lordul Charfield pe atunci Prim Lord al mării, mi-a arătat el însuşi şcoala antisubmarin de la Portland şi am ieşit pe mare cu distrugătoarele, la un exerciţiu de detectare a submarinelor prin folosirea aparatului Asdic. Legătura mea strânsă cu decedatul amiral Henderson, controlor al Marinei până în 1938, şi discuţiile pe care Primul Lord din acea vreme m-au încurajat să le am cu Lordul Chartfield în legătură cu proiectele unor vase de luptă şi crucişătoare, mi-au dat o vedere de ansamblu asupra sferei noilor construcţii. Eram bineînţeles familiarizat, din datele publicate, cu puterea, compoziţia şi structura flotei, actuale şi în perspectivă, şi cu marinele germană, italiană şi franceză.

* * *

Una dintre primele măsuri pe care le-am luat când am preluat Amiralitatea şi am devenit membru al Cabinetului de Război a fost să-mi formez un departament al meu de statistică. În acest scop, m-am bazat pe profesorul Lindemann, prietenul şi confidentul meu de atâţia ani. Împreună, ne-am format punctul de vedere şi estimările în legătură cu toată povestea. Acum, l-am instalat la Amiralitate, cu o jumătate de duzină de statisticieni şi economişti în care puteam avea încredere că nu vor acorda atenţie altor fapte decât realităţii. Acest grup de oameni capabili, cu acces la toate informaţiile oficiale, era în stare, sub îndrumarea lui Lindemann, să-mi prezinte continuu tabele şi diagrame ilustrând întregul război, atât cât îl cunoşteam noi. Ei examinau şi analizau necontenit toate documentele departamentale care circulau în Cabinetul de Război şi urmăreau de asemenea toate cercetările pe care doream să le fac eu.

În acea vreme, nu exista o organizaţie de statistică generală a guvernului. Fiecare departament îşi prezenta istoria pe baza cifrelor şi datelor proprii. Ministerul Aerului calcula într-un fel, cel al Războiului altfel. Ministerul Aprovizionării şi Camera de Comerţ, deşi se referau la acelaşi lucru, vorbeau dialecte diferite. Aceasta ducea uneori la neînţelegeri şi pierdere de timp, când un punct de vedere sau altul se ciocneau în Cabinet. Eu am avut totuşi, de la început, propria mea sursă de informaţii, sigură şi permanentă, fiecare sector al acesteia fiind integral legat de tot restul. Deşi acest lucru acoperea doar o parte a domeniului lui, era de ajutor pentru mine pentru a-mi forma un punct de vedere just şi cuprinzător asupra numeroaselor fapte şi cifre care curgeau spre noi.

Teribila situaţie navală din 1914 nu s-a repetat. Atunci, intrasem în război cu un raport de şaisprezece la zece în vase importante şi de doi la unu în crucişătoare. În acele zile, mobilizasem opt escadre de luptă de câte opt vase de luptă, cu o escadră de crucişătoare şi cu câte o flotilă pentru fiecare, laolaltă cu importante forţe de crucişătoare detaşate, iar eu speram la o acţiune generală, cu o flotă mai mică dar totuşi formidabilă.

Acum, flota germană abia își începuse reconstrucția și nu avea puterea nici măcar să formeze o linie de luptă. Cele două vase mari de luptă ale lor, *Bismarck* și *Tirpitz*, despre care trebuie spus că ambele au depășit limitele impuse tonajului prin Tratat, mai aveau un an până să fie gata. Crucișătoarele ușoare de luptă *Scharnhorst* și *Gneisenau*, care au fost în mod fraudulos mărite de germani de la 10 000 tone la 26 000 tone, fuseseră terminate în 1938. În afară de acestea, Germania avea la dispoziție cele trei vase de luptă „de buzunar" de 10 000 tone, *Amiral Graf Spee*, *Amiral Scheer* și *Deutschland*, împreună cu două crucișătoare cu tunuri de 95 cm, de 10 000 tone, șase crucișătoare ușoare și șaizeci de distrugătoare și vase mai mici. Astfel că nu reprezenta un pericol în ce privește forța de suprafață pentru stăpânirea de către noi a mărilor. Nu încăpea îndoială că Marina britanică era copleșitor de superioară celei germane ca putere și număr și nu aveam motive să presupunem că ar fi avut lipsuri în ce privește cunoștințele, instrucția și îndemânarea. În afara lipsei de crucișătoare și distrugătoare, flota fusese menținută la standardul ei înalt, obișnuit. Ea avea de făcut față unor îndatoriri enorme și nenumărate, mai curând decât unui conflict.

Italia nu declarase război și era deja clar că Mussolini aștepta desfășurarea evenimentelor. În această nesiguranță, și ca o măsură de precauție până se terminau toate aranjamentele noastre, am considerat că e cel mai bine să împrăștiem vasele în jurul Capului. Aveam deja de partea noastră, în afara preponderenței noastre proprii asupra Germaniei și Italiei laolaltă, puternica flotă a Franței, care, datorită remarcabilei capacități și îndelungatei conduceri a amiralului Darlan, fusese adusă la cea mai mare forță și grad de eficiență atinse vreodată de Marina franceză după epoca monarhiei. Dacă Italia avea să devină ostilă, primul nostru câmp de luptă trebuia să fie Mediterana. Cu excepția unei înțelegeri temporare, eu mă opuneam total oricăror planuri de a părăsi centrul și de a ne mulțumi să închidem capetele întinsei mări interioare. Doar forțele noastre, chiar fără ajutorul Marinei franceze și al porturilor ei fortificate, erau suficiente pentru a alunga de pe mare vasele italiene și a asigura completa stăpânire navală a Mediteranei, în două luni sau poate chiar mai repede.

* * *

Opinia ziarelor, în frunte cu *Times*, era în favoarea principiului unui Cabinet de Război cu nu mai mult de cinci sau șase miniștri, toți fiind eliberați de treburi departamentale. Doar așa, s-a argumentat, se putea avea un punct de vedere larg și concentrat asupra politicii de război, mai ales în aspectele ei mai largi. Exprimat pe scurt, „cinci bărbați care să nu aibă nimic altceva de făcut" era considerat idealul. Totuși, existau numeroase obiecții practice la un asemenea sistem. Un grup de oameni de stat detașați, oricât de mare ar fi autoritatea lor nominală, se află într-un dezavantaj serios când au de a face cu miniștri aflați în fruntea unor departamente mari, de importanță vitală. Acest lucru este adevărat mai

ales în privinţa departamentelor militare. Personajele Cabinetului de Război nu pot avea răspunderea pentru evenimentele de zi cu zi. Ei pot lua decizii majore, pot da sfaturi generale înainte sau pot critica după aceea, dar nu se pot compara, de exemplu, cu un Prim Lord al Amiralităţii sau cu un secretar de stat al Războiului sau al Aerului care, cunoscând fiecare amănunt al problemei şi sprijinit fiind de colegii săi, poartă răspunderea acţiunii. Uniţi, ei pot rezolva aproape totul, dar, de obicei, între ei sunt opinii diferite. Vorbele şi aranjamentele sunt interminabile, iar între timp torentul războiului curge mai departe. Miniştrii Cabinetului de Război ar fi rezervaţi, în mod firesc, în a critica ministrul responsabil, înarmat cu toate faptele şi cifrele. Ei ar simţi o mustrare de cuget dacă ar spori încordarea care apasă asupra celor din executivul real. Ei tind de aceea tot mai mult să fie nişte supervizori teoretici şi comentatori, citind în fiecare zi o imensă cantitate de materiale, dar nu ştiu cum să-şi folosească aceste cunoştinţe fără să facă mai mult rău decât bine. Adesea, ei nu pot face mai mult decât să arbitreze, sau să găsească un compromis în disputele interdepartamentale. Este deci nevoie ca miniştrii de la Externe şi de la departamentele de luptă să fie membri integrali ai organului suprem. De obicei, cel puţin unii dintre cei „Cinci mari" sunt aleşi mai degrabă pentru influenţa lor politică decât pentru cunoştinţele sau aptitudinile lor în domeniul operaţiunilor de război. Numărul membrilor începe atunci să crească mult, dincolo de cercul limitat conceput iniţial. Desigur, dacă primul-ministru însuşi ajunge ministru al Apărării, se obţine o concentrare puternică. Personal, când am primit însărcinarea, nu mi-a plăcut să am în jurul meu miniştri fără legături. Preferam să am de-a face cu şefi ai unor organisme decât cu consilieri. Fiecare trebuia să presteze o zi bună de muncă şi să răspundă pentru o treabă definită; în acest caz, nu face gălăgie de dragul gălăgiei sau ca să se evidenţieze.

Planul iniţial al domnului Chamberlain cu privire la un Cabinet de Război a fost aproape imediat extins, prin forţa împrejurărilor, pentru a-i include pe Lordul Halifax, ministrul de Externe, pe Lordul Samuel Hoare, Lordul Sigiliului Privat, pe Sir John Simon, ministru de Finanţe, pe Lordul Chatfield, ministru al Coordonării Apărării, şi pe Lordul Hankey, ministru fără portofoliu. La aceştia, s-au adăugat miniştrii Armatei, dintre care făceam şi eu parte acum, cu domnul Hore Belisha, secretar de stat al Războiului, şi cu Sir Kingsley Wood, secretar de stat al Aerului. În plus, era necesar să fie prezenţi la fiecare ocazie, domnul Eden, care acum revenise în guvern ca secretar al Dominioanelor şi Sir John Anderson, secretar la Interne şi ministru al Securităţii Interne, deşi nu erau membri ai Cabinetului de Război. Astfel, totalul nostru era de unsprezece.

În afară de mine, toţi ceilalţi miniştri conduseseră treburile noastre mulţi ani în ultima vreme sau erau implicaţi în situaţia în faţa căreia eram puşi, atât pe plan diplomatic cât şi militar. Eu nu avusesem o funcţie publică de aproape unsprezece ani. Deci nu aveam răspunderi pentru trecut sau pentru vreo lipsă de pregătire, care acum erau vizibile. Dimpotrivă, în ultimii şase, şapte ani, fusesem tot timpul un profet al răului care acum se adeverea în mare măsură. Astfel, înarmat cum eram

acum cu puternica maşinărie a Marinei, asupra căreia cădea povara luptei active, din acest moment nu mă simţeam defel dezavantajat, iar dacă m-aş fi simţit, sentimentul ar fi fost înlăturat de amabilitatea şi loialitatea primului-ministru şi a colegilor lui. Îi cunoşteam bine pe toţi. Majoritatea lucraserăm împreună timp de cinci ani în cabinetul domnului Baldwin şi am fost în contact prietenesc sau în controversă pe scena schimbătoare a vieţii parlamentare. Sir John Simon şi cu mine reprezentam totuşi o generaţie politică mai veche. Eu intrasem şi ieşisem din guvernul britanic timp de cincisprezece ani, iar el cam tot atâţia, înainte ca vreunul dintre ceilalţi să fi obţinut funcţii publice. Eu fusesem în fruntea Amiralităţii lor în timpul primului război mondial. Deşi primul-ministru era mai în vârstă decât mine cu câţiva ani, eu eram aproape singurul antediluvian. Aceasta putea fi o chestiune de reproşat în timp de criză, când era natural şi popular să se ceară forţa oamenilor tineri şi a ideilor noi. Am înţeles deci că va trebui să mă străduiesc să ţin pasul cu generaţia acum în putere şi cu uriaşi tineri proaspeţi, care ar putea apare oricând. În această privinţă, m-am bazat pe cunoaştere şi pe tăată energia posibilă, reală şi mintală.

În acest scop, am recurs la un mod de viaţă care mi-a fost impus la amiralitate în 1914 şi 1915 şi despre care am constatat că îmi sporeşte mult capacitatea mea de lucru zilnică. Mă culcam totdeauna, cel puţin o oră, cât se putea de devreme după-amiază, şi foloseam din plin norocoasa mea înzestrare de a adormi imediat şi adânc. În acest fel, eram capabil să fac o zi şi jumătate de muncă într-o zi. Natura nu l-a făcut pe om în stare să lucreze de la opt dimineaţa până la miezul nopţii fără această împrospătare de fericită uitare, care, chiar dacă durează doar douăzeci de minute, reînnoieşte toate forţele vitale. Îmi părea rău că trebuia să mă duc la culcare în fiecare după-amiază, ca un copil, dar eram răsplătit, putând să lucrez nopţile până la două sau chiar mai târziu – uneori mult mai târziu – până dimineaţa, şi să încep ziua următoare între opt şi nouă. Am continuat această rutină tot timpul războiului şi o recomand şi altora, atunci când şi dacă au nevoie să scoată timp îndelungat tot ce se poate de la fiinţa umană. Primul Lord al Mării, amiralul Pound, de îndată ce şi-a dat seama de tehnica mea, a adoptat-o şi el, doar că el nu se culca în pat ci aţipea în fotoliul lui. El ducea această politică atât de departe, încât adesea adormea adânc la şedinţele de Cabinet. Un singur cuvânt despre marină era însă suficient ca să-l trezească la activitate deplină. Nimic nu trecea pe lângă urechea lui vigilentă sau mintea lui înţelegătoare.

* * *

Între timp, în jurul mesei Cabinetului eram martorii distrugerii rapide şi aproape mecanice a unui stat mai slab, conform metodei şi ţelului lui Hitler. Peste o mie cinci sute de avioane moderne au fost aruncate asupra Poloniei, iar cincizeci şi şase de divizii, incluzând toate cele nouă divizii motorizate şi blindate, formau armata invadatoare, numeroasă şi bine echipată, încât polonezii nu se puteau măsura cu atacatorii lor, dar nici dispunerea lor nu era înţeleaptă. Ei şi-au răspândit forţele de-a lungul

întregii frontiere a țării lor. Nu aveau rezerve centrale. În timp ce luau o atitudine mândră și arțăgoasă împotriva ambițiilor germane, se temuseră totuși să nu fie acuzați de provocare, mobilizând la timp împotriva forțelor care se adunau în jurul lor. Treizeci de divizii, reprezentând doar două treimi din armata lor activă, erau gata, sau aproape gata să întâmpine primul șoc. Viteza evenimentelor și violența intervenției, a forței aeriene germane, i-a împiedicat pe ceilalți să ajungă pe poziții înaintate ca totul să fie sfărâmat așa că au fost implicați doar în dezastrul final. Astfel, polonezii s-au aflat în fața unei armate de două ori mai puternice, înșirați pe un perimetru lung și fără să aibă nimic în spatele lor. Ei nu erau inferiori doar ca număr. Erau foarte mult depășiți în artilerie și aveau o singură brigadă blindată care să facă față celor nouă brigăzi de Panzer, cum se numeau deja. Cavaleria, care număra douăsprezece brigăzi, a luptat cu vitejie împotriva tancurilor și a mașinilor blindate, dar nu le puteau face nimic cu săbiile și lăncile lor. Cele nouă sute de avioane din linia întâia, dintre care poate jumătate erau de tip modern, au fost luate prin surprindere și multe au fost distruse chiar înainte de a ajunge în aer. În două zile, forțele aeriene ale Poloniei au fost practic anihilate. Într-o săptămână, armata germană mușcase adânc din Polonia. Rezistența era peste tot curajoasă dar zadarnică și, la sfârșitul a două săptămâni, armata poloneză, ce număra vreo două milioane de oameni, a încetat să mai existe ca forță organizată.

Era acum rândul sovieticilor. Ceea ce ei numesc „democrație" a intrat în acțiune. La 17 septembrie, armata rusă s-a năpustit peste frontiera de răsărit a Poloniei, aproape nepăzită, și a înaintat spre vest pe un front larg. Pe data de 18, ruși s-au întâlnit cu colaboratorii lor germani, la Brest-Litovsk. Aici, în războiul anterior, bolșevicii, încălcându-și înțelegerea solemnă cu Aliații occidentali, făcuseră pace separată cu Germania Kaiserului și s-au înclinat termenilor ei aspri. Acum, la Brest-Litovsk, comuniștii ruși zâmbeau și dădeau mâna cu Germania lui Hitler. Ruinarea Poloniei și întreaga ei subjugare s-a desfășurat rapid. Rezistența Varșoviei provenind în mare măsură din ridicarea cetățenilor ei, a fost minunată dar pierdută. După multe zile de bombardamente aeriene și de tiruri de artilerie grea, care fusese rapid transferată de pe frontul de vest inactiv, pe șoselele laterale, postul de radio a încetat să mai transmită imnul național polonez și Hitler a intrat în orașul în ruină. Într-o lună, s-a terminat totul și o națiune de treizeci și cinci de milioane a căzut în ghearele nemiloase ale acelora care urmăreau nu numai cucerirea ci și sclavia și de fapt nimicirea unui mare număr de oameni.

Văzusem un specimen perfect de Blitzkrieg modern; interacțiunea strânsă pe câmpul de luptă a armatei și a forțelor aeriene; bombardarea violentă a tuturor comunicațiilor și a orașelor care par o țintă atrăgătoare; înarmarea unei Coloane a cincea active; folosirea liberă a spionilor și a parașutiștilor; și, mai presus de toate, irezistibila înaintare a marii mase de blindate. Polonezii nu aveau să fie ultimii care să îndure nenorocirea.

Capitolul XVIII
SARCINA AMIRALITĂŢII

Lumea întreagă a rămas uluită când atacul violent asupra Poloniei a fost urmat de declararea războiului împotriva Germaniei de către Britania şi Franţa, după o prelungită şi apăsătoare aşteptare. Domnul Chamberlain, într-o scrisoare particulară publicată de biograful lui, a descris acest război ca „război ciudat" iar eu am găsit expresia atât de justă şi expresivă încât am folosit-o ca titlu pentru această perioadă. Armata franceză nu a atacat Germania. Mobilizarea fiind completă, aceasta rămânea în contact, dar fără să acţioneze, de-a lungul frontului. Nici un fel de acţiune aeriană, în afară de zboruri de recunoaştere, nu au fost întreprinse deasupra Britaniei şi nici un atac asupra Franţei din partea germanilor. Guvernul francez ne-a cerut să ne abţinem de la atacuri aeriene împotriva Germaniei, spunând că asta ar provoca represalii asupra uzinelor lor de război care erau neprotejate. Noi ne-am mulţumit să aruncăm manifeste ca să-i ridicăm pe germani la o moralitate mai înaltă. Această fază a războiului pe uscat şi în aer a uimit pe toată lumea. Franţa şi Britania au rămas impasibile, în timp ce Polonia a fost distrusă sau subjugată în câteva săptămâni de întreaga forţă a maşinii de război germane. Hitler nu avea motive să se plângă.

Războiul pe mare, dimpotrivă, a început din prima oră cu toată intensitatea şi Amiralitatea a devenit centrul activ al evenimentelor. La 3 septembrie, toate vasele noastre navigau prin lume pentru treburile lor. Bruse, au fost atacate de submarinele de buzunar-U, bine amplasate dinainte, în special pe căile de acces occidentale. La ora 9 p.m., în aceeaşi seară, vasul de pasageri *Athenia*, de 13 000 tone, a fost torpilat şi s-a scufundat cu pierderea a 112 vieţi, incluzând douăzeci şi opt de cetăţeni americani. Acest ultragiu a fost aflat în întreaga lume în câteva ore. Guvernul german, pentru a evita orice neînţelegere în Statele Unite, a emis imediat o declaraţie în care se susţinea că eu personal am ordonat ca o bombă să fie plasată la bordul vasului, pentru ca, prin distrugerea acestuia să aduc prejudicii relaţiilor germano-americane. Minciuna a găsit o oarecare crezare în cercurile duşmănoase. În zilele de 5 şi 6 au fost scufundate, lângă coasta Spaniei, vasele *Bosnia*, *Royal Sceptre* şi *Rio Claro*. Toate acestea erau vase importante.

La Amiralitate, existau planuri cuprinzătoare pentru mărirea forţei

noastre antisubmarine şi mai era pregătit un plan amănunţit de construire, în timp de război, a unor distrugătoare mari şi mici şi a unor crucişătoare cu multe vase auxiliare şi care a intrat automat în funcţiune odată cu declararea războiului. Conflictul anterior dovedise meritul suveran al convoiului şi l-am adoptat imediat în Atlanticul de nord. Înainte de sfârşitul lunii, funcţionau convoaie regulate pe ocean, plecând de pe Tamisa şi din Liverpool, iar înapoi spre casă de la Halifax, Gibraltar şi Freetown. La toate nevoile noastre de a hrăni insula şi de a ne mări puterea de a duce războiul, s-au simţit acum imediat urmările pierderii paralizante a porturilor irlandeze sudice. Aceasta a impus o dureroasă restrângere a razei de acţiune a distrugătoarelor noastre, şi aşa prea puţine.

* * *

După instituirea sistemului de convoaie, următoarea nevoie vitală navală era asigurarea unei baze sigure pentru flotă. Într-un război cu Germania, Scapa Flow este punctul cu adevărat strategic, din care marina britanică poate controla ieşirile din Marea Nordului şi poate asigura blocada lor; de aceea, am simţit de datoria mea să vizitez Scapa încă din primele momente. Am obţinut deci o învoire de la şedinţele noastre zilnice de Cabinet şi-am pornit spre Wick, cu un mic număr de funcţionari, în noaptea de 14 septembrie. În următoarele două zile, mi-am petrecut cea mai mare parte a timpului inspectând portul şi intrările acestuia. M-am asigurat că funcţionau la fel de bine ca şi în războiul trecut şi că se făceau importante adăugiri şi îmbunătăţiri. Am stat cu Sir Charles Forbes, comandantul şef, pe nava lui amiral *Nelson*, şi am discutat cu el şi cu principalii săi ofiţeri nu doar despre Scapa ci şi despre toate problemele navale. Restul flotei se adăpostea la Loch Ewe, iar pe data de 17, amiralul m-a dus acolo cu *Nelson*. Intrarea în Loch era îngustă şi închisă cu câteva şiruri de plase indicatoare şi vase de patrulare, şi era dotată cu aparate Asdic şi de control la adâncime şi cu vase de pază numeroase şi active. De jur-împrejur se înălţau dealurile roşietice ale Scoţiei, în toată splendoarea lor. Gândurile mele s-au întors în urmă cu un sfert de secol, la celălalt septembrie, când l-am vizitat pe Sir John Jellicoe şi pe căpitanii lui în acelaşi golf şi i-am găsit cu lunga lor linie de nave de luptă şi crucişătoare scoase afară la ancoră, pradă aceloraşi nesiguranţe care ne frământau şi pe noi azi. Majoritatea căpitanilor şi amiralilor din acele zile muriseră sau ieşiseră la pansie. Ofiţerii superiori responsabili, care îmi erau prezentaţi în timp ce vizitam diverse vase, fuseseră tineri locotenenţi sau simpli marinari în acele zile îndepărtate. Înaintea războiului anterior, avusesem un răgaz de trei ani, în care am putut cunoaşte şi aproba numirea majorităţii înaltului personal; acum însă, toţi aceştia erau figuri noi, feţe noi. Disciplina perfectă, stilul şi ţinuta, rutina de ceremonie – totul era neschimbat. Dar o generaţie total diferită era acum în uniforme şi în funcţii. Doar vapoarele fuseseră, în majoritatea lor, construite pe vremea când eram eu la post. Nici unul nu era nou. Era o experienţă stranie, de parcă aş fi trăit o încarnare anterioară. Mi se părea că eu eram singurul

care supravieţuisem în aceeaşi funcţie pe care o deţinusem cu atât de mult timp în urmă. Dar nu; pericolele supravieţuiseră şi ele. Pericolele veneau din adâncuri şi erau mai serioase şi mai puternice, reprezentând submarinele de buzunar–U, precum şi din văzduh, pericolul de a fi descoperit în ascunzătoarea ta şi de a suferi cu greu şi poate distrugător atac!

Nimeni nu trecuse de două ori pe un drum atât de îngrozitor la un asemenea interval. Nimeni nu a simţit pericolele şi răspunderile din vârf ca mine, sau, ca să cobor la o chestiune măruntă, nu a înţeles cum sunt trataţi Primii Lorzi ai Amiralităţii când se scufundă vapoare mari şi lucrurile merg prost. Dacă vom parcurge din nou acelaşi ciclu pentru a doua oară, va trebui oare să îndur din nou durerea înlăturării mele? Fisher, Wilson, Battenburg, Jellicoe, Beatty, Pakenham, Sturdee, toţi s–au dus!

Mă simt ca unul
Care a rămas singur,
Într–o sală de banchet goală,
Cu luminile stinse,
Cu ghirlande veştejite,
De unde toţi au plecat, în afară de el.

Şi cum rămânea cu nenorocirea supremă, nemăsurată, în care ne scufundaserăm din nou în mod iremediabil? Polonia era în agonie; Franţa, doar o palidă reflectare a trecutei ei de înflăcărări războinice; colosul rusesc nu ne mai era aliat, nici măcar neutru, ba era posibil să ne devină duşman. Italia nu ne era prietenă. Japonia nu ne era aliată. America se va ridica oare din nou? Imperiul Britanic rămânea intact şi glorios de unit, dar slab pregătit, şi nu era gata de război. Încă mai aveam supremaţia pe mare. Dar eram dureros depăşiţi în număr în ce priveşte noile arme mortale din văzduh. Cumva, peisajul se întuneca.

Am luat trenul la Inverness şi am călătorit toată după–amiaza şi noaptea, până la Londra. Când am coborât la Euston, a doua zi dimineaţă, am fost surprins să–l văd pe peron pe Primul Lord al Mării. Amiralul Pound avea un aer grav. „Am veşti proaste pentru dumneata, Prim Lord. Vasul *Courageous* a fost scufundat ieri seară în Canalul Bristol." *Courageous* era unul dintre cele mai vechi portavioane ale noastre, dar un vas foarte necesar în această perioadă. I–am mulţumit că a venit să mă anunţe personal şi i–am spus: „Nu putem să ducem un război ca acesta fără ca asemenea lucruri să se întâmple din când în când. Am mai văzut aşa ceva mai de mult." Apoi, la baie şi la munca altei zile.

* * *

La sfârşitul lui septembrie, aveam puţine motive de nemulţumire faţă de rezultatele primului impact al războiului pe mare. Simţeam că preluasem efectiv marele departament pe care îl cunoşteam atât de bine şi îl iubeam cu un ochi discriminatoriu. Acum ştiam ce aveam în mână şi ce era pe drum. Ştiam unde era fiecare lucru. Vizitasem principalele porturi navale

şi cunoscusem toţi comandanţii şefi. Prin decretul de constituire a Consiliului, Primul Lord „răspunde în faţa Coroanei şi a Parlamentului pentru toate treburile amiralităţii", iar eu mă simţeam pregătit să-mi asum această datorie, atât formal cât şi în fapte.

Făcusem uriaşa, delicata şi periculoasa trecere de la pace la război. În primele săptămâni, am suferit daune prin atacarea bruscă şi contrară înţelegerilor internaţionale a vaselor comerciale, într-un război fără discriminare dus de submarinele de buzunar-U; dar sistemul convoaielor era acum în deplină desfăşurare şi vasele comerciale plecau din porturile noastre în fiecare zi, în grupuri şi cu un singur tun şi un nucleu de trăgători. Traulere echipate cu aparatură Asdic şi alte vase mici echipate cu aparate de detectare la adâncime, toate bine pregătite de Amiralitate înainte de izbucnirea războiului, erau acum folosite din plin. Simţeam cu toţii că primul atac al submarinelor de buzunar-U asupra comerţului britanic fusese stopat şi că ameninţarea era sub un control serios şi tot mai puternic. Era clar că germanii vor construi submarine cu sutele. Peste douăsprezece luni, sau cu siguranţă în optsprezece, trebuia să ne aşteptăm să înceapă cu adevărat războiul submarinelor de buzunar-U. Dar, până atunci, speram ca masa noastră de noi flotile şi vase antisubmarine, care erau principala noastră prioritate, vor fi gata să le întâmpine cu o superioritate proporţională şi efectivă.

Între timp, transportul forţei expediţionare în Franţa se desfăşura lin şi blocada Germaniei era forţată prin metode similare cu cele folosite în războiul anterior. Peste mări, crucişătoarele noastre vânau vase germane şi, în acelaşi timp, asigurau acoperirea vaselor noastre împotriva atacului prin raiduri. Navigaţia germană stătea pe loc şi 325 vase germane, totalizând aproape 750 000 tone, erau imobilizate în porturi străine. Aliaţii noştri îşi jucau şi ei rolul lor. Francezii şi-au asumat un rol important în controlul Mediteranei. În apele lor şi în golful Biscaya, ei au ajutat la lupta împotriva submarinelor de buzunar-U, iar în centrul Atlanticului, o forţă puternică, având baza la Dakar, constituia o componentă a planurilor Aliaţilor împotriva vaselor de raid de suprafaţă.

În aceeaşi lună, am fost încântat că am primit o scrisoare personală de la preşedintele Roosevelt. Îl întâlnisem doar o dată în războiul anterior. S-a întâmplat la un dineu la Gray's Inn şi am fost izbit de prezenţa lui magnifică, de tinereţea şi forţa lui. Nu a fost timp pentru nimic altceva decât pentru saluturi. El mi-a scris în data de 11: „Pentru că dumneata şi cu mine am ocupat poziţii similare în războiul mondial, vreau să ştii cât sunt de bucuros că eşti din nou la Amiralitate. Îmi dau seama că problemele sunt complicate de factori noi, dar esenţialul nu e foarte diferit. Ce vreau să ştiţi, dumneata şi primul-ministru, e că aş fi bucuros oricând dacă dumneata mă vei ţine la curent personal cu orice ai dori ca eu să ştiu. Poţi trimite oricând scrisori închise prin curierul dumitale sau al meu."

Am răspuns cu promptitudine, folosind semnătura „Persoană navală" şi astfel a început o lungă şi memorabilă corespondenţă - acoperind

aproape o mie de comunicări de fiecare parte, care a ţinut până la moartea lui, peste cinci ani.

* * *

În octombrie, ne-a izbit brusc un eveniment care a atins Amiralitatea într-un punct foarte sensibil.

Un raport potrivit căruia un submarin de buzunar-U se află *în interior la Scapa Flow* a mânat Marea Flotă în larg, în noaptea de 17 octombrie 1914. Alarma era prematură. Acum, după exact un sfert de secol, s-a adeverit. La 1.30 noaptea, la 14 octombrie 1939, un submarin de buzuanar-U german, înfruntând valurile şi curenţii, a pătruns apărarea noastră şi a scufundat vasul de luptă *Royal Oak* care stătea ancorat. La început, dintr-o salvă de torpile, doar una a atins vasul şi a produs o explozie înăbuşită. Faptul că o torpilă putea să-i lovească în siguranţa de la Scapa Flow era atât de incredibil pentru amiral şi pentru căpitanul de la bord, încât au atribuit explozia vreunei cauze interne. Douăzeci de minute au trecut până când submarinul-U, căci aşa ceva era, şi-a reîncărcat tuburile şi a tras a doua salvă. Atunci, trei sau patru torpile, lovind în succesiune rapidă, au rupt fundul vasului. În zece minute, acesta s-a răsturnat şi s-a scufundat. Majoritatea oamenilor era la posturi, dar viteza cu care s-a răsturnat vasul a făcut aproape imposibil ca cineva din compartimentele de jos să scape.

Acest episod, care trebuie privit ca o faptă de arme din partea comandantului submarinului, căpitanul Prien, a produs un şoc în opinia publică. Ar fi fost fatal din punct de vedere politic oricărui ministru responsabil pentru precauţiile dinainte de război. Fiind un nou venit, eu eram imun faţă de asemenea reproşuri, în aceste prime luni, şi, în plus, opoziţia nu a încercat să adune capital din această nenorocire. Am promis cea mai strictă anchetă. Evenimentul a arătat cât de necesar era să perfecţionăm apărarea la Scapa împotriva oricăror forme de atac, înainte de a permite efectuarea lor. Au trecut şase luni până să ne putem bucura de avantajele acesteia.

Acum, un nou şi formidabil pericol ne ameninţa viaţa. În septembrie şi octombrie, aproape o duzină de vase comerciale au fost scufundate la intrarea în porturile noastre, deşi acestea fuseseră bine curăţate de mine. Amiralitatea a bănuit imediat că fusese folosită o mină magnetică. Aceasta nu era o noutate în război; noi am început s-o folosim pe scară mică încă la sfârşitul războiului anterior; dar daunele teribile care puteau fi provocate de minele mari, plasate la mare adâncime de vapoare sau avioane, nu fuseseră pe deplin înţelese. Fără un specimen al minei, era imposibil să se creeze antidotul. Pierderile din cauza minelor, în mare parte ale aliaţilor şi neutrilor, în septembrie şi octombrie, s-au ridicat la 56 000 tone, iar în noiembrie, Hitler a fost încurajat să lase să se înţeleagă că ar deţine o „armă secretă" care nu putea fi contracarată. Într-o noapte, când eram la Chartwell, amiralul Pound a venit să mă vadă, foarte îngrijorat. Şase vase fuseseră scufundate lângă Tamisa. În fiecare zi, sute

de vapoare intrau şi ieşeau din porturile britanice iar supravieţuirea noastră depindea de mişcarea lor. Specialiştii lui Hitler trebuie să-i fi spus că acest fel de atac va aduce ruina noastră. Din fericire, el începuse pe scară mică, cu stocuri şi capacităţi de producţie limitate.

Norocul ne-a favorizat însă în mod direct. La 22 noiembrie, între 9 şi 10 p.m. a fost observat un avion german care a aruncat în mare, lângă Shoeburiness, un obiect mare, legat de o paraşută. Coasta este aici mărginită de mari suprafeţe de noroi, care se descoperă odată cu refluxul, şi era clar că, orice ar fi acel obiect, putea fi examinat şi eventual recuperat când apa scădea. Aceasta a fost şansa noastră de aur. Înainte de miezul nopţii, în aceeaşi noapte, doi ofiţeri foarte pricepuţi, locotenenţii comandanţi Ouvry şi Lewis de pe *Vernon*, centrul răspunzător pentru dezvoltarea armelor submarine, au fost chemaţi la Amiralitate, unde Primul Lord al Mării şi cu mine am discutat cu ei şi le-am ascultat planurile. La 1.30 noaptea, ei erau cu maşina în drum spre Southend, ca să înceapă sarcina periculoasă de recuperare. Înainte de a se lumina de ziuă, în 23, în întuneric complet, doar cu o lampă de semnalizare, au găsit mina la vreo 500 de metri de semnul de apă adâncă; dar întrucât acum venea fluxul, nu au putut decât să o inspecteze şi să-şi facă pregătirile să o caute după reflux.

Operaţiunea periculoasă a început după-amiază devreme, când se descoperise că o a doua mină era de asemeni în noroi, alături de prima. Ouvry şi ofiţerul Baldwin s-au ocupat de prima, în timp ce colegii lor, Lewis şi Vearn Combe, aşteptau la o distanţă sigură în caz de accident. După fiecare operaţie stabilită dinainte, Ouvry îi semnala lui Lewis, aşa încât cunoştinţele obţinute combinate ale celor patru, folosite la prima mină precum şi îndemânarea şi devotamentul lor, au fost pe deplin răsplătite. În seara aceea, unii din echipă au venit la Amiralitate şi au raportat că mina a fost recuperată intactă şi era în drum spre Portsmouth pentru examinare amănunţită. I-am primit cu entuziasm. Am adunat vreo optzeci sau o sută de ofiţeri şi oficialităţi în cea mai mare cameră a noastră şi un auditoriu emoţionat a ascultat povestea, conştient de tot ce era în joc.

Acum se cerea toată forţa şi ştiinţa Marinei; şi nu peste mult timp, încercările şi experienţele au început să dea rezultate practice. Lucram pe toate căile odată, imaginând mai întâi atacarea minei cu metode noi de dragare a minelor şi de provocare a detonării, iar în al doilea rând, folosind mijloace pasive de apărare a vaselor împotriva minelor din canalele nedragate sau ineficient dragate. Pentru acest al doilea scop, s-a găsit un sistem de demagnetizare eficientă a vapoarelor, prin înconjurarea lor cu un cablu electric. Sistemul s-a aplicat tuturor vapoarelor. Dar nenorocirile serioase continuau. Noul crucişător *Belfast* a fost lovit de o mină la 21 noiembrie, iar la 4 decembrie, vasul de luptă *Nelson* a fost lovit de o mină când intra în Loch Ewe. Totuşi, ambele vase au putut ajunge într-un port cu docuri de reparaţii. Este remarcabil eşecul contrainformaţiilor germane de a străpunge măsurile noastre de securitate pentru ascunderea daunelor suferite de *Nelson*, până la repararea vasului şi punerea lui din

nou în funcțiune. Totuși, în cazul primului, multe mii de oameni din Anglia au trebuit să cunoască faptele reale.

Experiența ne-a oferit curând noi metode de demagnetizare. Efectul moral al acestui succes a fost enorm, dar, pentru a înfrânge eforturile dușmanului, ne bazam pe munca plină de credință, curajoasă și persistentă, a celor ce dragau minele și pe îndemânarea răbdătoare a specialiștilor tehnicieni care imaginau și furnizau echipamentele pe care le foloseam. De acum încolo, în ciuda multor perioade de îngrijorare, amenințarea minelor a fost totdeauna sub controlul și, în cele din urmă, pericolul începu să scadă.

Este bine să analizăm această parte a războiului naval. O proporție semnificativă a întregului nostru efort de război a trebuit să fie consacrat combaterii minelor. O mare cantitate de bani și materiale au fost îndreptate aici de la alte sarcini și multe mii de oameni și-au riscat viața, zi și noapte, doar în dragarea minelor. Cifra de vârf a fost atinsă în iunie 1944, când aproape șaizeci de mii de oameni erau folosiți în acest scop. Nimic n-a micșorat ardoarea marinei comerciale, iar starea lor de spirit s-a îmbunătățit, odată cu complicațiile atacului cu mine și cu măsurile noastre eficiente de a le contracara. Munca și curajul lor au fost salvarea noastră. În sfera mai largă a operațiunilor navale, încă nu avusese loc o provocare majoră a poziției noastre. Asta urma abia să vină și o descriere a două conflicte majore cu vasele germane de raid de suprafață poate încheia relatarea mea despre războiul pe mare, în 1939.

* * *

Linia noastră lungă, rezistentă, de blocadă de la nord de Orkneys, formată în mare măsură de vase comerciale înarmate, intercalate cu vase de război, era desigur expusă unui atac brusc din partea vaselor germane principale și, în special, a celor două crucișătoare de luptă rapide și foarte puternice, *Scharnhorst* și *Gneisenau*. Nu puteam evita să se dea o asemenea lovitură. Speranța noastră era să-i facem pe cei care vin să se angreneze într-o acțiune decisivă.

După-amiaza târziu, la 23 noiembrie, vasul comercial înarmat *Rawalpindi*, patrulând între Islanda și Faroe, a văzut un vas inamic care se apropia repede. S-a crezut că străinul era vasul de luptă de buzunar *Deutschland* și s-a procedat în consecință. Ofițerul comandant, căpitanul Kennedy, nu-și putea face iluzii asupra felului cum se va termina o asemenea întâlnire. Vasul lui era doar un vas de pasageri transformat, cu patru tunuri de 15 centimetri, iar presupusul inamic avea șase tunuri de 29 centimetri, în afară de alt armament secundar. Totuși, a acceptat situația, luptând până la capăt pentru vasul său. Dușmanul a deschis focul de la 10 000 de metri iar *Rawalpindi* a răspuns. O asemenea acțiune nu putea ține mult, dar lupta a continuat până când, cu toate tunurile scoase din funcțiune, *Rawalpindi* s-a transformat într-o epavă în flăcări. S-a scufundat la puțin timp după aceea, cu pierderea căpitanului și a 270 marinari curajoși.

De fapt, nu fusese vasul *Deutschland*, ci două crucişătoare de luptă *Scharnhorst* şi *Gneisenau*, care s-au angajat în bătălie. Cele două vapoare părăsiseră Germania cu două zile înainte, ca să atace convoaiele noastre din Atlantic, dar întâlnind şi scufundând vasul *Rawalpindi* şi temându-se de consecinţele de a fi descoperite, şi-au abandonat restul misiunii şi s-au întors imediat în Germania. Aşadar, lupta eroică a lui *Rawalpindi* nu a fost în zadar. Crucişătorul *Newcastle*, patrulând în apropiere, a văzut lumina tirului şi a răspuns la primul apel al lui *Rawalpindi*, sosind la locul respectiv împreună cu crucişătorul *Delphi*, unde au găsit vasul arzând şi încă plutind. A urmărit duşmanul şi, la 6.15 p.m., a zărit două vase în timp ce se înserа şi ploua dens. Pe unul, l-a recunoscut ca fiind un vas de luptă, dar l-a pierdut în întuneric şi duşmanul a scăpat.

Speranţa de a forţa cele două vase germane vitale să accepte lupta îi domina pe toţi cei în cauză, iar comandantul şef a ieşit în larg cu toată flota. În ziua de 25, paisprezece crucişătoare britanice brăzdau Marea Nordului cu distrugătoare şi submarine care cooperau între ele având flota de luptă drept sprijin. Dar norocul ne-a fost potrivnic; n-au găsit nimic şi n-au observat nici un semn de mişcare a duşmanului spre vest. În ciuda vremii foarte proaste, căutarea a fost continuată timp de şapte zile şi, până la urmă, am aflat că *Scharnhorst* şi *Gneisenau* au reintrat cu siguranţă în Baltica. Acum se ştie că au trecut pe lângă linia noastră de patrulare, lângă coasta Norvegiei, în dimineaţa de 26 noiembrie. Vremea era ceţoasă şi nu s-au văzut unii pe alţii. Radarul modern ar fi asigurat contactul, dar pe atunci nu-l aveam. Impresia publicului era nefavorabilă Amiralităţii. Nu puteam face lumea exterioară să înţeleagă vastitatea mării sau uriaşele eforturi pe care le făcea marina în atâtea regiuni. După aproape două luni de război şi mai multe pierderi serioase, nu am avut nimic de arătat de partea cealaltă. Nici nu puteam încă răspunde la întrebarea: „Ce face marina?"

* * *

Atacul asupra comerţului nostru oceanic de către vase de raid de suprafaţă ar fi fost şi mai formidabil, dacă l-ar fi putut menţine. Cele trei vase de luptă de buzunar permise de Tratatul de la Versailles fuseseră concepute cu gândul profund de a distruge comerţul. Tunurile lor de 29 centimetri, viteza de 26 noduri şi blindajul fuseseră comprimate cu îndemânare măiastră în limitele unui deplasament de 10 000 tone. Nici un crucişător britanic nu se putea compara cu ele. Crucişătoarele cu tunuri de 21 centimetri erau mai moderne decât ale noastre şi, dacă ar fi fost folosite împotriva vaselor comerciale, ar fi constituit şi ele o ameninţare formidabilă. În afară de asta, duşmanul putea folosi vase comerciale deghizate, bine înarmate. Aveam amintirea vie a jafurilor comise de navele *Einden* şi *Koenigsberg* în 1914 şi de cele treizeci sau mai multe vase de război şi de comerţ înarmate, care ne-au obligat să ne unim ca să le distrugem.

Înainte de izbucnirea noului război, au circulat zvonuri şi informaţii

că încă un vas de luptă de buzunar fusese construit în Germania şi pornise în larg. A fost căutat, dar nu s-a găsit nimic. Acum ştim că atât *Deutschland* cât şi *Graf Spee* plecaseră din Germania între 21–24 august şi navigau deja libere în zona periculoasă, în oceane, înainte de organizarea blocadei noastre şi a patrulelor în nord. La 3 septembrie, *Deutschland*, după ce a trecut prin strâmtorile Danemarcei, se învârtea în jurul Groenlandei. *Graf Spee* traversase nevăzut ruta comercială din Atlanticul de nord şi era deja departe, la sud de Azore. Fiecare era însoţit de un vas auxiliar pentru combustibil şi rezerve. Ambele au stat la început inactive şi pierdute în spaţiul oceanului. Dar, dacă nu loveau, nu câştigau nimic. Iar până nu loveau, nu erau în pericol.

La 30 septembrie, vasul de linie *Clement*, de 5000 tone, navigând independent, a fost scufundat de către *Graf Spee* la Pernambuco. Ştirea a electrizat Amiralitatea. Era semnalul pe care-l aşteptam. Au fost formate imediat un număr de grupuri de vânătoare, cuprinzând toate portavioanele noastre disponibile, susţinute de vase de luptă şi crucişătoare. Fiecare grup de două sau mai multe vase era considerat capabil să prindă şi să distrugă un vas de luptă de buzunar.

În total, în următoarele luni, căutarea celor două vase de croazieră a necesitat formarea a nouă grupuri de vânătoare cu douăzeci şi trei de vase puternice. Acţionând de la baze foarte dispersate din Atlantic şi din Oceanul Indian, aceste grupuri puteau acoperi principalele regiuni traversate de vasele noastre. Pentru a ne ataca navele comerciale, duşmanul trebuia să se plaseze cel puţin în raza de acţiune a unuia dintre ele.

Deutschland, care trebuia să ne hărţuiască linia vitală din nord-vestul Atlanticului, a interpretat ordinul cu precauţie înţelegătoare. În cele două luni şi jumătate de navigaţie, nu s-a apropiat niciodată de convoaiele noastre. Eforturile lui hotărâte de a evita forţele britanice nu i-au permis să facă decât două victime, una fiind un mic vas norvegian. La începutul lui noiembrie, s-a strecurat înapoi în Germania, trecând din nou prin apele arctice. Simpla prezenţă a acestui vas puternic pe principala noastră rută comercială a creat totuşi, aşa cum a fost şi intenţia, o încordare serioasă escortelor noastre şi grupurilor de vânătoare din nordul Atlanticului. De fapt, am fi preferat să fie activ, şi nu doar vaga ameninţare pe care o întruchipa.

Graf Spee a fost mai îndrăzneţ şi mai imaginativ şi în scurt timp a ajuns în centrul atenţiei, în Atlanticul de sud. Practica lui era să facă o scurtă apariţie într-un punct, să scufunde o victimă şi să dispară fără urmă în vastitatea apei. După o a doua apariţie mai spre sud, pe ruta Capului, când a scufundat un singur vas, nu a mai dat nici un semn timp de aproape o lună, timp în care grupurile noastre de vânătoare căutau în toate sectoarele, şi mai ales în Oceanul Indian. Aceasta era de fapt destinaţia lui şi, la 15 noiembrie, a scufundat un mic vas petrolier britanic în Canalul Mozambicului, între Madagascar şi ţărm. Înregistrându-şi astfel apariţia printr-o acţiune în Oceanul Indian, pentru a atrage vânătorii în acea direcţie, căpitanul Langsdorff, o persoană de înaltă clasă, a luat imediat drumul înapoi şi, trecând pe la sud de Cap, a reintrat în Atlantic.

Această mişcare nu fusese neprevăzută, dar planurile noastre de a-l intercepta au eşuat din cauza vitezei de retragere. Amiralităţii nu-i era deloc clar dacă era vorba de un singur vas sau de două vase aflate după pradă şi s-au făcut căutări atât în Oceanul Indian cât şi în Atlantic. Disproporţia între forţa duşmanului şi contramăsurile la care eram obligaţi era supărătoare. Asta îmi amintea de săptămânile de îngrijorare dinaintea acţiunii de la Coronel şi mai târziu din Insulele Falkland, în decembrie 1914, când a trebuit să fim pregătiţi în şapte sau opt puncte în Pacific şi în sudul Atlanticului pentru sosirea amiralului *Spee* cu o versiune anterioară a lui *Scharnhorst* şi *Gneisenau*. Trecuse un sfert de secol, dar confuzia era aceeaşi. Cu un sentiment de mare uşurare, am aflat că *Spee* a apărut din nou pe ruta Cap–Freetown, scufundând la 2 decembrie vasul *Doris Star* şi încă unul, iar în 7 încă unul.

* * *

De la începutul războiului, sarcina comandorului Harwood a fost să acopere transporturile britanice cu vaporul dincolo de râul Plata şi de Rio de Janeiro. El era convins că, mai devreme sau mai târziu, *Spee* va veni spre Plata, unde avea cel mai mult de câştigat. El s-a gândit cu atenţie la tacticile pe care le va adopta în cazul unei întâlniri. Împreună cu crucişătoarele *Lumberland* şi *Exeter*, cu tunuri de 18 centimetri, şi crucişătoarele *Ajax* şi *Achilles*, cu tunuri de 16 centimetri, ultimul fiind un vas din Noua Zeelandă cu personal în majoritate neozeelandez, nu numai că-l vor prinde, dar îl vor distruge. Totuşi, nevoia de combustibil şi aprovizionare făcea improbabil ca toate patru să fie prezente „în ziua aceea". Dacă nu erau, problema devenea discutabilă. Când au auzit că la 2 decembrie a fost scufundat *Doris Star*, Harwood a ghicit corect. Deşi era la 3000 de mile depărtare, el a presupus că *Spee* va veni la Plata. El a estimat cu noroc şi cu înţelepciune că acesta ar putea sosi pe 13. A ordonat tuturor forţelor disponibile să se concentreze acolo pe 12 decembrie. Din păcate, *Cumberland* se refăcea în insulele Falkland dar, în dimineaţa zilei de 13, *Exeter, Ajax* şi *Achilles* erau împreună în centrul rutelor comerciale, dincolo de gurile râului. La 6.14 a.m. s-a zărit fum înspre răsărit. Mult dorita întâlnire sosise.

Harwood, pe *Ajax*, şi-a dispus forţele astfel încât să atace vasul de luptă de buzunar din locuri foarte divergente şi astfel să-i zăpăcească tirul şi a înaintat cu cea mai mare viteză a micii lui escadre. Căpitanul Langsdorff a crezut, la prima vedere, că avea de-a face doar cu un singur crucişător uşor şi cu două distrugătoare, aşa că a înaintat şi el cu toată viteza; dar, câteva minute mai târziu, a recunoscut calitatea oponenţilor săi şi şi-a dat seama că va urma o acţiune mortală. Cele două forţe se apropiau acum cu aproape cincizeci de mile pe oră. Langsdorff avea un răgaz de numai un minut ca să se decidă. Atitudinea justă ar fi fost să se depărteze imediat, pentru a-i ţine pe atacatorii săi, pe cât posibil, la limita superioară a razei de acţiune a tunurilor lui de 29 centimetri, la care britanicii nu ar fi putut răspunde de la început. Ar fi putut reuşi să tragă netulburat

datorită diferenţei de viteză dintre ei. Ar fi putut lovi pe unul dintre duşmanii lui, înainte ca aceştia să tragă în el. A decis însă contrariul şi şi-a continuat drumul, îndreptându-se spre *Exeter*. Acţiunea a început deci aproape simultan de ambele părţi.

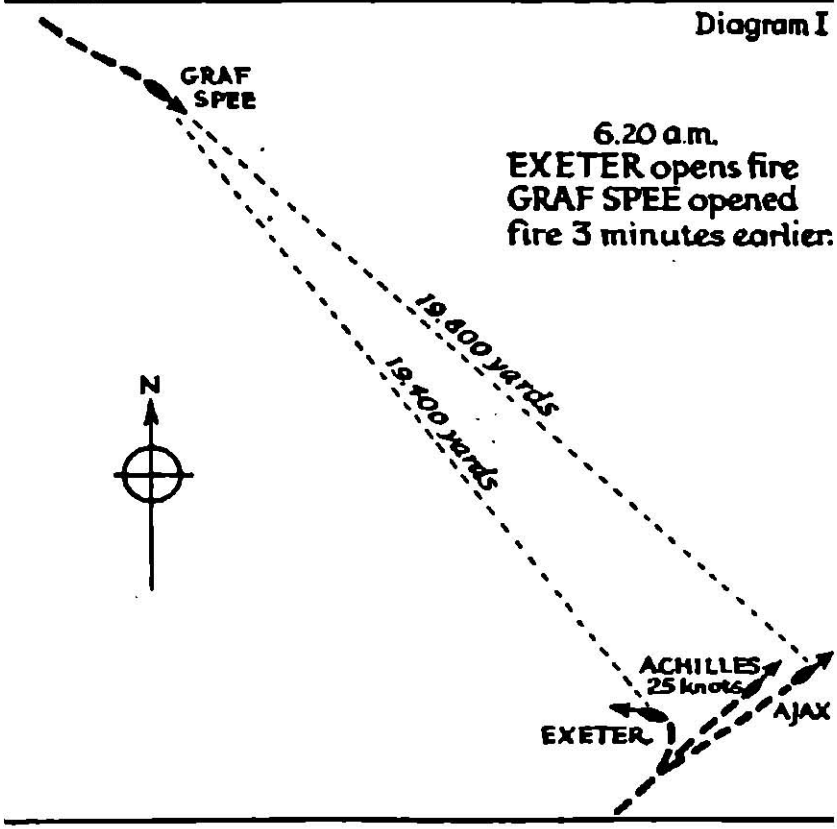

6.30 a.m. Exeter *deschide focul.*
Graf Spee *a deschis primul focul, 3 minute mai devreme*

Tactica comandantului de escadră Harwood s-a dovedit avantajoasă. Salvele britanice de pe *Exeter* au lovit vasul *Spee* din primele etape ale luptei. Între timp, crucişătoarele cu tunuri de 15 centimetri loveau şi ele puternic şi eficient. Curând, *Exeter* a primit o lovitură care nu a distrus doar turela B ci şi toate comunicaţiile de pe punte, a ucis sau rănit aproape pe toţi cei aflaţi pe vas şi a scos temporar vasul de sub control. În acel timp însă, crucişătoarele nu mai puteau fi neglijate de către duşman şi *Spee* şi-a îndreptat spre ele întregul armament, dând astfel un timp de răgaz lui *Exeter* într-un moment critic. Vasul de luptă german, lovit din

trei direcţii, a găsit că atacul britanic e prea periculos şi curând s–a întors, sub o perdea de fum, cu intenţia aparentă de a se îndrepta spre râul Plata. Langsdorff ar fi trebuit să facă asta mai devreme.

Diagram II

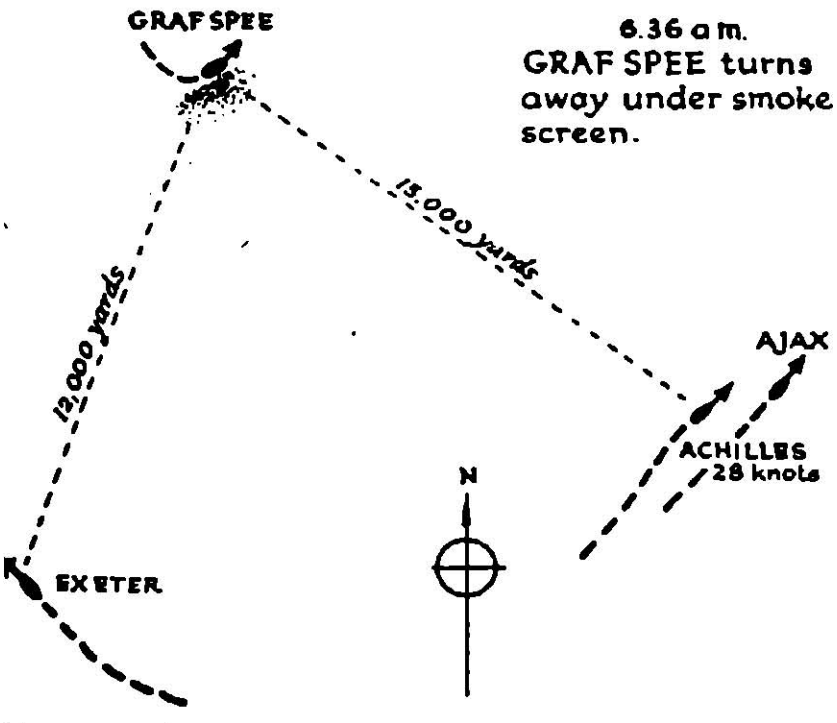

6.36 a.m. Graf Spee *se depărtează sub perdea de fum*

După această întoarcere, *Spee* l–a atacat din nou pe *Exeter*, greu lovit de ghiulele de tun de 28 de centimetri. Toate tunurile din faţă erau scoase din acţiune. Ardea puternic la mijloc şi avea o listă lungă de morţi şi răniţi. Căpitanul Bell, care scăpase neatins din explozia de pe punte, a adunat doi sau trei ofiţeri în jurul lui, la postul de control, şi a menţinut vasul în acţiune doar cu o singură turelă, până când, la 7.30 lipsa de presiune a scos–o şi pe aceasta din funcţiune. La 7.40 *Exeter* s–a depărtat să–şi facă reparaţii şi nu a mai luat parte la luptă.

Ajax şi *Achilles*, care erau deja în urmărire, au continuat acţiunea în modul cel mai curajos. *Spee* şi–a întors toate armele grele împotriva lor.

La 7.25, două turele ale lui *Ajax* au fost distruse iar *Achilles* suferise şi el daune.

Cele două crucişătoare uşoare nu se puteau compara cu duşmanul în privinţa puterii de foc şi, constatând că muniţia scăzuse, Harwood, pe *Ajax*, a decis să întrerupă acţiunea până la căderea întunericului, când va avea şanse mai mari să-şi folosească mai eficient armamentul lui mai uşor şi eventual torpilele. De aceea, s-a îndreptat sub acoperirea perdelei de fum, iar duşmanul nu l-a urmărit.

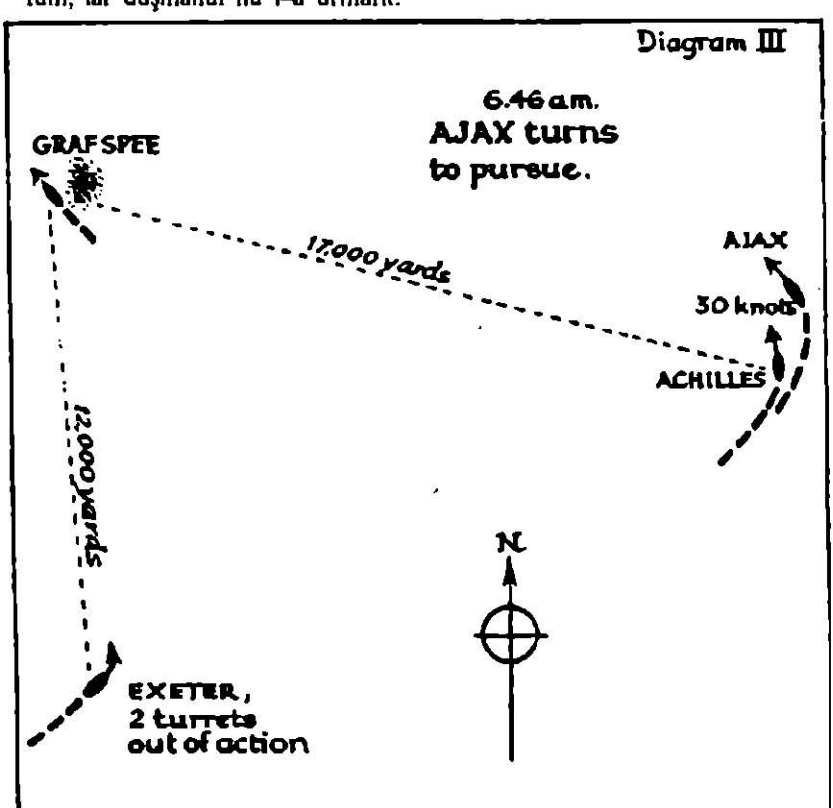

6.46 a.m. Ajax *se întoarce să urmărească;*
Exeter – *două turele scoase din funcţiune*

Această bătălie a durat aproape o oră şi douăzeci de minute. În tot restul zilei, *Spee* s-a îndreptat spre Montevideo, crucişătoarele britanice fiind pe urmele lui, cu schimburi de focuri ocazionale. La scurt timp după miezul nopţii, *Spee* a ajuns la Montevideo şi a rămas acolo să repare daunele, să-şi facă provizii, să-şi ducă răniţii pe uscat, transferând o parte

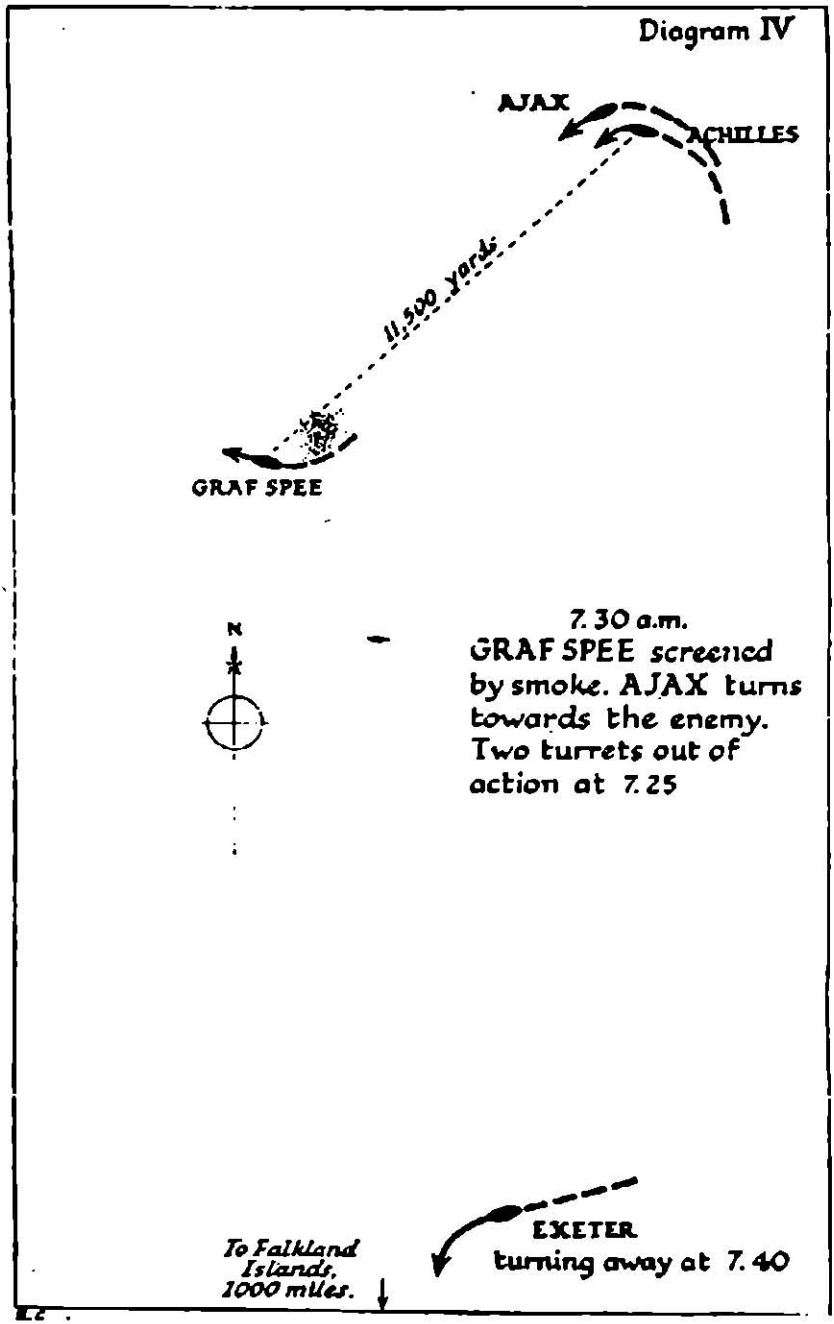

7.30 a.m. Graf Spee *sub perdea de fum.*

a personalului pe un vas german de comerț și raportând Führerului situația. *Ajax* și *Achilles* stăteau în afara estuarului să-l urmărească în cazul în care se va hazarda să iasă. Între timp, în noaptea de 14, *Cumberland*, care venise în plină viteză din insulele Falkland, a luat locul foarte avariatului *Exeter*. Sosirea acestui crucișător cu tunuri de 21 centimetri a refăcut echilibrul, într-o situație nesigură.

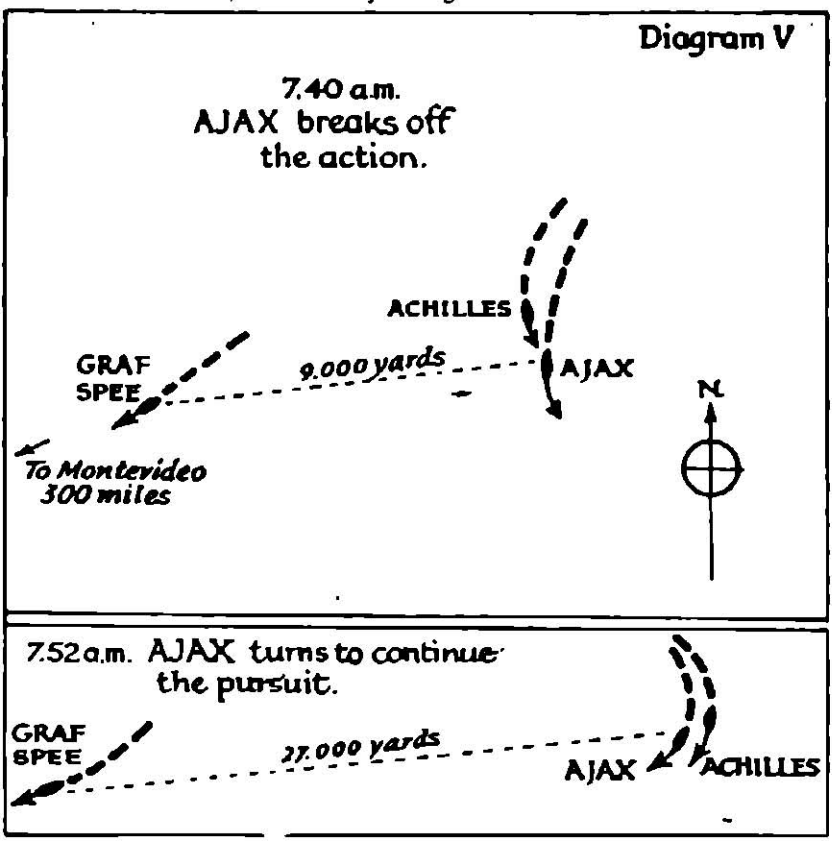

7.40 a.m. Ajax *întrerupe acțiunea.*
7.25 a.m. Ajax *se întoarce să continue urmărirea*

La 16 decembrie, căpitanul Langsdorff a telegrafiat Amiralității germane că scăparea era fără speranță. „Cer să hotărâți dacă vasul ar trebui sabordat, în ciuda adâncimii insuficiente, în estuarul râului Plata, sau dacă e de preferat captivitatea".

La o consfătuire prezidată de Hitler, la care au fost prezenți Raeder și Jodl, s-a decis asupra următorului răspuns:

„Încearcă prin orice mijloc să câștigi timp în apele neutre... Croiește-ți

drum spre Buenos Aires, dacă e posibil. Nu captivitate în Uruguay. Încearcă distrugerea, dacă vasul e sabordat."

În conformitate cu acest ordin, în cursul după-amiezii de 17, *Spee* a transferat peste şapte sute de oameni cu bagaje şi provizii în vasul comercial german aflat în port. La scurt timp după aceea, amiralul Harwood a aflat că vasul ridică ancora. La 6.15 p.m., urmărit de o imensă mulţime, vasul părăsi portul şi porni încet spre larg, aşteptat de crucişătoarele britanice flămânde. La 8.54 p.m., când soarele apuse, aviaţia de pe *Ajax* raporta: „*Graf Spee* s-a autoaruncat în aer". Langsdorff, cu inima frântă din cauza pierderii vasului său, s-a împuşcat două zile mai târziu.

Aşa s-a terminat primul atac la suprafaţă împotriva flotei comerciale britanice pe ocean. Nici un alt vas de croazieră nu a mai apărut până în primăvara anului 1940, când a început o nouă campanie în care s-au folosit vase comerciale deghizate. Acestea puteau evita mai uşor detectarea, dar, pe de altă parte, puteau fi distruse de o putere mai mică decât cea necesară pentru distrugerea unui vas de luptă de buzunar.

Capitolul XIX
RĂZBOIUL ÎN FRANŢA

Imediat ce a izbucnit războiul, Forţa expediţionară britanică, sau „B. E. F." a început să se îndrepte spre Franţa. Pe la mijlocul lui octombrie, patru divizii britanice, formate din două corpuri de armată de profesionişti, erau staţionate de-a lungul frontierei franco-belgiene, iar în martie 1940, li s-au mai alăturat încă şase divizii, formând un total de zece. Pe măsură ce numărul nostru a crescut, am mai preluat o parte din linia frontului. Noi nu eram, desigur, în contact cu duşmanul.

Când trupele B. E. F. au ajuns pe poziţiile rezervate lor, au găsit pregătit un şanţ artificial antitanc, de-a lungul liniei frontului, iar la fiecare circa o mie de metri era o cazemată mare, vizibilă, care permitea foc de-a lungul poziţiei pentru tunurile antitanc şi pentru armele automate. Mai era de asemeni un cordon de sârmă ghimpată. O mare parte a activităţii trupelor noastre în acea stranie toamnă şi iarnă a fost axată pe îmbunătăţirea fortificaţiilor franceze şi organizarea unui soi de linie Siegfried. În ciuda gerului, progresul era rapid. Fotografiile aeriene arătau cum îşi extindeau germanii propria lor linie Siegfried spre nord de Moselle. În ciuda numeroaselor avantaje pe care le aveau nemţii în resurse interne şi muncă forţată, se părea că ţineam pasul cu ei. Au fost create instalaţii pentru baze, au fost îmbunătăţite drumurile, a fost construită o linie ferată lungă de o sută cincizeci de kilometri. Au fost dezvoltate sau îmbunătăţite aproape cincizeci de noi aeroporturi cu sateliţi. În spatele frontului nostru, au fost adunate mase de provizii şi muniţie în depozite aflate de-a lungul mijloacelor de comunicaţie. Proviziile pe zece zile erau concentrate între Sena şi Somme, iar *pentru încă şapte zile, la nord de Somme*. Această din urmă provizie a salvat armata, după ce germanii au spart frontul. Treptat, având în vedere liniştea care domnea, multe porturi de la nord de Havre au fost aduse în stare de folosinţă pe rând, iar la sfârşit, noi foloseam toate cele treisprezece porturi franceze.

* * *

În 1914, starea de spirit a armatei şi naţiunii franceze, care se transmitea vie din tată-n fiu încă din 1870, era vehement ofensivă. Doctrina lor era că puterile mai mici numeric puteau contracara invazia doar prin contraofensivă, nu doar strategică ci şi tactică, în fiecare punct. Acum,

Franţa era cu totul diferită de aceea care s-a aruncat asupra vechiului ei duşman în 1914. Spiritul de *révenche* îşi epuizase rolul şi se epuizase el însuşi ca urmare a victoriei din primul război. Şefii care l-au nutrit muriseră de mult. Poporul francez suferise masacrul îngrozitor al unui milion şi jumătate de bărbaţi. Acţiunea ofensivă era asociată în mintea marii majorităţi a francezilor cu eşecul iniţial al atacului francez din 1914, cu respingerea generalului Nivelle din 1917, cu lungile agonii de la Somme şi Paschendaele şi, mai presus de toate, cu sentimentul că puterea de foc a armelor moderne era distrugătoare pentru atacant.

Nici în Franţa şi nici în Britania nu a existat o înţelegere a consecinţelor noului fapt că vehiculele blindate pot fi făcute capabile să reziste la tirul artileriei şi că pot avansa cu o sută cincizeci de kilometri pe zi. O carte edificatoare în acest sens, publicată înainte cu câţiva ani de către un comandant de Gaulle, nu a produs nici o reacţie. Autoritatea bătrânului mareşal Pétain în Comitetul superior de război a cântărit greu asupra gândirii militare franceze, închizând uşa ideilor noi şi mai ales descurajând ceea ce numeau în mod ciudat „arme ofensive".

Mai târziu, politica liniei Maginot a fost adesea condamnată. Ea a dat cu siguranţă naştere unei mentalităţi defensive. Totuşi, este o precauţie înţeleaptă să aperi o frontieră de sute de kilometri, să o blochezi pe cât posibil prin fortificaţii şi astfel să economiseşti folosirea trupelor în roluri sedentare şi să „canalizezi" invazia potenţială. Bine folosită în planul francez de război, Linia Maginot ar fi fost de mare serviciu pentru Franţa. Putea fi văzută ca o lungă succesiune de porţi secrete de ieşire valoroase şi, mai presus de toate ca blocarea unor largi secţiuni ale frontului în vederea acumulării de „mase de manevră". Având în vedere diferenţa dintre Franţa şi Germania în ce priveşte numărul populaţiei, linia Maginot trebuie privită ca o măsură înţeleaptă şi prudentă. Într-adevăr, este ciudat că ea nu a fost continuată mai departe, de-a lungul râului Meuse. În acest caz, ar fi putut servi ca un scut de încredere, eliberând o sabie franceză grea, tăioasă, ofensivă. Dar mareşalul Pétain s-a opus acestei extinderi. El a susţinut cu putere că munţii Ardeni pot fi excluşi ca un canal de invazie, prin natura terenului. Într-adevăr, era exclus. Concepţia ofensivă a liniei Maginot mi-a fost explicată de generalul Giraud când am vizitat oraşul Metz în 1937. Dar aceasta nu a fost pusă în aplicare, iar linia nu numai că a absorbit un mare număr de soldaţi şi tehnicieni foarte instruiţi, ci a creat şi un efect enervant atât asupra strategiei militare cât şi a vigilenţei naţionale.

Noua forţă aeriană era pe drept cuvânt estimată drept un factor revoluţionar în toate acţiunile. Ţinând seama de numărul comparativ mic de avioane disponibile de ambele părţi, în acea vreme, efectele ei erau chiar exagerate şi erau destinate în principal în favoarea defensivei, stânjenind concentrările şi comunicaţiile unei mari armate, odată lansate la atac. Chiar şi perioada mobilizării franceze era privită de înaltul comandament francez ca foarte critică din cauza posibilei distrugeri a centrelor feroviare, deşi numărul de avioane germane, ca şi ale aliaţilor, era mult prea mic pentru o asemenea sarcină. Aceste gânduri exprimate

de şefi ai Aerului au mers pe linii corecte şi au fost justificate în anii ulteriori ai războiului, când puterea aeriană crescuse de zece, douăzeci de ori. La izbucnirea războiului, erau însă premature.

* * *

Care erau şansele unei ofensive germane împotriva Franţei? Existau trei variante posibile. Mai întâi, invadarea prin Elveţia. Se putea înconjura astfel flancul de sud al liniei Maginot, dar prezenta multe dificultăţi geografice şi strategice. În al doilea rând, invadarea Franţei prin frontiera comună. Aceasta părea improbabilă, întrucât se credea că armata germană nu era pe deplin echipată sau înarmată pentru un atac frontal decisiv asupra liniei Maginot. Iar în al treilea rând, invadarea Franţei prin Olanda şi Belgia. Aceasta permitea ocolirea liniei Maginot şi nu implica atâtea pierderi ca într-un atac frontal împotriva unor fortificaţii permanente. Nu puteam face faţă unui atac prin Ţările de Jos la o distanţă atât de mare ca Olanda, dar ar fi fost în interesul Aliaţilor să fi oprească, dacă e posibil, în Belgia, iar în acest caz existau două linii pe care aliaţii puteau avansa, dacă intenţionau să vină în ajutorul acestei ţări, sau puteau ocupa Belgia printr-o schemă secretă, bine plănuită şi rapidă, dacă ar fi fost invitaţi s-o facă. Prima dintre aceste linii era ceea ce s-ar putea numi linia scutului. Nu era un marş lung de la frontiera franceză şi implica puţine riscuri serioase. În cel mai rău caz, putea fi transformat într-un „front fals". În cel mai bun caz, putea fi folosit conform desfăşurării evenimentelor. A doua linie posibilă era mult mai ambiţioasă. Aceasta mergea pe Meuse, prin Givet, Dinant şi Namur, prin Louvain, spre Anvers. Dacă această linie aventuroasă ar fi cucerită de Aliaţi şi ţinută prin luptă crâncenă, aripa dreaptă a invaziei germane ar fi oprită; iar dacă armata lor s-ar dovedi inferioară, acesta ar fi un admirabil preludiu pentru preluarea sub control a centrului vital de producţie a muniţiei germane din Ruhr.

> „Înţelegem, scriau şefii de Stat Major, că această idee franceză* constă în aceea că, dacă belgienii rezistă pe râul Meuse, armatele franceză şi britanică ar trebui să ocupe linia Givet-Namur cu Forţa expediţionară britanică operând în stânga. *Noi considerăm că ar fi mai sigur să adoptăm acest plan numai dacă planurile sunt concertate cu belgienii pentru ocuparea acestei linii cu timp suficient înainte de înaintarea germană... Dacă actuala atitudine belgiană se schimbă şi se pot pregăti planurile pentru ocuparea din timp a liniei Givet-Namur* [numită şi Meuse-Anvers], *suntem ferm de părere că înaintarea germană ar trebui întâmpinată în poziţiile pregătite de la frontiera franceză.*"

Consiliul Suprem Aliat s-a întrunit la Paris la 17 noiembrie. Domnul Chamberlain l-a luat cu el pe Lordul Halifax, pe Lordul Chatfield şi pe Sir Kingsley Wood. S-a luat decizia următoare:

---

* Cunoscută sub numele de Planul D.

„Dată fiind importanţa ţinerii forţelor germane cât mai departe în est, *este esenţial să se facă orice efort posibil de a păstra linia Meuse–Anvers, în eventualitatea unei invazii germane în Belgia.*" La adunare, domnul Chamberlain şi domnul Daladier au insistat asupra importanţei pe care o acordă rezoluţiei şi acţiunii ce derivă din ea.

În această situaţie, am trecut iarna şi am aşteptat primăvara. Alte noi decizii strategice nu au mai fost luate de Statele Majore britanic sau francez, sau de către guvernele lor, în cele şase luni premergătoare înaintării germane.

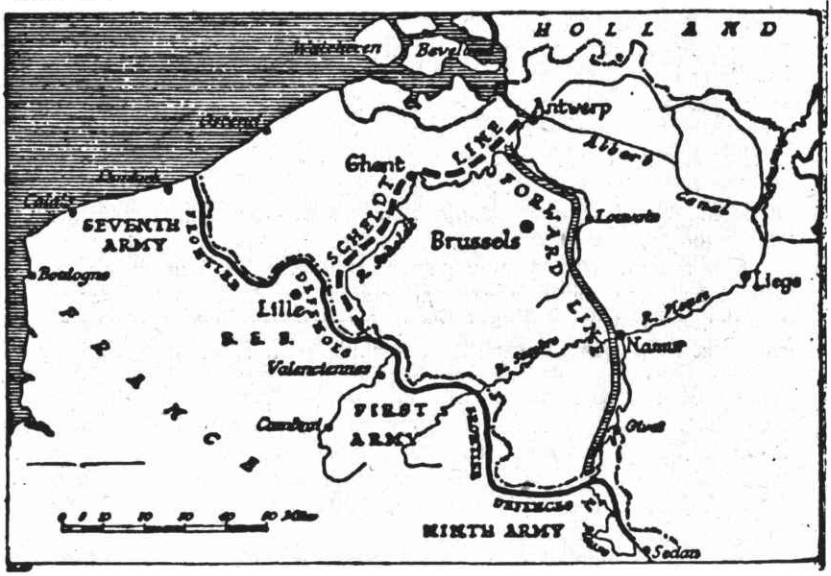

Diagrama Liniei Scut şi a Liniei Meuse–Anvers

* * *

În cursul iernii şi în primăvară, forţele B. E. F. au fost foarte ocupate, instalându-se, fortificându-şi linia şi pregătindu-se de război, fie ofensiv, fie defensiv. De la cel mai înalt grad la cel mai mic, toţi se străduiau din răsputeri, iar comportarea bună de care au dat dovadă s-a datorat în mare măsură folosirii depline a tuturor ocaziilor avute în cursul iernii. Armata britanică era o armată mult mai bună la sfârşitul „războiului ciudat". Era şi mai numeroasă. Dar lipsa îngrozitoare, care reflecta pregătirile noastre dinainte de război, o constituia *absenţa fie şi a unei singure divizii de blindate în Forţa expediţionară britanică.* Britania, leagănul tancului în toate variantele, a neglijat atât de mult, între cele două războaie, dezvoltarea acestei arme, care avea curând să domine câmpurile de luptă, încât, la opt luni după declararea războiului, mica dar buna noastră armată

avea cu ea, când a sosit ceasul încercării, doar Brigada I-a de tancuri, formată din 17 tancuri uşoare şi 100 tancuri „de infanterie". Doar 23 dintre acestea din urmă aveau un tun cu două ţevi, restul aveau doar mitraliere. Erau chiar şi şapte regimente de cavalerie şi yeoman-i echipate cu transportoare şi tancuri uşoare, care urmau să fie tranformate în două brigăzi de blindate uşoare.

Pe frontul francez, situaţia era mult mai nesatisfăcătoare. Într-o forţă naţională cu atât de mulţi recruţi, starea de spirit a poporului se reflectă puternic în armată, cu atât mai mult atunci când armata este încartiruită în ţară iar contactele sunt apropiate. Nu se poate spune că Franţa, în anii 1939–40, vedea războiul cu o stare de spirit optimistă sau măcar cu încredere. Politica internă instabilă din ultimul deceniu a dat naştere lipsei de unitate şi nemulţumirilor. Ca o reacţie faţă de comunism, elemente importante s-au îndreptat spre fascism, aplecând urechea la propaganda îndemânatică a lui Goebbels, şi transmiţând-o mai departe prin bârfă şi zvonuri. Astfel că şi în armată acţionau influenţele dezintegratoare atât ale comunismului cât şi ale fascismului; lungile luni de iarnă, de aşteptare, au dat otrăvii timp şi ocazie să acţioneze.

Foarte mulţi factori contribuie la edificarea unui moral sănătos în armată, dar unul dintre cei mai importanţi este acela ca oamenii să fie pe deplin ocupaţi cu o muncă folositoare şi interesantă. Lenevia este un teren care dă naştere la pericole. În cursul iernii, erau multe sarcini care trebuiau îndeplinite; instruirea cerea o atenţie continuă; fortificaţiile erau departe de a fi satisfăcătoare sau terminate – chiar şi Linia Maginot era lipsită de lucrări de câmp suplimetare; menţinerea capacităţii fizice cerea exerciţiu. Totuşi, vizitatorii frontului francez erau adesea izbiţi de slaba calitate a muncii, de lipsa vizibilă a activităţii de orice fel. Drumurile pustii din spatele liniilor contrastau mult cu acel du-te-vino continuu, pe kilometri întregi, în spatele sectorului britanic.

Nu încape îndoială că, în cursul iernii, calitatea armatei franceze a fost lăsată să se deterioreze şi că aceasta ar fi luptat mai bine în toamnă decât în primăvară. Curând, ea avea să fie uluită de rapiditatea şi violenţa atacului german. Abia în ultima fază a acestei campanii scurte, calităţile soldaţilor francezi s-au ridicat la nivelul cel mai înalt, în apărarea patriei împotriva duşmanului lor de veacuri. Dar atunci era deja prea târziu.

La 10 ianuarie 1940, îngrijorările în legătură cu frontul de vest s-au confirmat. Un maior german al Diviziei 7 aviaţie a primit ordin să ducă nişte documente la cartierul general din Köln. El a pierdut trenul şi a decis să ia avionul. Aparatul lui a greşit ţinta şi a aterizat forţat în Belgia, unde trupele belgiene l-au arestat şi i-au luat documentele, deşi acesta a încercat cu disperare să le distrugă. Documentele conţineau întregul şi realul plan de invadare a Belgiei, Olandei şi Franţei, la care se hotărâse Hitler. În scurt timp, maiorul german a fost eliberat, ca să explice situaţia superiorilor săi. Am fost informat despre toate acestea încă atunci şi mi s-a părut incredibil că belgienii nu au de gând să ne invite să colaborăm. Ei n-au făcut nimic în legătură cu asta. În toate trei ţările s-a argumentat că era vorba de o cursă. Dar lucrul acesta nu putea fi adevărat. N-avea

nici un sens ca germanii să-i facă pe belgieni să creadă că îi vor ataca în viitorul apropiat. Acest lucru putea să-i determine să facă ultimul lucru pe care l-ar fi dorit germanii şi anume să elaboreze un plan cu armatele britanică şi franceză ca acestea să vină în Belgia în secret şi repede, într-o noapte frumoasă. Eu am crezut deci într-un atac iminent.

Noi am făcut apel la belgieni, dar regele Belgiei şi Statul Major al armatei s-au mulţumit să aştepte, sperând că totul va ieşi bine. În ciuda documentelor maiorului german, nu s-a luat nici o măsură de către aliaţii sau de către statele ameninţate. Hitler, pe de altă parte, după cum ştim, l-a chemat pe Goering şi, când i s-a spus că documentele capturate erau chiar planurile complete ale invaziei, după ce şi-a revărsat furia, a ordonat să se pregătească noi variante. Desigur că, dacă politica britanică şi franceză din cei cinci ani dinaintea războiului ar fi avut un caracter bărbătesc şi hotărât, bazată pe respectarea cu sfinţenie a tratatelor şi pe aprobarea Lgii Naţiunilor, Belgia s-ar fi alăturat vechilor ei aliaţi şi ar fi permis formarea unui front comun. O asemenea alianţă, bine organizată, ar fi înălţat un scut de-a lungul frontierei belgiene, până la mare, împotriva acelei mişcări care aproape că ne-a distrus în 1914 şi avea să joace rolul ei în ruinarea Franţei în 1940. În cel mai nefericit caz, Belgia nu putea avea o soartă mai rea decât cea care a căzut în realitate asupra ei. Când ne amintim de indiferenţa Statelor Unite, de campania domnului Ramsay MacDonald pentru dezarmarea Franţei, de respingerile şi umilirile repetate pe care le-am acceptat în cazul diferitelor încălcări de către Germania a clauzelor de dezarmare ale Tratatului; de supunerea noastră faţă de violarea de către germani a regiunii Rinului; de acceptarea absorbirii Austriei; de Pactul nostru de la München şi de acceptarea ocupării germane a oraşului Praga – când ne amintim de toate astea, nici un om din Britania sau Franţa care a avut în acea vreme răspunderi publice, nu are nici un drept să condamne Belgia. Într-o perioadă de nehotărâre şi de linişte, belgienii s-au agăţat de neutralitate şi s-au amăgit în zadar cu credinţa că vor putea ţine invadatorul german la graniţa lor fortificată, până când armatele britanică şi franceză vor putea să le vină în ajutor.

Capitolul XX
SCANDINAVIA, FINLANDA

Această peninsulă de o mie cinci sute de kilometri lungime, care se întinde de la gura Balticii la Cercul Arctic, avea o semnificație strategică uriașă. Munții Norvegiei ajungeau până la Ocean, cu o salbă continuă de insule. Între aceste insule și țărmul principal, era un cordon de apă teritorială prin care Germania putea comunica cu largul mării în ciuda blocadei noastre. Industria de război germană se baza în principal pe aprovizionarea cu minereu de fier suedez care, în cursul verii, era transportat din portul suedez Lulea, în capul golfului Botnic, iar iarna, când acesta era înghețat, din Narvik, de pe coasta de vest a Norvegiei. Pentru respectarea acestor ape adăpostite, numite „Leads", trebuia să permitem ca tot acest trafic să continue, sub protecția neutralității, în ciuda superiorității forțelor noastre navale. Amiralitatea era tulburată de acest important avantaj ce se oferea Germaniei și, la prima ocazie, am ridicat problema în Cabinet.

La început, problema ridicată de mine a fost privită favorabil. Toți colegii mei erau adânc impresionați de acest pericol, dar respectarea strictă a neutralității statelor mici era un principiu de comportare la care aderam cu toții. În septembrie, la invitația colegilor mei și după ce subiectul fusese analizat în amănunțime de Amiralitate, am elaborat un document pentru Cabinet pe această temă, precum și asupra navlosirii tonajului neutru. Din nou a existat o înțelegere deplină în privința acestei necesități; dar nu am fost capabil să obțin asentimentul de a acționa. Argumentele Ministerului de Externe în favoarea neutralității erau grele și aveau preponderență. Am continuat, după cum se va vedea, să-mi susțin punctul de vedere cu orice mijloace și în toate ocaziile. Dar abia în aprilie 1940 s-a luat decizia pe care eu o cerusem în septembrie 1939. Atunci era însă prea târziu.

Aproape în același moment, după cum știm acum, privirea germanilor era îndreptată în aceeași direcție. La 3 octombrie, amiralul Raeder, șeful Statului Major al Marinei, i-a înaintat lui Hitler o propunere intitulată „Obținerea de baze în Norvegia". El cerea ca „Führerul să fie informat, cât de curând posibil, despre părerea Statului Major al Marinei cu privire

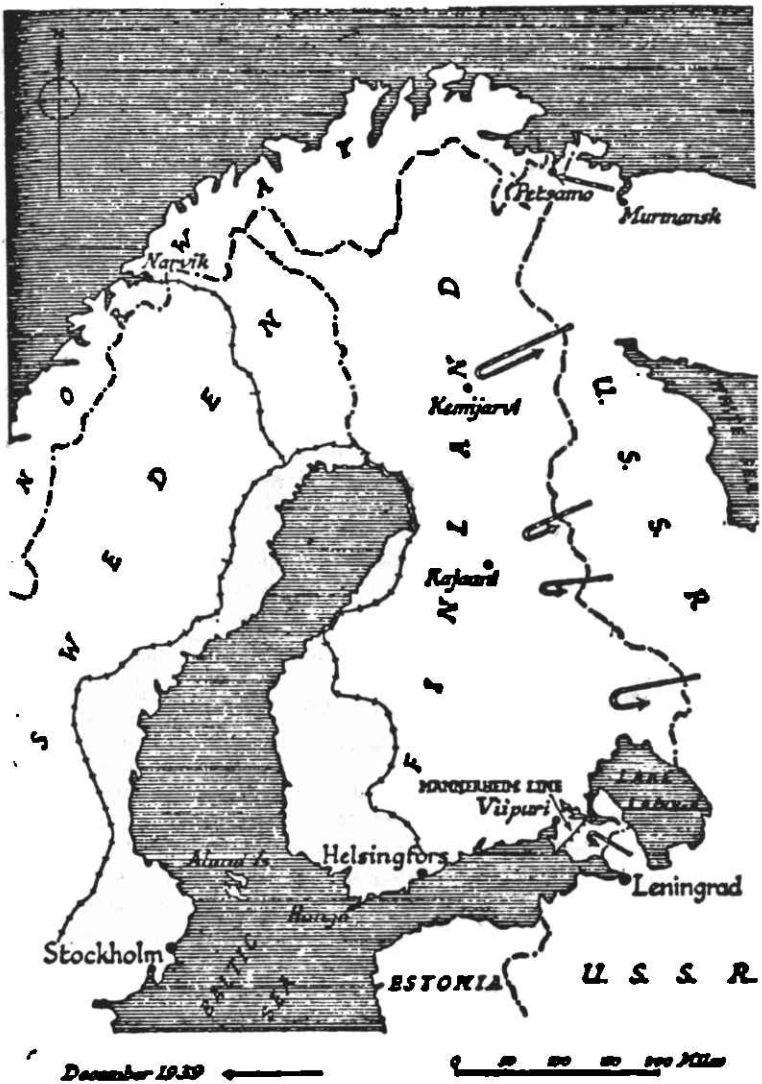

Rusia atacă Finlanda, decembrie 1939

la posibilitatea de a extinde spre nord bazele operaţionale. Trebuie să ne asigurăm dacă putem să obţinem baze în Norvegia, sub presiunea combinată a Rusiei şi Germaniei, cu scopul de a îmbunătăţi situaţia noastră strategică şi operaţională." Pentru aceasta, el a întocmit o serie de note pe care le-a pus în faţa lui Hitler la 10 octombrie. În aceste note, el scria:

„Am subliniat dezavantajele pe care le-ar avea pentru noi ocuparea Norvegiei de către britanici: controlul intrărilor în Baltica, învăluirea operațiilor noastre navale și a atacurilor noastre aeriene asupra Britaniei, sfârșitul presiunilor noastre asupra Suediei. Am subliniat de asemeni avantajele noastre de pe urma ocupării coastei norvegiene: ieșirea spre Atlanticul de nord, nici o posibilitate de barieră britanică de mine, ca în anii 1917-18."

Rosenberg, expertul în probleme externe al Partidului Nazist și însărcinat cu un birou special care se ocupa de activitatea de propagandă în străinătate, împărtășea punctul de vedere al amiralului. El visa la „convertirea Scandinaviei la ideea unei comunități nordice care să cuprindă popoarele nordice sub conducerea firească a Germaniei." La începutul anului 1939, el a crezut că a descoperit un instrument în Partidul Național-Socialist extremist din Norvegia, care era condus de un fost ministru norvegian al Războiului, pe nume Vidkun Quisling. S-au stabilit contacte și activitatea lui Quisling a fost legată de planurile Statului Major Naval german prin organizația lui Rosenberg și ataşatul naval german la Oslo. Quisling și ajutorul lui, Hagelin, au plecat la Berlin la 14 decembrie și au fost duși de Raeder la Hitler, ca să discute despre o eventuală lovitură politică în Norvegia. Quisling a venit cu un plan amănunțit. Hitler, atent la păstrarea secretului, s-a prefăcut că nu dorește să-și sporească angajamentele și a spus că ar prefera o Scandinavie neutră. Totuși, după Raeder, chiar în aceeași zi, el a dat ordin Comandamentului suprem să se pregătească pentru o operațiune în Norvegia.

Noi, bineînțeles, nu știam nimic despre toate astea.

* * *

Între timp, peninsula scandinavă a devenit scena unui conflict neașteptat care a stârnit sentimente puternice în Britania și Franța și a afectat serios discuțiile despre Norvegia. „Pactele de asistență mutuală" ale lui Stalin cu Estonia, Letonia și Lituania duseseră deja la ocuparea și ruina acestor țări, iar Armata Roșie și forțele ei aeriene blocau acum liniile de intrare în Uniunea Sovietică dinspre apus până departe, oricum până la drumurile dinspre Baltica. Rămânea doar apropierea de ea prin Finlanda.

La începutul lui octombrie, domnul Paasikivi, unul dintre oamenii de stat finlandezi care semnase în 1921 pacea cu Uniunea Sovietică, a plecat la Moscova. Cererile sovietice erau cuprinzătoare: frontiera finlandeză din Istmul Kareliei trebuia mutată înapoi cu o distanță considerabilă, astfel încât să scoată Leningradul din raza de acțiune a artileriei ostile. Cedarea unor insule finlandeze în Golful Finlandei de la Marea Arctică, Petsamo; și, mai presus de toate, închirierea portului Hango, la intrarea în Golful Finlandei, ca bază navală și aeriană rusească. Finlandezii erau pregătiți să facă unele concesii în toate punctele, cu excepția ultimului. Cheile Golfului fiind în mâinile rușilor, securitatea strategică și națională a Finlandei li se părea că dispare. Negocierile au încetat la 13 noiembrie, iar guvernul finlandez a început mobilizarea. La 28 noiembrie, Molotov a denunțat

Pactul de neagresiune dintre Finlanda şi Rusia; două zile mai târziu, ruşii au atacat în opt puncte frontiera de o mie cinci sute de kilometri a Finlandei şi, în aceeaşi dimineaţă, capitala Helsinki a fost bombardată de forţa aeriană roşie. Greutatea atacului rus a căzut mai întâi asupra fortificaţiilor finlandeze din Istmul Kareliei. Acestea cuprindeau o zonă fortificată de vreo treizeci de kilometri în adâncime, care se întindea spre nord şi sud, prin regiunea păduroasă înecată în zăpadă. Aceasta se numea „Linia Mannerheim", după comandantul şef şi salvatorul Finlandei de subjugarea bolşevică în 1917. Indignarea stârnită în Britania, Franţa şi chiar mai vehement în Statele Unite, faţă de atacul neprovocat al uriaşei forţe sovietice împotriva unei naţiuni mici, curajoase şi foarte civilizate, a fost curând urmată de uimire şi uşurare. Primele săptămâni de luptă nu au adus nici un succes forţelor sovietice. Armata finlandeză, care avea o forţă de luptă de numai 100 000 de oameni, s-a comportat bine. Tancurile sovietice au fost primite cu îndrăzneală şi cu un nou tip de grenade de mână, denumite curând „cocteil Molotov".

Probabil că guvernul sovietic contase pe o victorie uşoară. Primele lor raiduri aeriene peste Helsinki şi alte locuri, deşi nu erau prea puternice, urmăreau să creeze teroare. Trupele pe care ruşii le-au folosit la început, deşi numeric mult mai puternice, erau inferioare calitativ şi mai prost instruite. Efectele raidurilor aeriene şi ale invaziei ţării lor, i-au ridicat pe finlandezi, care s-au unit până la unul împotriva agresiunii şi au luptat cu o hotărâre absolută şi cu mare îndemânare. Atacul asupra „Mijlocului" Finlandei s-a dovedit un dezastru pentru invadatori. Regiunea este aici aproape în întregime acoperită de păduri de pini, uşor ondulată şi acoperită în acel moment cu treizeci de centimetri de zăpadă. Frigul era intens. Finlandezii erau bine echipaţi cu schiuri şi haine călduroase, iar ruşii nu aveau nici unele, nici altele. În plus, finlandezii s-au dovedit a fi luptători individuali, curajoşi, foarte bine instruiţi în recunoaştere şi în războiul în pădure. Ruşii s-au bazat în zadar pe numărul lor şi pe arme mai grele. De-a lungul frontierei finlandeze, posturile de pază finlandeze s-au retras treptat fiind urmate de coloanele ruseşti. După ce au pătruns circa patruzeci şi ceva de kilometri, acestea au fost prinse în cursă de finlandezi. Reţinute în faţă de liniile de fortificaţie construite în păduri, violent atacate din flancuri, zi şi noapte, cu comunicaţiile tăiate în spatele lor, coloanele au fost tăiate în bucăţi sau, dacă au avut noroc, s-au retras cu pierderi mari, de unde au venit. La sfârşitul lui decembrie, tot planul rusesc de a trece prin „mijloc" se prăbuşise.

Între timp, asaltul asupra Liniei Mannerheim, în Istmul Kareliei, nu mergea mai bine. La începutul lui decembrie, au fost lansate o serie de atacuri, cu aproape douăsprezece divizii, şi care au continuat în tot cursul lunii. La sfârşitul anului, eşecul pe tot frontul a convins guvernul sovietic că avea de-a face cu un altfel de duşman decât cel la care se aşteptase. Sovieticii s-au hotărât asupra unui efort major. Acesta cerea pregătire pe scară mare şi, de la sfârşitul anului, luptele au încetat pe tot frontul de-a lungul frontierei finlandeze, lăsându-i pe finlandezi victorioşi asupra puternicului lor atacator. Acest eveniment surprinzător a fost primit cu

satisfacţie de toate ţările, beligerante sau neutre, din întreaga lume. Era o reclamă proastă pentru armata sovietică. În cercurile britanice, mulţi oameni se felicitau că nu ne-am străduit prea mult să-i aducem pe sovietici de partea noastră şi se lăudau cu previziunea lor. Se trăsese prea repede concluzia că armata rusească fusese distrusă de epurări şi că inerenta putreziciune şi degradare a sistemului lor de guvernare şi a societăţii erau acum dovedite. Acest punct de vedere nu fusese adoptat doar în Anglia. Nu încape îndoială că Hitler şi generalii săi au meditat profund la experienţa din Finlanda şi că asta a jucat un rol important în influenţarea gândirii Führerului.

Toate resentimentele simţite împotriva guvernului sovietic pentru pactul Ribentrop–Molotov au fost aţâţate de această ultimă dovadă de comportare brutală şi de agresiune. Acestea se amestecau cu dispreţul faţă de ineficienţa trupelor sovietice şi cu entuziasmul pentru finlandezii curajoşi. În ciuda Marelui Război care fusese declarat, exista o dorinţă reală de a-i ajuta pe finlandezi cu avioane şi alte preţioase materiale de război şi cu voluntari din Britania, din Statele Unite şi mai mulţi încă din Franţa. Atât pentru muniţii cât şi pentru voluntari, exista o singură cale de acces posibilă spre Finlanda. Portul pentru minereul de fier de la Narvik, cu calea lui ferată peste munţi, spre minele de fier suedeze, a căpătat o nouă semnificaţie sentimentală, dacă nu şi strategică. Folosirea lui ca o cale de aprovizionare a armatei finlandeze afecta atât neutralitatea Norvegiei cât şi a Suediei. Aceste două state, care se temeau în aceeaşi măsură de Germania ca şi de Rusia, nu aveau alt scop decât să rămână în afara războaielor care le înconjurau şi care le puteau înghiţi. Pentru ele, aceasta părea singura şansă de supravieţuire. Dar, deşi guvernul britanic se abţinea în mod natural să încalce, fie şi din punct de vedere tehnic, apele teritoriale norvegiene punând mine în Leads împotriva Germaniei, el a făcut o cerere mai serioasă către Norvegia şi Suedia de a acorda liberă trecere oamenilor şi aprovizionării spre Finlanda, pe baza unor sentimente generoase, doar indirect legate de problemele noastre de război.

Eu am simpatizat arzător cu finlandezii, am sprijinit toate propunerile pentru ajutorarea lor şi am salutat noua briză favorabilă ca un mijloc de a realiza avantajul strategic major de a tăia aprovizionarea Germaniei cu minereu de fier. Dacă Narvik avea să devină un fel de bază navală a Aliaţilor pentru aprovizionarea finlandezilor, ar fi desigur uşor ca vasele germane să fie împiedicate să încarce minereu în port şi să navigheze în siguranţă prin Leads spre Germania. Odată ce protestele norvegiene şi suedeze ar fi fost înlăturate din cine ştie ce raţiuni, ar fi fost luate măsuri mai importante care le-ar fi inclus pe cele mai mici. De aceea, la 16 decembrie, mi-am reînnoit eforturile de a obţine consimţământul pentru minarea Leads-ului, o operaţiune simplă şi nesângeroasă.

Memorandumul meu a fost luat în discuţia Cabinetului în 22 decembrie şi eu am pledat cauza cât am putut mai bine. Nu am putut obţine nici o decizie de acţiune. Se putea face un protest diplomatic către Norvegia faţă de folosirea de către Germania a apelor ei teritoriale, iar şefilor de Stat Major li s-a spus să „analizeze consecinţele militare ale angajamentelor

pe teritoriul scandinav". Ei au fost autorizaţi să „elaboreze planul pentru o debarcare a unei forţe armate la Narvik în sprijinul Finlandei precum şi în cazul unei posibile ocupări de către germani a sudului Norvegiei." Dar Amiralităţii nu i s-au putut da ordine de executare. Într-un document pe care l-am făcut să circule în 21 decembrie, am adunat rapoartele de contrainformaţii care arătau posibilitatea unui interes rusesc asupra Norvegiei. Se spunea acolo că sovieticii ar avea concentrate trei divizii la Murmansk, pregătindu-se pentru o expediţie pe mare. Eu trăgeam concluzia: „S-ar putea ca acest teatru să devină curând scena unor activităţi". Acest lucru s-a dovedit prea adevărat; dar din altă direcţie.

* * *

De mult eram preocupat de faptul că *Altmark*, auxiliarul lui *Spee*, trebuia să fie capturat. Vasul acesta era o închisoare plutitoare pentru echipajele vaselor noastre comerciale scufundate. Prizonierii britanici eliberaţi de căpitanul Langsdorff, conform legii internaţionale, în portul Montevideo, ne-au spus că aproape trei sute de marinari britanici din marina comercială se aflau la bordul lui *Altmark*. Acest vas s-a ascuns aproape două luni în Atlanticul de sud iar apoi, sperând că s-a potolit căutarea lui, căpitanul acestuia a făcut o încercare de a se întoarce în Germania. Norocul şi vremea a fost în favoarea lui şi abia în 14 februarie, după ce trecuse printre Islanda şi Feroe, a fost văzut de avioanele noastre în apele teritoriale ale Norvegiei. După cum se arăta într-un comunicat al Amiralităţii, „câteva vase ale Majestăţii Sale erau dispuse convenabil şi au pornit acţiunea". O flotilă de distrugătoare, sub comanda căpitanului Philip Vian de pe vasul *Cossack*, l-a interceptat pe *Altmark* dar nu l-a atacat imediat. Vasul s-a refugiat îndată în fiordul Jösing, un mic intrând de vreo doi kilometri lungime, înconjurat de stânci înalte acoperite cu zăpadă. Două distrugătoare britanice au fost instruite să execute o examinare a locului. La intrarea în fiord, au fost întâmpinate de două canoniere norvegiene care i-au informat că vasul era neînarmat, fusese controlat cu o zi înainte şi primise permisiunea să meargă mai departe în Germania, folosind apele teritoriale ale Norvegiei. La aceasta, distrugătoarele noastre s-au retras.

Când această informaţie a ajuns la Amiralitate, am intervenit şi, cu ajutorul ministrului de Externe, am ordonat vaselor noastre să intre în fiord. Vian a făcut restul. În noaptea aceea, vasul *Cossack*, cu reflectoarele aprinse, a intrat în fiord printre sloiurile de gheaţă. El s-a dus mai întâi la bordul canonierei norvegiene *Kjell* şi a cerut ca *Altmark* să fie dus la Bergen sub dublă escortă, pentru cercetări, conform legilor internaţionale. Căpitanul norvegian şi-a repetat asigurarea că *Altmark* fusese de două ori controlat, că era neînarmat şi că nu a fost găsit nici un prizonier britanic. Vian a declarat atunci că îl va aborda şi l-a invitat pe ofiţerul norvegian să i se alăture. Oferta aceasta a fost respinsă.

Între timp, *Altmark* a pornit şi, încercând să-l izbească pe *Kossack*, a eşuat pe uscat. *Kossack* şi-a făcut drum de-a lungul lui, iar un grup

de abordare a sărit pe punte, după ce a legat cele două vase împreună. A urmat o tăioasă luptă corp la corp, în care patru germani au fost omorâţi şi cinci au fost răniţi; o parte a echipajului a fugit la mal, iar restul s-au predat. A început căutarea prizonierilor britanici. Au fost găsiţi curând, cu sutele, înghesuiţi, închişi în cămări de provizii, ba chiar într-un tanc gol de petrol. Atunci s-a auzit un strigăt: „A sosit Marina!" Uşile au fost sfărâmate şi captivii au alergat pe punte. S-a constatat de asemeni că *Altmark* avea două tunuri de 37 mm şi patru mitraliere şi că, în ciuda faptului că fusese abordat de două ori de către norvegieni, nu fusese controlat. Canonierele norvegiene au rămas tot timpul observatoare pasive. La miezul nopţii, Vian ieşise din fiord şi se îndrepta spre Forth.

Amiralul Pound şi cu mine am rămas împreună, la fel de îngrijoraţi, în sala de război a Amiralităţii. Eu strânsesem cu uşa Ministerul de Externe şi ştiam pe deplin gravitatea tehnică a măsurii luate. Dar ceea ce avea importanţă în ţară şi în Cabinet era dacă prizonierii britanici au fost găsiţi la bord sau nu. Am fost încântaţi când, la ora trei dimineaţa, a venit ştirea că au fost găsiţi şi salvaţi trei sute de prizonieri britanici. Acesta era faptul esenţial.

Hotărârea lui Hitler de a invada Norvegia fusese luată, după cum am văzut, la 14 decembrie, iar munca statului major se făcea sub conducerea lui Keitel. Fără îndoială că incidentul cu *Altmark* a urgentat acţiunea. La sugestia lui Keitel, la 20 februarie, Hitler l-a chemat urgent la Berlin pe generalul Von Falkenhorst, care în acea vreme era comandantul Corpului de armată de la Coblenz. Falkenhorst luase parte la campania germană din Finlanda în 1918, şi el a discutat în acea după-amiază cu Hitler, Keitel şi Jodl planul operaţional amănunţit pentru expediţia norvegiană, pe care avea să o comande acum chiar el. Problema priorităţilor era de maximă importanţă. Hitler se va angaja oare în Norvegia înainte sau după executarea atacului împotriva Franţei? La 1 martie a luat decizia: Norvegia mai întâi. Führerul a ţinut o conferinţă militară în după-amiaza zilei de 16 martie, iar ziua D a fost fixată provizoriu, se pare, pentru 9 aprilie.

* * *

Între timp, sovieticii şi-au adus principalele forţe împotriva finlandezilor. Ei şi-au dublat eforturile pentru a străpunge linia Mannerheim, înainte de topirea zăpezii. Din păcate, în anul acela, primăvara, în care finlandezii puternic presaţi îşi puseseră speranţa, a sosit cu aproape şase săptămâni mai târziu. Marea ofensivă sovietică asupra istmului, care avea să ţină patruzeci şi două de zile, a început la 1 februarie, combinată cu bombardamente aeriene grele asupra bazelor de depozitare şi a căilor ferate din spatele frontului. Zece zile de bombardament greu, cu tunurile sovietice masate roată lungă roată, au premers atacului principal al infanteriei. După o luptă de două săptămâni, frontul a fost spart. Atacul aerian asupra fortului şi bazei cheie de la Viipuri a crescut în intensitate. La sfârşitul lunii, sistemul de fortificaţii Mannerheim fusese dezorganizat

şi ruşii s–au putut concentra împotriva golfului Viipuri. Finlandezii nu mai aveau muniţii şi trupele erau epuizate.

Onorabila corectitudine care ne–a lipsit de orice iniţiativă strategică, ne–a împiedicat de la orice măsuri eficiente de trimitere de muniţii Finlandei. În Franţa, totuşi, a dominat un sentiment mai cald şi mai adânc şi acesta a fost susţinut cu putere de domnul Daladier. La 2 martie, fără să se consulte cu guvernul britanic, el a fost de acord să trimită Finlandei cincizeci de mii de voluntari şi o sută de bombardiere. Noi n–am fi putut acţiona pe o asemenea scară dar, având în vedere documentele găsite asupra maiorului german în Belgia şi a rapoartelor de contrainformaţii privind masarea continuă a trupelor germane pe frontul de vest, ei au mers mult mai departe decât ar fi permis prudenţa. La 12 martie, Cabinetul a decis să reînvie planurile de debarcare la Narvik şi Trondheim, ca să urmeze apoi Stavanger şi Bergen, ca parte a ajutorului dat Finlandei, în care fuseserăm atraşi de francezi. Aceste planuri trebuiau să intre în acţiune la 20 martie, deşi permisiunea norvegienilor şi suedezilor nu fusese dată. Între timp, la 7 martie, domnul Paasikivi a plecat din nou la Moscova, de data asta pentru a discuta termenii armistiţiului. Pe data de 12, termenii ruseşti au fost acceptaţi de către finlandezi. Toate planurile noastre de debarcare militară au fost din nou puse la păstrare, iar forţele adunate au fost dispersate în oarecare măsură. Cele două divizii, care fuseseră reţinute în Anglia, au fost acum expediate spre Franţa, iar puterea noastră de luptă pentru Norvegia a fost redusă la unsprezece batalioane.

* * *

Prăbuşirea militară a Finlandei a dus şi la alte repercusiuni. La 18 martie, Hitler s–a întâlnit cu Mussolini la Pasul Brenner. Hitler i–a lăsat în mod deliberat impresia gazdei sale italiene că nici vorbă nu era despre lansarea de către Germania a unei ofensive pe uscat împotriva Occidentului. În ziua de 19, domnul Chamberlain a vorbit în Camera Comunelor. Având în vedere criticile tot mai numeroase, el a trecut în revistă oarecum amănunţit povestea ajutorului britanic pentru Finlanda. El a subliniat, pe bună dreptate, că principalul nostru considerent a fost dorinţa de a respecta neutralitatea Norvegiei şi Suediei şi a luat apărarea guvernului pentru faptul că nu a fost atras în încercări de a–i ajuta pe finlandezi, ceea ce ar fi oferit slabe şanse de succes. Înfrângerea Finlandei a fost fatală pentru guvernul Daladier, al cărui şef hotărâse o acţiune importantă deşi tardivă, şi care dăduse personal o însemnătate disproporţionată acestui aspect al îngrijorărilor noastre. La 21 martie, a fost format alt guvern, sub conducerea domnului Reynaud, hotărât să conducă mai viguros războiul.

Relaţiile mele cu domnul Reynaud erau altele decât cele pe care le stabilisem cu domnul Daladier. Reynaud, Mande şi cu mine am simţit aceleaşi emoţii în legătură cu München. Daladier fusese de partea cealaltă. Eu am salutat aşadar schimbarea. Miniştrii francezi au venit la Londra la o întâlnire a Consiliului suprem al războiului, la 28 martie. Domnul Chamberlain a deschis lucrările cu o descriere completă şi clară a scenei,

aşa cum o vedea el. El a spus că Germania avea două puncte slabe: aprovizionarea cu minereu de fier şi cu petrol. Principalele surse de aprovizionare cu acestea erau situate în capete opuse ale Europei. Minereul de fier venea din nord. El a prezentat cu precizie problema interceptării minereurilor germane furnizate din Suedia. El s-a ocupat de asemeni şi de petrolul din România şi Baku, care ar trebui interzise Germaniei, dacă este posibil pe cale diplomatică. Am ascultat cu tot mai multă plăcere această argumentare. Nu-mi dădusem seama cât de deplin eram noi de acord.

Domnul Reynaud a vorbit despre impactul propagandei germane asupra moralului francezilor. Postul de radio german urla în fiecare seară că Reichul german nu avea nici un motiv de conflict cu Franţa, că originea războiului se afla în cecul în alb dat de Britania Poloniei; că Franţa fusese târâtă în război, la călcâiele Britaniei, şi chiar că nu era capabilă să susţină lupta. Politica lui Goebbels faţă de Franţa părea să fie de a lăsa ca războiul să continue în acest ritm redus, bazându-se pe creşterea descurajării în rândurile celor cinci milioane de francezi, treziţi acum de apariţia unui guvern care doreşte să ajungă la un compromis cu Germania pe seama Marii Britanii.

El a mai arătat că în Franţa se pune pe plan amplu întrebarea: „Cum pot Aliaţii să câştige războiul?" Numărul de divizii, „în ciuda eforturilor britanice", creştea mai repede de partea germană decât de a noastră. Când vom putea deci spera să ne asigurăm acea superioritate în forţe umane necesară într-o acţiune în vest? Noi nu ştiam ce se întâmpla în Germania în domeniul echipamentului material. În Franţa era un sentiment general că războiul ajunsese la un impas şi că germanii nu trebuiau să facă altceva decât să aştepte. Dacă nu se lua o măsură activă de a se tăia aprovizionarea duşmanului cu petrol şi cu alte materii prime, „s-ar putea să crească sentimentul că blocada nu este o armă destul de puternică pentru a asigura victoria cauzei Aliaţilor". Reynaud era mult mai dispus la tăierea aprovizionării cu minereu de fier din Suedia şi a afirmat că exista o legătură precisă între cantitatea de minereu de fier furnizat de Suedia Germaniei şi producţia industriei germane de fier şi oţel. Concluzia lui era că Aliaţii ar trebui să pună mine în apele teritoriale de-a lungul coastei Norvegiei şi apoi să împiedice, printr-o acţiune similară, ca minereul să fie cărat din portul Lulek în Germania. El a subliniat importanţa împiedicării aprovizionării Germaniei cu petrol din România.

S-a decis, în cele din urmă, că, după ce se vor adresa comunicări generale Norvegiei şi Suediei, ar trebui să punem mine în apele teritoriale ale Norvegiei, la 5 aprilie. S-a căzut de acord de asemeni că, dacă Germania va invada Belgia, Aliaţii să se îndrepte imediat spre acea ţară, fără să aştepte o invitaţie oficială; iar dacă Germania va invada Olanda iar Belgia n-ar porni în ajutorul ei, Aliaţii se vor considera liberi să intre în Belgia, în scopul de a ajuta Olanda.

În cele din urmă, ca un punct în care eram cu toţii de acord, comunicatul afirma că guvernele britanic şi francez au fost de acord cu următoarea declaraţie solemnă:

„În actualul război, nu vor negocia şi nu vor încheia un armistiţiu sau tratat de pace decât prin înţelegere mutuală."

Acest pact a căpătat mai târziu o mare importanţă.

* * *

La 3 aprilie, Cabinetul britanic a pus în aplicare hotărârea Consiliului Suprem de război, iar Amiralitatea a fost autorizată să mineze apele teritoriale ale Norvegiei, la 8 aprilie. Eu am denumit această operaţiune „Wilfred", pentru că, în sine, era tare mică şi nevinovată. Cum minarea apelor norvegiene putea provoca o reacţie germană, s-a căzut de asemeni de acord ca o brigadă britanică şi un contingent francez să fie trimise la Narvik să golească portul şi să înainteze spre frontiera suedeză. Alte forţe urmau să fie trimise la Stavanger, Bergen şi Trondheim, pentru a interzice accesul duşmanului la aceste baze.

Acum au început să vină veşti prevestitoare de rele, a căror credibilitate era variabilă. La aceeaşi şedinţă a Cabinetului de Război din 3 aprilie, secretarul de stat de la Război ne-a spus că se primise un raport la Ministerul Războiului că germanii adună trupe puternice la Rostock, cu intenţia de a ocupa Scandinavia dacă va fi necesar. Ministrul de Externe a afirmat că ştirea de la Stockholm tindea să confirme acest raport. Conform legaţiei suedeze de la Berlin, o capacitate de 200 000 tone de transport pe mare german era acum concentrată la Stetin şi Swinemünde, cu trupe la bord, pe care zvonurile le estimau la 400 000. Se sugera că aceste forţe erau pregătite să dea o contralovitură împotriva unui eventual atac asupra Narvikului sau a altor porturi norvegiene, în legătură cu care, se spunea, germanii erau în continuare nervoşi.

Miercuri 4 aprilie, domnul Chamberlain a ţinut un discurs de un optimism neobişnuit. El a declarat că Hitler „a pierdut trenul". Cele şapte luni trecute ne-au permis să înlăturăm slăbiciunile noastre şi să adăugăm mult la forţa noastră de luptă. Germania, pe de altă parte, s-a pregătit atât de complet încât mai avea doar o mică marjă pe care să se bazeze.

Aceasta s-a dovedit o afirmaţie greşit gândită. Presupunerea principală că noi şi francezii eram relativ mai puternici decât la începutul războiului nu era raţională. După cum s-a explicat mai înainte, germanii erau acum în al patrulea an de producţie vehementă de muniţii, în timp ce noi eram într-un stadiu mult mai puţin avansat, comparabil probabil ca rezultate cu al doilea an. Mai mult, cu fiecare lună care trecea, armata germană, acum cu o vechime de patru ani, devenea o armă matură şi perfectă şi avantajul anterior al armatei franceze în instruire şi coeziune dispărea treptat. Totul era în suspans. Diversele expediente minore pe care am putut să le sugerez fuseseră acceptate; dar nimic cu un caracter major nu fusese întreprins de nici una dintre părţi. Planurile noastre, aşa cum erau, se bazau pe întărirea blocadei prin minarea coridorului norvegian în nord şi prin împiedicarea aprovizionării germane în sud-est. În spatele frontului german domnea o completă imobilitate. Brusc, politica pasivă sau pe scară mică a Aliaţilor a fost măturată de o cataractă de o violenţă surprinzătoare. Aveam să învăţăm ce înseamnă războiul total.

Capitolul XXI
NORVEGIA

Înainte de a relua naraţiunea, trebuie să explic modificările care au apărut în poziţia mea în luna aprilie 1940.

Funcţia lordului Charfield la Ministerul de Coordonare a Apărării devenise de prisos şi, în data de 3, demnul Chamberlain a acceptat demisia pe care acesta şi-a dat-o de bunăvoie. Pe data de patru, s-a emis o declaraţie de la Downing Street 10, că nu se propunea completarea locului vacant, dar că se făceau aranjamente ca Primul Lord al Amiralităţii, ca ministru important interesat, să prezideze Comitetul de coordonare militară. În consecinţă, eu am luat conducerea acestor şedinţe care se ţineau zilnic şi uneori chiar de două ori pe zi, de la 8 până la 15 aprilie. Aveam deci o răspundere excepţional de mare, dar nici o putere de conducere efectivă. Printre ceilalţi miniştri ai Armatei care erau şi ei membri ai Cabinetului de război, eu eram „primul între egali". Totuşi nu aveam puterea de a lua sau aplica decizii. Trebuia să atrag de partea mea atât miniştrii Armatei cât şi pe şefii lor profesionişti. Astfel, mulţi oameni importanţi şi capabili aveau dreptul şi datoria să-şi exprime punctul lor de vedere asupra fazelor în schimbare rapidă ale bătăliei – căci bătălie era – care începuse acum.

Şefii de Stat Major se adunau zilnic să discute întreaga situaţie cu miniştrii lor respectivi. Apoi, ajungeau la propria lor decizie care, desigur, devenea de o importanţă dominantă. Aflam despre acestea fie de la Primul Lord al Mării, care nu-mi ascundea nimic, fie de la diverse memorandumuri sau *aide-mémoire-uri* pe care le amintea Comitetul Statelor Majore. Dacă voiau să pun sub semnul întrebării vreuna dintre opinii, bineînţeles că puteam ridica problema în primul rând la Comitetul de Coordonare, unde şefii de Stat Major, sprijiniţi de miniştrii lor departamentali, pe care de obicei îi convinseseră de partea lor, erau prezenţi ca membri individuali. Era acolo o copioasă conversaţie politicoasă, la sfârşitul căreia se încheia un raport plin de tact de către secretarul şedinţei, controlat de cele trei departamente ale armatei pentru a se asigura să nu fie discrepanţe. Astfel am ajuns la acele largi şi fericite înălţimi unde totul este rezolvat spre binele celor mai numeroşi prin bunul-simţ al celor mai numeroşi, în urma consultării tuturor. Dar, într-un război ca acesta, aveam să simţim că condiţiile erau diferite. Din păcate, trebuie să scriu că un conflict real trebuia să semene cu acela când un ticălos îi dă altuia peste bot cu

bastonul, cu un ciocan sau chiar cu ceva mai tare. Toate astea sunt lucruri deplorabile şi reprezintă un motiv bun pentru a evita conflictul, şi a rezolva totul prin înţelegere, în mod prietenesc, cu toată consideraţia faţă de dreptul minorităţilor şi cu înregistrarea corectă a părerilor contrare. Comisia pentru Apărare din Cabinetul de Război se întrunea aproape în fiecare zi, pentru a discuta rapoartele Comisiei de Coordonare Militară şi cele ale şefilor de Stat Major, iar concluziile sau divergenţele lor erau din nou referite Cabinetului. Totul trebuia explicat şi reexplicat; iar când acest proces era terminat, întreaga scenă se schimbase deja. La Amiralitate, care în timp de război este un cartier general de luptă, deciziile privind flota erau luate pe moment şi doar în cazurile mai grave erau referite primului-ministru, care le-a sprijinit în toate ocaziile. Acolo unde se rezolvau acţiunile celorlalte servicii militare, procedura era imposibil să ţină ritmul cu evenimentele. Totuşi, la începutul campaniei din Norvegia, Amiralitatea avea în mâinile ei, datorită situaţiei, trei sferturi din partea executivă.

Nu pretind că, oricare ar fi fost puterile mele, aş fi putut lua decizii mai bune sau aş fi putut ajunge la soluţii bune ale problemelor cu care ne confruntam acum. Impactul evenimentelor ce urmează a fi descrise a fost atât de haotic, încât curând mi-am dat seama că doar autoritatea primului-ministru putea domni deasupra Comitetului de Coordonare Militară. În consecinţă, în data de 15, am cerut domnului Chamberlain să preia conducerea acestuia, iar el a prezidat aproape toate şedinţele noastre următoare în timpul campaniei din Norvegia. El şi cu mine am continuat să fim de aceeaşi părere, iar el a dat autoritatea supremă punctelor de vedere exprimate de mine.

Toţi cei în cauză dădeau dovadă de loialitate şi bunăvoinţă. Totuşi, primul-ministru şi cu mine eram amândoi conştienţi de lipsa de eficienţă a sistemului nostru, mai ales în contact cu mersul surprinzător al evenimentelor. Deşi Amiralitatea era în acea vreme principalul element de mişcare, se puteau ridica obiecţii vizibile faţă de o organizaţie în care unul dintre miniştrii Armatei încerca să orchestreze toate operaţiunile celorlalte departamente şi, în acelaşi timp, să conducă toate treburile Amiralităţii şi să aibă răspunderea pentru acţiunile navale. Aceste dificultăţi nu erau înlăturate de faptul că primul-ministru însuşi prezida şi mă susţinea. Dar când nenorocirile veneau una după alta iar rezultatele lipsei de mijloace sau al conducerii indiferente cădeau asupra noastră aproape zilnic, eu am continuat să-mi menţin poziţia în acest cerc fluid, prietenos dar neconcentrat.

În cele din urmă, dar abia după ce multe dezastre au căzut pe capul nostru în Scandinavia, am fost autorizat să adun şi să prezidez adunările Comitetului şefilor de Stat Major, fără de care nu se putea face nimic, şi am fost făcut în mod oficial răspunzător de „a le da îndrumare şi directive". Generalul Ismay, un ofiţer superior de la Statul Major Central, a fost pus la dispoziţia mea ca *ofiţerul meu de Stat Major şi reprezentant*, iar în această calitate, a fost făcut membru plin al Comitetului şefilor de Stat Major. Îl cunoşteam pe Ismay de mulţi ani, dar acum pentru prima

dată am devenit strâns legaţi şi chiar mai mult. Astfel, şefii de Stat Major au devenit, în mare măsură, răspunzători în faţa mea în calitatea lor de membri ai colectivului, iar ca locţiitor al primului-ministru, eu puteam influenţa în mod autoritar deciziile şi politica lor. Pe de altă parte, era natural ca principala lor loialitate să fie faţă de ministerele respective ale armatei, care ar fi fost mai puţin decât umane dacă nu ar fi avut resentimente faţă de delegarea unei părţi a autorităţii lor unuia dintre colegi. În plus, se arăta în mod expres că răspunderile mele *vor trece* în seama Comitetului de Coordonare Militară. Aveam astfel numeroase răspunderi, fără o putere efectivă în mâinile mele ca să le pot aplica. Cu toate acestea, aveam sentimentul că voi putea face ca noua organizaţie să funcţioneze. A fost însă destinată să ţină doar o săptămână. Dar legătura mea personală şi oficială cu generalul Ismay şi legătura lui cu Comitetul şefilor de Stat Major a rămas neîntrerupte şi neslăbite, de la 1 mai 1940 până la 26 iulie 1945, când mi-am abandonat sarcina.

* * *

În seara de vineri 5 aprilie, ministrul german la Oslo a invitat oaspeţi distinşi, inclusiv membri ai guvernului, la un film prezentat la Legaţie. Filmul reprezenta cucerirea Poloniei de către germani şi a culminat cu un crescendo de scene de groază din timpul bombardării Varşoviei. Explicaţia era: „Pentru asta, pot mulţumi prietenilor lor britanici şi francezi." Societatea s-a răspândit în tăcere şi teamă. Guvernul norvegian era totuşi preocupat de activitatea britanicilor. La 8 aprilie, între 4.30 şi 5 a.m., patru distrugătoare britanice au plasat un câmp de mine la intrarea în fiordul West, pe canalul spre portul Narvik. La ora 5 a.m., ştirea a fost transmisă prin radio de la Londra, iar la 5.30, o notă a guvernului Majestăţii Sale a fost înmânată ministrului de Externe norvegian. Dimineaţa, la Oslo, s-au elaborat proteste către Londra. Dar mai târziu, după-amiaza, Amiralitatea a informat Legaţia norvegiană din Londra că vase germane de luptă au fost văzute dincolo de coasta norvegiană, îndreptându-se spre nord, probabil spre Narvik. Cam în acelaşi timp, în capitala norvegiană a sosit ştirea că *Rio de Janeiro*, un vas cu trupe, fusese scufundat dincolo de coasta de sud a Norvegiei, de către submarinul polonez *Orzel*, că un mare număr de soldaţi germani au fost salvaţi de pescarii localnici şi că soldaţii afirmau că se îndreptau spre Bergen ca să-i ajute pe norvegieni să-şi apere ţara împotriva britanicilor şi francezilor. Mai aveau să se întâmple şi altele. Germania pătrunsese în Danemarca, dar vestea nu a ajuns în Norvegia decât după ce ea însăşi fusese invadată. Astfel, ea n-a primit un avertisment oficial. Danemarca fusese ocupată uşor, după o rezistenţă în care au murit câţiva soldaţi credincioşi. În noaptea aceea, vase de război germane s-au apropiat de Oslo. Bateriile lor au deschis focul. Forţa de apărare a Norvegiei consta dintr-un puitor de mine, *Olav Tryggvason*, şi două vase curăţitoare de mine. După ivirea zorilor, două curăţitoare de mine germane au intrat în gurile fiordului, să debarce trupe în apropierea bateriilor de coastă. Unul a fost scufundat de vasul *Olav*

Tryggvason, dar trupele germane au fost debarcate şi au cucerit bateriile. Puitorul de mine a ţinut totuşi la distanţă două distrugătoare germane la gurile fiordului şi a adus daune crucişătorului *Emden*. O balenieră norvegiană, înarmată cu un singur tun, a intrat şi ea în acţiune imediat împotriva invadatorilor şi fără ordine speciale. Tunul i-a fost distrus iar comandantul a fost împuşcat în ambele picioare. Pentru a nu-i descuraja pe oamenii lui, el s-a rotogolit peste bord şi a murit cu noblețe. Principala forţă germană, condusă de crucişătorul greu *Bluecher*, a intrat atunci în fiord, îndreptându-se spre strâmtoarea apărată de fortăreaţa *Oscarsborg*. Bateriile norvegiene au deschis focul şi două torpile trase de la mal, de la distanţă de circa treizeci de metri, au dat o lovitură decisivă. Vasul *Bluecher* s-a scufundat rapid, ducând cu el ofiţerii germani de administraţie şi detaşamente ale Gestapoului. Celelalte vase germane s-au retras, inclusiv *Luetzow*. *Emden*, avariat, nu a mai luat parte la luptă pe mare. Oslo a fost în cele din urmă cucerit, nu de pe mare, ci cu avioane care transportau trupe şi prin debarcări în fiord.

Planul lui Hitler s-a realizat imediat. Trupe germane au debarcat la Kristiansand, la Schvenger, iar în nord la Bergen şi Trondheim. Cea mai îndrăzneaţă lovitură a fost la Narvik. Timp de o săptămână, vase germane de transportat minereu, presupuse a fi goale, care veneau în acest port în cursa lor obişnuită, se mişcaseră în susul coridorului, în conformitate cu neutralitatea Norvegiei, dar pline cu aprovizionare şi muniţii. Distrugătoarele germane, fiecare având câte două sute de soldaţi şi sprijinite de *Scharnhorst* şi *Gneisenau*, părăsiseră Germania cu câteva zile mai înainte şi au ajuns la Narvik dimineaţa, în data de 9.

Două vase de război norvegiene, *Norge* şi *Eidsvold*, se aflau în fiord. Erau pregătite să lupte până la capăt. În zori, au fost văzute distrugătoare apropiindu-se de port în mare viteză. Dar, din cauza zăpezii, identitatea lor nu a fost imediat stabilită. Curând a apărut un ofiţer german într-o barcă cu motor şi a cerut capitularea lui *Eidsvold*. Primind de la ofiţerul comandant răspunsul scurt „Eu atac", el s-a retras, dar aproape imediat vasul a fost distrus cu aproape toţi oamenii de o salvă de torpile. Între timp, *Norge* a deschis focul, dar în câteva minute a fost şi el torpilat şi s-a scufundat imediat. În rezistenţa curajoasă dar fără speranţă, 387 marinari norvegieni au pierit, fiind salvaţi mai puţin de o sută de oameni din cele două vase. După aceea, cucerirea portului Narvik a fost uşoară. Acesta reprezenta o cheie strategică refuzată nouă pentru totdeauna.

În acea dimineaţă, amiralul Forbes era în dreptul portului Bergen. Situaţia de la Narvik era obscură. Sperând să împiedice ocuparea portului de către germani, comandantul şef a ordonat distrugătoarelor noastre să intre în fiord şi să oprească orice debarcare. În consecinţă, căpitanul Warburton Lee, cu cele cinci distrugătoare din flotila lui, *Hardy*, *Hunter*, *Havock*, *Hotspur* şi *Hostile* au intrat în fiordul Vest. Piloţii norvegieni i-au spus la Tranoy că şase vase mai mari decât ale lui precum şi un submarin de buzunar-U au intrat în fiord şi că intrarea în port era minată. El a semnalat această informaţie şi a adăugat „Intenţionez să atac în zori". În ceaţa şi furtunile de zăpadă din 10 aprilie, cele cinci distrugătoare britanice

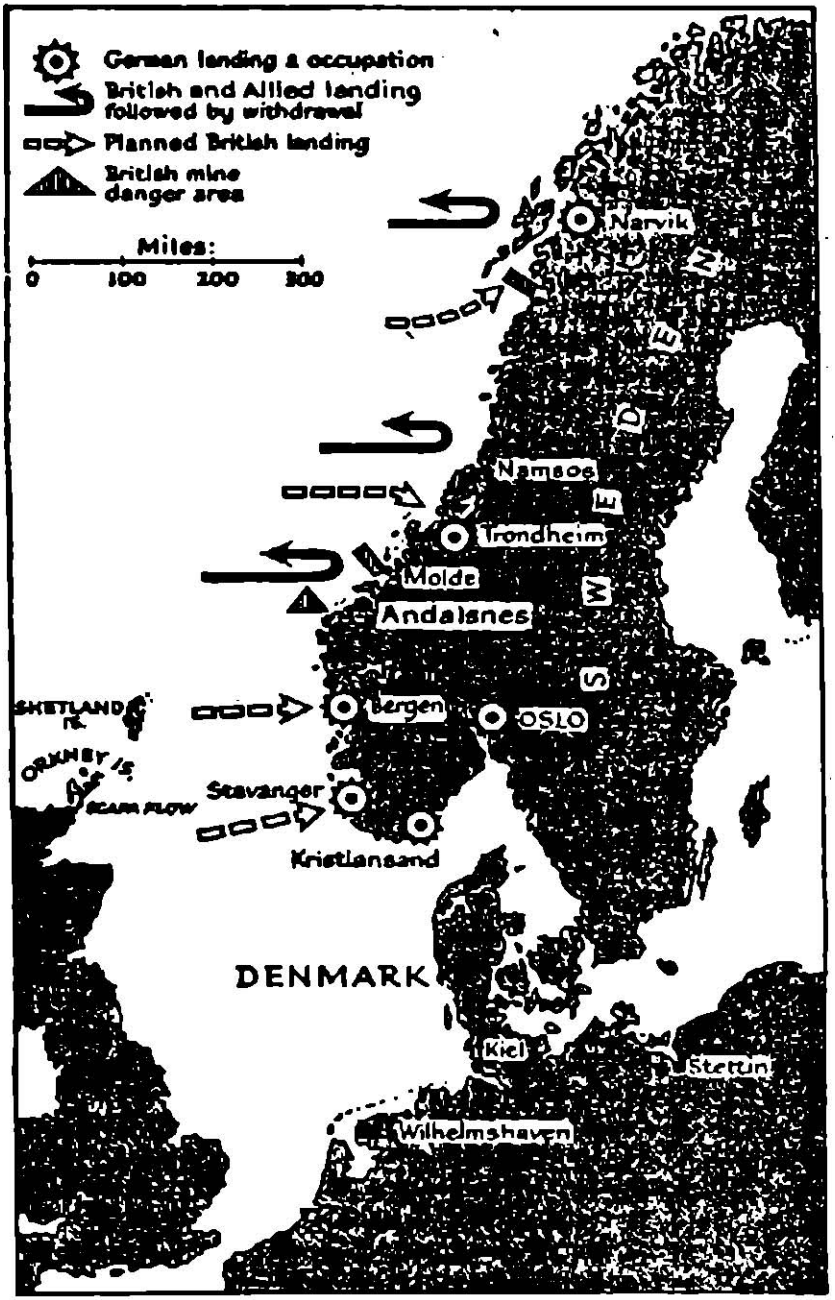

Campania Aliaților în Norvegia, 1940

au intrat în fiord şi, în zori, erau în faţa portului Narvik. În port erau cinci distrugătoare duşmane. La primul atac, *Hardy* a torpilat vasul cu însemnele comandantului de escadră german, care a fost ucis; un alt distrugător a fost scufundat de două torpile, iar celelalte trei au fost atât de distruse de loviturile de tun încât nu au putut opune o rezistenţă efectivă. În port mai erau douăzeci şi trei de vase comerciale de diverse naţionalităţi, incluzând cinci britanice; şase vase germane au fost distruse. Doar trei dintre cele cinci distrugătoare ale noastre atacaseră până atunci. *Hotspur* şi *Hostile* fuseseră lăsate în rezervă ca pază împotriva oricăror baterii de pe mal sau împotriva unor noi vase germane care s–ar fi apropiat.

Acum, ele s–au alăturat într–un al doilea atac, iar *Hotspur* a scufundat cu torpile încă două vase comerciale. Vasele căpitanului Warburton Lee erau neatinse; focul duşmanului părea că amuţise şi, după o oră de luptă, nici un vas nu mai ieşi din golfuleţe împotriva lui.

Dar acum, norocul s–a schimbat. În timp ce se întorcea dintr–un al treilea atac, căpitanul Warburton Lee a văzut apropiindu–se trei vase noi. Nu arătau dorinţa să se apropie prea mult, iar acţiunea a început de la circa 7000 de metri. Brusc, din ceaţă, au mai apărut două vase de război. Acestea nu erau, după cum sperase la început, întăriri britanice, ci distrugătoare germane care fuseseră ancorate într–un fiord din apropiere. Curând, tunurile germane, mai grele, au început să se facă simţite. Puntea vasului *Hardy* a fost sfărâmată, Warburton Lee a fost rănit mortal şi toţi ofiţerii şi camarazii săi au fost ucişi sau răniţi, în afară de locotenentul Stanning care a preluat cârma. Apoi, o ghiulea a explodat în camera maşinilor şi, sub un tir puternic, vasul a eşuat. Ultimul mesaj al căpitanului de pe *Hardy* către flotila sa a fost: „Continuaţi lupta cu duşmanul".

Între timp, *Hunter* fusese scufundat, iar *Hotspur* şi *Hostile*, care erau amândouă avariate, au ieşit în larg împreună cu *Havock*. Duşmanul, care le barase trecerea, nu mai putea să le oprească acum. O jumătate de oră mai târziu, au întâlnit un vas mare, care s–a dovedit a fi *Rauenfols*, care transporta rezerva de muniţie germană. *Havock* a tras în el şi curând vasul a sărit în aer. Supravieţuitorii de pe *Hardy* s–au străduit să ajungă pe ţărm cu trupul comandantului lor, căruia i s–a conferit postum Crucea Victoria. El şi marinarii lui au lăsat urme asupra duşmanului şi au rămas în istoria noastră navală.

Surpriza, duritatea şi precizia au fost caracteristicile atacului împotriva inocentei şi neapăratei Norvegii. Au fost folosite şapte divizii de armată. Opt sute de avioane de luptă şi 250 sau 300 de avioane de transport au fost elementele vitale ale misiunii. În decurs de patruzeci şi opt de ore, toate porturile principale ale Norvegiei au fost în mâinile germanilor. Regele, guvernul, armata şi poporul, când şi–au dat seama ce se întâmplă, s–au aprins de furie. Dar era mult prea târziu. Infiltrarea şi propaganda germană le–au înceţoşat vederea până atunci, iar acum le submina puterea de rezistenţă. Maiorul Quisling s–a prezentat la postul de radio, aflat acum în mâinile germanilor, în calitate de conducător pro–german al ţării cucerite. Aproape toate oficialităţile norvegiene au refuzat să–l sprijine.

Armata a fost mobilizată şi a început din nou să lupte împotriva invadatorilor, care o împingeau spre nord de Oslo. Patrioţii care au putut găsi arme au pornit spre munţi şi păduri. Regele, miniştrii şi parlamentul s-au retras mai întâi la Hamar, la o sută cincizeci de kilometri de Oslo. Erau urmăriţi de maşinile blindate germane şi s-au făcut încercări feroce de a fi exterminaţi prin bombardare şi mitraliere din aer. Ei au continuat totuşi să emită proclamaţii către ţară, îndemnând la cea mai mare rezistenţă. Restul populaţiei era covârşită şi terorizată prin exemple sângeroase, fiind nevoită să se supună, stupefiată şi tristă. Peninsula Norvegia are aproape o mie cinci sute de kilometri lungime. Are o populaţie rară, iar şoselele şi căile ferate sunt puţine, mai ales spre nord. Rapiditatea cu care Hitler a ocupat ţara a fost o realizare remarcabilă în materie de război şi politică şi un exemplu de exactitate, răutate şi brutalitate germană.

* * *

Guvernul norvegian, care până acum se temea de Germania, şi era foarte rece faţă de noi, făcea acum apeluri vehemente la ajutor. De la început a fost clar că nouă ne era imposibil să ajutăm sudul Norvegiei. Aproape toate trupele noastre instruite şi multe doar pe jumătate instruite erau în Franţa. Modesta noastră forţă aeriană, în creştere, având ca sarcină să sprijine Forţa Expediţionară Britanică din Franţa, şi să apere teritoriul ţării, se instruia viguros. Toate tunurile noastre antiaeriene ne erau necesare, chiar dacă ar fi fost de zece ori mai numeroase, în puncte vulnerabile de cea mai mare importanţă. Totuşi, ne-am simţit obligaţi să facem tot posibilul şi să-i ajutăm, chiar cu preţul tulburării pregătirilor şi intereselor noastre. Se părea că Narvik putea fi cucerit şi apărat în beneficiul cauzei Aliaţilor. Aici, regele Norvegiei îşi putea înălţa steagul necucerit. Pentru Trondheim se putea lupta, oricum, ca un mijloc de a amâna înaintarea spre nord a invadatorilor până la recucerirea Narvikului şi transformarea lui într-o bază a armatei. Aceasta se părea că putea fi realizată dinspre mare cu o forţă superioară oricărei forţe ce putea fi folosită de pe uscat şi care trebuia să treacă peste şapte sute cincizeci de kilometri de teren muntos. Cabinetul a aprobat cu însufleţire orice măsuri posibile pentru a salva şi apăra Narvikul şi Trondheim. Trupele care au fost eliberate de la proiectul finlandez precum şi un nucleu ţinut la îndemână pentru Narvik puteau fi gata curând. Dar aveau aviaţie, tunuri antiaeriene şi tunuri antitanc, mijloace de transport şi instruire. Tot nordul Norvegiei era acoperit cu zăpadă de o grosime cum soldaţii noştri nu mai văzuseră, nu o simţiseră şi nu şi-o imaginaseră vreodată. Nu existau nici bocanci de zăpadă şi nici schiuri – şi cu atât mai puţin schiori. Trebuia să facem tot ce puteam. Aceasta a fost o campanie improvizată.

Am debarcat, sau am încercat să debarcăm la Narvik, Trondheim şi în alte locuri. Supremaţia germanilor în fixarea obiectivelor în conducere şi în forţă era vizibilă. Ei au pus nemilos în execuţie un plan de acţiune pregătit cu atenţie. Ei au înţeles perfect importanţa folosirii armei aeriene pe o scară mare, sub toate aspectele. În plus, ascendenţa lor individuală

era evidentă, mai ales în grupuri mici. La Narvik, o forţă germană amestecată, improvizată, de circa şase mii de oameni a ţinut la distanţă timp de şase săptămâni vreo douăzeci de mii de trupe aliate şi, deşi alungaţi afară din oraş, au rezistat până i-au văzut plecând. Atacul de pe mare, deschis în mod strălucit de marină, a fost paralizat de refuzul comandantului militar de a accepta un risc care era, să recunoaştem, disperat. Noi ne-am împărţit resursele între Narvik şi Trondheim şi ne-am periclitat ambele planuri. La Narvik a fost un du-te-vino ineficient. Doar într-o expediţie la Aadalsnes am lovit în plin. Germanii, deşi trebuiau să treacă printr-un teritoriu de sute de kilometri de teren aspru, acoperit de zăpadă, ne-am împins înapoi, în ciuda unor episoade vitejeşti. Noi, care eram stăpâni pe mare şi puteam lovi oriunde coasta neapărată, am fost depăşiţi în viteză de duşman, care se mişca pe uscat pe distanţe foarte mari în ciuda numeroaselor obstacole.

Ne-am străduit, la chemarea datoriei, să ne agăţăm şi să ne fixăm în Norvegia. Am considerat că norocul a fost crud cu noi. Acum, putem vedea că ne-a ocolit. Între timp, la începutul lui mai, a trebuit să ne liniştim singuri cât am putut mai bine, printr-o serie de evacuări de succes. Având în vedere rolul proeminent pe care l-am jucat eu în aceste evenimente şi imposibilitatea de a explica dificultăţile de care am fost depăşiţi, sau deficienţele Statului Major, ale organizării noastre guvernamentale şi ale metodelor noastre de conducere a războiului, a fost o minune că am supravieţuit şi mi-am păstrat poziţia, în stima publică şi încrederea Parlamentului. Aceasta s-a datorat faptului că, timp de şase sau şapte ani, eu am prezis cu adevărat cursul evenimentelor şi am dat necontenite avertismente, neluate în seamă pe atunci dar reamintite acum.

Portavionul *Glorious*, atacat la 8 iunie de germani de crucişătoarele de luptă *Scharnhorst* şi *Gneisenau*, a pierit într-o oră şi jumătate. Despre dispariţia unuia dintre distrugătoarele lui de escortă, *Acasta*, relatată de unicul supravieţuitor, marinarul C. Carter, avem un tablou viu şi tipic al încleştării pe mare.

> La bordul vasului nostru domnea un calm mortal, abia dacă se rostea un cuvânt, iar vasul se depărta acum de duşman cu viteză maximă; apoi, veniră o mulţime de ordine: să pregătim perdeaua de fum, să branşăm furtunurile, să pregătim diverse alte lucruri; ne depărtam în continuare de duşman şi făceam fum. Apoi, căpitanul a transmis tuturor posturilor următorul mesaj: „Poate credeţi că fugim de duşman, dar nu-i aşa, vasul nostru pereche [*Ardent*] a fost scufundat, iar tot ce putem face este să dăm un spectacol. Noroc tuturor!" Apoi am schimbat direcţia, intrând în propria noastră perdea de fum. Eu am primit ordin să stau lângă gurile de foc 6 şi 7, apoi am ieşit din perdeaua de fum şi am schimbat direcţia, ca să putem lansa torpilele. Atunci, am zărit prima dată duşmanul; ca să fiu sincer, mie mi s-a părut că era un vas mare şi unul mic; eram foarte aproape. Am lansat cele două torpile ale mele, tuburile din faţă au tras şi ele, şi urmăream cu toţii rezultatele. N-am să uit niciodată

uralele care s-au înălțat; într-o parte a unuia dintre vase, a țâșnit o flamă galbenă și o coloană de fum și apă. Știam că l-am lovit; în ce mă privește, nu știam cum am fi putut să nu nimerim, atât eram de aproape. Dușmanul n-a tras nici un foc asupra noastră, eu cred că trebuie să fi fost foarte surprinși. După ce am lansat torpilele, am reintrat în propria noastră perdea de fum și am schimbat din nou cursul spre dreapta. „Fiți gata să lansați torpilele rămase". Dar de data asta, cum am scos vasul din fum, dușmanul ne-a tras-o. O ghiulea a lovit camera mașinilor, mi-a ucis echipa de la tuburi, am fost aruncat de suflu, și cred că am leșinat un timp, pentru că, atunci când mi-am revenit, mă durea brațul; vasul se oprise. Iată aici ceva care, dacă vreți, mă credeți, dacă nu, nu; m-am cățărat înapoi în scaunul de control, am văzut cele două vase, am lansat torpilele rămase; nimeni nu mi-a spus să fac asta, bănuiesc că eram nebun de furie. Dumnezeu știe de ce am tras, dar am făcut-o. Tunurile lui *Acasta* trăgeau întruna. Dușmanul ne-a lovit atunci de câteva ori, dar o singură explozie mare a avut loc după aceea și adesea m-am întrebat dacă dușmanul ne-a lovit cu o torpilă; oricum, mi s-a părut că se ridică vasul din apă. În cele din urmă, căpitanul a dat ordin să abandonăm vasul. Am să-mi amintesc totdeauna de locotenentul medic militar*, era primul vas, prima lui acțiune. Înainte de a sări peste bord, l-am văzut îngrijind un rănit, o treabă fără speranță, iar când eram în apă, l-am văzut pe căpitan aplecându-se peste punte, luând o țigară și aprinzând-o. L-am strigat să vină în barca noastră, dar el ne-a făcut cu mâna, „Adio și noroc". Acesta a fost sfârșitul unui bărbat curajos.

Dar, din toate distrugerile și confuzia, a reieșit un fapt de importanță majoră, care putea afecta viitorul războiului. Într-o ciocnire disperată cu marina britanică, germanii și-au distrus-o pe a lor proprie, atâta câtă era, chiar înaintea apogeului ce avea să urmeze. Pierderile Aliaților în luptele pe mare din apropierea Norvegiei s-au ridicat la un portavion, două crucișătoare, o goeletă și nouă distrugătoare. Șase crucișătoare, două goelete și șase distrugătoare au fost avariate, dar au putut fi reparate în cadrul marjei noastre de forță marină. Pe de altă parte, la sfârșitul lui iunie 1940, o dată memorabilă, flota germană efectivă consta din nu mai mult de *un crucișător cu tunuri de 18 centimetri, două crucișătoare ușoare* și patru distrugătoare. Deși multe dintre vasele lor avariate, ca și ale noastre, puteau fi reparate, marina germană nu a constituit un factor important în problema supremă a invadării Britaniei.

* * *

„Războiul ciudat" s-a încheiat cu atacul lui Hitler împotriva Norvegiei. A izbucnit în lumina celei mai înfricoșătoare explozii militare cunoscute până acum de om. Am descris transa în care fuseseră ținute, timp de

* Medic militar temporar, locotenent H. J. Stammers din Marina Regală.

opt luni, Franţa şi Britania, în vreme ce lumea se minuna. Faza s-a dovedit foarte dăunătoare pentru Aliaţi. Din momentul în care Stalin s-a înţeles cu Hitler, comuniştii din Franţa au preluat sloganele lui Stalin şi au denunţat războiul ca pe o crimă imperialistă şi capitalistă împotriva democraţiei. Ei au făcut tot ce au putut ca să submineze moralul armatei şi să împiedice producţia în uzine. Moralul Franţei, atât în armată cât şi în rândurile populaţiei, era acum în mod vizibil mai scăzut decât fusese la izbucnirea războiului.

Nimic din toate acestea nu s-au întâmplat în Britania, unde comunismul condus de sovietici, deşi era activ, era slab. Cu toate acestea, eram în continuare un partid de guvernământ cu un prim-ministru de care opoziţia era înstrăinată şi care nu avea ajutorul înflăcărat şi pozitiv al mişcării sindicale. Caracterul liniştit, sincer, dar de rutină al administraţiei nu evoca acel efort intens care se făcea, nici în cercurile guvernamentale şi nici în fabricile de muniţii, unde era vital. Atingerea catastrofei şi imboldul pericolului au avut rolul să trezească forţele adormite ale naţiunii britanice. Semnalul de alarmă putea acum să sune.

Capitolul XXII
CĂDEREA GUVERNULUI

Numeroasele dezamăgiri şi dezastre ale scurtei campanii din Norvegia au provocat numeroase perturbări în ţară, iar curente de pasiuni s–au ivit chiar şi în piepturile unora dintre cei care au fost îndoielnici şi cu desăvârşire orbi în anii dinainte de război. Opoziţia a cerut o dezbatere cu privire la situaţia războiului şi aceasta fost stabilită la 7 mai. Camera era plină cu membri într–o stare înaltă de iritare şi supărare. Cuvântul de deschidere al domnului Chamberlain nu a oprit valul ostil. El a fost întrerupt batjocoritor şi i s–a amintit de cuvântarea lui din 4 aprilie în care, în cu totul alt context, el spusese fără precauţie că „Hitler a pierdut trenul". El a definit noua mea poziţie şi legătura mea cu şefii de Stat Major şi, răspunzând domnului Herbert Morrison, a arătat că eu nu am deţinut aceste puteri în timpul operaţiunii din Norvegia. Un vorbitor după altul, din ambele laturi ale Camerei, au atacat guvernul şi în special pe şeful acestuia, cu o neobişnuită amărăciune şi vehemenţă şi s–au trezit susţinuţi de puternice aplauze din toate colţurile. Sir Roger Keyes, dorind cu ardoare să se remarce în noul război, a criticat Statul Major naval pentru eşecul acestuia de a pune mâna pe Trondheim. El a spus: „Când am văzut cât de prost merg lucrurile, am cerut tot timpul Amiralităţii şi Cabinetului de Război să mă lase pe mine să–mi iau răspunderea şi să conduc atacul." Purtându–şi uniforma de amiral al flotei, el a susţinut plângerile opoziţiei cu amănunte tehnice şi cu propria lui autoritate profesională într–o manevră foarte potrivită atmosferei din Cameră. De pe băncile din spatele guvernului, domnul Amery a citat, în ovaţii furtunoase, vorbele imperative ale lui Cromwell către Parlamentul cel lung: „Aţi stat aici prea mult timp pentru cât bine aţi făcut. Plecaţi, vă spun, şi să terminăm cu voi. În numele lui Dumnezeu, plecaţi!" Acestea erau vorbe îngrozitoare, mai ales că veneau de la un prieten şi coleg de mulţi ani, consilier privat, cu distincţie şi experienţă.

A doua zi, la 8 mai, dezbaterea a continuat, în urma unei moţiuni de amânare, şi a căpătat caracterul unui vot de cenzură, iar domnul Herbert Morrison, în numele opoziţiei, a declarat intenţia acesteia de a se supune la vot. Primul–ministru s–a ridicat din nou, a acceptat provocarea şi, într–un pasaj nefericit, a apelat la prietenii săi să stea alături de el. Avea dreptul să facă asta, întrucât prietenii lui l–au susţinut în acţiune

sau inacțiune și împărțeau cu ei răspunderea din „anii lăcustelor", dinainte de război. Dar azi, ei stăteau spăsiți și tăcuți, iar unii dintre ei se alăturaseră demonstrațiilor ostile. Ziua aceasta a fost martoră ultimei intervenții decisive a domnului Lloyd Georges în Camera Comunelor. Într-un discurs de nu mai mult de douăzeci de minute, el a dat o lovitură foarte dureroasă șefului guvernului. El s-a străduit să mă disculpe pe mine: „Eu nu cred că primul Lord a fost în întregime vinovat pentru toate lucrurile care s-au întâmplat în Norvegia." Eu m-am interpus imediat: „Eu îmi asum toată răspunderea pentru ce a făcut Amiralitatea și îmi asum toată partea mea de povară". După ce m-a avertizat să nu mă transform într-un adăpost antiaerian ca să-mi apăr colegii de schije, domnul Lloyd George s-a întors din nou către domnul Chamberlain. „Problema nu e acum cine sunt prietenii primului-ministru. Este o chestiune mult mai importantă. El a făcut apel la sacrificii. Națiunea este pregătită la orice sacrificii, atâta timp cât are o conducere, atâta timp cât guvernul arată clar spre ce se îndreaptă și atâta timp cât națiunea are încredere că acei care o conduc se străduiesc să facă lucrurile cât mai bine." El a încheiat: „Eu afirm solemn că premierul ar trebui să dea un exemplu de sacrificiu, pentru că nimic nu poate contribui mai bine la victoria în război decât ca el să-și sacrifice sigiliile funcției."

Ca miniștri, noi toți am rămas uniți. Secretarul de Stat al Aerului vorbise deja. Mă oferisem voluntar să închei dezbaterea, ceea ce era, de datoria mea, nu doar ca loialitate față de șeful sub care am lucrat, ci și din cauza rolului excepțional de proeminent pe care l-am jucat în folosirea acestor forțe neadecvate în încercarea pierdută de a ajuta Norvegia. Am făcut tot ce am putut ca să recapăt controlul Camerei, în favoarea guvernului, în ciuda necontenitelor întreruperi care veneau în principal de pe băncile opoziției laburiste. Am făcut acest lucru cu bună-credință gândindu-mă la greșelile lor și la pacifismul lor periculos din anii trecuți și cum, doar cu patru luni înainte de izbucnirea războiului, ei au votat în bloc împotriva recrutării. Am simțit că eu și câțiva prieteni care au acționat cu mine aveam dreptul să impunem această cenzură, dar ei nu aveau acest drept. Când ei s-au repezit asupra mea, le-am replicat și i-am sfidat; de câteva ori, gălăgia era atât de mare încât nu mă puteam face auzit. Dar tot timpul era clar că furia lor nu era îndreptată împotriva mea ci a primului-ministru pe care eu îl apăram după priceperea mea și fără alte considerente. Când m-am așezat jos, la ora unsprezece, Camera s-a împărțit. Guvernul avea o majoritate de 81, dar peste 30 de conservatori au votat cu laburiștii și cu opoziția liberală, iar alți 60 s-au abținut. Nu încăpea îndoială că rezultatul votului, deși nu în formă, cât mai ales prin scindare, era o violentă manifestare a lipsei de încredere în domnul Chamberlain și în administrația lui.

După încheierea dezbaterii, el mi-a cerut să vin în camera lui și am văzut imediat că privea foarte serios sentimentele Camerei față de persoana lui. Simțea că nu putea continua. Ne trebuie un guvern național, zicea el. Un singur partid nu putea duce povara. Cineva trebuie să formeze un guvern la care să ia parte toate partidele, altfel nu putem răzbate.

Stârnit de antagonismul dezbaterii şi sigur de antecedentele mele în legătură cu problemele în discuţie, eu eram dispus să merg mai departe. „A fost o majoritate bună. Nu pune chestiunea la inimă. Avem în Norvegia o situaţie mai bună decât am putut arăta Camerei. Întăreşte-ţi guvernul în toate privinţele şi hai să continuăm până ne părăseşte majoritatea noastră." Aşa i-am spus. Dar Chamberlain nu era nici convins, nici reconfortat, şi l-am părăsit pe la miezul nopţii, având sentimentul că va persista în hotărârea lui de a se sacrifica, dacă nu era altă cale, decât să încerce să ducă mai departe războiul cu un guvern al unui singur partid.

Nu-mi amintesc exact cum s-au întâmplat lucrurile în cursul dimineţii de 9 mai, dar au avut loc următoarele fapte: Sir Kingsley Wood era foarte apropiat de primul-ministru, în calitate de coleg şi prieten. Lucraseră mult timp împreună, în deplină încredere. De la el, am aflat că domnul Chamberlain era hotărât să formeze un guvern naţional şi, dacă el nu putea să fie în fruntea acestuia, va ceda locul oricui în care avea încrederea că ar putea s-o facă. Astfel, după-amiază, am început să înţeleg că s-ar putea să fiu chemat să preiau conducerea. Perspectiva nici nu mă emoţiona, nici nu mă alarma. M-am gândit că ar fi de departe planul cel mai bun. Am fost mulţumit să las evenimentele să se desfăşoare. După-amiază, primul-ministru m-a chemat în Downing Street, unde l-am găsit pe Lordul Halifax, iar după o discuţie despre situaţia în general, mi s-a spus că domnul Attlee şi domnul Greenwood ne vor vizita peste câteva minute pentru o consultare. Când au sosit, noi cei trei miniştri ne-am aşezat de o parte a mesei, iar liderii opoziţiei de cealaltă. Domnul Chamberlain a susţinut nevoia extraordinară a unui guvern naţional şi voia să se asigure dacă Partidul Laburist va participa la un asemenea guvern sub conducerea lui. Conferinţa partidului lor era în şedinţă la Bournemooth. Convorbirea a fost foarte politicoasă, dar era clar că şefii laburişti nu se vor angaja fără să se consulte cu oamenii lor şi au lăsat să se înţeleagă destul de clar că răspunsul va fi nefavorabil. Apoi s-au retras. Era o după-amiază luminoasă, însorită, iar eu şi Lordul Halifax ne-am aşezat un timp în grădina de la numărul 10 şi am stat de vorbă despre de toate. Eu m-am întors apoi la Amiralitate şi am fost ocupat toată seara şi o parte din noapte cu treburi grele.

* * *

S-au ivit zorii zilei de 10 mai şi, odată cu ea, au venit veşti importante. Teancuri de telegrame veneau de la Amiralitate, de la Ministerul de Război şi Ministerul de Externe. Germanii au dat lovitura lor mult aşteptată. Olanda şi Belgia erau ambele invadate. Frontierele lor fuseseră trecute în puncte diferite. Întreaga mişcare a armatei germane de invadare a Ţărilor de Jos şi a Franţei începuse.

Pe la ora zece, a venit să mă vadă Sir Kingsley Wood, după ce fusese la primul-ministru. Mi-a spus că domnul Chamberlain era înclinat să creadă că marea bătălie care s-a abătut asupra noastră făcea necesară rămânerea lui în funcţie. Kingsley Wood îi spusese că, dimpotrivă, noua

criză făcea cu atât mai necesar un guvern naţional, singurul care se putea confrunta cu ea, şi a adăugat că domnul Chalmberlain a acceptat acest punct de vedere. La ora unsprezece, am fost din nou chemat în Downing Street de către primul-ministru. Acolo l-am găsit din nou pe Lordul Halifax. Ne-am luat locurile la masă în faţa domnului Chamberlain. El ne-a spus că sarcina formării unui guvern naţional îl depăşea. Răspunsul pe care l-a primit de la conducătorii liberali nu-i lăsa nici o îndoială în privinţa asta. Întrebarea era deci pe cine să-l sfătuiască pe rege să-l cheme după acceptarea demisiei lui. Comportarea lui era rece, fără emoţie, şi părea chiar detaşat de aspectul personal al problemei. S-a uitat la noi amândoi, peste masă.

Am avut multe interviuri importante în viaţa mea publică, dar acesta era cu siguranţă cel mai important. De obicei, vorbesc mult, dar cu această ocazie am tăcut. Domnul Chamberlain avea cu siguranţă în minte scena furtunoasă din Camera Comunelor, cu două seri în urmă, când păream să fiu într-o atât de vie controversă cu Partidul Laburist. Deşi acest lucru a fost în sprijinul şi apărarea lui, el simţea totuşi că ar putea fi un obstacol ca eu să obţin acordul lor în această conjunctură. Nu-mi amintesc exact cuvintele pe care le-a rostit, dar aceasta era implicaţia. Biograful lui, domnul Feiling, afirmă cu hotărâre că îl prefera pe Halifax. Cum eu am tăcut, a urmat o pauză foarte lungă. Mi s-a părut desigur mai lungă decât cele două minute pe care le păstrăm la comemorarea zilei armistiţiului. Apoi, în cele din urmă, a vorbit Halifax. El a spus că avea sentimentul că poziţia lui de Lord, în afara Camerei Comunelor va face foarte dificil ca el să îndeplinească sarcinile primului-ministru într-un război ca acesta. Va răspunde pentru toate, dar nu va avea puterea să îndrume adunarea, de a cărei încredere depinde viaţa oricărui guvern. El a vorbit câteva minute în acest sens, iar când a terminat, era clar că datoria va cădea pe mine – de fapt, a şi căzut pe mine. Atunci am vorbit pentru prima dată. Am spus că nu voi lua legătura cu nici un partid din opoziţie, până nu voi avea însărcinarea din partea regelui să formez un guvern. Cu aceasta, importanta convorbire s-a terminat şi am revenit la maniera noastră uşoară, familiară, a unor oameni care au lucrat ani de zile împreună şi ale căror vieţi în şi în afara funcţiilor s-au desfăşurat în atmosfera de prietenie a politicii britanice. Eu m-am întors atunci la Amiralitate, unde mă aşteptau multe treburi, după cum vă imaginaţi.

Miniştrii olandezi erau în camera mea. Zăpăciţi şi obosiţi, cu groaza în priviri, tocmai zburaseră de la Amsterdam. Ţara lor fusese atacată fără nici cel mai mic pretext sau avertisment. Avalanşa de foc şi oţel s-a rostogolit peste frontieră, iar când rezistenţa a început şi paza olandeză de frontieră a tras, s-a prăvălit din aer o vitejie covârşitoare. Toată ţara era într-o confuzie nebunească. Planurile de apărare îndelung pregătite au fost puse în aplicare; canalele au fost deschise şi apa răspândită. Dar germanii trecuseră deja peste liniile exterioare şi veneau acum în jos, pe malurile Rinului şi prin fortificaţiile interioare. Ei ameninţau deja digul rutier care închide Zuyder-Zee. Am putea face noi ceva ca să împiedicăm asta? Din fericire, aveam o flotilă nu prea departe şi aceasta a primit

ordin să mături cu tirul digul rutier şi să-i îndepărteze pe cât posibil pe invadatori. Regina se mai afla încă în Olanda. Dar se părea că nu va putea rămâne prea mult timp acolo.

Drept consecinţă a acestor discuţii, un mare număr de ordine au fost dat de Amiralitate tuturor vaselor noastre din apropiere şi s-au stabilit relaţii strânse cu marina regală olandeză. Chiar având în minte recenta ocupare a Norvegiei şi Danemarcei, miniştrii olandezi păreau incapabili să înţeleagă cum marea naţiune germană, care până cu o seară înainte nu vorbea decât de prietenie, a trecut la acel atac înspăimântător şi brutal. Cu aceste chestiuni şi cu alte treburi, a trecut o oră. O groază de telegrame veneau de la toate frontierele afectate de înaintarea armatelor germane. Se părea că vechiul plan Schlieffen, adus la zi cu prelungirea olandeză, era deja în plină aplicare. În 1914, braţul drept al invaziei germane trecuse prin Belgia dar s-a oprit în faţa Olandei. Se ştia foarte bine atunci că, dacă războiul ar mai fi întârziat cu trei, patru ani, grupul suplimentar de armată ar fi fost gata iar terminalele de cale ferată şi comunicaţii ar fi fost adaptate pentru o trecere prin Olanda. Acum, acea faimoasă trecere a fost efectuată cu toate mijloacele şi cu toate condiţiile de suprindere şi trădare. Dar şi alte evenimente ne mai aşteptau. Lovitura decisivă a duşmanului nu avea să fie o întoarcere pe flanc ci o străpungeţ a frontului principal. Acest lucru nu l-am prevăzut nici noi şi nici francezii, care erau sub o comandă responsabilă. Mai devreme, în timpul anului, într-un interviu publicat, am atras atenţia acestor ţări neutre asupra soartei care le paşte şi care era evidentă după dispunerea trupelor şi după dezvoltarea şoselelor şi căilor ferate, precum şi din planurile germane capturate. Vorbele mele au fost privite cu resentimente.

În zgomotul acestei vaste bătălii, conversaţia liniştită pe care am avut-o în Downing Street s-a şters sau s-a ascuns în fundul minţilor noastre. Totuşi, îmi amintesc că mi s-a spus că domnul Chamberlain s-a dus sau avea să se ducă la rege şi acest lucru era de aşteptat în mod firesc. Imediat, a sosit un mesaj în care eram chemat la Palat la ora şase. Îţi trebuie doar două minute ca să ajungi de la Amiralitate pe Mail. Deşi presupuneam că ziarele de seară trebuiau să fie pline cu teribilele ştiri de pe continent, ele nu menţionau nimic despre criza de Cabinet. Publicul nu avusese timp să realizeze ce se întâmpla, acasă sau în străinătate, şi nu era lume în jurul porţilor palatului.

Am fost condus imediat la rege. Majestatea Sa m-a primit cu simpatie şi m-a invitat să mă aşed. M-a privit un timp cercetător şi întrebător, apoi a spus: „Presupun că nu ştii pentru ce te-am chemat?" Adoptând starea lui de spirit, am răspuns, „Sire, nici nu-mi pot închipui pentru ce." El a râs şi a spus: „Vreau să-ţi cer să formezi un guvern." Am răspuns că voi face asta cu siguranţă.

Regele nu a făcut nici o referire că guvernul ar trebui să aibă caracter naţional şi am simţit că împuternicirea mea nu depindea oficial de acest lucru. Dar, având în vedere cele întâmplate şi condiţiile care au dus la demisia domnului Chamberlain, un guvern cu caracter naţional era inerent în această situaţie. Dacă voi constata că e imposibil să ajung la o înţelegere

cu partidele din opoziţie, n-aş fi fost împiedicat prin Constituţie să formez cel mai puternic guvern posibil cu toţi cei care ar fi dorit să stea alături de ţară în ora pericolului, cu condiţia ca un asemenea guvern să poată avea o majoritate în Camera Comunelor. I-am spus regelui că voi trimite imediat după conducătorii partidelor laburist şi liberal şi că speram să-i comunic cel puţin cinci nume înainte de miezul nopţii. Cu aceasta, am plecat şi m-am întors la Amiralitate.

Între şapte şi opt, la cererea mea, domnul Attlee a venit la mine. L-a adus cu el pe domnul Greenwood. I-am spus de însărcinarea pe care o aveam de a forma un guvern şi am întrebat dacă Partidul Laburist se va alătura. Au spus că da. Le-am propus să ia mai mult decât o treime din locuri, având două locuri din cinci sau poate şase în Cabinetul de Război şi i-am cerut domnului Attlee să-mi dea câteva nume ca să putem discuta funcţiile. I-am menţionat pe domnii Ernest Bevin, Alexander, Morrison şi Dalton ca oameni ale căror servicii în posturi înalte erau necesare imediat. Îi cunoscusem bineînţeles atât pe Attlee cât şi pe Greenwood, de mult timp, în Camera Comunelor. În cei zece ani dinainte de izbucnirea războiului, în poziţia mea mai mult sau mai puţin independentă, mă ciocnisem mult mai des cu conservatorii şi cu guvernul naţional decât cu opoziţia laburistă şi liberală. Am avut un timp o discuţie plăcută, apoi au plecat să-i informeze telefonic pe prietenii lor şi pe adepţii lor de la Bournemouth, cu care fuseseră, bineînţeles, în contact strâns în ultimele patruzeci şi opt de ore.

L-am invitat pe domnul Chamberlain să conducă Camera Comunelor ca Lord preşedinte al Consiliului, iar el a răspuns prin telefon că acceptă şi că a aranjat ca să se transmită la radio, la ora nouă în seara aceea, că şi-a dat demisia şi să roage ca toată lumea să-l sprijine pe succesorul lui. Asta a făcut-o în termeni mărinimoşi. I-am cerut Lordului Halifax să se alăture Cabinetului de Război şi să rămână ministru de Externe. Pe la ora zece, i-am trimis regelui lista cu cele cinci nume pe care i-am promis-o. Numirea celor trei miniştri ai armatei era vital urgentă. Mă hotărâsem deja cine trebuiau să fie aceştia. Domnul Eden trebuia să preia Ministerul Războiului, domnul Alexander trebuia să vină la Amiralitate, iar Sir Archibald Sinclair, şeful Partidului Liberal, ar fi trebuit să ia Ministerul Aerului. În acelaşi timp, eu mi-am asumat Ministerul Apărării, fără a încerca însă să-i definesc scopul şi puterile.

* * *

Astfel deci, în noaptea de 10 mai, la începutul marii bătălii, eu am căpătat principala putere în stat, pe care am deţinut-o în măsură tot mai mare în cei cinci ani şi trei luni de război, la sfârşitul cărora toţi duşmanii noştri s-au predat necondiţionat sau erau gata s-o facă; am fost imediat eliberat de electoratul britanic de la conducerea treburilor sale.

În aceste ultime zile aglomerate ale crizei politice, pulsul meu nu a crescut nici un moment. Am luat totul aşa cum venea. Dar nu pot ascunde cititorului acestei relatări adevărate că m-am culcat pe la ora 3 a.m. Eram

conştient de un profund sentiment de uşurare. În cele din urmă, aveam autoritatea de a da îndrumări pe întreaga scenă. Mă simţeam de parcă mergeam în pas cu destinul şi că toată viaţa mea din trecut fusese doar o pregătire pentru această oră şi pentru această încercare. Zece ani în lupta politică mă eliberaseră de antagonismele obişnuite de partid. Avertismentele mele din ultimii şase ani au fost atât de numeroase, de amănunţite, iar acum se dovedeau atât de justificate încât nimeni nu mă putea contrazice. Nu putea să mi se reproşeze nici că am provocat războiul şi nici că nu am făcut pregătiri pentru el. Gândeam că ştiu multe despre toate şi eram sigur că nu voi eşua. De aceea, aşteptând dimineaţa cu nerăbdare, am dormit liniştit şi nu am avut nevoie de vise care să mă înveselească. Faptele sunt mai bune decât visele.

SFÂRŞITUL PRIMEI CĂRŢI

Cartea II

SINGURI

10 mai 1940 – 22 iunie 1941

„După primele patruzeci de zile eram singuri, faţă de Germania victorioasă şi Italia angajate într-un atac mortal împotriva noastră, cu o Rusie Sovietică neutră şi ostilă care îl ajuta activ pe Hitler şi cu o Japonie care era o ameninţare de necunoscut."

Aria operaţiunilor, mai 1940
Walcheren
Middelburg
S. Beveland
Breda
Roosendaal
Tilburg
Bergen op Zoom
HOLLAND
Turnhout
Zeebrugge
Ostend
Bruges
Antwerp
Herenthals
Dover
Strait of Dover
Dunkirk
Nieuport
Furnes
Dixmude
Ghent
Malines
Albert Canal
Calais
Gravelines
Bergues
Louvain
Maastricht
Wormhoudt
Poperinghe
Ypres
Alost
Oudenarde
Brussels
Tirlemont
Boulogne
St. Omer
Cassel
Courtrai
Hazebrouck
Bailleul
Comines
Tourcoing
Roubaix
Hannut
Liège
Armentières
Lille
Étaples
Aire
Merville
La Bassée
Béthune
Carvin
Montreuil
Lens
Mons
Charleroi
R. Meuse
Namur
Huy
St. Pol
Douai
R. Sambre
Hesdin
Arras
Dinant
St. Valery
Doullens
Cambrai
Philippeville
Abbeville
Bapaume
Avesnes
Albert
R. Somme
La Capelle
Fumay
FRANCE
Amiens
Péronne
R. Oise
Hirson
Rocroi
Monthermé
St. Quentin
Vervins
Charleville
Mézières
Poix
Roye
Montcornet
Sedan
Montdidier
Chauny
Noyon
Laon
Rethel
Gournay
Beauvais
Compiègne
R. Aisne
Neufchâtel-sur-Aisne
Vouziers
Soissons
Reims
Miles

Capitolul I
COALIŢIA NAŢIONALĂ

Acum, în sfârşit, furia furtunii, adunată lent, reţinută mult timp, a izbucnit deasupra noastră. Patru sau cinci milioane de bărbaţi s-au întâlnit într-o primă confruntare, cea mai nemiloasă dintre toate războaiele cunoscute. În decurs de o săptămână, frontul din Franţa, în spatele căruia fuseserăm obişnuiţi să stăm în războiul anterior şi în faza de început a acestuia, avea să fie rupt iremediabil. În decurs de trei săptămâni, faimoasa armată franceză avea să se prăbuşească în derută şi ruină, iar armata noastră britanică avea să fie aruncată în mare, pierzând tot echipamentul. În decurs de şase săptămâni, ne-am trezit singuri, aproape dezarmaţi, faţă de o Germanie triumfătoare şi o Italie care ne strângea de gât, cu întreaga Europă deschisă în faţa puterii lui Hitler şi cu o Japonie care ne privea ostil pe partea opusă a globului. În cadrul acestor fapte şi al acestor perspective sumbre, mi-am preluat îndatoririle de prim-ministru şi de ministru al Apărării şi m-am apucat de prima sarcină de a forma un guvern al tuturor partidelor, care să conducă treburile Majestăţii Sale în ţară şi în străinătate, prin orice mijloace considerate potrivite pentru interesele naţionale.

Cinci ani mai târziu, a fost posibil să aveam un punct de vedere mai favorabil asupra condiţiilor noastre. Italia era cucerită şi Mussolini ucis. Puternica armată germană se predase necondiţionat. Hitler se sinucisese. În afara imenselor capturi ale generalului Eisenhower, aproape trei milioane de soldaţi germani fuseseră luaţi prizonieri în douăzeci şi patru de ore de mareşalul Alexander în Italia şi de mareşalul Montgomery în Germania. Franţa era eliberată, raliată şi înviorată. Mână în mână cu Aliaţii noştri, cele mai puternice două imperii din lume, înaintam spre anihilarea rapidă a rezistenţei Japoniei. Contrastul era desigur remarcabil. Drumul de-a lungul acestor cinci ani a fost lung, greu şi periculos. Cei care au pierit nu şi-au dat viaţa în zadar. Cei care au mers înainte până la capăt, vor fi totdeauna mândri că l-au parcurs cu onoare.

* * *

Relatând despre conducerea mea şi povestind faimoasa istorie a guvernului naţional de coaliţie, este de datoria mea să explic clar amploarea şi forţa contribuţiei pe care Marea Britanie şi imperiul ei – pe care

pericolul le-a unit şi mai mult – au adus-o la ceea ce avea să devină, în cele din urmă, cauza comună a atâtor state şi naţiuni. Fac acest lucru fără nici o dorinţă de a face comparaţii invidioase sau de a trezi rivalităţi fără sens cu cel mai mare aliat al nostru, Statele Unite, cărora le datorăm gratitudine incomensurabilă şi veşnică. Dar este în interesul lumii de limbă engleză să cunoască şi să înţeleagă magnitudinea efortului de război britanic. De aceea, am pus să se întocmească un tabel care acoperă întreaga perioadă a războiului. Acesta arăta că, până în 1944, Britania şi imperiul ei au avut un număr substanţial mai mare de divizii *în luptă cu duşmanul*, faţă de Statele Unite. Cifrele generale includ nu doar zona europeană şi africană ci şi tot războiul din Asia împotriva Japoniei. Până la sosirea în Normandia a marei mase a armatei americane, în toamna lui 1944, noi am avut totdeauna dreptul de a vorbi ca un egal şi, de obicei, ca partenerul dominant pe toate teatrele de război, cu excepţia Pacificului şi a Asiei Australe; mai rămâne de asemeni adevărat, până în momentul menţionat, că diviziile noastre au fost predominante pe toate fronturile şi în orice lună. Din iulie 1944, frontul de luptă al Statelor Unite, reprezentat prin divizii aflate în contact direct cu duşmanul, a devenit tot mai dominant şi a continuat aşa, triumfător şi în ascensiune, până la victoria finală, zece luni mai târziu.

Forţe terestre în contact de luptă cu duşmanul „Divizii echipamente"

	IMPERIUL BRITANIC			S.U.A.		
	Frontul de vest	Frontul de est	Total	Frontul de vest	Frontul de est	Total
1 ian. 1940	$5\frac{1}{3}$	—	$5\frac{1}{3}$ (a)	—	—	—
1 iulie 1940	6	—	6	—	—	—
1 ian. 1941	$10\frac{1}{3}$	—	$10\frac{1}{3}$ (b)	—	—	—
1 iulie 1941	13	—	13 (b)	—	—	—
1 ian. 1942	$7\frac{2}{3}$	7	$14\frac{2}{3}$	—	$2\frac{2}{3}$	$2\frac{2}{3}$ (c)
1 iulie 1942	10	$4\frac{2}{3}$	$14\frac{2}{3}$	—	$8\frac{1}{3}$	$8\frac{1}{3}$
1 ian. 1943	$10\frac{1}{3}$	$8\frac{2}{3}$	19	5	10	15
1 iulie 1943	$16\frac{2}{3}$	$7\frac{2}{3}$	$24\frac{1}{3}$	10	$12\frac{1}{3}$	$22\frac{1}{3}$

1 ian. 1944	$11\frac{1}{3}$	$12\frac{1}{3}$	$23\frac{2}{3}$	$6\frac{2}{3}$	$9\frac{1}{3}$	16
1 iulie 1944	$22\frac{2}{3}$	16	$38\frac{2}{3}$	25	17	42
1 ian. 1945	$30\frac{2}{3}$	$18\frac{2}{3}$	49	$55\frac{2}{3}$	$23\frac{1}{3}$	79

Note şi presupuneri

(a) Forţe britanice expediţionare în Franţa
(b) Exclud gherilele din Abisinia
(c) Exclud trupele filipineze

Linia de despărţire între frontul de vest şi de est este considerată o linie nord-sud prin Karachi

Următoarele nu sunt considerate ca fronturi operaţionale:

Frontiera de N-V a Indiei; Gibraltar; Africa de Vest; Hawaii; Palestina; Irak; Siria în afară de 1 iunie 1940

Contingentele străine – de ex. cele ale francezilor liberi, polonezilor, cehilor, *nu* sunt incluse.

O altă comparaţie pe care am făcut-o arată că sacrificiile în pierderi de vieţi ale Britaniei şi ale imperiului, au fost mai mari decât cele ale curajosului nostru Aliat. Totalul morţilor şi dispăruţilor presupuşi morţi din forţele armate britanice s-au ridicat la 303 240, la care se pot adăuga peste 109 000 din dominioane, India şi colonii, adică un total de peste 412 140. Această cifră nu-i include pe cei 60 500 de civili ucişi în raidurile aeriene asupra Regatului Unit, nici pierderile marinei noastre comerciale şi de pescuit care se ridică la aproape 30 000 de oameni. Faţă de aceste cifre, americanii deplâng pierderea în armată, marină, forţe aeriene, puşcaşi marini, şi apărarea de coastă, a 322 188* oameni. Citez aceste liste de onoare cu credinţa că această camaraderie egală, sfinţită de atâta sânge preţios, va continua să păstreze respectul pentru pierderile suferite şi să inspire comportarea lumii de limbă engleză.

Pe mări, natural, Statele Unite au purtat aproape întreaga greutate a războiului în Pacific, iar bătăliile decisive pe care le-au dus lângă Insula Midway, la Guadal Canal şi în Marea de Coral în 1942 le-a dat întreaga iniţiativă în acest vast domeniu al oceanului şi le-a permis asaltul asupra tuturor cuceririlor japoneze şi, în cele din urmă, asupra Japoniei însăşi. Marina americană nu putea purta în acelaşi timp principala povară în Atlantic şi în Mediterana. Şi aici avem datoria să arătăm faptele. Din cele 751 submarine de buzunar-U germane şi 85 italiene distruse pe frontul european, în Oceanul Atlantic şi Indian, 594 au fost distruse de forţele navale şi aeriene britanice, care au anihilat toate vasele de luptă, crucişătoare şi distrugătoare, în afară de distrugerea sau capturarea întregii flote italiene.

Tabelul pierderilor de submarine de buzunar-U este următorul:

* Eisen Hower, *Crusade in Europe*, pag. 1.

Pierderi de submarine de buzunar–U

Distruse de	Germane	Italiene	Japoneze
• Forţele britanice	525	69	$9\frac{1}{2}$
• Forţele Statelor Unite	174	5	$110\frac{1}{2}$
Alte cauze necunoscute	82	11	10
TOTALURI	781	85	130

Totalul general al submarinelor de buzunar–U distruse este deci 996.

În aer, au fost făcute eforturi superbe din partea Statelor Unite pentru a intra în acţiune, mai ales cu bombardierele lor de tip fortăreţe zburătoare de zi, pe scara cea mai mare, încă din primul moment, după Pearl Harbour, iar forţa lor a fost folosită şi împotriva Japoniei, iar de pe insulele britanice, împotriva Germaniei. Totuşi, când am ajuns la Casablanca în ianuarie 1943, este un fapt recunoscut că nici un singur avion de bombardament american nu aruncase o bombă în timpul zilei asupra Germaniei. Foarte curând, avea să vină fructificarea marelui efort pe care îl făceau, dar până în 1943, lansările de bombe britanice asupra Germaniei depăşiseră pe ansamblu de 8 ori pe cele aruncate ziua sau noaptea de aparatele americane şi abia în primăvara anului 1944, preponderenţa bombardamentelor a fost realizată de Statele Unite. În acest domeniu, ca şi în ce priveşte armata şi marina, noi am dus greul războiului de la început, şi abia în 1944 am fost depăşiţi de uriaşul efort de război al Statelor Unite.

Trebuie să ne amintim că efortul nostru în ce priveşte muniţiile a fost mărit cu o cincime prin generozitatea Statelor Unite după Legea împrumutului şi închirierii din ianuarie 1941. Cu materialele şi armele pe care ni le-au dat, am fost de fapt capabili să ducem războiul *de parcă am fi fost o naţiune de cincizeci şi opt de milioane în loc de patruzeci şi trei.* În navigaţie, de asemeni, minunata producţie de vase Liberty a permis să fie menţinut transportul aprovizionării peste Atlantic. Pe de altă parte, analiza pierderilor de vase suferite de pe urma acţiunilor duşmanilor de toate naţiunile în tot cursul războiului trebuie reţinută. Iată cifrele:

• Termenul de forţe britanice şi ale Statelor Unite include forţele aflate sub controlul lor operaţional. Acolo unde sunt cifre cu fracţii, distrugerea a fost atribuită ambelor părţi. Au fost multe cazuri de distrugeri în comun, dar, în totalurile germane, fracţiile se adună în numere întregi.

Naţionalitate	Pierderi în tone	Procente
Britanicii	11.357.000	54
Statele Unite	3.334.000	16
Toate celelalte naţiuni (în afara controlului duşman)	6.503.000	30
	21.194.000	100

Dintre aceste pierderi, 80 la sută au fost suferite în Oceanul Atlantic, inclusiv în apele de coastă britanice şi Marea Nordului. Doar 5 la sută s–au pierdut în Pacific.

Toate acestea le–am arătat nu pentru a pretinde merite nejustificate ci pentru a stabili un raport care cere respect pentru imensul efort depus în toate activităţile de război de către poporul acestei mici insule, asupra căruia a căzut greul în criza istoriei mondiale.

* * *

Probabil că e mai uşor să se formeze un Cabinet, în general un Cabinet de coaliţie, în fierbinţeala luptei decât în vremuri liniştite. Predomină sentimentul datoriei şi pretenţiile personale scad. De îndată ce principalele aranjamente au fost stabilite cu şefii celorlalte partide, cu autorizarea oficială a organizaţiilor lor, atitudinea tuturor celor pe care i–am chemat a fost asemănătoare celeia a soldaţilor în acţiune, care se duc imediat la locul ce le–a fost desemnat, fără să pună întrebări. Baza de partid fiind stabilită oficial, mi se părea că nici un sentiment egoist nu intra în mintea nici unuia dintre domnii pe care a trebuit să–i chem în număr mare. Dacă puţini dintre ei au ezitat, a fost din considerente publice. Această comportare de un înalt nivel se referă şi la numărul mare de miniştri conservatori şi naţional liberali care au trebuit să–şi părăsească funcţiile, să–şi întrerupă cariera şi, în acest moment de mare interes şi emoţie, să iasă din viaţa oficială, în multe cazuri pentru totdeauna.

Conservatorii aveau în Camera Comunelor o majoritate de o sută şi douăzeci peste celelalte partide. Domnul Chamberlain a fost conducătorul lor ales. Îmi dădeam bine seama că înlocuirea lui cu persoana mea trebuia să fie foarte neplăcută pentru mulţi dintre ei, după îndelungaţii mei ani de critică şi adesea de reproşuri dure. În plus, pentru majoritatea dintre ei trebuie să fi fost evident că viaţa mea s–a scurs în fricţiuni şi chiar în luptă cu Partidul Conservator, că i–am părăsit şi m–am întors mai târziu la ei ca ministru de Finanţe. Apoi, am fost timp de mulţi ani principalul lor oponent în legătură cu India, în probleme de politică externă şi în legătură cu lipsa de pregătire de război. Le venea foarte greu să mă accepte ca prim–ministru. Era un lucru dureros pentru mulţi oameni onorabili. Mai mult, loialitatea faţă de conducătorul ales de partid este o principală caracteristică a conservatorilor. Dacă în anumite probleme ei nu şi–au făcut datoria faţă de naţiune în anii dinainte de război, aceasta s–a întâmplat din acest sentiment al loialităţii faţă de şeful ales. Nici unul

dintre aceste considerente nu-mi provoca îngrijorare. Ştiam că toate fuseseră depăşite de bubuitul tunurilor.

În primul moment, i-am propus domnului Chamberlain, iar el a acceptat, conducerea Camerei Comunelor şi funcţia de Lord Preşedinte. Nimic nu se dăduse publicităţii. Domnul Attlee mi-a spus că Partidul Laburist nu va putea lucra uşor în cadrul acestui aranjament. Într-o coaliţie, conducerea Camerei trebuie să fie general acceptabilă. I-am pus această problemă domnului Chamberlain şi, cu acceptarea lui imediată, am preluat eu însumi conducerea şi am păstrat-o până în februarie 1942. În tot acest timp, domnul Attlee a fost adjunctul meu şi a lucrat zilnic. Îndelungata lui experienţă în opoziţie era foarte valoroasă. Eu veneam doar la ocaziile cele mai serioase. Acestea erau totuşi destul de frecvente. Mulţi conservatori au simţit că şeful lor de partid a fost desconsiderat. Toată lumea admira comportarea lui personală. La prima lui intrare în Cameră în noua sa poziţie (13 mai), toţi cei din partidul lui s-au ridicat şi l-au primit cu o vehementă demonstraţie. În primele săptămâni, eu am fost salutat mai mult de pe băncile laburiştilor. Dar loialitatea şi sprijinul domnului Chamberlain erau ferme iar eu eram sigur pe mine însumi. A existat o presiune considerabilă din partea unor elemente ale Partidului Laburist şi din partea unora dintre persoanele capabile şi dornice, care nu au fost incluse în noul guvern, ca să se facă o epurare a „oamenilor vinovaţi" şi a miniştrilor care fuseseră răspunzători de München sau care puteau fi criticaţi pentru numeroasele lipsuri în pregătirea noastră de război. Dar acesta nu era momentul pentru proscrierea unor oameni capabili, potriviţi, cu lungă experienţă în funcţii înalte. Dacă cei care cenzurau ar fi avut câştig de cauză, cel puţin o treime dintre miniştrii conservatori ar fi trebuit să demisioneze. Având în vedere că domnul Chamberlain era conducătorul Partidului Conservator, era clar că această mişcare ar fi fost distrugătoare pentru unitatea naţională. În plus, nu aveam nevoie să mă întreb dacă vina era de o singură parte. Răspunderea oficială era a guvernului din acea vreme. Dar răspunderea morală era mai largă. O lungă şi formidabilă listă de citate şi de voturi înregistrate din partea laburiştilor şi nu mai puţine din partea liberalilor, şi care au fost ridiculizate de evenimente, îmi venea în minte în amănunţime. Nimeni nu avea mai mult decât mine dreptul să treacă cu buretele peste trecut. De aceea am rezistat acestor tendinţe de răfuială. Am spus, câteva săptămâni mai târziu: „Dacă prezentul încearcă acum să judece trecutul, o să piardă viitorul". Argumentul şi apăsarea îngrozitoare a momentului i-a amuţit pe vânătorii de erezii.

* * *

Experienţa mea în acele prime zile a fost deosebită. Trăiam din plin confruntarea asupra căreia se concentrau toate gândurile mele şi în legătură cu care nu puteam face nimic. Tot timpul îmi era răpit de formarea guvernului, de primirea diverşilor domni şi de luarea în considerare a

echilibrelor de partid. Nu-mi pot aminti, şi nici nu e notat în dosarele mele, cum mi-am petrecut toate orele. În acea vreme, administraţia britanică avea între şaizeci şi şaptezeci de miniştri ai Coroanei şi toţi aceştia trebuiau aşezaţi ca într-un joc de puzzle, având în vedere şi pretenţiile a trei partide. Era necesar ca eu să mă întâlnesc nu doar cu figurile principale ci şi măcar câteva minute cu mulţimea de bărbaţi capabili care urmau să fie aleşi pentru sarcini importante. În formarea unui guvern de coaliţie, primul-ministru trebuie să acorde greutatea ce se cuvine dorinţelor şefilor de partide cu privire la persoana, dintre adepţii lor, căreia să i se dea funcţia atribuită partidului respectiv. Eu mă conduceam în genere după acest principiu. Dacă cineva care merita mai mult a fost lăsat în afară la sfatul autorităţii sale de partid sau poate în ciuda acestui sfat, eu nu pot decât să-mi exprim regretul. În ansamblu însă, am avut puţine dificultăţi.

În Clement Attlee am avut un coleg cu experienţă de război şi versat în Camera Comunelor. Singura deosebire dintre noi, ca punct de vedere, se referea la socialism, dar aceasta a fost depăşită de un război care avea să implice curând aproape completa subordonare a individului faţă de stat. Am lucrat împreună, cu o perfectă uşurinţă şi încredere, în toată perioada guvernului acesta. Domnul Greenwood a fost un consilier înţelept, de mare curaj, şi un prieten bun şi săritor.

Sir Archibald Sinclair, liderul oficial al Partidului Liberal, a considerat jenant să accepte funcţia de ministru al Aerului, pentru că adepţii lui considerau că el trebuie să aibă un loc în Cabinetul de Război. Dar acest lucru era contrar principiului alcătuirii unui Cabinet de Război mai restrâns. Atunci, am propus ca el să se alăture Cabinetului de Război doar când se discuta o chestiune de politică fundamentală sau care privea uniunea între partide. El fusese prietenul meu şi secundul meu la comandă în 1916, când comandam „A şasea de Puşcaşi Scoţieni" la Plugstreet („Strada Plug") şi personal aş fi dorit să intru în marea sferă de acţiune pe care i-o rezervasem lui. După destule întrevederi, treaba a fost rezolvată amical. Domnul Ernest Bevin, pe care îl cunoscusem la începutul războiului când am încercat să diminuez nevoia dureroasă de traulere a Amiralităţii, a trebuit să consulte Sindicatul Muncitorilor din Transport, al cărui secretar era, înainte de a putea să se alăture echipei în foarte importanta funcţie de ministru al Muncii. Acest lucru a durat două trei zile, dar a meritat. Sindicatul cel mai mare din Britania a hotărât în unanimitate ca el să facă această treabă şi astfel a rămas pe baricade cinci ani, până am câştigat.

Mai greu a fost cu Lordul Beaverbrook. Eu am considerat că poate aduce servicii de o foarte înaltă calitate. Hotărâsem, pe baza experienţei mele din războiul trecut, să scot aprovizionarea şi construcţia de avioane din subordinea Ministerului Aerului şi am vrut ca el să devină ministrul Producţiei de Avioane. La început, părea că nu vrea să-şi asume această sarcină şi, desigur, Ministerul Aerului nu voia să i se ia sectorul de

aprovizionare. Mai erau şi alte rezistenţe faţă de numirea lui. Eu eram totuşi sigur că viaţa noastră depindea de ritmul construirii noilor avioane; aveam nevoie de energia lui vitală şi vibrantă şi am persistat în părerea mea.

În ciuda părerilor preponderente exprimate în Parlament şi în presă, era necesar ca acel Cabinet de Război să fie restrâns. De aceea am început prin a avea doar cinci membri, dintre care doar unul, ministrul de Externe, avea un departament. Aceştia erau desigur principalii politicieni de partid ai zilei. Pentru buna conducere a treburilor, era necesar ca ministrul de Finanţe şi şeful Partidului Liberal să fie de obicei prezenţi şi, întrucât timpul presa, numărul „participanţilor permanenţi" a crescut. Dar principala răspundere cădea asupra celor cinci miniştri ai Cabinetului de Război. Ei erau singurii care aveau privilegiul să li se taie capul pe Tower Hill dacă nu câştigam. Restul puteau avea de suferit din cauza lipsurilor în ministerele lor, dar nu pentru politica de stat. În afara Cabinetului de Război, oricine putea spune: „Nu pot accepta răspunderea pentru una sau alta." Povara politicii era dusă la un nivel mai înalt. Aceasta a scăpat pe mulţi de îngrijorare, în zilele care aveau să cadă pe noi în curând.

* * *

În lunga mea experienţă politică, am deţinut majoritatea funcţiilor importante de stat, dar recunosc că postul care mi-a revenit acum era cel care îmi plăcea cel mai mult. Puterea doar de dragul de a o exercita asupra unor creaturi asemeni ţie sau pentru a o adăuga la importanţa personală este, pe bună dreptate, socotită josnică. Dar să deţii puterea în cazul unei crize naţionale, când bărbatul respectiv trebuie să ştie ce ordine să dea, este o binecuvântare. În nici o sferă de acţiune nu poate exista vreo comparaţie între poziţia numărul unu şi numărul doi, trei sau patru. Datoriile şi problemele tuturor persoanelor în afara numărului unu sunt cu totul diferite şi, în multe privinţe, mai grele. E totdeauna o nenorocire dacă numărul doi sau trei trebuie să iniţieze un plan sau o politică dominantă. El trebuie să ţină seama nu numai de meritele politicii respective ci şi de ideile şefului; nu doar ce sfat să dea ci şi ce anume sfat dat se potriveşte cu poziţia lui; nu doar ce să se facă ci şi cum să fie acceptată ideea şi cum să fie îndeplinită. În plus, numărul doi sau trei ar trebui să ţină seama şi de numerele patru, cinci şi şase sau de vreun outsider inteligent, numărul douăzeci. Ambiţia, nu doar în scopuri vulgare ci pentru faimă, sclipeşte în fiecare minte. Întotdeauna există mai multe puncte de vedere care pot fi juste şi multe care sunt plauzibile. În 1915, am suferit o înfrângere în problema Dardanelelor şi astfel o acţiune de mare importanţă a eşuat, pentru că am încercat să realizez o operaţiune de război majoră şi cardinală dintr-o poziţie subordonată. Oamenii sunt prost sfătuiţi când încearcă aşa ceva. Această lecţie mi-a intrat în sânge.

La vârf, lucrurile sunt mai simple. Un lider acceptat trebuie doar să

fie sigur ce e mai bine de făcut, sau măcar să se fi hotărât în această privinţă. Loialităţile din jurul numărului unu sunt uriaşe. Dacă se împiedică, trebuie susţinut. Dacă face greşeli, ele trebuie acoperite. Dacă doarme, nu trebuie tulburat degeaba. Dacă nu e bun, trebuie tăiat cu securea. Dar acest proces extrem nu se poate face în fiecare zi; şi, oricum, nu a doua zi după ce a fost ales.

Schimbările fundamentale în maşinăria conducerii războiului erau mult mai reale decât în aparenţă. „O Constituţie, spunea Napoleon, trebuie să fie scurtă şi enigmatică". Organismele existente au rămas intacte. Nici o personalitate oficială nu a fost schimbată. Cabinetul de Război şi Comitetul şefilor de Stat Major au continuat la început să se întâlnească în fiecare zi ca şi înainte. Numindu-mă ministru al Apărării, cu aprobarea regelui, n-am făcut schimbări legale sau constituţionale. Am avut grijă să nu-mi definesc drepturile şi datoriile. N-am cerut puteri speciale, nici de la Coroană, nici de la Parlament. Se înţelegea totuşi şi se accepta că eu îmi voi asuma conducerea generală a războiului, cu sprijinul Cabinetului de Război şi al Camerei Comunelor. Schimbarea cheie care a avut loc când am preluat funcţia a fost desigur supervizarea şi conducerea Comitetului Şefilor de Stat Major de către un Ministru al Apărării cu puteri nedefinite. Cum acest ministru era şi primul-ministru, el avea toate drepturile inerente acestei funcţii, inclusiv puteri foarte largi de alegere şi îndepărtare a tuturor personajelor profesionale şi politice. Astfel, pentru prima dată, Comitetul şefilor de Stat Major a căpătat locul potrivit ce i se cuvine, fiind în contact direct, zilnic, cu şeful executiv al guvernului şi, în acord cu el, avea deplin control asupra conducerii războiului şi a forţelor armate. Poziţia Primului Lord al Amiralităţii şi a secretarilor de stat pentru Război şi Aer a fost afectată decisiv, cel puţin în fapt dacă nu în formă. Ei nu erau membri ai Cabinetului de Război şi nu participau nici la şedinţele Comitetului şefilor de Stat Major. Ei rămâneau în întregime răspunzători pentru departamentele lor dar, rapid şi aproape imperceptibil, au încetat să mai fie răspunzători de formularea planurilor strategice şi de conducerea de zi cu zi a operaţiunilor. Acestea erau stabilite de Comitetul şefilor de Stat Major care acţiona direct sub conducerea ministrului de Război şi a primului-ministru şi deci aveau autoritatea Cabinetului de Război. Cei trei miniştri ai Armatei, prieteni foarte competenţi şi de încredere pe care i-am ales pentru aceste sarcini, nu aveau nevoie de protocol. Ei au organizat şi administrat forţele crescânde şi au ajutat cât au putut mai mult, în stilul simplu, practic, englezesc. Ca membri ai Comitetului Apărării, aveau cele mai complete informaţii şi un acces permanent la mine. Subordonaţii lor profesionişti, şefii de Stat Major, discutau totul cu ei şi îi tratau cu cel mai mare respect. Dar exista o conducere integrală a războiului, căreia loialitatea lor i se supunea. Nu a existat nici o ocazie când atribuţiile lor să fie abrogate sau provocate şi oricine din acest cerc îşi putea spune părerea; dar conducerea reală a războiului a intrat curând în foarte puţine mâini şi ceea ce păruse atât de dificil înainte devenise

mult mai simplu, bineînţeles cu excepţia lui Hitler. În ciuda turbulenţei evenimentelor şi a multor dezastre pe care a trebuit să le îndurăm, maşinăria lucra aproape automat şi se trăia într-un şuvoi de gândire coerentă, capabil să fie tradus cu mare rapiditate în acţiune executivă.

* * *

Deşi groaznica bătălie se desfăşura acum dincolo de canal şi cititorul e, fără îndoială, nerăbdător să ajungă acolo, cred că e locul să descriu aici sistemul şi maşinăria de conducere a armatei şi a altor probleme, pe care l-am pus pe picioare şi le-am practicat din primele zile când am primit puterea. Eu cred cu tărie în tratarea treburilor oficiale prin intermediul *Cuvântului scris*. Fără îndoială că, analizate după un timp, multe dintre cele puse pe hârtie din oră-n oră sub impactul evenimentelor pot apare lipsite de proporţie sau pot să nu se adeverească. Sunt dispus să risc lucrul ăsta. Este totdeauna mai bine, în afara ierarhiei de disciplină militară, să-ţi exprimi păreri şi dorinţe în loc să dai ordine. Totuşi, directivele ce veneau personal de la şeful guvernului constituit legal şi care era şi ministru însărcinat în mod special cu apărarea, contau în aşa măsură încât, deşi nu erau exprimate sub formă de ordin, îşi găseau adesea fructificarea în acţiune.

Pentru a mă asigura ca numele meu să nu fie folosit prea uşor, am emis următoarea minută în timpul crizei din iulie:

„Să se înţeleagă clar că orice directive ce provin de la mine sunt în scris, sau trebuie confirmate imediat în scris şi că nu accept nici o răspundere în probleme legate de apărarea naţională despre care se afirmă că am dat hotărâri, dacă acestea nu sunt înregistrate în scris."

Când mă trezeam, în jur de ora 8 a.m., citeam telegramele şi, din pat, dictam un şuvoi de minute şi directive departamentelor şi comitetului şefilor de Stat Major. Acestea se băteau la maşină pe măsură ce le dădeam şi erau înmânate imediat generalului Ismay, secretar adjunct (militar) al Cabinetului de Război şi reprezentantul meu la Comitetul şefilor de Stat Major, care venea să mă vadă în fiecare dimineaţă, devreme. Astfel, el avea o mulţime de lucruri scrise pe care le aducea în faţa Comitetului şefilor de Stat Major ce se aduna la zece şi jumătate. Ei acordau toată consideraţia părerilor mele, în timp ce discutam situaţia generală. Aşa că, între orele trei şi cinci după-amiază, dacă nu existau divergenţe între noi care să ceară alte consultări, o serie întreagă de ordine şi telegrame erau gata să fie trimise de mine sau de şefii de Stat Major, de comun acord între noi, dând de obicei imediat toate deciziile necesare.

În războiul total, este aproape imposibil să tragi o linie între problemele militare şi cele non-militare. Faptul că nu a existat o asemenea fricţiune între militari şi Cabinetul de Război s-a datorat în primul rând personalităţii lui Sir Edward Bridges, secretar al Cabinetului de Război. Acest fiu al unui fost poet laureat, nu era doar extrem de competent şi un lucrător neobosit, ci şi un om de o forţă excepţională, capabil şi cu farmec personal,

fără nici o urmă de gelozie în firea lui. Tot ce-l interesa pe el era ca secretariatul Cabinetului de Război să servească pe primul-ministru şi Cabinetul de Război cât se poate mai bine. Nu avea în minte nici un gând în legătură cu poziţia lui personală şi niciodată nu s-a rostit un cuvânt răstit între civili şi ofiţerii din secretariat.

În probleme mai mari, sau dacă erau divergenţe de păreri, convocam o şedinţă a Comitetului de Apărare al Cabinetului de Război, care la început era format din domnul Chamberlain, domnul Attlee şi cei trei miniştri ai Armatei precum şi şefii de Stat Major care participau. Aceste adunări oficiale au devenit mai rare după 1941.* Când maşinăria a început să lucreze lin, am ajuns la concluzia că şedinţele zilnice ale Cabinetului de Război cu prezenţa şefilor de Stat Major nu mai erau necesare. De aceea, am instituit ceea ce era cunoscut între noi sub numele de „Parada Cabinetului de luni". În fiecare luni, era o şedinţă considerabilă la care luau parte tot Cabinetul de Război, miniştrii Armatei şi ministrul Securităţii interne, ministrul de Finanţe, secretarii de stat ai dominioanelor şi Indiei, ministrul Informaţiei, şefii de Stat Major şi şeful oficial al Ministerului de Externe. La aceste şedinţe, fiecare şef de Stat Major relata pe rând tot ce s-a întâmplat în cele şapte zile anterioare; urma ministrul de Externe, cu relatarea lui despre evenimentele externe importante. În celelalte zile ale săptămânii, Cabinetul de Război se întrunea singur şi toate problemele importante care cereau o decizie erau aduse în faţa lui. Participau alţi miniştri şi anume cei preocupaţi cu problemele în discuţie specifice lor. Membrii Cabinetului de Război aveau acces deplin la toate materialele cu privire la război şi vedeau toate telegramele importante trimise de mine. Pe măsură ce creştea încrederea, Cabinetul de Război intervenea tot mai puţin în probleme operaţionale, deşi le urmărea cu atenţie şi în deplină cunoaştere. Acesta a preluat aproape toată greutatea problemelor interne şi de partid de pe umerii mei, lăsându-mă astfel liber să mă concentrez asupra problemei principale. În vederea tuturor operaţiunilor importante viitoare, îl consultam din timp, dar când se analizau problemele implicate, acesta cerea adesea să nu fie informat asupra datelor şi amănuntelor, iar în câteva ocazii, membrii Cabinetului de Război m-au oprit când am vrut să le expun şi aceste amănunte.

Nu am intenţionat niciodată să creez un departament pentru ministrul Apărării. Aceata ar fi cerut modificarea legislaţiei şi alte modificări delicate, pe care le-am descris şi care s-au rezolvat prin bunăvoinţă personală; în caz contrar, ar fi necesitat un proces inoportun momentului respectiv, de modificări în Constituţie. Exista şi activa totuşi, sub conducerea directă a primului-ministru, aripa militară a secretariatului Cabinetului de Război care, în zilele dinainte de război, fusese Secretariatul Comitetului de Apărare imperială. În fruntea acestuia era generalul Ismay, având ca adjuncţi pe colonelul Hollis şi colonelul Jacobs, şi cuprinzând şi un grup

* Comitetul pentru Apărare s-a întrunit de 40 ori în 1940, de 76 ori în 1941, de 20 ori în 1942, de 14 ori în 1943, şi de 10 ori în 1944.

de tineri ofiţeri, special aleşi, aduşi din toate cele trei ministere. Secretariatul a devenit personalul ministrului Apărării. Datoria mea faţă de membrii Secretariatului este nemăsurată. Generalul Ismay, colonelul Hollis şi colonelul Jacobs au crescut în grad şi ca reputaţie pe măsură ce războiul avansa şi nici unul dintre ei nu a fost schimbat. Înlocuirile într-o sferă atât de legată şi preocupată de probleme secrete sunt în detrimentul rezolvării eficiente a treburilor.

După câteva schimbări iniţiale, o stabilitate asemănătoare a fost realizată şi în Comitetul şefilor de Stat Major. La expirarea mandatului său ca şef al Statului Major al Aerului, în septembrie 1940, mareşalul aerului Newall a devenit guvernator general în Noua Zeelandă şi a fost urmat în funcţie de mareşalul aerului Portal, care era steaua acceptată a forţelor aeriene. Portal a rămas cu mine tot timpul războiului. Sir John Dill, care i-a urmat generalului Ironside în mai 1940, a rămas C. I. G. S. până când m-a însoţit la Washington în decembrie 1941. L-am numit atunci reprezentantul meu personal pe lângă preşedinte şi şef al Misiunii noastre de Stat Major comun. Relaţiile lui cu generalul Marshall, şeful Statului Major al armatei Statelor Unite, au devenit o legătură preţioasă în toate treburile noastre, iar când el a murit, vreo doi ani mai târziu, i s-a acordat onoarea unică a unui loc de odihnă în Cimitirul Arlington, până atunci o Valhalla rezervată doar luptătorilor americani. A fost urmat de Sir Alan Brooke, care a rămas alături de mine până la sfârşit.

Din 1941, timp de patru ani, din care prima parte a trecut cu mari nenorociri şi dezamăgiri, singura schimbare făcută în mica orchestră, fie între şefii de Stat Major, fie în personalul de la Apărare, s-a produs din cauza morţii la datorie a amiralului Pound. Acesta ar putea fi un record în istoria militară britanică. Un grad similar de continuitate a fost realizat şi de preşedintele Roosevelt în cercul său. Şefii de Stat Major ai Statelor Unite – generalul Marshall, amiralul King şi generalul Arnold, la care s-a alăturat apoi amiralul Leany – au început să lucreze împreună la intrarea Americii în război şi nu au mai fost schimbaţi. Cum britanicii şi americanii au format imediat un Comitet combinat al şefilor de Stat Major, acest lucru a fost un avantaj inestimabil pentru toţi. Niciodată nu s-a cunoscut aşa ceva între aliaţi.

Nu pot să spun că nu au existat divergenţe între noi, chiar şi în interior, dar între mine şi şefii de Stat Major britanici s-a născut un fel de înţelegere că trebuie să convingem şi să argumentăm şi nu să încercăm să ne conducem unii pe alţii. Acest lucru era ajutat desigur de faptul că vorbeam aceeaşi limbă tehnică şi aveam un corp comun de doctrină militară şi experienţă de război. În această scenă mereu în schimbare, ne mişcam ca unul singur, iar Cabinetul de Război ne acoperea cu şi mai mare discreţie şi ne susţinea cu neobosită şi neclintită constanţă. Nu exista, ca în războiul trecut, o diviziune între politicieni şi militari, între „Costum civil" şi „trese" – termeni odioşi care întunecau judecata. Eram foarte

apropiaţi într-adevăr şi s-au format prietenii care cred că erau adânc apreciate.

Eficienţa unei administraţii de război depinde în mare măsură de faptul dacă deciziile emanate de la cea mai înaltă autoritate legală sunt ascultate strict, cu credinţă şi punctualitate. Acest lucru s-a realizat în Britania, în această perioadă de criză, datorită fidelităţii, înţelegerii şi hotărârii înimoase a Cabinetului de Război, pentru realizarea scopului esenţial propus, căruia ne devotaserăm. Conform indicaţiilor date, se mişcau avioane, trupe şi vapoare şi se învârteau roţile uzinelor. Prin toate aceste procese şi cu toată încrederea, indulgenţa şi loialitatea care mă susţineau, am fost curând capabil să dau îndrumări integrale în aproape toate aspectele războiului. Acest lucru era cu adevărat necesar, pentru că timpurile erau deosebit de rele. Metoda a fost acceptată, pentru că toată lumea şi-a dat seama cât de aproape era moartea şi ruina. Era aproape nu doar moartea individuală, care este o experienţă universală, ci, incomparabil mai grav, era în joc viaţa Britaniei, misiunea şi gloria ei.

* * *

Orice relatare a metodelor de guvernare care s-au dezvoltat într-o coaliţie naţională, ar fi incompletă fără o explicare a seriei de mesaje personale pe care le-am trimis preşedintelui Statelor Unite şi conducătorilor altor ţări străine şi guvernelor din dominioane. Corespondenţa trebuie descrisă. Neprimind de la Cabinet nici o decizie necesară în politică, am compus şi am dictat eu însumi aceste documente, în cea mai mare parte pe baza faptului că era vorba de o corespondenţă intimă şi neoficială cu prieteni şi colegi. Îţi poţi astfel exprima mai bine gândurile, în cuvinte proprii. Doar ocazional citeam în prealabil textele în faţa Cabinetului. Cunoscând punctele de vedere ale membrilor acestuia, am folosit uşurinţa şi libertatea necesară îndeplinirii muncii mele. Eram desigur mână-n mână cu ministrul de Externe şi cu departamentul lui şi orice deosebire de vederi era rezolvată împreună. Aceste telegrame, după ce au fost trimise, au circulat uneori pe la principalii membri ai Cabinetului de Război, dacă era în preocuparea lor, şi la Secretariatul pentru dominioane. Înainte de a le expedia, eu verificam bineînţeles ideile şi faptele la departamente şi aproape toate mesajele militare treceau prin mâinile lui Ismay, la şefii de Stat Major. Această corespondenţă nu era în contradicţie cu comunicările oficiale sau cu munca ambasadorilor. Acesta a devenit totuşi canalul multor treburi vitale şi a jucat, în conducerea de către mine a războiului, un rol nu mai puţin important ci poate chiar mai important decât îndatoririle mele de ministru al Apărării.

Cercul foarte select de oameni, care erau total liberi să-şi exprime părerea, erau aproape invariabil mulţumiţi de ciornele mele şi îmi dădeau astfel mai multă încredere. Divergenţele cu autorităţile americane, de exemplu, de neînvins la nivelul al doilea, erau rezolvate direct la vârf, adesea doar în câteva ore. Într-adevăr, cu trecerea timpului, eficacitatea

acestei tratări a treburilor la nivel înalt era atât de vizibilă, încât a trebuit să fiu atent să nu o las să devină un vehicol pentru treburi departamentale obişnuite. În repetate rânduri, a fost necesar să refuz cererile colegilor mei de a mă adresa personal preşedintelui cu probleme importante dar de amănunt. Dacă asemenea probleme ar fi încărcat în mod nepermis corespondenţa personală, s-ar fi distrus curând caracterul ei privat şi, în consecinţă, valoarea ei.

Relaţiile mele cu preşedintele au devenit curând atât de apropiate, încât principalele treburi dintre cele două ţări ale noastre erau efectiv rezolvate prin aceste schimburi personale între el şi mine. În acest fel, s-a realizat înţelegerea noastră perfectă. În calitatea lui de şef al statului şi al guvernului, Roosevelt vorbea şi acţiona cu autoritate în toate sferele; iar eu, ducând cu mine Cabinetul de Război, reprezentam Marea Britanie cu o latitudine aproape egală. Astfel, s-a obţinut un grad mare de concordanţă, iar scurtarea timpului şi reducerea numărului de oameni informaţi erau de nepreţuit. Eu trimiteam telegramele la ambasada americană din Londra, care era în legătură directă cu preşedintele de la Casa Albă prin maşini speciale de codificare. Viteza cu care se primeau răspunsurile şi se rezolvau lucrurile era favorizată de diferenţa de fus orar. Orice mesaj pe care îl pregăteam seara, noaptea sau chiar la ora două dimineaţa, ajungea la preşedinte înainte de a se duce la culcare şi, foarte adesea, răspunsul lui venea când mă trezeam a doua zi dimineaţă. În total, i-am trimis nouă sute cincizeci de mesaje şi am primit opt sute ca răspuns. Am simţit că eram de acord cu un om foarte mare, care era şi un prieten cu inima caldă şi un important susţinător al înaltei cauze pe care o serveam.

* * *

Luni 13 mai 1940, am cerut Camerei Comunelor, convocată în mod special, un vot de încredere în noua administraţie. După ce am informat asupra progreselor făcute în completarea diverselor funcţii, am spus: „Nu am de oferit nimic decât sânge, muncă, lacrimi şi sudoare". În toată lunga noastră istorie, nici un prim-ministru nu a fost capabil să prezinte Parlamentului şi naţiunii un program atât de scurt şi de popular. Am încheiat astfel:

> Mă întrebaţi care e politica noastră? Vă voi spune: Este să ducem război, pe mare, pe uscat şi în aer, cu toată puterea noastră şi cu toată forţa pe care ne-o dă Dumnezeu, ca să putem duce războiul împotriva unei tiranii monstruoase, niciodată depăşită în catalogul întunecat şi lamentabil al crimelor umane. Asta e politica noastră. Dacă mă întrebaţi care-i scopul nostru, pot să vă răspund cu un singur cuvânt: victorie – victorie cu orice preţ, victorie în ciuda terorii; victorie, oricât de lungă şi grea ar fi calea; pentru că, fără victorie nu există supravieţuire. Să se înţeleagă: nu există supravieţuire pentru imperiul britanic; nu există supravieţuire pentru nimic ce a însemnat

imperiul britanic, nu există supraviețuire pentru dorința și impulsul veacurilor ca lumea să meargă înainte spre țelurile ei. Dar eu îmi asum sarcina cu avânt și speranță. Simt cu siguranță că oamenii nu vor admite ca o cauză ca a noastră să eșueze. În tot acest timp, mă simt îndreptățit să cer ajutorul tuturor și spun: „Hai să mergem înainte împreună, cu forțe unite".

În privința acestei chestiuni simple, Camera a votat în unanimitate și a amânat-o până la 21 mai.

Atunci am pornit cu toții la noua noastră sarcină. Nici un prim-ministru britanic nu a primit de la colegii lui de Cabinet ajutorul loial și real de care m-am bucurat eu în următorii cinci ani din partea acestor oameni, din toate partidele din stat. Parlamentul, deși menținea o critică liberă și activă, a dat un sprijin continuu, copleșitor, tuturor măsurilor propuse de guvern, iar națiunea era unită și mai înflăcărată ca niciodată. Într-adevăr, era bine să fie așa, pentru că aveau să vină peste noi evenimente mai teribile decât prevăzuse cineva.

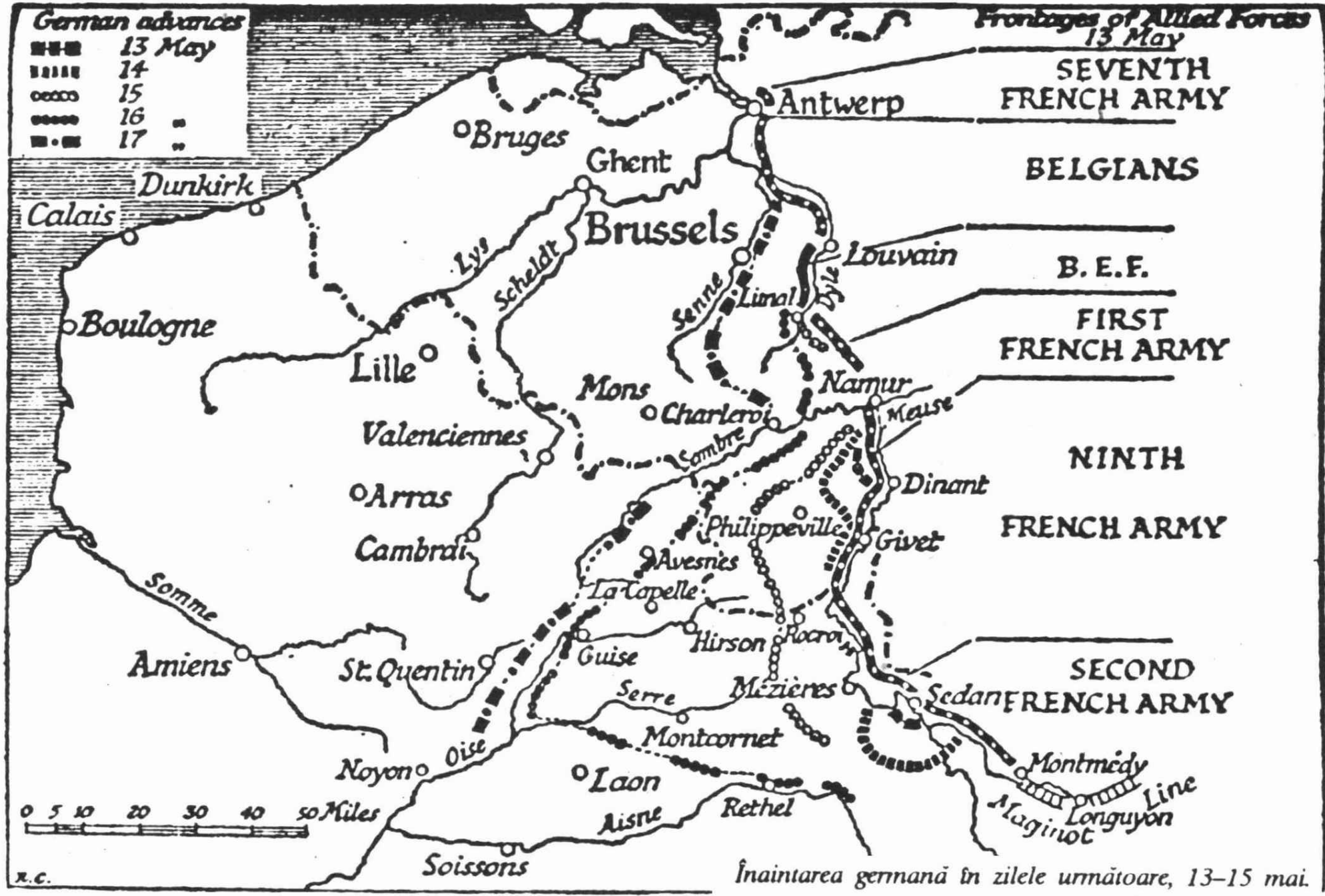

Înaintarea germană în zilele următoare, 13–15 mai.

Capitolul II
BĂTĂLIA FRANŢEI

La izbucnirea războiului, în septembrie 1939, principala forţă a armatei germane a fost concentrată asupra invadării şi cuceririi Poloniei. De-a lungul întregului front de vest, de la Aix-la-Chapelle la frontiera elveţiană se aflaseră patruzeci şi două de divizii germane fără blindate. După mobilizarea din Franţa, aceasta putea desfăşura echivalentul a şaptezeci de divizii care să li se opună. Dar, din motive care au fost explicate, atunci nu s-a considerat posibil să fie atacată Germania. La 10 mai 1940, situaţia era cu totul alta. Duşmanul, profitând de amânarea de opt luni şi de distrugerea Poloniei, înarmase, echipase şi instruise 155 divizii, dintre care zece erau blindate („Panzer"). Înţelegerea lui Hitler cu Stalin i-a permis să reducă forţele armate din răsărit la o proporţie mai mică. În faţa Rusiei, după cum afirma generalul Halder, şeful Marelui Stat Major german, „nu mai era decât o forţă de acoperire, abia suficientă pentru perceperea taxelor vamale." Fără să prevadă propriul său viitor, guvernul sovietic a urmărit distrugerea celui de „al doilea front" din vest, pe care curând aveau să-l ceară cu atâta vehemenţă şi aveau să-l aştepte atât de mult în agonie. Hitler era deci în poziţia de a-şi lansa atacul împotriva Franţei cu 126 divizii şi cu întreaga uriaşă armată blindată numărând zece divizii Panzer, cu circa trei mii de vehicole blindate, dintre care cel puţin o mie erau tancuri grele.

În faţa acestei desfăşurări, a cărei forţă şi dispoziţie ne era necunoscută, francezii aveau echivalentul total a 103 divizii, inclusiv britanicii. Dacă armatele Belgiei şi Olandei s-ar fi implicat, numărul ar fi crescut cu douăzeci şi două de divizii belgiene şi zece olandeze. Cum ambele aceste ţări au fost atacate imediat, totalul diviziilor Aliaţilor, de toate calităţile, aflate nominal la dispoziţie la 10 mai, era deci de 135, sau practic cam acelaşi număr cu acelea ale duşmanului, după cum ştim acum. Bine organizată şi echipată, bine instruită şi condusă, această forţă ar fi trebuit, conform standardelor din războiul anterior, să aibă şanse favorabile de a opri invazia.

Totuşi, germanii aveau deplina libertate de a alege momentul, direcţia şi forţa atacului lor. Peste jumătate din armata franceză era staţionată în sectoarele de sud şi est, iar cele cincizeci şi două de divizii franceze şi

britanice ale Grupului nr. 1 Armată al generalului Billotte, cu eventualele divizii belgiene şi olandeze care aveau să vină, trebuiau să facă faţă atacului a peste şaptezeci de divizii ostile aflate sub comanda lui Bock şi Rundstedt, între Longwy şi mare. Combinaţia între tancul aproape indestructibil şi bombardierele în picaj, care s-a dovedit atât de plină de succes în Polonia, pe o scară mai mică, avea din nou să formeze vârful de lance al atacului principal, iar un grup de cinci divizii Panzer şi trei divizii motorizate, sub conducerea lui Kleist, au fost îndreptate prin Ardeni, spre Sedan şi Montherme.

Pentru a întâmpina asemenea forme moderne de război, francezii au desfăşurat circa 2300 tancuri, majoritatea uşoare, dar mult de jumătate din forţa lor blindată era dispersată în batalioane de tancuri uşoare, destinate cooperării cu infanteria. Cele şase divizii de blindate* ale lor, cu care s-ar fi putut opune asaltului masiv al Panzerelor, erau larg răspândite pe front şi nu puteau fi adunate ca să acţioneze coerent împreună. Britania, patria tancului, tocmai completase formarea şi instruirea primei ei divizii blindate (328 tancuri), care era încă în Anglia.

Avioanele de luptă germane, acum concentrate în vest, erau superioare în număr şi calitate celor franceze. Forţa aeriană britanică din Franţa cuprindea cele zece escadrile de luptă Hurricane, de care se putea lipsi apărarea internă vitală, şi nouăsprezece escadrile de alte tipuri. Nici autorităţile aviatice britanice şi nici cele franceze nu se echipaseră cu bombardiere în picaj, care, la acea vreme, ca şi în Polonia, au devenit proeminente şi aveau să joace un rol important în demoralizarea infanteriei franceze şi în special a trupelor lor de culoare.

* * *

În noaptea de 9 spre 10 mai, anunţate de un amplu atac aerian împotriva aeroporturilor, comunicaţiilor, cartierelor generale şi depozitelor, forţele germane au înaintat spre Franţa, trecând peste frontierele Belgiei, Olandei şi Luxemburgului. O surpriză tactică a fost realizată aproape în fiecare caz. Din întuneric, au apărut brusc nenumărate trupe de asalt, bine înarmate, avântate, adesea însoţite de artilerie uşoară şi, cu mult timp înaintea zorilor, peste două sute de kilometri de front erau în flăcări. Olanda şi Belgia, asaltate fără cel mai mic pretext sau avertisment, au strigat după ajutor. Olandezii au avut încredere în linia lor de canale; toate stăvilarele care nu au fost ocupate sau trădate au fost deschise, iar paznicii de la frontiera olandeză au tras asupra invadatorilor.

Domnul Colijn, când m-a vizitat în 1937 ca prim-ministru, îmi explicase minunata eficienţă a inundării olandeze. El putea, după cum mi-a explicat, ca printr-un mesaj telefonic de la masa sa de prânz de la Chartwell, să apese un buton care ar confrunta un invadator cu obstacole de apă de netrecut. Dar toate astea erau un nonsens. Puterea unui stat mare

* Cifra include aşa-numitele divizii cu motorizate uşoare, care posedau tancuri.

împotriva unuia mic, în condiţiile moderne, este copleşitoare. Germanii au pătruns prin toate punctele, făcând poduri peste canale sau ocupând închiderile şi controlul apelor. Într-o singură zi, toată linia olandeză exterioară de fortificaţii a fost ocupată. În acelaşi timp, forţa aeriană germană a început să-şi exercite puterea asupra unei ţări fără apărare. Oraşul Rotterdam a fost transformat într-o ruină în flăcări. Haga, Utrecht şi Amsterdam erau ameninţate cu aceeaşi soartă. Speranţa olandezilor că vor fi ocoliţi printr-o întoarcere spre dreapta a germanilor, ca în războiul trecut, a fost zadarnică.

În ziua de 14, veştile proaste au început să sosească. La ora 7 p. m. am citit în faţa Cabinetului un mesaj din partea domnului Raynaud, care spunea că germanii au străpuns frontul la Sedan, că francezii nu erau capabili să reziste combinaţiei de tancuri şi bombardiere în picaj şi cerea încă zece escadrile de avioane de luptă care să restabilească frontul. Alte mesaje primite de la şefii de Stat Major dădeau informaţii similare şi adăugau că, atât generalul Gamelin cât şi generalul Georges, socoteau că situaţia e serioasă şi că generalul Gamelin era surprins de rapiditatea înaintării duşmanului. Aproape în toate punctele unde armatele veniseră în contact, greutatea şi furia atacului german erau copleşitoare. Toate escadrilele britanice luptau continuu, principalul lor efort fiind îndreptat împotriva podurilor de pontoane din regiunea Sedan. Mai multe dintre acestea fuseseră distruse iar altele avariate în atacuri disperate, pline de devotament. Pierderile suferite din cauza artileriei antiaeriene germane în atacurile la joasă înălţime asupra podurilor, erau crude. Într-un caz, din şase avioane, doar unul s-a întors din misiunea sa plină de succes. Doar în acea zi, am pierdut un total de şaizeci şi şapte de aparate şi, fiind angajaţi în principal în luptă cu forţele antiaeriene duşmane, am doborât doar cincizeci şi trei de aparate germane. În noaptea aceea, au rămas în Franţa, din Forţele Ariene Regale, doar 206 avioane din 474. Această informaţie amănunţită a venit treptat. Dar era deja clar că a continua lupta pe această scară însemna să consumăm complet forţa aeriană britanică, în ciuda ascendenţei ei individuale. Ni s-a pus întrebarea dură şi anume cât mai puteam trimite din Britania fără să ne lăsăm pe noi fără apărare şi astfel să pierdem puterea de a continua războiul. Impulsurile noastre naturale şi multe argumente militare cu greutate dădeau forţă apelurilor necontenite, vehemente, ale francezilor. Pe de altă parte, exista o limită, iar această limită, dacă era depăşită, ne putea costa viaţa.

În acea vreme, toate problemele erau discutate de întreg Cabinetul de Război, care se întrunea de câteva ori pe zi. Mareşalul Downing, aflat în fruntea forţei metropolitane de avioane de luptă, mi-a declarat că, având douăzeci şi cinci de escadrile de avioane de luptă, ar apăra Insula împotriva întregii Forţe aeriene germane, dar că, dacă va avea mai puţine, ar fi depăşit. Înfrângerea ar fi însemnat nu doar distrugerea tuturor aeroporturilor şi forţei aeriene ci şi a fabricilor noastre de avioane, de care depindea viitorul nostru. Colegii mei şi cu mine eram hotărâţi să ne

asumăm toate riscurile pentru bătălie, dar până la această limită – iar acele riscuri erau foarte mari – şi să nu o depăşim, oricare ar fi fost consecinţele.

Pe la şapte şi jumătate, în ziua de 15, am fost trezit cu vestea că domnul Raynaud era la telefon, aparatul fiind lângă patul meu. Vorbea în engleză şi, evident, sub stres: „Am fost învinşi". Cum eu nu am răspuns imediat, a repetat: „Suntem bătuţi; am pierdut bătălia". Eu am zis: „Nu se poate atât de repede". Dar el a replicat: „Frontul a fost rupt lângă Sedan. Ei se scurg pe acolo în număr mare, cu tancuri şi maşini blindate" – sau cam asemenea vorbe. Eu atunci am spus: „Experienţa ne învaţă că ofensiva se termină după un timp. Îmi amintesc de 21 martie 1918. După cinci sau şase zile, trebuie să se oprească pentru aprovizionare şi se prezintă ocazia pentru contraatac. Am învăţat toate astea atunci chiar de la mareşalul Foch." Cu siguranţă că asta văzusem în trecut şi ar fi trebuit să vedem şi acum. Totuşi premierul francez a revenit la fraza cu care începuse, care se dovedea a fi prea adevărată: „Suntem învinşi; am pierdut bătălia." Am zis că eram gata să vin la el să discutăm.

Într-adevăr, se făcuse o spărtură de vreo 75 de kilometri în liniile franceze, pe unde se revărsa o mare masă de blindate duşmane, iar armata a noua franceză era complet împrăştiată. În seara de 15, se informa că blindatele germane erau la circa nouăzeci de kilometri în spatele frontului. În aceeaşi zi, lupta în Olanda s-a terminat. Datorită capitulării Înaltului Comandament olandez, la ora 11 a.m., doar puţine trupe olandeze au putut fi evacuate.

Desigur, tabloul dădea o impresie generală de înfrângere. Văzusem o mulţime de asemenea lucruri în războiul trecut şi ideea că o linie a frontului a fost ruptă, chiar pe o întindere mare, nu-mi transmitea consecinţele îngrozitoare care decurgeau acum din lucrul ăsta. Neavând acces la informaţii oficiale atâţia ani, nu înţelegeam violenţa revoluţiei realizate după primul război mondial de incursiunea unei mase de blindate grele care se mişcă repede. Aflasem despre ea, dar nu-mi schimbase convingerile interioare, aşa cum ar fi trebuit. Oricum, n-aş fi putut face nimic. L-am sunat pe generalul Georges, care mi s-a părut destul de rece, şi mi-a raportat că ruptura de la Sedan se închide. O telegramă din partea generalului Gamelin afirma de asemeni că, deşi pătrunderea dintre Namur şi Sedan era serioasă, el privea situaţia cu calm. Am informat Cabinetul la ora 11 a.m. despre mesajul lui Raynaud şi alte ştiri.

Dar, pe 16, pătrunderea de nouăzeci de kilometri în interior de la frontiera de lângă Sedan, a fost confirmată. Deşi puţine amănunte erau la dispoziţia Ministerului de Război şi nu ne puteam forma o părere clară în legătură cu ce se întâmpla, gravitatea crizei era evidentă. Am simţit că este imperativ să plec la Paris în acea după-amiază.

* * *

Pe la 3 p.m., m-am urcat într-un „Flamingo", un avion de pasageri

al guvernului, de tipul căruia aveam trei. Cu mine au venit generalul Dill, şef adjunct al Statului Major imperial, şi Ismay.

Era un aparat bun, foarte confortabil, şi zbura cu circa 240 kilometri pe oră. Cum era neînarmat, ni s-a dat o escortă, dar ne-am înălţat într-un nor de ploaie şi am ajuns la Le Bourget în ceva mai mult de o oră. Din momentul în care am coborât din „Flamingo", era clar că situaţia era incomprabil mai proastă decât ne imaginasem. Ofiţerii care ne-au întâmpinat i-au spus generalului Ismay că se aştepta ca germanii să ajungă la Paris în cel mult câteva zile. După ce am auzit la ambasadă despre situaţie, am plecat cu maşina la Quai d'Orsay, ajungând la cinci şi jumătate. Am fost condus într-una din frumoasele camere. Acolo, se aflau Raynaud, Daladier, ministrul Apărării Naţionale şi Războiului şi generalul Gamelin. Toţi stăteau în picioare. Nici un moment nu ne-am aşezat în jurul unei mese. Disperarea era întipărită pe chipul fiecăruia. În faţa lui Gamelin, pe un stativ, era o hartă de vreo doi metri pătraţi, cu o linie neagră reprezentând frontul Aliaţilor. Această linie avea o umflătură mică dar sinistră în dreptul Sedanului.

Comandantul şef a explicat pe scurt ce se întâmplase. La nord şi sud de Sedan, pe un front de circa şaptezeci sau nouăzeci de kilometri, germanii au rupt frontul. Armata din faţa lor a fost distrusă sau împrăştiată. Un şuvoi mare de vehicole blindate înainta cu o viteză nemaipomenită până acum spre Amiens şi Arras, cu intenţia vizibilă de a ajunge la coastă la Abberville sau în apropiere. Alternativ, se puteau îndrepta spre Paris. În spatele blindatelor, a spus el, înaintau vreo opt sau zece divizii germane, toate motorizate, făcându-şi flancuri, pe măsură ce avansează, din ambele părţi împotriva celor două armate franceze despărţite. Generalul a vorbit poate cinci minute, fără ca altcineva să fi rostit vreun cuvânt. Când s-a oprit, a urmat o tăcere îndelungată. Apoi, eu am întrebat: „Unde sunt rezervele strategice?" apoi am trecut în franceză pe care o folosesc relativ (în toate sensurile) *„Où est la masse de manoeuvre?"* Generalul Gamelin s-a întors spre mine cu o mişcare din cap şi, ridicând din umeri, a spus „Nicăieri".

A urmat o nouă pauză lungă. Afară, în grădina de la Quay d'Orsay, se ridicau nori de fum de la focuri mari şi am văzut oficialităţi venerabile împingând spre ele roabe pline cu arhive. Se pregătea deja evacuarea Parisului.

Experienţa din trecut, pe lângă avantaje, prezintă şi deficienţa că lucrurile nu se întâmplă niciodată la fel. În caz contrar, cred că viaţa ar fi prea uşoară. În fond, am mai avut şi înainte cazuri când fronturile au fost rupte; dar întotdeauna am fost în stare să ne adunăm şi să oprim forţa asaltului. Dar aici erau doi factori noi la care nu mă aşteptasem vreodată să trebuiască să le fac faţă. Mai întâi, acoperirea comunicaţiilor şi întregului teren cu o teribilă incursiune a vehicolelor blindate şi, în al doilea rând, **inexistenţa rezervei strategice.** *„Nicăieri".* Eram uluit. Ce trebuia să gândim despre marea armată franceză şi comandantul ei suprem?

Nu mi-am închipuit vreodată că vreun comandant care trebuie să apere şapte sute cincizeci de kilometri de front se va lăsa fără o masă de manevră. Nimeni nu poate apăra în siguranţă un asemenea front, dar când duşmanul s-a hotărât să dea o lovitură majoră care rupe frontul, poţi avea, trebuie să ai, o masă de divizii care vine la contraatac vehement, în momentul în care prima furie a ofensivei şi-a irosit forţele.

La ce servea Linia Maginot? Ar fi trebuit să economisească trupe pe un sector mare al frontierei şi nu să ofere doar puncte de sprijin pentru contraatacuri locale ci de asemeni să permită ca mari forţe să fie ţinute în rezervă; şi acesta e singurul mod în care pot fi făcute aceste lucruri. Dar acum nu existau rezerve. Recunosc că aceasta a fost una dintre cele mai mari surprize pe care le-am avut în viaţa mea. De ce nu am ştiut mai multe despre asta, deşi am fost atât de ocupat la Amiralitate? De ce guvernul britanic şi Ministerul de Război, mai mult decât oricine, n-au ştiut nimic despre lucrul ăsta? Nu exista nici o scuză că Înaltul comandament francez nu a vrut să împărtăşească dispunerea forţelor, nouă sau Lordului Gort, decât în linii vagi. Aveam dreptul să ştiu. Trebuia să insistăm. Ambele armate luptau împreună pe front. M-am dus din nou la fereastră, privind la norii de fum proveniţi din arderea documentelor de stat ale Republicii franceze. Bătrânii domni încă mai cărau cu roabele şi aruncau cu hărnicie conţinutul lor în flăcări.

Generalul Gamelin vorbi din nou. El discuta acum dacă era cazul să se adune forţe care să lovească flancurile spărturii sau „pungii" cum am numit mai târziu asemenea lucruri. Opt sau nouă divizii fuseseră retrase din zonele mai liniştite ale frontului, de la Linia Maginot; mai erau două sau trei divizii blindate care nu fuseseră angajate în luptă; alte opt sau nouă divizii urmau să fie aduse din Africa şi aveau să ajungă în zona de luptă în următoarele două sau trei săptămâni. Germanii vor avansa deci pe un coridor între două fronturi, pe care se putea duce lupta, ca în anii 1917 şi 1918. Poate că germanii nu vor putea menţine coridorul, cu flancurile duble tot mai intense şi mai greu de apărat şi, în acelaşi timp, să-şi alimenteze incursiunea blindatelor. Gamelin părea că spunea ceva în sensul acesta şi totul era bine gândit. Eram totuşi conştient că nu reuşea să convingă acest cerc, până acum influent şi responsabil. Imediat, l-am întrebat pe Gamelin când şi unde îşi propune să atace flancurile intrândului. Răspunsul lui a fost: „Suntem în inferioritate numerică, inferioritate de echipament, inferioritate de tactică." Apoi a ridicat din umeri fără speranţă. Nu mai exista nici un argument. Nu mai era nevoie de nici un argument. Dar, oricum, care era situaţia noastră, a britanicilor, având în vedere mica noastră contribuţie, de zece divizii, după opt luni de război şi nici măcar o singură divizie modernă de tancuri în acţiune?

* * *

Greutatea remarcilor generalului Gamelin şi ale Înaltului comandament a fost axată pe insistenţa asupra inferiorităţii lor în aer şi pe apeluri oneste

la mai multe escadrile ale Forţei Aeriene Regale, bombardiere şi avioane de luptă, dar în special acestea din urmă. Această rugăminte de a-i sprijini în avioane de luptă a fost repetată la fiecare conferinţă ce a urmat, până la căderea Franţei. În cursul apelului său, generalul Gamelin a spus că avioanele de luptă erau necesare nu doar pentru acoperirea armatei franceze ci şi pentru oprirea tancurilor germane. „Nu. Oprirea tancurilor este treaba artileriei. Treaba avioanelor de luptă este să cureţe cerul deasupra luptei." Era vital ca forţa noastră aeriană metropolitană să nu fie scoasă cu nici un chip din Britania. Existenţa noastră depindea de asta. Totuşi, era necesar să o reducem la sânge. Dimineaţa, înainte de plecare, Cabinetul îmi dăduse autoritatea să mai mut în Franţa încă patru escadrile. La întoarcerea la ambasadă şi după ce am mai discutat cu Dill, am decis să cer aprobarea pentru trimiterea a încă şase. Asta ne va lăsa acasă doar cu douăzeci şi cinci de escadrile de avioane de luptă, iar aceasta era limita finală. Era o decizie sfâşietoare în ambele sensuri. I-am spus generalului Ismay să telefoneze la Londra ca să se adune imediat Cabinetul şi să analizeze o telegramă urgentă care va fi expediată în decurs de circa o oră.

Răspunsul a venit pe la unsprezece şi jumătate. Cabinetul a spus, „Da". Imediat, l-am luat pe Ismay cu mine într-o maşină şi ne-am dus la domnul Raynaud acasă. După câtva timp, domnul Raynaud a apărut din dormitor, în halat de casă, şi i-am comunicat vestea favorabilă. Zece escadrile de avioane de luptă! L-am convins apoi să trimită după domnul Daladier, care a fost chemat şi adus la acest apartament, ca să audă decizia Cabinetului britanic. În felul acesta, am sperat să reînviu starea de spirit a prietenilor noştri francezi, atât cât ne permiteau mijloacele noastre limitate. Daladier n-a scos nici un cuvânt. S-a ridicat încet de pe scaun şi mi-a strâns mâna. M-am întors la ambasadă pe la 2 a.m. şi am dormit bine, deşi tirul tunurilor unor mici raiduri de avioane te făcea să te răsuceşti din când în când. Dimineaţa am zburat acasă şi, în ciuda altor preocupări, am continuat cu edificarea celui de al doilea nivel al noului guvern.

Cabinetul de Război s-a întrunit la ora 10 a.m. în ziua de 17 şi am făcut o relatare cu privire la vizita mea la Paris şi asupra situaţiei, atât cât o puteam aprecia eu.

Am arătat că le-am spus francezilor că, dacă ei nu fac un efort suprem, noi nu vom fi justificaţi să acceptăm gravul risc pentru siguranţa propriei noastre ţări pe care ni-l asumam prin trimiterea escadrilelor suplimentare de avioane de luptă în Franţa. Aveam sentimentul că problema întăririi forţei aeriene era una dintre cele mai importante pe care Cabinetul britanic a avut-o vreodată de întâmpinat. Se afirma că pierderile aeriene germane erau de patru sau cinci ori mai mari decât ale noastre, dar mi s-a spus că francezii au rămas cu doar un sfert din forţa lor aeriană. În acea zi, Gamelin a considerat situaţia „pierdută" şi se informa că ar fi spus că „Garantez siguranţa Parisului pentru azi, mâine [data de 18] şi

noaptea următoare." Criza luptei creştea în intensitate, oră de oră. În după-amiaza aceea, germanii au intrat în Bruxelles. A doua zi, au ajuns la Cambrai, au trecut de St. Quentin şi au măturat micile noastre grupuri din Péronne. Armatele belgiană, britanică şi franceză se retrăgeau spre Scheldt.

La miezul nopţii (18–19 mai), Lordul Gore a fost vizitat la cartierul său general de către generalul Billotte. Nici personalitatea acestui general şi nici propunerile lui, aşa cum erau, nu au inspirat încredere aliaţilor săi. Din acel moment, posibilitatea retragerii spre coastă a început să preocupe pe comandantul şef britanic. În telegrama lui publicată în martie 1941, el scrisese: „Tabloul nu mai era acum [în noaptea de 19] acela al unei linii de front curbate sau temporar rupte, ci al unei fortăreţe asediate".

* * *

Acum, domnul Raynaud făcea schimbări importante în Cabinetul francez şi în Înaltul comandament. Pe data de 18, mareşalul Pétain a fost numit vicepreşedinte al Consiliului; Raynaud însuşi, transferându-l pe Daladier la Externe, a preluat Ministerul Apărării Naţionale şi al Războiului. Pe 19 la ora 7 p.m., l-a numit pe Weygand, care tocmai venise din Levant, să-l înlocuiască pe generalul Gamelin. L-am cunoscut pe Weygand când era mâna dreaptă a mareşalului Foch şi am admirat intervenţia măiastră în bătălia Varşoviei împotriva invaziei bolşevice în Polonia, în august 1920 – un eveniment decisiv pentru Europa în acea vreme. El avea acum şaptezeci şi trei de ani, dar se spunea că era eficient şi viguros într-un grad foarte înalt. Ultimul ordin al generalului Gamelin (nr. 12), datat 19 mai ora 9.45 a.m. dădea indicaţia ca armatele din nord, în loc să se lase încercuite, trebuie să-şi croiască drum spre sud, la Somme, atacând diviziile Panzer care le tăiaseră comunicaţiile. În acelaşi timp, Armata a doua şi a şasea, nou formată, trebuiau să atace spre nord, în direcţia Mézieres. Aceste ordine erau bune. Într-adevăr, ordinul de retragere al Armatei de nord spre sud era deja întârziat cu patru zile. De îndată ce gravitatea rupturii în centrul francez de la Sedan a devenit vizibilă, singura speranţă a armatelor din nord era marşul imediat spre Somme. Dar, sub conducerea generalului Billotte, acestea se retrăgeau treptat şi parţial spre Scheldt şi formau flancul defensiv din dreapta. Chiar şi acum mai era însă timp pentru marşul spre sud.

Confuzia comandamentului din nord, aparenta paralizie a Armatei întâia franceze şi nesiguranţa în legătură cu ce se întâmpla au provocat multe îngrijorări Cabinetului de Război. Toate acţiunile noastre erau liniştite şi calme, dar aveam o părere unită şi decisă, în spatele căreia era pasiune tăcută. Pe data de 19, am fost informaţi, la ora 4.30 p.m., că Lordul Gort „examina o posibilă retragere spre Dunkerque, dacă ar fi fost obligat s-o facă." Ironside, care era C. I. G. S., nu putea accepta această propunere pentru că, la fel ca majoritatea dintre noi, prefera marşul spre nord. De aceea, l-am trimis la Lordul Gort cu instrucţiuni

să îndrepte armata britanică într-o direcţie sud-vestică şi să-şi forţeze drum împotriva oricăror opoziţii, ca să se unească cu francezii în sud, iar belgienilor trebuie să li se ceară să se conformeze acestei mişcări, cu alternativa că vom evacua cât mai multe trupe ale lor posibil, prin porturile canalului. Trebuia să i se spună că noi înşine vom informa guvernul francez în legătură cu ce s-a hotărât. În aceeaşi şedinţă a Cabinetului, l-am trimis pe Dill la Cartierul general al generalului Georges, cu care avusesem o linie de telefon directă. El avea să stea acolo timp de patru zile şi să ne spună tot ce putea afla. Contactele, chiar şi cu Lordul Gort, erau intermitente şi dificile, dar important era că exista aprovizionare şi

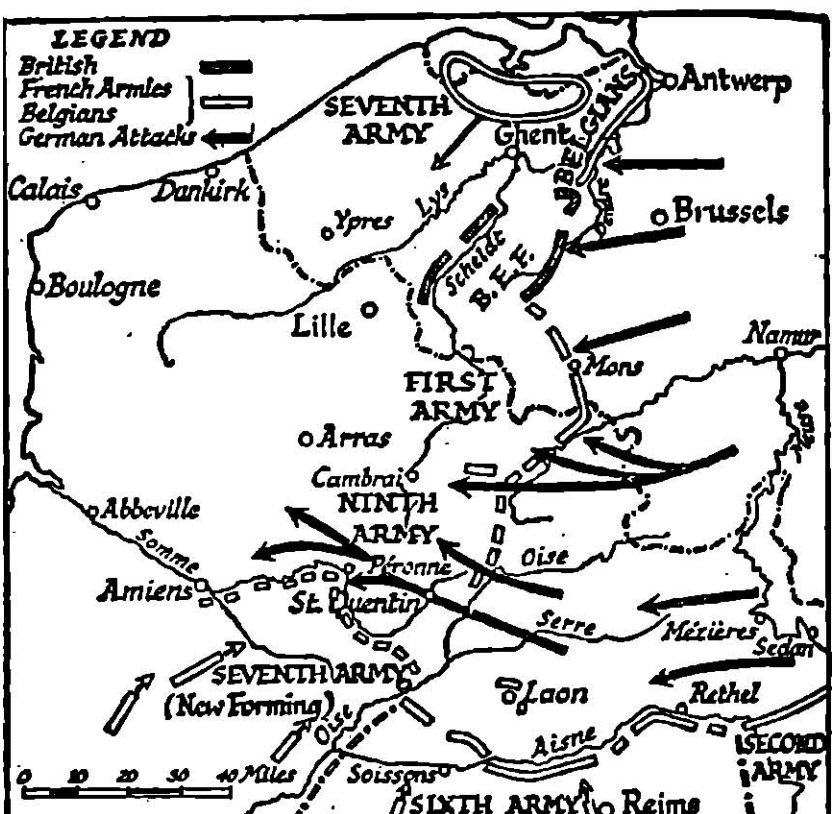

Situaţia în seara de 18 mai

muniţii doar pentru patru zile.

La şedinţa de dimineaţă a Cabinetului de război, din 20 mai, am discutat din nou situaţia armatei noastre. Chiar presupunând o retragere cu succes, prin luptă, la Somme, am considerat că e posibil că mulţi să

fie rupți de ceilalți și împinși înapoi spre mare. Este consemnat în stenograma ședinței că: „Primul-ministru a luat în considerare, ca o măsură de precauție, ca Amiralitatea să adune un număr mare de ambarcațiuni mici care să fie pregătite să plece în porturile și golfulețele coastei franceze." Amiralitatea a acționat imediat în acest sens și cu toată vigoarea, pe măsură ce treceau zilele și situația devenea mai grea. Pe data de 20, controlul operațional a fost încredințat amiralului Ramsay, care comanda la Dover, iar în după-amiaza zilei de 20, conform ordinelor de la Londra, s-a ținut la Dover o conferință a tuturor celor implicați, inclusiv reprezentanți ai Ministerului Pescuitului, pentru a se analiza *„evacuarea de urgență peste Canal a unor forțe foarte numeroase."* S-a planificat, dacă va fi nevoie, să se evacueze din Calais, Boulogne și Dunkerque, în ritm de o mie de oameni din fiecare port în douăzeci și patru de ore. De la Harwick la Weymouth, ofițerilor de transport pe mare li s-a cerut să facă liste cu toate vasele potrivite, până la o mie de tone, și s-a făcut o trecere în revistă a tuturor vaselor din porturile britanice. Aceste planuri pentru ceea ce se numea „operațiunea Dynamo" s-au dovedit a fi salvarea armatei, zece zile mai târziu.

* * *

Direcția loviturii germane devenea acum mai clară. Vehicole blindate și divizii mecanizate continuau să curgă, prin spărtura frontului, spre Amiens și Arras, cotind spre vest de-a lungul râului Somme, spre mare. În noaptea de 20, ei au intrat în Abberville, traversând și tăind toate comunicațiile armatelor de nord. Aceste coase hidoase, fatale, întâmpinau puțină rezistență sau deloc, după ruptura frontului. Tancurile germane - temutele *„chars allemands"* - alergau libere prin țara deschisă și, ajutate și aprovizionate de un transport mecanic, înaintau cu patruzeci și cinci - șaizeci de kilometri pe zi. Trecuseră prin zeci de orașe și sute de sate, fără cea mai mică opoziție, ofițerii lor uitându-se prin turela deschisă, făcând veseli locuitorilor semne cu mâna. Martori oculari vorbeau de mulțimi de prizonieri francezi care mărșăluiau alături de ei, unii purtându-și încă armele care, din când în când, erau adunate și sfărâmate sub tancuri. Am fost șocat de completul lor eșec în lupta cu blindatele germane care, cu câteva mii de vehicole, realizau distrugerea totală a unor armate puternice, precum și de prăbușirea rapidă a rezistenței franceze, imediat după ruperea frontului de luptă. Întreaga mișcare germană se desfășura pe principalele șosele, care păreau să nu fie blocate în nici un punct.

Prima acțiune a lui Weygand a fost să țină o consfătuire cu comandanții săi. Nu era nenatural faptul că a vrut să vadă el însuși care era situația în nord și astfel să ia legătura cu comandanții de acolo. Trebuie făcute excepții pentru un general care prelua conducerea în condițiile crizei unei bătălii pierdute. Dar acum nu era timp. N-ar fi trebuit să renunțe la controalele la vârf și să se implice în amănările și dificultățile mișcării de personal. Putem nota în amănunt ce a urmat. În dimineața zilei de 20,

Weygand, instalat în locul lui Gamelin, a făcut aranjamente să viziteze armatele din nord pe data de 21. După ce a aflat că drumurile spre nord sunt tăiate de germani, a decis să zboare. Avionul lui a fost atacat şi obligat să aterizeze la Calais. Ora fixată pentru conferinţa lui la Ypres a trebuit să fie modificată la 3 p.m., pe 21. Aici l-a întâlnit pe regele Leopold al Belgiei şi pe generalul Billotte. Lordul Gort, căruia nu i se comunicase ora şi locul, nu era prezent şi nici un ofiţer britanic nu era acolo. Regele a descris această conferinţă ca „patru ore de convorbiri confuze." Se discuta coordonarea celor trei armate, executarea planului Weygand, iar dacă acesta eşua, retragerea britanicilor şi francezilor la Lys şi a belgienilor la Yser. La ora 7 p.m., generalul Weygand trebuia să plece. Lordul Gort a sosit abia noaptea, când a primit o relatare a celor discutate, din partea generalului Billotte. Weygand a plecat cu maşina la Calais, s-a îmbarcat pe un submarin spre Dieppe şi s-a întors la Paris. Billotte a plecat cu maşina să se ocupe de criza lui şi, după o oră, a murit într-o ciocnire. Astfel, totul era din nou în suspensie.

Pe 21, Ironside s-a întors şi a raportat că Lordul Gort, când a primit instrucţiunile Cabinetului, a părut că se opune unui marş spre sud. Asta ar fi implicat o acţiune de ariergardă de la Scheldt, în acelaşi timp cu un atac într-o regiune deja puternic deţinută de formaţiunile blindate şi mobile duşmane. Într-o asemenea mişcare, trebuiau protejate ambele flancuri şi nici armata întâia franceză, nici belgienii nu ar fi fost capabili să se conforme unei asemenea manevre, dacă ea ar fi fost încercată. Ironside a adăugat că în înaltul comandament francez din nord domneşte confuzia, că generalul Billotte nu-şi îndeplinise în ultimele opt zile sarcinile de coordonare şi se părea că nu avea nici un fel de planuri, că cei din Forţa expediţionară britanică erau însufleţiţi şi nu au avut decât vreo cinci sute de pierderi în luptă. El a dat o descriere vie a stării şoselelor, încărcate de refugiaţi seceraţi de tirul avioanelor germane. O dusese şi el greu.

În faţa Cabinetului de Război erau deci două alternative de temut. Prima, armata britanică să-şi facă drum spre sud şi spre Somme, cu orice preţ, cu sau fără cooperarea belgiană şi franceză, sarcină de care Lordul Gort se îndoia că ar putea reuşi; a doua, să se retragă spre Dunkerque şi să facă faţă unei evacuări pe mare, sub atacul aerian ostil, cu siguranţa de a pierde întreaga artilerie şi echipamentul, pe atunci atât de rar şi preţios. Era clar că erau riscuri mari pentru realizarea primei alternative, dar nu exista nici un motiv să nu se ia toate precauţiile şi să se facă pregătirile pentru evacuarea pe mare, în cazul când eşuează planul spre sud. Le-am propus colegilor să plec în Franţa ca să mă întâlnesc cu Raynaud şi Weygand şi să ajungem la o decizie. Dill urma să mă întâlnească acolo, la cartierul general al generalului Georges.

* * *

Când am sosit la Paris, la 22 mai, era un nou amplasament. Gamelin dispăruse; Daladier plecase de pe scena războiului. Reynaud era atât

prim-ministru cât şi ministru al Războiului. Cum înaintarea germană se îndrepta definit spre mare, Parisul nu era ameninţat imediat. Grand-Quartier-Général era în continuare la Vincennes. Reynaud m-a dus acolo cu maşina, pe la amiază. În grădină, unele dintre figurile pe care le văzusem în jurul lui Gamelin – printre care un ofiţer de cavalerie foarte înalt – umblau posomorâţi în sus şi în jos. *„C'est l'ancien régime"*, a remarcat aghiotantul. Raynaud şi cu mine am fost conduşi în camera lui Weygand, apoi în camera hărţilor, unde erau marile hărţi ale Comandantului suprem. Weygand ne-a întâmpinat. În ciuda oboselii fizice şi a unei nopţi de călătorie, el era iute, vioi şi incisiv. A făcut asupra tuturor o impresie excelentă. Şi-a desfăşurat planul său de război. Nu era mulţumit cu un marş spre sud sau cu retragerea Armatelor din nord. Trebuiau să lovească spre sud-est din împrejurimile Cambrai şi Arras, în direcţia generală spre St. Quentin, luând astfel flancul diviziilor blindate germane, în prezent angajate în ceea ce el numea buzunarul St. Quentin-Amiens. Spatele lor, gândea el, va fi apărat de armata belgiană, care îi va acoperi spre est şi, dacă va fi nevoie, spre nord. Între timp, o nouă armată franceză sub conducerea generalului Frère, compusă din optsprezece-douăzeci de divizii scoase din Alsacia, de pe Linia Maginot, din Africa şi din orice altă parte, avea să formeze un front de-a lungul râului Somme. Aripa ei stângă va înainta prin Amiens şi Arras şi astfel, prin eforturi susţinute, vor stabili contactul cu armatele din nord. Blindatele duşmane trebuiesc ţinute sub o presiune continuă. „Diviziilor Panzer, a spus Weygand, nu trebuie să li se permită să păstreze iniţiativa". Toate ordinele necesare fuseseră date, în măsura în care se puteau da ordine. Ni s-a spus acum că generalul Billotte, căruia îi împătăşise tot planul, tocmai fusese ucis în accidentul cu maşina. Dill şi cu mine eram de acord că nu aveam de ales şi nici o altă soluţie decât să acceptăm planul. Eu am subliniat faptul că „era indispensabil să se redeschidă comunicaţiile între armatele din nord şi cele din sud, prin Arras". Am explicat că Lordul Gort, în timp ce mergea spre sud, trebuia să se menţină şi spre coastă. Pentru a ne asigura că nu se vor face greşeli în cele stabilite, eu însumi am dictat un rezumat al deciziei şi i l-am arătat lui Weygand, care a fost de acord. Am informat şi Cabinetul şi am transmis ştirea Lordului Gort.

Se va vedea că noul plan al lui Weygand nu diferea decât ca accent faţă de Instrucţiunea numărul 12 a generalului Gamelin. Nici nu era în neconcordanţă cu vehementa opinie exprimată de Cabinetul de Război în 19. Armatele din nord aveau să-şi facă drum spre sud printr-o acţiune ofensivă, distrugând, dacă era posibil, incursiunea blindatelor. Acestea aveau să fie întâmpinate de un atac prin Amiens, realizat de sub conducerea generalului Frère. Acest lucru va fi foarte important dacă se va realiza. În particular, m-am plâns lui Raynaud că Gort a fost lăsat complet fără ordine timp de patru zile consecutiv. Chiar după ce Weygand a preluat conducerea, s-au pierdut trei zile cu luarea deciziilor. Schimbarea în comanda supremă era justă. Amânarea ce a rezultat, a fost însă rea.

Situația în seara de 22 mai

În absența unei conduceri supreme a războiului, evenimentele și dușmanul și-au asumat controlul. O mică bătălie pierdută s-a dus de către britanici în apropiere de Arras, între 21 și 23, dar blindatele dușmane, unele dintre ele comandate de un general Rommel, erau prea puternice. Până acum, generalul Weygand contase pe armata generalului Frère care să înainteze spre nord, spre Amiens, Albert și Peronne. Dar, de fapt, el nu făcuse progrese vizibile și abia o forma și o aduna.

* * *

În Cabinet și în înaltele cercuri militare existau sentimente foarte puternice cu privire la capacitățile și cunoștințele strategice ale Lordului Dill, care din 23 aprilie fusese șef adjunct al Statului Major Imperial, și care ar trebui să-și găsească deplina lor folosire prin numirea lui ca

principal consilier al armatei. Nimeni nu se putea îndoi că, din punct de vedere profesional, era mult superior lui Ironside.

În timp ce lupta nefericită se apropia de culme, eu şi colegii mei doream ca Sir John Dill să devină şeful Statului Major Imperial. Alesesem şi un Comandant şef al Insulei Britanice, în caz că am fi invadaţi. Noaptea târziu, în 25 mai, Ironside, Dill, Ismay, eu şi încă unul sau doi, încercam, în camera mea de la Amiralitate, să apreciem situaţia. Generalul Ironside a propus în mod voluntar ca el să nu mai fie şeful Statului Major Imperial şi s-a declarat dornic să comande Forţele interne britanice. Având în vedere ce sarcină nepromiţătoare implica pe atunci o asemenea comandă, se bănuia că aceasta era o ofertă curajoasă şi altruistă. De aceea, am acceptat propunerea generalului Ironside; iar înaltele titluri şi onoruri care i s-au conferit mai târziu, au provenit din aprecierea mea faţă de comportarea lui în acest moment al situaţiei noastre. Sir John Dill a devenit, la 27 mai, şeful Statului Major Imperial. Schimbările au fost în general socotite potrivite momentului.

Capitolul III
MARŞUL SPRE MARE

Acum, putem trece în revistă desfăşurarea acestei memorabile bătălii până în acest moment.

Doar Hitler fusese pregătit să violeze neutralitatea Belgiei şi Olandei. Belgia nu a vrut să-i invite pe Aliaţi până nu a fost ea însăşi atacată. De aceea, iniţiativa militară era de partea lui Hitler. La 10 mai, el a dat lovitura. Primul grup de armată, cu britanicii în centru, în loc să stea în spatele fortificaţiilor lor, au sărit înainte în Belgia, într-o inutilă misiune de salvare, pentru că era întârziată, în concordanţă cu planul D* al generalului Gamelin. Francezii lăsaseră deschiderea din faţa munţilor Ardeni prost fortificată şi slab păzită. O pătrundere de blindate pe o scară necunoscută în război a rupt centrul liniei armatelor franceze şi, în patruzeci şi opt de ore, a ameninţat să taie toate comunicaţiile armatelor din nord cu cele din sud şi de lângă mare. Cel mai târziu în 14, Înaltul Comandament francez ar fi trebuit să dea ordin categoric acestor armate să se retragă total şi cu mare viteză, acceptând nu doar riscuri ci şi pierderi masive de *matériel*. Acest punct de vedere, în realismul său brutal, nu a fost luat în considerare de generalul Gamelin. Comandantul francez al grupului de armate din nord, Billotte, era incapabil să ia el însuşi deciziile necesare. În toate armatele, ameninţate din aripa stângă, domnea confuzia.

Când au simţit puterea superioară a duşmanului, au dat înapoi. Cum mişcarea de ocolire a luat-o în dreapta lor, au format un flanc defensiv. Dacă ar fi pornit înapoi, în 14, ar fi putut să se afle pe vechea lor linie în 17 şi ar fi avut şansa să-şi găsească drumul de ieşire. Au fost pierdute cel puţin trei zile decisive. După data de 17, Cabinetul de Război britanic a văzut clar că doar un marş imediat, prin luptă, spre sud, ar putea salva armata britanică. Cabinetul era hotărât să-şi susţină punctul de vedere faţă de guvernul francez şi de generalul Gamelin, dar propriul lor comandant, Lordul Gort, se îndoia de posibilitatea de a dezangaja fronturile de luptă şi, mai mult, de a le străpunge. În data de 19, generalul Gamelin a fost eliberat din funcţie şi Weygand a preluat conducerea în locul lui. Acea „Instruction No. 12", ultimul lui ordin, deşi întârziat cu cinci zile, era corect în principiu şi în conformitate cu principalele concluzii ale

* Vezi cartea I, cap. XIX.

Cabinetului de Război britanic şi ale şefilor de Stat Major. Schimbările în Comandamentul Suprem, sau lipsa de comandă, au dus la încă o amânare de trei zile. Planul curajos pe care generalul Weygand l-a propus după ce a vizitat armatele din nord, nu era decât o schemă pe hârtie. În esenţă, era tot planul lui Gamelin, devenit însă mai lipsit de speranţă din cauza întârzierii. În dilema oribilă care se prezenta acum, noi am acceptat planul Weygand şi am făcut eforturi loiale şi persistente, deşi ineficiente acum, de a-l duce la îndeplinire, până în 25, când toate comunicaţiile fiind tăiate, contraatacul nostru slab a fost respins, ducând la pierderea Arrasului şi la ruperea frontului belgian, regele Leopold fiind gata să capituleze; orice speranţă de scăpare spre sud a dispărut. Rămânea doar marea. Vom putea oare ajunge la ea, sau vom fi înconjuraţi şi distruşi în câmp deschis? În orice caz, întreaga noastră artilerie şi echipamentul armatei noastre, de neînlocuit multe luni, trebuia pierdut. Dar ce însemna asta pe lângă salvarea armatei, pe nucleul şi structura căreia Britania îşi putea edifica armatele viitorului? Lordul Gort, care din 25 încolo a simţit că evacuarea pe mare era singura noastră şansă, a pornit acum la formarea unui cap de pod în jurul Dunkerqueului şi să lupte ca să ajungă acolo cu forţa pe care o mai avea. Era nevoie de toată disciplina britanică şi de calităţile comandanţilor, care îi includeau pe Brooke, Alexander şi Montgomery. S-a făcut tot ce era omeneşte posibil. Dar va fi oare de-ajuns?

* * *

Acum, trebuie examinat un episod foarte disputat. Generalul Halder, şeful Statului Major german, a declarat că, în acest moment, Hitler a făcut singura lui intervenţie personală, directă, în luptă. Conform acestei autorităţi, el a devenit „alarmat în legătură cu formaţiunile blindate, pentru că erau în pericol considerabil într-o regiune dificilă, întreţesută de canale, fără a fi capabile să obţină rezultate vitale". El avea sentimentul că nu putea sacrifica forţe blindate în mod inutil, întrucât erau esenţiale celei de a doua etape a campaniei. El credea, fără îndoială, că superioritatea lui aeriană va fi suficientă pentru a împiedica o evacuare masivă pe mare. De aceea, după cum relatează Halder, el a trimis prin Brauchitsch un mesaj prin care ordona ca „formaţiunile blindate să fie oprite, iar vârfurile chiar retrase". Astfel, afirmă Halder, s-a deschis drumul spre Dunkerque pentru armatele britanice. Oricum, noi am interceptat un mesaj trimis necifrat la 11.45 a.m., în 24 mai, în sensul că înaintarea în direcţia Dunkerque trebuia să nu mai fie continuată deocamdată. Halder afirmă că el a refuzat, în numele Carierului General Suprem al Armatei (O. K. W.), să se amestece în mişcarea grupului de armată a lui Rundstedt, care avea ordine clare să împiedice duşmanul să ajungă la coastă. Cu cât succesul era mai rapid şi mai complet, argumenta el, cu atât mai uşor ar fi fost mai târziu să se recupereze pierderea unor tancuri.

Controversa s-a încheiat cu un ordin definitiv al lui Hitler, la care acesta a adăugat că se va asigura de executarea ordinului trimiţând pe

front ofiţeri de legătură personală. „N-am putut niciodată să înţeleg, a spus generalul Halder, cum de a conceput Hitler ideea existenţei unui pericol pentru formaţiunile blindate. Probabil că Keitel, care a fost mult timp în Flandra în primul război mondial, i-a insuflat acestei idei cu poveştile lui".

Alţi generali germani au spus cam acelaşi lucru şi chiar au sugerat că ordinul lui Hitler a fost inspirat de un motiv politic, ca să-şi îmbunătăţească şansele unei păci cu Anglia după înfrângerea Franţei. Ulterior, au ieşit la lumină dovezi documentare autentice, sub forma jurnalului real al cartierului general al lui Rundstedt *scris la vremea respectivă*. Acesta spune o altă istorie. La miezul nopţii de 23, au venit ordine de la Brauchitsch de la O. K. W., care confirmau că Armata a patra trebuia să rămână, sub conducerea lui Rundstedt, pentru „ultimul act" al „luptei de încercuire". A doua zi dimineaţa, Hitler l-a vizitat pe Rundstedt care i-a arătat că divizia lui de blindate, care a ajuns atât de departe şi atât de repede, era mult redusă ca forţă şi avea nevoie de o pauză, ca să se reorganizeze şi să-şi recapete echilibrul pentru lovitura finală împotriva unui duşman care, afirmă jurnalul statului lui major, „luptă cu extraordinară tenacitate". În plus, Rundstedt prevedea posibilitatea unor atacuri asupra forţelor lui larg dispersate, dinspre nord şi dinspre sud; de fapt era vorba de planul lui Weygand, care, dacă ar fi fost realizat, ar fi constituit o contralovitură clară a Aliaţilor. Hitler „a fost de acord în totalitate". El s-a oprit de asemeni asupra necesităţii supreme de a conserva forţele blindate pentru operaţiunile viitoare. Totuşi, foarte devreme în ziua de 25, a sosit o nouă directivă de la Brauchitsch, care, în calitate de comandant şef, ordona continuarea înaintării blindatelor. Rundstedt, întărit de acordul verbal al lui Hitler, nu a fost de acord. El nu a transmis ordinul comandantului Armatei a patra, Kluge, căruia i s-a spus să continuie să cruţe forţele diviziilor Panzer. Kluge a protestat faţă de amânare, dar abia a doua zi, în 26, Rundstedt i-a dat mână liberă, deşi chiar şi atunci a adăugat că Dunkerque în sine încă nu trebuia luat cu asalt. Jurnalul înregistrează că Armata a patra a protestat faţă de această restricţie, iar şeful de Stat Major a telefonat în ziua de 27:

> Tabloul porturilor de la Canal se prezintă astfel: Vase mari se apropie de chei, se lasă scările, iar oamenii se îngrămădesc pe vase. Toate materialele sunt lăsate în urmă. Dar nu suntem bucuroşi că o să-i întâlnim din nou pe aceşti oameni, echipaţi şi luptând împotriva noastră.

Este deci sigur că blindatele au fost reţinute; iar acest lucru a fost făcut nu la iniţiativa lui Hitler ci a lui Rundstedt. Rundstedt avea probabil motive pentru punctul lui de vedere, atât în ce priveşte situaţia blindatelor cât şi a bătăliei în general, dar ar fi trebuit să asculte de ordinele oficiale ale Comandamentului armatei, sau măcar să le comunice lui Hitler în timpul conversaţiei. În rândul comandanţilor germani, se acceptă în general că s-a pierdut o mare ocazie.

* * *

A mai existat totuşi o cauză anume care afecta blindatele germane în acel punct decisiv. După ce au ajuns la mare lângă Abbeville, în noaptea de 20, coloanele blindate şi motorizate germane din frunte s-au mişcat spre nord, de-a lungul coastei, spre Boulogne, Calais şi Dunkerque, cu intenţia vădită de a tăia orice scăpare pe mare. Această regiune îmi era clară în minte din războiul anterior, când am menţinut brigada mobilă de marină să opereze de la Dunkerque împotriva flancurilor şi spatelui armatelor germane care înaintau spre Paris. Nu trebuia deci să aflu despre sistemul de inundare dintre Calais şi Dunkerque sau despre semnificaţia fortificaţiei de apă Gravelines. Stăvilarele fuseseră deja deschise şi, cu fiecare zi, apa se răspândea, oferind protecţie dinspre sud liniei noastre de retragere. Apărarea oraşelor Boulogne şi în special Calais se baza pe o situaţie confuză şi, imediat, au fost trimise garnizoane din Anglia. Boulogne, izolat şi atacat la 22 mai, a fost apărat de două batalioane din Gărzi şi de una dintre puţinele noastre baterii antitanc, precum şi de ceva trupe franceze. După treizeci şi şase de ore de rezistenţă, s-a raportat că nu mai poate fi susţinută lupta şi am consimţit ca rămăşiţele garnizoanei, inclusiv francezii, să fie luaţi pe mare. Cei din Gardă au fost îmbarcaţi pe opt distrugătoare, în noaptea de 23–24 mai, cu o pierdere de doar 200 oameni. Francezii au continuat lupta în citadelă până în dimineaţa zilei de 25. Eu am regretat evacuarea noastră.

Cu câteva zile înainte, am pus apărarea porturilor Canalului direct sub conducerea şefului Statului Major Imperial, cu care eram în contact permanent. Acum am hotărât că oraşul Calais trebuia apărat până la moarte şi că nu trebuia permisă nici o evacuare pe mare a garnizoanei formate dintr-un batalion din Brigada de puşcaşi, unul din „A 60-a Puşcaşi", din brigada de Puşcaşi Regina Victoria, bateria antitanc 229 şi un batalion din Regimentul regal de tancuri cu douăzeci şi unu de tancuri uşoare şi douăzeci şi şapte grele, precum şi de un număr egal de francezi. Era deci dureros să sacrificăm aceste splendide trupe instruite, din care aveam atât de puţine, pentru avantajul îndoielnic de a câştiga două sau poate trei zile şi pentru nişte foloase nesigure ce ar fi putut fi obţinute de pe urma acestei zile. Ministrul Războiului şi C. I. G. S. au fost de acord cu această măsură dură. Decizia finală de a nu elibera garnizoana a fost luată în seara de 26 mai. Până atunci, distrugătoarele au fost ţinute pregătite. Eden şi Ironside erau cu mine la Amiralitate. Noi trei am ieşit de la cinci la 9 p.m. cu hotărârea luată. Era implicat însăşi regimentul lui Eden, în care el a făcut armata şi a luptat în războiul trecut. Omul trebuie să mănânce şi să bea chiar şi în război, dar n-am putut să nu mă simt fizic îngreţoşat în timp ce stăteam tăcuţi la masă.

Calais era cheia. Multe alte cauze puteau împiedica eliberarea Dunkerqueului, dar este sigur că cele trei zile câştigate prin apărarea oraşului Calais au permis apărarea fortificaţiei de apă Gravelines şi că, fără asta, chiar şi în ciuda ezitărilor lui Hitler şi a ordinelor lui Rundstedt, toţi ar fi fost încercuiţi şi pierduţi.

* * *

Peste toate acestea, a căzut acum o catastrofă simplificatoare. Germanii, care până acum nu presaseră prea sever frontul belgian, au rupt la 24 mai liniile belgiene de ambele părţi la Courtrai, aflat la doar patruzeci şi cinci de kilometri de Ostend şi Dunkerque. Regele belgienilor a considerat curând că situaţia e fără speranţă şi s-a pregătit de capitulare.

În seara zilei de 25, Lordul Gort a luat o decizie vitală. Ordinele lui urmăreau în continuare planul lui Weygand, al unui atac în sud spre Cambrai, în care trebuiau să fie folosite diviziile a cincea şi a cincizecea, împreună cu francezii. Atacul promis de francezi dinspre nord, de la Somme, nu dădea semne de realitate. Ultimii apărători de la Boulogne fuseseră evacuaţi. Calais încă mai rezista. Gort a abandonat acum planul Weygand. După părerea lui, nu mai era speranţă pentru un marş spre sud şi spre Somme. În plus, în acest moment, prăbuşirea apărării belgiene şi ruptura frontului în nord crea un nou pericol dominant în sine. Încrezător în virtutea sa militară şi convins de completa distrugere a oricărui control, fie din partea guvernelor britanic sau francez, fie din partea comandamentului suprem francez, Gort a hotărât să abandoneze atacul spre sud, să închidă breşa pe care o capitulare belgiană era gata să o producă în nord şi să pornească spre mare. În acel moment, acolo era singura speranţă de a salva ceva de distrugere sau predare. La ora 6 p.m., a ordonat diviziilor a cincea şi a cincizecea să se alăture Corpului II britanic ca să umple ruptura iminentă a frontului belgian. El l-a informat pe generalul Blanchard, care îi urmase lui Billotte la comanda Grupului Întâi Armată, despre decizia lui; ofiţerul, cunoscând forţa evenimentelor, a dat la 11.30 p.m. ordin de retragere pe o linie în spatele canalului Lys, la vest de Lille, cu scopul de a forma un cap de pod în jurul Dunkerqueului. Devreme, în 26 mai, Gort şi Blanchard îşi elaborau planul de retragere spre coastă. Cum Armata Întâia franceză avea de mers mai mult, primele mişcări în noaptea de 26–27 trebuiau să fie pregătitoare, iar ariergarda Corpurilor britanice de armată I şi II urma să rămână pe fortificaţiile frontierei până în noaptea de 27–28. În toate acestea, Lordul Gort a acţionat pe propria lui răspundere. Dar deja noi, acasă, cu un unghi de informaţii cumva diferit, ajunseserăm la aceeaşi concluzie. În 26, o telegramă a Ministerului de Război aproba comportarea lui şi îl autoriza să acţioneze spre coastă, în legătură cu armatele franceză şi belgiană. Adunarea de urgenţă, pe scară mare, a vaselor navale de toate felurile şi mărimile era deja în plină desfăşurare.

Între timp, organizarea capetelor de pod de la Dunkerque se desfăşura. Francezii aveau să ţină frontul între Gravelines şi Bergues, iar britanicii de-a lungul canalului, de la Furnes la Newport şi la mare. Diversele grupuri şi fragmente din toate armele, care soseau din ambele direcţii, erau încorporate în această linie. Confirmând ordinele din 26, Lordul Gort a primit o telegramă de la Ministerul Războiului, expediată la ora 1 p.m. în 27, în care i se spunea că sarcina lui de acum încolo era să „evacueze

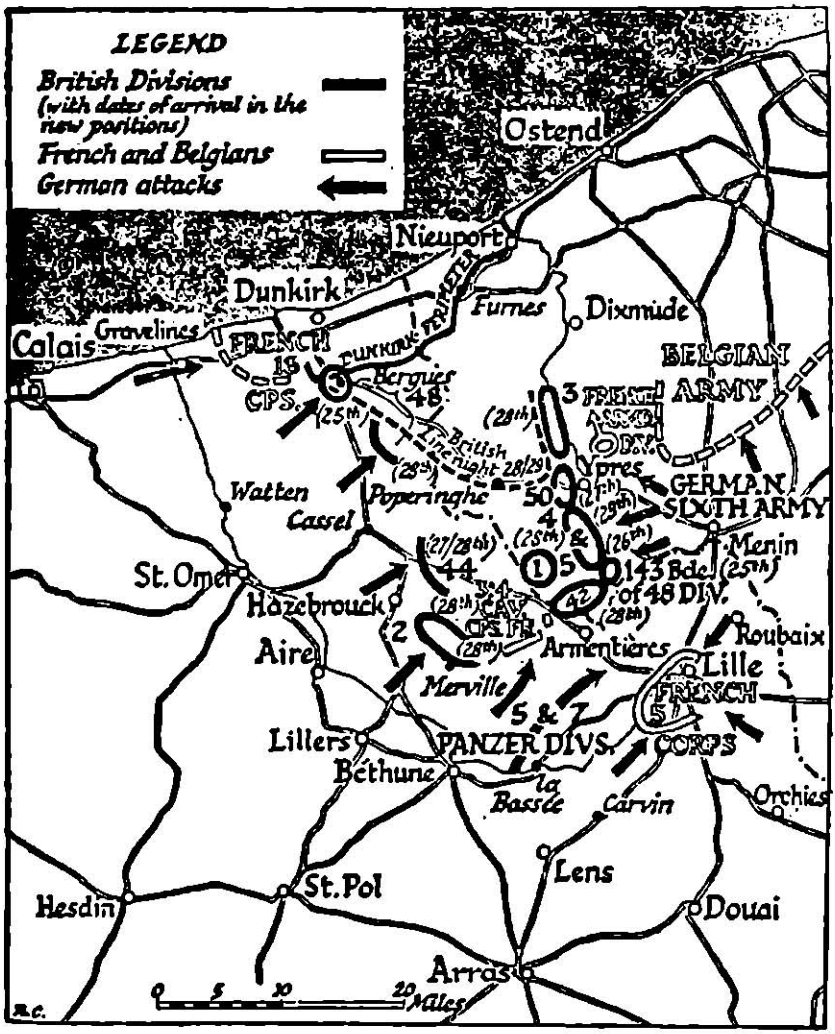

Situația în 28 mai

maximum de forțe posibil". Eu îi informasem pe domnul Reynaud cu o zi înainte că politica noastră urmărea evacuarea Forței Expediționare britanice și îi cerusem să dea ordine corespunzătoare. Ruptura în comunicații era însă atât de mare, încât la ora 2 p.m., în 27, comandantul Armatei Întâia franceze a dat ordin corpurilor sale de armată că: „Bătălia se va da fără retragere, pe poziția Lys." Patru divizii britanice și întreaga Armată Întâia franceză erau acum în mare pericol de a fi încercuite în jurul

oraşului Lille. Cele două braţe ale mişcării germane de încercuire se străduiau să-i includă în cleştele lor. Acesta era totuşi unul dintre acele rare dar decisive momente când transportul mecanic îşi exercită drepturile. Când Gort a dat ordinul, toate cele patru divizii au venit înapoi cu surprinzătoare viteză, aproape într-o noapte. Între timp, prin luptă susţinută în ambele părţi ale coridorului, armata britanică ţinea deschis drumul spre mare. Ghearele cleştelui, întârziate de Divizia doua şi ţinute sub control de divizia cincea, s-au întâlnit în noaptea de 29 mai, într-o manieră similară cu marea operaţiune rusă în jurul Stalingradului, în 1942. Cursa avusese nevoie de două zile şi juătate ca să se închidă, iar în acest timp, diviziile britanice şi o mare parte a Armatei Întâia franceze, în afara Corpului V care a fost pierdut, s-au retras în bună ordine prin deschizătură, în ciuda faptului că francezii aveau doar transport cu cai şi drumul principal spre Dunkerque era deja tăiat iar drumurile secundare erau pline de trupe în retragere, lungi trenuri de transport şi multe mii de refugiaţi.

* * *

Întrebarea privind capacitatea noastră de a continua lupta singuri, pe care i-am cerut domnului Chamberlain să o examineze cu alţi miniştri în urmă cu zece zile, mi-a fost pusă acum mie, oficial, de către consilierii noştri militari. Am schiţat problema intenţionat în termeni care, deşi dădeau o direcţionare, dădeau posibilitate şefilor de Stat Major să-şi exprime părerea, oricare ar fi fost aceasta. Ştiam dinainte că erau absolut hotărâţi; dar e bine să existe înregistrări scrise ale unor asemenea decizii. În plus, voiam să pot asigura Parlamentul că hotărârea noastră era susţinută de părerile unor profesionişti.

Iată aici problema şi răspunsul:

1. Am revăzut raportul nostru despre „Strategia britanică într-o anumită eventualitate" în lumina următorilor termeni de referinţă remişi nouă de primul-ministru:

„În eventualitatea că Franţa este în imposibilitate de a participa la război şi devine neutră, că germanii îşi vor menţine poziţiile actuale iar armata belgiană va fi obligată să capituleze după ce va ajuta Forţa Expediţionară britanică să ajungă la coastă; în eventualitatea când Britania ar fi pusă în situaţia de a se afla în întregime la bunul plac al Germaniei prin dezarmare, preluarea bazelor navale din Orkney, etc.; care sunt perspectivele noastre de a continua războiul singuri împotriva Germaniei şi probabil a Italiei? Marina şi forţele aeriene ne pot da speranţe rezonabile de a împiedica o invadare serioasă, iar forţele adunate pe Insulă pot oare să facă faţă raidurilor aeriene în condiţiile unor detaşamente nu mai mari de 10 000 de oameni, ştiind că o prelungire a rezistenţei britanice ar putea fi foarte periculoasă pentru Germania, angajată în stăpânirea întregii Europe?"

2. Concluziile noastre sunt conţinute în următoarele paragrafe:

3. Atât timp cât avem o Forţă aeriană proprie, Marina şi Forţa

noastră aeriană împreună ar trebui să fie capabile să împiedice Germania să realizeze o invadare serioasă pe mare a acestei ţări.

4. Presupunând că Germania obţine totală superioritate în aer, considerăm că Marina ar putea reţine o invazie un anumit timp, dar nu o perioadă nedefinită.

5. Dacă Germania încearcă o invazie şi Marina nu e capabilă să o oprească iar Forţa noastră Aeriană dispare, fortificaţiile noastre de coastă şi de pe plăji ar putea împiedica tancurile şi infanteria germană să pună piciorul pe malurile noastre. În condiţiile de mai sus, forţele noastre terestre nu ar fi însă suficiente pentru a face faţă unei invazii serioase.

6. Problema cheie este superioritatea aeriană. Odată ce Germania atinge acest lucru, ea poate încerca să subjuge această ţară doar prin atacuri aeriene.

7. Germania n–ar putea să atingă superioritatea aeriană decât dacă ar putea distruge Forţa noastră aeriană şi industria de avioane, din care o parte vitală este concentrată la Coventry şi Birmingham.

8. Atacurile asupra fabricilor de avioane ar fi făcute ziua sau noaptea. Considerăm că ziua ar trebui să fim în stare să provocăm atâtea pierderi duşmanului încât să evităm să suferim daune serioase. Totuşi, orice am face în privinţa măsurilor defensive – şi mergem înainte cu acestea cu toată viteza – nu putem fi siguri de protejarea marilor centre industriale, de care depinde industria noastră de avioane, împotriva daunelor materiale serioase provocate de atacurile de noapte. Duşmanul n–ar avea nevoie să folosească bombardamentul de precizie pentru a obţine acest efect.

9. Dacă atacurile reuşesc să elimine industria de avioane, totul dpinde nu doar de daunele materiale suferite prin bombardare ci şi de efectul moral asupra muncitorilor şi de hotărârea lor de a continua în faţa panicei totale şi a distrugerii.

10. Dacă duşmanul efectuează atacuri de noapte asupra industriei noastre de avioane, probabil că ar realiza asemenea daune materiale şi morale în regiunea industrială încât munca s–ar opri.

11. Trebuie reţinut că, numeric, germanii au o superioritate de patru la unu. În plus, fabricile de avioane germane sunt bine dispersate şi relativ inaccesibile.

12. Pe de altă parte, atâta timp cât avem o forţă de bombardament contraofensivă, putem realiza atacuri similare asupra centrelor industriale germane şi, prin efecte morale şi materiale, să le aducem parţial la stagnare.

13. Ca să rezumăm, concluzia noastră este că Germania are majoritatea atuurilor; dar adevăratul test este dacă moralul combatanţilor şi al populaţiei civile va contrabalansa avantajele numerice şi materiale de care se bucură Germania. Noi credem că da.

Acest raport, care bineînţeles că era scris în cel mai întunecat moment dinainte de evacuarea de la Dunkerque, era semnat nu doar de cei trei

şefi de Stat Major, Newall, Pound şi Ironside ci şi de cei trei adjuncţi, Dill, Philips şi Peirse. Citindu-l, după ani de zile, trebuie să recunosc că era grav şi întunecat. Dar Cabinetul de Război şi ceilalţi câţiva miniştri care l-au văzut, au fost toţi într-un gând. Nu încăpeau discuţii. Cu inima şi cu sufletul, eram cu toţii împreună.

În interior am emis următorul apel general:

(Strict confidenţial)

28. V. 40

În aceste zile întunecate, primul-ministru ar fi recunoscător dacă toţi colegii din guvern, precum şi oficialităţile importante, ar menţine un moral ridicat în cercurile lor; fără să minimalizeze gravitatea evenimentelor, dar arătând încredere în capacitatea şi hotărârea noastră de neclintit de a continua războiul până vom înfrânge voinţa duşmanului de a aduce sub dominaţia sa întreaga Europă.

Nu trebuie tolerată ideea că Franţa va face o pace separată; dar, orice s-ar întâmpla pe continent, noi nu ne putem îndoi de datoria noastră şi ne vom folosi cu siguranţă toată puterea pentru a ne apăra Insula, Imperiul şi cauza noastră.

* * *

În primele ore ale zilei de 28, armata belgiană s-a predat. Lordul Gort a primit vestea oficială în legătură cu aceasta doar cu o oră înaintea evenimentului, dar prăbuşirea fusese prevăzută cu trei zile înainte şi, într-un fel sau altul, breşa fusese închisă. Toată ziua aceea, salvarea armatei britanice a fost în cumpănă. Pe front, de la Comines la Ypres şi de acolo spre mare, cu faţa spre sud şi încercând să acopere breşa belgiană, generalul Brooke şi Corpul al doilea dădeau o luptă magnifică, dar belgienii s-au retras spre nord şi apoi au capitulat, iar breşa se lărgise fără putinţă de a mai fi închisă. Lovitura germană între armatele britanică şi belgiană nu putea fi oprită, dar consecinţa ei fatală, o întoarcere în interior pe Yser, care ar fi făcut ca duşmanul să ajungă la plajă, în spatele trupelor noastre aflate în luptă, a fost prevăzută şi înlăturată.

Germanii au suferit o respingere sângeroasă tot timpul. Doar la şase kilometri în spatele frontului de luptă al lui Brooke, mari mase de transport şi de trupe se scurgeau spre capul de pod în curs de formare de la Dunqerque şi erau amplasate în fortificaţii cu improvizaţii îndemânatice. Până în 29, o mare parte a Forţelor Expediţionare britanice ajunseseră în perimetru şi, în acest timp, măsurile navale de evacuare începeau să-şi atingă efectul complet. La 30 mai, Cartierul general a raportat că toate diviziile britanice, sau rămăşiţele lor, sosiseră acasă.

Mai mult de jumătate din Armata Întâia franceză şi-a croit drum spre Dunkerque iar marea majoritate a fost îmbarcată în siguranţă. Dar linia de retragere a cel puţin cinci divizii a fost tăiată de mişcarea cleştelui german la vest de Lille. Francezii au luptat la Lille pe fronturi tot mai restrânse, împotriva unei presiuni crescânde, până în seara de 31, când,

din lipsă de alimente şi cu muniţia epuizată, au fost nevoiţi să se predea. Astfel, circa cincizeci de mii de oameni au căzut în mâinile germanilor. Aceşti francezi, sub conducerea curajoasă a generalului Moulinié au reţinut timp de patru zile hotărâtoare, nu mai puţin de şapte divizii germane, care altfel s–ar fi putut alătura asaltului din perimetrul Dunkerque. Aceasta a fost o splendidă contribuţie la salvarea camarazilor lor mai norocoşi şi a Forţelor Expediţionare britanice..

* * *

Era pentru mine o experienţă dură să port o răspundere generală atât de grea, să urmăresc în aceste zile cu priviri rapide această dramă care nu putea fi controlată, iar intervenţia putea face mai mult rău decât bine. Nu încape îndoială că, urmând cu toată loialitatea planul lui Weygand de retragere spre Somme, atât cât am făcut–o, situaţia aviatică, şi aşa gravă, s–a agravat şi mai mult. Dar decizia lui Gort, pe care am acceptat–o imediat, de a abandona planul Weygand şi a se îndrepta spre mare, a fost executată cu îndemânare măiastră şi va fi privită ca un episod strălucit în analele militare britanice.

Capitolul IV
EVACUAREA DE LA DUNKERQUE

Era marţi 28 mai, iar eu nu mai participasem la Cameră până în acea zi. N-aş fi obţinut nici un avantaj printr-o nouă declaraţie în acest interval şi nici membrii Camerei nu-şi exprimaseră vreo dorinţă în acest sens. Dar toată lumea îşi dădea seama că soarta armatei noastre, şi poate chiar mai mult de atât, s-ar fi putut decide înainte de sfârşitul săptămânii. „Camera, am spus, trebuie să se pregătească de veşti dure şi grele. Trebuie doar să adaug că nimic din ce se poate întâmpla în această bătălie nu ne poate elibera de datoria noastră de a apăra cauza lumii căreia ne-am dedicat; nici nu trebuie să ne distrugă încrederea în puterea noastră de a ne croi drum, ca şi în alte ocazii din istoria noastră, prin dezastru şi durere, până la înfrângerea definitivă a duşmanilor noştri". De la formarea guvernului, nu mai văzusem pe numeroşi colegi ai mei din afara Cabinetului de Război decât individual şi am considerat potrivit să am o întâlnire în sala mea din Camera Comunelor cu toţi miniştrii în afara celor ce erau membri în Cabinetul de Război. Eram poate douăzeci şi cinci în jurul mesei. Am descris cursul evenimentelor şi le-am arătat clar cum stăteam şi tot ce era în cumpănă. Apoi, am spus ca din întâmplare şi fără să tratez problema ca un punct cu semnificaţie specială:

„Desigur că, orice s-ar întâmpla la Dunkerque, noi vom continua să luptăm."

A avut loc o demonstraţie care, având în vedere caracterul adunării - politicienii cu experienţă şi parlamentarii care, înainte de război, reprezentau toate punctele de vedere diferite, bune sau rele, m-a surprins. Un număr mare dintre ei au sărit de la masă şi au venit la scaunul meu alergând, ţipând şi bătându-mă uşor pe spate. Nu încape îndoială că dacă, în acea situaţie, aş fi ezitat în conducerea naţiunii, aş fi fost aruncat afară din biroul meu. Sunt sigur că fiecare ministru era gata mai curând să moară cu întreaga familie şi cu bunurile distruse, decât să cedeze. În acest sens, ei reprezentau Camera Comunelor şi aproape întregul popor. Îmi revenea mie, în zilele şi lunile următoare, să exprim sentimentele lor în ocazii potrivite. Asta puteam s-o fac, pentru că acestea erau şi sentimentele mele. Era o strălucire albă, copleşitoare, sublimă, care străbătea Insula noastră de la un capăt la altul.

* * *

S-au scris relatări corecte şi excelente despre evacuarea armatelor britanice şi franceze din Dunkerque. Încă din 20, adunarea de vase şi mici ambarcaţiuni se desfăşura sub controlul amiralului Ramsay, care comanda la Dover. În seara de 26, un semnal al Amiralităţii a declanşat operaţiunea „Dynamo" şi primele trupe au fost aduse acasă chiar în noaptea aceea. După pierderea localităţilor Boulogne şi Calais, doar portul Dunkerque şi deschiderile de lângă frontiera belgiană rămăseseră în mâinile noastre. În acel moment, se credea că vom putea salva cel mult circa patruzeci şi cinci de mii de oameni în două zile. A doua zi dimineaţa devreme, în 27 mai, au fost luate măsuri de urgenţă pentru găsirea altor vase mici „pentru o necesitate specială". Asta însemna nimic mai puţin decât deplina evacuare a Forţelor Expediţionare britanice. Era clar că un număr mare de asemenea vase trebuiau să acţioneze pe plăji, în afara vaselor mai mari care puteau intra şi încărca în portul Dunkerque. La sugestia domnului H. C. Riggs de la Ministerul Transportului Naval, diversele ateliere constructoare de bărci, de la Teddington la Brightlingsea, au fost cercetate de ofiţeri ai Amiralităţii şi au dat peste patruzeci de bărci cu motor şi şalupe care au fost adunate a doua zi la Sheerness. În acelaşi timp, bărcile de salvare de la vasele de pasageri din docurile londoneze, remorcherele pe Tamisa, yahturi, vase de pescuit, barje şi bărci de plăcere – orice putea fi folosit de-a lungul plăjilor – au fost chemate să dea ajutor. În noaptea de 27, un şuvoi imens de mici ambarcaţiuni au pornit spre mare, mai întâi spre porturile noastre de la Canal, apoi spre Dunkerque şi armata iubită.

Odată ce nevoia de a păstra secretul nu mai era atât de acută, Amiralitatea nu a ezitat să dea frâu liber mişcării spontane care a cuprins populaţia de pe malul apei de pe coastele de sud şi sud-est. Oricine avea o barcă de orice fel, cu aburi sau cu pânze, a plecat spre Dunkerque, iar pregătirile, începute din fericire cu o săptămână mai devreme, au fost sprijinite acum pe scară uluitoare de improvizaţiile strălucite ale voluntarilor. Numărul celor sosiţi în 29 era mic, dar ei au precedat aproape patru sute de ambarcaţiuni mici care, din data de 31, erau destinate să joace un rol vital, transportând de pe plăji la vasele din larg aproape o sută de mii de oameni. În acele zile, mi-a lipsit şeful Camerei hărţilor de la Amiralitate, căpitanul Pim şi alte una sau două chipuri familiare. Ei puseseră mâna pe un vas olandez numit *schuit*, care, în patru zile, a adus patru sute de soldaţi. În total, au venit în ajutorul salvării armatei, sub bombardamentul continuu al duşmanului, circa opt sute şaizeci de vase, dintre care aproape şapte sute au fost britanice iar restul ale Aliaţilor.

* * *

Între timp, pe mal, în jurul portului Dunkerque, ocuparea perimetrului era efectuată cu precizie. Trupele ieşite din haos erau dispuse în ordine de-a lungul fortificaţiilor, care se întăriseră în ultimele două zile. Acei

oameni care erau în stare mai bună s-au întors să formeze o linie a frontului. Divizii, ca a doua şi a cincea, care suferiseră cel mai mult, erau ţinute în rezervă pe plăji şi apoi au fost îmbarcate devreme. În primul moment, urmau să fie pe front trei corpuri de armată, dar în 27, când francezii şi-au asumat un rol mai mare în apărarea fortificaţiilor, au fost suficiente doar două. Duşmanul a urmărit îndeaproape retragerea, iar luptele grele erau necontenite, mai ales pe flancuri, lângă Nieuport şi Bergues. În timp ce evacuarea continua, descreşterea numărului de trupe britanice şi franceze era însoţită de o contractare corespunzătoare a apărării. Pe plăji, printre dune de nisip, mii de oameni au stat trei, patru sau cinci zile sub atac necontenit. Credinţa lui Hitler că aviaţia germană va face imposibilă evacuarea şi că trebuie să-şi păstreze formaţiunile blindate pentru atacul final al campaniei, a fost greşită dar nu iraţională.

Trei factori au înşelat aşteptările lui. Mai întâi, bombardarea necontenită a maselor de trupe de-a lungul malului mării nu le-a produs acestora mari daune. Bombele se înfigeau în nisipul moale, care le înăbuşea explozia. În primele etape, după un raid aerian zdrobitor, trupele au fost uimite să constate că aproape nimeni nu fusese omorât sau rănit. Peste tot fuseseră explozii, dar aproape nimeni nu o ducea mai rău. Un mal stâncos ar fi produs mult mai multe rezultate ucigătoare. Imediat, soldaţii au privit atacurile aeriene cu dispreţ. Ei se ghemuiau în dunele de nisip cu calm şi cu speranţă crescândă. În faţa lor, se întindea marea cenuşie dar nu duşmănoasă. Dincolo de ea, erau vasele salvatoare şi apoi - acasă.

Cel de al doilea factor pe care Hitler nu-l prevăzuse era atacarea aviatorilor săi. Calitatea avioanelor britanice şi germane în văzduh, a fost pusă la încercare în mod direct. Prin eforturi intense, comandamentul avioanelor de luptă menţinea patrule succesive deasupra scenei, care luptau cu duşmanul. Oră după oră, muşcau escadrilele germane de avioane de luptă şi bombardament, provocând daune grele, împrăştiindu-le şi gonindu-le înapoi. Zi după zi, am continuat aşa, până a fost cucerită glorioasa victorie a Forţei Aeriene Regale. Oriunde erau întâlnite avioane germane, uneori în grupuri de patruzeci, cincizeci, erau imediat atacate, uneori de o singură escadrilă sau nici atât şi doborâte cu duzinile, care curând s-au transformat în sute. A fost folosită întreaga noastră Forţă Aeriană Metropolitană, ultima noastră rezervă sacră. Uneori, piloţii de pe avioanele noastre de luptă făceau patru ieşiri pe zi. S-a obţinut un rezultat clar. Duşmanul, superior numeric, era învins sau ucis şi, cu toată bravura lor, erau dominaţi sau chiar intimidaţi. Aceasta a fost o încleştare decisivă. Din nefericire, trupele de pe plajă vedeau prea puţin din acest epic conflict din aer, care se desfăşura la kilometri distanţă sau dincolo de nori. Ele nu ştiau nimic despre pierderile provocate duşmanului. Tot ce simţeau erau bombele care ardeau plăjile, aruncate de duşmanii care reuşeau să pătrundă dar poate că nu mai apucau să se întoarcă. A existat chiar şi o furie amară a armatei împotriva forţelor aeriene, iar unele dintre trupele care au debarcat la Dover sau în porturile de pe Tamisa, în ignoranţa lor, au insultat oameni în uniforme de aviaţie. Ar fi trebuit să le strângă

mâinile; dar de unde puteau ei să ştie? În Parlament, m-am străduit să răspândesc adevărul.

Dar tot ajutorul nisipului şi toate vitejiile din aer ar fi fost zadarnice fără mare. Instrucţiunile date cu zece, douăsprezece zile înainte s-au fructificat uluitor sub presiunea şi emoţia evenimentelor. O disciplină perfectă a domnit pe mal şi pe apă. Marea era liniştită. Încoace şi încolo, între mal şi vapoare, trudeau micile ambarcaţiuni, adunând oameni de pe plajă sau din apă, cu toată indiferenţa faţă de bombardamentele aeriene care adesea îşi cereau victimele. Doar numărul lor sfida atacurile aeriene. Acea Mosquito Armada, armata de ţânţari, forma un tot de nescufundat. În mijlocul înfrângerii noastre, aceasta a constituit o glorie pentru poporul Insulei, unit şi de necucerit, iar povestea plajelor de la Dunkerque va străluci în orice istorie a acţiunilor noastre.

În afară de strădania curajoasă a vaselor mici, nu trebuie să se uite că povara cea mai grea a căzut pe vasele care plecau din portul Dunkerque, şi în care fuseseră îmbarcate două treimi din oameni. Distrugătoarele au jucat rolul predominant, după cum arată listele accidentelor. Nu trebuie uitat nici marele rol jucat de vasele particulare cu echipajele lor.

* * *

Progresul evacuării era privit cu ochi îngrijoraţi şi speranţă crescândă. În seara zilei de 27, poziţia Lordului Gort părea critică în faţa autorităţilor navale, iar căpitanul Tennant de la Marina Regală, care îşi asumase din partea Amiralităţii sarcina de ofiţer naval superior la Dunkerque, a semnalat tuturor vaselor disponibile să fie trimise imediat la plăji „pentru că evacuarea în noaptea următoare era problematică." Imaginea care se prezenta era tristă, chiar disperată. S-au făcut eforturi uriaşe pentru a se răspunde la acest apel, iar un crucişător, opt distrugătoare şi douăzeci şi şase de alte vase au fost trimise în ajutor. Ziua de 28 a fost o zi de tensiune, aceasta scăzând apoi treptat, pe măsură ce poziţia pe uscat a fost stabilizată cu puternicul ajutor al Forţei Aeriene Regale. Planul naval a fost îndeplinit, în ciuda pierderilor grele din 29, când au fost scufundate trei distrugătoare şi douăzeci şi unu de alte vase, iar multe altele au fost avariate.

În 30, am ţinut o şedinţă cu cei trei miniştri ai armatei şi cu şefii de Stat Major, la Amiralitate, în Camera de război. Am analizat evenimentele zilei de pe coasta belgiană. Numărul total de trupe evacuate se ridica la 120 000, incluzând 6000 de francezi; 800 de vase erau în acţiune. Un mesaj de la amiralul Wake-Walker spunea că, în ciuda bombardamentelor intense şi a atacurilor aeriene, 4000 de oameni fuseseră îmbarcaţi în ora anterioară. El mai consideră că Dunkerque nu va putea rezista până a doua zi. Eu am subliniat nevoia urgentă de a scoate mai multe trupe franceze. În caz contrar, am putea aduce daune ireparabile relaţiilor dintre noi şi Aliatul nostru. Am mai spus de asemeni că, în momentul când forţele britanice se vor reduce la un corp de armată, ar trebui să-i spunem Lordului Gort să se îmbarce şi să se întoarcă în Anglia, lăsând comanda

unui comandant de corp. Armata britanică va trebui să reziste cât mai mult posibil, ca evacuarea francezilor să poată continua.

Cunoscând bine caracterul Lordului Gort, i-am scris cu mâna mea următorul ordin, care i-a fost transmis oficial prin Ministerul de Război la ora 2 p.m. pe data de 30:

> Continuă să aperi perimetrul prezent cât mai mult, ca să acoperi la maxim evacuarea care acum se desfăşoară bine. Raportează la fiecare trei ore prin La Panne. Dacă vom mai putea comunica, îţi vom trimite un ordin să te întorci în Anglia cu ofiţerii pe care îi alegi, în momentul în care vom considera că rolul dumitale la comandă s-a redus atât de mult încât aceasta poate fi predată unui comandant de corp de armată. Trebuie să numeşti acum acel comandant. Dacă se întrerup comunicaţiile, trebuie să predai comanda şi să te întorci, aşa cum este specificat, atunci când forţa efectivă de luptă nu depăşeşte echivalentul a trei divizii. Aceasta este în concordanţă cu procedura militară corectă şi nu îţi se lasă nimic la discreţie personală în această chestiune. Pe plan politic, ar fi un triumf inutil pentru duşman să te captureze, când a rămas doar o mică forţă sub domanda dumitale. Comandantul de Corp de armată ales trebuie să primească ordin să continue apărarea împreună cu francezii precum şi evacuările de la Dunkerque şi de pe plăji; dar când, după părerea lui, nu mai e posibilă evacuarea organizată şi când asupra duşmanului nu se mai pot produce daune de proporţii, este autorizat ca, în consultare cu un comandant francez superior, să capituleze oficial, pentru a evita distrugeri inutile.

Este posibil ca acest ultim mesaj să fi influenţat alte mari evenimente şi soarta unui alt comandant curajos. Când am fost la Casa Albă, la sfârşitul lui decembrie 1941, am aflat de la preşedinte şi de la domnul Stimson despre soarta asemănătoare a generalului MacArthur şi a garnizoanei americane de la Corregidor. Am considerat că este drept să le arăt modul cum am rezolvat noi situaţia unui comandant şef, ale cărui forţe armate au fost reduse la o mică fracţiune din numărul celor aflaţi sub comanda lui. Preşedintele şi domnul Stimson au citit amândoi telegrama, cu profundă atenţie, şi am fost uimit de impresia pe care părea să o facă asupra lor. Ceva mai târziu, în cursul zilei, domnul Stimson a venit înapoi şi mi-a cerut o copie, pe care i-am dat-o imediat. S-ar putea întâmpla (pentru că nu ştiu sigur) ca aceasta să-i fi influenţat să ia decizia justă pe care au luat-o, ordonându-i generalului MacArthur să predea comanda unuia dintre generalii subordonaţi lui şi astfel a fost salvat marele comandant pentru viitoarele sale servicii glorioase, şi care altfel ar fi pierit sau ar fi petrecut războiul ca prizonier la japonezi. Mi-ar place să cred că lucrul ăsta e adevărat.

În aceeaşi zi de 3 mai 1940, membri ai Statului Major al Lordului Gort, în conferinţă cu amiralul Ramsay, la Dover, i-am informat că zorii zilei de 1 iunie era ultimul termen până la care se poate aştepta să reziste

perimetrul de sud. De aceea, evacuarea a fost continuată cu cea mai mare urgenţă, pentru a se asigura, pe cât posibil, că ariergarda britanică, nu mai mare de patru mii de oameni, va rămâne pe uscat. Mai târziu, s-a constatat că acest număr ar fi insuficient pentru apărarea ultimelor poziţii de acoperire şi s-a decis să se ţină sectorul britanic până la miezul nopţii de 1–2 iunie, evacuarea continuând între timp cu o deplină egalitate între trupele franceze şi britanice.

Aceasta era situaţia când, în seara de 31, Lordul Gort, conform ordinelor primite, a predat comanda generalului maior Alexander şi a revenit în Anglia.

* * *

Pentru a evita eventuale neînţelegeri prin păstrarea unor contacte personale, era necesar să zbor la Paris pe 31 mai pentru o întâlnire cu Consiliul Suprem de Război. Cu mine în avion se mai aflau domnul Attlee şi generalii Dill şi Ismay. L-am mai luat şi pe generalul Spears, care venise în 30, cu ultimele veşti de la Paris. Acest strălucit ofiţer şi membru al Parlamentului era un prieten al meu din primul mare război. Ofiţer de legătură între aripa stângă a armatei franceze şi aripa dreaptă a armatei britanice, el mă condusese la Vimy Ridge, în 1916. Vorbind franceza cu un accent perfect şi având pe mânecă cinci trese de răniri, el era, în acest moment, o personalitate potrivită pentru relaţiile noastre îngrijorate. Când francezii şi englezii sunt împreună la necaz şi apar divergenţe, francezii sunt adesea volubili şi vehemenţi iar englezii nu reacţionează sau sunt brutali. Dar Spears le putea spune ce aveam de spus înaltelor personalităţi franceze cu o uşurinţă şi forţă pe care nu am văzut-o egalată vreodată.

De data asta, nu ne-am dus la Quai d'Orsay ci în camera domnului Reynaud, la Ministerul de Război, în Rue Saint Dominique. Attlee şi cu mine i-am avut în faţă pe Reynaud şi pe mareşalul Pétain ca singurii miniştri francezi. Aceasta era prima apariţie a lui Pétain, acum vicepreşedinte al Consiliului, la vreuna dintre întâlnirile noastre. Purta haine civile. Ambasadorul nostru, Dill, Ismay şi Spears erau cu noi, iar Weigand şi Darlan, căpitanul de Margerie, şeful biroului particular al lui Reynaud şi domnul Baudouin, secretarul Cabinetului Francez de Război, reprezentau partea franceză.

Francezii păreau că nu aveau mai multă idee despre ce se întâmpla cu Armatele din nord, decât aveam noi despre principalul front francez. Când le-am spus că 165 000 de oameni, dintre care 15 000 erau francezi, au fost scoşi de acolo, au rămas miraţi. Natural că au atras atenţia asupra preponderenţei britanice. Am explicat că acest lucru se datora în mare parte faptului că fuseseră multe unităţi administrative britanice în spatele frontului, şi care au putut să se îmbarce înainte ca trupele combatante să poată fi scoase de pe front. În plus, francezii nu primiseră până acum ordine să se evacueze. Unul dintre motivele principale pentru care venisem la Paris era ca să mă asigur că aceleaşi ordine se vor da atât trupelor franceze cât şi celor britanice. Guvernul Majestăţii sale a considerat necesar

ca, în aceste condiţii grele, să evacueze oamenii capabili să lupte şi să lase în urmă răniţii. Dacă speranţele actuale se confirmau, circa 200 000 de ostaşi capabili să lupte au plecat probabil. Acesta ar fi aproape un miracol. În urmă cu patru zile, nu aş fi pus pariu pentru mai mult de maximum 50 000. M-am oprit asupra groaznicelor noastre pierderi de materiale. Reynaud a lăudat activitatea Marinei britanice şi a Forţelor Aeriene, pentru care eu i-am mulţumit. Apoi, am vorbit mai mult despre ce s-ar putea face pentru refacerea forţelor britanice în Franţa. Între timp, amiralul Darlan a făcut o ciornă de telegramă către amiralul Abrial, la Dunkerque:

(1) Un cap de pod va fi menţinut la Dunkerque cu diviziile de sub comanda dumitale şi cu cele de sub comanda britanică.

(2) Imediat ce eşti convins că trupele din afara capului de pod nu mai pot ajunge la punctele de îmbarcare, trupele care ţin capul de pod se vor retrage şi se vor îmbarca, *trupele britanice îmbarcându-se primele.*

Am intervenit imediat ca să spun că trupele britanice nu se vor îmbarca primele, dar că evacuarea trebuie să continue în raport egal între britanici şi francezi – *„Bras dessus, Bras dessous"*. Britanicii vor forma ariergarda. Cu aceasta s-a căzut de acord.

Conversaţia s-a îndreptat apoi spre Italia. Am exprimat părerea britanică, conform căreia, dacă Italia se va implica, noi o vom lovi imediat în modul cel mai efectiv. Mulţi italieni sunt împotriva războiului şi toţi trebuie făcuţi să înţeleagă seriozitatea acestuia. Am propus că ar trebui să lovim cu bombardamente aeriene în triunghiul industrial nord-vestic, închis între oraşele Milano, Torino şi Genova. Reynaud a fost de acord că Aliaţii trebuie să lovească imediat; iar amiralul Darlan a spus că avea gata un plan de bombardare aeriană şi navală a rezervelor de petrol ale Italiei, în mare măsură depozitate pe coastă, între frontieră şi Neapole. Au fost stabilite detaliile tehnice necesare.

După unele discuţii despre necesitatea de a ţine Spania în afara războiului, eu am vorbit despre aspectul general. Aliaţii, am zis, trebuie să păstreze un front neclintit împotriva tuturor duşmanilor lor. Statele Unite au fost impresionate de ultimele evenimente şi, chiar dacă nu intră în război, vor fi pregătite curând să dea un ajutor puternic. O invadare a Angliei, dacă va avea loc, ar avea un efect mai profund asupra Statelor Unite. Anglia nu se teme de invazie şi îi va rezista foarte energic, în fiecare oraşel şi sat. Abia după completarea nevoii ei esenţiale de trupe, surplusul de forţe armate ar putea fi pus la dispoziţia aliatului francez. Eram absolut convins că nu trebuia decât să continuăm să luptăm ca să învingem. Chiar dacă unii dintre noi vor fi înfrânţi, ceilalţi nu trebuie să abandoneze lupta. Guvernul britanic era pregătit să ducă războiul din Lumea Nouă, dacă, în urma vreunui dezastru, Anglia ar fi pierdută. Dacă Germania învinge pe unul dintre aliaţi sau pe amândoi, ea nu ne-ar trata cu milă; am fi reduşi la situaţia de vasali şi sclavi pentru totdeauna. Ar

fi mult mai bine ca civilizaţia din Europa Occidentală, cu toate realizările ei, să ajungă la un tragic dar splendid sfârşit, decât ca două mari democraţii să continue să vegeteze, lipsite de tot ceea ce face ca viaţa să merite să fie trăită.

Domnul Attlee a spus atunci că este perfect de acord cu punctul meu de vedere. „Poporul britanic îşi dă acum seama de pericolul care îi stă în faţă şi ştie că, în eventualitatea unei victorii germane, tot ceea ce a construit va fi distrus. Germanii nu omoară numai oameni ci şi idei. Oamenii noştri sunt mai hotărâţi ca oricând înainte în istoria lor." Reynaud ne-a mulţumit pentru cele spuse. El era sigur că moralul poporului german nu era la nivelul triumfului momentan al armatei lor. Dacă Franţa ar putea rezista pe râul Somme cu ajutorul Britaniei şi dacă industria americană ar interveni să reducă decalajul în armament, atunci am putea fi siguri de victorie. A spus că era recunoscător pentru orice asigurare reînnoită că, dacă o ţară va cădea, cealaltă nu va abandona lupta.

Aşa s-a terminat întâlnirea oficială.

După ce ne-am ridicat de la masă, câteva dintre persoanele principale au stat de vorbă lângă fereastră, într-o atmosferă oarecum diferită. Principalul dintre aceştia era mareşalul Pétain. Spears era cu mine, ajutându-mă la franceza mea şi vorbind el însuşi. Tânărul francez, căpitanul de Margerie, vorbise totdeauna de lupta în Africa. Dar atitudinea mareşalului Pétain, detaşată şi sumbră, mi-a dat sentimentul că el ar întrevedea o pace separată. Influenţa personalităţii lui, reputaţia, acceptarea senină a mersului potrivnic al evenimentelor, în afară de vorbele pe care le-a folosit, erau aproape copleşitoare pentru cei aflaţi sub vraja lui. Unul dintre francezi, nu-mi amintesc cine, a spus, în stilul lor elegant, că o continuare a evenimentelor militare negative ar putea, în anumite condiţii, să oblige Franţa la o modificare a politicii ei externe. Aici, Spears a profitat de ocazie şi, adresându-se mareşalului Pétain, a spus într-o franceză perfectă: „Presupun că înţelegeţi, domnule mareşal, că aceasta ar însemna blocadă?" Altcineva a spus: „Asta va fi poate inevitabil." Dar apoi Spears i-a replicat lui Pétain: „Asta n-ar însemna doar blocadă ci bombardament asupra tuturor porturilor franceze aflate în mâinile germanilor." Eram bucuros că s-a spus asta. Eu mi-am cântat melodia mea obişnuită: vom continua să luptăm orice s-ar întâmpla şi oricine ar ieşi din joc. Am avut din nou o noapte cu mici raiduri, iar dimineaţă am plecat.

* * *

31 mai şi 1 iunie au constituit apogeul dar nu şi sfârşitul la Dunkerque. În acele două zile, 132 000 de oameni au fost debarcaţi în siguranţă în Anglia, aproape o treime dintre ei fiind aduşi de pe plajă în vase mici, sub focul aerian îndârjit. La 1 iunie, din zori, bombardierele duşmane au făcut mari eforturi, venind adesea când avioanele noastre de luptă se întorceau să-şi facă plinul. Aceste atacuri au provocat mari daune vaselor înghesuite, care au suferit aproape tot atât cât în toată săptămâna anterioară. În acea singură zi, pierderile noastre din cauza atacurilor aeriene, a minelor

sau din alte cauze au fost de treizeci şi unu de vase scufundate şi unsprezece avariate. Pe uscat, duşmanul a intensificat presiunea asupra capului de pod, făcând tot posibilul să pătrundă. A fost ţinut la distanţă prin rezistenţa disperată a ariergardei aliate.

Ultima fază a fost realizată cu multă îndemânare şi precizie. Pentru prima dată, devenise posibil să planificăm dinainte, în loc să fim forţaţi să ne bazăm pe improvizaţii în fiecare oră. În zorii zilei de 2 iunie, circa patru mii de britanici, cu şapte tunuri antiaeriene şi douăsprezece tunuri antitanc, au rămas în împrejurimile localităţii Dunkerque, cu forţele franceze încă numeroase care apărau perimetrul ce se strângea mereu. Evacuarea era posibilă acum doar pe întuneric; iar amiralul Ramsay a hotărât să facă o coborâre în port în noaptea aceea, cu toate resursele pe care le avea la dispoziţie. În afara remorcherelor şi a vaselor mici, în noaptea aceea au mai fost trimise patruzeci şi patru de vase din Anglia, incluzând unsprezece distrugătoare şi paisprezece căutătoare de mine. Patruzeci de vase franceze şi belgiene au participat de asemeni. Înainte de miezul nopţii, a fost îmbarcată ariergarda britanică.

Totuşi, acesta nu a fost sfârşitul poveştii de la Dunkerque. Fuseserăm pregătiţi să ducem în noaptea aceea un număr mai mare de francezi decât se oferiseră. Rezultatul a fost că, atunci când vasele noastre, multe dintre ele fiind încă goale, au trebuit să se retragă, un mare număr de trupe franceze, multe încă în contact cu duşmanul, au rămas pe mal. Mai trebuia făcut încă un efort. În ciuda oboselii companiilor navale după atâtea zile fără odihnă şi pauză, s-a răspuns la apel. La 4 iunie, 26. 175 francezi au fost debarcaţi în Anglia, peste douăzeci şi unu de mii dintre ei cu ajutorul vaselor britanice. Din nefericire, au mai rămas câteva mii care au continuat lupta la capul de pod până la 4 iunie dimineaţa, când duşmanul a ajuns la marginea oraşului iar ei erau la capătul puterilor. Luptaseră cu vitejie multe zile, ca să acopere evacuarea camarazilor lor englezi şi francezi. Aveau să-şi petreacă următorii ani în captivitate. Să ne amintim că, fără rezistenţa ariergărzii de la Dunkerque, refacerea în Britania a unei armate pentru apărarea ţării şi victoria finală ar fi suferit grave prejudicii.

În sfârşit, la 2.23 p.m. în ziua de 4 iunie, Amiralitatea, de acord cu francezii, a anunţat că operaţiunea „Dynamo" era încheiată. Peste 338 000 de militari din trupele britanice şi ale Aliaţilor fuseseră debarcaţi în Anglia.

* * *

Parlamentul s-a întrunit la 4 iunie şi a fost de datoria mea să expun povestea în faţa lor, mai întâi în public şi apoi în şedinţă secretă. Relatarea de faţă necesită doar câteva extrase din cuvântarea mea. Era imperativ să explic, nu doar oamenilor noştri ci lumii întregi, că hotărârea noastră de a continua lupta se sprijinea pe o bază solidă şi nu era doar un efort disperat. Era corect, de asemeni, să dezvălui propriile mele motive de încredere:

Trebuie să fim foarte atenţi să nu acordăm acestei evacuări atributele unei victorii. Dar a fost o victorie în această acţiune de salvare, care

ar trebui remarcată. Victoria a fost obținută de forța aeriană. Mulți dintre soldații noștri nu au văzut forțele aeriene la lucru; ei au văzut doar bombardierele care au scăpat din atacul preventiv al acestora. Ei au subestimat realizările aviației. Am auzit multe discuții în legătură cu asta; de aceea mă străduiesc să vă spun toate astea. Am să vă povestesc cum au stat lucrurile.

A fost o mare încercare a puterii între forțele aeriene britanice și cele germane. Puteți să vă imaginați un obiectiv mai important pentru germanii din aer decât acela de a face imposibilă această evacuare de pe plăji și de a scufunda toate vasele astea, care erau la vedere, aproape cu miile? Putea exista oare un obiectiv militar de mai mare importanță și semnificație pentru întreaga desfășurare a războiului decât acesta? Au încercat din răsputeri dar au fost loviți la rândul lor; nu și-au putut îndeplini misiunea lor. Noi ne-am eliberat armata din încercuire, iar ei au plătit de patru ori mai mult pentru fiecare pierdere pe care au provocat-o... Toate tipurile noastre de avioane și toți piloții noștri au dovedit o superioritate netă față de ceea ce avuseseră ei de înfruntat până atunci.

Când ne gândim cât de mare va fi avantajul nostru în lupta de apărare a cerului de deasupra Insulei noastre împotriva unui atac de peste mare, trebuie să spun că găsesc în aceste fapte o bază sigură pe care se pot întemeia gânduri practice și liniștitoare. Voi acorda încredere și credit acestor tineri aviatori. Marea armată franceză a fost în mare măsură, deocamdată, dată înapoi de năvălirea câtorva mii de vehicole blindate. Oare nu se poate întâmpla ca însăși cauza civilizației să fie apărată de îndemânarea și devotamentul câtorva mii de aviatori?

Ni s-a spus că Herr Hitler are un plan de invadare a insulelor britanice. Acest lucru a mai fost plăsmuit și înainte. Când Napoleon se afla la Boulogne de un an, cu vasele lui cu fundul plat și cu marea lui armată, cineva i-a spus: „În Anglia, strugurii sunt acri". Acum, cu siguranță, aceștia sunt mult mai acri de când Forța Expediționară britanică s-a reîntors în țară

Întreaga problemă a apărării noastre împotriva invaziei este desigur puternic influențată de faptul că acum avem pe această Insulă forțe militare incomparabil mai puternice decât am avut în oricare alt moment al acestui război sau al celuilalt. Nu ne vom mai mulțumi cu un război defensiv. Avem o datorie față de Aliatul nostru. Trebuie să reconstituim și să refacem Forța Expediționară britanică, sub comanda viteazului ei comandant șef, Lordul Gort. Toate acestea sunt în curs; dar, între timp, trebuie să ne organizăm fortificațiile de pe Insulă într-un asemenea mod încât să necesite un număr cât mai mic posibil de oameni pentru asigurarea unei securități eficiente și astfel să se realizeze cel mai mare potențial ofensiv posibil. Iată acțiunea în care ne-am angajat acum.

Am încheiat cu un pasaj care avea să dovedească, după cum veţi vedea, ce rol important îl are decizia Statelor Unite:

„Deşi multe zone ale Europei şi multe state vechi şi faimoase au căzut sau ar putea să mai cadă în ghearele Gestapoului şi ale restului aparatului odios al conducerii naziste, nu ne vom înclina şi nu vom eşua. Vom continua până la capăt. Vom lupta în Franţa, vom lupta pe mări şi pe oceane, vom lupta cu încredere şi forţă crescândă în văzduh; ne vom apăra Insula, oricare ar fi preţul. Ne vom lupta pe plăji, o să luptăm pe terenurile de debarcare, o să luptăm pe dealuri, dar nu ne vom preda niciodată. Nu cred nici un moment că, dacă această Insulă, sau o mare parte a ei, ar fi subjugată şi muritoare de foame, Imperiul nostru de peste mări, înarmat şi condus de flota britanică, nu va continua lupta până când, la momentul voit de Dumnezeu, Lumea cea Nouă, cu toată forţa şi puterea ei, va veni să salveze şi să elibereze Lumea Veche."

Capitolul V
GOANA DUPĂ PRADĂ

Prietenia dintre popoarele britanic şi italian datează din vremea lui Garibaldi şi Cavour. Fiecare etapă a eliberării nordului Italiei de sub Austria şi fiecare pas spre unitatea şi independenţa Italiei a atras simpatiile liberalismului Victorian. Influenţa britanică a contribuit mult la alăturarea Italiei la cauza Aliaţilor în primul război mondial. Ridicarea lui Mussolini şi întemeierea fascismului ca o contrapondere a bolşevismului a divizat, în prima etapă, opinia publică italiană în ce priveşte partidele, dar nu a afectat temeliile largi ale afinităţii dintre popoare. Am văzut că, până în momentul când obiectivele lui Mussolini împotriva Abisiniei au ridicat probleme grave, el se aliniase cu Marea Britanie împotriva hitlerismului şi a ambiţiilor germane. Am relatat povestea tristă a felului în care politica Baldwin – Chamberlain în legătură cu Abisinia ne-a adus cel mai rău lucru din ambele părţi ale lumii, cum l-am înstrăinat pe dictatorul italian fără să-i înfrângem puterea şi cum Liga Naţiunilor a fost grav afectată fără să poată însă salva Abisinia. Am văzut de asemeni eforturile oneste dar inutile ale domnului Chamberlain, ale lui Sir Samuel Hoare şi ale Lordului Halifax de a recâştiga, într-un moment de calm, favorurile pierdute ale lui Mussolini că soarele Britaniei a apus şi că viitorul Italiei putea să se realizeze numai cu ajutorul Germaniei pe ruinele imperiului britanic. Acest lucru a fost urmat de crearea axei Berlin-Roma; pe baza căreia era de aşteptat ca Italia să intre în război împotriva Britaniei şi Franţei, chiar din prima zi a acestuia.

Din partea lui Mussolini a fost doar un act de prudenţă obişnuită că a aşteptat să vadă cum va merge războiul, înainte de a se implica, el şi ţara sa, în mod irevocabil. Procesul de aşteptare nu a fost nicidecum neprofitabil. Italia era curtată de ambele părţi şi a obţinut multă consideraţie pentru interesele ei, multe contracte profitabile şi răgaz pentru îmbunătăţirea armamentului ei. Aşa au trecut lunile războiului ciudat. Se pot face speculaţii interesante despre care ar fi fost soarta italienilor dacă ei ar fi menţinut această politică. Statele Unite, cu importantul electorat italian, i-ar fi putut spune clar lui Hitler că, dacă încearcă să atragă Italia cu forţa armelor de partea lui, acest lucru va ridica probleme grave. Pace, prosperitate şi o forţă crescândă ar fi fost câştigul unei neutralităţi persistente. Odată ce Hitler s-a încurcat cu Rusia, această situaţie fericită

ar fi putut să se prelungească la infinit, cu beneficii tot mai mari, iar Mussolini ar fi putut rămâne liniştit în fruntea Italiei până la sfârşitul războiului când ar fi fost considerat cel mai înţelept om de stat pe care l-a cunoscut însorita peninsulă şi poporul ei muncitor şi prolific. Aceasta ar fi fost o situaţie mai plăcută decât cea care îl aştepta de fapt.

În cele două ocazii când l-am întâlnit pe Mussolini în 1927, relaţiile noastre personale au fost intime şi plăcute. N-aş fi încurajat niciodată Britania să rupă relaţiile cu el din cauza Abisiniei sau să ridice Liga Naţiunilor împotriva lui, decât dacă am fi fost pregătiţi să mergem la război ca o măsură extremă. El, ca şi Hitler, a înţeles şi, într-un fel, a respectat campania mea pentru reînarmarea Britaniei, deşi era foarte bucuros că opinia publică nu sprijinea punctul meu de vedere.

În criza în care ajunsesem în urma dezastrului bătăliei Franţei, era clar de datoria mea, ca prim-ministru, să fac tot posibilul să ţin Italia în afara conflictului şi, deşi nu mă legănam cu speranţe zadarnice, am folosit imediat resursele şi influenţa pe care o puteam avea. La şase zile după ce ajunsesem şeful guvernului, am scris, la dorinţa Cabinetului, un apel către Mussolini şi care, împreună cu răspunsul acestuia, au fost publicate doi ani mai târziu, în condiţii foarte diferite. Apelul era datat 16 mai 1940.

> Acum, când am preluat funcţia de prim-ministru şi ministru al Apărării, îmi amintesc de întâlnirile noastre de la Roma şi simt dorinţa de a-ţi adresa vorbe de bunăvoinţă dumitale, ca şef al naţiunii italiene, pe deasupra a ceea ce pare a fi o ruptură tot mai largă. Să fie oare prea târziu să oprim să curgă un râu de sânge între popoarele britanic şi italian? Putem, fără îndoială, să ne producem pierderi grele unii altora, să ne sfâşiem cu cruzime şi să înnecăm Mediterana cu lupta noastră. Dacă aşa hotărâşti, aşa va fi; dar eu declar că n-am fost niciodată duşmanul măreţiei Italiei, şi niciodată, în sufletul meu, n-am fost inamicul conducătorului italian. E de prisos să prezicem cursul marilor bătălii acum în Europa, dar sunt sigur că, orice s-ar întâmpla pe Continent, Anglia va merge până la capăt, chiar şi singură, cum am mai făcut şi înainte, şi cred, cu oarecare siguranţă, că vom fi ajutaţi într-o măsură mai mare de Statele Unite şi de fapt de întreaga Americă.
>
> Te rog să crezi că nu din slăbiciune sau de teamă fac acest solemn apel care va rămâne înscrise în anale. De-a lungul veacurilor, pe deasupra tuturor apelurilor, se face auzită dorinţa ca urmaşii civilizaţiilor latină şi creştină nu trebuie să se opună unii altora în luptă mortală. Te rog cu toată onoarea şi respectul, să dai atenţie acestui lucru înainte de a da semnalul îngrozitor al războiului. Noi nu-l vom da niciodată.

Răspunsul a fost dur. Avea cel puţin meritul candoarei.

> Răspund la mesajul trimis, pentru a-ţi spune că îţi dai şi dumneata seama de gravele motive cu caracter istoric şi de conjunctură care

au aşezat cele două ţări ale noastre în tabere opuse. Fără a ne întoarce prea mult în timp, îţi amintesc iniţiativa luată în 1935 de guvernul vostru de a organiza la Geneva sancţiuni împotriva Italiei, angajată să-şi asigure un mic spaţiu sub soarele african fără a provoca nici cea mai mică daună intereselor şi teritoriilor noastre sau ale altora. Îţi amintesc de asemeni de starea reală şi actuală de servitudine în care se află Italia în propria ei mare. Dacă onorezi semnătura guvernului vostru prin care acesta a declarat război Germaniei, vei înţelege că acelaşi sentiment de onoare şi respect faţă de angajamentul asumat în Tratatul italiano-german ghidează politica italiană de azi şi de mâine în faţa oricăror evenimente.

Din acest moment, nu mai puteam avea nici o îndoială cu privire la intenţia lui Mussolini de a intra în război în momentul cel mai favorabil. El luase de fapt hotărârea de îndată ce înfrângerea armatei franceze devenise clară. La 13 mai, el îi spusese lui Ciano că va declara război Britaniei peste o lună. Decizia sa oficială de a declara război la orice dată potrivită după 5 iunie a fost împărtăşită şefilor de Stat Major italieni la 29 mai. La cererea lui Hitler, data a fost amânată pentru 10 iunie.

* * *

La 26 mai, când soarta armatelor din nord atârna în cumpănă şi nimeni nu putea fi sigur că vor scăpa, Reynaud a sosit în Anglia ca să discute cu noi această problemă care nu fusese absentă din mintea noastră. Declaraţia de război italiană era de aşteptat în orice moment. Astfel, Franţa avea să lupte pe un alt front şi un nou duşman avea să mărşăluiască flămând spre ea, în sud. Se putea face oare ceva pentru a-l cumpăra pe Mussolini? Aceasta era problema pusă. Eu nu credeam că exista nici cea mai mică şansă, iar fiecare fapt pe care primul-ministru francez îl folosea drept argument de încercare mă făcea să fiu doar mai sigur că nu exista nici o speranţă. Totuşi, Reynaud era sub o puternică presiune în ţară, iar noi, pe de altă parte, doream să dăm toată consideraţia aliatului nostru, a cărui armă vitală, Armata, i se fărâmiţa în mână. Deşi nu era nevoie să se prezinte faptele grave, domnul Reynaud s-a referit, nu în mod obscur, la posibila retragere a Franţei din război. El personal ar fi continuat să lupte, dar există mereu posibilitatea ca el să fie înlocuit curând de alţii, cu o altă stare de spirit.

Deja, la 25 mai, la insistenţa guvernului francez, făcusem o nouă cerere preşedintelui Roosevelt de a interveni. În acest mesaj, Britania şi Franţa îl autorizau să declare că noi înţelegeam că Italia avea pretenţii teritoriale împotriva noastră în Mediterana, că eram dispuşi să luăm în considerare orice dorinţe raţionale, că Aliaţii vor primi Italia la Conferinţa de pace cu statut egal oricărui beligerant şi că îl vom invita pe preşedinte să aibă grijă ca orice înţelegere la care se va ajunge acum să fie dusă la îndeplinire. Preşedintele a acţionat corespunzător; dar apelurile lui au fost respinse de dictatorul italian în modul cel mai tăios. La întâlnirea noastră cu Reynaud, aveam deja acest răspuns în faţa noastră. Premierul francez

a sugerat acum alte propuneri mai precise: Era clar că dacă acestea aveau intenţia să remedieze „starea de servitudine în care se află Italia în propria ei mare", ele trebuiau să afecteze statutul Gibraltarului şi al Suezului. Franţa era gata să facă concesii similare în Tunis. Noi nu am putut să ne arătăm favorabili acestor idei. Aceasta nu pentru că era greşit să le examinăm sau pentru că părea că nu merită să plătim, în acel moment, un preţ greu pentru a menţine Italia în afara războiului. Propriul meu sentiment era că, în situaţia în care se aflau treburile noastre, nu aveam de oferit lui Mussolini nimic din ce n-ar fi putut lua el însuşi sau n-ar fi primit de la Hitler, dacă noi am fi fost învinşi. Nu poţi să te toemeşti când eşti la ultima suflare. De îndată ce am porni negocieri cu Ducele pentru medieri prieteneşti, ne-am distruge puterea de a continua lupta. I-am găsit pe colegii mei foarte rigizi şi duri. Mintea noastră se îndrepta mai curând spre bombardarea oraşelor Milano şi Torino în momentul în care Mussolini ar declara război, şi să vedem cum i-ar place lucrul ăsta. Reynaud, care în inima lui era de acord, a părut convins sau măcar mulţumit. Asta nu a împiedicat guvernul francez să facă, doar câteva zile mai târziu, o ofertă proprie către Italia, privind unele concesii teritoriale, pe care însă Mussolini a tratat-o cu dispreţ. „Nu a fost interesat", i-a spus Ciano ambasadorului francez la 3 iunie, „să recapete teritorii franceze prin negocieri paşnice. A decis să declare război Franţei." Aceasta era exact ceea ce ne aşteptam şi noi.

În ciuda eforturilor extreme făcute de Statele Unite, nimic nu l-a putut întoarce pe Mussolini din drumul lui. La 10 iunie, la 4.45 p.m., ministrul de Externe italian l-a informat pe ambasadorul britanic că Italia se va considera în război cu Marea Britanie începând de la miezul nopţii din ziua respectivă. O comunicare similară a fost făcută guvernului francez. Când Ciano a predat această notă ambasadorului francez, domnul François-Poncet a remarcat când a ajuns la uşă: „Veţi constata şi voi că germanii sunt stăpâni duri." Din balconul lui din Roma, Mussolini a anunţat unei mulţimi bine organizate că Italia era în război cu Franţa şi Britania. După cum se afirma că ar fi spus apologetic mai târziu Ciano, „Era o şansă care se iveşte doar o dată la cinci mii de ani". Asemenea şanse, deşi rare, nu sunt totdeauna bune.

Imediat, italienii au atacat trupele franceze pe frontul alpin, iar Marea Britanie a declarat reciproc război Italiei. Cinci vase italiene, reţinute în Gibraltar, au fost capturate şi s-au dat ordine Marinei să intercepteze şi să aducă în porturi controlate toate vasele italiene de pe mare. În noaptea de 12, escadrilele noastre de bombardiere, după un lung zbor din Anglia, care implica o încărcătură uşoară, au aruncat primele lor bombe asupra oraşelor Milano şi Torino. Aşteptam totuşi un bombardament mai greu, de îndată ce vom putea folosi aeroporturile de la Marsilia.

Francezii puteau să adune doar trei divizii, pe lângă trupele de graniţă ce echivalau cu încă trei, ca să facă faţă invaziei grupului de vest al armatelor italiene peste trecătorile Alpilor şi de-a lungul Rivierei. Acestea cuprindeau treizeci şi două de divizii, conduse de prinţul Umberto. În plus, blindate germane puternice, coborând pe valea Ronului, începuseră

să treacă în spatele francezilor. Cu toate acestea, italienii erau în continuare confruntaţi şi chiar opriţi pe noul front de către unităţile franceze alpine, chiar după căderea Parisului şi după ce oraşul Lyon căzuse în mâinile germanilor. La 18 iunie, când Hitler şi Mussolini s-au întâlnit la München, Ducele nu avea cu ce să se mândrească. La 21 iunie, a fost lansată o nouă ofensivă italiană. Totuşi, poziţiile alpine franceze s-au dovedit de necucerit iar efortul major italian spre Nisa a fost oprit lângă Mentone. Dar, deşi pe graniţele de sud-est, armata franceză şi-a salvat onoarea, marşul german spre sud, prin spatele armatei franceze, a făcut imposibilă continuarea luptei, iar încheierea armistiţiului cu Germania a fost însoţită de cererea franceză către Italia de încetare a ostilităţilor.

În noaptea de 10, fusese anunţat un discurs al preşedintelui Roosevelt. Pe la miezul nopţii, l-am ascultat împreună cu un grup de ofiţeri, în Camera de război de la Amiralitate, unde încă mai lucram. Când a rostit vorbele usturătoare despre Italia: „În ziua de 10 iunie 1940, mâna care ţinea pumnalul l-a înfipt în spatele vecinei ei", s-a auzit un murmur adânc de satisfacţie. Mă întrebam care va fi votul italienilor în alegerile prezidenţiale care se apropiau; dar ştiam că Roosevelt era un politician de partid american foarte experimentat, care nu se temea niciodată să rişte când era vorba de hotărârile lui. A fost un discurs magnific, plin de patos, şi care ne transmitea un mesaj de speranţă. În timp ce impresia puternică îmi era încă proaspătă şi înainte de a mă culca, mi-am exprimat recunoştinţa către preşedinte.

* * *

Goana după pradă începuse. Dar Mussolini nu era singura fiară flămândă care căuta prada. Alături de şacal a venit şi ursul.

Am notat deja evoluţia relaţiilor anglo-sovietice până la izbucnirea războiului şi ostilitatea până aproape de ruptură cu Britania şi Franţa, care a apărut în timpul invadării Finlandei de către Rusia. Germania şi Rusia colaborau acum, pe cât le permitea adânca lor divergenţă de interese. Hitler şi Stalin aveau multe în comun ca totalitari, iar sistemul lor de guvernare era înrudit. Molotov îi zâmbea larg ambasadorului german, contele Schulenburg, la fiecare ocazie, era pe deplin de acord cu politica germană şi lăuda măsurile militare ale lui Hitler. Când asaltul german a fost îndreptat asupra Norvegiei, el spusese că guvernul sovietic înţelegea măsurile la care era forţată Germania. Englezii merseseră desigur mult prea departe. Ei nu ţinuseră seama de drepturile naţiunilor neutre. *„Îi dorim Germaniei deplin succes în măsurile ei defensive."* Hitler s-a ostenit să-l informeze pe Stalin, în dimineaţa zilei de 10 mai, de atacul pe care îl începuse asupra Franţei şi a Ţărilor de Jos neutre. „M-am dus la Molotov", scria Schulenburg. „El a apreciat vestea şi a adăugat că înţelegea că Germania trebuia să se protejeze de un atac anglo-francez. El nu se îndoia de succesul nostru."

Deşi exprimarea acestor păreri nu a fost cunoscută decât după război, noi nu ne făceam iluzii în legătură cu atitudinea ruşilor. Totuşi, noi am

continuat o politică răbdătoare de a încerca să restabilim cu Rusia relații cu caracter confidențial, bazându-ne pe mersul evenimentelor și pe antagonismul său fundamental cu Germania. S-a considerat înțelept să se folosească abilitatea lui Sir Stafford Cripps ca ambasador la Moscova. El a acceptat cu bunăvoință această sarcină ingrată și nepromițătoare. În acea vreme, nu ne dădeam seama suficient că comunismul sovietic ura politicienii de extremă stângă mai mult decât pe conservatori și liberali. Cu cât un om era mai aproape de comunism în sentimente, cu atât mai nesuferit era el sovieticilor, dacă nu se înscria în partid. Guvernul sovietic l-a acceptat pe Cripps ca ambasador și le-a explicat acest pas aliaților săi naziști. „Uniunea Sovietică, scria Schulenburg către Berlin la 29 mai, este interesată să obțină cauciuc și cositor din Anglia, în schimbul cherestelei. Nu există nici un motiv de neliniște privind misiunea lui Cripps, întrucât nu există nici un motiv să ne îndoim de atitudinea loială a Uniunii Sovietice față de noi mai ales că direcția neschimbată a politicii sovietice față de Anglia exclude daune aduse Germaniei sau intereselor germane. Aici nu există nici un motiv să credem că ultimele succese ale Germaniei ar provoca guvernului sovietic alarmă sau teamă față de Germania."

Prăbușirea Franței și distrugerea armatelor franceze și a oricărei contraponderi în vest trebuie să fi produs o oarecare reacție în mintea lui Stalin, dar nimic nu părea să-i avertizeze pe conducătorii sovietici de gravitatea propriului lor pericol. La 18 iunie, când înfrângerea Franței era totală, Schulenburg raporta: „Molotov m-a chemat în seara asta în biroul lui și mi-a exprimat cele mai calde felicitări ale guvernului sovietic pentru *splendidul succes* al forțelor armate germane." Aceasta s-a petrecut aproape exact cu un an înainte de data când aceleași forțe armate, luând guvernul sovietic prin totală surprindere, au năvălit asupra Rusiei în cascade de foc și oțel. Acum știu că doar patru luni mai târziu, în 1940, Hitler a decis un război de exterminare împotriva sovieticilor și apoi a început lunga, vasta și secreta mișcare spre răsărit a acestor mult felicitate armate germane. Nici o amintire despre calculele lor greșite și despre atitudinea lor precedentă nu a împiedicat vreodată guvernul sovietic și pe agenții săi comuniști și asociați din întreaga lume să țipe după un al doilea front în care Britania, pe care o hărăziseră ruinei și servituții, avea de jucat un rol principal. Totuși, noi am înțeles viitorul mai realist decât acești calculatori cu sânge rece și am înțeles pericolele și interesele lor mai bine decât le-au înțeles ei înșiși.

La 14 iunie, în ziua căderii Parisului, Moscova a trimis Lituaniei un ultimatum, acuzând-o pe ea și pe celelalte state baltice de conspirație militară împotriva U.R.S.S. și cerând schimbări radicale de guvern și concesii militare. La 15 iunie, trupele armatei roșii au invadat țara. Letonia și Estonia erau expuse aceluiași tratament. Li se cerea să instaleze guverne pro-sovietice și să accepte garnizoane sovietice pe teritoriul acestei țări mici. Nu se punea problema rezistenței. Președintele Letoniei a fost deportat în Rusia, iar domnul Vișinski a sosit ca să numească un guvern provizoriu care să organizeze noi alegeri. În Estonia, modelul a fost identic. La 19 iunie, a sosit Jdanov ca să instaleze un regim similar. Între 3-6

august, fațada unor guverne pro-sovietice, prietenești și democrate, a fost înlăturată iar Kremlinul a anexat statele Baltice la Uniunea Sovietică.

Un ultimatum rusesc adresat României a fost predat ministrului român la Moscova în 26 iunie, la ora 10 p.m. Se cerea cedarea Basarabiei și a nordului provinciei Bucovina și un răspuns imediat a doua zi. Germania, deși supărată de această acțiune precipitată a Rusiei, care amenința interesele ei economice din România, era legată de aceasta prin pactul Ribbentrop-Molotov din august 1939, care recunoștea interesele politice exclusive ale Rusiei în această arie din sud-estul Europei. Guvernul german a sfătuit deci România să cedeze. La 27 iunie, trupele române au fost retrase din cele două provincii în cauză iar teritoriile au trecut în mâinile rușilor. Forțele armate ale Uniunii Sovietice erau acum ferm instalate pe malurile Mării Baltice și la gurile Dunării.

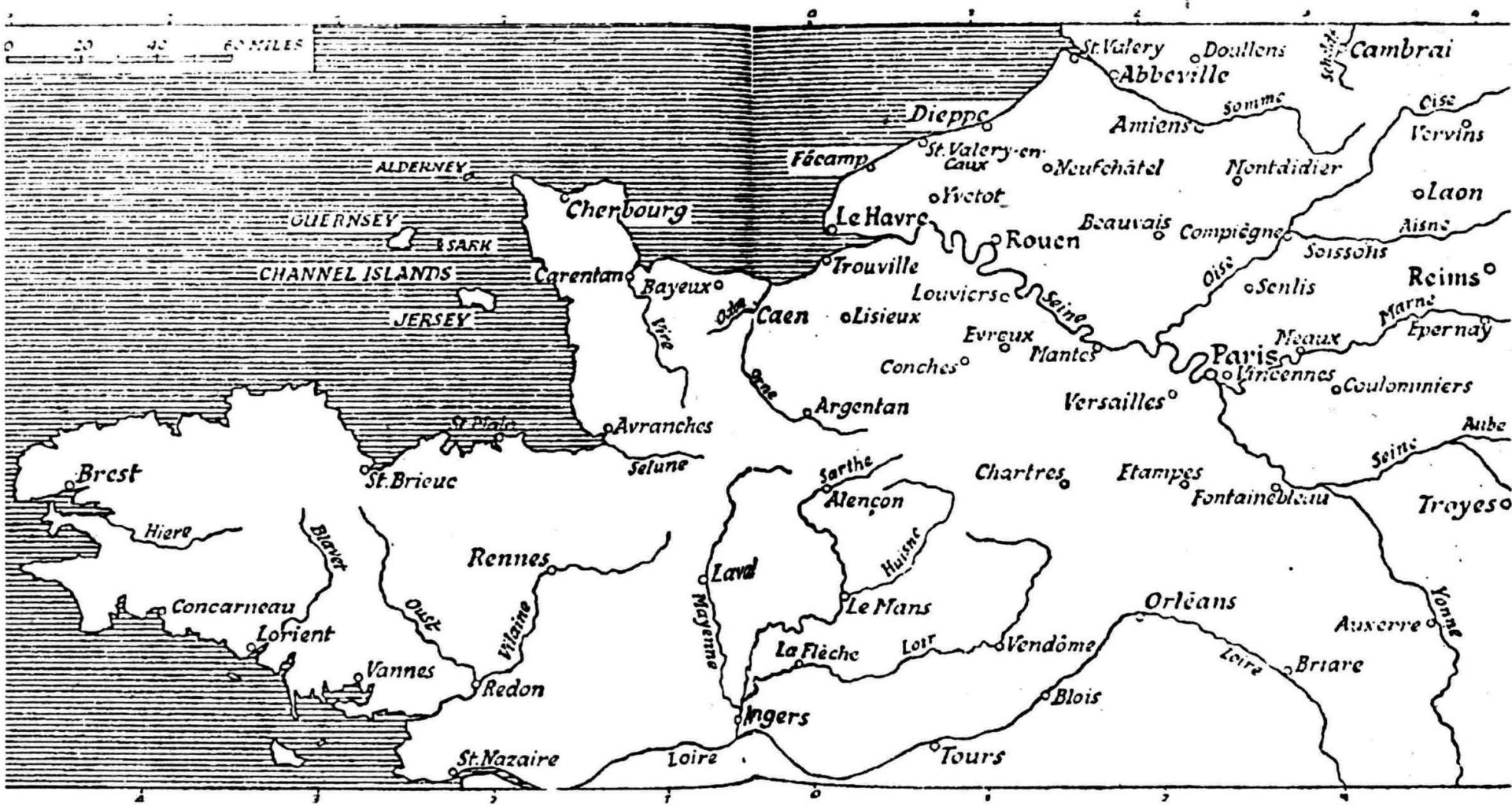

Hartă generală a vestului Franţei (Cherbourg – Brest)

Capitolul VI
ÎNAPOI ÎN FRANŢA
4 iunie – 12 iunie

Când s–a aflat câţi oameni au fost salvaţi la Dunkerque, pe Insulă şi în întreg imperiul s–a răspândit* un sentiment de uşurare care s–a transformat aproape în triumf. Întoarcerea acasă în siguranţă a unui sfert de milion de oameni, floarea armatei noastre, a fost o piatră de hotar în pelerinajul nostru prin ani de înfrângeri. Ostaşii s–au întors doar cu puştile şi baionetele şi cu câteva sute de mitraliere şi au fost trimişi imediat la casele lor pentru o permisie de şapte zile. Bucuria de a fi din nou cu familiile lor nu le–a atenuat dorinţa fermă de a se înfrunta cu duşmanul cât mai curând posibil. Cei care au luptat cu germanii aveau credinţa că, dacă li s–ar fi oferit şansa, ar fi putut să–i învingă. Moralul lor era ridicat şi s–au întors la regimente şi baterii cu promptitudine.

Bineînţeles că Dunkerque a reprezentat şi o latură întunecată. Pierduserăm întregul echipament al armatei pe care o dotaserăm cu cele mai bune produse ale fabricilor noastre. Trebuiau să treacă multe luni ca pierderea să poată fi reparată, chiar dacă programele actuale ar fi fost îndeplinite fără întreruperi provocate de duşman.

Totuşi, dincolo de Atlantic, în Statele Unite, se stârniseră deja emoţii puternice în inimile bărbaţilor de la conducere. S–a înţeles imediat că grosul armatei britanice a scăpat, dar şi–a pierdut întreg echipamentul. Încă de la 1 iunie, preşedintele a trimis ordine ministerelor Războiului şi Marinei să raporteze de ce arme se pot lipsi, pentru a le oferi Britaniei şi Franţei. În fruntea armatei americane, şef de Stat Major era generalul Marshall, nu doar un militar cu calităţi dovedite ci şi un om cu viziune largă. El a ordonat şefului cu aprovizionarea artileriei şi adjutantului său să analizeze lista de rezerve americane în artilerie şi stocuri de muniţie. În patruzeci şi opt de ore i s–a dat răspunsul, iar la 3 iunie, Marshall a aprobat listele. Prima listă a cuprins o jumătate de milion de puşti de calibrul 30, din cele două milioane produse în 1917 şi 1918 şi păstrate în unsoare peste douăzeci de ani. Pentru acestea, existau câte 250 cartuşe de fiecare. Mai erau 80 000 mitraliere şi diverse alte arme. Şeful aprovizionării artileriei, general–maior Wesson, a avut sarcina să se ocupe de problemă şi imediat toate depozitele şi arsenalele americane au început

să ambaleze materialul pentru a fi îmbarcat. Până la sfârşitul săptămânii, peste şase sute de maşini grele de transport se îndreptau spre docurile armatei de la Raritan, New Jersey. La 11 iunie, o duzină de nave comerciale britanice au intrat şi au ancorat în golful Gravesend, unde a început încărcarea.

Prin această măsură extraordinară, Statele Unite şi-au păstrat echipament doar pentru 1 800 000 de oameni, cifra minimă prevăzută de planul american de mobilizare. Toate acestea par lucruri simple acum, dar în acea vreme reprezentau un act de supremă încredere din partea conducerii Statelor Unite, ca să se lipsească de această considerabilă masă de arme de dragul unei ţări pe care unii o considerau deja învinsă. N-au trebuit să se căiască niciodată. După cum vom relata imediat, am transportat în siguranţă peste Atlantic aceste preţioase arme, în cursul lunii iulie, şi ele au format nu doar un câştig material ci şi un factor important în toate calculele făcute de prieteni sau duşmani în legătură cu invazia.

* * *

Luna iunie a fost deosebit de dificilă pentru noi toţi, din cauza dublului stres la care eram supuşi în situaţia noastră de goliciune: pe de o parte, datoria noastră faţă de Franţa şi, pe de altă parte, nevoia de a crea o armată eficientă acasă şi de a fortifica Insula. Dubla tensiune a nevoilor antagonice dar vitale era foarte mare. Totuşi, am urmat o politică fermă şi continuă, fără emoţii inutile. Am continuat să dăm prioritate trimiterii de trupe instruite şi echipate, atâtea câte aveam, pentru a reconstitui trupele expediţionare britanice din Franţa. După aceasta, eforturile noastre au fost îndreptate spre apărarea Insulei – mai întâi prin refacerea şi reechiparea armatei regulate, în al doilea rând prin fortificarea locurilor posibile de debarcare, iar în al treilea rând, prin înarmarea şi organizarea populaţiei, pe cât era posibil; şi, desigur, prin aducerea acasă a trupelor ce puteau fi adunate din imperiu. Nu ne lipseau oameni, ci arme. Peste 80 000 de puşti fuseseră aduse de la bazele de la sud de Sena, astfel că, la mijlocul lui iunie, fiecare om din armata regulată avea cel puţin o armă personală în mâini. Aveam foarte puţină artilerie de câmp, chiar şi pentru armata regulată. Aproape toate tunurile fuseseră pierdute în Franţa. Niciodată o mare naţiune nu a fost atât de golaşă în faţa inamicilor. În afara celor douăzeci şi cinci de escadrile de avioane de luptă, de care nu ne atingeam, priveam ca importantă datoria noastră de a trimite ajutor Franţei. Mişcarea diviziei 52 Lowland spre Franţa, ordonată anterior, trebuia să înceapă la 7 iunie. Aceste ordine au fost confirmate. Divizia întâia a armatei canadiene, care se concentrase în Anglia la începutul anului şi era bine înarmată, a fost îndrumată, cu consimţământul guvernului dominionului, la Brest, ca să înceapă să ajungă acolo din 11 iunie, la ceea ce era deja considerată o speranţă pierdută. Faptul că am trimis singurele noastre două divizii formate, 52 Lowland şi divizia întâia canadiană, aliatului nostru francez, în această criză mortală, când întreaga furie a Germaniei trebuia să cadă curând asupra noastră, trebuie trecut în favoarea noastră,

în ciuda forțelor foarte limitate pe care am putut să le aducem în Franța în primele opt luni ale războiului. Privind înapoi, mă întreb cum de am avut curajul să ne lipsim de ultimele formațiuni militare efective rămase, când eram hotărâți să continuăm războiul până la moarte și eram sub amenințarea invaziei, iar Franța era evident că va cădea. Acest lucru a fost posibil pentru că noi am înțeles dificultatea traversării Canalului fără a avea supremația pe mare și în aer sau vasele necesare de debarcare.

* * *

Mai aveam încă, în Franța, divizia 51 Highland, care fusese retrasă de pe Linia Maginot și era în condiție bună. Mai era acolo și prima (și ultima) noastră divizie de blindate, fără batalionul de tancuri și grupul de sprijin, care fuseseră trimise la Calais. Aceasta suferise însă pierderi grele în încercările de a traversa râul Somme, ca parte a planului Weygand. Până la 1 iunie, fusese redusă la o treime din forță și fusese trimisă înapoi, peste Sena, să se refacă. În același timp, au fost adunate de la bazele și liniile de comunicații din Franța nouă batalioane de infanterie înarmate aproape numai cu puști. Aveam foarte puține arme antitanc și n-aveam nici mijloace de transport, nici semnalizare. La 5 iunie a început faza finală a bătăliei Franței. Am văzut cum au fost împiedicate și reținute blindatele germane în bătălia de la Dunkerque, pentru a le păstra pentru faza finală din Franța. Toate blindatele acestea au pornit-o înainte, peste frontul francez, slab și improvizat sau timorat, dintre Paris și mare. Aici avem posibilitatea să relatăm doar bătălia de pe flancul de coastă, în care am avut un rol. Armata a zecea franceză a încercat să țină frontul pe Somme. La 7 iunie, două divizii blindate germane au pornit spre Rouen. Stânga franceză, incluzând divizia 51 Highland, a fost separată de restul frontului și, împreună cu rămășițele corpului IX francez, a fost prinsă într-un *cul-de-sac* Rouen-Dieppe.

Fuseserăm foarte îngrijorați că această divizie va fi împinsă înapoi spre peninsula Havre și apoi separată de armata principală. I s-a spus comandantului, general-maior Fortune, să se retragă, dacă era necesar, în direcția Rouen. Această mișcare a fost interzisă de comandamentul francez, aflat deja în dezintegrare. Am făcut repetate reproșuri urgente, dar au rămas fără efect. A fost un caz de crasă proastă conducere, pentru că pericolul devenise vizibil cu trei zile înainte.

La 10 iunie, după o luptă grea, divizia s-a retras, împreună cu corpul IX francez, în perimetrul St. Valery, așteptându-se să fie evacuată pe mare. În noaptea de 11-12, ceața a împiedicat vasele să evacueze trupele. În dimineața zilei de 12, germanii ajunseseră la stâncile mării, în sud, iar plaja era sub tirul lor direct. În oraș au apărut steaguri albe. Corpul francez a capitulat la ora opt, iar divizia Highland a fost și ea obligată să facă la fel la ora 10.30 a.m. 8000 de britanici și 4000 de francezi au căzut în mâinile Diviziei 7 Panzer, comandată de generalul Rommel. Am fost vexat că francezii nu au permis diviziei noastre să se retragă la Rouen la timp, ci a fost reținută până când n-a mai putut ajunge nici la Havre,

nici să se retragă spre sud, şi aşa a obligat-o să se predea împreună cu trupele lor. Soarta diviziei Highland a fost dură, dar, peste ani, nu a rămas nerăzbunată de acei scoţieni care i-au luat locul, au refăcut divizia şi, unindu-se cu a 90-a scoţiană, au luptat pe toate fronturile, de la Alamein până la victoria finală, dincolo de Rin.

* * *

Pe la ora unsprezece în dimineaţa zilei de 11 iunie, a venit un mesaj de la Reynaud, care îi telegrafiase şi preşedintelui. Tragedia franceză aluneca tot mai jos. De mai multe zile, făceam presiuni pentru o întâlnire a Comandamentului suprem. Nu ne mai puteam întâlni la Paris. Nu ni s-a spus care erau condiţiile acolo. Cu siguranţă că vârful de lance german era foarte aproape. Am avut oarecare dificultăţi să obţin o întâlnire, dar nu era momentul să ne ocupăm de ceremonie. Trebuia să ştim ce aveam de gând să facă francezii. Reynaud mi-a spus acum că putea să ne primească la Briare, lângă Orleans. Sediul guvernului se muta de la Paris la Tours. Marele Cartier General era lângă Briare. Am ordonat imediat ca avionul Flamingo să fie pregătit la Hendon la amiază şi, primind aprobarea colegilor mei la şedinţa de dimineaţă a Cabinetului, am pornit în jurul orei 12.

Aceasta era a patra călătorie a mea în Franţa; şi întrucât predominau probleme militare, i-am luat cu mine pe domnul Eden, acum secretar de stat la Ministerul Războiului, pe generalul Dill şi, desigur, pe Ismay. Avioanele germane ajungeau acum adânc spre Canal şi a trebuit să facem un ocol mai mare. Ca şi altă dată, Flamingo avea o escortă de douăsprezece avioane Spitfire. După vreo două ore, am aterizat pe un mic teren. Erau acolo câţiva francezi şi, curând, a sosit un colonel cu o maşină. Am abordat o figură zâmbitoare şi un aer încrezător, aşa cum se consideră potrivit atunci când lucrurile merg prost, dar francezul era sumbru şi nu răspundea. Mi-am dat seama imediat cât de mult se prăbuşise situaţia de când fusesem la Paris, cu o săptămână înainte. După un timp, am fost primiţi de Reynaud, mareşalul Pétain, generalul Weygand, generalul de aviaţie Vuillemin şi alţi câţiva, printre care relativ tânărul general de Gaulle, care fusese tocmai numit subsecretar la Ministerul Apărării Naţionale. În apropiere, pe linia ferată, era trenul Cartierului General, unde au fost instalaţi unii din grupul nostru. Castelul avea un singur telefon, în spălător. Era mereu ocupat, cu lungi întârzieri şi necontenite repetări strigate.

La ora şapte, am intrat în conferinţă. Nu au fost reproşuri sau învinuiri. Aveam de-a face cu fapte brute. De fapt, discuţia a mers pe următoarele linii: eu am îndemnat guvernul francez să apere Parisul. Am subliniat puternica forţă de absorbţie a unei lupte casă cu casă, în apropierea unui oraş mare împotriva unei armate invadatoare. I-am amintit mareşalului Pétain nopţile pe care le-am petrecut împreună în trenul lui la Beauvais, după dezastrul armatei a cincea britanice din 1918 şi cum el, am spus fără să-l menţionez pe mareşalul Foch, a refăcut situaţia. I-am reamintit

de asemeni cum spusese Clemenceau: „Am să lupt în faţa Parisului, în Paris şi în spatele Parisului". Mareşalul a răspuns foarte liniştit şi cu demnitate că, în acele zile, avea o masă de manevră de peste şaizeci de divizii; acum nu avea nimic. El a menţionat că atunci erau şaizeci de divizii britanice pe linia frontului. Transformarea Parisului într-o ruină nu va afecta evenimentul final.

Atunci, generalul Weigand a expus situaţia militară, atât cât o cunoştea, în bătălia fluidă care se desfăşura la şaptezeci şi cinci, nouăzeci de kilometri mai încolo şi a lăudat mult vitejia armatei franceze. El a cerut să se trimită orice întăriri posibile – mai presus de toate, ca escadrilele britanice de avioane de luptă să fie toate aruncate imediat în luptă. „Aceasta, a spus el, este punctul decisiv. Acum este momentul decisiv. De aceea, este greşit să se reţină *vreo* escadrilă în Anglia." Dar, în concordanţă cu decizia Cabinetului, luată în prezenţa mareşalului aerului Dowding, pe care l-am adus special la acea şedinţă, eu am răspuns: „Aceasta nu este punctul decisiv şi aceasta nu este momentul decisiv. Acest moment va veni când Hitler va arunca Luftwaffe împotriva Marii Britanii. Dacă putem menţine supremaţia în aer şi dacă putem ţine mările deschise, după cum vom şi face, o să câştigăm înapoi totul pentru voi."* Douăzeci şi cinci de escadrile de avioane trebuie menţinute cu orice preţ pentru apărarea Britaniei şi a Canalului şi nimic nu ne va face să renunţăm la ele. Noi intenţionăm să continuăm războiul, orice s-ar întâmpla, şi credem că putem face asta un timp nedefinit, dar a renunţa la aceste escadrile ar însemna să distrugem şansa noastră de a trăi."

Imediat a sosit generalul Georges, comandantul şef al frontului de nord-vest. După ce a fost informat despre cele discutate, el a confirmat relatarea despre frontul francez făcută de Weygand. Din nou am propus planul meu de gherilă. Armata germană nu era chiar atât de puternică pe cât părea, la punctele de impact. Dacă toate armatele franceze, toate diviziile şi brigăzile, ar lupta împotriva trupelor de pe frontul lor cu toată vigoarea, s-ar putea realiza o ţinere pe loc generală. Mi s-a răspuns cu o declaraţie despre starea îngrozitoare a drumurilor supraaglomerate de refugiaţi, vânaţi de tirul de mitraliere de pe avioanele germane, despre fuga generală a unui mare număr de locuitori şi despre ruptura tot mai mare a mecanismului guvernării şi a controlului militar. La un moment dat, generalul Weygand a menţionat că s-ar putea ca francezii să ceară armistiţiu. Reynaud i-a replicat imediat: „Asta e o treabă politică". După cum îşi aminteşte Ismay, eu am spus: „Dacă lucrul considerat cel mai bun pentru Franţa, în agonia ei, este ca armata să capituleze, să nu ezitaţi din cauza noastră, pentru că, orice veţi face, noi vom continua lupta mereu şi mereu şi mereu." Când am afirmat că armata franceză, dacă ar lupta acolo unde se află, ar putea să ţină sau să obosească o sută de divizii germane, generalul Weygand a replicat: „Chiar dacă ar fi aşa, ei tot ar mai avea încă o sută de divizii ca să vă invadeze şi să vă cucerească

* Îi rămân îndatorat generalului Ismay pentru că mi-a reamintit aceste vorbe.

şi pe voi. Ce-o să faceţi atunci?" La asta am răspuns că eu nu sunt un expert militar, dar consilierii mei tehnici sunt de părere că cea mai bună metodă de a trata o invazie germană a Insulei britanice este să înecăm cât mai mulţi în timp ce traversează Canalul şi să le dăm în cap, când se târăsc pe mal. Weygand a răspuns cu un surâs trist: „În orice caz, trebuie să recunosc că aveţi un foarte bun obstacol antitanc." Acestea sunt ultimele vorbe şocante pe care îmi amintesc să le fi auzit de la el. În toată această discuţie mizerabilă, trebuie ţinut minte că eram bântuit şi ros de durerea pe care o simţeam că Britania, cu populaţia ei de 48 000 000, nu a fost capabilă să aducă o contribuţie mai mare la războiul pe uscat împotriva Germaniei şi că, până acum, nouă zecimi din vărsările de sânge şi nouăzeci şi nouă de procente din suferinţă căzuseră asupra Franţei şi numai a Franţei.

După încă aproximativ o oră, ne-am spălat mâinile şi s-a adus de mâncare la masa de conferinţă. În acest interval, am vorbit în particular cu generalul Georges şi i-am sugerat mai întâi o luptă pe tot frontul intern şi o luptă prelungită de gherilă în regiunile muntoase şi apoi o mişcare în Africa, pe care, cu o săptămână mai înainte, o consideram ca „defetistă". Respectatul meu prieten care, deşi însărcinat cu multă răspundere directă, nu a avut niciodată mână liberă să conducă armatele franceze, părea că nu crede să existe prea mare speranţă în nici una dintre sugestii.

Am scris simplu despre ce s-a întâmplat acolo în acele zile, dar pentru noi toţi a fost o adevărată agonie a minţii şi a sufletului.

* * *

Pe la ora zece, toată lumea şi-a reluat locul la cină. Eu şedeam la dreapta lui Reynaud, iar generalul de Gaulle era în partea cealaltă a mea. S-a servit supă, omletă sau aşa ceva, cafea şi un vin uşor. Chiar şi în acest moment al nenorocirii noastre, sub năpasta germană, noi eram prietenoşi. Dar imediat s-a ivit un interludiu disonant. Cititorul îşi aminteşte importanţa pe care am acordat-o loviturii puternice a Italiei în momentul în care aceasta ar intra în război şi se făcuseră aranjamente, cu deplinul acord al francezilor, de a se instala o forţă de bombardiere britanice pe aerodromurile franceze de lângă Marsilia, pentru a ataca Milano şi Torino. Totul era acum gata de lovitură. Abia ne aşezaserăm jos, când mareşalul aerului, Barrat, care comanda forţa aeriană britanică din Franţa, l-a sunat la telefon pe Ismay să-i spună că autorităţile locale cer ca bombardierele să-şi ia zborul, pe motiv că un atac asupra Italiei nu ar aduce decât represalii asupra sudului Franţei, pe care britanicii nu le pot opri şi la care ei nu pot rezista. Reynaud, Weygand, Eden, Dill şi cu mine am părăsit masa şi, după nişte parlamentări, Reynaud a fost de acord să se trimită ordin autorităţilor franceze în cauză că bombardierele nu trebuiau oprite. Dar mai târziu, în noaptea aceea, mareşalul Barrat a raportat că cetăţenii francezi din apropierea aerodromului au cărat tot felul de căruţe

şi camioane acolo şi că bombardierele nu au avut posibilitatea să plece în misiune.

Imediat după ce ne-am ridicat de la cină şi ne-am aşezat la cafea şi coniac, domnul Reynaud mi-a spus că mareşalul Pétain l-a informat că va fi necesar ca Franţa să ceară un armistiţiu şi că el a scris un document pe această temă pe care dorea să-l citească. „Nu mi l-a dat încă, a spus Raynaud. Încă îi e ruşine s-o facă." Ar fi trebuit să-i fie ruşine şi atunci când a sprijinit, chiar şi tacit, cererea lui Weygand ca noi să dăm ultimele noastre douăzeci şi cinci de escadrile de avioane de luptă, când el se convinsese deja că totul era pierdut şi că Franţa trebuia să cedeze. Astfel, ne-am dus cu toţii, nefericiţi, la culcare în acest castel aflat în dezordine sau în trenul militar ce staţiona la câţiva kilometri mai departe. Germanii au intrat în Paris în ziua de 14.

Dimineaţa, devreme, am reluat conferinţa. Mareşalul aerului, Barrat, era prezent. Reynaud şi-a reînnoit cererea pentru încă cinci escadrile de avioane de luptă care să aibă baza în Franţa, iar generalul Weygand a spus că el are mare nevoie de bombardiere de zi care să-i înlocuiască lipsa de trupe. I-am dat asigurarea că toată problema sporirii ajutorului aerian pentru Franţa va fi examinată cu atenţie şi simpatie de cabinetul de război, imediat ce mă voi întoarce la Londra; dar am subliniat din nou că ar fi o greşeală vitală să se ceară Regatului Unit să renunţe la esenţa apărării sale.

După nişte discuţii infructuoase despre un contraatac pe Sena inferioară, am exprimat, în forma cea mai oficială, speranţa că, dacă se va produce vreo schimbare a situaţiei, guvernul francez va anunţa imediat guvernul britanic, ca să putem veni să ne întâlnim în orice loc potrivit, înainte ca ei să ia orice hotărâre care ar guverna acţiunile lor în a doua fază a războiului.

Apoi ne-am luat rămas bun de la Pétain, Weygand şi oamenii lor şi aceasta a fost ultima oară când i-am văzut. În cele din urmă, l-am luat pe amiralul Darlan de-o parte şi am vorbit cu el singur. „Darlan, nu trebuie să-i laşi să ia flota franceză." El mi-a promis solemn că nu va face niciodată aşa ceva.

* * *

Lipsa de combustibil potrivit a făcut imposibil ca cele douăsprezece avioane Spitfire să ne escorteze. Trebuia să aşteptăm să ne vină combustibil sau să ne încercăm norocul cu Flamingo. Am fost asiguraţi că vor fi nori tot drumul. Era necesar să ne întoarcem acasă urgent. În consecinţă, am pornit singuri, cerând ca o escortă să ne întâmpine, dacă era posibil, deasupra Canalului. Când ne-am apropiat de coastă, cerul s-a luminat şi norii au dispărut. La peste două mii de metri sub noi, spre dreapta, Le Havre ardea. Fumul o lua spre est. Nu se vedea nici o nouă escortă. Imediat am văzut că aveau loc consultări cu căpitanul şi, îndată după aceea, am coborât la vreo treizeci de metri deasupra mării liniştite, unde avioanele sunt adesea invizibile. Ce se întâmplase? Am aflat mai târziu

că văzuseră două avioane germane sub noi, trăgând în bărcile de pescuit. Am fost norocoşi că piloţii lor nu se uitau în sus. Noua escortă ne-a întâmpinat abia când ne-am apropiat de malul englez şi credincioşul Flamingo a aterizat în siguranţă la Hendon.

La ora cinci, în seara aceea, am raportat Cabinetului de Război rezultatele misiunii mele. Am descris situaţia armatelor franceze, aşa cum a fost raportată la conferinţă de generalul Weygand. De şase zile, luptau zi şi noapte şi erau acum aproape total epuizate. Atacul duşman lansat cu o sută douăzeci de divizii şi cu blindate de sprijin, a căzut peste patruzeci de divizii franceze. Armatele franceze erau acum pe ultima linie pe care mai puteau oferi o rezistenţă organizată. Această linie a frontului fusese deja pătrunsă în două sau trei locuri. Generalul Weygand nu vedea, evident, nici o perspectivă ca francezii să continue lupta, iar mareşalul Pétain se hotărâse deja că trebuie încheiată pacea. El considera că Franţa era distrusă în mod sistematic de germani şi că era de datoria lui să salveze restul ţării de această soartă. Am menţionat memorandumul lui în acest sens, pe care i-l arătase lui Reynaud, dar nu i-l lăsase. „Nu încape îndoială, am spus, că Pétain este un om periculos în această situaţie; a fost totdeauna un defetist, chiar şi în războiul trecut". Pe de altă parte, domnul Reynaud a părut hotărât să continue lupta, iar generalul de Gaulle, care a participat şi el la conferinţă, a fost de acord cu ducerea în continuare a unui război de gherilă. El era tânăr şi energic şi mi-a făcut o impresie favorabilă. M-am gândit că, probabil, dacă actuala linie se va prăbuşi, Reynaud se va gândi ca el să preia comanda. Amiralul Darlan a declarat de asemeni că el nu va preda niciodată flota franceză duşmanului: în ultimă instanţă, a spus, o va trimite în Canada; dar, în această privinţă, poate fi împiedicat de politicieni.

Era clar că Franţa era aproape de capătul rezistenţei organizate şi un capital al războiului se închidea acum. Francezii ar putea, prin oarecari mijloace, să continue lupta. Ar putea chiar să existe două guverne franceze, unul care să facă pacea şi unul care să organizeze rezistenţa din coloniile franceze, ducând războiul pe mare cu flota franceză, iar în Franţa cu gherilele. Era prea devreme acum de spus ce va fi. Deşi, o perioadă, s-ar putea să mai trebuiască să trimitem ceva sprijin în Franţa, trebuia acum să ne concentrăm principalul efort spre apărarea Insulei noastre.

Capitolul VII
APĂRAREA INTERNĂ ŞI MAŞINĂRIA CONTRAATACULUI

Cititorul acestor pagini în anii viitori trebuie să-şi dea seama cât de dens şi de uimitor este vălul necunoscutului. Acum, în lumina trecerii timpului, e uşor să vezi unde eram ignoranţi sau prea alarmaţi, unde am fost neglijenţi sau greoi. De două ori, în două luni, fuseserăm luaţi total prin surprindere. Ocuparea Norvegiei şi ruptura frontului la Sedan, cu tot ce a urmat după acestea, au dovedit puterea mortală a iniţiativei germane. Ce mai aveau oare gata – pregătit şi organizat la milimetru? Vor lovi oare brusc, din senin, cu arme noi, cu o planificare perfectă şi cu o forţă copleşitoare, Insula noastră aproape total neechipată şi dezarmată, într-unul dintre duzinele de locuri posibile de debarcare? Sau se vor îndrepta spre Irlanda? Ar fi fost un om foarte prost acela care ar fi permis raţionamentului său, oricât de curat şi sigur i s-ar fi părut, să excludă orice posibilitate pe care o putea prevedea. Doctorul Johnson spune: „Te poţi baza pe faptul că, dacă un om ştie că va fi spânzurat peste două săptămâni, el îşi va concentra mintea la maximum". Eu am fost totdeauna sigur că vom învinge, totuşi eram foarte încordat de situaţie şi foarte mulţumit să-mi pot pune în aplicare punctele de vedere.

Colegii mei consideraseră deja că e drept ca guvernul să obţină din partea Parlamentului puteri extraordinare, şi în acest scop se pregătise o lege în ultimele câteva zile. Această măsură ar da practic guvernului puteri nelimitate asupra vieţii, libertăţii şi proprietăţii tuturor supuşilor Majestăţii Sale din Marea Britanie. În termenii generali ai legii, puterile acordate de Parlament erau absolute. Se prevedea ca actul să „includă împuternicirea prin ordin al regelui de a face reglementări de apărare prin care să se ceară tuturor persoanelor să se pună ele însele, serviciile lor şi proprietatea lor la dispoziţia Majestăţii Sale, aşa cum se crede necesar sau folositor pentru asigurarea siguranţei publice, apărarea Patriei, menţinerea ordinei publice sau ducerea oricărui război în care ar fi angajată Majestatea Sa, sau pentru menţinerea aprovizionării sau serviciilor esenţiale comunităţii."

În legătură cu persoanele, Ministerul Muncii avea împuternicirea să oblige pe oricine să îndeplinească orice serviciu necesar. Reglementarea care îi dădea această împuternicire includea o clauză privind salarizarea corectă, care era inserată în lege, pentru a reglementa condiţiile de salarizare. Aveau să se organizeze Comitetele pentru forţele de muncă în centrele importante. Controlul proprietăţii era de asemeni impus în acelaşi fel. Controlul asupra tuturor întreprinderilor, inclusiv a băncilor, era impus sub autoritatea ordinelor guvernului. Patronilor li se putea cere să prezinte registrele, iar profiturile în exces erau impozitate cu 100 la sută. Trebuia să se formeze un Consiliu al producţiei, prezidat de domnul Greenwood, şi să fie numit un director al forţei de muncă.

Legea a fost prezentată Parlamentului în după-amiaza zilei de 22 mai de către domnul Chamberlain şi domnul Attlee, acesta din urmă făcând a doua citire. Ambele Camere, a Comunelor şi a Lorzilor, cu imensele lor majorităţi conservatoare, au trecut-o cu unanimitate prin toate etapele, într-o după-amiază, şi legea a primit în acea noapte consimţământul regelui.

Romanii s-au bătut eroic
Şi-n lupta lor necruţătoare
Jertfit-au fii, soţii, avere
Şi viaţa lor, pentru onoare.

Asta era atmosfera acelei ore.

Era un timp când întreaga Britanie lucra şi se străduia până la ultima limită şi era unită ca niciodată până atunci. Bărbaţi şi femei munceau în fabrici până cădeau epuizaţi pe podea şi trebuiau târâţi de acolo şi trimişi acasă, iar locurile lor erau ocupate de noii veniţi ajunşi mai devreme. Dorinţa fiecărui bărbat şi a multor femei era să aibă o armă. Membrii Cabinetului şi guvernului erau uniţi prin legături a căror amintire este îndrăgită de toţi. Sentimentul fricii părea că lipseşte în popor, iar reprezentanţii lui din Parlament nu erau nedemni de această stare de spirit. Noi nu suferiserăm, ca francezii, biciul german. Nimic nu mişcă un englez mai mult decât ameninţarea unei invazii, realitate necunoscută de o mie de ani. Un mare număr de oameni erau hotărâţi să învingă sau să moară. Nu era nevoie să le ridici moralul cu oratorie. Erau bucuroşi să mă audă exprimându-le sentimentele şi dându-le motive reale pentru ceea ce intenţionau să facă, sau încercau să facă. Singura divergenţă posibilă era cu aceia care doreau să facă chiar mai mult decât era posibil şi considerau că agitaţia poate întări acţiunea.

* * *

Decizia de a trimite singurele noastre două divizii bine înarmate înapoi în Franţa a făcut şi mai necesară luarea tuturor măsurilor pentru apărarea insulei împotriva unui atac direct. Soarta rapidă a Olandei era în mintea

tuturor. Domnul Eden propusese deja Cabinetului formarea de voluntari de apărare locală sau „Gărzi interne", iar planul era deja pus cu energie în practică. În toată țara, în fiecare oraș sau sat, grupuri de bărbați hotărâți se adunau cu puști, arme de vânătoare, măciuci și săbii. Din acestea, avea să iasă curând o vastă organizație. Imediat s-a ajuns la un număr de aproape un milion și jumătate de oameni, iar treptat au căpătat arme bune. Eu mă temeam în primul rând de tancurile germane care ar veni pe mal. Întrucât mintea mea era dominată de ideea tancurilor germane care ar debarca pe mal, m-am gândit că și ei ar putea avea aceeași idee. Noi nu aveam tunuri antitanc sau muniție, nici măcar artilerie de câmp obișnuită. Situația la care eram reduși în a face față pericolului poate fi măsurată după următorul incident. Am vizitat plăjile noastre de la golful St. Margaret, lângă Dover. Brigadierul m-a informat că are în brigada lui doar trei tunuri antitanc care acoperă doar cinci-șapte kilometri din această linie de coastă foarte amenințată. A declarat că avea doar șase serii de muniție pentru fiecare tun. și m-a întrebat, cu un ușor aer de provocare, dacă e justificat să lase oamenii săi să tragă o serie pentru exerciții, ca să știe măcar cum funcționează arma. Am răspuns că nu ne putem permite exercițiu și că tirul trebuie reținut până în ultimul moment, la distanța cea mai mică.

Deci, acesta nu era momentul să procedăm pe canale obișnuite și să găsim expediente. Pentru a ne asigura de o acțiune rapidă, liberă de birocrația departamentală, am decis să țin în mâna mea proprie, ca ministru al Apărării, întreprinderea experimentală formată de maiorul Jefferis la Whitchurch. Încă din 1939, am avut contacte cu acest ofițer strălucit, a cărui minte ingenioasă, inventivă, s-a dovedit, după cum se va vedea, fructuoasă în tot războiul. Lindeman era în legătură strânsă cu el și cu mine. Am folosit mintea lor și puterea mea. Jefferis și alții legați de el lucrau la o bombă care putea fi aruncată asupra unui tanc chiar de la o fereastră și care se lipea de tanc. Impactul unui exploziv puternic în contact cu blindajul de oțel este deosebit de eficient. Aveam în minte imaginea că soldați sau civili devotați ar alerga aproape de tanc și ar arunca bomba asupra acestuia, deși explozia i-ar costa viața. Erau, fără îndoială, mulți care ar fi făcut treaba asta. Mă gândeam de asemenea că, dacă bomba ar fi fixată de o țijă, ar putea să ia foc prin tragere cu pușca. În cele din urmă, bomba „lipicioasă" a fost acceptată ca cea mai bună armă în stare de urgență. În țară nu a trebuit s-o folosim niciodată, dar în Siria, unde erau condiții la fel de primitive, și-a dovedit valoarea.

* * *

Pentru prima dată de o sută douăzeci și cinci de ani, un dușman puternic era acum instalat dincolo de Canalul Mânecii. Armata noastră regulată refăcută, împreună cu cei din armata teritorială, mai numeroși dar mai puțin bine instruiți, trebuiau organizați și desfășurați așa fel încât să creeze un sistem elaborat de apărare și să fie gata, dacă venea

invadatorul, să-l distrugă – pentru că nu exista altă scăpare. „Ucizi sau eşti pierdut" era deviza ambelor părţi. Gărzile interne puteau fi deja incluse în cadrul general al apărării. La 25 iunie, comandantul şef al Forţelor interne şi-a explicat planurile în faţa şefilor de Stat Major. Ele fuseseră analizate desigur cu mare grijă de experţi şi eu însumi le-am examinat cu mare atenţie. Ele au fost aprobate, în general. În această schiţă a unui mare plan pentru viitor, erau trei elemente principale: mai întâi, o „crustă" de tranşee pe plăjile de pe coastă, în punctele probabile de invadare, ai căror apărători trebuiau să lupte acolo unde se aflau, sprijiniţi de rezerve mobile pentru contraatac imediat; în al doilea rând, o linie de obstacole antitanc, mânuite de Gărzile interne, care se întindea din centrul de est al Angliei, apărând Londra şi marile centre industriale de pătrunderea vehiculelor blindate; în al treilea rând, în spatele acestei linii, erau principalele rezerve pentru o acţiune de contraofensivă majoră.

S-au adus necontenite adăugiri şi îmbunătăţiri acestui plan, pe măsură ce treceau lunile, dar concepţia generală a rămas. Toate trupele, dacă vor fi atacate, trebuiau să stea ferm pe poziţii, într-o apărare nu doar liniară ci *de jur-împrejur*, în timp ce alţii se vor mişca rapid ca să distrugă atacatorul care putea veni fie de pe mare, fie din aer. Oamenii care ar fi lipsiţi de un ajutor imediat nu trebuiau doar să rămână pe poziţii. Se pregăteau mişcări de urmărire a duşmanului din spate, de intervenţii în comunicaţii şi de distrugere a materialului, aşa cum au făcut ruşii, cu bune rezultate, când, un an mai târziu, valul german s-a revărsat asupra ţării lor. Mulţi oameni trebuie să fi fost zăpăciţi de nenumăratele activităţi din jurul lor. Ei înţelegeau necesitatea minării plăjilor, de obstacolele antitanc din defileuri, de cazematele de beton de la încrucişările de drumuri, de încălcarea caselor lor pentru a le umple podurile cu saci de nisip, a terenurilor lor de golf sau a câmpurilor celor mai fertile şi a grădinilor, ca să se sape largi tranşee antitanc. Toate aceste neplăceri şi multe altele le acceptau în mare parte. Dar, uneori, ei trebuie să se fi întrebat dacă exista un plan general sau dacă nu cumva unii indivizi mai puţin importanţi înnebuniseră în folosirea energică a noilor lor puteri de a se amesteca în proprietatea cetăţeanului.

Exista totuşi un plan central, elaborat, controlat şi atotcuprinzător. Pe măsură ce creştea, a căpătat următoarea formă: Comanda generală era la Cartierul general din Londra. Toată Marea Britanie şi Irlanda de nord erau împărţite în şapte Comandamente, acestea la rândul lor în Comandamente de corpuri şi divizii. Comandamentelor, corpurilor şi diviziilor li se cerea să ţină o parte din resursele lor în dublă rezervă şi doar un minim să fie reţinut pentru a apăra propriile lor fortificaţii specifice. Treptat, s-au edificat în spatele plăjilor, zone de apărare în fiecare teritoriu divizional; în spatele lor erau „zone ale corpurilor" şi „zone de comandament"; întregul sistem pătrundea în adâncime cam o sută cincizeci de kilometri sau mai mult. Iar în spatele acestora, era amplasat principalul obstacol antitanc, care se întindea de-a lungul Angliei

de sud şi către nord, până la Nothingham–Shire. Peste toate acestea, era rezerva finală sub conducerea directă a comandantului şef al Forţelor interne. Asta era politica noastră, ca să fim cât se poate de largi.

În cadrul acestei structuri generale, erau numeroase variaţiuni. Fiecare port de pe coasta de est şi de sud forma obiectul unui studiu special. Un atac frontal asupra unui port apărat părea o chestiune improbabilă şi toate porturile au fost transformate în puncte puternice, la fel de capabile să se apere dinspre mare ca şi dinspre uscat. Au fost plasate obstacole pe mulţi kilometri pătraţi, în Britania, pentru a împiedica aterizarea trupelor aeropurtate. Toate aerodromurile, staţiile radar şi depozitele de combustibil, care chiar şi în vara lui 1940 erau în număr de trei sute şaptezeci, aveau nevoie de apărare cu garnizoane speciale şi cu aviatorii proprii. Multe mii de puncte vulnerabile, poduri, centrale electrice, depozite, uzine vitale şi altele asemenea trebuiau să fie păzite zi şi noapte împotriva sabotajelor sau incendiilor. Erau pregătite planuri de distrugere imediată a resurselor de ajutor pentru duşman, în cazul când erau capturate. Distrugerea facilităţilor portuare, avarierea drumurilor principale, paralizarea transporturilor motorizate, a telefoanelor şi a sistemului telegrafic, a vagoanelor şi a căilor de comunicaţie dacă ieşeau de sub controlul nostru, totul era plănuit până la ultimul amănunt. Totuşi, în ciuda acestor precauţii înţelepte şi necesare la care departamentele civile au dat ajutor celor militare, nu era vorba de o politică a „terenului pârjolit". Anglia trebuia apărată de populaţia ei, dar nu distrusă.

* * *

Toate acestea mai aveau o latură. Prima mea reacţie faţă de „miracolul de la Dunkerque" a fost să-l folosesc pentru a organiza o contraofensivă. Când era atât de multă nesiguranţă, nevoia de a recăpăta iniţiativa ne surâdea teribil. Ziua de 4 iunie mi-a fost ocupată de nevoia de a pregăti şi a ţine lungul şi seriosul discurs în Camera Comunelor despre care am mai relatat, dar de îndată ce am terminat cu treaba asta, m-am grăbit să ating nota care, după părerea mea, trebuia să ne conducă gândirea în acest moment; în consecinţă, i-am trimis generalului Ismay următoarea minută:

> Suntem foarte preocupaţi – şi este înţelept să fim – de pericolele unei debarcări a germanilor în Britania, în ciuda faptului că avem superioritatea pe mare şi avem o apărare foarte puternică în aer, cu avioanele de luptă. Fiecare golfuleţ, fiecare plajă, fiecare port a devenit pentru noi un motiv de îngrijorare. În plus, paraşutiştii pot trece peste ţară şi pot ocupa Liverpool sau Irlanda şi aşa mai departe. Toată această atmosferă e bună pentru că stimulează energia. Dar dacă e atât de uşor pentru germani să ne invadeze; în ciuda forţei lor slabe pe mare, unii s-ar putea simţi înclinaţi să pună întrebarea: de ce ar fi oare imposibil ca şi noi să le facem lor aşa ceva? Obiceiul minţii de a gândi defensiv, care i-a ruinat pe francezi, nu trebuie lăsat să

ne reprime inițiativa. Este de cea mai mare importanță să menținem cea mai mare parte a forțelor germane de-a lungul coastelor țărilor pe care le-au cucerit și ar trebui imediat să ne punem pe treabă, să organizăm forțe de raid asupra acestor coaste, unde populația este prietenoasă. Asemenea forțe ar putea fi compuse din unități independente, bine echipate de, să zicem, o mie de până la nu mai mult de zece mii de oameni, când sunt combinate. Surpriza va fi asigurată prin faptul că destinația va fi ascunsă până în ultimul moment. Am văzut la Dunkerque, cât de repede pot fi luate înapoi trupele (și presupun că tot așa pot fi și duse) în punctele alese, dacă este nevoie. Cât de minunat ar fi dacă germanii ar putea să fie făcuți să se întrebe unde vor fi loviți data următoare, în loc să ne forțeze să ne înconjurăm cu ziduri pe Insulă și să-i punem acoperiș! Trebuie făcut ceva ca să ne scuturăm de prostrația noastră mintală și morală față de voința și inițiativa dușmanului, de care suferim noi.

Ismay a transmis-o șefilor de Stat Major și, în principiu, a primit aprobarea lor cordială, ceea ce s-a reflectat în numeroase decizii pe care le-am luat. Din aceasta, a reieșit treptat o politică. Gândurile mele erau ferm fixate în acest timp la războiul cu tancurile, nu doar în defensivă ci și în ofensivă. Aceasta cerea construirea unui mare număr de vase de debarcare, care a devenit una dintre grijile mele permanente. Cum toate acestea erau destinate să capete o importanță majoră în viitor, trebuie acum să mă întorc la un subiect pe care îl aveam de mult timp în minte și care acum era reînviat.

* * *

Fusesem totdeauna fascinat de mașini de război amfibii, iar ideea de a folosi tancuri care să goneacă pe mal din vapoare special construite pentru debarcare pe plajă, acolo unde nu erau așteptate, îmi stătea de mult în minte. Cu zece zile înainte de a mă alătura guvernului domnului Lloyd George ca ministru al Munițiilor, la 17 iulie 1917, pregătisem, fără ajutorul experților, un plan de capturare a celor două insule frisiene, Borkum și Sylt. Planul conținea următorul paragraf, care nu a văzut lumina zilei:

Debarcarea trupelor pe insule [Borkum sau Sylt] sub acoperirea tunurilor flotei [la nevoie] ajutate de gaze și fum de pe transportoare antitorpilă cu ajutorul unor șlepuri *antiglonț*. Ar fi necesare cam o sută pentru debarcarea unei divizii. În plus, trebuie asigurate un număr de, să zicem, cincizeci *de șlepuri de debarcare a tancurilor, fiecare ducând un tanc sau mai multe* [și] înzestrate cu tăietoare de sârme. Cu ajutorul unei pasarele de acostare sau a unei prove care se poate lăsa, [tancurile] vor coborî cu puterea lor proprie și vor evita ca infanteria să fie reținută de sârma ghimpată când va ataca forturile și bateriile. Acesta este un lucru nou, care va înlătura una dintre cle mai mari dificultăți și anume debarcarea rapidă a artileriei care să distrugă barajele de sârmă ghimpată.

Şi mai departe:

Există întotdeauna pericolul ca inamicul să afle de intenţiile noastre şi să-şi întărească garnizoana din timp cu trupe bune şi, oricum, în ce priveşte Borkum, în legătură cu care trebuie să fie foarte sensibil. Pe de altă parte, *debarcarea poate fi făcută sub scutul şleiurilor, rezistente la gloanţele de mitraliere* şi prea numeroase pentru a fi afectate serios de tirul tunurilor [adică al tunurilor grele]; *iar tancurile, folosite în număr şi mai mare decât se sugerează aici, mai ales cele care se mişcă repede şi varietăţile mai uşoare*, vor acţiona într-o regiune unde nu s-au putut face pregătiri pentru primirea lor. Asemenea lucruri pot fi gândite ca fiindu-ne favorabile, noi şi importante.

În acest document, eu am avut şi un plan alternativ de a se construi o insulă artificială în apele mici de la Horn Reef (spre nord).

Una dintre metodele de investigare este următoarea: *Un număr de barje cu fundul plat sau chesoane* făcute nu din oţel ci din ciment* ar trebui pregătite în Humber, la Harwick şi în Wash, Medwan şi Tamisa. Aceste structuri trebuie să fie adaptate adâncimii la care urmează să fie scufundate, conform unui plan general. Ele vor pluti când vor fi goale şi vor putea fi tractate pe apă la locul insulei artificiale. La sosirea la geamandurile care marchează insula, supapele se vor deschide şi ele se vor lăsa la fund. Ar putea fi apoi umplute cu nisip, dacă se iveşte ocazia, cu o dragă de absorbţie. *În acest fel, se va crea un port antitorpilă şi împotriva vremii proaste, ca un fel de atol, în largul mării, cu îngrădituri pentru distrugătoare şi submarine şi platforme de aterizare pentru avioane.*

Acest proiect, dacă este realizabil, este capabil de mari servicii şi ar putea fi amplasat în diferite locuri. Vapoare de ciment pot fi eventual puse să ducă un tun greu complet, iar apoi, lăsându-se să intre apa în camerele lor exterioare, acestea se vor aşeza pe fundul mării, ca forturile Solent, în locurile dorite. Alte structuri scufundabile ar putea fi făcute pentru a conţine magazii de provizii, tancuri de petrol sau camere de locuit. Fără o consultare a specialiştilor, nu se poate face aici mai mult decât a se indica posibilităţile care nu abordează altceva decât problema creării, transportării pe bucăţi, asamblării şi aşezării unei insule artificiale şi a unei baze de distrugătoare.

Un asemenea plan, dacă este găsit bun din punct de vedere mecanic, evită nevoia de a folosi trupe precum şi toate riscurile atacării unei insule fortificate. *Ar putea fi folosită şi ca un element surpriză pentru că, deşi construcţia acestor vase ar fi cunoscută de Germania, concluzia naturală va fi că ele sunt destinate, pentru încercarea de a bloca gurile râurilor, care este de altfel o idee ce nu trebuie exclusă.* Astfel, până când insula sau sistemul ar începe să prindă contur, duşmanul nu-i va înţelege scopul.

Timp de aproape un sfert de secol, acest document a dormitat în arhivele Comitetului pentru apărarea imperiului. Nu l-am tipărit în volumul

Criza mondială, unde trebuia să formeze un capitol, din motive de spațiu și pentru că nu fusese pus în practică. Asta din fericire, pentru că ideile exprimate acolo erau, în acest război, mai vitale ca oricând; iar germanii cu siguranță că au citit cu atenție cărțile mele despre război. Concepțiile ce stau la baza acestui vechi document erau adânc întipărite în mintea mea, iar în noua situație de urgență, constituiau baza acțiunii care, după un lung interval, și-a găsit memorabila expresie în vasta flotă de vase care au debarcat tancurile în 1943 și în porturile „Mulberry" din 1944.

De atunci încolo, multă energie s-a cheltuit pentru dezvoltarea a tot felul de vase de debarcare și s-a format un departament special la Amiralitate care să se ocupe de aceste probleme. În octombrie 1940, încercările primului vas de debarcare a tancurilor erau în curs. A urmat o formă îmbunătățită, din care multe au fost construite din secțiuni, pentru un transport mai convenabil pe mare în Orientul Mijlociu, unde au început să sosească în vara lui 1941. Ele și-au dovedit valoarea și, pe măsură ce am căpătat experiență, capacitățile seriilor ulterioare ale acestor vapoare straniі s-au îmbunătățit mereu. Din fericire, s-a dovedit că operația de construire a acestor vase de debarcare putea fi transferată unor firme de construcții neangajate în construcția de vase și astfel munca celor mai mari întreprinderi de construcții de vase nu a trebuit să mai fie tulburată. Acest lucru a dat posibilitate aplicării unui program pe scară mare, la care ne gândeam, dar a pus și anumite limite mărimii vaselor.

Vasele de debarcare a tancurilor erau potrivite pentru operațiuni de raiduri peste Canal sau pentru acțiuni mai extinse în Mediterana, dar nu pentru călătorii lungi în largul mării. A apărut nevoia unor vase mai mari, mai bune pe mare, care, în afară de faptul că transportă tancuri și alte vehicole în călătorii peste ocean, să poată de asemeni să le debarce pe plăji, ca și celelalte. Am dat instrucțiuni pentru proiectarea unor asemenea vase, care au fost numite „Vase de debarcare a tancurilor" (L. S. T.). La timpul potrivit, proiectul a fost dus în Statele Unite, unde amănuntele au fost elaborate în comun. A fost introdus în fabricație în America pe scară masivă și a figurat proeminent în toate operațiunile noastre ulterioare, aducând poate cea mai mare contribuție singulară la soluționarea problemei dificile a debarcării vehicolelor grele pe plăji. În cele din urmă, au fost construite peste o mie de asemenea vase.

La sfârșitul anului 1940, aveam o concepție sănătoasă asupra amfibiilor ca arme de război. Producția de vase specializate și echipamente de tot felul se amplifica iar formațiunile menite să mânuiască aceste noi materiale erau formate și instruite sub comanda operațională combinată. Centre speciale de instruire au fost create atât în țară cât și în Orientul Mijlociu. Toate aceste idei și manifestarea lor practică le-am prezentat prietenilor noștri americani pe măsură ce au căpătat formă. Rezultatele au sporit mereu în cursul anilor de luptă și astfel, la timpul potrivit, au constituit instrumentul care, în cele din urmă, a jucat un rol indispensabil în cele mai mari planuri și fapte ale noastre. În 1940 și 1941, eforturile noastre

în acest domeniu au fost limitate din cauza cerinţei luptelor cu submarinele de buzunar-U. Doar şapte mii de oameni au putut fi folosiţi pentru producţia de vase de debarcare la sfârşitul anului 1940, iar numărul acesta nu a fost cu mult depăşit în anul următor. Totuşi, până în 1944, nu mai puţin de şaptezeci de mii de oameni se dedicau în Britania, acestei sarcini uriaşe la care se adăuga un număr şi mai mare în Statele Unite. Având în vedere numeroasele relatări care există şi se înmulţesc cu privire la presupusa mea aversiune faţă de debarcările pe scară mare, ca aceea care a avut loc în Normandia în 1944, ar fi poate nimerit să arăt clar că, încă de la început, eu am dat o mare parte din impulsul şi autoritatea pentru crearea imensului aparat şi a armatei pentru debarcarea blindatelor pe plăji, fără de care, după cum este recunoscut în prezent pe plan universal, toate asemenea operaţiuni majore ar fi fost imposibile.

Capitolul VIII
AGONIA FRANCEZĂ

Generaţiile viitoare ar putea considera demn de notat că întrebarea supremă dacă trebuie să luptăm singuri nu şi-a găsit niciodată locul pe agenda Cabinetului de Război. A fost considerată drept ceva de la sine înţeles şi ca o chestiune de linie de către bărbaţii din toate partidele din stat şi eram prea ocupaţi ca să ne pierdem timpul cu asemenea chestiuni rupte de realitate, academice. Eram uniţi de asemeni în a privi cu încredere noua fază a războiului.

La 13 iunie am făcut ultima mea vizită în Franţa, ultima în patru ani socotiţi aproape exact, până şi la zi. Guvernul francez se retrăsese acum la Tours şi tensiunea creşcuse continuu. I-am luat cu mine pe Edward Halifax şi pe generalul Ismay, iar Max Beaverbrook s-a oferit voluntar să vină şi el. La necaz, el este totdeauna activ. De data asta, cerul era fără nori şi am zburat înconjuraţi de avioanele escadrilei noastre Spitfire, făcând un ocol şi mai mare spre sud decât înainte. Ajunşi deasupra oraşului Tours, am constatat că aeroportul fusese grav bombardat cu o noapte înainte, dar noi, cu toată escorta noastră, am aterizat bine, în ciuda craterelor. Imediat, am simţit degradarea situaţiei. Nimeni nu a venit să ne întâmpine şi nu părea că ne aşteaptă. Am împrumutat o maşină militară de la comandant şi am plecat spre oraş, îndreptându-ne spre prefectură, unde guvernul francez îşi avea cartierul general. Nici o persoană importantă nu era acolo, dar mi s-a relatat că Reynaud se va întoarce de unde era plecat prin ţară.

Fiind deja aproape ora două, am insistat să luăm prânzul şi, după nişte parlamentări, am mers cu maşina pe străzi aglomerate, cu maşini de refugiaţi, majoritatea cu o saltea pe capotă şi înghesuiţi cu bagaje. Am găsit o cafenea, care era închisă, dar, după explicaţii, am obţinut o masă. În timpul mesei, am fost vizitat de domnul Baudouin, a cărui influenţă creşcuse în ultimele zile. El a început imediat, în maniera lui moale, mătăsoasă, să vorbească despre inutilitatea rezistenţei franceze. Dacă Statele Unite ar declara război Germaniei, Franţa ar putea, eventual, să continue. Ce credeam eu despre asta? Eu nu am mai discutat mai departe chestiunea decât spunând că eu sper că Statele Unite vor intra şi că, desigur, ar trebui să continuăm lupta. Mi s-a spus că, mai târziu, el a răspândit

faptul că eu am fost de acord ca Franța să se predea, dacă Statele Unite nu intră în război.

Apoi ne-am întors la Prefectură, unde ne aștepta Mandel, ministrul de Interne. Acest fost secretar credincios al lui Clemenceau, care a purtat mai departe mesajul vieții acestuia, părea într-o stare de spirit foarte bună. Era energia și sfidarea personificată. Prânzul lui, un pui atrăgător, stătea neatins pe o farfurie în fața lui. El era ca o rază de soare. Avea câte un telefon în fiecare mână, prin care dădea necontenit ordine și decizii. Ideile lui erau simple: luptați în continuare până la capăt, în Franța, pentru a acoperi cea mai mare mișcare posibilă în Africa. Aceasta a fost ultima dată când l-am văzut pe acest curajos francez. Republica franceză reinstaurată i-a împușcat pe bună dreptate pe cei care l-au ucis. Memoria lui este onorată de concetățenii săi și de Aliații lor.

Imediat a sosit Reynaud. La început părea deprimat. Generalul Weygand îi raportase că armatele franceze erau epuizate. Frontul fusese rupt în multe locuri; refugiații se scurgeau pe toate șoselele din țară și multe trupe erau în dezordine. Generalisimul simțea că era necesar să se ceară un armistițiu, atât timp cât mai erau suficiente trupe ca să mențină ordinea până la încheierea păcii. Acesta era sfatul militarului. El va trimite în cursul zilei un nou mesaj președintelui Roosevelt, în care va spune că venise ultima oră și că soarta cauzei Aliaților era în mâinile Americii. Altfel, alternativa este armistițiu și pace.

Domnul Reynaud a început să spună că, în ziua anterioară, Consiliul de Miniștri l-a îndemnat să întrebe care va fi atitudinea Britaniei dacă se va întâmpla ce e mai rău. El însuși își dădea seama de angajamentul solemn că nici unul dintre aliați nu va face pace. Generalul Weygand și alții au subliniat că Franța a sacrificat deja totul pentru cauza comună. Nu-i mai rămăsese nimic, dar reușise să slăbească mult dușmanul comun. În aceste condiții, ar fi șocant dacă Britania nu ar înțelege că, fizic, Franța nu mai era în stare să continue lupta și în felul acesta să lase poporul pradă descompunerii și nenorocirilor în mâinile unor specialiști în arta de a subjuga popoarele cucerite. Deci aceasta era întrebarea pe care trebuia să o pună. Va înțelege Marea Britanie faptele dure cu care se confruntă Franța?

Am considerat că problema era atât de serioasă încât am cerut să mă retrag cu colegii mei, înainte de a da răspunsul. Astfel, cu lorzii Halifax și Beaverbrook și restul grupului nostru ne-am dus în grădină și am discutat problemele timp de o jumătate de oră. La întoarcere, am reafirmat poziția noastră. Nu puteam fi de acord cu o pace separată, orice s-ar întâmpla. Scopul războiului nostru rămânea înfrângerea totală a lui Hitler și simțeam că încă mai puteam realiza lucrul ăsta. Nu eram deci în situația de a elibera Franța de obligațiile ei. Orice s-ar întâmpla, noi nu vom face însă reproșuri Franței; dar aceasta era cu totul altă chestiune decât aceea de a consimți să o eliberăm de angajamentul ei. Am îndemnat pe francezi să trimită acum din nou un apel final președintelui Roosevelt, pe care noi îl vom sprijini din Londra. Domnul Reynaud a fost de acord

să facă lucrul ăsta şi a promis că francezii vor rezista până la cunoaşterea rezultatului.

La sfârşitul discuţiilor, el ne-a dus în camera alăturată, unde şedeau domnii Herriot şi Jeanneney, preşedintele Camerei şi respectiv al Senatului. Ambii patrioţi au vorbit cu emoţie plină de pasiune despre continuarea luptei până la moarte. Când am coborât coridorul aglomerat spre curte, l-am văzut pe generalul de Gaulle stând fără expresie în cadrul uşii. Salutându-l, i-am spus încet în franceză: „Eşti omul destinului". El a rămas nepăsător. În curte trebuie să fi fost mai mult de o sută de francezi din conducere, într-o stare de spirit înspăimântătoare. Fiul lui Clemenceau s-a îndreptat spre mine. I-am strâns mâna. Avioanele Spitfire erau deja în aer şi eu am dormit profund în drumul nostru rapid, fără evenimente, până acasă. A fost un lucru înţelept pentru că mai era mult până aveam să mă duc la culcare.

* * *

La 10.15 p.m. am dat noul meu raport Cabinetului. Relatarea mea a fost susţinută de cei doi însoţitori ai mei. Când încă eram în şedinţă, ambasadorul Kennedy a venit cu răspunsul preşedintelui Roosevelt la un apel anterior al lui Reynaud din 10 iunie. „Mesajul dumitale, telegrafia el, m-a mişcat adânc. V-am mai afirmat, dumitale şi domnului Churchill, că guvernul acesta face tot ce-i stă în putere să pună la dispoziţia guvernelor Aliate materialele pe care ele le cer cu atâta urgenţă şi ne dublăm eforturile ca să facem mai mult. Aceasta din cauză că avem încredere în idealurile pentru care luptă Aliaţii şi le sprijinim.

Minunata rezistenţă a armatelor franceză şi britanică a impresionat profund poporul american.

Personal, sunt impresionat de declaraţia dumitale că Franţa va lupta în continuare pentru democraţie, chiar dacă aceasta înseamnă retragere lentă, chiar şi în Africa de nord şi în Atlantic. Este foarte important să ne amintim că flota franceză şi cea britanică continuă să stăpânească în Atlantic şi în alte oceane; de asemeni, trebuie să nu uităm că, pentru menţinerea tuturor armatelor, sunt vitale materiale din lumea exterioară.

Mă însufleţeşte de asemeni ce mi-a spus premierul Churchill despre continua rezistenţă a imperiului britanic şi că hotărârea se pare că se aplică şi marelui imperiu francez din întreaga lume. Puterea navală, în treburile internaţionale, mai ţine încă minte lecţiile istoriei, după cum bine ştie amiralul Darlan."

Noi toţi am considerat că preşedintele a mers foarte departe. El îl autorizase pe Reynaud să publice mesajul din 10 iunie cu tot ce implica acest lucru, iar acum el trimisese acest răspuns formidabil. Dacă cu aceasta Franţa decidea să îndure în continuare tortura războiului, Statele Unite ar fi fost adânc angajate să se implice în război. În orice caz, răspunsul conţinea două puncte care erau foarte importante pentru beligeranţi: mai întâi, o promisiune de ajutor material total, ceea ce implica asistenţă activă; în al doilea rând, un apel ca să continue lupta chiar dacă guvernul

ar fi nevoit să părăsească Franţa. I-am trimis imediat preşedintelui mulţumirile noastre şi m-am gândit să recomand lui Reynaud mesajul preşedintelui în termenii cei mai călduroşi. Poate că aceste puncte erau subliniate nejustificat, dar trebuia să folosim la maximum tot ce aveam.

A doua zi, a sosit de la preşedinte o telegramă în care arăta că nu poate fi de acord cu publicarea acestui mesaj de către Reynaud. El personal ar fi vrut, după spusele domnului Kennedy, dar Departamentul de Stat, deşi simpatiza cu el, a văzut în asta un pericol foarte mare. Preşedintele lăuda guvernele britanic şi francez pentru vitejia trupelor lor. El a reînnoit asigurările în legătură cu furnizarea tuturor materialelor şi cu aprovizionarea posibilă; dar apoi a spus că mesajul său nu avea intenţia de a angaja guvernul Statelor Unite la o participare militară. În Constituţia americană nu există nici o autoritate în afară de Congres care să se poată angaja în asemenea probleme. El avea în minte, în general, flota franceză. La dorinţa sa, Congresul a aprobat cincizeci de milioane de dolari în scopul aprovizionării cu alimente şi îmbrăcăminte a refugiaţilor civili din Franţa.

Aceasta era o telegramă dezamăgitoare.

În jurul mesei noastre, am înţeles pe deplin riscurile preşedintelui de a fi acuzat de depăşirea autorităţii lui constituţionale şi, în consecinţă, riscul de a fi învins pe această chestiune la alegerile care se apropiau şi de care depindea soarta noastră, şi încă multe altele. Eram convins că el ar renunţa şi la viaţă, ca să nu mai amintesc de funcţia sa publică, pentru cauza libertăţii în lume, care era acum într-un atât de mare pericol. Dar ce-ar fi fost bun în asta? Îi puteam simţi suferinţa peste Atlantic. La Casa Albă, frământarea era de altă natură decât cea de la Bordeaux sau Londra. Dar gradul de stres personal era egal.

În răspunsul meu, am încercat să-l înarmez pe domnul Roosevelt cu câteva argumente pe care le putea folosi faţă de alţii în legătură cu pericolul ce s-ar crea pentru Statele Unite, dacă Europa ar cădea şi Britania ar eşua. Aceasta nu era o chestiune de sentiment ci una de viaţă şi moarte. I-am telegrafiat: „Soarta flotei britanice, după cum ţi-am mai menţionat, ar fi decisivă pentru viitorul Statelor Unite, pentru că, dacă aceasta s-ar adăuga celei a flotelor Japoniei, Franţei şi Italiei, precum şi marilor resurse ale industriei germane, o forţă navală copleşitoare ar ajunge în mâinile lui Hitler. El ar putea să o folosească, bineînţeles, cu moderaţie. Dar, pe de altă parte, s-ar putea să nu facă aşa. Această revoluţie în puterea pe mare s-ar putea produce foarte repede şi, cu siguranţă, cu mult înainte ca Statele Unite să se poată pregăti împotriva ei. Dacă noi cădem, s-ar putea să aveţi nişte State Unite ale Europei sub comandă nazistă, mult mai numeroase, mai puternice, mai bine înarmate decât Lumea Nouă..."

* * *

Între timp, situaţia pe frontul francez mergea din rău în mai rău. Operaţiunile germane la nord-vest de Paris, în care fusese pierdută divizia

noastră 51, aduseseră duşmanul în partea de jos a râurilor Sena şi Oise. Pe malul sudic, rămăşiţele dispersate ale armatelor franceze a Zecea şi a Şaptea abia dacă organizau o apărare; fuseseră împrăştiaţi şi, pentru a închide spărtura, fusese scoasă şi interpusă garnizoana capitalei, aşa-numita „Armée de Paris".

Mai spre est, de-a lungul râului Aisne, armatele a Şasea, a Patra şi a Doua, erau în stare mult mai bună. Avuseseră trei săptămâni în care să se amplaseze şi să absoarbă întăriturile care le-au fost trimise. În perioada Dunkerque şi a marşului spre Rouen, ele fuseseră lăsate netulburate, dar forţa lor era mică pentru cei o sută cincizeci de kilometri pe care trebuiau să-i ţină, iar duşmanul folosise timpul pentru a concentra împotriva lor un mare număr de divizii care să dea lovitura finală. La 9 iunie, frontul a căzut. În ciuda unei rezistenţe înverşunate, pentru că francezii luptau acum cu mare hotărâre, s-au stabilit capete de pod la sud de râu, de la Soissons la Rethel, iar în următoarele două zile acestea au fost extinse, până s-a ajuns la Marna. Diviziile germane Panzer, care jucaseră un rol atât de decisiv în lovitura de-a lungul coastei, au fost aduse să se alăture noii bătălii. Opt dintre acestea, în două puternice atacuri, au transformat înfrângerea francezilor într-o fugă. Armatele franceze, decimate şi în panică, nu au fost capabile să reziste acestei puternice forţe superioare ca număr, echipament şi tehnică. În patru zile, la 16 iunie, duşmanul ajunsese la Orleans şi Loire; în acest timp, spre est, celălalt atac trecuse prin Dijon şi Besançon aproape până la frontiera cu Elveţia.

La vest de Paris, rămăşiţele armatei a Zecea, echivalentă cu nu mai mult de două divizii, au fost împinse înapoi spre sud-vest de Sena, spre Alençon. Capitala a căzut în 14; armatele care o apărau, a Şaptea şi Armée de Paris, fuseseră împrăştiate; o mare ruptură a frontului separa acum puţinele forţe franceze şi britanice din vest de restul rămăşiţelor cândva mândrei armate a Franţei.

Dar ce era cu Linia Maginot, scutul Franţei, şi cu apărătorii ei? Până la 14 iunie, nu se produsese nici un atac direct şi, deja, unele dintre formaţiunile active, lăsând în urmă trupele de garnizoană, începuseră să se alăture, când puteau, armatelor din centru care se retrăgeau rapid. Dar era prea târziu. În acea zi, Linia Maginot a fost străpunsă în faţa localităţii Saarbrücken şi peste Rin, la Colmar. Francezii, în retragere, au fost prinşi în luptă şi nu au mai putut să iasă. Două zile mai târziu, pătrunderea germană la Besançon le-a tăiat retragerea. Peste patru sute de mii de oameni erau înconjuraţi fără speranţă de scăpare. Multe garnizoane încercuite au rezistat cu disperare; au refuzat să se predea, până după încheierea armistiţiului, când ofiţerii francezi au fost trimişi să le dea ordinul. Ultimele forturi au ascultat ordinul pe 30 iunie, comandantul protestând că fortificaţiile lui erau încă intacte. Astfel, s-a încheiat vasta bătălie dezorganizată, pe tot frontul francez. Rămâne doar de relatat unicul rol pe care au putut să-l joace britanicii.

* * *

Generalul Brooke a primit distincţii pentru retragerea de la Dunkerque şi, mai cu seamă, pentru bătălia din breşa lăsată de capitularea belgienilor. De aceea, l-am ales pe el să comande trupele britanice rămase în Franţa şi toate întăririle, până vor ajunge la un număr suficient ca să necesite prezenţa Lordului Gort în calitate de comandant de armată. Brooke ajunsese în Franţa şi, în 14, s-a întâlnit cu generalii Weygand şi Georges. Weygand a afirmat că forţele franceze nu mai sunt capabile să opună rezistenţă organizată sau să desfăşoare o acţiune concertată. Armata franceză era ruptă în patru grupuri, dintre care armata a Zecea era cea mai în vest. Weygand i-a mai spus că guvernele Aliate au fost de acord să se creeze un cap de pod în peninsula Bretania, care să fie menţinut de trupele franceze şi britanice pe o linie care să meargă spre nord şi spre sud, prin Rennes. El i-a ordonat să-şi desfăşoare trupele pe o linie defensivă care să treacă prin acel oraş. Brooke a subliniat că această linie de apărare avea o lungime de 150 de kilometri şi avea nevoie de cel puţin cincisprezece divizii. I s-a spus că instrucţiunile pe care le primea trebuiau privite ca un ordin.

Este adevărat că, la 11 iunie, la Briare, Reynaud şi cu mine am căzut de acord să încercăm să tragem un fel de „Linie Torres Vedras" peste piciorul peninsulei Bretania. Totuşi, totul se dizolva în acelaşi timp, iar planul, indiferent de meritele lui, n-a ajuns niciodată de domeniul acţiunii. Ideea în sine era bună, dar nu erau condiţii ca să devină realitate. Din moment ce principalele armate franceze erau sfărâmate sau distruse, acest cap de pod, oricât era el de preţios, nu putea fi ţinut prea mult timp în faţa atacului german concentrat. Dar o rezistenţă aici, de câteva săptămâni, ar fi menţinut contactul cu Britania şi ar fi permis retrageri franceze masive spre Africa, din alte părţi ale uriaşului front, acum rupt în bucăţele. Dacă bătălia în Franţa avea să continue, aceasta putea să fie doar în peninsula Brest şi în regiunile împădurite şi muntoase, ca Vosgii. Alternativa pentru francezi era să se predea. Deci nimeni nu trebuie să ironizeze ideea capului de pod în Bretania. Armatele Aliate, sub conducerea lui Eisenhower, pe atunci un colonel american necunoscut, a răscumpărat-o pentru noi la un preţ foarte ridicat.

Generalul Brooke, după discuţia sa cu comandantul francez şi după ce a apreciat din propriul său cartier general o situaţie care se înrăutăţea cu fiecare oră care trecea, a raportat la Ministerul de Război şi prin telefon domnului Eden să situaţia era fără speranţă. Orice trimitere de întăriri ar trebui oprită şi rămăşiţele Forţei Expediţionare britanice, acum numărând o sută cincizeci de mii de oameni, trebuiau să fie reîmbarcate imediat. Întrucât ştia că sunt încăpăţânat, m-a sunat în noaptea de 14 iunie, pe o linie telefonică liberă, din fericire, şi cu eforturi, şi mi-a comunicat părerea lui. Îl auzeam foarte bine, iar după zece minute am fost convins că avea dreptate şi că trebuia să plecăm. S-au dat ordine în conformitate. El a fost eliberat de comanda franceză. A început reîmbarcarea

unei mari cantităţi de echipamente, provizii şi oameni. Elementele principale ale Diviziei Canadiene, care debarcaseră, s–au întors în vasele lor, iar divizia 52 Lowland, din care cea mai mare parte nu intrase în acţiune, s–a retras spre Brest. La 15 iunie, restul trupelor noastre a fost eliberat de sub ordinele Armatei a Zecea franceză şi a doua zi s–a deplasat spre Cherbourg. La 17 iunie, s–a anunţat că guvernul Pétain a cerut armistiţiu, ordonând tuturor forţelor franceze să înceteze lupta, fără măcar să comunice această informaţie trupelor noastre. În consecinţă, i–am cerut generalului Brooke să vină cu toţi oamenii pe care îi putea îmbarca şi cu tot materialul pe care îl putea salva. Am repetat acum, deşi pe o scară considerabilă şi cu vase mai mari, evacuarea de la Dunkerque. Peste douăzeci de mii de soldaţi polonezi, care refuzaseră să capituleze, şi–au croit drum spre mare şi au fost duşi cu vapoarele noastre în Britania. Germanii au urmărit trupele noastre în toate punctele. În peninsula Cherbourg, erau în contact cu ariergarda noastră, la cincisprezece kilometri sud de port, în dimineaţa zilei de 18. Ultimul vas a plecat la ora 4 p.m., când duşmanul, condus de Divizia a 7–a Panzer a lui Rommel, era la cinci kilometri de port. Foarte puţini dintre oamenii noştri au fost luaţi prizonieri. În total au fost evacuaţi din porturile franceze 136 000 ostaşi britanici şi 310 tunuri; în total, cu polonezii, erau 156 000 de oameni.

Atacul aerian german asupra transportului a fost greu. Un incident înspăimântător s–a întâmplat pe 17, la St. Nazaire. Vasul de linie de 20 000 tone, *Lancastria*, cu cinci mii de oameni la bord, a fost bombardat exact când era gata de plecare. Au pierit peste trei mii de oameni. Restul au fost salvaţi, sub un atac aerian continuu, cu devotamentul ambarcaţiunilor mici. Când vestea a ajuns la mine, în camera liniştită a Cabinetului, în cursul după–amiezii, am interzis publicarea ei spunând: „Ziarele au avut suficiente dezastre pentru ziua de azi". Am intenţionat să dau publicităţii ştirea câteva zile mai târziu. Dar evenimentele ne–au copleşit atât de mult şi atât de repede încât am uitat să ridic interdicţia, aşa că a trecut un timp până ce această oroare a devenit publică.

* * *

Trebuie acum să părăsim terenul dezastrelor militare, pentru a ne referi la convulsiile din Cabinetul francez, şi la personajele car îl înconjurau la Bordeaux.

În după–amiaza zilei de 16 iunie, domnul Monnet şi generalul de Gaulle m–au vizitat în Camera Cabinetului. Generalul, în funcţia lui de secretar de stat al Apărării Naturale, tocmai ordonase vasului francez *Pasteur*, care ducea arme din America la Bordeaux, să se îndrepte spre un port britanic. Monnet era foarte activ în privinţa unui plan de transferare a tuturor contractelor franceze de muniţii din America spre Britania, dacă Franţa făcea o pace separată. El se aştepta, evident, la aşa ceva şi dorea să salveze cât mai mult din ce i se părea a fi prăbuşirea lumii. Întreaga lui atitudine în această privinţă a fost de mare ajutor. Apoi, a revenit la trimiterea de către noi a tuturor escadrilelor de avioane de luptă pentru

a participa la bătălia finală în Franţa, care însă se terminase deja. I-am spus că aşa ceva era imposibil de făcut. Chiar şi în această etapă, el a folosit argumentele uzuale: – „bătălia decisivă", „acum ori niciodată", „dacă Franţa cade, totul se prăbuşeşte" şi aşa mai departe. Dar nu puteam face nimic ca să-i fac pe plac în acest domeniu. Cei doi vizitatori francezi ai mei s-au ridicat atunci şi s-au îndreptat spre uşă, cu Monnet în faţă. Când au ajuns acolo, de Gaulle, care până atunci nu scosese aproape nici un cuvânt, s-a întors şi, făcând doi, trei paşi spre mine, mi-a spus în engleză: „Cred că aveţi dreptate". Cu o comportare nepăsătoare, imperturbabilă, mi se părea că are o capacitate remarcabilă de a simţi durerea. Mi-am păstrat impresia, în contactul cu acest bărbat foarte înalt, flegmatic, că „Acesta este guvernatorul Franţei". El s-a întors în seara aceea la Bordeaux cu un avion britanic pe care i l-am pus la dispoziţie. Dar nu pentru mult timp.

În seara aceea, Cabinetul de Război a avut şedinţă până la şase. Membrii săi erau într-o stare de emoţie neobişnuită. Căderea şi soarta Franţei le domina mintea. Nenorocirea noastră proprie şi ce vom avea de înfruntat singuri părea să treacă pe planul al doilea. Durerea pentru aliata noastră aflată în agonie şi dorinţa de a face ceva omeneşte posibil pentru a o ajuta era dominantă în atmosferă. Ne mai preocupa importanţa copleşitoare a asigurării flotei franceze. Cu câteva zile înainte, elaborasem o declaraţie pentru o Uniune franco-britanică, cu cetăţenie comună, cu organe comune de apărare, cu o politică externă, financiară şi economică şi aşa mai departe, pentru a da domnului Reynaud noi argumente de natură vie şi stimulatoare ca să atragă o majoritate a Cabinetului în favoarea unei plecări în Africa şi a continuării războiului. Înarmat cu acest document şi însoţit de conducători ai partidelor Laburist şi Liberal, de cei trei şefi de Stat Major şi de diverşi ofiţeri şi personalităţi importante, am pornit din nou într-o nouă misiune în Franţa. Un tren special aştepta la Waterloo. Puteam ajunge la Southampton în două ore şi o noapte de navigaţie, cu o viteză de treizeci de noduri, pe un crucişător care avea să ne aducă la întâlnire la prânz, în ziua de 17. Ne-am luat locurile în tren. Soţia mea venise să mă conducă. A fost o întârziere curioasă la pornire. Era evident că se întâmplase ceva. Imediat, a sosit secretarul meu personal din Downing Street, gâfâind, cu următorul mesaj de la Sir Ronald Champbell, ambasadorul nostru la Bordeaux:

> A început criza ministerială... Sper să am veşti la miezul nopţii. Între timp, întâlnirea de mâine e imposibilă.

Cu aceasta, m-am întors în Downing Street, cu inima grea.

* * *

Scena finală în Cabinetul Reynaud a decurs astfel:

Speranţele pe care domnul Reynaud şi le pusese pe Declaraţia de Uniune s-au risipit curând. Rareori o propunere atât de generoasă a fost primită cu atâta ostilitate. Premierul a citit de două ori declaraţia în

Consiliu. El s–a declarat puternic în favoarea ei şi a adăugat că va aranja o întâlnire cu mine a doua zi, pentru a discuta amănuntele. Dar miniştrii agitaţi, unii faimoşi, alţii necunoscuţi, sfâşiaţi de diviziuni şi sub apăsarea îngrozitoare a înfrângerii, erau şovăielnici. Mulţi erau total nepregătiţi pentru o asemenea temă de perspectivă. Sentimentul copleşitor al Consiliului a fost de respingere a întregului plan. Surpriza şi neîncrederea domina majoritatea, şi chiar cei mai prietenoşi şi hotărâţi erau uluiţi. Consiliul se întâlnise ca să primească răspuns la cererea franceză, la care consimţiseră cu toţii, ca Britania să elibereze Franţa de obligaţiile ei, pentru ca Franţa să–i întrebe pe germani care ar fi termenii pentru un armistiţiu. Este posibil, chiar probabil, că dacă răspunsul nostru oficial ar fi fost pus în faţa lor, majoritatea ar fi acceptat condiţia noastră principală în legătură cu trimiterea flotei lor în Britania, sau ar fi făcut măcar alte propuneri potrivite şi astfel i–am fi eliberat de grija de a începe negocieri cu duşmanul şi ar fi păstrat în acelaşi timp opţiunea lor finală de a se retrage în Africa, dacă condiţiile germane erau prea severe. Dar acum era un exemplu clasic de „ordin, contraordin şi dezordine".

Lui Paul Reynaud i–a fost imposibil să depăşească impresia nefavorabilă pe care a creat–o propusa Uniune anglo–franceză. Secţiunea defetistă, condusă de mareşalul Pétain, a refuzat fie şi să o examineze. S–au adus acuzaţii violente. Că era un „plan de ultim moment", „o surpriză", „o schemă de a pune Franţa sub tutelă sau de a i se lua imperiul colonial". Spunea că împingea Franţa în situaţia de dominion. Alţii se plângeau că francezilor nu li se dădea nici măcar egalitate de statut, pentru că francezii urmau să capete cetăţenia imperiului britanic în loc de aceea a Marii Britanii, în timp ce britanicii urmau să fie cetăţeni ai Franţei. Sugestia este contrazisă de text.

Dincolo de aceste cauze, au venit alte argumente. Weygand îl convinsese pe Pétain, fără prea mare dificultate, că Anglia era pierdută. Înaltele autorităţi militare fuseseră de părere că „În trei săptămâni, Anglici i se va rupe gâtul ca unui pui." A face o uniune cu Marea Britanie era, după Pétain, „o fuziune cu un cadavru". Ybarnegaray, care fusese atât de vajnic în războiul trecut, a exclamat, „Mai bine o provincie nazistă. Măcar asta ştim ce înseamnă." Senatorul Reibel, un prieten personal al lui Weygand, a declarat că planul însemna o distrugere totală pentru Franţa şi, oricum, o subordonare totală faţă de Anglia. Degeaba a replicat Reynaud: „Eu prefer să colaborez cu aliaţii mei decât cu duşmanii". Iar Mandel: „Aş prefera să fii un district german sau un dominion britanic?" Totul era în zadar.

Am fost asiguraţi că prezentarea propunerii noastre de către Reynaud nici măcar nu a fost pusă la vot în Consiliu. Aceasta a reprezentat o durere personală şi fatală pentru premierul care se lupta şi a marcat sfârşitul influenţei şi autorităţii lui asupra Consiliului. Toate discuţiile în continuare s–au întors spre armistiţiu şi spre întrebarea ce trebuia adresată germanilor despre termenii pe care îi acordau, iar în această privinţă domnul Chautemps a fost rece şi rapid. Două telegrame pe care le–am trimis în legătură cu flota nu au fost prezentate Consiliului. Cererea ca

flota să fie trimisă în porturile britanice ca un preludiu la negocierile cu Germania nu a fost luată în considerare de Cabinetul Reynaud, care acum era în totală descompunere. Pe la ora opt, Reynaud, complet epuizat de stresul mintal şi fizic la care fusese supus de atâtea zile, i-a înaintat preşedintelui demisia sa şi l-a sfătuit să trimită după mareşalul Pétain. Această acţiune poate fi considerată precipitată. Se pare că el încă mai ţinea la speranţa că va putea menţine întâlnirea de a doua zi cu mine şi a vorbit despre asta cu generalul Spears. „Mâine va fi un alt guvern, şi dumneata nu vei mai vorbi în numele nimănui", a spus Spears.

După aceea, mareşalul Pétain a format un guvern francez cu scopul principal de a obţine un armistiţiu imediat din partea Germaniei. Târziu, în noaptea de 16 iunie, grupul defetist, în fruntea căruia era el, era atât de bine închegat şi unit încât acest proces nu a durat mult. Domnul Chautemps („a întreba despre termeni nu înseamnă şi a-i accepta") era vicepreşedinte al Consiliului. Generalul Weygand, a cărui părere era că se terminase totul, deţinea Ministerul Apărării Naţionale, amiralul Darlan era ministru al Marinei, iar domnul Baudouin, ministru de Externe.

Singura problemă aparentă a fost în legătura cu domnul Laval. Prima ofertă a mareşalului a fost ca el să preia postul de ministru al Justiţiei. Laval a respins-o cu dispreţ. El a cerut Ministerul de Externe, singura poziţie de unde concepea el că era posibil să-şi realizeze planul de a schimba alianţele Franţei, de a pune capăt Angliei şi a se alătura, ca partener minor, Noii Europe naziste. Mareşalul Pétain s-a predat imediat în faţa violenţei acestei formidabile personalităţi. Domnul Baudouin, care primise deja postul de ministru de Externe, pentru care ştia că este total nepotrivit, era gata să-l cedeze. Dar, când a menţionat faptul domnului Charles-Roux, subsecretar permanent la Ministerul de Externe, acesta a fost indignat. El a cerut sprijinul lui Weygand. Când Weygand a intrat în cameră şi s-a adresat ilustrului mareşal, Laval a devenit atât de furios încât cei doi militari au fost copleşiţi. Totuşi, secretarul permanent a refuzat absolut să conlucreze cu Laval. Confruntat cu aceasta, mareşalul a cedat din nou şi, după o scenă violentă, Laval a plecat furios şi indignat.

Acesta a fost un moment critic. Patru luni mai târziu, în octombrie, când Laval a devenit în cele din urmă ministru de Externe, exista o nouă conştiinţă a valorilor militare. Rezistenţa Britaniei în faţa Germaniei era atunci un fapt real. Se părea că Insula nu putea fi total desconsiderată. Oricum „gâtul nu-i fusese rupt ca unui pui, în trei săptămâni". Acesta era un fapt nou; şi un fapt de care se bucura întreaga naţiune franceză.

* * *

La dorinţa Cabinetului, am transmis la radio următoarea declaraţie, în seara de 17 iunie:

> Veştile din Franţa sunt foarte proaste şi sunt îndurerat pentru curajosul popor francez care a căzut în această mare nenorocire. Nimic nu va schimba sentimentele noastre faţă de ei sau încrederea noastră că geniul Franţei se va ridica din nou. Ce s-a întâmplat în

Franța nu influențează acțiunile și scopul nostru. Noi am rămas acum singurii luptători în arenă, să apărăm cauza lumii. Vom face tot ce ne stă în putință ca să meritâm această înaltă onoare. Ne vom apăra Insula, căminul nostru, și, împreună cu imperiul britanic, vom continua lupta fără să fim cuceriți până când blestemul lui Hitler va fi șters de pe frunțile omenirii. Suntem siguri că, până la urmă, lucrurile se vor îndrepta.

În acea dimineață, am menționat colegilor mei din Cabinet o convorbire telefonică pe care am avut-o în cursul nopții cu generalul Stears, care mi-a spus că nu crede că poate face un serviciu folositor în noua structură de la Bordeaux. El a vorbit cu oarecare îngrijorare de siguranța generalului de Gaulle. Spears fusese probabil avertizat că, așa cum se profilau lucrurile, ar fi fost mai bine pentru generalul de Gaulle să părăsească Franța. Am fost imediat de acord cu elaborarea unui plan bun în acest sens. Astfel că, foarte devreme dimineața, în 17, de Gaulle s-a dus la biroul lui din Bordeaux, a stabilit o serie de întâlniri pentru după-amiază, ca să mascheze lucrurile, apoi a plecat la aeroport cu prietenul lui, Stears, care-l conducea. Și-au strâns mâinile și și-au luat rămas bun, iar când avionul a pornit, de Gaulle s-a urcat și a trântit ușa. Aparatul s-a ridicat în aer, în timp ce poliția și autoritățile franceze au rămas cu gura căscată. De Gaulle ducea cu el, în acel mic avion, onoarea Franței.

Capitolul IX
AMIRALUL DARLAN ŞI FLOTA FRANCEZĂ. ORAN

După prăbuşirea Franţei, întrebarea care se năştea în minţile tuturor duşmanilor şi prietenilor era: „Se va preda oare şi Britania?" În măsura în care declaraţiile publice contează atunci când eşti încolţit de evenimente, am afirmat în numele guvernului Majestăţii Sale, în nenumărate rânduri, hotărârea noastră de a lupta singuri. După Dunkerque, la 4 iunie, folosisem expresia „ne vom lupta ani de zile dacă va fi necesar, şi singuri, dacă va fi necesar". Această frază nu fusese inserată degeaba, iar ambasadorul francez la Londra a fost pus a doua zi să întrebe ce am vrut să spun de fapt. I s-a răspuns: „Exact ce s-a spus". Am putut aminti Camerei de remarca mea, când m-am adresat ei, în 18 iunie, a doua zi după căderea oraşului Bordeaux. Atunci am dat „unele indicaţii în legătură cu bazele reale, solide, pe care ne întemeiem hotărârea inflexibilă de a continua războiul". Am putut asigura Parlamentul că consilierii noştri profesionişti din cele trei forţe armate erau încrezători că există speranţe bune şi rezonabile în privinţa unei victorii finale. Le-am spus că am primit de la prim-miniştrii tuturor celor patru dominioane mesaje prin care susţineau hotărârea noastră de a continua lupta şi se declarau gata să ne împărtăşească soarta. Am mai spus: „În primii patru ani ai războiului trecut, Aliaţii au avut parte doar de dezastre şi de dezamăgiri... Ne puneam mereu întrebarea: „Cum o să câştigăm?" şi nimeni nu a putut răspunde cu mare precizie, până ce, în cele din urmă, groaznicul nostru duşman s-a prăbuşit în faţa noastră brusc şi pe neaşteptate, iar noi eram aşa de plini de victorie încât, în nebunia noastră, am dat-o uitării".

Am încheiat:

„Ceea ce generalul Weygand a numit bătălia Franţei s-a terminat. Bănuiesc că va începe bătălia Britaniei. De această bătălie depinde supravieţuirea civilizaţiei creştine. De ea depinde propria noastră viaţă britanică şi continuitatea îndelungată a instituţiilor noastre şi a imperiului nostru. Toată furia şi forţa duşmanului se va întoarce curând împotriva noastră. Hitler ştie că va trebui să ne înfrângă pe insula asta sau să piardă războiul. Dacă putem să-i stăm împotrivă, toată Europa va fi liberă şi viaţa lumii va putea merge înainte spre înălţimi însorite. Dar dacă eşuăm,

atunci întreaga lume, inclusiv Statele Unite, inclusiv tot ce am cunoscut şi ce ne-a fost drag, se va scufunda în abisul unui nou Ev Întunecat, făcut şi mai sinistru şi mai prelungit de luminile ştiinţei corupte. Aşadar, să ne înhămăm la datoriile noastre şi să ne comportăm în aşa fel încât, dacă imperiul britanic şi Commonwealthul vor dura o mie de ani, oamenii tot să mai spună: «Asta a fost momentul lor cel mai frumos»".

Toate aceste vorbe, adesea citate, au devenit realitate după victorie. Dar pe atunci ele erau doar simple vorbe. Străinii care nu înţeleg temperamentul rasei britanice când i se înfierbântă sângele au presupus poate că asta era doar o faţadă curajoasă, ca un preludiu la negocierile de pace. Nevoia lui Hitler de a termina războiul în vest era vizibilă. El era în situaţia de a oferi termenii cei mai tentanţi. Pentru cei care, ca şi mine, au studiat mişcările lui, nu părea imposibil că va consimţi să lase Britania şi imperiul ei, precum şi flota intactă, ca să facă o pace, ceea ce i-ar fi asigurat mână liberă în est, lucru despre care îmi vorbise Ribbentrop în 1937 şi care era principala dorinţă a sufletului lui. Până atunci, noi nu-i făcusem prea mult rău. Adăugasem doar propria noastră înfrângere la triumful lui în Franţa. Putem oare să ne mirăm că evoluatorii din multe ţări, care, în majoritatea lor, nu cunoşteau problemele invaziei peste mare şi calitatea forţei noastre aeriene şi care se aflau sub impresia copleşitoare a puterii şi teroarei germane, nu erau convinşi de asta? Nu orice guvern democrat sau despotic şi nici orice naţiune, singură şi aparent abandonată, ar fi preferat ororile invaziei şi ar fi disprefuit o şansă bună de pace pentru care puteau fi prezentate multe cauze plauzibile. Retorica nu era o garanţie. Putea apare o nouă administraţie. „Războinicii au avut şansa lor, dar au eşuat." America stătea de-o parte. Nimeni nu era obligat faţă de Rusia Sovietică. De ce nu s-ar fi alăturat Britania spectatorilor care, în Japonia şi în Statele Unite, în Suedia şi în Spania, priveau cu interes detaşat sau chiar cu bucurie, la o luptă reciproc distrugătoare între imperiile nazist şi comunist? Generaţiilor viitoare le va veni greu să creadă că problemele pe care le-am rezumat aici nu au fost considerate că merită să aibă un loc pe agenda Cabinetului sau măcar să fie menţionate în conclavele noastre cele mai restrânse. Îndoielile putea fi înlăturate doar prin fapte. Iar faptele abia urmau să vină.

* * *

În ultimele zile, la Bordeaux, amiralul Darlan a devenit o persoană foarte importantă. Contactele mele cu el au fost puţine şi oficiale. Îl respectam pentru munca pe care o făcuse pentru re-crearea marinei franceze, care, după zece ani, sub controlul lui profesionist, era mai eficientă ca oricând după revoluţia franceză. În decembrie 1939, când a vizitat Anglia, i-am dat un dineu oficial la Amiralitate. Ca răspuns la toast, el a început prin a aminti că străbunicul lui a fost ucis în bătălia de la Trafalgar. De aceea, mă gândeam la el ca la unul dintre acei buni francezi care urăsc Anglia. Discuţiile navale anglo-franceze din ianuarie au arătat de asemeni cât de gelos era amiralul de pe poziţia lui profesională,

față de cel care era ministrul politic al Marinei. Aceasta devenise o obsesie pozitivă și cred că a jucat un rol decisiv în acțiunea lui.

În rest, Darlan a fost prezent la majoritatea conferințelor pe care le-am descris și, la apropierea sfârșitului rezistenței franceze, el m-a asigurat în repetate rânduri că, orice s-ar întâmpla, flota franceză nu va cădea niciodată în mâinile germanilor. Acum, la Bordeaux, venise momentul decisiv în cariera acestui ambițios, independent și capabil amiral. Autoritatea lui asupra flotei era practic absolută. Nu trebuia decât să dea ordin vaselor să se îndrepte spre porturi britanice, americane sau din coloniile britanice, – unele porniseră deja – și acestea l-ar fi ascultat. În dimineața zilei de 17 iunie, după căderea cabinetului domnului Reynaud, el a declarat generalului Georges că era hotărât să dea acel ordin. A doua zi după-amiază, Georges l-a întâlnit și l-a întrebat ce s-a întâmplat. Darlan i-a spus că s-a răzgândit. Întrebat de ce, a răspuns simplu: „Eu sunt acum ministrul Marinei." Asta nu însemna că se răzgândise pentru a deveni ministru al Marinei ci, fiind ministru, avea un alt punct de vedere.

Cât de deșarte sunt calculele omenești de interes personal! Rareori a existat un exemplu mai convingător. Darlan nu trebuia decât să navigheze cu oricare dintre vasele lui în orice port în afara Franței, ca să devină stăpânul tuturor intereselor franceze aflate dincolo de controlul german. El nu ar fi venit, cum a venit generalul de Gaulle, doar cu o inimă de necucerit și cu câteva spirite înrudite. El ar fi adus după el, scăpând-o de puterea germană, cea de a patra flotă din lume, ai cărei ofițeri și marinari erau devotați persoanei lui. Acționând astfel, Darlan ar fi devenit șeful rezistenței franceze, având o armă puternică în mână. Docurile și arsenalele britanice și americane ar fi fost la dispoziția lui pentru întreținerea flotei. Odată recunoscut, rezervele de aur franceze din Statele Unite i-ar fi asigurat resurse ample. Întregul imperiu francez i s-ar fi raliat. Nimic nu l-ar fi putut împiedica să devină eliberatorul Franței. Faima și puterea pe care o dorea cu atâta ardoare îi erau la îndemână. În schimb, el a mers înainte timp de doi ani de îngrijorări și ocupând un post rușinos, spre o moarte violentă, un mormânt dezonorat și un nume mult timp odios pentru marina franceză și pentru națiunea pa care până atunci le servise atât de bine.

Mai putem atinge un punct în această chestiune. Într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o Darlan în 4 decembrie 1942, exact cu trei săptămâni înainte de asasinarea lui, el pretindea cu vehemență că se ținuse de promisiune. Această scrisoare explică poziția lui și am publicat-o în altă parte.* Nu se poate nega faptul că nici un vas francez nu a fost manevrat de germani sau folosit de ei împotriva noastră în război. Aceasta nu datorită exclusiv măsurilor amiralului Darlan; dar cu siguranță că a imprimat în mințile ofițerilor și oamenilor marinei franceze ideea că vasele lor trebuie distruse cu orice preț, înainte de a fi capturate de germani, pe care îi ura la fel de mult ca și pe englezi. Dar, în iunie 1940, alăturarea flotei franceze celei germane și celei italiene, la care se adăuga amenințarea

* *Their First Hour* (Prima lor oră), cap. XI.

nemăsurată a Japoniei ce se ivea la orizont, confruntau Marea Britanie cu pericole mortale şi afectau grav siguranţa Statelor Unite. Articolul 8 al armistiţiului prevedea că flota franceză, cu excepţia părţii lăsate libere pentru apărarea intereselor coloniale ale Franţei, „va fi adunată în porturi specificate şi acolo va fi demobilizată şi dezarmată, sub control german sau italian". Era deci clar că vasele de război franceze vor trece sub acel control deplin înarmate. E adevărat că, în acelaşi articol, acordul german declara solemn că nu aveau intenţia să folosească vasele în scopuri proprii în timpul războiului. Dar care om cu mintea întreagă ar fi avut încredere în cuvântul lui Hitler, după acţiunile lui ruşinoase şi după faptele săvârşite până atunci? În plus, articolul excepta de această asigurare acele unităţi „necesare pentru supravegherea coastei şi dragarea minelor". Interpretarea acestui punct revenea germanilor. În sfârşit, armistiţiul putea fi oricând anulat, sub orice pretext de neaplicare. De fapt, asta nu reprezenta nici un secret pentru noi. Cu orice preţ, cu orice risc, trebuia să ne asigurăm că marina Franţei nu va cădea în mâini rele, ca apoi să ne aducă pe noi şi pe alţii la ruină.

* * *

Cabinetul de Război nu a ezitat nici o clipă. Acei miniştri care, cu o săptămână înainte, îşi dăruiseră Franţei toată inima şi îi oferiseră cetăţenia comună, au hotărât că trebuiau luate toate măsurile necesare. Era o decizie pe care o uram, cea mai nefirească şi dureroasă decizie care m-a preocupat vreodată. Mi-am amintit de episodul când Marina Regală a pus mâna pe flota daneză la Copenhaga, în 1807; dar acum, francezii fuseseră până mai ieri dragii noştri aliaţi, iar simpatia noastră faţă de nefericirea Franţei era sinceră. Pe de altă parte, se afla în cumpănă existenţa statului şi salvarea cauzei noastre. Era o tragedie greacă. Dar era necesar să acţionăm, pentru viaţa Britaniei şi pentru tot ce depindea de ea. M-am gândit la Danton, în 1793: „Coaliţia regilor ne ameninţă, iar noi le aruncăm la picioare, drept gaj de luptă, capul unui rege." Tot evenimentul se încadra în această ordine de idei.

Marina franceză era dispusă astfel: două vase de luptă, două crucişătoare uşoare (sau *contretorpilleurs*), câteva submarine, incluzând unul foarte mare, *Surcoue*, opt distrugătoare şi circa două sute de vase mai mici dar valoroase, pentru dragarea minelor şi antisubmarin, se aflau în mare parte la Portsmoth şi Plymouth. Acestea erau în puterea noastră. La Alexandria, era un vas de război francez, patru crucişătoare, trei dintre ele moderne, cu tunuri de 24 centimetri, şi un număr de vase mici. Acestea erau acoperite de o puternică escadră britanică de război. La Oran, în capătul celălalt al Mediteranei, şi în portul militar adiacent de la Mers-el-Kebir, se aflau două dintre cele mai bun vase ale flotei franceze, *Dunkerque* şi *Strasbourg*, crucişătoare moderne de război superioare lui *Scarnhost* şi *Gneisenau*, construite special pentru a fi superioare acestora. Aceste vase, dacă ar fi ajuns în mâinile germanilor, ar fi fost foarte neplăcute pe rutele noastre comerciale. Cu ele, se mai aflau două vase

de război franceze, câteva crucişătoare uşoare şi un număr de distrugătoare, submarine şi alte vase. La Alger, erau şapte crucişătoare, dintre care patru erau înarmate cu tunuri de 24 centimetri, iar la Martinica, un portavion şi două crucişătoare uşoare. La Casablanca era vasul *Jean Bart*, nou sosit de la St. Nazaire, dar fără tunuri. Acesta era unul dintre vasele cheie în calculele forţei navale mondiale. Era neterminat şi nu putea fi terminat la Casablanca. Nu trebuia să plece în altă parte. Vasul *Richelieu*, care era mult mai aproape de a fi terminat, ajunsese la Dakar. Acesta putea naviga cu putere proprie şi avea tunuri. Mai erau multe alte vase de mai mică importanţă, în diverse porturi. În sfârşit, la Toulon, un număr de vase de război erau de neatins. Operaţiunea „Catapult" prevedea confiscarea, controlul, deteriorarea sau distrugerea efectivă şi simultană a tuturor vaselor accesibile din flota franceză.

Dimineaţa devreme, în ziua de 3 iulie, toate vasele franceze aflate la Portsmouth şi Plymouth au fost luate sub control britanic. Acţiunea a fost bruscă şi, în mod necesar, a constituit o surpriză. A fost folosită o forţă copleşitoare şi întreaga acţiune a arătat cât de uşor ar fi putut pune mâna germanii pe orice vas de război francez aflat în porturile controlate de ei. În Britania, transferul, în afară de cazul vasului *Surcouf*, a fost amical iar echipajele au coborât de bunăvoie pe mal. Pe *Surcouf* au fost ucişi doi viteji ofiţeri britanici şi un marinar*, iar un alt marinar a fost rănit. Un marinar francez a fost de asemeni rănit, dar multe sute s-au oferit voluntar să ni se alăture. Vasul *Surcouf*, după ce a făcut distinse servicii, a pierit la 19 februarie 1942, cu tot viteazul lui echipaj francez.

Lovitura mortală s-a produs în vestul Mediteranei. Aici, la Gibraltar, viceamiralul Somerville cu „Forţa H", formată din crucişătorul de război *Hood*, vasele de război *Valiant* şi *Resolution*, portavionul *Ark Royal*, două crucişătoare şi unsprezece distrugătoare, au primit ordine trimise de la Amiralitate la 2.24 a.m. pe 1 iulie:

> Fiţi pregătiţi pentru „Catapult" la 3 iulie.

Printre ofiţerii lui Somerville, era căpitanul Holland, un distins şi viteaz ofiţer, care fusese în ultima vreme ataşat naval la Paris, avea simpatie pentru francezi şi avea influenţă. În după-amiaza zilei de 1 iulie, viceamiralul a telegrafiat:

> După discuţii cu Holland şi alţii, viceamiralul „Forţei H" este impresionat de punctul lor de vedere că folosirea forţei ar trebui evitată cu orice preţ. Holland consideră că o acţiune ofensivă din partea noastră i-ar îndepărta pe francezi, oriunde s-ar afla.
>
> La aceasta, Amiralitatea a răspuns la ora 6.20 p.m.
>
> „Intenţia fermă a guvernului Majestăţii Sale este că, dacă francezii nu vor accepta nici una dintre alternativele voastre, trebuie distruşi.

---

* Comandant D. U. Sprague, locotenent P. M. K. Ggriffith şi marinarul A. Webb, toţi din Marina Regală.

La scurt timp după miezul nopţii, (1.08 a.m. 2 iulie), amiralul Somerville i s–a trimis amiralului francez o comunicare concepută cu atenţie. Partea crucială era următoarea:

(a) Navigaţi cu noi şi continuaţi lupta pentru victorie împotriva germanilor şi italienilor.

(b) Navigaţi cu echipaje reduse, sub controlul nostru, spre un port britanic. Echipajele reduse vor fi repatriate cât mai curând posibil.

Dacă adoptaţi una dintre aceste soluţii, vom reda Franţei vasele ei la sfârşitul războiului, sau vom plăti compensaţii depline dacă acestea vor fi avariate între timp.

(c) În eventualitatea că vă simţiţi obligaţi să stipulaţi că vasele nu trebuie să fie folosite împotriva Germaniei sau Italiei decât în cazul când acestea încalcă armistiţiul, atunci navigaţi cu noi, cu echipaj redus, spre un port francez din Indiile de vest – Martinica, de exemplu – unde pot fi demilitarizate, spre satisfacţia noastră, sau pot fi încredinţate Statelor Unite, pentru a rămâne în siguranţă până la sfârşitul războiului; echipajele fiind repatriate.

Dacă refuzaţi aceste oferte, trebuie să vă cer, cu profund regret, să vă scufundaţi vasele în decurs de şase ore.

În sfârşit, dacă nu faceţi cele de mai sus, am ordinul guvernului Majestăţii Sale să folosesc orice forţă necesară ca să evit ca vasele voastre să intre în mâinile germanilor sau italienilor."

Amiralul a navigat la lumina zilei şi a ajuns lângă Oran pe la nouă treizeci. El i–a trimis pe căpitanul Holland personal, pe un distrugător, la amiralul francez Gensoul. După ce i s–a refuzat o întrevedere, Holland a trimis prin mesageri documentul mai sus menţionat. Amiralul Gensoul a răspuns în scris că, în nici un caz, un vas de război francez nu va fi lăsat să cadă intact în mâinile germanilor şi italienilor şi că la forţă se va răspunde cu forţa.

Toată ziua au continuat negocierile. La 4.15 p.m., căpitanului Holland i s–a permis, în cele din urmă, să vină la bordul vasului *Dunkerque*, dar întâlnirea ce a urmat cu amiralul a fost rece ca gheaţa. Între timp, amiralul Gensoul a trimis două mesaje la Amiralitatea franceză, iar la 3 p.m., Consiliul de Miniştri francez s–a întrunit ca să ia în considerare termenii britanici. Generalul Weygand era prezent la şedinţă, iar ce s–a întâmplat atunci a fost relatat de biograful lui. După acesta, se pare că a treia alternativă şi anume transferarea flotei franceze în Indiile de vest, nici nu a fost menţionată. Acesta scrie: „... Se pare că amiralul Darlan, deliberat sau nu, dându–şi seama sau nu, nu ştiu, *nu ne–a informat de fapt de toate amănuntele problemei, la timpul respectiv.* Acum se pare că termenii ultimatumului britanic erau mai puţin amari decât am fost lăsaţi să credem, sugerându–ni–se o a treia alternativă, mult mai acceptabilă, şi anume plecarea flotei în apele Indiilor de vest"* Nici o explicaţie a acestei omisiuni, dacă a fost vorba de o omisiune, nu a fost dată. [Scris în 1950].

* *The Battle of General Weygand* de Jacques Weygand (Bătălia generalului Weygand).

Nefericirea amiralului britanic şi a ofiţerilor lui era evidentă, după semnalele primite. Numai ordinele cele mai directe i-ar fi obligat să deschidă focul asupra celor care au fost camarazii lor. Şi la Amiralitate era o emoţie vizibilă. Dar hotărârea Cabinetului de Război n-a slăbit deloc. Eu am stat toată după-amiaza în camera Cabinetului, în contact frecvent cu principalii mei colegi şi cu Primul Lord al Mării. Un ultim semnal a fost trimis la ora 6.26 p.m.

> Vasele franceze trebuie să se supună termenilor noştri, sau să se scufunde sau să fie scufundate înainte de lăsarea întunericului.

Dar acţiunea începuse deja. La 5.54 p.m., amiralul Somerville a deschis focul asupra puternicei flote franceze care era protejată şi de bateriile de coastă. Bombardamentul a ţinut vreo zece minute. Vasul de război *Bretagne* a sărit în aer. *Dunkerque* s-a scufundat. Vasul de război *Provence* a eşuat. Vasul *Strasbourg* a scăpat şi, deşi atacat de pe *Ark Royal* de avioane, a ajuns la Toulon, ca şi crucişătoarele din Alger.

La Alexandria, după negocieri prelungite cu amiralul Cunningham, amiralul francez Godefroy a fost de acord să descarce combustibilul, să demonteze părţi importante din maşinăria tunurilor şi să repatrieze o parte din echipaje. La Dakar, la 8 iulie, portavionul *Hermes* a atacat vasul de război *Richelieu*. Vasul *Richelieu* a fost lovit de o torpilă aeriană şi serios avariat. Portavionul francez şi două crucişătoare uşoare din Indiile de vest franceze au fost imobilizate, după multe discuţii, în cadrul unei înţelegeri cu Statele Unite.

* * *

La 4 iulie, eu am raportat pe larg Camerei Comunelor ce am făcut. Deşi crucişătorul de război *Strasbourg* scăpase de la Oran iar avarierea vasului *Richelieu* nu fusese atunci raportată, măsurile pe care le-am luat au scos flota franceză din calcule germane majore. Am vorbit în după-amiaza aceea o oră sau chiar mai mult şi am făcut o relatare amănunţită a acestor evenimente sumbre, aşa cum le cunoşteam. Nu am nimic de adăugat faţă de raportul pe care l-am dat atunci Parlamentului şi lumii. Am considerat că e mai bine, de dragul proporţiilor, să închei cu o notă care să plasèze acest trist episod în raport cu situaţia grea în care ne aflam. De aceea, am citit în faţa Camerei punerea în gardă pe care, cu aprobarea Cabinetului, am făcut-o să circule în cercul interior al maşinăriei de guvernare cu o zi mai înainte:

> În ajunul posibil al unei încercări de invazie sau al bătăliei pentru ţara noastră, primul-ministru doreşte să sublinieze pentru toate persoanele care au poziţii de răspundere în guvern, în serviciile militare sau în departamentele civile, datoria lor de a-şi păstra un spirit alert şi o energie încrezătoare. În timp ce trebuie să se ia toate precauţiile pe care timpul şi mijloacele le permit, nu există motive să presupunem că germanii pot debarca, din aer sau de pe mare, mai multe trupe decât pot fi distruse sau capturate de forţele puternice aflate în prezent

sub arme. Forţa Aeriană Regală este în stare bună şi la cea mai mare putere atinsă până acum. Flota germană nu a fost niciodată atât de slabă şi nici Armata britanică internă atât de puternică cum este acum. Primul-ministru se aşteaptă ca toţi supuşii Majestăţii Sale aflaţi în funcţii înalte să dea un exemplu de pregătire şi hotărâre. Ei trebuie să controleze şi să respingă exprimarea de idei uşuratice şi prost digerate în cercul lor sau printre subordonaţi. Nu trebuie să ezite să raporteze sau, dacă este necesar, să înlăture orice persoane, ofiţeri sau oficialităţi, care exercită în mod conştient o influenţă tulburătoare sau deprimantă şi ale căror discuţii au drept scop să răspândească panica şi disperarea. Doar aşa vor fi demni de luptătorii care, în aer, pe mare şi pe uscat, s-au întâlnit deja cu duşmanul, fără a avea sentimentul că au fost depăşiţi în calităţi războinice.

Camera a rămas foarte tăcută în cursul citirii dar, la sfârşit, a avut loc o scenă unică în experienţa mea. Toată lumea părea că s-a ridicat odată, ovaţionând un timp ce mi s-a părut îndelungat. Până în acel moment, Partidul mă tratase cu oarecare rezervă, în timp ce tocmai de la Partidul Laburist primeam cele mai călduroase saluturi când intram în Cameră sau luam cuvântul la ocazii serioase. Dar acum s-au ridicat toţi într-un acord solemn, răsunător.

Eliminarea flotei franceze, ca factor important, aproape dintr-o singură lovitură de acţiune de forţă, a produs o profundă impresie în fiecare ţară. Iată, Britania, pe care mulţi o socotisră doborâtă şi ieşită din luptă, pe care străinii au presupus-o că tremură, gata să se predea forţei puternice ridicate împotriva ei, loveşte fără milă în prietena ei cea mai dragă de până ieri, asigurându-şi un timp supremaţia nedisputată pe mare. Devenise clar că acum Cabinetul de Război britanic nu se temea de nimic şi nu ar da înapoi de la nimic. Acest lucru era adevărat.

Geniul Franţei a permis poporului ei să înţeleagă întreaga semnificaţie a Oranului şi, în agonia ei, să capete noi speranţe şi forţă din această nouă durere amară. Generalul de Gaulle, pe care nu l-am consultat în prealabil, a fost magnific în comportarea lui, iar Franţa, eliberată şi restaurată, i-a ratificat comportarea. Îi sunt îndatorat domnului Teitgen, un membru marcant al mişcării de rezistenţă iar mai târziu ministru francez al Apărării, pentru o poveste care ar trebui spusă. Într-un sat de lângă Toulon locuiau două familii de ţărani care îşi pierduseră fiecare fiul care fusese marinar în timpul bombardamantului britanic de la Oran. S-a organizat o înmormântare, la care aveau de gând să participe toţi vecinii. Ambele familii au cerut ca pe coşciuge, alături de tricolor, să fie aşezat steagul englez, iar dorinţele lor au fost acceptate cu respect. În aceasta se poate vedea cum spiritul înţelegător al oamenilor simpli atinge uneori sublimul.

Capitolul X
LA ANANGHIE

În zilele de vară ale anului 1940, după căderea Franţei, eram absolut singuri. Nici unul dintre dominioanele britanice, nici India sau coloniile, nu puteau trimite un ajutor decisiv, sau trimiseseră între timp ce aveau. Uriaşele armate germane victorioase, puternic echipate şi cu ample rezerve de arme capturate şi cu arsenale în spatele lor, se adunau pentru lovitura finală. Italia, cu forţe numeroase şi impunătoare, ne declarase război şi dorea distrugerea noastră în Mediterana şi în Egipt. În Orientul Îndepărtat, Japonia pândea impenetrabilă şi a cerut închiderea drumului Birmaniei împotriva aprovizionării Chinei. Rusia sovietică era legată de Germania prin Pactul ei şi dădea un ajutor important lui Hitler în materii prime. Spania, care ocupase deja zona internaţională Tanger, se putea întoarce în orice moment împotriva noastră şi să ceară Gibraltarul, sau să invite Germania să o ajute să-l atace, sau să instaleze baterii ca să împiedice trecerea prin Strâmtoare. Franţa lui Pétain, mutată curând de la Bordeaux la Vichy, putea fi forţată oricând să ne declare război. Ceea ce rămăsese la Toulon din flota franceză părea să fie în mâinile germanilor. Cu siguranţă că nu eram lipsiţi de duşmani.

După Oran, a devenit clar pentru toate ţările că guvernul şi naţiunea britanică sunt hotărâte să lupte până la capăt. Dar chiar dacă în Britania nu exista o slăbiciune morală, cum puteau fi depăşite realităţile fizice? Se ştia că armatele noastre din interior erau aproape neînarmate, având doar puşti. Trebuia să treacă mai multe luni până când întreprinderile noastre să poată să refacă muniţiile pierdute la Dunkerque. Oare puteai să te miri că toată lumea era convinsă că ne sunase ceasul pieirii?

O alarmă profundă s-a răspândit în Statele Unite şi în toate ţările libere supravieţuitoare. Americanii se întrebau cu gravitate dacă era drept să arunce din propriile lor resurse limitate ca să facă pe plac unui sentiment generos dar fără speranţă. Nu ar fi oare de datoria lor să încordeze fiecare nerv şi să strângă la piept fiecare armă ca să repare propria lor lipsă de pregătire? Era nevoie de o judecată foarte sigură ca să te ridici deasupra acestor argumente concludente, reale. Recunoştinţa naţiunii britanice se va îndrepta totdeauna spre nobilul preşedinte, spre ofiţerii şi înalţii săi consilieri, pentru că nu şi-au pierdut încrederea în şansa noastră şi în

voința noastră, chiar și în apropiera alegerilor pentru cea de a treia legislatură.

Temperamentul viu și imperturbabil al britanicilor, pe care aveam onoarea să îl exprim, putea foarte bine să schimbe balanța. Iată, acest popor, care în anii dinainte de război a mers până la limitele extreme ale pacifismului și nepregătirii, și care s-a lăsat în voia politicii de partid, dar care, deși atât de slab înarmat, s-a situat în centrul problemelor europene, trebuind acum să dea socoteală atât pentru pornirile sale pline de virtuți cât și pentru neglijarea pregătirii sale. Și nu era nici măcar înspăimântat. Îi sfida pe cuceritorii Europei. Se pare că preferă ca insula să i se transforme într-o ruină, decât să cedeze. Aceasta va reprezenta o frumoasă pagină de istorie. Dar mai erau și alte povești de acest fel. Atena fusese cucerită de Sparta. Cartaginezii s-au opus în zadar Romei. Nu rareori, în analele trecutului, și cu atât mai mult în tragedii neînregistrate sau de mult uitate, state curajoase, mândre, și chiar rase întregi, au fost distruse. Și nu le-a rămas decât numele sau nici măcar atât.

Puțini britanici și foarte puțini străini înțelegeau avantajul tehnic deosebit al poziției noastre insulare; nici nu se știa, în general, cum, chiar în anii de nehotărâre dinainte de război, fusese menținută esența apărării pe mare și, mai târziu, a celei aeriene. Trecuseră aproape o mie de ani de când Britania nu mai văzuse pe teritoriul ei focul unei tabere străine. La întâlnirea la nivel înalt a rezistenței britanice, toată lumea a rămas calmă, mulțumită să-și pună viața la bătaie. Că aceasta era starea noastră de spirit au recunoscut-o prietenii și dușmanii din lumea întreagă. Ce era în spatele acestei stări de spirit? Acest lucru putea fi dovedit doar prin forță brutală.

Mai era și un alt aspect. Unul dintre cele mai mari pericole ale noastre în luna iunie era faptul că ne-am cheltuit toate rezervele într-o rezistență franceză păgubitoare și inutilă, iar forța noastră aeriană a fost treptat subminată de zborurile pe continent. Dacă Hitler ar fi fost înzestrat cu o înțelepciune supranaturală, ar fi încetinit atacul pe frontul francez, făcând poate o pauză de trei sau patru săptămâni după Dunkerque, pe linia Senei, iar între timp s-ar fi pregătit pentru invadarea Angliei. Astfel, ar fi avut o opțiune mortală și ar fi putut să ne tortureze cu dilema fie de a abandona Franța în agonia ei, fie de a ne risipi ultimele resurse destinate existenței noastre viitoare. Cu cât îi îndemnam mai mult pe francezi să lupte, cu atât mai mult trebuia să-i ajutăm și cu atât mai greu ar fi fost pentru noi să facem pregătiri de apărare în Anglia și, mai presus de toate, de a păstra în rezervă cele douăzeci și cinci de escadrile de avioane de luptă, de care depindea totul. În această privință, nu trebuia să cedăm niciodată, dar refuzul ar fi fost amarnic primit de Aliatul nostru aflat în luptă și ar fi otrăvit toate relațiile noastre. Unii dintre înalții comandanți au privit cu un sentiment real de ușurare problema noastră nouă, trist simplificată. După cum spunea portarul unui club al armatei din Londra unui membru necăjit: „Oricum, domnule, suntem în finală și aceasta o jucăm pe teren propriu".

* * *

Nici de data asta, forţa poziţiei noastre nu a fost subestimată de Înaltul comandament german. Ciano povesteşte că, atunci când l-a vizitat pe Hitler la 7 iulie 1940 la Berlin, a avut o lungă convorbire cu generalul von Keitel. Keitel, ca şi Hitler, i-a vorbit despre atacul asupra Angliei. El privea debarcarea ca posibilă, dar o considera „o operaţiune extrem de dificilă, care trebuie tratată cu cea mai mare precauţie, având în vedere că informaţiile existente în legătură cu pregătirea militară a insulei şi în privinţa fortificaţiilor de coastă sunt slabe şi nu prea «demne de încredere»".* Ce părea a fi uşor şi de asemeni esenţial era un atac aerian asupra aerodromurilor, fabricilor şi principalelor centre de comunicaţii din Marea Britanie. Era necesar totuşi să se reţină că Forţele Aeriene britanice erau extrem de eficiente. Keitel calcula că britanicii aveau circa o mie cinci sute de aparate gata de apărare şi contraatac. El recunoştea că, recent, acţiunea ofensivă a Forţelor Aeriene britanice a fost mult intensificată. Acţiuni de bombardament erau efectuate cu precizie notabilă, iar grupările de avioane care apăreau, numărau până la optzeci de aparate deodată. Totuşi, în Anglia era o mare lipsă de piloţi, iar cei care atacau acum oraşele germane nu puteau fi înlocuiţi de noii piloţi care erau complet neinstruiţi. Keitel a insistat de asemeni asupra necesităţii de a ataca la Gibraltar, pentru a rupe sistemul imperial britanic. Nici Keitel şi nici Hitler nu au făcut referiri la durata războiului. Doar Himmler a spus incidental că războiul ar trebui să se termine pe la începutul lui octombrie.

Acesta era raportul lui Ciano. El i-a oferit de asemeni lui Hitler, „la dorinţa sinceră a Ducelui", o armată din zece divizii şi o componentă aeriană din treizeci de escadrile, care să participe la invazie. Armata a fost refuzată politicos. Unele escadrile aeriene au venit, dar după cum vom relata imediat, au avut o soartă tristă.

* * *

La 19 iulie, Hitler a ţinut un discurs triumfător în Reichstag, în care, după ce a prezis că în curând mă voi refugia în Canada, a făcut ceea ce s-a numit o Ofertă de Pace. Acest gest a fost urmat în zilele următoare de întâlniri diplomatice prin intermediul Suediei, Statelor Unite şi al Vaticanului. Natural că Hitler ar fi fost foarte bucuros ca, după ce subjugase Europa, să termine războiul obţinând acceptarea Britaniei pentru tot ce făcuse. Nu era de fapt o ofertă de pace, ci era vorba de acceptarea de către Britania de a ceda tot ceea ce dorise să menţină prin intrarea în război.

Primul meu gând a fost să organizăm o dezbatere oficială, solemnă, în ambele camere ale Parlamentului, dar colegii mei au considerat că am da prea mare atenţie chestiunii, faţă de care aveam toţi aceeaşi părere. S-a decis deci ca ministrul de Externe să respingă gestul lui Hitler într-o

* *Ciano, Diplomatic Papers* (Documente diplomatice), pag. 378.

emisiune radiofonică. În noaptea de 22, el a „spulberat" apelul lui Hitler la „capitulare în faţa voinţei lui". El a pus în contact Europa lui Hitler cu tabloul Europei pentru care luptam noi şi a declarat că „nu ne vom opri din luptă până nu va fi asigurată libertatea". De fapt, respingerea oricărei idei de discuţii fusese făcută deja în presa britanică şi la B. B. C., fără nici un îndemn din partea guvernului Majestăţii Sale, imediat ce discursul lui Hitler a fost auzit la radio.

Ciano scrie în jurnalul său că „seara târziu, în 19, când a sosit prima reacţie rece britanică la discurs, s-a răspândit printre germani o dezamăgire prost ascunsă." Hitler „ar dori o înţelegere cu Marea Britanie. El ştie că un război cu britanicii va fi dur şi sângeros şi ştie că oamenii de pretutindeni sunt împotriva vărsărilor de sânge". Mussolini, pe de altă parte, „se teme că englezii ar putea găsi în discursul mult prea viclean un pretext pentru a începe negocieri". „Acest lucru, remarcă Ciano, ar fi prea trist pentru Mussolini, pentru că acum, mai mult ca oricând, el vrea război." N-ar fi trebuit să se frământe. Avea să aibă tot războiul pe care şi-l dorea.

* * *

La sfârşitul lui iunie, şefii de Stat Major, prin intermediul lui Ismay, mi-au sugerat la Cabinet că ar trebui să vizitez sectoarele ameninţate de pe coasta de est şi de sud. În consecinţă, mi-am dedicat o zi sau două în fiecare săptămână această sarcină plăcută, dormind, când era nevoie, în trenul meu, unde aveam toate cele necesare pentru continuarea muncii mele obişnuite şi eram în continuă legătură cu guvernul. Am inspectat Tyne şi Humber şi multe alte locuri posibile de debarcare. Divizia canadiană a făcut pentru mine un exerciţiu militar în Kent. Am examinat fortificaţiile de la Harwich şi Dover. Una dintre primele mele vizite fusese la Divizia 3-a, comandată de generalul Montgomery, un ofiţer pe care nu-l cunoscusem înainte. Soţia mea a venit cu mine. Divizia 3-a era staţionată lângă Brighton. Îi fusese acordată prioritatea în reechipare şi fusese gata să plece în Franţa, dar între timp rezistenţa franceză se terminase. Cartierul general al generalului Montgomery era lângă Steyning şi mi-a arătat un mic exerciţiu a cărui principală acţiune era o mişcare de flancare a purtătorilor de arme Bren, din care avea doar şapte sau opt în acel moment. După aceea, am mers împreună cu maşina pe coastă, prin Shoreham şi Hove, până am ajuns la coasta familiară de la Brighton, despre care aveam atâtea amintiri din vremea când eram elev. Am luat cina la hotelul Royal Albion, care este aşezat la capătul cheiului. Hotelul era complet gol, datorită numeroaselor evacuări; totuşi, mai erau câţiva oameni care se aeriseau pe plajă sau pe promenadă. M-a amuzat văzând un pluton de gărzi de grenadieri care construia un post de mitralieră, cu saci de nisip, într-un chioşc de pe chei, de felul acelora în care, în copilărie, admirasem adesea spectacolele cu pureci săritori. Era o vreme plăcută, aveam o conversaţie plăcută cu generalul şi mă bucuram deplin de ieşirea mea în aer liber.

La mijlocul lui iulie, secretarul de stat pentru Război a recomandat

ca generalul Brooke să-l înlocuiască pe generalul Ironside la comanda Forțelor interne. La 19 iulie, în cursul inspecțiilor mele continue în sectoarele unei posibile invazii, am vizitat Comandamentul de sud. Mi s-a prezentat un fel de exercițiu tactic la care au putut să participe nu mai puțin de douăsprezece tancuri. Toată după-amiaza am circulat cu mașina cu generalul Brooke care comanda frontul. Avea un dosar foarte bun. Nu doar că luptase în bătălia decisivă de flanc de lângă Ypres, în timpul retragerii de la Dunkerque, ci se achitase cu deosebită fermitate și dexteritate, în condiții de inimaginabilă dificultate și confuzie, în calitate de comandant al noilor forțe pe care le trimisesem în Franța în primele trei săptămâni ale lui iunie. Aveam și o legătură personală cu Alan Brooke prin cei doi frați viteji ai lui – prietenii din tinerețe din viața mea militară.

Aceste legături și amintiri nu au influențat părerea mea în problemele grele ale alegerii; dar au reprezentat o bază personală pe care s-a menținut și s-a fructificat asocierea mea din timpul războiului cu Alan Brooke. Eram împreună de patru ore, în mașină, în acea după-amiază de iulie din 1940, și păream a fi de acord în metodele de apărare internă. După consultările necesare cu alții, am aprobat propunerea secretarului de stat pentru Război de a-l pune pe Brooke comandant al Forțelor interne, ca succesor al generalului Ironside. Ironside a acceptat retragerea cu demnitate de soldat, caracteristică acțiunilor sale în toate ocaziile.

Timp de un an și jumătate cât a durat amenințarea cu invazia, Brooke a organizat și comandat Forțele interne și de aceea, când a devenit șef al Statului Major Imperial, am continuat să lucrăm împreună trei ani și jumătate, până la cucerirea victoriei. Voi relata imediat beneficiile pe care le-am avut de pe urma sfaturilor lui în schimbările decisive ale comandei în Egipt și în Orientul Mijlociu, în august 1942, și marea dezamăgire pe care a trebuit să i-o provoc în legătură cu comanda invaziei peste Canal, operațiunea „Overlord" în 1944. Faptul că îndeplinise timp îndelungat funcția de președinte al Comitetului șefilor de Stat Major în cea mai mare parte a războiului și că lucrase în Statul Major Imperial, îl făcea capabil să aducă cele mai înalte servicii nu doar imperiului britanic ci și cauzei Aliaților. Această poveste avea să înregistreze unele divergențe între noi, dar și o înțelegere copleșitoare și avea să fie martora unei prietenii la care țin.

* * *

În aceeași lună iulie, mari cantități de arme americane au fost aduse peste Atlantic. Când vasele s-au apropiat de malurile noastre cu armele lor neprețuite, trenuri speciale erau în așteptare în toate porturile ca să le primească încărcătura. Gărzile interne din fiecare comitat, din fiecare oraș, din fiecare sat, au stat toată noaptea ca să le primească. Bărbați și femei au lucrat zi și noapte ca să le facă bune de folosit. La sfârșitul lui iulie, eram o națiune înarmată în cazul unei debarcări parașutate sau aeropurtate. Devenisem un „cuib de viespi". Oricum, în cazul că ar fi trebuit să ducem o luptă de hărțuire (ceea ce nu anticipam), mulți bărbați

şi multe femei aveau arme în mâinile lor. Sosirea primului lot de jumătate de milion de puşti tip 300 pentru Gărzile interne (deşi cu doar câte cincizeci de cartuşe pntru fiecare, din care am îndrăznit să dăm doar zece cartuşe, neavând încă fabrici care să le producă) ne-a permis să transferăm trei sute de mii de puşti tip 303 britanice formaţiunilor Armatei regulate, care se extindeau rapid.

La tunurile „de şaptezeci şi cinci", cu câte o mie de salve de fiecare, unii experţi pretenţioşi au strâmbat din nas. Nu aveam antetren şi nici mijloace imediate de a procura muniţii. Calibrele amestecate complicau operaţiunea. Dar eu nu acceptam toate astea şi, în 1940 şi 1941, aceste nouă sute de „şaptezeci şi cinci" au reprezentat un însemnat adaos la forţa militară a apărării noastre interne. S-au imaginat diverse soluţii şi oamenii au fost instruiţi să le urce pe scânduri şi în camioane, pentru a fi mişcate. Când te lupţi pentru existenţă, orice fel de tun e mai bun decât nimic, iar acel „şaptezeci şi cinci" francez, depăşit de britanicul 25 şi de obuzierul de câmp german, era totuşi o armă splendidă.

Cum iulie şi august au trecut fără nici un dezastru, am căpătat o mai mare siguranţă că putem duce o luptă îndelungată şi dură. Creşteam în forţă de la o zi la alta. Întreaga populaţie lucra până la ultima limită a puterilor, iar când adormeau se simţeau răsplătiţi, după munca sau paza lor, de un sentiment crescând că vom avea timp şi vom câştiga. Toate plajele erau brăzdate cu tot felul de fortificaţii, toată ţara era organizată în localităţi defensive. Din fabrici se revărsau arme. La sfârşitul lui august, aveam peste două sute cincizeci de tancuri noi! Fructele „Actului de credinţă" american fuseseră culese. Întreaga armată profesionistă britanică şi camarazii lor teritoriali făceau, de dimineaţă până seara, instrucţie şi exerciţii şi doreau să-l întâlnească pe duşman. Gărzile interne au depăşit cifra de un milion, iar când lipseau puştile, luau revolverul sau arma de vânătoare sau pistolul personal; când nu existau arme de foc, luau lancea şi bâta. În Anglia, nu a existat o Coloană a cincea, deşi câţiva spioni au fost prinşi şi anchetaţi. Puţinii comunişti care existau se dăduseră la fund. Toţi ceilalţi dădeau tot ce aveau de dat.

Când Ribbentrop a vizitat Roma, în septembrie, i-a spus lui Ciano: „Apărarea teritorială engleză e inexistentă. O singură divizie germană ar fi de-ajuns să provoace o prăbuşire completă". Acest lucru arată doar ignoranţa lui. M-am întrebat totuşi adesea ce s-ar fi întâmplat dacă două sute de mii de soldaţi germani din trupele de şoc ar fi debarcat totuşi la mal. Masacrul ar fi fost de ambele părţi, trist şi masiv. N-ar fi existat nici milă, nici cruţare. Ei ar fi folosit teroarea iar noi am fi mers până la capăt. Intenţionam să folosesc lozinca: „Dacă mori, ia întotdeauna unul cu tine". Am calculat chiar că oroarea unei asemenea scene ar schimba balanţa în Statele Unite. Dar nici una dintre aceste emoţii nu a fost pusă la încercare. Departe, în apele cenuşii ale Mării Nordului şi în Canal, circulau şi patrulau credincioase flotile atente, scrutând întunericul. Piloţii avioanelor de luptă zburau sus în văzduh sau aşteptau senini, în jurul aparatelor lor excelente, un semn. Acesta era un timp când era la fel de bine dacă trăiai sau dacă mureai.

* * *

Puterea pe mare, când e bine înțeleasă, e un lucru minunat. Trecerea unei armate pe apă sărată prin fața unor flote și flotile superioare este o treabă aproape imposibilă. Forța aburilor a adăugat enorm de mare putere Marinei în apărarea Marii Britanii. În vremea lui Napoleon, același vânt care aducea vasele lui cu fundul plat prin Canal, de la Boulogne, îndepărta escadrele noastre care îl blocau. Dar tot ce se întâmplase de-atunci mărise puterea marinei, capabilă azi să distrugă invadatorul pe parcursul trecerii. Fiecare complicație pe care aparatura modernă a adăugat-o armatelor, a îngreunat călătoria acestora și a făcut-o mai periculoasă, iar dificultățile de debarcare au devenit probabil de neînvins. La criza anterioară, spre norocul Insulei noastre, noi posedam o forță pe mare superioară și amplă, după cum s-a dovedit. Dușmanul nu a putut câștiga nici o luptă importantă pe mare împotriva noastră. N-a putut face față forței crucișătoarelor noastre. În flotile și în vase ușoare, îl depășeam de zece ori. În afară de aceasta, trebuie ținut seama de șansele incalculabile pe care le oferă vremea, în special ceața. Dar, chiar dacă aceste elemente ar fi fost adverse și dacă s-ar fi făcut o debarcare într-un punct sau în mai multe, problema de a menține o linie de comunicație și de a primi întăriturii rămânea nerezolvată. Aceasta era situația în primul mare război.

Dar acum apăruse un element nou, atacul din aer. Ce efect avea asupra problemei invaziei această dezvoltare suverană? Evident, dacă dușmanul poate domina mările înguste, de ambele părți ale strâmtorii Dover, printr-o forță aeriană superioară, pierderile flotilei noastre ar fi foarte grele și ar putea fi, în cele din urmă, fatale. Nimeni nu ar dori, decât în cazuri supreme, să aducă vase de război grele sau crucișătoare mari în apele aflate sub focul bombardierelor germane. De fapt, nu am staționat nici un vas capital la sud de Forth sau la est de Plymouth. Dar, de la Harwich la Nore, Dover, Portsmouth și Portland, am menținut o patrulă neobosită, vigilentă, de vase de luptă ușoare, al căror număr creșteau mereu. În septembrie, acestea depășeau opt sute de vase, pe care doar o forță aeriană ostilă le putea distruge și asta doar treptat.

Dar cine avea puterea în aer? În bătălia Franței, am luptat contra germanilor în raport de doi sau trei la unu și am produs daune în aceeași proporție. La Dunkerque, unde a trebuit să menținem o patrulare continuă pentru a acoperi evacuarea armatei, am luptat cu patru sau cinci la unu, cu succes și profit. Deasupra apelor noastre proprii și a coastelor expuse, mareșalul aerului Dowding vedea o luptă profitabilă cu șapte sau opt la unu. Puterea Forței aeriene germane, la vremea aceea, luată ca un tot, atât cât știam – și eram bine informați – în afara unor concentrări speciale, era de circa trei la unu. Deși erau dificultăți mari în lupta cu bravul și eficientul inamic german, eu mă bazam pe concluzia că, în spațiul nostru aerian deasupra țării noastre și în apele ei, puteam învinge Forța aeriană germană. Iar dacă acest lucru era adevărat, forța noastră navală va continua

să domine pe mări şi oceane şi ar distruge orice duşman care s–ar îndrepta spre noi.

Mai era desigur un al treilea factor potenţial. Nu cumva germanii, cu renumita lor exactitate şi prevedere, au pregătit în secret o vastă armată de vase speciale de debarcare care nu aveau nevoie de porturi sau cheiuri şi puteau debarca tancuri, tunuri şi vehicole pe plajă şi care, după aceea, puteau aproviziona trupele debarcate? După cum s–a văzut, asemenea idei îmi trecuseră prin minte încă din 1917 şi acum se realizau de fapt ca rezultat al îndrumărilor mele. Totuşi, nu aveam motive să credem că exista aşa ceva în Germania, deşi atunci când calculezi riscurile nu trebuie să excluzi ce e mai rău. Ne–au trebuit patru ani de eforturi intense şi experimentări şi un imens ajutor material din Statele Unite ca să asigurăm un asemenea echipament pe scara debarcării în Normandia. Germanilor le–ar fi fost de ajuns mult mai puţine în acel moment. Dar nu aveau decât câteva feriboturi.

Deci, o invadare a Angliei în vara şi toamna anului 1940 ar fi cerut Germaniei o superioritate navală locală, o superioritate aeriană şi o imensă flotă specială şi vase de debarcare. Dar noi eram cei care aveam superioritate navală; noi eram cei care cuceriserăm supremaţia în aer; şi, în cele din urmă, credeam, după cum ştiu acum pe drept, că germanii nu construiseră şi nu concepuseră nici un vas special. Acestea erau fundamentele gândirii mele despre invazie în 1940. În luna iulie, au fost multe discuţii şi îngrijorare pe această temă, atât în interiorul guvernului cât şi în general. În ciuda tuturor recunoaşterilor şi a tuturor avantajelor fotografierii din aer, nu aveam nici o dovadă a unor largi adunări de mijloace de transport în Baltica sau în porturile Rinului sau ale râului Scheldt şi eram siguri că nu era nici o mişcare de vase sau barje cu motor propriu în Strâmtori sau în Canal. Totuşi, pregătirea pentru a rezista unei invazii era sarcina supremă în faţa noastră, a tuturor, iar în cercul nostru de război şi în Comandament intern se devota multă gândire acestei probleme.

După cum se va descrie imediat, planul german era de a invada peste Canal cu vase mijlocii (4000 la 5000 tone) şi cu vase mici, iar acum ştim că, de fapt, nu au avut nici o intenţie şi nici o speranţă să mişte o armată din porturile Balticii şi ale Mării Nordului în transporturi mari; cu atât mai puţin au făcut planuri de invazie din porturile Biscaia. Asta nu înseamnă că, prin alegera coastei de sud ca ţintă, ei gândeau bine şi noi gândeam prost. Invazia coastei de est ar fi fost mult mai formidabilă dacă duşmanul ar fi avut mijloacele să o încerce. Nu putea, bineînţeles, să se producă o invazie pe coasta de sud atâta timp cât vasele necesare nu treceau spre sud, prin strâmtoara de la Dover, ca să se adune în porturile Canalului Mânecii. În luna iulie nu a existat nici un semn de aşa ceva.

Noi trebuia totuşi să ne pregătim pentru toate variantele şi, în acelaşi timp, să evităm dispersarea forţelor noastre mobile şi să adunăm rezerve. Această problemă, plăcută dar grea, putea fi rezolvată doar în legătura cu ştirile şi evenimentele, de la o săptămână la alta. Coasta britanică, având numeroase golfuleţe, are o circumferinţă de peste trei mii de kilometri, fără să includem Irlanda. Singurul mod de a apăra un perimetru

atât de vast, în orice parte sau părți care ar putea fi atacate simultan sau succesiv, este prin linii de observare și rezistență în jurul coastelor sau frontierelor, cu scopul de a întârzia dușmanul și, între timp, a crea rezervele cele mai mari posibile de trupe foarte instruite și mobile, astfel dispuse încât să poată ajunge în orice punct asaltat și în cel mai scurt timp, pentru un contraatac puternic. În ultimele faze ale războiului, când Hitler s-a trezit încercuit și cu o problemă similară, el a făcut, după cum vom vedea, cea mai gravă greșeală posibilă în tratarea ei. El a creat o pânză de păianjen de comunicații, *dar a uitat păianjenul.* Având în minte exemplul nefericitei dispoziții franceze, pentru care aceștia primiseră o pedeapsă fatală, proaspăt întipărită în minte, noi nu am uitat de „masa de manevră"; iar eu am aplicat această politică în măsura în care resursele noastre crescânde o permiteau.

Părerile mele erau în general în armonie cu gândirea Amiralității, iar la 12 iulie, amiralul Pound mi-a trimis un document complet și atent, elaborat de el și de Statul Major al flotei, în aplicarea acestor idei. Bineînțeles, după cum se cuvine, pericolele pe care le aveam de întâmpinat erau afirmate cu forță. Dar, rezumând, amiralul Pound spunea: *„Pare probabil ca aproximativ o sută de mii de oameni să ajungă pe aceste maluri, fără să fie interceptați de forțele navale...* dar menținerea liniei lor de aprovizionare pare practic imposibilă, decât doar dacă Forța aeriană germană ar depăși atât forța noastră aeriană cât și marina... Dacă dușmanul ar întreprinde o asemenea acțiune, ar face-o cu speranța că poate ajunge repede la Londra, trăind pe seama resurselor țării noastre în timp ce înaintează și să forțeze guvernul să capituleze." Eu eram mulțumit de o asemenea estimare.

Apoi, în august, situația a început să se schimbe în mod hotărâtor. Excelentele noastre contrainformații au confirmat că operațiunea „Leul de mare" a fost ordonată definitiv de Hitler și era în pregătire activă. Părea sigur că omul va încerca. În plus, frontul ce urma să fie atacat era cu totul diferit sau *adițional* la coasta de est, pe care șefii de Stat Major, Amiralitatea și cu mine puneam în continuare principalul accent. Un mare număr de barje cu motor și ambarcațiuni cu motor au început să treacă noaptea prin strâmtoarea de la Dover, târându-se de-a lungul coastei franceze și adunându-se treptat în toate porturile franceze ale Canalului, de la Calais la Brest. Fotografiile noastre zilnice arătau cu precizie această mișcare. Nu fusese posibil să ne reașezăm câmpurile de mine în apropierea malului francez. Am început imediat să atacăm vasele în tranzit cu ambarcațiunile noastre mici, iar Comandamentul bombardierelor și-a îndreptat atenția asupra noului set de porturi de invazie care se deschidea acum spre noi. În același timp, soseau multe informații în legătură cu adunarea unei armate sau a unor armate germane de invazie de-a lungul acestei porțiuni de coastă ostilă, de mișcări pe căile ferate și de mari concentrări la Pas de Calais și în Normandia. Un mare număr de baterii cu tragere lungă au apărut de-a lungul coastei franceze a Canalului.

Ca răspuns la noua amenințare, am început să ne mișcăm greutatea de pe un picior pe altul și să ne îmbunătățim toate mijloacele de a ne

mişca rezervele mobile tot mai mari, spre frontul de sud. Tot timpul, forţele noastre creşteau în număr, eficienţă, mobilitate şi echipament, iar în ultima jumătate a lunii septembrie puteam aduce în acţiune pe coasta de sud a frontului, şaisprezece divizii de înaltă calitate, dintre care trei erau divizii de blindate sau echivalentul lor în brigăzi, toate adăugându-se apărării locale a coastei, şi puteau intra în acţiune cu mare viteză împotriva oricărei debarcări de invazie. Acest lucru ne asigura o lovitură sau mai multe lovituri pe care generalul Brooke era pregătit să le dea după nevoie; şi nimeni nu era mai capabil s-o facă.

* * *

Toate acestea se petreceau în timp ce nu puteam fi siguri că golfuleţele şi gurile râurilor, de la Calais la Terschelling şi Helgoland, cu toată îngrămădeala de insuliţe de dincolo de coasta olandeză şi germană (acea „enigmă a nisipurilor" din războiul trecut), nu ascundeau alte mari forţe ostile, cu vapoare mici sau de mărime moderată. Părea să urmeze un atac din Harwich şi în jur de Portsmouth, Portland şi chiar Plymouth, concentrându-se asupra promontoriului Kent. Nu aveam nici o dovadă care să nege că un al treilea val de invazie, armonizat cu celelalte, nu putea fi lansat din Marea Baltică prin Skagerrak, în vase mari. Aceasta era într-adevăr o chestiune esenţială pentru un succes german, pentru că în nici un alt fel armele grele nu puteau ajunge la trupele debarcate, şi nu puteau fi stabilite mari depozite de aprovizionare.

Intram acum într-o perioadă de tensiune extremă şi vigilenţă. Am avut desigur grija ca, în tot acest timp, să menţinem forţe grele la nord de Wash, până la Cromarty; şi s-au perfecţionat aranjamentele de a scoate din acestea, dacă asaltul se va declara decisiv în sud. Bogatul şi complicatul sistem de căi ferate de pe insulă şi continua stăpânire a văzduhului intern ne-ar fi permis să mişcăm cu siguranţă încă patru-cinci divizii, ca să întărim apărarea în sud, dacă ar fi fost necesar în a patra, a cincea şi a şasea zi, după ce efortul deplin al duşmanului ar fi fost epuizat.

S-a făcut un studiu atent asupra lunii şi fluxului. Ne-am gândit că duşmanul va dori să traverseze noaptea şi să debarce în zori; iar acum ştim că şi Comandamentul armatei germane a gândit la fel. Ar fi fost de asemeni bucuroşi de o semilună la traversare, ca să ţină ordinea şi să facă debarcarea unde trebuie. Măsurând totul cu precizie, Amiralitatea a stabilit că cele mai favorabile condiţii pentru inamic vor fi între 15 şi 19 septembrie. Şi aici constatăm că eram în concordanţă cu duşmanul nostru. Nu aveam îndoieli că nu puteam distruge tot ce venea pe mal, pe promontoriul de la Dover sau pe sectorul de coastă de la Dover la Portsmouth sau chiar Portland. Cum toate gândurile noastre la vârf se mişcau în înţelegere armonioasă şi amănunţită, nu se putea să nu ne placă tabloul care se prezenta din ce în ce mai definit. Iată, poate că aceasta era şansa de a da puternicului duşman o lovitură care să răsune în lumea întreagă. Nu ne puteam abţine să nu fim emoţionaţi în sinea noastră, de atmosfera şi dovada intenţiei lui Hitler de a se năpusti asupra

noastră. Erau într-adevăr unii care, din motive pur tehnice şi de dragul efectului înfrângerii totale şi al distrugerii expediţiei lui războnice în general, ar fi fost destul de mulţumiţi ca el să încerce.

În iulie şi august, ne-am asigurat stăpânirea aerului asupra Marii Britanii şi eram puternici, în special asupra sud-estului ţării. Vaste şi complicate sisteme de fortificaţii, localităţi apărate, obstacole antitanc, cazemate şi altele la fel brăzdau toată regiunea. Linia de coastă era plină de fortificaţii şi baterii şi, în ciuda unor pierderi mai mari datorate unor escorte mai reduse în Atlantic şi unor noi construcţii pe cale de a fi terminate, flotilele au crescut în număr şi calitate. Aduseserăm la Plymouth vasul de război *Revenge*, vechiul vas ţintă şi fals vas de război *Centurion* şi un crucişător. Flota internă se afla la forţa maximă şi putea opera fără mari riscuri până la Humber şi chiar până la Wash. Deci, eram pe deplin pregătiţi în toate privinţele.

În sfârşit, eram deja nu prea departe de obişnuitele vânturi de echinocţiu din octombrie. Era evident că septembrie era luna în care Hitler avea de gând să lovească, dacă îndrăznea. Iar fluxurile şi fazele lunii erau favorabile la mijlocul acestei luni. Dar este timpul acum să mergem în tabăra acestuia şi să vedem pregătirile şi planurile duşmanului, aşa cum le cunoaştem acum.

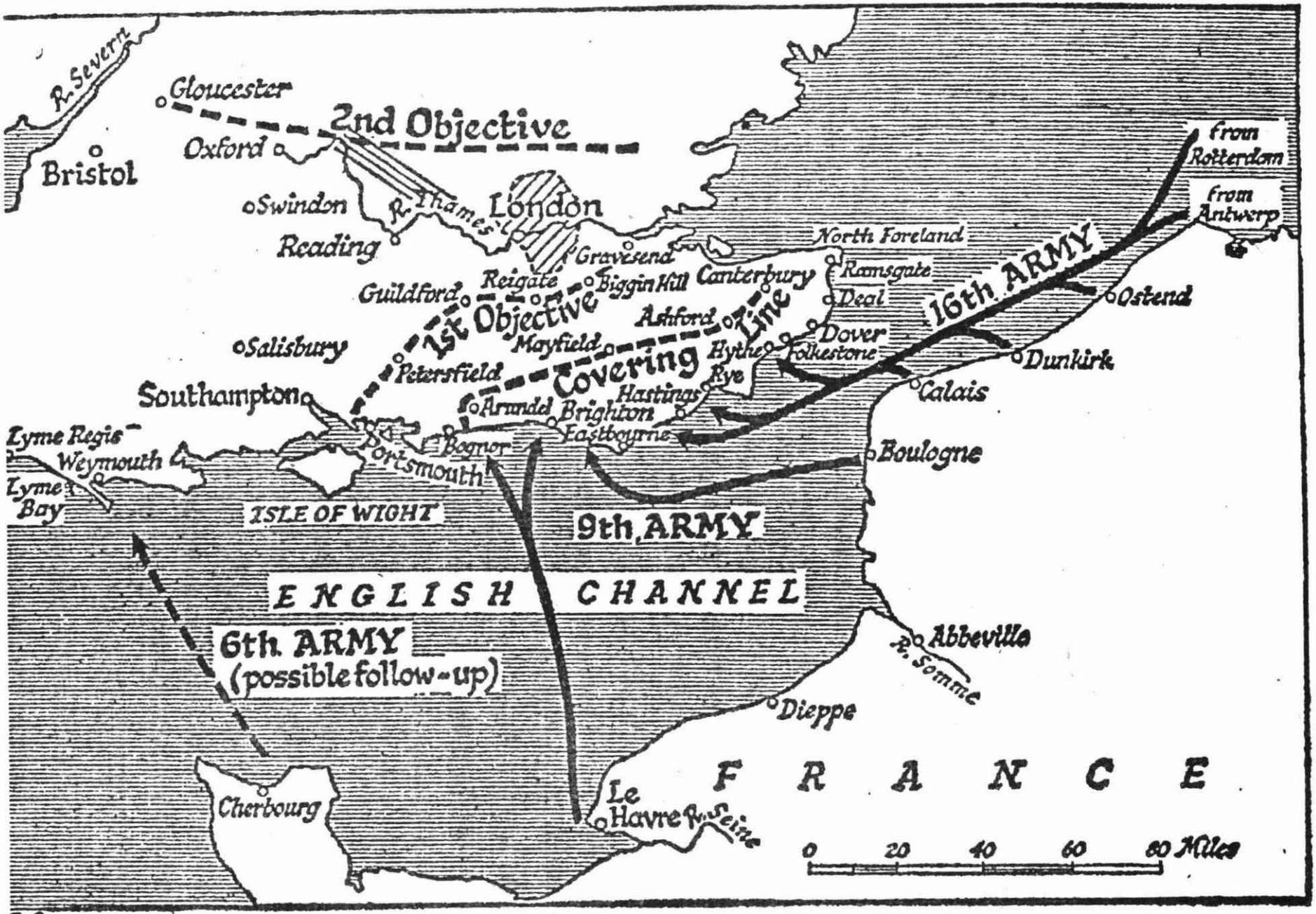

Schiță de hartă a planului german de invazie

Capitolul XI
OPERAŢIUNEA „LEUL DE MARE“

Curând după izbucnirea războiului, la 3 septembrie 1939, Amiralitatea germană, după cum am aflat din arhivele lor capturate, a început studiile Statului Major pentru invadarea Britaniei. Spre deosebire de noi, ei nu aveau îndoieli că singura cale de invazie era peste apa îngustă a Canalului Mânecii. Ei nu au luat niciodată în considerare altă alternativă. Dacă am fi ştiut asta, ar fi fost pentru noi o importantă uşurare. O invazie peste Canal venea pe coasta cea mai bine apărată, vechiul front al mării împotriva Franţei, unde toate porturile erau fortificate şi unde erau amplasate principalele baze de flotile şi, în ultima vreme majoritatea aerodromurilor şi staţiilor de control aerian pentru apărarea Londrei. Nu exista nici o parte a Insulei în care să putem intra în acţiune mai rapid, sau cu atâta forţă cu toate cele trei tipuri de armată. Amiralul Raeder nu voia să fie prins nepregătit în cazul când i se va cere marinei germane invadarea Britaniei. În acelaşi timp, el a pus o mulţime de condiţii. Prima dintre acestea era să deţină întregul control al coastelor, porturilor şi gurilor râurilor franceze, belgiene şi olandeze. De aceea, proiectul a dormitat în timpul Războiului ciudat.

Brusc, toate aceste condiţii au fost împlinite în mod suprinzător, aşa că după Dunkerque şi capitularea Franţei, având probabil şi unele presimţiri rele dar şi cu satisfacţie el s-a putut prezenta la Führer cu un plan. La 21 mai şi apoi la 20 iunie, el a discutat cu Hitler asupra acestui subiect, nu cu scopul de a propune o invazie ci pentru a se asigura că, dacă aceasta va fi ordonată, planificarea ei în amănunt să nu se facă în grabă. Hitler a fost sceptic, spunând că „aprecia pe deplin dificultăţile unei asemenea acţiuni“. El nutrea de asemeni speranţa că Anglia va cere pace. Abia în ultima săptămână a lui iunie, Cartierul general suprem a revenit la această idee şi abia la 2 iulie au fost date primele directive pentru planificarea invadării Britaniei ca un eveniment posibil. „Führerul a decis că, în anumite condiţii – dintre care cea mai importantă este realizarea superiorităţii aeriene – o debarcare în Anglia ar putea avea loc.“ La 16 iulie, Hitler a emis directiva sa: „Întrucât Anglia, în ciuda poziţiei ei militare fără speranţă, nu dă semne că ar vrea să ajungă la o înţelegere,

am decis să pregătesc o operaţiune de debarcare împotriva Angliei şi, dacă va fi necesar, să o pun în aplicare... Pregătirile pentru întreaga operaţiune trebuie să fie terminate până la mijlocul lui august." Măsuri active în toate direcţiile începuseră deja.

* * *

Planul Marinei germane era în esenţă mecanic. Sub acoperirea bateriilor de tunuri grele, care să tragă de la Gris-Nez spre Dover, şi cu o foarte puternică protecţie de artilerie de pe coasta franceză din strâmtori, îşi propuneau să facă un coridor îngust peste Canal, pe linia cea mai scurtă, mai convenabilă, şi pe care să-l blindeze cu mine pe ambele părţi, asigurându-i protecţia exterioară cu submarine de buzunar-U. Prin acest coridor, armata urma să fie transportată cu feribotul şi adusă în mare număr, în valuri succesive. Aici, misiunea Marinei se oprea iar şefii armatei germane erau lăsaţi să se ocupe ei de problemă.

Considerând că noi, cu superioritatea noastră navală copleşitoare, puteam distruge aceste câmpuri de mine cu ajutorul unor vase mici şi având o forţă aeriană superioară şi că puteam de asemeni să distrugem o duzină sau mai multe submarine de buzunar-U concentrate pentru a-i proteja, aceasta era de la început o propunere fără perspective. Totuşi, după căderea Franţei, toată lumea putea vedea că singurul mijloc de a evita un război lung, cu tot ce putea implica acesta, era îngenuncherea Britaniei. Dar, aşa cum am arătat, marina germană fusese lovită în modul cel mai serios în lupta de lângă Norvegia şi, în situaţia ei avariată, nu putea oferi armatei decât un sprijin minor. Totuşi, Marina avea planul ei şi nimeni nu putea spune că şansa a găsit-o nepregătită.

Comandamentul armatei germane privise încă de la început, cu neliniştе considerabilă, invadarea Angliei. Nu făcuse nici planuri şi nici pregătiri pentru asta; şi nu a existat nici o instruire în acest sens. Pe măsură ce săptămânile de victorie prodigioasă, delicioasă, se succedau, s-a simţit încurajată. Răspunderea pentru traversarea în siguranţă nu era de resortul armatei, iar odată debarcată, forţa armată simţea că sarcina era în puterea ei. Într-adevăr, încă din august, amiralul Raeder a simţit necesar să atragă atenţia Comandamentului asupra pericolelor traversării Canalului, în timpul căreia chiar şi ansamblul forţelor armate folosite puteau fi pierdute. Întrucât toată răspunderea pentru traversarea armatei era aruncată în mod definit asupra marinei, Amiralitatea germană a devenit consistent pesimistă.

La 21 iulie, şefii celor trei arme s-au întâlnit cu Führerul. El i-a informat că etapa decisivă a războiului a fost atinsă, dar că Anglia nu a recunoscut încă lucrul ăsta şi încă mai spera într-o răsturnare a situaţiei. El a vorbit despre sprijinirea Angliei de către Statele Unite şi de o schimbare a relaţiilor politice ale Germaniei cu Rusia sovietică. Executarea planului „Leul de mare", a spus el, trebuie privită ca mijlocul cel mai eficient pentru a aduce o încheiere rapidă a războiului. După îndelungi convorbiri cu amiralul Raeder, Hitler începuse să înţeleagă ce riscuri implica traversarea Canalului, cu fluxul şi curenţii acestuia şi cu toate

misterele mării. El a descris „Leul de mare" ca „o acțiune excepțional de curajoasă și îndrăzneață". „Chiar dacă drumul este scurt, aceasta nu este doar trecerea unui râu, ci trecerea unei mări care este dominată de dușman. Aceasta nu este o operație de o singură trecere, ca în Norvegia; nu se poate aștepta o operațiune surpriză; ne stă în față un inamic pregătit defensiv și *total hotărât* și care domină acea parte a mării pe care trebuie să o utilizăm. Pentru operațiunea armată, vor fi necesare patruzeci de divizii. Cea mai dificilă parte va fi cea a întăririlor materiale și a depozitării. Nu putem conta pe nici un fel de aprovizionare pentru noi în Anglia". Era necesară stăpânirea totală a aerului, folosirea unei puternice artilerii care să acționeze în strâmtoarea Dover și protecția prin câmp de mine. „Perioada anului, a spus el, este un factor important, întrucât vremea în Marea Nordului și în Canal, în a doua parte a lunii septembrie, este foarte proastă, iar în mijlocul lui octombrie începe ceața. Deci, întreaga operațiune trebuie încheiată până la 15 septembrie pentru că, după aceea, cooperarea cu Luftwaffe și cu armele grele nu mai este sigură. Dar cum cooperarea cu aviația este decisivă, aceasta trebuie considerată factorul principal în stabilirea datei."

În Statele Majore germane a început o controversă vehementă, condusă cu asprime, în legătură cu lărgimea frontului și cu numărul de puncte ce urmează a fi atacate. Armata cerea o serie de debarcări de-a lungul întregii coaste de sud a Angliei, de la Dover la Lynne Regis, la vest de Portland. Dorea de asemeni o debarcare auxiliară la nord de Dover, la Ramsgate. Statul Major naval afirma acum că regiunea cea mai sigură pentru traversarea în siguranță a Canalului Mânecii era între Foreland și capătul de vest al Insulei Wight. La aceasta, Statul Major al armatei a elaborat un plan de debarcare a 100 000 de oameni, urmată imediat de încă 150 000, în diverse puncte, de la Dover spre vest, până la Lyme Bay. General-colonel Halder, șeful Statului Major al armatei, a spus că e necesar să fie debarcate cel puțin patru divizii în regiunea Brighton. El a cerut de asemeni debarcări în regiunea Deal-Ramsgate; cel puțin treisprezece divizii trebuie să fie deplasate, pe cât posibil simultan, în diverse puncte de-a lungul întregului front. În plus, cei de la Luftwaffe au cerut marinei să transporte cincizeci și două de baterii antiaeriene cu primul val.

Șeful Statului Major naval a arătat clar că o asemenea mișcare largă sau rapidă nu era posibilă. El nu-și putea asuma fizic escortarea unei flote de debarcare pe toată lățimea menționată. Tot ce a vrut el să înțeleagă era că, între aceste limite, armata trebuia să aleagă locul cel mai bun. Marina nu avea suficientă putere, chiar în condițiile supremației aeriene, să protejeze mai mult de o singură trecere odată și considera că strâmtoarea de la Dover ar fi mai puțin dificilă. A duce toți cei 160 000 de oameni din al doilea val și echipamentul lor într-o singură operație ar cere vase cu o capacitate de două milioane de tone. Chiar dacă această cerere fantastică ar putea fi îndeplinită, o asemenea cantitate de vase nu putea intra în locul de îmbarcare. Doar primul eșalon ar putea fi trecut dincolo, în scopul formării unor capete de pod înguste, iar apoi vor fi

necesare cel puţin două zile pentru debarcarea celui de al doilea eşalon din aceste divizii, ca să nu mai vorbim de celelalte şase divizii care sunt considerate indispensabile. El a mai subliniat că o debarcare pe un front larg ar însemna o diferenţă de trei până la cinci ore şi jumătate între timpul de flux în diversele puncte alese. Deci, fie că se acceptă condiţii nefavorabile în unele locuri, fie că se renunţă la debarcarea simultană. La această obiecţie, trebuie să fi fost foarte greu de răspuns.

* * *

Mult timp valoros fusese consumat cu aceste memorandumuri. Abia la 7 august a avut loc o discuţie între generalul Halder şi Statul Major naval. La această întâlnire, Halder a spus: „Eu resping total propunerile Marinei. Din punctul de vedere al armatei, le consider sinucidere totală. Aş putea la fel de bine să pun trupele care au fost debarcate în maşina de făcut cârnaţi". Şeful Statului Major naval a arătat la rândul lui că el trebuie să respingă debarcarea pe un front larg, pentru că asta ar duce doar la o sacrificare a trupelor în timpul traversării. În cele din urmă, Hitler a dat o decizie de compromis care nu satisfăcea nici armata şi nici marina. O directivă a Comandantului Suprem, emisă în 27 august, a hotărât că „operaţiunile armatei trebuie să ţină seama de faptele privind spaţiul naval disponibil şi de siguranţa traversării şi a debarcării." Au fost abandonate debarcările în regiunea Deal–Ramsgate, dar frontul era extins de la Folkestone la Bognor. Astfel, se ajunsese deja la sfârşitul lui august, fără să se reuşească o înţelegere; şi totul, bineînţeles, era subordonat câştigării bătăliei în văzduh, bătălie care era deja în curs de şase săptămâni.

Pe baza frontului fixat în cele din urmă, s–a făcut planul final. Comanda militară i–a fost încredinţată lui Rundstedt, dar lipsa de vase i–a redus forţa la treisprezece divizii, cu douăsprezece în rezervă. Armata a şaisprezecea, adunată în porturi între Rotterdam şi Boulogne, urma să debarce în apropiere de Hythe, Rye, Hastings şi Eastbourne; Armata a Noua, din porturile dintre Boulogne şi Havre, urma să atace între Brighton şi Worthing. Dover urma să fie capturat de pe uscat; apoi, ambele armate aveau să avanseze spre linia Canterbury–Ashford–Mayfield–Arundel. În total, în primul val, aveau să fie debarcate unsprezece divizii. La o săptămână după debarcare, se spera, în mod optimist, să se înainteze mai departe până la Gravesend, Reigate, Petersfield, Portsmouth. În rezervă era Armata a Şasea, cu divizii gata să întărească, sau, dacă condiţiile permiteau, să extindă frontul de atac spre Wey Mouth. Într–adevăr, nu era lipsă de trupe bine înarmate, dar aveau nevoie de transport naval şi traversare în siguranţă.

Asupra Statului Major naval cădea greutatea iniţială a sarcinii. Germania avea un tonaj de 1 200 000 de tone vase de mare disponibile pentru toate nevoile ei. Îmbarcarea forţei de invazie necesita mai mult de jumătate din această cantitate şi implica mari perturbări economice. La începutul lui septembrie, Statul Major naval a putut raporta că a rechiziţionat următoarele:

168 transportoare (de 700 000 tone)
1910 barje
419 remorchere şi traulere
1600 bărci cu motor

Toată această armată trebuia înzestrată cu echipaje şi adusă la locul de adunare pe mare şi prin canal. La 1 septembrie, când a început marea scurgere spre sud a vaselor pentru invazie, aceasta a fost urmărită, raportată şi violent atacată de forţele noastre aeriene de-a lungul întregului front, de la Anvers la Havre. Statul Major naval german înregistra: „Atacul necontenit al apărării duşmane de dincolo de coastă, concentrarea de bombardiere asupra porturilor de îmbarcare ale operaţiunii «Leul de mare» şi activităţile lui de recunoaştere a coastei, arată că se aşteaptă acum la o debarcare imediată".

Şi din nou: „Bombardierele engleze şi forţele britanice aeriene de plasare a minelor... sunt încă în plină forţă operaţională şi trebuie confirmat că activitatea forţelor britanice a avut, fără îndoială, succes, deşi nu a adus încă daune decisive mişcării mijloacelor de transport germane".

Totuşi, în ciuda întârzierilor şi a avariilor, marina germană şi-a încheiat prima parte a sarcinii ei. Marja de 10 la sută pentru accidente şi pierderi, pe care o prevăzuseră, fusese epuizată. Ceea ce supravieţuise nu era însă sub acel minim plănuit pentru prima etapă.

* * *

Atât marina cât şi armata au aruncat acum toată povara asupra Forţelor aeriene germane. Tot acest plan al coridorului cu balustradele de câmpuri de mine şi care urma să fie menţinut sub protecţia Forţei aeriene germane împotriva superiorităţii copleşitoare a flotilelor şi a micilor ambarcaţiuni britanice, depindea de înfrângerea Forţelor aeriene britanice şi de completa stăpânire a văzduhului de către germani deasupra Canalului şi a sud-estului Angliei, şi nu doar deasupra zonei de traversare ci şi deasupra punctelor de debarcare. Ambele arme mai vechi au aruncat piatra în curtea Reichs-mareşalului Goering.

Goering era gata să accepte răspunderea, pentru că el credea că Forţele aeriene germane, cu marea lor superioritate numerică, vor învinge, după câteva săptămâni de lupte grele, apărarea aeriană britanică, îi va distruge aerodromurile din Kent şi Sussex şi va stabili o totală dominare a Canalului. Dar, în afară de asta, era sigur că bombardarea Angliei, şi în special a Londrei, îi va reduce pe decadenţii britanici, iubitori de pace, la o situaţie în care vor cere pace, mai ales dacă ameninţarea invaziei va creşte treptat la orizont. Amiralitatea nu era deloc convinsă; presimţirile ei rele erau profunde. Ea considera că operaţiunea „Leul de mare" trebuia lansată doar ca o ultimă posibilitate, iar în iulie recomandase amânarea operaţiunii până în primăvara anului 1941, în cazul în care *atacurile aeriene neîngrădite şi luptele nelimitate ale submarinelor de buzunar-U* „nu vor determina inamicul să negocieze cu Führerul în condiţiile impuse de

acesta". Dar feldmareşalul Keitel şi generalul Jodl erau bucuroşi că cei de la Comandamentul suprem al aviaţiei erau atât de încrezători.

Acestea erau zile glorioase pentru Germania nazistă. Hitler îşi sărbătorise victoria încă înainte de a umili Franţa cu armistiţiul de la Compiegne. Armata germană a mărşăluit triumfătoare pe sub Arcul de triumf şi, în jos, pe Champs Elysées. Exista ceva ce nu puteau face? De ce să ezite să joace o carte câştigătoare? Astfel, cele trei arme implicate în operaţiunea „Leul de mare" au acţionat pe baza factorilor favorabili ai temei lor, şi au lăsat latura neplăcută pe seama camarazilor lor.

Pe măsură ce treceau zilele, s-au înmulţit îndoielile şi amânările. Directiva lui Hitler din 16 iulie prevedea ca toate pregătirile să fie terminate până la mijlocul lui august. Toate trei armele au constatat însă că lucrul acesta era imposibil. Iar la sfârşitul lui iulie, Hitler a acceptat data de 15 septembrie ca cea mai timpurie Zi-D, rezervându-şi decizia de a acţiona până când se vor cunoaşte rezultatele luptelor aeriene.

La 30 august, Statul Major naval a raportat că, datorită contraacţiunilor britanice împotriva invaziei, pregătirile flotei nu pot fi încheiate până la 15 septembrie. La cererea sa, Ziua-D a fost amânată pentru 21 septembrie, cu prevederea unei atenţionări cu zece zile înainte. Asta însemna că ordinul preliminar trebuie dat la 11 septembrie. La 10 septembrie, Statul Major naval a raportat din nou dificultăţile pe care le avea din cauza vremii care era proastă mereu şi din cauza contrabombardamentelor britanice. Se sublinia că, deşi pregătirile navale necesare puteau fi de fapt încheiate până la 21, condiţia operaţională a unei superiorităţi aeriene categorice deasupra Canalului nu a fost realizată. De aceea, în 11, Hitler a amânat ordinul preliminar cu trei zile, împingând astfel Ziua-D la 24; pe 14, el a amânat-o din nou. Pe 17, amânarea a devenit nedefinită, pe baza unor motive bune, atât din punctul lor de vedere cât şi dintr-al nostru.

La 7 septembrie, informaţiile pe care le aveam în faţa noastră arătau că mişcarea barjelor şi vaselor mici spre vest şi spre sud, spre porturi între Ostende şi Havre, era în desfăşurare şi, întrucât, aceste porturi de concentrare erau sub atac aerian greu britanic, era improbabil că vasele vor fi aduse acolo înainte de tentativă. Puterea forţei aeriene germane între Amsterdam şi Brest crescuse ca urmare a transferului a o sută şaizeci de bombardiere din Norvegia; şi unităţi de bombardiere în picaj au fost observate pe aerodromurile din regiunea Pas de Calais. Patru germani, capturaţi în urmă cu câteva zile, după ce au debarcat dintr-o barcă cu vâsle pe coasta de sud-est, au mărturisit că erau spioni şi au spus că trebuiau să fie gata să raporteze în orice moment, în următoarele două săptămâni, despre mişcarea formaţiunilor britanice de rezervă din perimetrul Ipswich-Londra-Reading-Oxford. Condiţiile de fază a lunii şi de flux între 8 şi 10 septembrie erau favorabile invaziei pe coasta de sud-est. În această situaţie, şefii de Stat Major au ajuns la concluzia că posibilitatea invaziei a devenit iminentă şi că forţele de apărare ar trebui să fie gata pentru un ordin imediat.

Totuşi, în acel timp, la Cartierul General al Forţelor Interne nu exista maşinăria prin care avertizarea existentă de a fi gata în opt ore să poată

fi transformată în „gata pentru acţiune imediată" prin etape intermediare. Parola „Cromwell", care însemna „invazie iminentă", a fost deci emisă la Forţele Interne la ora 8 p.m., la 7 septembrie, către Comandamentele de est şi de sud, implicând trecerea la acţiune pentru diviziile avansate de pe coastă. A fost de asemeni trimisă tuturor formaţiunilor din regiunea Londrei şi Corpurilor IV şi VII din rezerva Înaltului Cartier General. Aceasta a fost repetată, spre informare, tuturor celorlalte comandamente din Regatul Unit. La aceasta, în unele părţi ale ţării, Comandanţii Gărzilor Interne, acţionând din iniţiativă proprie, au chemat gărzile sunând clopotele bisericii. Nici eu, nici şefii de Stat Major, n-am ştiut că a fost folosită parola „Cromwell", iar a doua zi dimineaţă s-au dat instrucţiuni de organizare a stadiilor intermediare prin care putea fi mărită vigilenţa, fără să se declare iminentă invazia. După cum se poate imagina, acest incident a dat naştere la discuţii şi emoţii, dar nu a fost menţionat în ziare sau în Parlament. A servit ca un tonic folositor şi ca o repetiţie pentru toţi cei în cauză.

* * *

După ce am urmărit creşterea continuă a pregătirilor pentru invazia germană spre un apogeu, am văzut cum atmosfera de triumf, de la început, s-a schimbat într-una de îndoială şi, în cele din urmă, de pierdere totală a încrederii în rezultat. În lunile grele iulie şi august, l-am văzut pe comandantul naval Raeder încercând să-i înveţe pe colegii săi despre gravele dificultăţi ale războiului pe scară largă pe mare. El şi-a dat seama de propriile lui slăbiciuni şi de lipsa de timp pentru pregătire adecvată şi s-a gândit să impună anumite limite planului grandios avansat de Halder de debarcare simultană a unor forţe uriaşe pe un front larg. Între timp, Goering, cu ambiţii tot mai mari, voia să obţină singur o victorie spectaculoasă cu ajutorul Forţelor sale aeriene şi nu dorea să joace rolul umil de a lucra la un plan combinat în vederea reducerii sistematice a forţelor aeriene şi navale inamice în perimetrul invaziei.

Este vizibil din documente că Înaltul Comandament german era departe de a fi format dintr-o echipă coordonată care lucrează împreună pentru un scop comun şi cu o înţelegere clară a capacităţilor şi limitelor celorlalţi. Fiecare voia să fie steaua cea mai luminoasă de pe firmament. Chiar de la început, au fost vizibile fricţiuni şi, atât timp cât Halder putea arunca răspunderea pe Raeder, a făcut prea puţin ca să-şi aducă planurile în concordanţă cu posibilităţile practice. Era necesară intervenţia Führerului, dar acesta se pare că nu a făcut prea mult pentru îmbunătăţirea relaţiilor dintre arme. În Germania, prestigiul armatei era superior, iar conducătorii acesteia îşi priveau colegii de la marină cu oarecare condescendenţă. E imposibil să rezistăm a trage concluzia că Armata germană nu prea voia să se lase pe mâna armei soră într-o operaţiune majoră. Când a fost întrebat, după război, despre planurile lor, generalul Jodl a remarcat nerăbdător: „Aranjamentele noastre erau foarte asemănătoare cu ale lui Iulius Cezar". Aici vorbeşte autenticul soldat german în privinţa treburilor

mării, având puține idei despre problemele implicate în debarcare și desfășurarea unor mari forțe militare pe o coastă apărată, expusă tuturor necunoscutelor mării.

În Britania, oricare au fost lipsurile noastre, noi înțelegeam foarte bine treburile mării. De secole, marea fusese în sângele nostru și tradițiile ei nu-i mișcă doar pe marinari ci întreaga rasă. Acest lucru, mai presus de toate, ne-a permis să privim liniștit amenințarea invaziei. Sistemul de control al operațiunilor de către cei trei șefi de stat major, uniți sub un Minister al Apărării, a produs un standard de muncă în echipă, înțelegere reciprocă și o cooperare fără precedent în trecut. În decursul timpului, când a apărut ocazia să ne asumăm o vastă invazie de pe mare, aceasta s-a făcut pe baza unei solide pregătiri pentru misiune și cu deplina înțelegere a nevoilor tehnice ale unei asemenea vaste și hazardate acțiuni. Chiar dacă germanii ar fi avut în 1940 forțe amfibii echipate cu toată aparatura războiului modern, sarcina lor ar fi fost o speranță pierdută în fața puterii noastre pe mare și în văzduh. De fapt, ei nu aveau nici uneltele și nici instruirea necesară.

Cu cât analizau mai mult sarcina, atât Înaltul Comandament german cât și Führerul, cu atât aceasta le surâdea mai puțin. Bineînțeles că noi nu ne cunoșteam unii altora starea de spirit și valoarea; dar în fiecare săptămână, de la mijlocul lui iulie până la mijlocul lui septembrie, necunoscuta identitate a părerilor asupra problemei între Amiralitatea britanică și germană, între Comandamentul Suprem german și șefii de Stat Major britanici și de asemeni între Führer și autorul acestei cărți, devenise mai definit pronunțată. Dacă am fi putut cădea la fel de bine de acord în legătură cu alte probleme, n-ar fi fost nevoie de război. Exista desigur o părere comună între noi, că totul depindea de lupta în aer. Întrebarea era cum se va sfârși aceasta între combatanți; iar în plus, germanii se întrebau dacă poporul britanic va suporta bombardamentul aerian, efectul căruia era foarte exagerat în acele zile, sau se va prăbuși, obligând guvernul Majestății Sale să capituleze. În legătură cu aceasta, Reichs-mareșalul Goering avea mari speranțe, dar noi nu aveam temeri.

Capitolul XII
BĂTĂLIA PENTRU BRITANIA

Soarta noastră depindea acum de victoria în văzduh. Conducătorii germani au recunoscut că toate planurile lor de invadare a Britaniei depindeau de câştigarea supremaţiei aeriene deasupra Canalului şi a locurilor alese pentru debarcare pe coasta noastră de sud. Pregătirea porturilor de îmbarcare, adunarea mijloacelor de transport, curăţarea de mine a trecerii şi aşezarea de noi câmpuri de mine erau imposibile fără protecţie împotriva atacurilor aeriene britanice. Pentru traversare şi debarcare în sine, condiţia decisivă era completa stăpânire a aerului deasupra zonei transportului şi a plăjilor. Deci, rezultatul depindea de distrugerea Forţei Aeriene Regale şi a sistemului de aerodromuri dintre Londra şi mare. Acum ştim că Hitler i-a spus amiralului Raeder la 31 iulie: „Dacă, după opt zile de război aerian intens, Luftwaffe nu va realiza distrugeri considerabile ale Forţelor Aeriene duşmane, ale porturilor şi forţelor navale, operaţiunea va trebui amânată până în mai 1941". Aceasta era bătălia care trebuia dusă acum.

Eu personal nu dădeam înapoi mintal de la încercarea puterilor ce urma. Eu spusesem Parlamentului la 4 iunie: „Marea armată franceză a fost, în mare măsură, deocamdată împinsă îndărăt şi tulburată de năvala câtorva mii de vehicole blindate. Nu se poate oare ca însăşi cauza civilizaţiei să fie apărată de îndemânarea şi devotamentul câtorva mii de avioane?" Iar lui Smuts, i-am spus la 9 iunie: „Eu văd acum o singură cale de ieşire – să apucăm ca Hitler să atace această ţară şi, prin asta, să-şi distrugă arma aeriană". Ocazia apăruse acum.

Au fost scrise admirabile relatări despre lupta dintre Forţele aeriene britanice şi germane, care constituie bătălia pentru Britania. Avem acces acum şi la punctele de vedere ale Înaltului Comandament german şi la reacţiile sale interne în diversele faze. Se pare că pierderile germane în unele dintre principalele lupte au fost ceva mai mici decât am crezut în acea vreme şi că rapoartele, de ambele părţi, erau exagerate, dar principalele trăsături şi desfăşurarea conflictului, de care depindea viaţa Britaniei şi libertatea lumii, nu erau în cumpănă.

Forţele aeriene germane s–au angajat până la limită în bătălia Franţei şi, la fel ca şi Marina germană după campania din Norvegia, aveau nevoie de o perioadă de săptămâni sau luni de refacere. Această pauză a fost convenabilă şi pentru noi, pentru că, în afară de trei, toate celelalte escadrile de luptă ale noastre au fost angajate, într–un moment sau altul, în operaţiuni pe continent. Hitler nu putea concepe că Britania nu va accepta o ofertă de pace după prăbuşirea Franţei. La fel ca mareşalul Pétain, ca Weygand şi ca mulţi generali şi politicieni francezi, el nu înţelegea resursele separate, independente, ale unui stat insular şi, la fel ca şi aceşti francezi, el a apreciat greşit puterea voinţei noastre. Traversaserăm un drum lung şi învăţaserăm multe după München. În cursul lunii iunie, Hitler s–a gândit la noua situaţie care se profila la orizont, iar între timp, Forţele aeriene se refăceau şi se redesfăşurau pentru sarcina următoare. Nu încăpea îndoială care anume va fi aceasta. Hitler trebuia fie să invadeze şi să cucerească Anglia, fie că se afle în faţa unei prelungiri nedefinite a războiului, cu toate necazurile şi complicaţiile ei incalculabile. Exista oricum posibilitatea ca victoria în văzduh asupra Britaniei să aducă sfârşitul rezistenţei britanice, iar invazia în sine, deşi devenită posibilă, să fie acum inutilă, fiind necesară doar pentru ocuparea unei ţări învinse.

În iunie şi la începutul lui iulie, Forţa Aeriană germană a reînviat, şi–a regrupat formaţiile şi s–a instalat în toate aerodromurile franceze şi belgiene de unde trebuia să fie lansat asaltul, iar prin recunoaştere şi incursiuni de încercare, căuta să măsoare caracterul şi scara rezistenţei pe care o va întâmpina. Abia la 10 iulie a început primul atac greu, iar această dată este în general considerată ca începutul bătăliei. Încă două date cu consecinţe supreme ies în evidenţă: 15 august şi 15 septembrie. Au existat de asemeni trei faze succesive, dar care s–au şi suprapus, în atacul german. Prima, de la 10 iulie la 18 august, a urmărit hărţuirea convoaielor britanice în Canal şi a porturilor noastre din sud, de la Dover la Plymouth, prin care Forţa noastră aeriană putea fi testată, atrasă în luptă şi observată; în felul acesta, puteau fi aduse daune oraşelor de la malul mării, marcate ca obiective în invazia ce avea să urmeze. În a doua fază, din 24 august până la 27 septembrie, urma să fie forţat drumul spre Londra, prin eliminarea Forţei Aeriene Regale şi a instalaţiilor ei, ducând la violenta şi continua bombardare a capitalei. Aceasta urma să taie, de asemeni, comunicaţiile cu malurile. Dar, după părerea lui Goering, erau motive serioase să se creadă că aici se profila un câştig mai mare, nu mai puţin decât aruncarea celui mai mare oraş al lumii în confuzie şi paralizie, înspăimântarea guvernului şi a populaţiei şi, în consecinţă, supunerea acestora faţă de voinţa germană. Statele Majore ale Armatei şi Marinei germane sperau cu credinţă că Goering avea dreptate. Pe măsură ce situaţia se desfăşura, vedeau însă că Forţele Aeriene Regale (R. A. F.) nu erau eliminate şi, între timp, nevoile lor urgente legate de aventura „Leul de mare" erau neglijate de dragul distrugerii Londrei. Şi când toţi erau dezamăgiţi, când invazia a fost amânată indefinit din lipsa

necesităţilor vitale, supremaţia aeriană a urmat cea de a treia şi ultima fază. Speranţa unei victorii la lumina zilei dispăruse, Forţa Aeriană Regală rămânea supărător de vie, iar în octombrie, Goering s-a resemnat să bombardeze fără discriminare Londra şi centrele de producţie industrială.

* * *

În privinţa calităţii avioanelor de luptă, aveam puţin de ales. Germanii erau mai rapizi, cu un ritm de ascensiune mai rapid; ale noastre erau mai manevreabile, mai bine înarmate. Aviatorii lor, conştienţi de numărul lor mare, se mândreau cu victoriile din Polonia, Norvegia, Ţările de Jos, Franţa; ai noştri aveau supremă încredere în ei înşişi ca indivizi şi acea hotărâre pe care o arată rasa britanică în adevărata ei măsură abia atunci când se află în situaţie limită. Un avantaj strategic important de care se bucurau germanii şi pe care îl foloseau cu îndemânare: forţele lor erau desfăşurate în numeroase baze larg răspândite, de unde se puteau concentra asupra noastră în număr mare şi cu simulări şi trucuri privind adevăratele puncte de atac. În august, Luftwaffe avea adunate 2669 de aparate operaţionale, cuprinzând 1015 bombardiere, 346 bombardiere în picaj, 933 avioane de luptă şi 375 avioane de luptă. Directiva nr. 17 a Führerului, din 5 august, autoriza intensificarea războiului aerian împotriva Angliei. Goering nu pusese niciodată mare bază pe operaţiunea „Leul de mare"; el era legat trup şi suflet de războiul aerian „absolut". Distorsiunea continuă a aranjamentelor din partea lui tulbura Statul Major al marinei. Distrugerea Forţei Aeriene Regale era pentru acesta un mijloc pentru atingerea altui scop: când acest obiectiv avea să fie îndeplinit, războiul aerian trebuia îndreptat spre vasele de război şi alte ambarcaţiuni ale duşmanului. El regreta prioritatea secundară pe care Goering o acorda ţintelor navale şi era sâcâit de amânări. La 6 august, a raportat Comandamentului Suprem că pregătirile pentru aşezarea minelor germane în regiunea Canalului nu pot continua din cauza ameninţării britanice din văzduh.

Luptele aeriene grele, continue, din iulie şi august fuseseră îndreptate spre promontoriul Kent şi coasta Canalului. Goering şi consilierii lui pricepuţi şi-au format părerea că au atras probabil toate escadrilele noastre de luptă în această bătălie din sud. De aceea, au decis să facă un raid la lumina zilei asupra oraşelor industriale de la nord de Wash. Distanţa era prea mare pentru avioanele de luptă de primă categorie, Me 109. Trebuiau să rişte, escortând bombardierele doar cu avioane Me 110 care nu aveau aceleaşi calităţi, ceea ce era important acum. Totuşi, acesta era un pas raţional, pe care trebuiau să-l facă, iar riscul merită să fie asumat.

În consecinţă, la 15 august, circa o sută de bombardiere, cu o escortă de patruzeci de aparate Me 110, au fost lansate pe Tyneside. În acelaşi timp, un raid de peste opt sute de avioane a fost trimis să atragă forţele noastre în sud, unde se credea că acestea erau deja adunate în totalitate. Dar acum, dispoziţiile pe care le luaserăm cu privire la Comandamentul avioanelor de luptă au fost pe deplin justificate. Pericolele fuseseră

prevăzute. Şapte escadrile de Hurricane sau Spitfire fuseseră scoase din lupta intensă din sud ca să se odihnească şi, în acelaşi timp, să apere nordul. Suferiseră mult, dar erau totuşi adânc îndureraţi că părăsiseră lupta. Piloţii afirmau cu respect că nu erau obosiţi. Acum a venit neaşteptata consolare. Aceste escadrile au putut să-i primească pe atacanţi îndată ce au trecut coasta. Treizeci de avioane germane au fost doborâte, majoritatea bombardiere grele (Heinkel 111, cu câte patru oameni instruiţi în fiecare echipaj), cu o pierdere britanică de doar doi piloţi răniţi. Spiritul de prevedere al mareşalului Dowding în îndrumarea comandamentului avioanelor de luptă merită înalte laude. Trebuie să apreciem conducerea dovedită aici ca un exemplu de geniu în arta războiului. De atunci încolo, toată zona de la nord de Wash a fost în siguranţă în timpul zilei.

La 15 august, a fost cea mai mare bătălie aeriană din această perioadă a războiului; cinci acţiuni majore se duceau pe un front de şapte sute cincizeci de kilometri. A fost într-adevăr o zi crucială. În sud, au fost angajate toate cele douăzeci şi două de escadrile, multe de două ori, altele de trei ori, iar pierderile germane, adăugate la cele din nord, au fost de şaptezeci şi şase de avioane, faţă de treizeci şi patru ale noastre. Acesta a fost un dezastru recunoscut al Forţelor aeriene germane.

Şefii aviaţiei germane trebuie să se fi îngrijorat serios când au măsurat consecinţele acestei înfrângeri, rău prevestitoare pentru viitor. Totuşi, Forţa aeriană germană avea în continuare ca ţintă portul Londrei, cu imensa sa linie de docuri cu numeroase vase, cel mai mare oraş din lume, şi care nu necesita mare acurateţe ca să fie lovit.

* * *

În timpul acestor săptămâni de lupte intense şi îngrijorare necontenită, Lordul Beaverbrook a adus servicii remarcabile. Escadrilele de luptă trebuiau să primească cu orice preţ, noi aparate de încredere. Nu era timp de hârţogărie şi vorbărie, deşi acestea îşi aveau locul într-un sistem ordonat şi placid. Calităţile lui remarcabile se potriveau nevoii. Energia şi vigoarea lui erau un tonic. Eram bucuros să mă bazez uneori pe el. El nu dădea greş. Aceasta era ora lui. Forţa şi geniul lui personal măturau din cale multe obstacole. Tot ce exista în materie de aprovizionare era îndreptat spre luptă. Avioane noi sau reparate se scurgeau către escadrile, spre încântarea acestora, într-un număr necunoscut până atunci. Toate serviciile de întreţinere şi reparaţii lucrau în ritm intens. Am simţit atât de mult valoarea lui încât la 2 august, cu aprobarea regelui, l-am invitat să se alăture Cabinetului de Război. În acest timp, fiul lui mai mare, Max Aitken, a câştigat înalte distincţii şi cel puţin şase victorii ca pilot pe un avion de luptă.

Un alt ministru cu care am colaborat în acea vreme a fost domnul Ernest Bevin, ministru al Muncii şi Serviciului Naţional, care avea de administrat şi însufleţit întreaga forţă de muncă a naţiunii. Toţi muncitorii din fabricile de muniţii erau gata să primească îndrumările lui. În septembrie,

s–a alăturat şi el Cabinetului de Război. Sindicaliştii au renunţat la regulile şi privilegiile lor cucerite de–a lungul timpului şi păzite cu străşnicie, jertfindu–le pe altarul unde fuseseră deja jertfite avere, rang, privilegii şi proprietate. Eram în armonie în multe privinţe cu Beaverbrook şi Bevin în acele săptămâni fierbinţi. După aceea, ei s–au certat din păcate, producând multe fricţiuni. Dar în acest moment de înaltă încordare eram cu toţii împreună. Nu pot avea aceleaşi vorbe bune despre loialitatea domnului Chamberlain sau despre hotărârea şi eficienţa colegilor mei de Cabinet. Îi salut doar.

* * *

Până la sfârşitul lui august, Goering nu a privit nefavorabil conflictul aerian. El şi cei din cercul lui credeau că organizarea la sol, industria aviatică şi forţa de luptă a R. A. F. au fost deja serios avariate. În septembrie, a fost o vreme frumoasă, iar cei din Luftwaffe sperau rezultate decisive. Atacuri grele au fost îndreptate împotriva instalaţiilor aerodromurilor noastre, în jurul Londrei, iar în noaptea de 6, şaizeci de avioane au atacat Londra, urmate, în data de 7, de primul atac pe scară largă, format din trei sute de avioane. În acea zi şi în următoarele, în care tunurile noastre antiaeriene au fost dublate ca număr, deasupra capitalei au avut loc lupte grele şi continue, iar cei din Luftwaffe erau mai departe încrezători, supraestimând pierderile noastre.

Într–adevăr, în luptele dintre 24 august şi 6 septembrie, balanţa se înclinase împotriva Comandamentului avioanelor de luptă. În aceste zile cruciale, germanii au folosit forţe puternice împotriva aerodromurilor din sudul şi sud–estul Angliei. Obiectivul lor era să distrugă apărarea de zi a capitalei, pe care erau nerăbdători să o atace. Mult mai importantă pentru noi decât apărarea Londrei împotriva bombardamentelor terorizante, era buna funcţionare a aerodromurilor pe care le foloseau escadrilele noastre. În lupta pe viaţă şi pe moarte dintre cele două Forţe aeriene, aceasta a fost o fază decisivă. Noi nu ne–am gândit la această luptă ca fiind una pentru apărarea Londrei sau a oricărui alt loc ci ne preocupa în primul rând cine va câştiga în văzduh. Era multă îngrijorare la Cartierul general al avioanelor de luptă la Stanmore şi mai ales la cartierul general al Grupului 11 avioane de luptă de la Uxbridge. Fuseseră aduse daune mari unui număr de cinci aerodromuri ale Grupului. Biggin Hill, la sud de Londra, era atât de distrus încât, timp de o săptămână, doar o singură escadrilă putea acţiona de acolo. Dacă duşmanul ar fi persistat cu atacurile grele împotriva sectoarelor adiacente şi ar fi distrus sediile de operare sau comunicaţiile telefonice, întreaga organizare a Comandamentului avioanelor de luptă putea fi distrusă. Aceasta ar fi însemnat nu doar maltratarea Londrei, ci şi pierderea controlului asupra propriului nostru spaţiu aerian, în perimetrul decisiv. Am fost condus să vizitez mai multe dintre aceste puncte, în special Manston (28 august) şi Biggin Hill care este foarte aproape de casa mea. Erau teribil de lovite, iar pistele erau distruse de

cratere. De aceea, Comandamentul avioanelor de luptă a privit cu un sentiment de uşurare reorientarea atacurilor germane împotriva Londrei, la 7 septembrie, şi a tras concluzia că duşmanul îşi schimbase planul. Goering ar fi trebuit, desigur, să persevereze împotriva aerodromurilor, de care depindea toată organizarea şi combinarea întregii forţe de luptă în acel moment. Depărtându-se de la principiile clasice ale războiului, precum şi de la cerinţele, până atunci acceptate, ale umanismului, el a făcut o greşeală prostească.

Această perioadă (24 august – 6 septembrie) a stors serios puterile Comandamntului avioanelor de luptă în general. Comandamentul a pierdut, în aceste două săptămâni, 103 piloţi ucişi şi 128 serios răniţi, iar 466 avioane Spitfire şi Hurricane au fost distruse sau serios avariate. Dintr-un număr de aproape o mie de piloţi, fuseseră pierduţi aproape un sfert. Locurile lor puteau fi ocupate doar de 260 noi piloţi, înflăcăraţi dar neexperimentaţi, ieşiţi din unităţile de instruire, în multe cazuri înainte de terminarea cursurilor. Atacurile de noapte asupra Londrei, timp de zece zile după 7 septembrie, au lovit docurile şi centrele de cale ferată şi au ucis şi rănit mulţi civili, dar pentru noi au fost de fapt un timp de respiraţie de care aveam cea mai mare nevoie. Trebuie să considerăm ziua de 15 septembrie ca o dată culminantă. În acea zi, după două atacuri grele date în 14, inamicul a făcut cel mai mare efort concentrat într-un atac de zi asupra Londrei. A fost una dintre bătăliile decisive ale războiului şi, la fel ca bătălia de la Waterloo, a avut loc într-o duminică. Eu eram la Finanţe. Vizitasem deja de câteva ori cartierul general al Grupului 11 de avioane de luptă, ca să fiu martor la conducerea unei bătălii aeriene, dar atunci nu se întâmplase mare lucru. Totuşi, vremea în ziua aceea părea potrivită pentru inamic, aşa că am plecat cu maşina la Uxbridge şi am ajuns la cartierul general al Grupului. Grupul numărul 11 cuprindea nu mai puţin de douăzeci şi cinci de escadrile, acoperind Essex, Kent, Sussex şi Hampshire şi toate rutele posibile de trecere spre Londra. Vicemareşalul aerului Park comanda de şase luni acest grup, de care depindea în mare măsură soarta noastră. De la Dunkerque, toate acţiunile de zi din sudul Angliei fuseseră comandate de el, iar toată organizarea şi aparatul lui fuseseră aduse la perfecţiune. Soţia mea şi cu mine am fost duşi în Camera de operare antibombe, la circa şaptesprezece metri sub pământ. Toată ascendenţa avioanelor Spitfire şi Hurricane ar fi fost nefructificată fără acest sistem subteran de centre de control şi cabluri telefonice, care au fost imaginate şi construite înainte de război de Ministerul Aerului sub îndrumarea şi impulsionarea lui Dowding. Comandamentul suprem se exercita de la Cartierul general al avioanelor de luptă de la Stanmore, dar mânuirea şi conducerea escadrilelor era lăsată în mod înţelept Grupului 11, care controla unităţile prin staţiile instalate în fiecare comitat.

Camera de operaţiuni a Grupului arăta ca un mic teatru, cu diametrul de vreo douăzeci de metri şi cu două etaje. Am luat loc în al doilea cerc. Sub noi era o masă a hărţii pe scară mare, în jurul căreia erau circa

douăzeci de tineri, bărbaţi şi femei, foarte calificaţi, cu ajutoarele lor care aveau telefoane. În faţa noastră, pe întreg peretele unde ar fi fost cortina teatrului, era o uriaşă tablă neagră, împărţită cu becuri electrice în şase coloane, pentru cele şase stări ale avioanelor de luptă, fiecare escadrilă având subcoloana ei, divizată şi ea cu linii laterale. Astfel, şirul de jos al becurilor arătau, când acestea erau aprinse, escadrilele care erau „pregătite" să acţioneze în două minute; al doilea şir arăta cele care erau „gata" în cinci minute, apoi cele „la dispoziţie" peste douăzeci de minute, apoi cele care s-au ridicat deja, şirul următor indica pe cele care au anunţat că au văzut duşmanul; următorul şir, cu lumini roşii, indica pe cele care erau în acţiune, iar cel mai de sus, pe cele care reveneau la bază. În partea stângă, într-un fel de lojă de teatru făcută din sticlă, erau cei patru sau cinci ofiţeri a căror datorie era să aprecieze şi să evalueze informaţiile primite de la Corpul de observare care, în acest moment, număra peste cincizeci de mii de bărbaţi, femei şi tineri. Radarul era încă în copilăria lui, dar avertiza raidurile care se apropiau de coastă, iar observatorii, cu binocluri şi telefoane portabile, erau principala noastră sursă de informaţii despre avioanele ce zburau deasupra ţării. Deci, în cursul unei acţiuni, se primeau mii de mesaje. Alte camere, pline cu oameni experimentaţi, aflate în alte locuri, le triau cu mare rapiditate şi le transmiteau, din minut în minut, direct celor aşezaţi în jurul mesei de jos şi ofiţerilor care supravegheau din loja lor de sticlă.

În partea dreaptă era o altă lojă de teatru, din sticlă, în care erau ofiţeri de armată care raportau acţiunea celor două sute de baterii antiaeriene de care dispunea Comandamentul. Noaptea, era de importanţă vitală ca aceste baterii să nu tragă asupra unor perimetre în care avioanele noastre se apropiau de duşman. Eu cunoşteam în general sistemul, fiindu-mi explicat cu un an înainte de război de Dowding, când l-am vizitat la Stanmore. Fusese conceput şi finisat în timpul acţiunii neîntrerupte, iar acum totul era reunit într-un instrument de război foarte elaborat, cum nu mai exista în altă parte a lumii.

„Nu ştiu, a spus Park când am coborât, dacă azi se va întâmpla ceva. Acum, totul e liniştit." Totuşi, după un sfert de oră, cei de jos începură să se mişte. Un atac de „peste 40" a fost raportat ca venind dinspre staţiile germane de la Dieppe. Becurile din partea de jos a panourilor de pe perete au început să se lumineze, arătând că diverse escadrile erau în „pregătire". Apoi, în succesiune rapidă, s-au primit semnale „încă 20", „încă 40", iar după zece minute era clar că avea să urmeze o bătălie serioasă. Aerul începuse să se umple de ambele părţi.

Semnalele veneau unul după altul; „încă 40", „încă 60"; a fost chiar şi un „încă 80". Pe masa hărţii de jos, mişcarea tuturor valurilor de atac era marcată prin împingerea de jetoane, din când în când, pe diferite linii de apropiere, în timp ce, pe tabla neagră din faţa noastră, luminile care urcau arătau escadrilele noastre care se înălţau în aer, până au mai rămas doar patru sau cinci în „aşteptare". Aceste lupte aeriene, de care depindeau

atât de multe, ţineau mai puţin de o oră de la prima ciocnire. Duşmanul avea destulă putere ca să trimită noi valuri de atac, iar escadrilele noastre, ieşite toate la atac ca să câştige superioritatea în aer, trebuiau să se reaprovizioneze cu combustibil după şaptezeci, optzeci de minute, sau să aterizeze ca să se reînarmeze după o angajare de cinci minute. Dacă în momentul facerii plinului sau al reînarmării, inamicul ar fi putut veni cu noi escadrile proaspete, neatacate, unele dintre avioanele noastre de luptă ar fi putut fi distruse la sol. De aceea, unul dintre principalele noastre obiective era să îndrumăm escadrilele noastre în aşa fel încât să nu avem simultan prea multe la sol pentru reaprovizionare sau reînarmare, în timpul zilei.

Curând, becurile roşii arătau că majoritatea escadrilelor noastre erau angajate. Un zumzet uşor se ridica de jos, unde oamenii ocupaţi împingeau încolo şi încoace jetoanele, în concordanţă cu schimbarea rapidă a situaţiei. Vicemareşalul Park dădea îndrumări generale pentru dispunerea forţei traduse în ordine amănunţite fiecărei staţii a avioanelor de luptă de către un tânăr ofiţer din centrul cercului unde stăteam şi eu. Câţiva ani mai târziu, am întrebat care era numele lui. Era Lordul Willoughby de Brooke. (L-am întâlnit în 1947, când am fost invitat de Jokey Club, al cărui maestru de ceremonii era, ca să văd derbyul. El a fost surprins că îmi aminteam episodul). Acum, el dădea ordin diverselor escadrile să se ridice şi să patruleze, pe baza informaţiei finale care apărea pe hartă. Mareşalul însuşi umbla de colo colo, prin spate, urmărind mişcarea cu ochi vigilenţi, supraveghindu-şi tinerii executivi şi intervenind cu câte un ordin decisiv, de obicei pentru a întări o zonă ameninţată. După puţin timp, toate escadrilele noastre erau în luptă, iar unele începuseră deja să se întoarcă pentru reîncărcare cu combustibil. Toate erau în văzduh. Linia de jos se stinsese. Nu mai rămăsese nici o escadrilă în rezervă. În acest moment, Park a vorbit cu Dowding la Stanmore, cerând trei escadrile de la Grupul 12, care să fie puse la dispoziţia lui, în cazul altui atac major în timp ce escadrilele se reînarmau şi se reaprovizionau cu combustibil. Acest lucru s-a făcut. Escadrilele erau necesare în special pentru a acoperi Londra şi aerodromurile avioanelor noastre de luptă, pentru că Grupul 11 îşi epuizase resursele.

Tânărul ofiţer, pentru care toate astea erau o chestiune de rutină, continua să dea ordine, în concordanţă cu îndrumările generale ale Comandantului de Grup, cu voce calmă, monotonă, iar curând cele trei escadrile de întărire au fost absorbite. Am devenit conştient de îngrijorarea comandantului, care acum stătea nemişcat în spatele scaunului subordonatului său. Până atunci, urmărisem în tăcere. Acum am întrebat: „Ce alte rezerve mai avem?" „Nu mai avem altele", a spus viceamiralul aerului, Park. Într-o relatare pe care a scris-o după aceea, a afirmat că, auzind asta, eu „am rămas grav". Se poate. Ce pierderi am fi suferit dacă avioanele noastre erau prinse la sol în timpul reîncărcării cu combustibil

de către alte raiduri de „încă 40" sau „încă 60"! Inegalitatea era mare, marjele mici; miza infinită.

Au mai trecut cinci minute; majoritatea escadrilelor noastre coborâseră la realimentare. În orice caz, resursele noastre nu le puteau asigura protecţie din aer. Atunci se păru că duşmanul se întoarce acasă. Mişcarea jetoanelor de pe masa hărţii de jos arăta că bombardierele şi avioanele de luptă germane se îndreaptă spre est. Nu apărea nici un nou atac. După încă zece minute, acţiunea se încheiase. Am urcat din nou scara care ducea la suprafaţă şi, când am ieşit afară, suna „încetarea" alarmei.

„Suntem foarte bucuroşi că aţi văzut asta, domnule", a spus Park. „Desigur, în ultimele douăzeci de minute, am fost atât de sufocaţi cu informaţii încât nu le mai puteam mânui. Asta vă arată limitele resurselor noastre actuale. Au fost încordate azi mult peste limitele lor." Am întrebat dacă au primit unele rezultate şi am remarcat că, pe cât se părea, atacul fusese respins în mod satisfăcător. Park a răspuns că nu era satisfăcut deoarece nu am interceptat atâtea avioane de raid câte spera el. Era evident că duşmanul străpunsese apărarea noastră. Multe bombardiere germane cu escortele lor de avioane de luptă ajunseseră deasupra Londrei. Circa o duzină au fost doborâte cât timp eu am fost jos, dar nu putea fi obţinută o imagine a rezultatelor bătăliei sau a daunelor sau pierderilor.

Era 4.30 p.m. când am revenit la Finanţe şi m-am culcat imediat pentru somnul de după masă. Eram probabil obosit de drama de la Grupul 11, pentru că nu m-am trezit până la ora opt. Când am sunat, a venit secretarul meu particular, John Martin, cu ştirile de seară din întreaga lume. Erau groaznice. Un lucru nu mergea bine aici; un altul fusese amânat colo; un răspuns nesatisfăcător a fost primit de la cutare; au fost scufundări grave în Atlantic. „Totuşi, a spus Martin, când şi-a terminat relatarea, totul este răscumpărat de victoria din aer. Am doborât o sută optzeci şi trei de aparate la o pierdere de sub patruzeci."

* * *

Deşi informaţiile de după război au arătat că pierderile duşmanului în acea zi au fost de doar cincizeci şi şase de aparate, 15 septembrie a fost ziua hotărâtoare a bătăliei pentru Britania. În aceeaşi noapte, Comandamentul bombardierelor noastre a atacat în forţă vasele din porturi, între Boulogne şi Anvers. În special la Anvers au fost aduse daune importante. La 17 septembrie, după cum ştim acum, Führerul a decis să amâne nedefinit acţiunea „Leul de mare". Abia la 12 octombrie, invazia a fost amânată oficial până în primăvara următoare. În iulie 1941, a fost din nou amânată de Hitler până în primăvara lui 1942, „când va fi încheiată campania din Rusia." Aceasta era o închipuire deşartă dar importantă. La 13 februarie 1942, amiralul Raeder a avut ultima lui întrevedere cu Hitler în legătură cu „Leul de mare" şi acesta a fost de acord cu o „abandonare" totală. Astfel a pierit operaţiunea „Leul de mare". Iar 15 septembrie poate figura ca data decesului ei.

Fără îndoială, am fost prea sângeroşi în estimările pierderilor duşmanilor noştri. Am avut doi la unu faţă de asediatorii germani, şi nu trei la unu cum credeam şi declaram noi. Dar şi aşa era de ajuns. Forţa Aeriană Regală, departe de a fi distrusă, era triumfătoare. I s-a asigurat un puternic val de piloţi noi. Fabricile noastre de avioane, de care depindea nu doar nevoia noastră imediată ci şi puterea de a duce un război îndelungat, erau avariate, dar nu paralizate. Muncitorii, calificaţi şi necalificaţi, bărbaţi şi femei, au stat în atelierele lor, sub foc, de parcă ar fi fost baterii în acţiune – ceea ce de fapt şi erau. La Ministerul Aprovizionării, Herbert Morrison îi îmboldea pe toţi cei din larga lui sferă. „Daţi-i drumul", îi îndemna el, şi aşa făceau. Un sprijin calificat a fost dat luptătorilor aerului şi de către Comandamentul antiaerian sub conducerea generalului Pile. Contribuţia principală a acestuia a venit mai târziu. Corpul observatorilor, devotaţi şi neobosiţi, era tot timpul la post. Organizaţia atent făurită de Comandamentul avioanelor de luptă, fără de care totul putea fi zadarnic, s-a dovedit rezistentă în luni de încordare continuă. Cu toţii şi-au îndeplinit misiunea. Dar factorul principal a fost îndârjirea şi valoarea piloţilor noştri de pe avioanele de luptă, care au rămas de nefnvins. Astfel, Britania a fost salvată. Am putut spune în Camera Comunelor: „Niciodată în domeniul conflictelor umane, atât de mulţi n-au datorat atât de mult unor atât de puţini."

Capitolul XIII
„LONDRA POATE SUPORTA“

Asaltul german asupra Britaniei este o chestiune în care au existat păreri diferite, scopuri conflictuale și planuri neîndeplinite complet. De trei sau patru ori în aceste luni, dușmanul a abandonat o metodă de atac care producea un stres sever și s-a îndreptat spre ceva nou. Dar toate aceste etape s-au suprapus una cu cealaltă și nu pot fi separate prin date precise. Fiecare se întrepătrundea cu cealaltă. Operațiunile de început căutau să angajeze forțele noastre aeriene într-o bătălie peste Canal și pe coasta de sud; apoi, lupta a fost continuată peste comitatele din sud, în principal Kent și Sussex, dușmanul având drept scop să distrugă organizarea forței noastre aeriene; apoi, mai aproape de Londra și deasupra ei; apoi, Londra a devenit ținta supremă; și, în sfârșit, când Londra a triumfat, a avut loc o nouă dispersiune spre orașele de provincie și spre singura noastră linie vitală în Atlantic, Mersey și Clyde.

Am văzut cât de tare ne-au lovit în atacul asupra aerodromurilor de pe coasta de sud în ultima săptămână a lui august și prima săptămână a lui septembrie. Dar la 7 septembrie, Goering și-a asumat în mod public comanda bătăliei și a trecut de la atacuri de zi la atacuri de noapte și de la atacarea aerodromurilor avioanelor de luptă din Kent și Sussex, la atacarea perimetrelor aglomerate ale Londrei. Raiduri minore de zi erau frecvente, constante chiar, dar un atac mare de zi urma abia să vină; în principal însă, întregul caracter al ofensivei germane se modificase. Timp de cincizeci și șapte de nopți, bombardarea Londrei nu a încetat. Aceasta a constituit o nenorocire pentru cel mai mare oraș al lumii, pe care nimeni nu a putut-o suporta înainte. Niciodată până atunci o întindere atât de mare de locuințe nu fusese supusă unui asemenea bombardament și atâtea familii să fie nevoite să facă față problemelor și teroarei acestuia.

Raidurile sporadice asupra Londrei, de la sfârșitul lui august, au primit imediat ca represalii un atac asupra Berlinului. Din cauza distanței pe care trebuia să o parcurgem, acesta putea fi doar pe scară foarte mică în comparație cu atacurile asupra Londrei lansate de pe aerodromurile din apropiere, franceze și belgiene. Cabinetul de Război era dispus să răspundă la loviturl, să ridice miza și să sfideze dușmanul. Eram sigur că

avea dreptate şi consideram că nimic nu-l impresionează şi nu-l tulbură pe Hitler atât de mult ca ura şi puterea de voinţă a Britaniei. În sufletul lui, el era unul dintre admiratorii noştri. El, bineînţeles, s-a folosit pe deplin de represaliile noastre asupra Berlinului şi a anunţat în public politica germană stabilită dinainte, de a transforma Londra şi alte oraşe britanice în haos şi ruină. „Dacă ne atacă oraşele, a spus el la 4 septembrie, pur şi simplu le vom şterge de pe faţa pământului pe ale lor". A făcut tot ce a putut în privinţa asta.

Din 7 septembrie până în 3 noiembrie, în fiecare noapte, în medie două sute de bombardiere au atacat Londra. Diversele raiduri preliminare care fuseseră făcute asupra oraşelor noastre de provincie în cele trei săptămâni anterioare au dus la o considerabilă dispersare a artileriei antiaeriene, iar când Londra a devenit ţinta principală, erau doar nouăzeci de tunuri pe poziţie. S-a considerat că e mai bine ca noaptea cerul să fie lăsat liber pentru avioanele de luptă din Grupul 11. Printre acestea, existau şase escadrile de aparate Blenheim şi Defiant. Lupta de noapte era încă în perioada copilăriei ei şi foarte puţine daune au fost provocate duşmanului. Aşadar, bateriile noastre au rămas mute trei nopţi la rând. Şi tehnica lor era, la acea vreme, dureros de neperfecţionată. Totuşi, având în vedere slăbiciunea avioanelor de luptă de noapte şi problemele lor nerezolvate, s-a decis să se dea mână liberă tunarilor de la antiaeriană să tragă în ţinte nevăzute, folosind orice metodă de control pe care o doreau. În patruzeci şi opt de ore, generalul Pile, comandantul artileriei antiaeriene, a dublat numărul tunurilor în capitală, retrăgându-le din oraşele de provincie. Avioanele noastre erau scoase din calea bateriilor, cărora li s-a oferit astfel o şansă.

Trei nopţi, londonezii au rămas în casele lor sau în adăposturi necorespunzătoare, suportând un atac ce părea că nu întâmpina nici o rezistenţă. Brusc, la 10 septembrie, s-a deschis întregul baraj, însoţit de o explozie de reflectoare. Această canonadă zgomotoasă nu a produs mari daune duşmanului, dar a dat o uriaşă satisfacţie populaţiei. Fiecare era bucuros că loveam şi noi. De atunci încolo, bateriile au tras mereu şi bineînţeles că practica, ingeniozitatea şi nevoia arzătoare a îmbunătăţit tirul. Avioanele de raid germane plăteau un tribut tot mai mare. Uneori, bateriile tăceau şi apăreau în scenă avioanele de luptă de noapte, ale căror metode progresau şi ele. Raidurile de noapte erau însoţite de atacuri mai mult sau mai puţin continue la lumina zilei, în grupuri mici sau chiar ale câte unui singur avion duşman, iar sirenele sunau uneori la intervale scurte în toate cele douăzeci şi patru de ore. Cei şapte milioane de locuitori ai Londrei s-au obişnuit cu această existenţă ciudată.

* * *

În speranţa că voi putea atenua puţin duritatea acestei naraţiuni, notez câteva observaţii personale despre „Blitz", ştiind foarte bine că multe mii de persoane ar putea spune poveşti mai emoţionante.

Când a început bombardamentul, ideea a fost ca acesta să fie tratat

cu dispreţ. În West End, toată lumea îşi vedea de treburi şi de plăceri, cina şi dormea ca de obicei. Teatrele erau pline, iar străzile întunecate erau aglomerate de circulaţie. Toate acestea erau poate o reacţie sănătoasă faţă de scâncetul înfricoşat pe care îl scoteau elementele defetiste din Paris, atunci când au fost bombardaţi serios prima dată, în mai. Îmi amintesc că cinam cu un mic grup, în timp ce se desfăşurau raiduri intense şi continui. Ferestrele mari de la Stornoway House dădeau spre Green Park care se lumina de tirul artileriei şi uneori de explozia unei bombe. Am simţit că ne asumam riscuri inutile. După cină, ne-am dus la clădirea lui Imperial Chemicals. De la aceste balcoane înalte de piatră, aveam o privelişte splendidă spre râu. Cel puţin douăsprezece focuri ardeau în partea de sud, iar în timp ce noi eram acolo, au căzut mai multe bombe grele, una destul de aproape ca prietenii mei să mă tragă în spatele unui stâlp de piatră substanţial. Aceasta mi-a confirmat părerea că va trebui să acceptăm multe restricţii asupra plăcerilor obişnuite ale vieţii.

Grupul de clădiri ale guvernului au fost lovite în repetate rânduri. Downing Street e formată din clădiri vechi de două sute cincizeci de ani, slabe şi construite uşor de constructorul profitor al cărui nume îl poartă. În perioada Münchenului, au fost construite adăposturi pentru ocupanţii de la nr. 10 şi nr. 11, iar tavanul camerelor de la nivelul grădinii a fost sprijinit cu o dublură din lemn şi stâlpi groşi. Se credea că acestea vor susţine ruinele, în cazul în care clădirea ar exploda sau s-ar dărâma; dar bineînţeles că nici aceste camere şi nici adăposturile nu erau eficiente împotriva unei lovituri directe. În ultimele două săptămâni ale lui septembrie, s-au făcut pregătiri pentru mutarea sediului meu ministerial în birourile mai moderne şi mai solide ale guvernului, care dădeau în parcul St. James, lângă Poarta Storey. Numeam acest sediu „anexa". Aici am locuit confortabil, eu şi soţia mea, tot restul războiului. Aveam încredere în clădirea solidă, de piatră, şi doar în foarte rare ocazii am coborât sub blindaj. Soţia mea chiar a atârnat în camera de zi câteva fotografii, dar eu gândisem că e mai bine să o ţinem goală. Punctul ei de vedere a învins şi a fost justificat de evenimente. De pe acoperiş, de lângă cupola anexei era o vedere splendidă asupra Londrei, în serile clare. Au făcut pentru mine un acoperiş uşor deasupra capului, ca apărătoare contra schijelor, aşa că te puteai plimba când era lună şi să vezi jocurile de artificii. Dedesubt era Camera de Război, cu câteva locuri de dormit apărate de bombe. În acea vreme, bombele erau bineînţeles mai mici decât cele din ultima fază. Totuşi, în intervalul dinaintea pregătirii noilor apartamente, viaţa în Downing Street era emoţionantă. Puteai să te simţi la fel de bine ca la cartierul general al unui batalion de pe linia frontului.

Mi-a rămas în minte o seară (17 octombrie). Cinam în camera din dreptul grădinii, la numărul 10, când a început obişnuitul raid de noapte. Însoţitorii mei erau Archie Sinclair, Oliver Lyttelton şi Moore-Brabazon. Jaluzelele de oţel fuseseră lăsate. S-au auzit mai multe explozii zgomotoase în jurul nostru, la distanţă nu prea mare şi imediat o bombă a căzut poate la o sută de metri mai departe, pe Horse Guards Parade, făcând mare zgomot. Brusc, am avut un impuls providenţial. Bucătăria de la

Downing Street 10 e înaltă şi spaţioasă şi are o fereastră mare în afară, de sticlă turnată, de vreo opt metri înălţime. Valetul şi camerista continuau să servească cina cu totală detaşare, dar eu am devenit acut de conştient de geamul cel mare, în spatele căruia bucătăreasa, doamna Landemare şi ajutoarea ei lucrau fără să clipească. M-am ridicat brusc, i-am spus valetului să pună cina la cald în sufragerie şi am ordonat bucătăresei şi celorlalţi servitori să se ducă în adăpost, aşa cum era el. Mă aşezasem din nou la masă doar de trei minute, când o bubuitură cu adevărat puternică şi foarte aproape, însoţită de un şoc violent, arăta că a fost lovită clădirea. Detectivul meu a venit în cameră şi a spus că sunt daune mari. Bucătăria, cămara şi birourile din partea Trezoreriei erau sfărâmate.

Ne-am dus în bucătărie să vedem scena. Devastarea era totală. Bomba căzuse la cincizeci de metri mai departe, pe Trezorerie, iar suflul sfărâmase bucătăria mare, curată, cu toate vasele ei, devenită acum o grămadă de praf negru şi dărâmături. Geamul cel mare din sticlă turnată fusese împrăştiat în toată camera în fragmente şi cioburi şi bineînţeles că i-ar fi tăiat în bucăţi pe ocupanţi, dacă ei s-ar fi aflat acolo. Dar inspiraţia mea fericită, pe care aş fi putut-o neglija foarte uşor, a venit la moment. Adăpostul subteran de la Trezorerie fusese făcut bucăţi, fiind lovit direct, iar cei patru civili, care făceau gardă internă de noapte, au fost ucişi. Totul era însă îngropat sub tone de moloz şi noi nu ştiam cine lipseşte.

Cum raidul continua şi părea să crească în intensitate, ne-am pus căştile de metal şi am venit să vedem scena de pe acoperişul anexei. Totuşi, înainte de asta, nu am rezistat şi am luat-o din adăpost pe doamna Landermare şi pe ceilalţi, să-şi vadă bucătăria. Au fost necăjiţi văzând distrugerile, dar mai ales murdăria generală!

Archie şi cu mine ne-am dus pe cupola clădirii anexă. Noaptea era clară şi aveam o vedere largă asupra Londrei. Se părea că o mare parte din Pall Mall era în flăcări. Cel puţin cinci focuri puternice ardeau acolo, iar altele în strada St. James şi în Piccadilly. Mai departe, peste râu, în direcţia opusă, erau multe conflagraţii. Dar Pall Mall era imaginea unei flăcări vii. Treptat, atacul a slăbit şi imediat a sunat „încetarea", lăsând doar focurile să ardă. Am coborât la noul meu apartament de la primul etaj din anexă şi l-am găsit pe căpitanul David Margesson care obişnuia să locuiască la Carlton Club. El ne-a spus că clubul a sărit în aer în bucăţele şi, într-adevăr, după cum erau aşezate focurile, noi ne gândiserăm că probabil fusese atins. El fusese în club, cu vreo două sute cincizeci de membri şi oameni de serviciu. Clubul a fost lovit de o bombă grea. Toată faţada şi latura dinspre Pall Mall a căzut pe stradă, distrugând maşina parcată aproape de uşa din faţă. Camera de fumat fusese plină cu membrii clubului şi tot plafonul căzuse peste ei. A doua zi, când m-am uitat la ruine, mi s-a părut incredibil că nu au fost ucişi majoritatea dintre ei. Totuşi, printr-un miracol, s-au târât toţi afară prin praf, fum şi dărâmături şi, cu toate că mulţi erau răniţi, nimeni nu şi-a pierdut viaţa. Când aceste fapte au ajuns în faţa Cabinetului, colegul nostru laburist a remarcat glumeţ: „Diavolul îşi caută confraţii." Domnul Quintin Hogg şi-a cărat tatăl, pe fostul Lord cancelar, pe umeri, de sub dărâmături, aşa cum încă

l-a purtat pe Pater Anchises din ruinele Troiei. Margesson nu avea unde să doarmă şi i-am găsit aşternut şi un pat la parter, în anexă. Pe ansamblu, a fost o seară nefericită şi având în vedere daunele suferite de clădiri, era remarcabil faptul că nu existau decât cinci sute de morţi şi vreo două mii de răniţi.

Altă dată vizitam Ramgate. A intervenit un raid aerian şi am fost condus în adăpostul lor mare, unde un mare număr de oameni locuiau permanent. Când am ieşit, după un sfert de oră, ne-am uitat la daunele încă fumegânde. Fusese lovit un mic hotel. Nimeni nu fusese rănit, dar locul fusese transformat într-un morman de faianţă, ustensile şi bucăţi de mobile. Proprietarul, soţia lui, bucătăreasa şi chelneriţele erau în lacrimi. Unde era căminul lor? Unde era mijlocul lor de existenţă? Iată privilegiul puterii. M-am hotărât imediat. În trenul meu, la întoarcere, am dictat o scrisoare ministrului de Finanţe, Kingsley Wood, prin care instituiam principiul că toate daunele provocate de focul duşmanului trebuie să cadă în sarcina statului şi să fie plătite compensaţii integrale şi imediat. Astfel, povara nu va cădea doar asupra celor cărora le-au fost atinse locuinţele sau clădirile afacerilor lor, ci va fi purtată în mod egal pe umerii naţiunii. Kingsley Wood era, în mod firesc, niţeluş îngrijorat de caracterul nedefinit al acestei obligaţii. Dar eu am făcut presiuni şi, în două săptămâni, s-a elaborat un plan de asigurare care, după aceea, a jucat un rol substanţial în treburile noastre. Trezoreria a trecut prin diverse emoţii în legătură cu planul de asigurări. Mai întâi au crezut că acesta îi va ruina; dar apoi, când raidurile aeriene au încetat, după mai 1941, au început să facă mulţi bani în următorii trei ani şi au considerat că planul a fost prevăzător şi un act de înţelepciune politică. Totuşi, mai târziu, în cursul războiului, când au început „bombele zburătoare" şi rachetele, balanţa de plăţi s-a înclinat în partea cealaltă şi curând s-au plătit despăgubiri de opt sute nouăzeci de milioane. Sunt bucuros că s-a întâmplat aşa.

* * *

În această nouă fază a luptei, a devenit important să obţinem un efort optim nu doar de la fabrici ci şi de la departamentele din Londra care erau frecvent bombardate, ziua şi noaptea. La început, când suna alarma, toţi ocupanţii din ministere erau adunaţi imediat şi duşi în subsoluri, atât cât erau ele de bune. Se mândreau chiar cu eficienţa şi promptitudinea cu care se făcea acest lucru. În multe cazuri, se apropiau doar şase avioane, iar alteori doar unul. Adesea nici nu apăreau. Un mic raid putea opri însă timp de peste o oră întreaga maşinărie executivă şi administrativă a Londrei.

Am propus deci stadiul „alertă" la sunetul sirenei, deosebit de „alarmă" care să se dea doar atunci când observatorii de pe acoperişuri, sau Jim Cioară, cum începuseră să fie numiţi, raportau „pericol iminent", ceea ce însemna că duşmanul era deja deasupra capului, sau foarte aproape. În consecinţă, au fost elaborate scheme. Parlamentul avea nevoie şi el de îndrumare în legătură cu felul cum să-şi ducă munca în aceste zile

periculoase. Membrii Parlamentului au considerat de datoria lor să dea un exemplu. Era drept, dar treaba putea fi împinsă prea departe. A trebuit să discut cu cei din Camera Comunelor ca să-i fac să țină seama de prudența obișnuită și să se conforme condițiilor speciale ale timpului. I-am convins, în ședință secretă, de nevoia de a lua măsurile necesare de precauție, bine gândite. Au fost de acord ca zilele și orele de ședință să nu fie difuzate și să-și suspende dezbaterile când acei Jim Cioară îl anunțau pe Speaker de „pericol iminent". Atunci, coborau în grup în adăposturile aglomerate, ineficiente, care le fuseseră puse la dispoziție. Va fi totdeauna un renume în plus pentru Parlamentul britanic faptul că membrii lui au ținut ședințe și și-au îndeplinit sarcinile în toată această perioadă. Cei din Camera Comunelor sunt foarte sensibili față de asemenea chestiuni și ar fi fost ușor să judeci greșit starea lor de spirit. Când o Cameră era distrusă, se mutau în alta și am făcut tot posibilul să-i conving să urmeze cu amabilitate sfaturile înțelepte. Pe scurt, toată lumea s-a comportat cu bun-simț și cu demnitate. A fost de asemeni un noroc că, atunci când clădirea Camerelor a fost făcută țăndări câteva luni mai târziu, aceasta s-a întâmplat noaptea, când era goală, și nu ziua, când era plină. După ce am început să ținem sub control raidurile de zi, m-am simțit personal mai ușurat. Dar în primele luni, eram tot timpul îngrijorat pentru siguranța membrilor Camerelor. În fond, un Parlament ales prin vot universal, capabil să înlăture oricând guvernul, dar mândru să-i susțină în zilele cele mai întunecate, era unul dintre punctele de dispută cu inamicul. Parlamentul a câștigat.

Mă îndoiesc că vreunul dintre dictatori a avut atâta putere efectivă asupra națiunii lui cum a avut Cabinetul de Război britanic. Când ne exprimam dorințele, eram susținuți de reprezentanții poporului și eram ascultați cu bucurie de toți. Totuși, niciodată nu a fost încălcat dreptul la critică. Aproape totdeauna criticii respectau interesele naționale. Ocazional, când ne provocau, îi opream cu o majoritate covârșitoare de voturi și aceasta în contrast cu metodele totalitare, fără cea mai mică constrângere, intervenție sau folosire a poliției sau serviciilor secrete. Era o mândrie gândul că democrația noastră parlamentară, sau cum se mai poate numi viața publică britanică, poate îndura, depăși și supraviețui oricăror încercări. Nici măcar amenințarea cu anihilarea nu-i speria pe membrii Parlamentului dar, din fericire, lucrul ăsta nu s-a întâmplat.

* * *

La mijlocul lui septembrie, s-a folosit împotriva noastră o nouă formă de atac dăunătoare. Un mare număr de bombe cu explozie întârziată erau aruncate masiv, din plin, peste noi și au devenit o problemă spinoasă. Lungi porțiuni de cale ferată, noduri importante, intrările în fabrici vitale și în aerodromuri, au trebuit să fie blocate de nenumărate ori și interzise nevoilor noastre. Aceste bombe trebuiau dezgropate și explodate sau făcute inofensive. Aceasta era o sarcină extrem de periculoasă, mai ales la început, când mijloacele și metodele au trebuit învățate printr-o serie de experiențe.

Am relatat deja drama dezamorsării minelor magnetice; autodetonamentul devenise acum un lucru obişnuit, dar rămânea totuşi sublim. Pe mine m-a interesat totdeauna explozia cu acţiune întârziată, care mi s-a imprimat prima dată în 1918, când germanii au folosit-o pe scară largă ca să ne împiedice să folosim calea ferată pe care plănuiam să înaintăm în Germania. Am cerut să o folosim şi noi, atât în Norvegia şi la Canalul Kiel cât şi la Rin. Nu încape îndoială că aceasta e un agent important în război, din cauza nesiguranţei prelungite pe care o creează. Aveam acum să o gustăm noi înşine. S-a creat o organizaţie specială care să se ocupe de asta. S-au format companii speciale în fiecare oraş mare, orăşel, district. S-au prezentat voluntari pentru acest joc mortal. S-au format echipe care au avut noroc sau ghinion. Unele au supravieţuit acestei faze a încercărilor noastre, altele au făcut douăzeci, treizeci şi chiar patruzeci de dezamorsări până şi-au găsit sfârşitul. Detaşamentele bombelor neexploadate se prezentau oriunde mă duceam, în turneele mele. Într-un fel sau altul, chipurile lor păreau altfel decât cele ale oamenilor obişnuiţi, oricât de viteji şi credincioşi erau. Erau încordaţi, cu priviri rătăcite, feţele lor aveau o culoare albăstruie, cu ochi strălucitori şi buze excepţional de strânse; cu toate acestea, au avut o comportare perfectă. Scriind despre vremurile noastre grele, s-ar putea să folosim prea mult cuvântul „cumplit". Acesta ar fi trebuit să fie rezervat doar echipelor de dezamorsare a bombelor cu explozie întârziată.

Îmi amintesc de o asemenea formaţiune care poate fi luată drept simbol pentru toate celelalte. Era formată din trei oameni: Contele de Suffolk, secretara lui particulară şi şoferul lui cam în vârstă. Îşi spuneau „Sfânta Treime". Faptele lor şi activitatea lor continuă s-au răspândit printre toţi cei care îi cunoşteam. S-au ocupat de treizeci şi patru de bombe neexplodate, cu eficienţă politicoasă şi zâmbitoare. Dar, a treizeci şi cincea şi-a cerut drepturile. Contele de Suffolk şi Sfânta lui Treime au sărit în aer. Dar putem fi siguri că pentru ei „au sunat trompetele" pe tărâmul celălalt. Foarte repede, dar cu mari sacrificii ale celor mai nobili, devotamentul detaşamentelor bombelor neexplodate a ţinut sub control pericolul.

* * *

Este greu de comparat nefericirea londonezilor în iarna 1940–1941 cu cea a germanilor în ultimii trei ani ai războiului. În faza mai târzie, bombele erau mult mai puternice iar raidurile mult mai intense. Pe de altă parte, îndelunga pregătire şi meticulozitate germană a permis construirea unui sistem complet de adăposturi antibombe, în care toţi erau obligaţi să intre cu o disciplină de fier. Când am intrat în cele din urmă în Germania, am găsit oraşe complet distruse, dar cu construcţii solide deasupra solului, cu galerii spaţioase subterane, unde locuitorii dormeau noapte de noapte deşi, deasupra, casele şi proprietăţile lor erau distruse. În multe cazuri, doar mormanele de dărâmături erau mişcate. Dar în Londra, deşi atacul era mai puţin copleşitor, aranjamentele de securitate erau mai puţin dezvoltate. În afară de Metrou, nu exista un loc sigur.

Erau foarte puține subsoluri sau pivnițe care să poată rezista la o lovitură directă. Practic, întreaga masă a populației londoneze locuia și dormea în casele ei sau în adăposturile Anderson, sub focul dușmanului, încercându-și norocul cu calmul englezesc, după o zi de muncă. Nici măcar unul la mie nu avea protecție decât împotriva suflului și a schijelor. Slăbiciunea psihologică era mică, dar erau multe neplăceri fizice. Bineînțeles că dacă bombele din 1943 ar fi fost folosite în Londra în 1940, am fi trecut printr-o situație în care s-ar fi pulverizat orice organizare umană. Totuși, toate se petrec la rândul lor și în împrejurările lor și nimeni nu are dreptul să spună că Londra, care a fost desigur necucerită, nu era și de necucerit.

Nu se făcuse mai nimic sau foarte puțin, înainte de război sau în timpul perioadei pasive, pentru a se asigura adăposturi solide antibombe, de unde guvernul să-și poată continua activitatea. Se făcuseră planuri complicate pentru mutarea sediului guvernului din Londra. Ramuri întregi ale unor departamente fuseseră deja mutate la Harrogate, Bath, Cheltenham și în alte locuri. Au fost rechiziționate locuri de cazare pe un vast perimetru, pentru miniștri și funcționari importanți, în eventualitatea evacuării Londrei. Dar acum, sub bombardament, dorința și hotărârea guvernului și a Parlamentului de a rămâne în Londra era vizibilă, iar eu am împărtășit pe deplin aceste sentimente. Eu, ca și alții, mi-am închipuit adesea că distrugerile vor deveni atât de copleșitoare încât va fi necesară o mutare generală și o dispersare. Dar, sub impactul evenimentelor, toate reacțiile noastre au fost în sens contrar.

În aceste luni, am ținut ședințele de seară ale Cabinetului în Camera de Război din subsolul anexei. Pentru a ajunge acolo din Downing Street, era necesar să treci prin pătratul Ministerului de Externe și apoi să te urci printre muncitorii care turnau beton ca să facă mai sigure Camera de Război și birourile de la subsol. Nu mi-am dat seama ce efort însemna asta pentru domnul Chamberlain, având în vedere urmările importantelor operații pe care le suferise. Nimic nu-l împiedica însă și niciodată n-a fost mai îngrijit sau mai rece și mai hotărât decât la ultima ședință de Cabinet la care a participat.

Într-o seară, spre sfârșitul lui septembrie 1940, m-am uitat afară pe ușa principală din Downing Street și am văzut muncitori care îngrămădeau saci de nisip în fața ferestrelor demisolului de la Ministerul de Externe din față. I-am întrebat ce făceau. Mi s-a spus că, după operație, domnul Neville Chamberlain avea nevoie de un tratament special periodic și că era jenant să-l facă în adăpost, la nr. 11, unde cel puțin douăzeci de persoane erau adunate în timpul raidurilor permanente, așa că i se pregătea acolo un mic spațiu privat. În fiecare zi, își onora toate întâlnirile, rezervat, eficient, îmbrăcat fără cusur. Dar aceasta era situația. Era prea mult. Mi-am folosit autoritatea. Am trecut prin pasaj, între nr. 10 și nr. 11, și am găsit-o pe doamna Chamberlain. I-am spus: „N-ar trebui să stea aici în situația lui. Trebuie să-l iei de-aici până se face din nou bine. Am să-i trimit în fiecare zi toate telegramele." Ea a plecat să-și caute soțul. După o oră, mi-a trimis vorbă: „El o să facă cum vrei dumneata. Plecăm

diseară." Nu l-am mai văzut. Sunt sigur că voia să moară la lucru. Dar n-a fost să fie aşa.

* * *

Plecarea domnului Chamberlain a dus la importante schimbări ministeriale. Domnul Herbert Morrison fusese un ministru al Aprovizionării eficient şi viguros, iar Sir John Anderson a făcut faţă Blitzului Londrei cu o administrare fermă şi competentă. La începutul lui octombrie, atacul continuu asupra celui mai mare oraş din lume era atât de dur şi a ridicat atâtea probleme cu caracter social şi politic pentru populaţia sa numeroasă şi atât de tracasată, încât m-am gândit că ar fi de ajutor dacă am avea, la Ministerul de Interne, un parlamentar cu vechime, care acum era şi ministru al Securităţii Interne. Londra suporta greul. Herbert Morrison era londonez, versat în toate aspectele administraţiei metropolitane. Avea o experienţă fără pereche în guvernarea Londrei, fiindcă a fost şeful Consiliului districtual şi, în multe privinţe, principala figură în treburile acestuia. În acelaşi timp, aveam nevoie de John Anderson, a cărui activitate la Ministerul de Interne fusese excelentă, ca Lord preşedinte al consiliului în sfera mai largă a Comitetului pentru Afaceri Interne, la care ajungea o imensă cantitate de treburi, spre marea uşurare a Cabinetului. Aceasta îmi uşura şi povara mea şi îmi permitea să mă concentrez pe conducerea militară a războiului, în care colegii mei păreau dispuşi să-mi dea întreaga latitudine.

În consecinţă, le-am cerut celor doi miniştri importanţi să-şi schimbe birourile. Lui Herbert Morrison nu-i ofeream un pat de puf. Desigur că aceste pagini nu au pretenţia să descrie problemele guvernării Londrei într-o perioadă când, noapte de noapte, zece sau poate douăzeci de mii de oameni rămâneau fără cămin şi când doar necontenita vigilenţă a cetăţenilor ce erau paznici pe case a prevenit incendii incontrolabile; când spitale pline de bărbaţi şi femei mutilate erau şi ele lovite de bombele duşmane; când sute şi mii de oameni obosiţi erau înghesuiţi în adăposturi nesigure şi neigienice; când circulaţia pe şosele şi căi ferate era întreruptă mereu; când canalizarea era distrusă iar lumina, energia şi gazele erau paralizate; şi când, cu toate acestea, lupta şi viaţa de muncă a Londrei trebuiau să continue şi aproape un milion de oameni să fie duşi şi aduşi de la lucru în fiecare dimineaţă şi seară. Nu ştiam cât timp o să dureze. Nu aveam motive să presupunem că nu va fi şi mai rău. Când i-am făcut propunerea domnului Morrison, el ştia prea multe despre treaba asta ca să o ia uşor. Mi-a cerut răgaz câteva ore, să se consulte; dar în scurt timp s-a întors şi mi-a spus că e pregătit să pună umărul la treaba asta. Am apreciat mult decizia lui bărbătească.

Curând după mişcările ministeriale, o schimbare în metoda duşmanului a afectat politica noastră generală. Până acum, atacurile ostile erau efectuate aproape exclusiv cu bombe foarte explozibile; dar, odată cu luna plină din 15 octombrie, când cel mai greu atac al lunii a căzut pe capetele noastre, aviaţia germană a lăsat să cadă în plus 70 000 de bombe incendiare.

Până acum, îi încurajasem pe londonezi să se adăpostească şi se făceau toate eforturile ca să li se îmbunătăţească protecţia. Dar acum chemarea „la adăposturi" trebuia înlocuită cu „pe acoperişuri". A căzut în sarcina noului ministru al Securităţii Interne să instituie această politică. A luat fiinţă rapid o organizaţie de paznici contra incendiilor şi servicii de pompieri pe scară gigantică, acoperind întreaga Londră, în afară de măsurile luate în oraşele de provincie. La început, paznicii contra incendiilor erau voluntari, dar numărul necesar era atât de mare şi sentimentul că fiecărui bărbat ar trebui să-i vină rândul să stea pe acoperiş era atât de puternic, încât curând paza contra incendiilor a devenit obligatorie. Această formă de serviciu militar a avut un efect încurajator şi înviorător asupra tuturor categoriilor. Femeile făceau presiuni să aibă şi ele partea lor. S-au dezvoltat sisteme largi de instruire, care învăţau paznicii contra incendiilor cum să procedeze cu diversele tipuri de bombe incendiare care erau folosite contra noastră. Mulţi au învăţat şi mii de incendii au fost stinse înainte de a lua proporţii. Experienţa de a rămâne pe acoperiş, noapte de noapte, sub foc, fără altă protecţie decât o cască de metal, a devenit curând o obişnuinţă.

Domnul Morrison a decis imediat să organizeze cele o mie patru sute de brigăzi de pompieri într-un Serviciu Naţional de Pompieri şi să-l suplimenteze cu o Gardă contra incendiilor, formată din civili instruiţi care să lucreze în timpul lor liber. Garda contra incendiilor, ca şi în cazul paznicilor de pe acoperişuri, a fost recrutată mai întâi pe bază de voluntariat, dar apoi a devenit obligatorie, prin consimţământ general. Serviciul Naţional de Pompieri ne-a dat avantajul unei mai mari mobilităţi, un standard universal de instruire şi echipament şi grade recunoscute oficial. Celelalte Forţe de Apărare Civilă au format coloane regionale, gata să se ducă oriunde la o avertizare, în termen de un minut. Numele de Serviciu de Apărare Civilă a fost înlocuit cu titlul dinainte de război: Precauţii împotriva raidurilor aeriene. Multora li s-au dat uniforme şi au devenit conştienţi că erau al patrulea braţ al Coroanei.

Eram bucuros ca, dacă vreun oraş trebuia să fie atacat, greul să cadă pe Londra. Londra era ca un fel de uriaş animal preistoric, capabil să suporte multe răni şi totuşi să-şi păstreze viaţa şi mişcările. Adăposturile Anderson erau răspândite în districtele muncitoreşti, cu case de două etaje, şi s-a făcut totul ca ele să fi locuibile şi să fie drenate pe vreme umedă. Mai târziu, s-au dezvoltat adăposturile Morrison, care nu erau mai mult decât o masă grea de bucătărie, din fier, cu laturi puternice din sârmă, capabile să susţină ruinele unei case mici, oferind astfel o oarecare măsură de protecţie. Mulţi le-au datorat viaţa. În rest, „Londra putea suporta". A suportat tot ce a primit şi ar fi putut suporta şi mai mult. Într-adevăr, în acel moment, nu vedeam alt sfârşit decât demolarea întregii metropole. Totuşi, aşa cum am subliniat atunci în faţa Camerei Comunelor, legea scăderii beneficiilor opera în cazul demolării oraşelor mari. Curând, multe dintre bombe aveau să cadă pe case deja dărâmate şi nu vor face decât să tresalte molozul. Pe mari suprafeţe, nu mai avea ce să ardă sau să fie distrus şi totuşi fiinţele umane îşi făceau ici colo cămine şi îşi continuau activitatea cu infinite resurse şi curaj.

* * *

În noaptea de 3 noiembrie, pentru prima dată în aproape două luni, nu a sunat alarma în Londra. Tăcerea a părut unora chiar curioasă. S–au întrebat ce se întâmplase oare. În noaptea următoare, atacurile duşmanului au fost larg dispersate în insulă, iar lucrul acesta a continuat un timp. Era o altă schimbare în politica ofensivei germane. Deşi Londra era privită în continuare ca fiind ţinta principală, un efort major trebuia făcut acum pentru a se deteriora centrele industriale ale Britaniei. Au fost instruite escadrilele speciale cu noi aparate de navigaţie, pentru a ataca centre cheie specifice. De exemplu, o formaţie a fost instruită doar pentru distrugerea uzinelor de motoare–aero Rolls–Royce, de la Hillington, Glasgow. Tot acest plan a fost formal şi interimar. Invadarea Britaniei fusese abandonată temporar, iar atacul asupra Rusiei nu fusese încă organizat şi nici nu era aşteptat, în afara cercului intim al lui Hitler. Aşa că lunile de iarnă rămase urmau să fie, pentru Forţele aeriene germane, atât o perioadă de experimentare, în ce priveşte aparatura tehnică pentru bombardamentul de noapte şi pentru atacarea comerţului britanic pe mare, cât şi o perioadă de încercare de a distruge producţia noastră militară şi civilă. Ar fi făcut mai bine să se ocupe pe rând de câte un singur lucru şi să–l ducă până la capăt. Dar ei erau deja uluiţi şi deocamdată nesiguri pe ei înşişi.

Aceste noi tactici de bombardament au început în noaptea de 14 noiembrie; cu Coventry. Londra părea o ţintă prea mare şi vagă pentru rezultate decisive, dar Goering spera că oraşele de provincie sau centrele de muniţii ar putea fi efectiv şterse de pe faţa pământului. Raidul a început devreme în orele întunecoase, pe data de 14, iar până în zori, aproape cinci sute de avioane germane au aruncat şase sute de tone de explozive puternice şi mii de bombe incendiare. În general, acesta a fost cel mai devastator raid din câte am suportat. Centrul oraşului Coventry era sfărâmat şi viaţa lui a fost complet tulburată un timp. Au fost ucise patru sute de persoane şi mult mai multe au fost serios rănite. Postul de radio german a proclamat că celelalte oraşe ale noastre vor fi în mod similar „Coventrizate". Cu toate acestea, fabricile importante de motoare–aero şi de maşini unelte nu au fost oprite; nici populaţia, până acum neîncercată de nenorocirea bombardamentelor, nu a fost scoasă din acţiune. În mai puţin de o săptămână, un comitet de urgenţă pentru reconstrucţie a făcut o treabă minunată în refacerea vieţii oraşului.

La 15 noiembrie, duşmanul a revenit asupra Londrei, cu un raid foarte masiv, pe lună plină. S–au adus daune grele, mai ales unor biserici şi altor monumente. Ţinta următoare a fost Birmingham, iar trei raiduri succesive, între 19 şi 22 noiembrie, au provocat multe distrugeri şi pierderi de vieţi. Aproape opt sute de oameni au murit şi peste două mii au fost răniţi. Dar viaţa şi spiritul Birminghamului au supravieţuit acestei nenorociri şi cei un milion de locuitori ai săi, foarte bine organizaţi, conştienţi şi înţelegători, şi–au depăşit mult suferinţele fizice. În ultima săptămână a

lui noiembrie şi începutul lui decembrie, greutatea atacurilor s-a mutat spre porturi. Bristol, Sputhampton şi, mai mult decât toate, Liverpool au fost greu bombardate. Mai târziu, Plymooth, Sheffield, Manchester, Leeds, Glasgow şi alte centre de muniţii au trecut nelnfricate prin foc. Nu avea importanţă unde nimerea lovitura, naţiunea era la fel de sănătoasă pe cât e marea de sărată.

Raidul de apogeu al acestor săptămâni a căzut din nou asupra Londrei, duminică 29 decembrie. Toată experienţa germană, dureros cucerită, a fost folosită cu această ocazie. Greutatea atacului s-a concentrat chiar în City. Atacul a avut loc la ora când presiunea apei era cea mai scăzută. De la început, au fost distruse conductele de apă, cu ajutorul minelor paraşută, foarte grele şi puternic explozive. A fost o luptă cu circa o mie cinci sute de incendii. Daunele la staţiile de cale ferată şi la docuri erau serioase. Au fost distruse sau afectate opt biserici. Primăria a fost arsă şi lovită de suflu, iar Catedrala St. Paul a fost salvată doar cu eforturi eroice. Un gol de ruine în centrul lumii britanice se deschidea în faţa noastră; dar când Regele şi Regina au vizitat scena, au fost primiţi cu un entuziasm care depăşea cu mult orice festivitate regală.

În timpul acestei prelungite încercări care mai avea să continue câteva luni, Regele a fost tot timpul în palatul Buckingham. În subsol, se construiau adăposturi potrivite, dar toate astea aveau nevoie de timp. De asemeni, s-a întâmplat odată ca Majestatea Sa să ajungă de la Windsor în timpul unui raid aerian. O dată, el şi Regina au scăpat ca prin minune. Majestatea Sa a pus să se facă în grădina de la Buckingham un poligon de tir, unde el şi alţi membri ai familiei, şi chiar grăjdarii, făceau practică asiduă cu pistoale şi arme automate. Apoi, i-am adus Regelui o carabină americană de mică distanţă, din care mi se trimiseseră câteva bucăţi. Era o armă foarte bună.

În acea vreme, Regele schimbase practica din primele două luni de după venirea mea în funcţie, de a mă primi în audienţă oficială săptămânal, la ora cinci. Acum aranjase să iau prânzul cu el în fiecare marţi. Aceasta era desigur o metodă foarte plăcută de a rezolva probleme de stat, iar uneori era prezentă şi Regina. În mai multe ocazii, a trebuit să ne luăm farfuria şi paharul în mână şi să coborâm în adăpostul care progresa, ca să ne terminăm masa. Prânzul săptămânal devenise o chestiune regulată. După primele câteva luni, Majestatea Sa a decis ca toţi servitorii să fie excluşi şi că va trebui să ne servim singuri şi unul pe celălalt. În cursul celor patru ani ş jumătate cât a durat asta, mi-am dat seama cu cât sârg citea Regele toate telegramele şi documentele publice care i se prezentau. În cadrul sistemului constituţional britanic, Suveranul are dreptul să cunoască toate problemele de care sunt responsabili miniştri săi şi are drept nelimitat să dea sfaturi guvernului său. Eu eram foarte atent ca totul să fie prezentat Regelui, iar la întâlnirile noastre săptămânale, acesta dovedea că stăpânea documente de care eu nu mă ocupasem încă. A fost un mare ajutor pentru Britania că a avut un Rege şi o Regină atât de buni în acei ani de restrişte şi, ca un susţinător convins al monarhiei constituţionale, am apreciat ca o mare onoare plăcuta intimitate cu care

eram tratat eu, primul-ministru, lucru care nu a avut precedent de pe timpul când Regina Anne colabora cu Marlborough, în anii când el a fost la putere.

* * *

Cu aceasta, ajungem la sfârşitul anului şi, de dragul continuităţii, eu am luat-o înaintea războiului general. Cititorul îşi va da seama că tot acest zgomot şi această furtună a fost doar un acompaniament la procesele desfăşurate la rece prin care era menţinut efortul nostru de război şi era condusă politica şi diplomaţia noastră. Trebuie să notez că, la vârf, aceste răni, care nu erau mortale, constituiau un stimulent pentru claritatea punctului de vedere, pentru o camaraderie credincioasă şi o acţiune judicioasă. Ar fi totuşi neînţelept să se presupună că, dacă atacul ar fi fost de zece sau de douăzeci de ori mai sever, sau măcar de două trei ori mai sever, reacţia pe care am descris-o ar fi fost aceeaşi.

Capitolul XIV
ÎMPRUMUT ŞI ÎNCHIRIERE

Peste vuietul şi ciocnirea armelor, se profila acum deasupra noastră un eveniment de un alt ordin, de care depindea soarta omenirii. Alegerile prezidenţiale din S.U.A. au avut loc la 5 noiembrie. În ciuda tenacităţii şi vigorii cu care se desfăşurau aceste alegeri la fiecare patru ani şi a divergenţelor în probleme interne care, în acel moment, divizau principalele două partide, cauza supremă era respectată deopotrivă atât de către conducătorii democraţi aflaţi la putere cât şi de către republicani. La Cleveland, la 2 noiembrie, domnul Roosevelt a spus: „Politica noastră este de a da tot ajutorul material posibil naţiunilor care mai rezistă încă agresiunii peste oceanele Pacific şi Atlantic." Oponentul lui, domnul Wendell Wilkie, a declarat în aceeaşi zi la Madison Square Garden: „Noi toţi – republicani, democraţi şi independenţi – credem că trebuie să dăm ajutor eroicului popor britanic. Trebuie să-i punem la dispoziţie produsele industriei noastre".

Acest patriotism larg a apărat atât siguranţa Americii cât şi viaţa noastră. Totuşi, eu am aşteptat rezultatele cu mare îngrijorare. Nici un nou venit la putere nu putea avea sau căpăta curând cunoştinţele şi experienţa lui Franklin Roosevelt. Nimeni nu putea egala însuşirile lui de conducător. Relaţiile mele cu el au fost cultivate cu grijă şi păreau să fi ajuns la un grad de încredere şi prietenie care constituiau un element vital în toate gândurile mele. Sfârşitul camaraderiei care se formase, ruperea continuităţii tuturor discuţiilor noastre, a o lua de la început, cu o nouă personalitate, cu o altă concepţie, mi se părea o perspectivă neplăcută. De la Dunkerque încoace, nu mai fusesem conştient de un asemenea sentiment de apăsare. Cu o uşurare de nedescris am primit vestea că preşedintele Roosevelt a fost reales.

Până în acest moment armata, marina şi aviaţia îşi făceau separat comenzile de armament în Statele Unite, dar consultându-se între ele. Volumul tot mai mare al nevoilor noastre a dus la suprapunerea acestor comenzi în numeroase puncte, cu posibilităţi de fricţiuni la nivel inferior, în ciuda bunăvoinţei generale. „Doar o singură politică unificată,

guvernamentală, de aprovizionare pentru toate scopurile apărării, scria domnul Stettinius*, putea face treaba enormă care ne stătea acum în față". Aceasta însemna că numai guvernul Statelor Unite trebuia să facă toate comenzile de arme în America. Trei zile după realegere, președintele a anunțat public o „metodă empirică" pentru împărțirea producției americane de arme. Când armele ieșeau de pe banda de producție, trebuiau să fie împărțite, în mare, jumătate pentru forțele Statelor Unite și jumătate pentru forțele britanice și canadiene. În aceeași zi, Consiliul Priorităților a aprobat o cerere britanică de a comanda încă douăsprezece mii de avioane în Statele Unite, în plus față de cele unsprezece mii pe care le comandasem deja. Dar cum se puteau plăti toate astea?

La mijlocul lui noiembrie, lordul Lothian, care venise recent acasă de la Washington, a petrecut două zile cu mine la Ditchley. Fusesem sfătuit să stau la Chequers la sfârșit de săptămână, mai ales când era lună plină, în eventualitatea că dușmanul îmi acordă o atenție specială. Domnul Ronald Tree și soția lui mi-au făcut, mie și oamenilor mei, o primire foarte bună în casa lor mare și fermecătoare de lângă Oxford. Ditchley e doar la șase, șapte kilometri de Blenheim. În aceste împrejurimi frumoase l-am primit pe ambasador. El cunoștea toate aspectele și detaliile atitudinii americane. La Washington era înconjurat de bunăvoință și încredere. Avusese legături apropiate cu președintele, cu care stabilise o prietenie caldă. Gândul lui se îndrepta acum spre problema dolarului; asta era într-adevăr îngrozitoare.

Britania intrase în război cu circa 4500 milioane în dolari, sau în aur și în investiții în Statele Unite, care puteau fi transformate în dolari. Singurul mod în care puteau spori aceste resurse era producția de aur din imperiul britanic, în principal bineînțeles din Africa de Sud, și depunerea unor eforturi viguroase de a exporta în Statele Unite bunuri, în special mărfuri de lux ca whisky, lânețuri fine și ceramică. Prin aceste mijloace, au mai fost procurate încă 2000 milioane dolari în primele șaisprezece luni ale războiului. În perioada „Războiului ciudat" eram sfâșiați între o dorință vehementă de a comanda muniții în America și teama crescândă față de scăderea resurselor noastre în dolari. Tot mereu, pe timpul domnului Chamberlain, ministrul de Finanțe, Sir John Simon ne vorbea despre lamentabila situație a resurselor noastre în dolari și sublinia nevoia de a le apăra. Era mai mult sau mai puțin acceptat că va trebui să ne mulțumim cu mai puține achiziții din Statele Unite. Am acționat așa cum domnul Purvis, șeful Comisiei noastre de achiziții, un om de o capacitate deosebită, i-a spus odată lui Stettinius: „De parcă am fi pe o insulă pustie, cu puține alimente, pe care trebuie să le întindem cât putem mai mult."**

Aceasta a însemnat aranjamente complicate pentru a lungi rezervele noastre bănești. În timp de pace, importam liber și plăteam cum voiam. Când a început războiul, a trebuit să creăm un mecanism care să imobilizeze

* Stettinius, *Lend-Lease*, pag. 62.
** Stettinius, *Lend-Lease*, pag. 60.

aurul, dolarii şi alte bunuri particulare şi care să-i împiedice pe rău-voitori să-şi transfere fondurile în ţări în care simţeau că lucrurile erau mai sigure, reducând importurile inutile şi alte cheltuieli. Nu numai că trebuia să ne asigurăm că nu ne risipim banii, dar trebuia să evităm ca alţii să ni-i ia. Ţările din aria lirei erau cu noi; acestea au adoptat aceeaşi politică de control al schimbului ca şi noi şi erau primitoare şi deţinătoare binevoitoare de lire sterline. Cu alte ţări am făcut aranjamente speciale, prin care plăteam în lire, care puteau fi folosite oriunde în zona lirei, iar aceste ţări s-au angajat să păstreze lirele de care nu aveau nevoie imediat şi să le negocieze la cursul oficial de schimb. Asemenea aranjamente au fost făcute iniţial cu Argentina şi Suedia, dar s-au extins şi la alte ţări de pe continent şi din America de Sud. Aceste aranjamente au fost încheiate în primăvara lui 1940 şi era o chestiune de satisfacţie – şi de tribut adus lirei sterline – că eram capabili să o menţinem în condiţii atât de dificile. În felul acesta, puteam face tranzacţii cu cea mai mare parte a lumii în lire sterline şi să ne păstrăm cea mai mare parte a preţiosului nostru aur şi dolarii pentru achiziţiile noastre vitale din Statele Unite.

În mai 1940, când războiul a izbucnit în hidoasa lui realitate, eram conştienţi că o nouă eră a răsărit în relaţiile anglo-americane. Din momentul când am format noul guvern şi Sir Kingsley Wood a devenit ministru de Finanţe, am urmat un plan mai simplu şi anume, să comandăm tot ce puteam comanda şi să lăsăm problemele financiare ale viitorului în braţele Zeilor eterni. Luptând pentru viaţă şi fiind singuri acum, sub bombardamente necontenite şi cu teama unei invazii, ar fi fost o falsă economie şi o prudenţă greşită să ne îngrijorăm prea mult de ce se va întâmpla când ni se vor termina dolarii. Eram conştienţi de schimbările uriaşe care aveau loc în opinia publică americană şi credinţa crescândă, nu doar la Washington ci în toată Uniunea, că soarta lor era legată de a noastră. În plus, în acea vreme, un val de simpatie şi admiraţie faţă de Britania cuprindea naţiunea americană. Semnale foarte prieteneşti ne veneau direct de la Washington, precum şi prin Canada, încurajându-ne îndrăzneala şi arătându-ne că, într-un fel sau altul, se va găsi o cale. Cauza Aliaţilor avea un sprijin neobosit în domnul Morgenthau, secretar al Trezoreriei. Preluarea contractelor franceze, în iunie, aproape că ne dublase cheltuielile. În afară de acestea, mai dădusem comenzi pentru noi avioane, tancuri şi vase comerciale în toate direcţiile şi am susţinut construirea de noi mari fabrici, atât în Statele Unite cât şi în Canada.

* * *

Până în noiembrie, am plătit pentru tot ce am primit. Vândusem deja acţiuni americane în valoare de 335 milioane dolari, rechiziţionate pe lire de la deţinători particulari din Britania. Am plătit peste 4500 milioane dolari în bani peşin. Mai aveam doar 2000 de milioane, cea mai mare parte în investiţii, multe nefiind încă gata de a fi puse în vânzare. Era clar că nu mai puteam continua mult în felul acesta. Chiar dacă ne-am

fi lipsit de tot aurul nostru şi de toate bunurile din străinătate, nu puteam plăti nici jumătate din ce comandasem, iar extinderea războiului făcea necesar să avem de zece ori mai mult. Trebuia să ne continuăm treburile zilnice.

Lothian era încrezător că preşedintele şi consilierii săi căutau sincer cea mai bună cale de a ne ajuta. Acum, când trecuseră alegerile, venise momentul acţiunii. Nenumărate discuţii cu Trezoreria aveau loc la Washington între reprezentantul acesteia, Sir Frederick Phillips, şi domnul Morgenthau. Ambasadorul m-a îndemnat să-i scriu preşedintelui o relatare completă despre situaţia noastră. În consecinţă, în acea duminică, la Ditchley, am elaborat, consultându-mă cu el, o scrisoare personală. Cum documentul trebuia verificat de şefii de Stat Major şi reverificat la Trezorerie iar apoi aprobat de Cabinetul de Război, acesta nu a fost gata până la data când Lothian trebuia să se întoarcă la Washington. În forma ei finală, scrisoarea a fost datată 8 decembrie şi a fost trimisă imediat preşedintelui Roosevelt. Scrisoarea, care era cea mai importantă pe care o scrisesem vreodată, a ajuns la marele nostru prieten în timp ce călătorea la bordul unui vas de război american *Tuscaloasa*, pe însorita Mare a Caraibelor. Îi avea în jurul lui doar pe cei intimi. Harry Hopkins, pe care atunci nu-l cunoşteam, mi-a spus mai târziu că domnul Roosevelt a citit şi a recitit scrisoara, stând singur pe scaunul lui de pe punte şi, timp de patru zile, părea că nu ajunsese la nici o concluzie clară. Era adânc cufundat în gânduri şi era tăcut.

Din toate astea a reieşit o decizie minunată. Nu se întâmpla niciodată ca preşedintele să nu ştie ce voia să facă. Problema lui era cum să atragă ţara alături de el şi să convingă Congresul să urmeze îndrumările lui. După Stettinius, încă de la sfârşitul verii, preşedintele sugerase, la o şedinţă a Comitetului Consultativ al Apărării în legătură cu resursele navale, că „N-ar trebui să fie necesar ca britanicii să-şi folosească fondurile proprii ca să li se construiască vase în Statele Unite, sau ca noi să le împrumutăm bani în acest scop. Nu există nici un motiv ca să nu putem lua un vas terminat şi să li-l închiriem pe durata stării de urgenţă." Se părea că prin Statutul din 1802, ministrul de Război, „dacă, după părerea lui, aşa ceva ar fi în beneficiu public", poate închiria proprietăţi ale armatei pentru uz public, pe o perioadă nu mai mare de cinci ani. Erau înregistrate precedente de folosire a Statutului, prin închirierea unor obiecte ale armatei, din timp în timp.

Astfel, cuvântul „închiriere" şi ideea de a aplica principiul închirierii pentru a face faţă nevoilor britanice s-a ivit în mintea preşedintelui cu câtva timp înainte, constituind o alternativă la politica împrumuturilor nedefinite care, în curând, aveau să depăşească orice posibilităţi de achitare. Brusc, toate acestea s-au transformat în acţiune decisivă şi a fost proclamată glorioasa concepţie despre „Împrumut-închiriere".

Preşedintele s-a întors din Caraibe în 16 decembrie şi a vorbit despre planul lui la conferinţa de presă de a doua zi. El a folosit o ilustrare

simplă. „Să presupunem că ia foc casa vecinului şi eu am un furtun de grădină de o sută, o sută cincizeci de metri lungime. Dacă el poate lua furtunul meu şi să-l ataşeze la hidrantul lui, pot să-l ajut să stingă focul. Ce fac atunci? Îi spune oare înaintea acestei operaţii: „Vecine, furtunul m-a costat cincisprezece dolari; trebuie să-mi plăteşti cincisprezece dolari pe el? Nu! Ce tranzacţie are loc? Nu vreau cincisprezece dolari – vreau înapoi furtunul meu de grădină, după ce stingi focul." Şi apoi „În mintea unui copleşitor de mare număr de americani, nu mai încape nici o îndoială că cea mai bună apărare imediată a Statelor Unite este succesul Marii Britanii în a se apăra; şi că, în afara interesului nostru istoric şi actual în supravieţuirea democraţiei în lume ca un tot, este la fel de important, dintr-un punct de vedere egoist, şi pentru apărarea Americii să facem tot ce este posibil ca să ajutăm Imperiul Britanic să se apere." Şi în final:

„Încerc să elimin semnul dolar".

Pe această bază, în veci faimoasa lege a împrumutului şi închirierii a fost pregătită imediat pentru a fi supusă Congresului. Mai târziu, am descris aceasta Parlamentului ca „cea mai altruistă lege din istoria oricărei naţiuni". De îndată ce a fost acceptată de Congres, ea a transformat imediat toată situaţia. A făcut posibil să formulăm prin înţelegere planuri pe termen lung, de vastă extindere, pentru toate nevoile noastre. Nu se prevedea plata. Nu urma să se ţină nici o contabilitate în dolari sau lire. Tot ce aveam ne era împrumutat sau închiriat, deoarece continua noastră rezistenţă în faţa tiraniei lui Hitler era considerată a fi de un interes vital pentru marea republică. După preşedintele Roosevelt, apărarea Statelor Unite şi nu dolarii va determina de-acum înainte unde vor merge armele americane.

* * *

Tocmai în acest moment, cel mai important din cariera lui publică, Philip Lothian a fost luat dintre noi. La scurt timp după întoarcerea lui la Washington, el s-a îmbolnăvit brusc şi grav. A muncit neobosit până la sfârşit. La 12 decembrie, în plin succes, a murit. A fost o pierdere pentru naţiune şi pentru cauză. A fost jelit de un vast cerc de prieteni, de pe ambele părţi ale oceanului. Pentru mine, care am avut o legătură atât de strânsă cu el, a fost un şoc personal. Am ţinut în memoria lui o şedinţă a Camerei Comunelor unită, ca semn de adânc respect pentru munca lui. A trebuit să mă gândesc imediat la un succesor al lui. Se părea că relaţiile noastre cu Statele Unite în acel moment aveau nevoie ca ambasador de o figură naţională marcantă şi un om de stat versat în toate aspectele politice internaţionale. Asigurându-mă din partea preşedintelui că sugestia mea va fi acceptabilă, l-am invitat pe domnul Lloyd Georges să preia postul. El nu se simţise capabil să se alăture Cabinetului de Război în iulie şi nu era pra bine plasat în politica britanică. Punctul lui de vedere asupra războiului şi asupra evenimentelor care au dus la el, era altul decât al meu. Totuşi, nu încăpea îndoială că era un

cetățean de frunte, înzestrat cu însușiri incomparabile, iar experiența lui avea să fie consacrată succesului misiunii sale. Am avut o lungă discuție cu el în Camera Cabinetului și la un prânz, a doua zi. Arăta mare satisfacție că fusese invitat. „Am să le spun prietenilor", a zis el, „că am primit din partea primului-ministru o ofertă care mă onorează". El era sigur că, la vârsta de șaptezeci și șapte de ani, n-ar trebui să-și asume o sarcină atât de dificilă. Ca rezultat al îndelungilor mele convorbiri cu el, am fost conștient că îmbătrânise mult în lunile de când îl chemasem să se alăture Cabinetului de Război și, cu regret dar cu convingere, mi-am abandonat planul.

Apoi, mi-am îndreptat atenția spre Lordul Halifax, care avea un mare prestigiu în Partidul Conservator și, mai mult, deținuse Ministerul de Externe. Ca un ministru de Externe să devină ambasador, asta marchează importanța misiunii. Caracterul lui era respectat pretutindeni, dar, în același timp, activitatea lui în anii dinaintea războiului și modul în care s-au desfășurat evenimentele îl expuneau multor dezaprobări și chiar ostilități din partea laburistă a coaliției noastre naționale. Știam că și el era conștient de lucrul ăsta.

Când i-am făcut propunerea, care desigur nu era o avansare, s-a mulțumit să spună, într-o manieră simplă și demnă, că va face serviciul acolo unde se consideră că e mai multă nevoie de el. Pentru a accentua și mai mult importanța datoriei lui, am aranjat ca să-și reia funcția de membru al Cabinetului de Război de câte ori venea acasă în concediu. Acest aranjament s-a făcut fără cel mai mic inconvenient, datorită calității și experienței personalităților implicate și, timp de șase ani după aceea, Halifax și-a dus cu succes munca de ambasador în Statele Unite sub Coaliția Națională și sub guvernul laburist-socialist. Președintele Roosevelt, domnul Hull și alte înalte personalități din Washington au fost foarte încântate cu alegerea Lordului Halifax. Într-adevăr, mi-am dat seama imediat că președintele îl prefera față de prima mea propunere. Numirea noului ambasador a fost primită cu aprobare atât în America cât și în țară și a fost judecată ca fiind adecvată și potrivită cu scara evenimentelor.

* * *

Nu aveam îndoieli cine trebuie să ocupe postul la Ministerul de Externe. În toate marile probleme din ultimii patru ani, am avut, așa cum au arătat aceste pagini, o strânsă înțelegere cu Anthony Eden. Am descris îngrijorarea și emoțiile mele când el s-a despărțit de domnul Chamberlain în primăvara lui 1938. Amândoi ne-am abținut la votul pentru München. Amândoi am rezistat presiunilor partidului în iarna acelui melancolic an. Am fost uniți în gând și în sentimente la izbucnirea războiului și, în calitate de colegi, în timpul războiului. Cea mai mare parte a vieții publice a lui Eden a fost devotată studierii problemelor externe. El a deținut funcția de ministru de Externe cu distincție și și-a dat demisia, doar la vârsta de patruzeci și doi de ani și a făcut-o pentru motive ce trebuie respectate,

şi care acum sunt privite cu aprobare de către toate partidele din stat. A jucat un rol frumos ca secretar de stat al Războiului în acest an teribil, iar faptul că a condus treburile armatei a făcut să fim foarte apropiaţi. Gândeam la fel, chiar fără să ne consultăm, într-un mare număr de probleme practice care apăreau zi de zi. Aşteptam cu nerăbdare o plăcută şi armonioasă camaraderie între primul-ministru şi ministrul de Externe şi speranţa a fost împlinită în cei patru ani şi jumătate de război şi politică ce se întindeau în faţa noastră. Lui Eden îi părea rău că pleacă de la Ministerul de Război, cu tot stresul şi emoţiile care îl absorbeau; dar se întorcea la Externe ca un om care revine acasă.

Preşedintele S.U.A., Franklin Delano Roosevelt

Capitolul XV
VICTORIE ÎN DEŞERT

În ciuda armistiţiului de la Oran şi a ruperii relaţiilor cu Vichyul, unde se mutase guvernul francez sub conducerea lui Pétain, eu nu am încetat niciodată să am sentimentul de unitate cu Franţa. Oamenii care nu au fost supuşi stresului personal care i-a afectat pe conducătorii francezi în groaznica nenorocire ce căzuse asupra ţării lor, trebuie să fie atenţi când judecă pe alţii. Nu este scopul acestei naraţiuni să analizeze încurcăturile politicii franceze. Dar am simţit că, fără îndoială, naţiunea franceză va face tot ce poate pentru cauza comună, în funcţie de modul în care i se vor prezenta faptele. Când i s-a spus că singura ei salvare este să urmeze sfatul ilustrului mareşal, că Anglia, care le dăduse atât de puţin ajutor, va fi şi ea cucerită curând sau va ceda, poporul nu prea a avut posibilitatea unei opţiuni. Dar eram sigur că poporul voia ca noi să câştigăm şi că nimic nu le-ar face mai multă bucurie decât ca noi să continuăm lupta cu vigoare. Era de datoria noastră să dăm sprijin generalului de Gaulle în fermitatea lui curajoasă. La 7 august, am semnat o înţelegere militară cu el, care se ocupa de nevoi practice. Apelurile lui emoţionante au fost făcute cunoscute Franţei prin emisiuni de radio britanice. Sentinţa de condamnare la moarte pe care i-a dat-o guvernul Pétain i-a glorificat numele. Noi am făcut tot ce ne-a stat în putere să-l ajutăm şi să-i amplificăm mişcarea.

În acelaşi timp, trebuia să păstrăm legătura nu doar cu Franţa ci şi cu Vichyul. Am fost foarte bucuros la sfârşitul lui 1940, când Statele Unite au trimis un ambasador la Vichy, un om atât de influent şi de caracter ca amiralul Leahy, care era atât de apropiat de preşedinte. În repetate rânduri, l-am încurajat pe premierul canadian, domnul Mackenzie King, să-şi menţină reprezentantul la Vichy, pe îndemânaticul şi cultivatul domn Dupuy. Asta era măcar o fereastră spre o curte spre care noi nu aveam alt acces. La 25 iulie, am trimis ministrului de Externe o minută în care spuneam: „Vreau să promovez un fel de conspiraţie nepermisă în sânul guvernului de la Vichy în care anumiţi membri ai acestui guvern, poate cu consimţământul celor care rămân, au de gând să fugă în Africa de Nord ca să obţină condiţii mai avantajoase pentru Franţa de pe coasta Africii de Nord, de pe o poziţie de independenţă. În acest scop, voi folosi

alimente şi alte mijloace de convingere, precum şi argumente clare." Scopul politicii noastre era să facem ca guvernul de la Vichy şi membrii acestuia să simtă că, în ceea ce ne priveşte, nu era prea târziu să îndrepte lucrurile. Orice s-a întâmplat în trecut, Franţa era camarada noastră în această năpastă şi nimic în afară de un război între noi nu ar împiedica-o să fie partenera noastră la victorie.

Această stare de spirit apăsa greu asupra lui de Gaulle care riscase totul şi ţinuse sus steagul, dar ai cărui puţini adepţi nu puteau pretinde nicicum să reprezinte o alternativă efectivă de guvern francez. Totuşi, noi am făcut tot ce am putut ca să-i mărim influenţa, autoritatea şi puterea. El, în mod natural, era supărat pe orice fel de troc al nostru cu cei de la Vichy şi credea că noi trebuie să-i fim loiali doar lui. El simţea de asemeni că era esenţial pentru poziţia lui faţă de poporul francez să păstreze o comportare mândră şi de superioritate faţă de „perfidul Albion", deşi era un exilat, dependent de protecţia noastră şi care trăia în mijlocul nostru. El trebuia să fie brutal cu britanicii, ca să se arate în ochii francezilor că nu era o marionetă britanică. Desigur, el a dus cu perseverenţă această politică. Într-o zi, mi-a explicat şi mie această tehnică şi eu am înţeles pe deplin dificultăţile extraordinare ale problemei lui. Am admirat totdeauna forţa lui masivă. Orice ar face Vichyul în bine sau în rău, noi nu-l vom abandona pe el şi nu-i vom descuraja accesul la domeniul lui colonial. Mai presus de toate, nu vom permite acelei părţi a flotei franceze imobilizate acum în porturile franceze coloniale, să se reîntoarcă în Franţa. Erau momente când Amiralitatea era adânc preocupată ca Franţa să nu ne declare război şi astfel să mai adauge ceva la numeroasele noastre griji. Întotdeauna am crezut că, odată ce ne-am dovedit hotărârea şi capacitatea de a continua lupta până la capăt, spiritul poporului francez nu va permite guvernului de la Vichy să facă un asemenea pas nenatural. Într-adevăr, se manifesta deja un puternic entuziasm şi camaraderie pentru Britania, iar speranţele francezilor au crescut pe măsură ce treceau lunile. Acest lucru a fost recunoscut şi de domnul Laval când a devenit ministrul de Externe al lui Pétain.

* * *

Cu Italia era altceva. Dată fiind dispariţia Franţei şi având în vedere că Britania lupta pentru viaţă la ea acasă, Mussolini putea simţi foarte bine că visul lui de a domina Mediterana şi de a reconstrui fostul Imperiu roman s-ar putea realiza. Uşurat de nevoia de a se păzi de francezi în Tunis, el îşi putea întări şi mai mult armata pe care şi-o adunase pentru invadarea Egiptului. Cu toate acestea, Cabinetul de Război era hotărât să apere Egiptul împotriva oricăror încălcări, cu acele resurse pe care le putea economisi din lupta decisivă de acasă. Acest lucru era cu atât mai dificil cu cât Amiralitatea a declarat că nu e capabilă nici măcar să treacă convoaie militare prin Mediterana, din cauza pericolelor aeriene. Totul trebuia să meargă înconjurând Capul. Prin aceasta, am fi putut cu uşurinţă

să irosim unele resurse ale bătăliei pentru Britania, fără să ajutăm efectiv bătălia pentru Egipt. Este curios că, în timp ce toți cei preocupați erau atunci calmi și bine dispuși, acum, când relatez despre asta, mă face să mă cutremur.

La 10 iunie 1940, când Italia a declarat război, contrainformațiile britanice au estimat – iar acum știm că era cert că, în afara garnizoanelor din Abisinia, Eritrea și Somalia, mai erau circa 215 000 soldați italieni în provinciile de coastă ale Africii de Nord. Forțele britanice în Egipt se ridicau eventual la cincizeci de mii de oameni. Cu aceștia trebuiau apărate frontierele de vest cât și să se asigure securitatea internă a Egiptului. Sorții erau deci împotriva noastră pe teren, iar în plus, italienii aveau și mai multe avioane.

În iulie și august, italienii au devenit foarte activi în multe puncte. Exista o amenințare din Kassala, la vest, spre Khartoom. Alarma s-a răspândit în Kenya, de teama unei expediții italiene care să vină de la șase sute de kilometri, din Abisinia, spre râul Tana și Nairobi. Considerabile forțe italiene înaintau în Somalia engleză. Dar toate aceste îngrijorări erau mărunte în comparație cu invazia italiană în Egipt, care era clar pregătită pe scară mai mare. Chiar înainte de război, fusese construită o șosea minunată de-a lungul coastei, de la principala bază Tripoli, prin Tripolitania și Cyrenaica spre frontierea egipteană. Pe această șosea se scurgea de multe luni un șuvoi militar. Mari magazii erau create cu timpul și umplute, la Benghazi, Derna, Tobruk, Bardia și Sollum. Lungimea acestei șosele era de peste o mie cinci sute de kilometri și toate aceste garnizoane italiene și depozitele de provizii erau întinse de-a lungul ei ca mărgelele pe o ață.

La capătul șoselei, aproape de frontiera egipteană, fusese adunată și organizată o armată de șaptezeci–optzeci de mii de oameni, cu destul de mult echipament modern. În fața acestei armate strălucea prada, Egiptul. În spate, se întindea lunga șosea înapoi spre Tripoli, iar după aceea, marea! Dacă această forță edificată puțin câte puțin, săptămână de săptămână, ani în șir, ar putea înainta fără oprire spre est, cucerind tot ce îi stătea în cale, norocul i-ar fi surâs. Dacă putea ajunge în regiunea fertilă a Deltei, toată îngrijorarea legată de lungul drum înapoi ar dispare. Pe de altă parte, dacă îi paște nenorocul, doar puțini s-ar întoarce acasă. În armata de uscat și în seriile de mari depozite așezate de-a lungul coastei erau, în toamnă, cel puțin trei sute de mii de italieni care, chiar dacă nu erau atacați, nu puteau să se retragă spre vest pe șosea, decât treptat, unitate cu unitate. Pentru asta, aveau nevoi de multe luni. Iar dacă bătălia era pierdută la granița egipteană, dacă frontul armatei era străpuns și dacă nu dispunea de timp, toți soldații ar fi fost capturați sau morți. Totuși, în iulie 1940, nu se știa cine avea să câștige lupta.

Cea mai înaintată poziție apărată a noastră era la Mersa Matruh. Exista o șosea bună spre vest, spre Sidi Barrani, dar de acolo la Sollum nu era o șosea capabilă să rețină o forță considerabilă timp îndelungat lângă frontieră. Fusese formată o mică forță mecanizată alcătuită din cele

mai bune trupe regulate şi s–a dat ordin să fie atacate posturile italiene de la frontieră, imediat după izbucnirea războiului. Conform ordinului, după douăzeci şi patru de ore, oamenii au trecut frontiera, i–au luat prin surprindere pe italieni, care nu auziseră că s–a declarat războiul, şi au luat prizonieri. În a doua noapte, la 12 iunie, au avut un succes similar, iar la 14 iunie, au capturat forturile de frontieră de la Capuzzo şi Maddalena, luând 220 de prizonieri. În 16, au făcut un raid mai profund, au distrus douăsprezece tancuri, au interceptat un convoi pe drumul Tobruk–Bardia şi au capturat un general.

În acest mic dar energic război, trupele noastre au simţit că sunt în avantaj şi curând şi–au închipuit că sunt stăpânii deşertului. Până să întâlnească organisme mari, bine constituite sau posturi fortificate, puteau merge oriunde, adunând trofee în ciocniri tăioase. Când armatele se apropie unele de altele, e foarte important al cui e pământul pe care stă sau doarme şi al cui este restul. Am văzut asta în războiul contra burilor, unde nu deţineam decât focurile taberelor şi bivuacurilor noastre, în timp ce burii călăreau pe unde voiau, în toată ţara. Pierderile italienilor date publicităţii privind primele trei luni, au fost de aproape trei mii cinci sute de oameni, dintre care şapte sute erau prizonieri. Pierderile noastre abia dacă depăşeau o sută cincizeci. Astfel, prima fază a războiului pe care Italia l–a declarat Imperiului Britanic ne–a fost favorabilă nouă.

* * *

Am simţit o nevoie acută să discut cu generalul Wavell însuşi asupra evenimentelor serioase din deşertul Libian. Nu–l cunoşteam pe acest distins ofiţer pe care se conta atât de mult, şi i–am cerut secretarului de stat al Războiului să–l invite pentru o săptămână, când va avea ocazia, în scopul unor consultări. A sosit la 8 august. A discutat cu Statele Majore şi a avut mai multe convorbiri lungi cu mine şi cu domnul Eden. Comandamentul din Orientul Mijlociu cuprindea atunci un extraordinar amalgam de probleme militare, politice, diplomatice şi administrative, extrem de complexe. Eu şi colegii mei am avut nevoie de un an să ne însuşim necesitata divizării răspunderilor în Orientul Mijlociu între un comandant şef, un ministru de stat şi un intendent–general care să se ocupe de problema aprovizionării. Deşi nu eram de acord cu generalul Wavell în privinţa modului de folosire a resurselor aflate la dispoziţia lui, am considerat că era mai bine să–l las la comandă. Îi admiram calităţile deosebite şi eram impresionat de încrederea pe care atât de mulţi oameni o aveau în el.

Ca rezultat al discuţiilor de la Statul Major, Dill, cu aprobarea călduroasă a lui Eden, mi–a scris că Ministerul de Război intenţiona să trimită imediat în Egipt o sută cincizeci de tancuri şi multe puşti. Singura chestiune deschisă era dacă acestea să ajungă acolo ocolind Capul sau să se încerce şansa prin Mediterana. Am făcut presiuni asupra Amiralităţii să se meargă prin Mediterana. Au urmat multe discuţii în această privinţă. Între timp, Cabinetul a aprobat îmbarcarea şi expedierea forţei blindate;

lăsând ca decizia finală privind locul pe unde avea să treacă acest convoi să fie luată când convoiul se va apropia de Gibraltar. Opțiunea a rămas deschisă până la 26 august, interval în care trebuia să aflăm mai multe despre iminența vreunui atac italian. Nu s-a pierdut timpul. Decizia de a da această transfuzie de sânge într-un moment când și noi ne pregăteam să întâmpinăm un pericol mortal, era în același timp groaznic și drept. Dar nimeni nu a ezitat.

* * *

Până la prăbușirea Franței, Mediterana fusese împărțită între flota britanică și cea franceză. Acum, Franța ieșise și intrase Italia. Flota italiană, numeric puternică, și Forța aeriană italiană erau împotriva noastră. Situația părea atât de formidabilă încât Amiralitatea s-a gândit la abandonarea Mediteranei răsăritene și concentrarea la Gibraltar. Am rezistat împotriva acestei politici care, deși justificată pe hârtie de forța flotei italiene, nu corespundea cu impresiile mele asupra valurilor de luptă și părea de asemeni că asta însemna pierderea Maltei. S-a hotărât să luptăm. Poverile pe care le avea de susținut Amiralitatea erau totuși extrem de grele. Pericolele invaziei cereau o concentrare de flotile și vase mici în Canal și în Marea Nordului. Submarinele de buzunar-U, care din august începuseră să acționeze din porturile din Biscaia, atacau sever convoaiele noastre din Atlantic, fără ca ele însele să aibă pierderi importante. Până atunci flota italiană nu fusese testată niciodată. Posibilitatea unei declarații de război a Japoniei, cu tot ce ar fi însemnat asta pentru imperiul nostru oriental, nu putea fi exclusă din gândurile noastre. De aceea nu este straniu că Amiralitatea privea cu cea mai adâncă îngrijorare riscarea în Mediterana a vaselor de război și era dureros tentată să adopte o strictă defensivă în Gibraltar și Alexandria. Eu, pe de altă parte, nu vedeam de ce numărul mare de vase trimise în Mediterana nu puteau juca de la început un rol activ. Malta trebuia întărită, atât cu escadrile de aviație cât și cu trupe. Deși orice trafic comercial era, pe bună dreptate, suspendat și toate convoaiele cu trupe cu destinația Egipt trebuiau să treacă prin jurul Capului, eu nu mă puteam convinge să accept închiderea absolută a mării interioare. Ba chiar speram că, trecând câteva convoaie speciale, am putea aranja și provoca o încercare a puterilor cu flota italiană. Speram că acest lucru să se poată întâmpla, iar Malta să capete o garnizoană cum se cuvine și să fie echipată cu aviație și tunuri antiaeriene, înainte de apariția, de care mă temeam deja, a germanilor în acest teatru. În toate lunile de vară și toamnă, am angajat discuții prietenești, deși încordate, cu Amiralitatea în legătură cu acest aspect al efortului nostru de război.

Totuși, n-am fost capabil să conving Amiralitatea să trimită prin Mediterana forțele blindate sau măcar vehicolele lor, așa că tot convoiul și-a continuat drumul în jurul Capului. Am fost îndurerat și vexat din cauza asta. De fapt, în Egipt nu s-a întâmplat nici un dezastru major. Peste tot, în ciuda puterii aeriene italiene, noi am avut inițiativa, iar Malta a rămas în fruntea evenimentelor, ca o bază avansată împotriva comunicațiilor italiene cu forțele din Africa.

* * *

Îngrijorările noastre faţă de invazia italiană în Egipt erau, se pare, mult depăşite acum de cele ale mareşalului Graziani care o comanda. Cu câteva zile înainte de a trebui să înceapă, el a cerut o amânare de o lună. Mussolini a răspuns că, dacă nu atacă luni, va fi înlocuit. Mareşalul a răspuns că se va supune. „Niciodată, afirmă Ciano, o operaţiune militară nu a fost începută în ciuda împotrivirii categorice a comandanţilor ei."

La 13 septembrie, principala armată italiană a început mult aşteptata înaintare peste frontiera egipteană. Forţele lor se ridicau la şase divizii de infanterie şi opt batalioane de tancuri. Trupele noastre de acoperire erau formate din trei batalioane de infanterie şi un batalion de tancuri, trei baterii şi două escadroane de maşini blindate. Li se ordonase să se retragă luptând, operaţie potrivită calităţii lor şi obişnuinţei lor cu deşertul. Atacul italian a început cu un baraj greu asupra poziţiilor noastre de lângă oraşul de frontieră Sollum. Când fumul şi praful s-au risipit, forţele italiene au fost văzute aranjate într-o ordine remarcabilă. În faţă erau motocicletele, în formaţii perfecte de la un flanc la altul şi din faţă până în spate; în urma lor erau tancuri uşoare şi multe şiruri de vehicole mecanizate. După spusele unui colonel britanic, spectacolul semăna cu „o petrecere de aniversare în Valea Lungă din Aldershot."

Gărzile Goldstream, care înfruntau impunătorul aranjament, s-au retras încet iar artileria noastră şi-a luat tainul din generoasa ţintă car i se prezenta.

Mai departe spre sud, două largi coloane ale duşmanului se mişcau prin deşertul deschis la sud de lungul şir de munţi paraleli cu marea şi care pot fi trecuţi doar pe la Halfaya – „Pasul Foculiadului" care a jucat un rol de seamă în toate luptele noastre ulterioare. Fiecare coloană italiană era formată din numeroase vehicole, cu tancuri, tunuri antitanc şi artilerie în faţă, şi cu infanterie în centru, în camioane. Această formaţie, pe care au adoptat-o de mai multe ori, era numită de noi „ariciul". Forţele noastre s-au retras în faţa acestei mari mulţimi, folosindu-se de orice ocazie pentru a sâcâi duşmanul, ale cărui mişcări păreau dezordonate şi nehotărâte. Graziani a explicat ulterior că, în ultimul moment, se hotărâse să-şi schimbe planurile de mişcare de învăluire a deşertului şi „să-şi concentreze toate forţele spre stânga, ca să facă o mişcare fulgerătoare de-a lungul coastei, spre Sidi Barrani." În consecinţă, marea masă italiană s-a mişcat încet înainte de-a lungul şoselei de coastă, pe două şiruri paralele. Atacau în valuri cu infanterie transportată în camioane, trimiţând înainte câte cincizeci. Gărzile Goldstream s-au retras cu îndemânare de la Sollum, după cum le convenea, spre poziţii succesive, timp de patru zile, dând lovituri severe în timp ce mergeau.

Pe data de 17, armata italiană a ajuns la Sidi Barrani. Pierderile noastre au fost de patruzeci de oameni, morţi şi răniţi, iar ale duşmanului de zece ori mai mari, inclusiv o sută cincizeci de vehicole distruse. Aici, cu comunicaţiile lungite cu nouzeci de kilometri, italienii s-au instalat să

petreacă următoarele trei luni. Erau mereu atacaţi de micile noastre coloane mobile şi au suferit serioase dificultăţi de întreţinere. La început, Mussolini „radia de bucurie". Dar cum săptămânile se transformau în luni, satisfacţia lui scădea. Nouă, la Londra, ni se părea însă sigur că, în două sau trei luni, o armată mai mare decât orice am putea noi aduna va relua înaintarea pentru a captura Delta. Şi apoi mai erau şi germanii care puteau apare! Noi nu ne-am aşteptat, desigur, la îndelungata oprire ce a urmat înaintării lui Graziani. Era normal să presupunem că o luptă majoră se va da la Mersa Matruh. Săptămânile care trecuseră deja permiseseră ca preţioasele noastre blindate să treacă prin jurul Capului fără ca timpul necesar pentru asta să ne producă dezavantaje.

Când privesc înapoi la toate aceste îngrijorări, îmi amintesc povestea cu bătrânul care, pe patul de moarte, a spus că a suferit o mulţime de necazuri în viaţă, care în majoritatea lor, nici nu s-au întâmplat de fapt. Desigur, acest lucru e adevărat şi în privinţa vieţii mele din septembrie 1940. Germanii fuseseră înfrânţi în bătălia aeriană deasupra Britaniei. Invazia Britaniei peste mare nu a fost încercată. La acea dată, Hitler îşi îndreptase deja privirile spre est. Italienii nu şi-au continuat atacul asupra Egiptului. Brigada de tancuri, trimisă prin jurul Capului, a ajuns la timp, nu pentru o luptă defensivă în septembrie la Mersa Matruh, ci pentru o operaţiune ulterioară, mult mai avantajoasă. Am găsit mijloace să întărim Malta, înaintea vreunui atac serios din aer împotriva ei şi nimeni nu a încercat niciodată să debarce pe Insula fortăreaţă. Astfel a trecut septembrie.

* * *

Un ultragiu nou, deşi deloc neaşteptat, al lui Mussolini, care ridica probleme uluitoare, cu consecinţe cu bătaie lungă pentru toate problemele noastre frământate, a izbucnit acum în Mediterana.

Ducele a luat decizia să atace Grecia la 15 octombrie 1940 şi, înainte de zorii zilei de 28, ministrul italian la Atena a prezentat un ultimatum generalului Metaxas, premierul Greciei. Mussolini cerea ca toată Grecia să fie deschisă trupelor italiene. În acelaşi timp, armata italiană din Albania a invadat Grecia în diverse puncte. Guvernul grec, ale cărui forţe de frontieră nu erau nepregătite, a respins ultimatumul. El a invocat de asemeni garanţia dată de domnul Chamberlain, la 13 aprilie 1939. Eram angajaţi să o onorăm. Cu sfatul Cabinetului de Război şi dând glas inimii sale, Majestatea Sa i-a răspuns regelui elenilor: „Cauza noastră este cauza voastră, vom lupta împotriva unui duşman comun". Eu am răspuns apelului generalului Metaxas: „Vă vom da tot ajutorul care stă în puterea noastră. Vom lupta împotriva unui duşman comun şi vom împărţi victoria împreună". Acest lucru s-a adeverit, după o poveste lungă.

În afară de câteva escadrile de aviaţie, de o misiune britanică şi poate de câteva trupe, nu aveam mai mult de dat; chiar şi aceste mărunţişuri însemnau reduceri dureroase din proiecte arzătoare ce începeau deja să fie actuale pe teatrul libian. Un fapt strategic important ne-a sărit în ochi – Creta! Pe asta nu trebuia să o aibă italienii. Trebuia să o luăm noi

mai întâi, şi repede. A fost un noroc că, în acel moment, domnul Eden se afla în Orientul Mijlociu şi că eu aveam acolo un coleg de ministeriat cu care să colaborez. I-am telegrafiat şi, la invitaţia guvernului grec, Suda Bay, cel mai bun port din Creta, a fost ocupat câteva zile mai târziu de forţele noastre.

Povestea de la Suda Bay e tristă. Tragedia nu s-a întâmplat până în 1941. Cred că eu am avut un control direct asupra conducerii războiului la fel de deplin ca oricare om de stat din orice altă ţară la momentul respectiv. Cunoştinţele pe care le aveam, fidelitatea şi ajutorul activ al Cabinetului de Război, loialitatea tuturor colegilor mei, eficienţa tot mai mare a maşinii noastre de război, toate au permis realizarea unei concentrări intense a autorităţii constituţionale. Dar cât de departe a fost acţiunea executată de Comandamentul Orientului Mijlociu faţă de ce s-a ordonat şi de ce am dorit cu toţii! Pentru a putea aprecia limitele acţiunii umane, trebuie să ne amintim câte lucruri se desfăşurau în toate direcţiile în acelaşi timp. Totuşi, rămâne uimitor pentru mine că nu am reuşit să facem din Suda Bay acea citadelă amfibie a cărei fortăreaţă era întreaga Cretă.

* * *

Invadarea Greciei de către italieni din Albania a fost, pentru Mussolini, un nou eşec greu. Primul atac a fost respins cu pierderi grele, iar grecii au contraatacat imediat. Armata greacă, sub comanda generalului Papagos, a dat dovadă de mai mare îndemânare în războiul de munte, dejucând planurile duşmanului. Până la sfârşitul anului, vitejia lor i-a împins pe italieni la patruzeci şi cinci de kilometri în spatele frontierei, de-a lungul întregului front.

Timp de mai multe luni, douăzeci şi şapte de divizii italiene au fost reţinute în Albania de şaisprezece divizii greceşti. Remarcabila rezistenţă greacă a făcut mult ca să încurajeze celelalte ţări balcanice, iar prestigiul lui Mussolini a scăzut mult.

Aveau să mai urmeze multe. Domnul Eden s-a întors acasă la 8 noiembrie şi a venit să mă vadă chiar în seara aceea, după ce a început obişnuitul raid. A adus cu el un secret păzit cu grijă, pe care aş fi dorit să-l aflu mai devreme. Totuşi, nu se întâmplase nimic rău. Eden a prezentat în amănunt, unui cerc ales care cuprindea inclusiv pe şeful Statului Major Imperial şi pe generalul Ismay, planul de ofensivă pe care generalul Wavell şi generalul Wilson l-au conceput şi propus. Nu mai aveam să aşteptăm pe liniile noastre fortificate de la Mersa Matruh un asalt italian pentru care se făcuseră atâtea pregătiri îndelungate şi măiestre de luptă defensivă. Dimpotrivă, într-o lună sau aşa ceva, aveam să atacăm noi.

Eram cu toţii încântaţi. Eu torceam cât şase pisici. Asta era ceva demn de făcut. S-au luat decizii, acolo şi atunci, urmând să se obţină aprobarea şefilor de Stat Major şi a Cabinetului de Război şi să se dea tot sprijinul posibil acestei splendide acţiuni. La timpul potrivit, propunerea

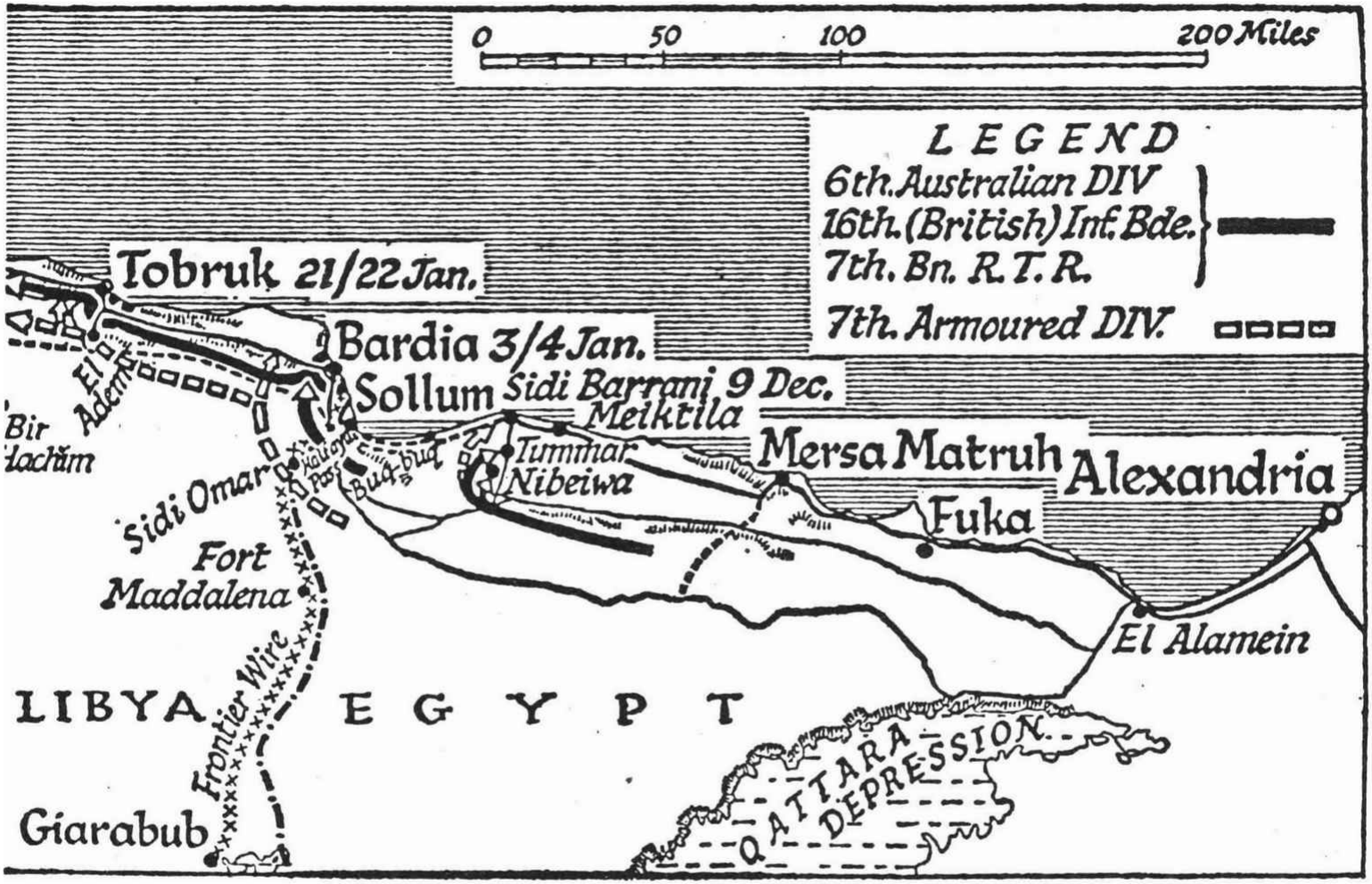

Victoria în deşert, dec. 1940 – ian. 1941

a fost prezentată Cabinetului de Război. Eram gata să expun cazul sau să pun să fie prezentat. Dar când colegii mei au aflat că şefii de Stat Major erau pe deplin de acord cu mine şi cu domnul Eden, ei au declarat că nu vor să cunoască amănuntele planului, pentru că .e mai bine dacă

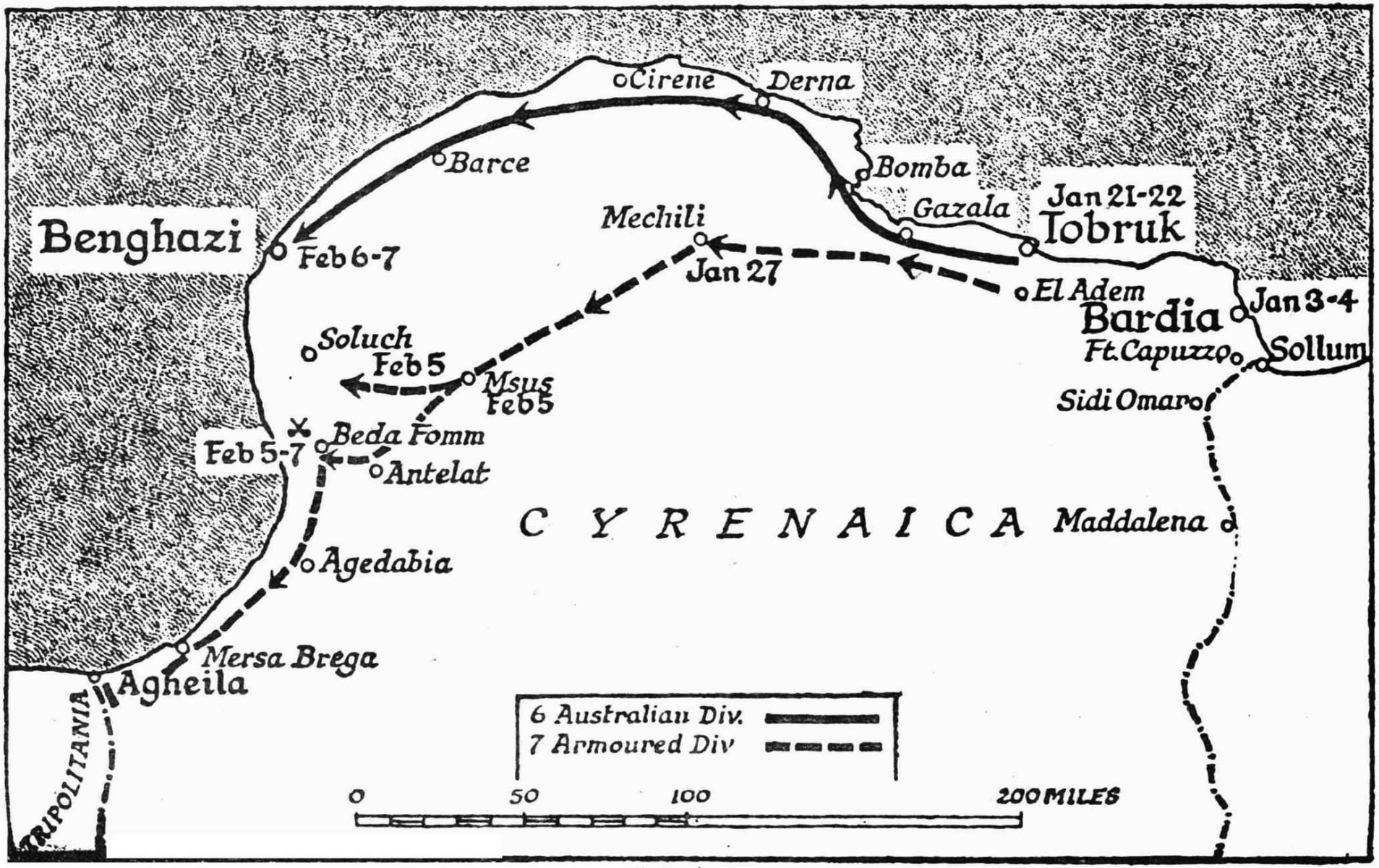

Înaintarea de la Tobruk

le cunosc mai puţin şi că aprobă din toată inima politica generală a ofensivei. Aceasta a fost atitudinea adoptată de Cabinet în mai multe ocazii şi notez aici lucrul acesta pentru că ar putea fi un model, dacă asemenea pericole şi dificultăţi ar mai apare în vremuri viitoare.

* * *

Deşi ca număr eram încă depăşiţi de flota italiană, se făcuseră multe îmbunătăţiri în puterea noastră mediteraneană. În septembrie, vasul *Valiant*, portavionul şi puntea blindată *Illustrious* şi două crucişătoare antiaeriene, au trecut în siguranţă prin Mediterana şi s–au alăturat amiralului Cunningham la Alexandria. Până atunci, vasele lui fuseseră observate totdeauna şi de obicei erau bombardate de forţa aeriană italiană mult superioară. Portavionul *Illustrious*, cu avioanele lui de luptă moderne şi cu ultimele echipamente radar, capabil să lovească patrulele şi atacatorii, dădea un caracter mai secret mişcărilor noastre. Avantajul era oportun.

Amiralul dorise de mult să dea o lovitură flotei italiene care se afla în baza principală de la Taranto. Atacul a fost dat la 11 noiembrie, ca moment de vârf al unei serii de operaţiuni bine concertate. Taranto se află în tocul Italiei, la aproape o mie de kilometri de Malta. Portul minunat era bine păzit împotriva tuturor formelor moderne de atac. Sosirea la Malta a unor maşini rapide de recunoaştere ne–a permis să ne zărim prada. De pe *Illustrious*, avioanele au plecat imediat după lăsarea întunericului, dintr–un punct aflat la circa două sute cincizeci de kilometri de Taranto. Timp de o oră, lupta a provocat incendii şi distrugeri în rândul vaselor italiene. În ciuda tirului greu, doar două avioane ale noastre au fost doborâte. Restul au zburat înapoi în siguranţă.

Cu această singură lovitură, s–a schimbat decisiv echilibrul forţelor navale în Mediterana. Fotografiile aeriene arătau că trei vase de război, unul dintre ele fiind noul *Littorio*, au fost torpilate şi, în plus, un crucişător fusese raportat ca lovit iar docurile au suferit daune grele. O jumătate din flota italiană de luptă era afectată pe cel puţin şase luni, iar braţul aviatic al flotei putea să se bucure că, prin fapta lui vitejească, a profitat din plin de una dintre rarele ocazii ce i s–au prezentat.

Ironia sorţii în această întâmplare este faptul că, în aceeaşi zi, Forţele aeriene italiene au participat, la dorinţa expresă a lui Mussolini, la atacul asupra Marei Britanii. O forţă de bombardiere italiene, escortată de vreo şaizeci de avioane de luptă, au încercat să bombardeze convoaie Aliate în Medway. Au fost interceptate de forţele noastre de luptă, iar opt bombardiere şi cinci avioane de luptă au fost doborâte. Aceasta a fost prima şi ultima lor intervenţie în treburile noastre interne. Puteau fi mai bine folosite ca să apere flota lor la Taranto.

* * *

Timp de o lună sau mai mult, toate trupele noastre care urmau să fie folosite în ofensivă şi–au repetat rolul pe care trebuiau să–l joace în atacul extrem de complicat. Doar un mic număr de ofiţeri cunoşteau

întregul scop al planului şi, practic, nimic nu era pus pe hârtie. La 6 decembrie, armata noastră de oameni slabi, bronzaţi, aspriţi de deşert şi complet mecanizaţi, numărând circa douăzeci şi cinci de mii de oameni, a făcut un salt înainte de peste şaizeci de kilometri şi toată ziua următoare au stat nemişcaţi în deşert, nevăzuţi de forţele aeriene italiene. Au înaintat din nou la 8 decembrie şi, pentru prima dată în seara aceea, s-a spus trupelor că acesta nu era un exerciţiu în deşert ci o „acţiune reală". În zorii zilei de 9, a început bătălia de la Sidi Barrani.

Nu am intenţia să descriu lupta complicată şi disperată care a durat următoarele patru zile şi s-a desfăşurat pe o arie mare cât Yorkshire. Totul a mers bine. Lupta a durat şi în ziua de 10, iar pe la ora zece, cartierul general al batalionului Goldstream a semnalat că era imposibil să se numere prizonierii, din cauza numărului lor, dar că „erau circa cinci acri de ofiţeri şi două sute de acri de alte grade". Acasă, în Downing Street, mi-au adus din oră-n oră semnale de pe câmpul de luptă. Era greu de înţeles exact ce se întâmplă, dar impresia generală era favorabilă şi îmi amintesc că am fost uimit de un mesaj al unui tânăr ofiţer dintr-un tanc al Diviziei a 7-a Blindate: „Am ajuns în al doilea B în Buq Buq". Sidi Barrani a fost capturat în după-amiaza zilei de 10, iar până în 15 decembrie, toate trupele italiene au fost scoase din Egipt.

Bardia era următorul nostru obiectiv. În perimetrul acestuia, de vreo douăzeci şi cinci de kilometri lungime, se afla cea mai mare parte din încă patru divizii italiene. Fortificaţiile cuprindeau un şanţ antitanc, obstacole din sârmă ghimpată şi cazemate de beton din loc în loc, iar în spatele acestora era o a doua linie de fortificaţii. Luarea cu asalt a unei asemenea fortăreţe cerea pregătire şi, pentru a încheia acest episod de victorie în deşert, o să trec la asul următor. Atacul a început devreme, pe 3 ianuarie. Un batalion australian, acoperit de un puternic tir concentrat de artilerie, a cucerit şi a menţinut o întăritură în perimetrul de vest. În spatele lor, inginerii au astupat şanţul antitanc. Două brigăzi australiene au continuat atacul şi au înaintat spre est şi sud-est. În acea vreme, ei cântau un cântec dintr-un film american, care a devenit curând popular şi în Britania:

Ne-am dus la Oz să-l vizităm
Pe cel mai mare vrăjitor
Cel mai vestit dintre ei toţi
De-a fost cândva vreun vrăjitor.

Melodia asta îmi aminteşte meru de zilele acelea tulburătoare. În după-amiaza zilei de 4, tancurile britanice – „Matilda" cum li se spunea – sprijinite de infanterie, au intrat în Bardia şi, până pe 5, toate fortificaţiile s-au predat. Au fost luaţi 45 000 de prizonieri şi 462 de tunuri.

A doua zi, la 6 ianuarie, a fost izolat, la rândul său, portul Tobruk. N-a fost posibil să se lanseze atacul înainte de 21 ianuarie. Până a doua zi dimineaţa, a încetat orice rezistenţă. Numărul prizonierilor se ridica la aproape 30 000, cu 236 de tunuri. Armata deşertului înaintase în şase

săptămâni peste trei sute de kilometri de spaţii fără apă şi fără hrană, luase cu asalt două porturi maritime puternic fortificate şi apărate permanent din aer şi de pe mare, şi a capturat 113 000 de prizonieri şi peste 700 de tunuri. Marea armată italiană care invadase şi spera să cucerească Egiptul, abia dacă mai exista ca forţă militară şi doar imperioasele dificultăţi de distanţă şi aprovizionare au amânat indefinit înaintarea britanică spre vest.

Odată cu apropierea sfârşitului anului, atât luminile cât şi umbrele lui apăreau clar în tablou. Eram în viaţă. Învinsesem Forţa aeriană germană. Invazia Insulei nu avusese loc. Armata de acasă era acum foarte puternică. Londra triumfase, deasupra tuturor nenorocirilor ei. Totul era legat de stăpânirea noastră asupra văzduhului Insulei şi situaţia se îmbunătăţea rapid. Puţinii comunişti, care ascultau ordinele de la Moscova, vorbeau de un război capitalist-imperialist. Dar fabricile zumzăiau şi întreaga naţiune britanică muncea zi şi noapte, întărită de un sentiment de uşurare şi de mândrie. Victoria strălucea în deşertul Libian, iar dincolo de Atlantic, Marea Republică se apropia tot mai mult de datoria ei şi de ajutorarea noastră.

Sunt sigur că putem caracteriza acest an ca fiind cel mai splendid, dar şi cel mai mortal an din lunga noastră istorie engleză şi britanică. O Anglie mare, curios organizată, a fost cea care distrusese Armada spaniolă. O puternică flacără de convingere şi hotărâre ne-a purtat prin acel conflict de douăzeci şi cinci de ani, pe care William al III-lea şi Marlborough l-au dus împotriva lui Ludovic al XIV-lea. A fost o perioadă faimoasă cu Charham. A fost lupta îndelungată împotriva lui Napoleon, în care supravieţuirea noastră a fost asigurată prin dominaţia mării de către marina britanică, sub conducerea clasică a lui Nelson şi a asociaţilor săi. Un milion de britanici au murit în primul război mondial. Dar nimic nu depăşeşte anul 1940. La sfârşitul acestui an, această mică şi veche insulă, cu devotatul ei Commonwealth, dominioane şi alianţe sub toate cerurile, s-a dovedit capabilă să suporte tot impactul şi greutatea destinului omenirii. Nu am dat înapoi şi nu am ezitat. Nu am eşuat. Sufletul poporului şi rasei britanice s-a dovedit invincibil. Citadela Commonwealthului şi a imperiului nu putea fi invadată. Singuri, dar susţinuţi de fiecare bătaie a inimii generoase a omenirii, am sfidat tiranul şi am obţinut cel mai mare triumf.

Toată puterea noastră latentă înviase acum. Teroarea aeriană fusese depăşită. Insula era intangibilă, neviolată. De acum încolo, vom avea şi noi arme cu care să luptăm. De acum încolo, vom fi şi noi o maşinărie de război bine organizată. Am arătat lumii ce putem. Problema dominării lumii de către Hitler avea două laturi. Britania, pe care atât de mulţi o socoteau ieşită din joc, mai era încă în ring, mai puternică decât fusese oricând şi adunând puteri cu fiecare zi. Timpul trecuse din nou de partea noastră. Şi nu numai de partea noastră naţională. Statele Unite se înarmau repede, apropiindu-se tot mai mult de conflict. Rusia Sovietică, ţară care îşi făcuse un calcul greşit, şi ne apreciase ca fiind lipsiţi de valoare la izbucnirea războiului şi care obţinuse de la Germania o imunitate trecătoare

şi o parte din pradă, devenise şi ea mai puternică şi îşi asigurase poziţii avansate pentru propria ei apărare. Japonia părea, pentru moment, să fie foarte nefericită de perspectiva unui război mondial prelungit şi urmărea cu îngrijorare Rusia şi Statele Unite, meditând profund la ce ar fi înţelept şi profitabil să facă.

Şi acum, această Britanie, cu asocierea ei cu state îndepărtate şi răspândite şi cu dependenţi, care păruse la marginea ruinei, a cărei inimă era gata să fie străpunsă, era de cincisprezece luni concentrată asupra problemelor de război, îşi instruia bărbaţii şi îşi devota luptei vitalităţile infinit de variate. Cu gura căscată de uimire şi cu un oftat de uşurare, statele mai mici, neutre, şi cele subjugate au văzut că stelele mai strălucesc pe firmament. Speranţa şi pasiunea ardeau în inimile a sute de milioane de oameni. Cauza cea bună va triumfa. Dreptul nu va fi călcat în picioare. Stindardul libertăţii, care la această oră a soartei era steagul britanic, va flutura în toate vânturile.

Dar eu şi colegii mei credincioşi, care aveam informaţii corecte la vârf, nu eram lipsiţi de griji. Umbra blocadei submarinelor de buzunar–U îşi arunca deja răceala asupra noastră. Toate planurile noastre depindeau de înfrângerea acestei ameninţări. Bătălia pentru Britania era câştigată. Trebuia dusă acum bătălia Atlanticului.

General Bernard Montgomery

Capitolul XVI
RĂZBOIUL SE ÎNTINDE

Odată cu Noul An, s-au dezvoltat relații mai strânse cu președintele Roosevelt. Îi trimisesem deja felicitările ocazionale, iar la 10 ianuarie 1941, a venit să mă vadă în Downing Street un domn cu cele mai înalte recomandări. Se primise o telegramă din Washington în care se arăta că acesta era cel mai apropiat confident și agent personal al președintelui. În consecință, aranjasem să fie întâmpinat la sosirea pe aeroportul Poole Dan Bracken și că urma să luăm prânzul singuri a doua zi. Astfel l-am cunoscut pe Harry Hopkins, acel om extraordinar care a jucat și avea să joace un rol uneori decisiv în toată desfășurarea războiului. Era un suflet care ardea într-un trup firav, bolnav. Era un far în prăbușire, din care străluceau razele ce călăuzeau marile flote spre port. Avea de asemeni un dar al umorului sardonic. M-am bucurat totdeauna de compania lui, mai ales atunci când lucrurile mergeau prost. El putea de asemeni să fie foarte neplăcut și să spună lucruri amare. Experiența mea mă învățase să fac și eu așa ceva, atunci când era nevoie.

La prima noastră întâlnire, am stat vreo trei ore împreună și am înțeles repede dinamismul lui personal și importanța deosebită a misiunii lui. Era în perioada de vârf a bombardamentelor asupra Londrei și eram îngrijorați în multe privințe. Dar, pentru mine, a fost evident că acesta era un trimis de supremă importanță al președintelui. Cu ochi strălucitori și o pasiune liniștită, reținută, el a spus: „Președintele e hotărât să câștigăm războiul împreună. Să nu greșiți în privința asta.

M-a trimis aici ca să vă spun că, cu orice preț și cu orice mijloace, o să vă însoțească, indiferent ce i s-ar întâmpla lui – nu există nimic în puterea omenească ce nu ar face."

Toți cei care au venit în contact cu Harry Hopkins în cursul îndelungatei lupte vor confirma tot ce am pus pe hârtie despre remarcabila lui personalitate. Iar din acea oră a început între noi o prietenie care a plutit senină peste toate cutremurele și convulsiile. Era canalul cel mai credincios și perfect de comunicare între președinte și mine. Dar, mai mult decât atât, el a fost, timp de câțiva ani, principalul sprijin și animator al lui Roosevelt însuși. Împreună, acești doi bărbați, unul subordonat, fără funcție publică, celălalt conducătorul puternicei Republici, erau capabili de a lua decizii cu cele mai mari consecințe pentru întreaga arie a lumii de limbă

engleză. Hopkins era desigur gelos în privința influenței sale personale asupra Șefului și nu dădea apă la moară rivalilor săi americani. De aceea, aplica într-un fel versul poetului Gray: „Un favorit nu are prieten". Dar asta nu era treaba mea. Stătea aici, slab, firav, bolnav, dar strălucind de rafinată înțelegere a cauzei. Această cauză era înfrângerea, ruina și distrugerea lui Hitler, și excludea orice alte țeluri, loialități sau ținte. În istoria Statelor Unite, puține flăcări au ars mai strălucitor.

Harry Hopkins mergea totdeauna la esența problemei. Am fost prezent la mai multe mari conferințe, la care douăzeci sau mai mulți executivi importanți erau adunați laolaltă. Când nu ajungeau la o decizie și toți erau nehotărâți, el punea întrebarea mortală: „Sigur, domnule președinte că trebuie să lămurim un punct. Îi facem față sau nu?" Totdeauna i se făcea față și, făcându-i-se față, problema era rezolvată. Era un adevărat conducător de oameni și, cu ardoare sau cu înțelepciune, în momente de criză, el rareori a fost depășit. Dragostea lui pentru cauza celor slabi și săraci era egală cu pasiunea împotriva tiraniei, mai ales când tirania era, pentru moment, triumfătoare.

* * *

Între timp, Blitzul continua. Dar cu unele deosebiri. La sfârșitul anului 1940, Hitler și-a dat seama că Britania nu putea fi distrusă prin atac aerian direct. Bătălia pentru Britania a fost prima lui înfrângere, iar bombardarea rău-voitoare a orașelor nu a speriat națiunea sau guvernul. Pregătirile pentru invadarea Rusiei, la începutul verii lui 1941, absorbea o mare parte din forța aeriană germană. Numeroasele raiduri severe pe care le-am suferit până la sfârșitul lui mai nu mai reprezentau deplina forță a dușmanului. Pentru noi erau foarte dureroase, dar nu mai erau preocuparea primordială nici pentru Înaltul Comandament german și nici pentru Führer. Pentru Hitler, continuarea atacurilor aeriene asupra Marii Britanii era o acoperire necesară și convenabilă pentru concentrarea împotriva Rusiei. Programul optimist presupunea că sovieticii, ca și francezii, vor fi răsturnați într-o campanie de șase săptămâni și că, atunci, toate forțele germane vor fi libere pentru răsturnarea finală a Britaniei, în toamna anului 1941. Între timp, națiunea încăpățânată trebuia slăbită, mai întâi prin combinația dintre blocada cu ajutorul submarinelor de buzunar-U susținute din aer și apoi cu atacuri aeriene împotriva orașelor și în special a porturilor. Pentru armata germană, operațiunea „Leul de mare" (împotriva Britaniei) era înlocuită acum cu „Barbarossa" (împotriva Rusiei). Marinei germane i s-a ordonat să se concentreze asupra traficului nostru în Atlantic, iar forței aeriene să-și îndrepte atacurile asupra porturilor noastre și împrejurimilor lor. Acesta era un plan mult mai mortal decât cel de bombardare nediscriminată a Londrei și a populației civile și a fost un noroc pentru noi că nu a fost dus la îndeplinire cu toate forțele existente și cu mai multă perseverență.

În ianuarie și februarie, dușmanul a fost împiedicat de vreme și, în afara atacului de la Cardiff, Portsmouth și Swansea, serviciile noastre de

Apărare civilă au avut o perioadă bine meritată, în care să-şi tragă respiraţia, şi de care au profitat din plin. Dar când a revenit vremea bună, Blitzul a reînceput serios. Ceea ce se numea uneori „turul porturilor făcut de Luftwaffe" a început în primele zile ale lui martie. Acesta consta în atacuri singulare sau duble, care, deşi serioase, nu au reuşit să distrugă porturile noastre. În ziua de 8 şi apoi în trei nopţi succesive, Portsmouth a fost atacat greu şi docurile au fost distruse. Manchester şi Salford au fost atacate în 11. În nopţile următoare, a fost rândul portului Merseyside. Pe 12 şi 14, Luftwaffe s-a năpustit greu, pentru prima dată, peste Clyde, omorând sau rănind peste două mii de oameni şi scoţând din funcţiune atelierele de vapoare, unele până în iunie, altele până în noiembrie. Cea mai grea lovitură a căzut abia în aprilie. În data de 8, concentrarea a fost la Coventry, iar în restul ţării, impactul cel mai puternic a fost la Portsmouth. Londra a fost greu atacată în 16 şi 17; au fost ucise peste două mii trei sute de persoane, iar mai mult de trei mii au fost serios rănite. Duşmanul a continuat să distrugă majoritatea porturilor noastre principale, prin atacuri prelungite, câte şineau în unele cazuri o săptămână întreagă. Bristolul a fost zdrobit. Plymouth a fost atacat din 21 aprilie până în 29 şi, deşi false incendii au ajutat la salvarea docurilor, aceasta s-a făcut pe seama oraşului. Culmea a fost la 1 mai, când Liverpool şi Mersey au fost atacate şapte nopţi la rând. Şaptezeci şi şase de mii de oameni au rămas fără locuinţe şi trei mii au fost ucişi sau răniţi. Şaizeci şi nouă din o sută patruzeci şi patru de dane au fost scoase din acţiune, iar tonajul ancorat pentru un timp a fost redus la un sfert. Dacă duşmanul ar fi persistat în bătălia din Atlantic, ar fi fost şi mai periculos decât era. Dar, ca de obicei, s-a îndepărtat. Timp de două nopţi, el a lovit din greu Hull, unde patruzeci de mii de oameni şi-au văzut distruse casele, depozitele de alimente erau dărâmate, iar lucrările de inginerie marină au rămas invalide aproape două luni. În aceeaşi lună, duşmanul a lovit din nou Belfastul, trecut deja prin două raiduri.

Cel mai puternic atac a fost ultimul. La 10 mai, duşmanul a revenit la Londra cu bombe incendiare. A aprins mai mult de două mii de incendii şi a distrus aproape o sută cincizeci de conducte de apă, ceea ce a coincis cu refluxul Tamisei, nu ne-a permis să le stingem. La ora şase, a doua zi dimineaţă, s-a raportat că sute dintre ele nu puteau fi controlate iar patru mai luminau încă în noaptea de 13. Acesta a fost cel mai distrugător dintre toate atacurile de noapte. Cinci docuri şi şaptezeci şi unu de obiective cheie, dintre care jumătate erau fabrici, fuseseră lovite. Toate gările, în afară de una singură, au fost blocate timp de săptămâni. Iar rutele ce treceau prin aceste gări au fost reluate în totalitate abia la începutul lui iunie. Peste trei mii de persoane au fost ucise sau rănite. Şi în alte privinţe atacul a fost istoric. A distrus Camera Comunelor. O singură bombă a creat ruine ce au durat mai mulţi ani. Am fost totuşi mulţumiţi că aceasta fusese goală. Pe de altă parte, bateriile noastre şi avioanele de luptă de noapte au distrus şaisprezece avioane duşmane, maxima atinsă până atunci în lupta de noapte.

Deşi noi nu ştiam, aceasta a fost lovitura de adio a duşmanului. La

22 mai, Kesselring a mutat cartierul flotei sale aeriene la Posen şi, la începutul lui iunie, întreaga forţă aeriană a fost mutată spre est. Aveau să treacă aproape trei ani până când organizaţia noastră de Apărare civilă din Londra a trebuit să se ocupe de „Blitzul bebeluş" din februarie 1944 şi de loviturile de mai târziu ale bombelor zburătoare şi ale rachetelor. În cele douăsprezece luni dintre iunie 1940 şi iunie 1941, pierderile noastre civile au fost de 43 381 de morţi şi 50 856 răniţi grav, în total 94 237.

* * *

Într-un război major, nu este posibil să se despartă partea militară de politică. La vârf, ele se contopesc. Este natural ca soldaţii să considere că aspectul militar este singur şi suprem şi chiar să vorbească despre considerentele politice cu oarecare dispreţ. De asemeni, cuvântul „politică" a fost confundat, ba chiar murdărit, prin asocierea cu „politica de partid". Astfel, o mare parte din literatura acestui secol tragic este înclinată spre ideea că, în război, nu contează decât considerentele militare şi că soldaţii sunt împiedicaţi în viziunea lor clară, profesională, de amestecul politicienilor care, din interese personale sau de partid, înclină balanţa bătăliei. Contactele extrem de strânse, prieteneşti, dominante, între Cabinetul de Război, şefii de Stat Major şi mine, totala absenţă a sentimentelor de partid în Britania în acea vreme, au redus la minimum aceste discordanţe.

În timp ce războiul cu italienii în nord-estul Africii continua să meargă bine şi grecii se luptau vitejeşte cu Albania, toate ştirile pe care le aveam despre mişcările şi intenţiile germanilor dovedeau tot mai clar că Hitler era gata să intervină pe scară mare în Balcani şi în Mediterana. De la începutul lui ianuarie am aflat de sosirea de forţe aeriene germane în Sicilia, ameninţând în consecinţă Malta şi speranţele noastre de a relua traficul prin marea interioară. Mă temeam de asemeni de o mişcare a armatelor germane, probabil blindate, la Tripoli. Nu ne puteam îndoi că planurile lor vizau stabilirea unei treceri nord-sud, din Italia spre Africa, şi în acelaşi timp şi cu aceleaşi măsuri, să întrerupă toate mişcările noastre la est şi vest, în Mediterana.

Peste toate astea venea acum ameninţarea pentru statele din Balcani, inclusiv Grecia şi Turcia, de a fi atrase sau obligate să intre în imperiul lui Hitler, sau să fie cucerite dacă nu se supuneau. Oare acelaşi proces hidos la care am fost martori în Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia şi Franţa, va fi reprodus în sud-estul Europei? Vor fi oare toate statele din Balcani, inclusiv eroica Grecie, subjugate una câte una, iar Turcia, izolată, va fi oare obligată să deschidă legiunilor germane drumul spre Palestina, Egipt, Irak şi Persia? Nu exista oare nici o şansă de a crea o unitate balcanică şi un front în Balcani care să facă agresiunea germană atât de costisitoare încât să nu mai merite? Oare o rezistenţă în Balcani faţă de Germania n-ar produce în Rusia Sovietică o reacţie serioasă, ajutătoare? Desigur, aceasta era o sferă în care statele balcanice erau afectate de interese şi chiar de sentimente, în măsura în care le lăsau să le influenţeze calculele. Puteam noi oare, ca din resursele noastre limitate dar crescânde,

să găsim contribuţii externe suplimentare care să galvanizeze toate statele acestea, ale căror interese erau în mare măsură aceleaşi, şi să le facă să acţioneze pentru o cauză comună? Sau ar trebui mai bine să ne vedem de treburile noastre şi să transformăm campania noastră din Africa de nord–est într–un succes, lăsând Grecia, Balcanii şi eventual Turcia şi tot restul Orientului Mijlociu să alunece în ruină?

Ar fi fost o mare uşurare pentru noi să putem lua o asemenea decizie clară. Ideea şi–a găsit aderenţi în cărţile diverşilor ofiţeri care au ocupat posturi subordonate şi care ne–au împărtăşit părerile lor. Aceşti scriitori au avantajul că subliniază nenorocirile prin care au trecut, dar nu au cunoştinţele necesare pentru a analiza suficient care puteau fi rezultatele politicii opuse. Dacă Hitler ar fi fost capabil ca, fără luptă, să îngenuncheze Grecia şi toată regiunea Balcanilor în sistemul lui iar apoi să forţeze Turcia să permită trecerea armatelor sale spre sud şi est, n–ar fi putut oare să se fi înţeles cu Rusia Sovietică asupra cuceririi şi împărţirii acelor vaste regiuni şi să amâne cearta ultimă şi inevitabilă cu aceasta pentru o perioadă mai îndepărtată a programului său? Sau, mai probabil, nu ar fi putut oare să atace Rusia cu o mai mare putere şi mai devreme? Problema principală pe care o va cerceta şi o va expune următorul capitol este dacă guvernul Majestăţii Sale, prin acţiunea sa, a influenţat în mod decisiv sau măcar de o manieră apreciabilă, mişcările lui Hitler în sud–estul Europei şi, mai mult, dacă această acţiune nu a avut anumite consecinţe, în prmul rând asupra comportării Rusiei şi în al doilea rând asupra şansei sale.

* * *

În ianuarie şi februarie, au continuat să vină veşti bune din Orientul Mijlociu. Malta fusese întărită şi supravieţuia cu ghearele şi cu dinţii primului atac al Forţelor Aeriene germane din Sicilia. Cucerirea imperiului italian din Eritrea, Somalia şi Abisinia era în curs de finalizare. Armata deşertului avansase şapte sute de kilometri în două luni, distrusese o armată italiană de peste nouă divizii şi ocupase Benghazi şi toată Cyrenaica. Dar, în ciuda acestor victorii, problemele aflate în joc erau atât de grave şi complexe, atât cele diplomatice cât şi cele militare, iar generalul Wavell avea atâtea probleme în mâinile lui încât, la şedinţa Comitetului apărării din 11 februarie, s–a hotărât ca ministrul de Externe şi generalul Dill, şeful Statului Major Imperial, să fie trimişi să i se alăture la Cairo. De acolo, Eden cu Wavell, Dill şi alţi ofiţeri, au zburat la Atena să ţină conferinţa cu regele Greciei şi cu guvernul. La întâlnire, primul–ministru, domnul Korysis, i–a citit o declaraţie în care expunea rezultatul discuţiilor Cabinetului grec avute cu o zi sau două în urmă. Cum această declaraţie forma baza acţiunii noastre, citez în întregime partea esenţială: „Vreau să repet foarte categoric că Grecia, ca un aliat credincios, este hotărâtă să continue să lupte cu toate forţele până la victoria finală. Această hotărâre nu se limitează la Italia ci se va aplica şi oricărei agresiuni germane... Oricare ar fi rezultatul şi indiferent dacă Grecia are sau nu speranţa de a respinge duşmanul în Macedonia, ea îşi va apăra teritoriul naţional, chiar dacă va conta doar pe forţele proprii." Guvernul grec a

arătat clar că decizia sa a fost luată înainte de a şti dacă noi putem sau nu să le dăm vreun ajutor. Domnul Eden a explicat atunci că noi, la Londra, în deplin acord cu Comandantul şef din Orientul Mijlociu, suntem hotărâţi să dăm Greciei cel mai deplin ajutor care ne stă în putere. S–au ţinut toată noaptea conferinţe militare şi de Stat Major, iar a doua zi, în 14, Eden ne–a trimis următoarea telegramă foarte importantă:

> Am fost cu toţii impresionaţi de francheţea şi comportarea corectă a reprezentanţilor greci în toate problmele discutate. Sunt sigur că ei sunt hotărâţi să reziste până la capătul puterilor şi că guvernul Majestăţii Sale nu are altă soluţie decât să sprijine rezistenţa, indiferent care ar fi consecinţele finale... Suntem cu toţii convinşi că am ales calea dreaptă şi, întrucât a sunat ceasul al unsprezecelea, am fost sigur că nu veţi dori să amânăm discuţia pentru a analiza unele amănunte acasă. Riscurile sunt mari, dar există o şansă de succes.

La aceste mesaje, care aveau acceptul lui Dill şi Wavell, s–a decis în Cabinet să se dea sprijin deplin propunerilor.

Domnul Eden s–a dus apoi la Angora şi a avut discuţii îndelungi cu turcii. Relatarea lui nu a fost încurajatoare. Turcii îşi dădeau seama de pericol la fel de acut ca şi noi, dar erau convinşi că forţele pe care le–am putea oferi noi nu ar fi suficiente ca să reprezinte vreo diferenţă esenţială într–o luptă efectivă. Cum nu aveam forţă ofensivă, considerau că, pentru cauza comună, ar fi mai bine dacă Turcia ar rămâne neutră până când îşi va remedia dificienţele şi va putea fi folosită cu efect maxim. Dacă va fi atacată, bineînţeles că va intra în joc. Eu înţelegeam bine cât de periculoasă devenise poziţia Turciei. Era evident imposibil să considerăm că tratatul pe care îl încheiasem cu ea, înainte de război, o lega acum, când condiţiile se schimbaseră. În 1939, când a izbucnit războiul, turcii au mobilizat armata lor puternică, bună, viteză. Dar toate acestea se bazau pe condiţiile primului război mondial. Infanteria turcă era la fel de bună cum fusese, iar artileria de câmp era prezentabilă. Dar nu aveau nici una dintre armele moderne care, din mai 1940, s–au dovedit a fi decisive. Aviaţia lor era lamentabil de slabă şi primitivă. Nu aveau tancuri sau blindate, nici ateliere de fabricaţie şi de întreţinere a acestora şi nici oameni instruiţi şi comandanţi care să le mânuiască. Nu aveau aproape deloc artilerie antiaeriană şi antitanc. Serviciul lor de transmisiuni era rudimentar. Radarul era necunoscut la ei. Iar calităţile lor războinice nu includeau aptitudini pentru aceste mijloace moderne. Pe de altă parte, Bulgaria fusese înarmată în mare parte de Germania, din imensa cantitate de echipamente de tot felul luate din Franţa şi din Ţările de Jos, ca rezultat al luptelor din 1940. Germanii aveau deci suficiente arme ca să–şi înarmeze aliaţii. În ce ne priveşte, pierduserăm mult la Dunkerque şi trebuia să ne formăm propria noastră armată internă împotriva invaziei, să facem faţă presiunilor continue ale Blitzului asupra oraşelor noastre, şi totodată să menţinem războiul în Orientul Mijlociu aşa că puteam da foarte puţin altora, şi asta cu preţul abandonării altor nevoi urgente. Armata turcă din Tracia era, în aceste condiţii, serios dezavantajată şi

fără speranţă în comparaţie cu Bulgaria. Dacă la acest pericol se adăugau şi detaşamentele de aviaţie şi blindate germane, povara asupra Turciei devenea cu adevărat insuportabilă.

Singura politică sau speranţă în acest război care se întindea mereu era să realizăm un plan organizat de unire a forţelor iugoslaviei, Greciei şi Turciei şi tocmai asta încercam noi să facem acum. Ajutorul nostru pentru Grcia fusese limitat în primul rând la câteva escadrile de aviaţie, care au fost trimise din Egipt când o atacase Mussolini. Următoarea ofertă a constat în unităţi tehnice, dar a fost refuzată de greci pe motive care nu erau deloc neraţionale. Acum ajungem la a treia fază, când se părea că era posibil să facem un flanc sigur în deşert, la Benghazi şi dincolo de el, şi să concentrăm cea mai mare parte a masei de manevră sau rezerva strategică, probabil în Egipt.

Până acum noi nu făcuserăm nici un pas mai departe decât să adunăm nişte rezerve strategice cât mai mari în Deltă şi să facem planuri şi pregătiri ale flotei care să transporte armata în Grecia. Dacă situaţia se schimba ca urmare a unei întoarceri a politicii Greciei sau a vreunui alt eveniment, noi trebuia să fim în cea mai bună poziţie ca să-i facem faţă. Era plăcut, după ce fusesem atât de tare presaţi, să fim în stare să întoarcem satisfăcător campania din Abisinia, Somalia şi Eritrea şi să aducem în Egipt suficientă „masă de manevră". Deşi nu puteam ghici sau prevede nici intenţiile duşmanului şi nici reacţia prietenilor şi neutrilor, se părea că aveam deschise mai multe opţiuni importante. Viitorul rămânea necunoscut, dar nici o divizie nu fusese încă lansată, iar între timp nu se pierdea nici o zi pentru pregătiri.

Capitolul XVII
BĂTĂLIA ATLANTICULUI

Singurul lucru care m-a speriat cu adevărat în timpul războiului a fost pericolul submarinelor de buzunar-U. Mă gândeam chiar înainte de lupta aeriană că invazia va eşua. După victoria în aer, aceasta a fost o bătălie bună pentru noi. Era genul de bătălie pe care, în condiţiile crude ale războiului, trebuie să fii mulţumit că o duci. Dar acum era periclitată linia noastră vitală, chiar şi peste marile oceane şi mai ales la intrarea pe Insulă. Eram mai îngrijorat de această bătălie decât fusesem de glorioasa luptă aeriană numită Bătălia pentru Britania.

Amiralitatea, cu care eram în cea mai strânsă prietenie şi legătură, împărtăşea aceste temeri, cu atât mai mult cu cât principala ei răspundere era să păzească malurile noastre de invazie şi să ţină deschise liniile vitale spre lumea exterioară. Această misiune fusese totdeauna acceptată de Marină ca fiind datoria sa ultimă, sacră şi de neevitat. Aşa încât ne-am gândit şi am cântărit împreună această problemă. Nu era vorba de vreo luptă aprigă sau de realizări strălucitoare. Aveam în faţă statistici, diagrame şi curbe necunoscute naţiunii şi de neînţeles pentru public.

Cu cât se vor reduce importurile noastre şi transportul pe apă în urma acţiunilor submarinelor de buzunar-U? Se va ajunge oare la un punct care ar putea să ne distrugă viaţa? Aici nu era loc pentru gesturi sau lucruri senzaţionale, ci doar se trasau, rece şi lent, nişte linii pe hărţi, care arătau strangulări potenţiale. În comparaţie cu câmpul de luptă, aici valorile nu se exprimau în armate curajoase, gata să sară asupra invadatorului, sau în planuri bune pentru războiul în deşert. Spiritul înalt şi credincios al oamenilor nu conta în acest domeniu întunecat. În această problemă, ori veneau peste ocean alimentele, proviziile şi armele din Lumea Nouă şi din Imperiul Britanic ori acestea eşuau. Având tot malul mării francez, de la Dunkerque la Bordeaux, în mâinile lor, germanii n-au pierdut timpul să facă acolo baze pentru submarinele lor de buzunar-U şi pentru aviaţia care coopera cu acestea. Din iulie încolo, a trebuit să depărtăm transportul naval de intrările de la sud de Irlanda, unde, desigur, nu ni se permitea să staţionăm avioane de luptă. Totul trebuia să treacă pe la nord de Irlanda. Aici, prin graţia lui Dumnezeu, Ulster reprezenta o sentinelă credincioasă. Mersey, Clyde, erau plămânii prin care respiram. Pe coasta de est şi în Canalul Mânecii, vasele mici continuau să se

confrunte cu atacuri aeriene, cu ambarcaţiuni uşoare de coastă şi cu mine, iar trecerea fiecărui convoi între Forth şi Londra devenea aproape zilnic o acţiune în sine.

Pierderile provocate vaselor comerciale au devenit foarte grave în cele douăsprezece luni dintre iulie 1940 şi iulie 1941, când am putut spune că bătălia britanică pentru Atlantic a fost câştigată.

Săptămâna care s-a terminat la 22 septembrie 1940, a fost cea mai rea de la începutul războiului iar scufundările au fost mai multe decât cele pe care le-am suferit într-o perioadă similară în 1917. Presiunea a crescut necontenit, iar pierderile erau înspăimântător mai mari decât construcţiile. Resursele vaste ale Statelor Unite intrau încet în acţiune. Nu ne mai puteam aştepta la chilipiruri mari de vase, cum au fost cele care au urmat ocupării Norvegiei, Danemarcei şi Ţărilor de Jos în primăvara lui 1940. Au fost scufundate douăzeci şi şapte de vase, majoritatea într-un convoi Halifax, iar în octombrie, un alt convoi a fost masacrat în Atlantic de submarine de buzunar-U, fiind scufundate douăzeci de vase din treizeci şi patru. În cursul lunilor noiembrie şi decembrie, intrările şi estuarele de la Mersey şi Clyde au depăşit ca semnificaţie mortală toţi ceilalţi factori ai războiului. Am fi putut atunci să coborâm în Irlanda lui de Valera şi să ne recucerim cu forţa armelor moderne porturile din sud. Am declarat totdeauna că doar autoconservarea mă va determina să fac lucrul ăsta. Chiar şi această măsură dură nu ar fi reuşit decât să ne ofere o amânare. Singura soluţie era să ne asigurăm ieşirea şi intrarea liberă în porturile Mersey şi Clyde. Se înţelege că scafandrul coborât adânc sub suprafaţa mării depinde minut cu minut de tubul lui de aer. Ce-ar simţi el dacă ar vedea un grup tot mai mare de rechini muşcând din acesta? Cu atât mai mult dacă nu exista posibilitatea ca el să fie ridicat la suprafaţă. Rolul scafandrului era rezervat celor patruzeci şi şase de milioane de oameni aflaţi pe o insulă suprapopulată, care duceau un război mare în întreaga lume, ancoraţi de natură şi gravitate de fundul mării. Ce puteau face tubului său de aer rechinii? Cum putea oare să-i îndepărteze sau să-i distrugă?

Mai era un aspect al atacului submarinelor de buzunar-U. La început, Amiralitatea s-a gândit că e suficient să aducă vasele în siguranţă în port, şi apreciau succesul în raport cu numărul de vase scufundate, care trebuia să fie minim. Dar acum testul nu mai era acesta. Ne-am dat seama că viaţa şi efortul de război al ţării depindea în egală măsură de greutatea importurilor debarcate în siguranţă. În săptămâna care s-a încheiat la 8 iunie, în timpul apogeului luptei în Franţa, noi adusesem în ţară circa un milion şi un sfert de tone cargo, exclusiv de petrol. De la această cifră de vârf, importurile au scăzut la sfârşitul lui iulie la mai puţin de 750 000 tone pe săptămână. Deşi s-au obţinut unele îmbunătăţiri în august, media săptămânală a scăzut din nou, fiind în ultimele trei luni ale anului de ceva mai mult de 800 000 tone. Am devenit tot mai preocupat de această scădere a importurilor. I-am trimis o minută Primului Lord, la mijlocul lui februarie 1941: *„Înţeleg că intrarea vapoarelor cu încărcătură în ianuarie a reprezentat mai puţin de jumătate din cât a fost în ianuarie trecut."*

Magnitudinea şi rafinamentul măsurilor noastre de protecţie – convoi, diversiune, demagnetizare, curăţire de mine, evitarea Mediteranei – lungirea călătoriilor în timp şi distanţă şi întârzierile în porturi din cauza bombardamentelor şi a camuflajului, toate acestea reduceau eficienţa transportului nostru pe apă într-o măsură mai mare decât însăşi pierderile. Cu fiecare săptămână, porturile noastre deveneau tot mai congestionate şi rămâneam tot mai mult în urmă. La începutul lui martie, se acumulaseră peste 2 600 000 de tone de vase avariate, dintre care peste jumătate erau imobilizate, având nevoie de reparaţii.

Pe lângă flagelul care-l constituiau submarinele de buzunar-U, s-a adăugat atacul pe ocean al avioanelor cu rază de acţiune lungă. Dintre acestea, aparatele Focke-Wulf 200, cunoscute şi sub numele de Condor, erau cele mai formidabile dar, din fericire, erau puţine la început. Ele puteau să plece din Brest sau Bordeaux, să zboare în jurul insulei Britanice, să facă plinul în Norvegia şi apoi să se întoarcă a doua zi. Pe drum, vedeau departe, sub ele, marile convoaie de patruzeci sau cincizeci de vase, soluţie la care ne obligase lipsa de vase de escortă. Ele puteau ataca aceste convoaie, sau câte un vas, sau puteau semnaliza poziţiile spre care puteau fi îndrumate submarinele de buzunar-U ca să le intercepteze.

Puternice crucişătoare germane erau active. *Scheer* era acum în Atlantic, îndreptându-se spre Oceanul Indian. În trei luni, acesta distrusese zece vase de şaizeci de mii de tone în total, iar apoi a reuşit să se întoarcă în Germania. Crucişătorul *Hipper* se adăpostea la Brest. La sfârşitul lui ianuarie, crucişătoarele de război *Scharnhorst* şi *Gneisenau*, după ce şi-au reparat în sfârşit avariile produse în Norvegia, au primit ordin să facă o ieşire în Atlanticul de nord, în timp ce *Hipper* făcea raiduri pe ruta de la Sierra Leone. În timpul unei croaziere de două luni, ele au scufundat sau capturat douăzeci şi două de vase care însumau 115 000 de tone. În apropiere de Azore *Hipper* a dat peste un convoi care se întorcea acasă şi care încă nu avea escortă; într-un atac sălbatic, care a durat o oră, a distrus şapte vase din nouăsprezece, fără să facă vreo încercare să salveze supravieţuitori, şi s-a întors la Brest două zile mai târziu. Aceste vase formidabile ne obligau să folosim aproape toate vasele de război britanice pe lângă convoaie. La un moment dat, comandantul şef al Flotei interne nu avea la dispoziţie decât un singur vas de luptă.

Vasul *Bismark* încă nu era pe lista celor active. Amiralitatea germană aştepta terminarea construcţiei acestuia şi a însoţitorului său *Tirpitz*. Hitler nu ar fi putut folosi mai bine cele două vase de război uriaşe ale sale decât ţinându-le gata pregătite în Marea Baltică şi lăsând să apară, din când în când, zvonuri în legătură cu o ieşire iminentă a lor. Am fi fost obligaţi atunci să ţinem la Scapa Flow sau în împrejurimi, practic toate vasele noi pe care le aveam, iar el ar fi avut avantajul alegerii unui moment prielnic, fără a suporta încordarea de a fi veşnic pregătit. Cum vasele trebuie să meargă periodic la reparaţii de întreţinere, ar fi fost peste puterile noastre să menţinem o marjă raţională de superioritate şi orice accident serios ar fi anihilat-o.

* * *

Gândurile mele s-au concentrat zi şi noapte asupra acestei probleme înspăimântătoare. În acel moment, singura mea speranţă sigură de victorie depindea de capacitatea de a duce un război lung şi fără sfârşit până la obţinerea unei superiorităţi aeriene copleşitoare şi atunci probabil că alte mari puteri vor fi atrase de partea noastră. Dar acest pericol mortal pentru liniile noastre vitale îmi rodea măruntaiele. La începutul lui martie, amiralul Pound a raportat Cabinetului de Război scufundări excepţional de mari. Eu văzusem deja cifrele şi, după şedinţă, care a avut loc în Camera Comunelor, i-am spus lui Pound: „Trebuie să ridicăm această problemă pe cel mai înalt plan, mai presus de orice altceva. Am să proclam «Bătălia pentru Atlantic». Aceasta, ca şi instituirea în urmă cu nouă luni a «Bătăliei pentru Britania» a fost un semnal că intenţionăm să concentrăm toate minţile şi toate departamentele în cauză asupra războiului cu submarinele de buzunar-U."

Pentru a urmări personal problema, cu cea mai mare atenţie, ca să pot da îndrumări care să înlăture dificultăţile şi obstrucţiile şi să forţez la acţiune marele număr de departamente şi ramuri implicate, am creat Comitetul bătăliei pentru Atlantic. Şedinţele acestui comitet se ţineau săptămânal şi la ele participau toţi miniştrii şi înalţii funcţionari în cauză, atât cei militari cât şi cei civili. De obicei, acestea ţineau nu mai puţin de două ore şi jumătate. Tot domeniul era trecut în revistă şi totul era analizat, nimic nu rămânea nedecis. În cercurile largi ale maşinii noastre de război, care numărau mii de oameni capabili, devotaţi, s-a stabilit o nouă prioritate, asupra căreia se concentrau priviri cercetătoare, dintr-o sută de unghiuri.

Submarinele de buzunar-U au început să folosească noi metode care au devenit cunoscute sub numele de tactica „haitei de lupi". Aceasta consta din atacuri din mai multe direcţii ale mai multor submarine care lucrau împreună. În această perioadă, atacurile aveau loc noaptea, la suprafaţă, şi cu viteză maximă. Doar distrugătoarele le puteau depăşi rapid, iar sistemul ASDIC era practic neputincios. Soluţia era nu numai să avem mai multe escorte rapide ci şi să dezvoltăm sistemul radar, care ne-ar avertiza de sosirea lor. Oamenii de ştiinţă, marinarii şi aviatorii au făcut tot ce au putut, dar rezultatele veneau încet. Aveam nevoie de asemeni de o armă aeriană care să distrugă submarinele ieşite la suprafaţă şi ne trebuia timp ca să instruim forţele noastre în folosirea acesteia. Când au fost rezolvate aceste două probleme, submarinele de buzunar-U au fost mânate înapoi la atacul de sub apă, în care te puteai măsura cu ele prin metode mai vechi şi bine cunoscute. Acest lucru nu s-a rezolvat decât abia peste doi ani.

Între timp, noua tactică a „haitei de lupi", inspirată de amiralul Doenitz, şeful submarinelor de buzunar-U, el însuşi căpitan de asemenea vase în războiul trecut, era viguros aplicată de redutabilul Prien şi alţi comandanţi de asemenea submarine. Dar a urmat răsplata. La 8 martie,

vasul U.47 al lui Prien a fost scufundat odată cu el şi cu toate ajutoarele sale de către distrugătorul *Volverine*, iar două zile mai târziu, U.99 şi U.100 au fost scufundate în timpul unui atac combinat asupra unui convoi. Ambele erau comandate de ofiţeri importanţi, iar eliminarea acestor trei bărbaţi capabili a avut un efect vizibil asupra progresului luptei. Puţini comandanţi care i-au urmat i-au egalat în abilitate şi îndrăzneală. Cinci submarine de buzunar-U au fost scufundate în martie pe căile de acces din Atlantic şi, cu toate că am suferit pierderi dureroase care se ridicau la 243 000 de tone din cauza submarinelor-U şi alte 113 000 de tone din cauza atacurilor aeriene, se poate spune că prima rundă în Bătălia pentru Atlantic s-a terminat la egalitate.

Găsind că drumurile de acces ale Atlanticului sunt prea fierbinţi, submarinele de buzunar-U s-au mutat mai spre vest unde, din cauză că ni se refuzau porturile irlandeze, doar puţine flotile de escortă puteau ajunge la convoaie şi era imposibil să fie apărate din aer. Escortele din Regatul Unit puteau proteja convoaiele noastre doar pe un sfert din ruta spre Halifax. La începutul lui aprilie, o „haită de lupi", a atacat un convoi de-al nostru, la longitudinea 28° vest, înainte ca acestuia să i se alăture escorta. Au fost scufundate zece vase din douăzeci şi două, cu pierderea unui singur submarin-U. Cumva, trebuia să ne extindem distanţa escortării; în caz contrar, zilele noastre erau numărate.

Între Canada şi Marea Britanie se află insulele Tera Nova, Groenlanda şi Islanda. Toate acestea se află pe flancul celui mai scurt drum, sau pe marele cerc dintre Halifax şi Scoţia. Forţe bazate pe aceste „drepte de sprijin" puteau controla, pe sectoare, întreaga rută. Groenlanda era complet lipsită de resurse, dar celelalte două insule puteau fi rapid folosite satisfăcător. Se spusese: „Cine deţine Islanda are un pistol ferm îndreptat spre Anglia, America şi Canada." Cu acest gând în minte şi cu concursul populaţiei, noi am ocupat Islanda când Danemarca a fost ocupată în 1940, iar în aprilie 1941, am stabilit acolo baze pentru grupurile noastre de escortă şi pentru aviaţie. Astfel, am extins raza escortelor de suprafaţă până la longitudinea 35° vest. Dar chiar şi aşa, rămânea o deschidere spre vest, prevestitoare de rele care, deocamdată, nu putea fi acoperită. În mai, un convoi din Halifax a fost grav atacat la 41° vest şi a pierdut nouă vase până la sosirea ajutoarelor.

Era clar că doar o escortă de la un capăt la celălalt, din Canada până în Britania, va fi suficientă; la 23 mai, Amiralitatea a invitat guvernul Canadei şi pe cel din Terra Nova să folosească portul St. John din Terra Nova ca bază avansată a forţelor noastre de escortă unite. Răspunsul a venit imediat şi, până la sfârşitul lunii, s-a realizat în sfârşit escortarea pe toată ruta. Astfel, Marina regală canadiană a acceptat să răspundă cu resurse proprii pentru protecţia convoaielor pe partea vestică a rutei oceanului. Din Marea Britanie şi Islanda, noi puteam acoperi restul trecerii. Chiar şi aşa, forţele noastre rămase erau periculos de mici iar pierderile se ridicau vertiginos. În cele trei luni care se terminau în mai, doar submarinele-U au scufundat 142 de vase, de 818 000 tone, dintre care 99 erau britanice.

* * *

În această tensiune crescândă, Președintele, acționând cu toate puterile acordate lui în calitate de comandant-șef al Forțelor armate și înscrise în Constituția americană, a început să ne dea ajutor armat. A hotărât să nu permită submarinelor de buzunar-U germane și războiului de raid să se apropie de coasta americană; totodată, voia să se asigure că armamentul pe care îl trimitea Britaniei va ajunge cel puțin până la jumătatea drumului. Din planuri făcute cu mult timp înainte, a apărut scopul amplu al apărării Atlanticului de către două puteri de limbă engleză. Cum noi am găsit necesar să ne creem baze în Islanda, domnul Roosevelt a luat măsuri ca să-și creeze o bază aeriană proprie în Groenlanda. Se știa că germanii instalaseră deja stații meteorologice pe coasta de est, în fața Islandei. Acțiunea lui venea deci la momentul oportun. Prin alte decizii, nu numai vasele noastre comerciale ci și cele de război, avariate în lupte grele în Mediterana sau în alte locuri, puteau fi reparate acum în atelierele americane, ușurând astfel mult resursele noastre interne epuizate.

Vești importante au sosit la începutul lui aprilie. Președintele mi-a telegrafiat la 11 aprilie că guvernul Statelor Unite va extinde așa-numita zonă de securitate și ariile de patrulare care existau de la începutul războiului, până la o linie care să acopere apele oceanului Atlantic spre vest, până la longitudinea 26° vest. În acest scop, își propunea să folosească aviație și vase, care să acționeze din Groenlanda, Terra Nova, Nova Scoția, Statele Unite, Bermude și Indiile de Vest, cu o extindere posibilă mai târziu în Brazilia. El ne invita să-i notificăm, în mare secret, mișcarea convoaielor noastre, „pentru ca unitățile noastre de patrulare să poată căuta orice vase sau avioane ale națiunilor agresoare care operează la vest de noua linie a zonei de securitate." Americanii, la rândul lor, vor anunța poziția unor vase sau avioane posibil agresoare, localizate în zona de patrulare americană. Am transmis Amiralității această telegramă cu un adânc sentiment de ușurare.

În 18, guvernul Statelor Unite a anunțat linia sa de demarcație între emisferele de est și vest la care președintele se referise în mesajul lui din 11 aprilie. Această linie a devenit efectiv frontiera pe mare a Statelor Unite. Aceasta includea în sfera Statelor Unite toate teritoriile britanice aflate în sau în apropierea continentului american, Groenlanda și Azorele, și s-a extins curând spre est, pentru a include Islanda. Conform acestei declarații, vasele de război ale Statelor Unite aveau să patruleze în emisfera vestică și aveau să ne informeze când era cazul, asupra activităților dușmane din acea zonă. Statele Unite rămâneau totuși non-beligerante și nu puteau, în această etapă, să asigure paza convoaielor noastre. Aceasta rămânea o răspundere britanică pe întreaga rută.

Efectele politicii președintelui aveau întindere mare, iar noi am continuat lupta cu sentimentul că o importantă parte a poverii fusese luată de pe umerii noștri de Marina Regală canadiană și de marina Statelor Unite. Statele Unite se apropiau mai mult de război și aceasta mai ales

după apariţia vasului *Bismark* în Atlantic, pe la sfârşitul lui mai. Într-o emisiune de radio, la 27 mai, chiar în ziua în care a fost scufundat vasul *Bismark*, preşedintele a declarat: „Ar fi o sinucidere să aşteptăm ca ei [inamicii] să ajungă în curtea noastră din faţă... De aceea, ne-am extins patrularea în apele de nord şi de sud ale Atlanticului." După acest discurs, domnul Roosevelt a declarat „stare de urgenţă naţională nelimitată".

Există ample dovezi că germanii au fost foarte tulburaţi de toate acestea, iar amiralii Raeder şi Doenitz au cerut Führerului să dea mai multă libertate submarinelor de buzunar-U, permiţându-le să opereze spre coasta americană, precum şi împotriva vaselor americane, dacă erau în convoi sau dacă navigau fără lumini. Hitler a rămas totuşi neclintit. El se temea totdeauna de consecinţele unui război cu Statele Unite şi a insistat ca forţele germane să evite acţiuni provocatoare.

Expansiunea eforturilor duşmanului a determinat şi ea propriile ei corectări. În iunie, inamicul avea, în afara vaselor în instruire, circa treizeci şi cinci de submarine-U pe mare, dar noile vase care se produceau acum depăşeau resursele de echipaje foarte bine instruite şi mai cu seamă de căpitani experimentaţi. Echipajele „diluate" ale noilor submarine de buzunar-U, formate în mare măsură din tineri fără practică, dădeau dovadă de o scădere a îndemânării, iar extinderea luptei înspre întinderile mai îndepărtate ale oceanului a distrus combinaţia periculoasă dintre submarine şi aviaţie. Avioanele germane, în majoritatea lor, nu fuseseră echipate sau instruite pentru operaţiuni deasupra mării. Cu toate acestea, în aceleaşi trei luni, martie, aprilie şi mai, au fost scufundate 179 vase cu o capacitate de 545 000 de tone, prin atac aerian, în special în regiunea de coastă. Din acest total, 40 000 de tone au fost distruse doar în luna mai, în două atacuri violente asupra docurilor din Liverpool. Am fost recunoscători că germanii nu au perseverat asupra acestor ţinte chinuite. În tot acest timp, ameninţarea ascunsă, insidioasă a minelor magnetice a continuat să se rotească în jurul coastelor noastre, dar cu succes mai redus. Ne-am dezvoltat şi extins bazele din Canada şi Islanda cu toată viteza posibilă şi ne-am planificat convoaiele în consecinţă. Am mărit capacitatea de rezervă de combustibil a distrugătoarelor noastre mai vechi şi deci am sporit raza lor de acţiune. Noul formatul cartier general combinat de la Liverpool s-a aruncat în luptă cu toate forţele. Pe măsură ce s-au organizat noi escorte iar personalul a căpătat experienţă, amiralul Noble a format grupuri permanente cu comandanţi de grup. S-a creat un spirit de echipă şi oamenii s-au învăţat să lucreze la unison, cu o clară înţelegere a metodelor comandantului lor. Grupurile de escortă au devenit tot mai eficiente, iar pe măsură ce puterea lor creştea, cea a submarinelor de buzunar-U a scăzut.

În iunie, am început să devenim noi superiori. Se făceau toate eforturile pentru îmbunătăţirea organizării escortei convoaielor noastre şi pentru dezvoltarea de noi arme şi aparatură militară. Principalele nevoi erau escorte mai multe şi mai rapide, cu mai mult combustibil, avioane cu rază mare de acţiune şi, mai presus de toate, un radar bun. Aviaţia cu baza la mal nu era suficientă, fiecare convoi având nevoie de aviaţie pe

vase, care să detecteze orice submarin-U aflat la distanţă de tragere, în timp de zi, şi să-l oblige să se scufunde, făcând astfel imposibil contactul cu vasele noastre, sau să dea alarma, ca să atragă alte ajutoare la locul respectiv. Avioane de luptă lansate din catapulte montate pe vase comerciale obişnuite, precum şi pe vase transformate, cu echipaje din Marina Regală, au întâlnit curând aparatele Focke-Wolf. Pilotul avionului de luptă, după ce era lansat ca un uliu împotriva pradei, trebuia la început să-şi salveze viaţa prin pescuirea sa de către un vas din escortă. Treptat, avioanele Focke-Wolf au devenit din vânători, vânaţi. Invazia lui Hitler în Rusia l-a obligat să-şi desfăşoare avioanele în forţă şi, de la un vârf al pierderilor noastre din aprilie, de aproape trei sute de mii de tone, acestea au scăzut la circa o cincime la mijlocul verii.

Preşedintele a făcut acum o altă mişcare importantă. A decis să stabilească o bază în Islanda. S-a căzut de acord ca forţele Statelor Unite să elibereze garnizoana britanică. Acestea au ajuns în Islanda la 7 iulie şi insula aceasta a fost inclusă în sistemul de apărare al emisferei vestice. După aceea, convoaiele americane, escortate de vase de război americane, circulau cu regularitate la Reykjavik, şi cu toate că Statele Unite încă nu intraseră în război, primeau şi vase străine sub protecţia convoaielor lor.

* * *

La apogeul acestei lupte, am avut una dintre cele mai importante întâlniri din perioada războiului. În 1930, când nu eram în funcţie, am acceptat pentru prima şi ultima oară din viaţa mea, un directorat. Era una dintre companiile subsidiare ale întinsei organizaţii a lordului Inchcape, numită Liniile de transport maritim peninsulare şi orientale. Timp de opt ani, am participat cu regularitate la şedinţele lunare ale consiliului de conducere şi mi-am îndeplinit cu grijă îndatoririle. La aceste şedinţe, am observat treptat un om foarte remarcabil. El prezida peste treizeci sau patruzeci de companii, dintre care cea cu care aveam eu legătură era o unitate mică. Am înţeles curând că Frederick Leathers era creierul central şi factorul de control al acestei combinaţii. El ştia totul şi se bucura de o încredere absolută. An după an, l-am urmărit îndeaproape, din mica mea poziţie. Mi-am spus în sinea mea: „Dacă va mai fi un nou război, ăsta-i omul care va juca acelaşi gen de rol ca şi marii oameni de afaceri care au servit sub conducerea mea la Ministerul Muniţiilor, în 1917 şi 1918."

Leathers şi-a oferit în mod voluntar serviciile Ministerului Transportului Marin, la izbucnirea războiului, în 1939. Noi nu am venit prea mult în contact cât am fost la Amiralitate, pentru că funcţiile lui erau specializate şi subordonate. Dar acum, în 1941, cu stresurile bătăliei pentru Atlantic, cu nevoia de a combina administrarea vaselor de transport şi cu preluarea din porturi a întregii mişcări de aprovizionare pe calea ferată şi pe şosele, persoana lui mi-a venit tot mai mult în minte. La 8 mai, m-am îndreptat spre el. După multe discuţii, am transformat Ministerul Transportului pe mare şi al Transportului într-o singură maşinărie integrată. L-am pus pe

Leathers în fruntea acestuia. Pentru a-i da autoritatea necesară, am creat funcţia de ministru al Transportului de Război. Eram totdeauna temător când trebuia să promovez în poziţii înalte, ministeriale, în faţa Camerei Comunelor, oameni care nu lucraseră şi crescuseră acolo mai mulţi ani. Membri experimentaţi, care nu aveau funcţii, puteau să-l discrediteze pe noul venit, iar acesta putea fi mereu îngrijorat de rapoartele pe care le avea de pregătit şi de ţinut. De aceea, am cerut Coroanei să se confere noului ministru un titlu.

De atunci şi până la sfârşitul războiului, Lordul Leathers a rămas cu controlul total al Ministerului Transportului de Război, iar reputaţia lui a crescut cu fiecare dintre cei patru ani care au trecut. El a cucerit încrederea şefilor de Stat Major şi a tuturor departamentelor din ţară şi a stabilit relaţii strânse, excelente cu americanii de frunte din acest domeniu vital. Cu nimeni nu era în mai strânsă armonie decât cu domnul Lewis Douglas, de la Consiliul Flotei Comerciale a Statelor Unite şi, mai târziu, ambasador la Londra. Leathers mi-a fost de un ajutor imens în conducerea războiului. Rareori nu era capabil să îndeplinească sarcinile grele pe care i le stabileam. De mai multe ori, când toată lumea şi procedurile departamentale eşuau în rezolvarea problemei de a mişca o divizie în plus, sau de a o muta de pe vase britanice pe cele americane sau în alte probleme, eu apelam personal la el şi dificultăţile păreau să dispară ca prin minune.

În cursul acestor luni critice, cele două crucişătoare de război *Scharnhorst* şi *Gneisenau* au rămas la Brest. Se părea că puteau pătrunde din nou în Atlantic în orice moment. Datorită Forţei Aeriene Regale, ele rămâneau însă inactive. Repetate atacuri aeriene s-au efectuat asupra lor în port, cu un asemenea efect pozitiv încât au rămas acolo tot anul. Preocuparea duşmanului a devenit curând să le aducă din nou acasă; dar nici asta n-au putut-o face până în 1942. Vom vedea la timpul potrivit în ce măsură Marina şi Comandamentul de coastă al Forţelor Aeriene Regale au avut succes, cum am devenit stăpânii ieşirilor în ocean, cum erau doborâte aparatele Heinkel 111 de avioanele noastre de luptă şi cum erau scufundate submarinele-U chiar în marea în care voiau să ne scufunde pe noi, până când folosind arme noi şi perfecţionate, am curăţat căile de acces spre Insulă.

Capitolul XVIII
IUGOSLAVIA ŞI GRECIA

Acum venise momentul când trebuia luată decizia irevocabilă de a trimite sau nu Armata Nilului în Grecia. Acest pas grav era cerut nu doar pentru a ajuta Grecia în situaţia ei periculoasă şi frământată, ci şi pentru a forma un front în Balcani împotriva unui atac german iminent, care să cuprindă Iugoslavia, Grecia şi Turcia, cu efecte pe care nu le puteam măsura asupra Rusiei Sovietice. Acestea ar fi avut un rol foarte important dacă conducătorii sovietici şi-ar fi dat seama ce li se pregătea. Nu ceea ce puteam trimite noi ar fi decis problema Balcanilor. Speranţa noastră limitată era să determinăm şi să organizăm o acţiune unită. Nouă ni se părea că, dacă la mişcarea baghetei noastre, Iugoslavia, Grecia şi Turcia ar acţiona împreună, Hitler fie că va lăsa Balcanii în pace deocamdată, fie că se va angaja atât de mult în lupta cu forţele noastre combinate, încât va crea un front major în această regiune. Noi nu ştiam atunci că el era deja temeinic pregătit pentru invadarea Rusiei. Dacă am fi ştiut, am fi avut mai multă încredere în politica noastră. Am fi văzut că Hitler risca să cadă între două scaune şi că putea să-şi afecteze acţiunea principală de dragul unui război preliminar în Balcani. Aceasta s-a şi întâmplat de fapt, dar noi nu puteam şti la vremea respectivă. Unii pot gândi că am procedat just; oricum, am procedat mai bine decât ne dădeam seama atunci. Scopul nostru a fost să animăm şi să combinăm Iugoslavia, Grecia şi Turcia. Datoria noastră era ca, pe cât posibil, să ajutăm Grecia. Pentru toate aceste scopuri, cele patru divizii ale noastre din Deltă erau bine plasate.

* * *

La 1 martie, armata germană a început să intre în Bulgaria. Armata bulgară a fost mobilizată şi a luat poziţie de-a lungul frontierei cu Grecia. Era o mişcare generală a forţelor germane spre sud, ajutate în toate felurile de bulgari. A doua zi, domnul Eden şi generalul Dill au reluat convorbirile militare la Atena. Ca rezultat al acestora, domnul Eden a trimis un mesaj foarte serios şi punctul nostru de vedere la Londra a suferit o schimbare marcantă. Amiralul Cunningham, deşi convins că politica noastră era justă, ne-a făcut să nu avem îndoieli în privinţa considerabilelor noastre riscuri în care eram implicaţi în Mediterana.

Şefii de Stat Major au luat notă de diverşii factori nefavorabili politicii noastre în Balcani şi, în special, erau împotriva trimiterii unei armate în Grecia. „Greutăţile acţiunii acesteia, au raportat ei, au crescut considerabil". Simţeau totuşi că nu pot încă pune sub semnul întrebării sfatul militar al celor de la faţa locului, care au descris poziţia ca nefiind deloc fără speranţă.

După ce am reflectat singur la Chequers, duminică noaptea, asupra discuţiilor din Cabinetul de Război din dimineaţa aceea, am trimis următorul mesaj domnului Eden, care acum părăsise Atena şi era la Cairo. Aceasta constituia o notă discordantă din partea mea. Dar îmi asum toată răspunderea pentru decizia luată, întrucât sunt sigur că aş fi putut să opresc acţiunea dacă aş fi fost convins. Este cu mult mai uşor să opreşti un lucru decât să-l faci.

... Am făcut tot posibilul să determinăm o combinaţie în Balcani împotriva Germaniei. Trebuie să fim atenţi să nu îndemnăm Grecia la o rezistenţă fără speranţă, singură, împotriva părerii ei, când noi nu avem decât o mână de trupe care ar putea ajunge în timp la locul respectiv. Se ridică grave probleme pentru imperiu dacă antrenăm trupe din Noua Zeelandă şi Australia într-o acţiune care, după cum spui, a devenit şi mai hazardată.

Trebuie să-i eliberăm pe greci de ideea că sunt legaţi să respingă un ultimatul german. Dacă din proprie iniţiativă se hotărăsc să lupte, trebuie, în oarecare măsură, să împărtăşim nefericirea lor. Dar înaintarea germană rapidă va împiedica orice angajare apreciabilă a trupelor imperiale britanice. Pierderea Greciei şi a Balcanilor nu este pentru noi o catastrofă majoră, cu condiţia ca Turcia să rămână în mod onest neutră. Am putea ocupa Rodos şi să analizăm planuri pentru un atac în Sicilia sau Tripoli. Suntem sfătuiţi din multe locuri că respingerea noastră dezonorantă din Grecia ne-ar face mai mult rău în Spania şi la Vichy decât căderea Balcanilor, despre care nu a fost niciodată vorba că am putea-o evita doar cu forţele noastre răspândite...

Am ataşat la acesta gravul comentariu al şefilor de Stat Major.

De îndată ce telegrama mea de avertizare a fost citită de ambasadorul nostru din Atena, el şi-a manifestat deziluzia. El a scris ministrului de Externe: „Cum putem să-l abandonăm pe regele Greciei, după asigurările pe care le-a primit de la comandantul şef şi de la şeful Statului Major Imperial privind şansele rezonabile de succes? Aşa ceva mi se pare de neconceput. O să fim puşi la stâlpul infamiei de lume în general, pentru că nu ne-am ţinut de cuvânt. Nu e vorba să-i eliberăm pe greci de ideea că sunt legaţi să respingă un ultimatum. Ei au decis să lupte contra germanilor chiar şi singuri, dacă e necesar. Problema este dacă îi ajutăm sau îi abandonăm."

Cabinetul de Război a hotărât atunci să nu ia nici o decizie, până când vom avea un răspuns la toate astea din partea domnului Eden. Răspunsul lui a sosit a doua zi. Partea esenţială suna astfel:

„... Prăbuşirea Greciei fără nici un efort de a o salva printr-o intervenţie pe uscat ar fi cea mai mare calamitate după ce victoriile din Libia au eliberat unele forţe, după cum ştie toată lumea. Iugoslavia ar fi cu siguranţă pierdută; nu putem avea încredere nici că Turcia va avea puterea să rămână pe poziţii, dacă germanii şi italienii s-ar instala în Grecia fără nici un efort din partea noastră de a le opune rezistenţă. Fără îndoială că prestigiul nostru ar suferi dacă am fi scoşi afară în mod ruşinos dar, în orice caz, a fi luptat şi suferit în Grecia ar fi mai puţin dăunător pentru noi decât de a fi părăsit Grecia în voia soartei... În situaţia existentă, noi suntem cu toţii de acord că părerea susţinută de noi ar trebui urmată şi să dăm ajutor Greciei"

Însoţit de şefii de Stat Major, am adus chestiunea în faţa Cabinetului de Război, care a fost deplin informat de tot ce se întâmpla, pentru luarea deciziei finale. În ciuda faptului că nu puteam trimite mai multă aviaţie decât fusese aprobat şi care era deja pe drum, nu a existat nici o ezitare sau divergenţă între noi. Personal, am simţit că oamenii de la faţa locului au fost bine testaţi. Nu încăpea îndoială că nu le fusese forţată mâna nicicum de presiunea politică de acasă. Smuts, cu toată înţelepciunea lui şi analizând lucrurile din unghiul lui separat de vedere şi cu ochiul proaspăt, a fost de acord. Nimeni n-a trebuit să fie convins. Aveam cu noi autoritatea cea mai mare a experţilor, care acţionau în deplină libertate şi cunoscând oamenii de la faţa locului. Colegii mei, care erau călîţi de numeroasele riscuri prin care am trecut succesiv, au ajuns în mod independent la aceleaşi concluzii. Domnul Menzies, pe care apăsa o povară specială, era plin de curaj. Se formase o tendinţă puternică spre acţiune. Şedinţa Cabinetului a fost scurtă; s-a luat o decizie finală iar răspunsul a fost sumar:

„Şefii de Stat Major au stabilit că, având în vedere opinia exprimată hotărât de comandantul şef de la faţa locului, de şeful de Stat Major Imperial şi de comandanţii forţelor ce urmează să fie folosite, ar fi just să mergem mai departe. Cabinetul a hotărât să vă autorizeze să continuaţi operaţiunea şi, *făcând acest lucru, cabinetul acceptă răspunderea sa totală**. Vom comunica în consecinţă cu guvernele Australiei şi Noii Zeelande."

* * *

Acum trebuie descrisă soarta Iugoslaviei. Toată apărarea la Salonic depindea de intrarea ei în război şi era vital să ştim ce va face. La 2 martie, domnul Campbell, ambasadorul nostru la Belgrad, s-a întâlnit cu domnul Eden la Atena. El a spus că iugoslavii se tem de Germania şi sunt tulburaţi în interior de dificultăţi politice. Există totuşi o şansă că, dacă ar cunoaşte planurile noastre de a ajuta Grecia, ar putea fi gata să ajute. Pe data de 5, ministrul de Externe l-a trimis pe domnul Campbell înapoi la Belgrad, cu o scrisoare confidenţială către regent, prinţul Paul. În aceasta, el a descris care va fi soarta Iugoslaviei în mâinile germanilor

* Sublinierea mea cu literă cursivă W. S. C.

şi a spus că Grecia şi Turcia intenţionau să lupte dacă erau atacate. Într-un asemenea caz Iugoslavia trebuie să ni se alăture. Regentului trebuia să i se comunice verbal că britanicii au decis să ajute Grecia cu forţe terestre şi aeriene, cât de puternic şi de rapid era posibil şi că, dacă un ofiţer de Stat Major iugoslav ar putea fi trimis la Atena, l-am putea include în discuţiile noastre.

În această atmosferă, atitudinea regentului a fost influenţată. Prinţul Paul era un personaj amabil, amator de artă, dar prestigiul monarhiei era de multă vreme pe cale de dispariţie, iar el ducea acum politica de neutralitate până la limită. El se temea în mod special că orice mişcare a Iugoslaviei sau a vecinilor ei i-ar putea provoca pe germani la o înaintare spre sud în Balcani. El a refuzat propunerea unei vizite a domnului Eden. Domnea teama. Miniştrii şi politicienii de frunte nu îndrăzneau să-şi exprime părerile. A fost o singură excepţie. Un general de aviaţie, pe nume Simovic, reprezentând elementul naţionalist din rândul corpului ofiţeresc al Forţelor armate. Din decembrie, biroul lui devenise un centru clandestin al opoziţiei împotriva pătrunderii germanilor în Balcani şi a inerţiei guvernului iugoslav.

La 4 martie, prinţul Paul a părăsit Belgradul pentru o vizită secretă la Berchtesgaden şi, sub presiuni dure, s-a angajat verbal ca Iugoslavia să urmeze exemplul Bulgariei. La întoarcerea sa, la o şedinţă a Consiliului Regal şi în discuţii separate cu lideri politici şi militari, a constatat păreri opuse. Dezbaterea a fost violentă, dar ultimatumul german era real. Generalul Simovic, când a fost chemat la Palatul Alb, reşedinţa prinţului Paul de pe dealurile de deasupra Belgradului, a fost ferm împotriva capitulării. Sârbii nu vor accepta o asemenea decizie iar dinastia va fi în pericol. Dar prinţul Paul, de fapt, angajase deja ţara.

În noaptea de 20 martie, la o şedinţă a Cabinetului, guvernul iugoslav a decis să adere la Pactul Tripartit. Totuşi, trei miniştri au demisionat din cauza acestei chestiuni. La 24 martie, primul-ministru şi ministrul de Externe s-au strecurat afară din Belgrad, printr-o staţie de cale ferată suburbană, cu trenul de Viena. În ziua următoare, ei au semnat Pactul cu Hitler la Viena, iar ceremonia a fost transmisă la postul de radio din Belgrad. Zvonuri privind un iminent dezastru au cuprins cafenelele şi conclavurile din capitala Iugoslaviei.

În cercul mic al ofiţerilor din jurul lui Simovic, se discutase de câteva luni că, în cazul când guvernul capitulează în faţa Germaniei, să se întreprindă o acţiune directă. La 26 martie, când vestea întoarcerii de la Viena a miniştrilor iugoslavi a început să circule în Belgrad, conspiratorii au decis să acţioneze. Câţiva revoluţionari începuseră să dea înapoi. N-a fost vărsare de sânge. Câţiva ofiţeri superiori au fost arestaţi. Primul-ministru a fost adus de poliţie la cartierul general al lui Simovic şi a fost obligat să semneze o scrisoare de demisie. Prinţul Paul a fost informat că Simovic a preluat conducerea guvernului în numele regelui şi că a fost dizolvat Consiliul de Regenţă. Prinţul a fost condus la biroul generalului Simovic. Împreună cu ceilalţi doi regenţi, el a semnat apoi actul de abdicare. I s-au acordat câteva ore să-şi strângă lucrurile şi,

împreună cu familia sa, a părăsit Iugoslavia în noaptea aceea, plecând spre Grecia.

Planul fusese făcut şi executat de câţiva ofiţeri naţionalişti sârbi care s-au identificat cu adevărata stare de spirit publică. Această acţiune a declanşat izbucnirea entuziasmului popular. Străzile Belgradului au fost curând pline de sârbi care strigau: „Mai curând război decât pact; mai bine moarte decât sclavie." Se dansa în pieţe. Steaguri engleze şi franceze au apărut pretutindeni; imnul naţional sârb era cântat cu mare sfidare de mulţimi viteze, neajutorate. La 28 martie, regele Petru care, coborând pe un burlan, a fugit de sub tutela regenţei, a participat la un serviciu divin la Catedrala din Belgrad, în aclamaţii fierbinţi. Ministrul german a fost insultat în public iar mulţimea a scuipat pe maşina lui. Această faptă militară a dat avânt vitalităţii naţionale. Un popor care până atunci fusese paralizat în acţiunea sa, rău guvernat şi rău condus, şi care avea de multă vreme sentimentul că este prins în laţ, şi-a aruncat sfidarea necugetată în faţa tiranului şi cuceritorului, în momentul când acesta era în cea mai mare forţă.

Hitler a fost lovit la sânge. A avut o izbucnire convulsivă de furie care, pe moment, îi bloca orice gândire şi care, uneori, l-a împins la cele mai îndrăzneţe aventuri. Nervos, a convocat Înaltul Comandament german; erau prezenţi Goering, Keitel şi Jodl, iar Ribbentrop a sosit mai târziu. Hitler a spus că Iugoslavia e un factor nesigur în acţiunea ce urmează împotriva Greciei, ba chiar mai mult, în acţiunea „Barbarossa" de mai târziu, împotriva Rusiei. El a considerat un noroc faptul că Iugoslavia şi-a dezvăluit intenţiile înainte de lansarea acţiunii „Barbarossa". *Iugoslavia trebuie să fie distrusă „militar şi ca unitate naţională".* Lovitura trebuie *dată cu asprime, fără milă.* Generalii şi-au petrecut noaptea elaborând ordinele de acţiune. Keitel confirmă punctul nostru de vedere potrivit căruia cel mai mare pericol pentru Germania era „un atac asupra armatei italiene, din spate." Decizia de a ataca Iugoslavia însemna totala schimbare a mişcărilor militare şi a aranjamentelor făcute până în acel moment. Invadarea Greciei trebuia complet reajustată. Trebuiau aduse noi forţe prin Ungaria, din nord. Totul trebuia improvizat.

Ungaria a fost afectată direct şi imediat. Deşi principala ameninţare împotriva iugoslavilor venea în mod clar prin România, toate liniile de comunicaţii duceau prin teritoriul ungar. Aproape prima reacţie a guvernului german la evenimentele de la Belgrad a fost să-l trimită cu avionul la Budapesta pe ministrul ungar la Berlin, cu un mesaj urgent pentru regentul Ungariei, amiralul Horthy:

> *Iugoslavia va fi anihilată* pentru că a renunţat public la politica de înţelegere cu Axa. Cea mai mare parte a trupelor germane trebuie să treacă prin Ungaria. Dar principalul atac nu se va da în sectorul ungar. Aici va trebui să intervină armata ungară şi, în schimbul cooperării, Ungaria va putea ocupa toate acele teritorii pe care a fost obligată, în anumite momente, să le cedeze Iugoslaviei. Problema este urgentă. Este nevoie de un răspuns imediat, afirmativ.*

* Ullein Revicay, *Guerre Allemande: Paix Russe*, pag. 89.

Ungaria era legată de Iugoslavia printr-un pact de prietenie semnat în decembrie 1940. Dar opoziția directă față de cererile germane nu ar fi dus decât la ocuparea Ungariei de către germani, în cursul operațiunilor militare iminente. Mai era și tentația redobândirii teritoriilor de la frontiera de sud, pe care Ungaria le pierduse în favoarea Iugoslaviei după primul război mondial. Premierul ungar, contele Teleki, a acționat necontenit ca să mențină o oarecare libertatre de acțiune pentru țara sa. El nu era deloc convins că Germania va învinge. Când semnase Pactul Tripartit, el avusese prea puțină încredere în independența Italiei ca partener al Axei. Ultimatumul lui Hitler îi cerea ca partea ungară să încalce înțelegerea cu Iugoslavia. Inițiativa i-a fost totuși smulsă de Statul Major general ungar, al cărui șef, generalul Werth, el însuși de origine germană, își făcea propriile lui aranjamente cu Înaltul Comandament german, pe la spatele guvernului ungar.

Teleki a denunțat imediat acțiunea lui Werth ca un act de trădare. În seara de 2 aprilie 1941, el a primit o telegramă de la ministrul ungar la Londra că Ministerul de Externe britanic i-a declarat oficial că, dacă Ungaria va lua parte la o mișcare germană împotriva Iugoslaviei, trebuie să se aștepte la o declarație de război împotriva ei din partea Marii Britanii. Astfel, șansa Ungariei era fie o rezistență zadarnică față de trecerea trupelor germane, fie să se situeze făți împotriva Aliaților, trădând Iugoslavia. În această crudă poziție, contele Teleki a văzut doar un singur mod de a-și salva onoarea personală. La puțin timp după ora nouă, a părăsit Ministerul de Externe și s-a retras în apartamentul lui din Palatul Șandor. Acolo, el a primit un telefon. Se crede că acest mesaj afirma că armatele germane trecuseră deja frontiera ungară. La scurt timp după aceea, s-a împușcat. Sinuciderea sa a fost un sacrificiu pentru iertarea lui și a poporului său de vinovăția lor în atacul german asupra Iugoslaviei. Aceasta îi curăță numele în fața istoriei. Dar el nu putea opri marșul armatelor germane și nici consecințele acestuia.

* * *

Între timp, mișcarea expediției noastre în Grecia începuse. În ordinea îmbarcării, expediția cuprindea Brigada întâia blindată britanică, Divizia neo-zeelandeză și Divizia a 6-a australiană. Acestea erau complet echipate pe seama altor formațiuni din Orientul Mijlociu. Ele trebuiau să fie urmate de Brigada poloneză și de Divizia a 7-a australiană. Planul era să se țină linia Aliakhmon care se întindea de la gurile râului cu acest nume, prin Veria și Edhessa, până la frontiera iugoslavă. Forțele noastre urmau să se alăture forțelor grecești desfășurate pe acest front, echivalente cu șapte divizii, și urmau să soseacă sub comanda generalului Wilson.

Trupele grecești erau mai puține decât promisese* inițial generalul Papagos.* Marea majoritate a armatei grecești, circa cincisprezece divizii, era în Albania. Restul era în Macedonia, de unde Papagos nu voia să o

* Papagos a pretins de atunci că prima sa înțelegere privind apărarea liniei Aliakhmon era legată de o clarificare a situației cu guvernul Iugoslaviei, la care nu s-a ajuns niciodată.

retragă şi unde, după patru zile de luptă cu atacul german, a încetat să mai reprezinte o forţă militară. Forţa noastră aeriană număra doar optzeci de avioane operaţionale, împotriva unei forţe aeriene germane de peste zece ori mai mare.

Balcanii

Slăbiciunea poziţiei Aliakhmon era pe flancul stâng, deoarece putea fi înconjurată prin sudul Iugoslaviei. Am avut puţine contacte cu Statul Major general iugoslav, al cărui plan de apărare şi grad de pregătire nu le erau cunoscute grecilor şi nici nouă. Se spera totuşi că, în această ţară dificilă pe care germanii vor trebui s-o traverseze, iugoslavii vor putea cel puţin să le provoace întârzieri. Această speranţă avea să se dovedească nefondată. Generalul Papagos nu considera realizabilă retragerea din

Albania în scopul preîntâmpinării unei asemenea înconjurări. Aceasta nu numai că ar fi afectat sever moralul, dar armata greacă era atât de prost echipată cu mijloace de transport iar comunicaţiile erau atât de proaste încât o retragere generală în faţa inamicului era imposibilă. El, desigur, a amânat decizia până a fost prea târziu. În aceste condiţii, Brigada noastră de blindate, a 15-a, a ajuns în perimetrul înaintat la 27 martie, unde, câteva zile mai târziu, i s-a alăturat Divizia neo-zeelandeză.

Vestea revoluţiei de la Belgrad ne-a dat, în mod natural, o mare satisfacţie. Aici măcar se vedea un rezultat palpabil al eforturilor noastre disperate de a forma un front aliat în Balcani şi de a evita să cadă toţi treptat în puterea lui Hitler. S-a stabilit ca Eden să rămână la Atena şi să trateze cu Turcia, iar generalul Dill să se ducă la Belgrad. Oricine putea vedea că poziţia Iugoslaviei era pierdută, dacă nu se forma imediat un front comun, al tuturor puterilor în cauză. Iugoslaviei îi era totuşi deschisă şansa deja menţionată de a da o lovitură mortală în spatele dezgolit al armatei italiene dezorganizate din Albania. Dacă acţionau prompt, puteau realiza un eveniment militar major şi, în timp ce propria lor ţară era atacată din nord, ei puteau pune mâna pe masele de muniţii şi echipamente care le-ar fi dat puterea să ducă lupta de gherilă în munţii lor, singura speranţă ce le rămânea. Ar fi fost o lovitură măreaţă care ar fi provocat o reacţie în toată zona Balcanilor. În cercul nostru, la Londra, noi toţi vedeam o asemenea posibilitate. Harta din pagina anterioară arată mişcarea ce era considerată realizabilă. Dar greşelile de ani de zile nu pot fi remediate în ore. Când emoţia generală s-a liniştit la Belgrad, toţi şi-au dat seama că dezastrul şi moartea se apropiau de ei şi că nu prea aveau ce face ca să evite acest lucru. Înaltul Comandament putea măcar acum să-şi mobilizeze armatele. Dar nu exista nici un plan strategic. Dill a găsit acolo doar paralizie şi confuzie. Guvernul iugoslav, de teama efectului asupra situaţiei interne, era hotărât să nu ia nici o măsură care să fie considerată provocatoare de către Germania. În acel moment, toată forţa Germaniei din apropiere venea ca o avalanşă peste ei. După starea de spirit şi opiniile miniştrilor iugoslavi, s-ar fi zis că au luni de zile la dispoziţie în care să ia decizia de pace sau război cu Germania. De fapt, au avut doar şaptezeci şi două de ore, înainte ca năpasta să cadă peste ei.

În dimineaţa zilei de 6 aprilie, bombardierele germane au apărut deasupra Belgradului. Zburând în schimburi de pe aerodromuri ocupate din România, au efectuat un atac metodic asupra capitalei iugoslave, atac care a durat trei zile. De la înălţimea acoperişurilor, fără teamă de rezistenţă, au sfărâmat oraşul fără nici o milă. Aceasta s-a numit operaţiunea „Pedepsire". Când, în sfârşit, s-a făcut linişte, la 8 aprilie, peste şaptesprezece mii de cetăţeni ai Belgradului zăceau morţi pe străzi sau sub dărâmături. Din coşmarul de fum şi foc, au apărut animalele înnebunite, scăpate din cuştile distruse şi din grădinile zoologice. O barză lovită şchiopăta prin faţa principalului hotel care era o masă de flăcări. Un urs, zăpăcit şi neînţelegând ce se întâmplă, mergea prin acest infern cu pas lent, în jos, spre Dunăre. Nu era singurul urs care nu înţelegea ce se petrece.

Grecia

Simultan cu ferocele bombardament asupra Belgradului, armatele germane concentrate deja la frontiere, au invadat Iugoslavia din mai multe direcţii. Statul Major general iugoslav nu a încercat să dea singura lovitură mortală posibilă, în spatele armatei italiene. El s-a considerat legat să nu abandoneze Croaţia şi Slovenia şi deci a fost obligat să apere întreaga linie a frontierei. Cele patru Corpuri de armată iugoslave din nord au fost rapid şi irezistibil împinse spre interior de coloanele blindate germane,

sprijinite de trupele ungare care au traversat Dunărea şi de forţe germane şi italiene care înaintau spre Zagreb. Principalele forţe iugoslave erau astfel împinse în dezordine spre sud, iar la 13 aprilie germanii au intrat în Belgrad. Între timp, Armata a douăsprezecea germană, adunată în Bulgaria, a intrat în Serbia şi Macedonia. Au intrat în Monastir şi Yanina în data de 10 şi astfel au împiedicat orice contact între iugoslavi şi greci şi a înfrânt forţele iugoslave în sud.

Şapte zile mai târziu, Iugoslavia a capitulat.

Această prăbuşire bruscă a distrus principala speranţă a grecilor. Era un alt exemplu de „Câte una odată". Noi am făcut tot posibilul să determinăm o acţiune comună, dar nu din vina noastră am eşuat. O perspectivă nefericită se deschidea acum în faţa noastră a tuturor. Cinci divizii germane, incluzând trei divizii blindate, au luat parte la mişcarea spre sud, spre Atena. La 8 aprilie, era clar că rezistenţa iugoslavă în sud se prăbuşea şi că flancul stâng al poziţiei Alakhmon va fi curând ameninţat, iar la 10 aprilie a început atacul asupra flancului nostru. Acesta a fost oprit timp de două zile de luptă aprigă cu o vreme proastă.

Mai departe spre vest era o singură divizie greacă de cavalerie care ţinea legătura cu forţele din Albania, iar generalul Wilson a decis că flancul stâng, foarte presat, trebuia retras. Această mişcare a fost încheiată în 13, dar în acest proces, diviziile greceşti au început să se dezintegreze. De atunci încolo, forţa noastră expediţionară a rămas singură. Wilson, ameninţat în continuare de pe flancul stâng, a decis să se retragă la Termopile. El i-a prezentat ideea lui Papagos, care a aprobat-o şi a sugerat el însuşi evacuarea trupelor britanice din Grecia. Următoarele câteva zile au fost decisive. Wavell a telegrafiat în 16 că generalul Wilson avusese o convorbire cu Papagos care a arătat că armata greacă era foarte presată şi avea dificultăţi administrative datorită acţiunii aeriene. Ordinele lui Wavell către Wilson au fost să continue lupta în cooperare cu grecii atât timp cât pot rezista, dar autoriza viitoare retrageri, dacă acestea erau considerate necesare. S-au dat ordine ca toate vapoarele aflate în drum spre Grecia să fie întoarse, să nu mai fie încărcte ale vase iar cele încărcate să fie golite.

La această veste gravă dar nu neaşteptată, am răspuns imediat că nu putem rămâne în Grecia împotriva voinţei comandantului şef grec şi astfel să expunem ţara devastării, iar dacă guvernul grec este de acord, evacuarea trebuie să continue.

„Creta, am adăugat, trebuie păstrată cu forţa".

Pe data de 17, generalul Wilson a plecat cu maşina de la Thebes la palat, la Tatoi, şi acolo s-a întâlnit cu regele, cu generalul Papagos şi cu ambasadorul nostru. S-a acceptat că retragerea la Termopile a fost singurul plan posibil. Generalul Wilson era încrezător că putea ţine un timp linia frontului. Principala discuţie a fost metoda şi ordinea evacuării. Guvernul grec nu intenţiona să plece încă o săptămână.

Primul-ministru grec, domnul Korysis, a fost deja menţionat. El fusese ales să preia postul la moartea lui Metaxas. El nu avea experienţă în funcţia publică, ci doar o viaţă particulară fără pată şi convingeri clare şi

hotărâte. Se părea că nu putea supraviețui ruinei țării sale și nu mai putea purta povara propriilor sale răspunderi. Ca și contele Teleki din Ungaria, a hotărât să-și curme viața. În ziua de 18 s-a sinucis. Amintirea lui trebuie respectată.

* * *

Retragerea la Termopile era o manevră dificilă, dar acțiunile de ariergardă încăpățânate și îndemânatice au oprit în toate punctele înaintarea germană impetuoasă, provocând pagube severe. În 20 aprilie, ocuparea poziției la Termopile era completă. Frontal, forțele noastre erau puternice dar obosite. Germanii se mișcau încet și poziția noastră nu a fost niciodată greu încercată. În aceeași zi, armatele grecești de pe frontul albanez s-au predat. Pe 21, Majestatea sa i-a spus generalului Wavell că timpul făcea imposibil ca orice forță organizată greacă să sprijine flancul stâng britanic, înainte ca inamicul să poată ataca. Wavell a replicat că, în cazul ăsta, simțea că era de datoria lui să ia măsuri imediate pentru reîmbarcarea acelei părți a armatei lui pe care o putea scoate. Regele a fost total de acord și părea să se fi așteptat la asta. A vorbit cu regret adânc de faptul că a fost instrumentul care a pus forțele britanice într-o asemenea situație. A promis tot ajutorul pe care îl putea da. Dar totul era în zadar. Capitularea totală a Greciei în fața copleșitoarei forțe germane a avut loc la 24 aprilie.

Eram acum confruntați cu o nouă evacuare pe mare, asemănătoare celei pe care am îndurat-o în 1940. Retragerea organizată a cincizeci de mii de oameni din Grecia în condițiile respective putea să pară o sarcină aproape fără speranță. La Dunkerque am beneficiat de supremația aeriană. În Grecia, germanii aveau controlul complet și nedisputat al văzduhului și puteau exercita un atac aproape continuu asupra porturilor și asupra armatei în retragere. Era clar că îmbarcarea putea avea loc doar noaptea și, în plus, trupele nu trebuiau să fie văzute pe plăji în cursul zilei. Era din nou ca în Norvegia, dar pe o scară de zece ori mai mare.

Amiralul Cunningham și-a aruncat în această misiune aproape întreaga forță de vase ușoare, inclusiv șase crucișătoare și nouăsprezece distrugătoare. Acționând din porturile mici și plăjile din sudul Greciei, împreună cu transportoare, vase de asalt și multe ambarcațiuni mai mici, salvarea a început în noaptea de 24 aprilie.

Operațiunea a continuat cinci nopți la rând. În 26, inamicul a capturat podul vital peste Canalul Corint, printr-un atac parașutat, iar după aceea, trupele germane au năvălit în Peloponez, hărțuind soldații noștri care încercau să ajungă pe plăjile din sud. La Nauplion a fost dezastru. Vasul de transport *Slamat*, într-un efort vitejesc dar prost condus pentru a îmbarca mai mulți soldați, a staționat prea mult timp ancorat. În zori, când să se depărteze de uscat, a fost atacat și scufundat de bombardiere în picaj. Două distrugătoare, care au salvat cei mai mulți dintre cei 700 de oameni de la bord, au fost și ele scufundate printr-un atac aerian,

câteva ore mai târziu. Din toate trei vasele, au scăpat doar cincizeci de supraviețuitori.

În 28 și 29, șase distrugătoare și două crucișătoare au făcut eforturi să salveze 8000 de soldați și 1400 refugiați iugoslavi de pe plăjile de lângă Kalamata. Un distrugător, trimis înainte să organizeze îmbarcarea, a găsit orașul în posesia dușmanului și focuri mari care ardeau, iar operațiunea a trebuit să fie abandonată. Deși un contraatac i-a împins pe germani afară din oraș, doar 450 de oameni au fost salvați de pe plăjile dinspre sud, de patru distrugătoare care și-au folosit propriile lor bărci. Aceste evenimente marchează sfârșitul principalei evacuări. Mici grupuri izolate au fost adunate din diverse insule sau din mici vase de pe mare în următoarele zile, iar 1400 ofițeri și soldați, ajutați de greci sub pericol de moarte, și-au croit drum înapoi în Egipt, în mod independent, în lunile următoare.

În total, am pierdut din trupele noastre peste 11 000 de oameni, iar 50 662 au fost evacuați în siguranță, inclusiv cei din Forțele Aeriene Regale și câteva mii de ciprioți, palestinieni, greci și iugoslavi. Aceste cifre reprezentau circa 80 la sută din forțele trimise inițial în Grecia. Aceste rezultate au fost posibile doar prin hotărârea și îndemânarea marinarilor din Marina Regală împreună cu Marinele Comerciale Aliate care nu au dat înapoi din fața celor mai nemernice eforturi ale inamicului de a le opri activitatea. De la 21 aprilie până la încheierea evacuării, au fost pierdute douăzeci și șase de vase în urma atacurilor aeriene. Forțele Aeriene Regale, cu un contingent din Creta, au făcut tot ce au putut ca să ajute, dar au fost copleșite ca număr. Totuși, din noiembrie încolo, puținele noastre escadrile au adus servicii bune. Au produs inamicului pierderea confirmată a 231 avioane și au aruncat 500 tone de bombe. Pierderile lor au fost de 209 avioane, dintre care 72 în luptă, pierderi grele, dar comportarea lor a fost exemplară.

Mica dar eficienta flotă greacă a trecut acum sub control britanic. Un crucișător, șase distrugătoare moderne și patru submarine s-au salvat la Alexandria, unde au ajuns în 24 aprilie. După aceea, Marina greacă a fost prezentă cu distincție în multe dintre operațiunile noastre din Mediterana.

Dacă, relatând această tragedie, am lăsat impresia că forțele imperiale britanice nu au primit ajutor militar efectiv din partea aliaților greci, trebuie amintit că aceste trei săptămâni de luptă disperată din aprilie au reprezentat momentul de vârf al celor cinci luni dure de luptă a lor împotriva Italiei, în care au cheltuit aproape întreaga forță vitală a țării lor. Atacată în octombrie 1940, fără avertizare, de un număr de ostași de două ori mai mare decât al lor, i-au respins mai întâi pe invadatori, apoi, într-un contraatac, i-au bătut, împingându-i înapoi cu șaizeci de kilometri, în Albania. În timpul iernii grele, s-au încleștat în munți cu un dușman mai numeros și mai bine echipat. Armata greacă din nord-vest nu avea nici mijloacele de transport, nici drumurile necesare pentru o manevră rapidă, ca să facă față în ultimul moment noului atac german

copleşitor care venea pe flancul şi din spatele nostru. Forţa ei fusese deja epuizată aproape până la limită, într-o lungă şi vitejească apărare a patriei.

Nu au existat insinuări. Prietenia şi ajutorul pe care le-au arătat grecii faţă de trupele noastre au durat cu nobleţe până la capăt. Oamenii din Atena şi din alte puncte de evacuare păreau mai preocupaţi de cei care au încercat să-i salveze decât de propria lor soartă. Onoarea de război a grecilor e neîntinată.

Într-o emisiune de radio, am încercat să exprim nu doar sentimentele lumii de limbă engleză ci şi să înşir faptele dominante care au hotărât soarta noastră:

În timp ce, în mod firesc, privim cu durere şi îngrijorare multe din cele ce se întâmplă în Europa şi în Africa şi care se puteau întâmpla şi în Asia, nu trebuie să ne pierdem simţul proporţiilor şi să devenim astfel descurajaţi sau alarmaţi. Când privim cu un ochi sigur dificultăţile ce ne stau în faţă putem căpăta încrederi noi, amintindu-ne de obstacolele pe care le-am depăşit. Nimic din ceea ce se întâmplă acum nu este comparabil în gravitate cu dificultăţile pe care le-am depăşit anul trecut. Nimic din ce se întâmplă în est nu e comparabil cu ce se întâmplă în vest.

Am câteva versuri care par potrivite cu soarta noastră în seara asta şi cred că vor fi judecate ca atare, acolo unde se vorbeşte engleza sau unde flutură steagul libertăţii.

„Fără putere pare valul
Când, obosit, loveşte malul,
Dar apa, tot curgând la vale,
Îşi taie drum, prin stânci, spre mare.

Când soarele în zori apare
El dinspre răsărit răsare,
Lumina zilei însă, iată
Apare peste tot, deodată"

Capitolul XIX
FLANCUL DEŞERTULUI. ROMMEL. TOBRUK

Toate eforturile noastre de a forma un front în Balcani erau bazate pe menţinerea flancului deşertului în Africa de Nord. Acesta putea fi stabilit la Tobruk, dar înaintarea rapidă a lui Wavell spre vest şi capturarea localităţii Benghazi ne-a oferit toată Cyrenaica. Astfel, poarta era acum colţul mării de la Agheila. Era un lucru acceptat de toate autorităţile din Londra şi Cairo că frontul trebuie ţinut cu orice preţ, aceasta având prioritate asupra oricărei alte activităţi. Distrugerea totală a forţelor italiene în Cyrenaica şi lunga distanţă pe care trebuia să o traverseze inamicul înainte de a putea să-şi adune o nouă armată, l-au făcut pe Wavell să creadă că, un anumit timp de acum încolo, îşi putea permite să ţină flancul său vital din vest cu forţe moderate şi să înlocuiască trupele sale încercate cu altele mai puţin bine instruite. Flancul deşertului era veriga de care depindeau toate celelalte şi nicăieri nu exista ideea de a-l pierde sau a-l risca de dragul Greciei sau al oricărui alt eveniment din Balcani.

Dar acum a apărut pe scena lumii un nou personaj, un războinic german care îşi va avea locul lui în analele lor militare. Erwin Rommel s-a născut la Heidenheim în Wurtenberg, în noembrie 1891. A luptat în primul război mondial în Argonne, în România şi în Italia, fiind rănit de două ori şi primind cele mai înalte clase ale Crucii de fier şi ale ordinului Pour de Mérite. La izbucnirea celui de al doilea război mondial, a fost numit comandant al cartierului general de front al Führerului în campania din Polonia, iar apoi i s-a dat comanda Diviziei a 7-a Panzer din Corpul XV. Această divizie, poreclită „Fantomele", a format vârful de lance al pătrunderii germane peste Meuse. El a scăpat ca prin urechile acului de a fi capturat, când britanicii au contraatacat la Arras, la 21 mai 1940. El a fost vârful de lance care a traversat râul Somme şi a înaintat pe malul Senei spre Rouen, împingând aripa stângă franceză şi capturând numeroase trupe franceze şi britanice în preajma localităţii St. Valéry. Divizia lui a intrat în Cherbourg exact după evacuarea noastră finală, iar Rommel a preluat portul şi 30 000 de prizonieri francezi.

Aceste numeroase servicii aduse şi distincţiile primite au dus la numirea lui, la începutul anului 1941, la comandamentul trupelor germane trimise

în Libia. În acel moment, speranţele italienilor de a menţine Tripolitania erau limitate, iar Rommel a preluat de sub comanda italiană contingentul tot mai numeros de germani. El s-a străduit imediat să impună o campanie ofensivă. La începutul lui aprilie, când comandantul şef italian a încercat să-l convingă că acel Africa Korps german nu ar trebui să înainteze fără permisiunea lui, Rommel a protestat că, „în calitate de general german, el trebuie să dea ordine în concordanţă cu cerinţele situaţiei".

În toată campania din Africa, Rommel s-a dovedit un maestru în manevrarea formaţiilor mobile, mai ales în regruparea rapidă după o operaţiune şi exploatarea succesului. Era un minunat jucător de jocuri de noroc în domeniul militar, stăpânind problemele aprovizionării şi bătându-şi joc de opoziţie. La început, Înaltul Comandament german, după ce i-a lăsat libertate de acţiune, a fost uimit de succesele lui şi era înclinat să-l reţină. Ardoarea şi îndrăzneala lui ne-au produs dezastre dureroase, dar merită salutul meu – primit nu fără oarecari reproşuri de către o parte a opiniei publice – pe care l-am făcut în Camera Comunelor în ianuarie 1942, când am spus despre el: „Avem împotriva noastră un oponent foarte îndrăzneţ şi priceput şi pot să afirm, pe deasupra zgomotului războiului, că este un mare general". El merită de asemeni respectul nostru pentru că, deşi era un loial soldat german, a ajuns să-l urască pe Hitler şi acţiunile lui şi chiar a luat parte la conspiraţia din 1944 pentru salvarea Germaniei şi înlăturarea inamicului şi tiranului. Pentru aceasta, a plătit cu viaţa.

* * *

Defileul Agheila era miezul situaţiei. Dacă inamicul pătrundea spre Aghedabia, atunci Benghazi şi tot ce era la vest de Tobruk era în pericol. El putea alege între a o lua pe şoseaua bună de coastă spre Benghazi şi mai departe, sau să o ia pe cărările care duceau direct la Mechili şi Tobruk, care tăiau deşertul, pe o lungime de trei sute de kilometri şi o lăţime de o sută cincizeci de kilometri. Luând-o pe acest ultim drum, în februarie, noi am capturat multe mii de italieni care se retrăgeau prin Benghazi. Pentru noi nu ar fi fost o surpriză dacă Rommel ar fi luat drumul deşertului ca să ne facă şi nouă acelaşi truc. Totuşi, atât timp cât menţineam ieşirea de la Agheila, inamicul nu avea cum să ne păcălească în felul ăsta.

Toate acestea depindeau nu doar de cunoaşterea terenului ci şi de cunoaşterea condiţiilor războiului în deşert. O superioritate în blindate şi în calitate, mai curând decât în număr, precum şi o paritate rezonabilă în văzduh, ar fi permis armatei mai bune şi mai vii să învingă într-o încăierare în deşert, chiar dacă se pierdea ieşirea. Nici una dintre aceste condiţii nu a fost îndeplinită prin aranjamentele care s-au făcut. Eram inferiori în aer, iar blindatele noastre, din motive pe care le vom vedea mai târziu, erau total neadecvate, aşa cum era şi echipamentul şi instruirea trupelor de la vest de Tobruk.

Atacul lui Rommel la Agheila a început în 31 martie. Divizia noastră

de blindate avea de fapt o singură brigadă de blindate, iar Grupul ei de sprijin s-a retras încet, în următoarele două zile. În aer, inamicul s-a dovedit mult superior. Forţa aeriană italiană încă nu conta decât în mică măsură, dar erau acolo circa o sută de avioane germane de luptă şi o sută de bombardiere şi bombardiere în picaj. Forţele noastre blindate s-au dezorganizat sub atacul german şi au suferit pierderi serioase. Dintr-o singură lovitură şi aproape într-o singură zi, flancul deşertului, de care depindeau toate deciziile noastre, s-a prăbuşit.

S-a ordonat evacuarea la Benghazi şi, până în noaptea de 6 aprilie, retragerea se desfăşura bine. Tobrukul a fost întărit şi păstrat, dar cartierul general al Diviziei a 2-a Blindate şi două regimente indiene motorizatre s-au trezit înconjurate. Un număr de oameni au reuşit să iasă din încercuire şi să ia o sută de prizonieri germani, dar o mare majoritate au fost obligaţi să se predea. Inamicul a înaintat foarte repede spre Bardia şi Sollum, cu maşini grele blindate şi cu infanterie motorizată. Alte trupe au atacat fortificaţiile de la Tobruk. Garnizoana a respins două atacuri, distrugând un număr de tancuri inamice iar poziţia de acolo şi de la frontiera egipteană a fost stabilizată un anumit timp.

* * *

Înfrângerea flancului deşertului în timp ce eram în plină desfăşurare în aventura greacă, a constituit un dezastru de primă mărime. Un timp, am fost total uimit de cauza acestor situaţii şi, de îndată ce am avut un moment mai liniştit, m-am simţit obligat să-i cer generalului Wavell o explicaţie a celor întâmplate. În mod caracteristic, el şi-a asumat răspunderea*. Dezastrul făcuse să-şi piardă aproape în întregime blindatele.

Duminică 20 aprilie, îmi petreceam sfârşitul de săptămână la Ditchley, lucrând în pat, când am primit două telegrame de la generalul Wavell către şeful Statului Major Imperial, care dezvăluiau nenorocirea lui în toată gravitatea. Îşi descria poziţia tancurilor în amănunţime. Imaginea era întunecată. „Se va vedea, spunea el, că există doar două regimente de tancuri prevăzute pentru Egipt până la sfârşitul lui mai şi nici o rezervă pentru înlocuirea pierderilor, *în timp ce acum în Egipt, sunt oameni instruiţi şi personal excelent pentru şase regimente de tancuri.* Consider vitală aprovizionarea cu tancuri de croazieră, în afara tancurilor de infanterie, care nu au viteză şi rază de acţiune pentru operaţiuni în deşert. Te rog dă dumneata ajutor personal".

Citind aceste mesaje alarmante am hotărât să nu mă mai las condus de îndărătnicia Amiralităţii şi să trimit imediat un convoi prin Mediterana, direct la Alexandria, care să transporte toate tancurile de care avea nevoie generalul Wavell. Am trimis un convoi cu mari întăriri de blindate, care a plecat imediat prin jurul Capului. Am decis ca vasele din acest convoi, care transportau tancuri rapide, să ajungă la Gibraltar şi să ia drumul

* Faptul că atacul lui Rommel şi urmările fructuoase ale acestuia au fost o mare surpriză pentru superiorii lui, la fel ca şi pentru noi, este explicat de Desmons Young în cartea sa *Rommel.*

scurt, reducând timpul cu aproape patruzeci de zile. Generalul Ismay, care locuia în apropiere, a venit la amiază să mă vadă. I-am pregătit o minută personală pentru şefii de Stat Major. I-am cerut să se ducă imediat la Londra cu ea şi să arate clar că eu acord o supremă importanţă executării acţiunii.

Şefii de Stat Major erau deja adunaţi când Ismay a ajuns la Londra şi au discutat minuta mea până noaptea târziu. Primele lor reacţii la propunerile mele au fost nefavorabile. Şansele de a trece fără pagube vasele cu transportul de motorizate prin Mediterana centrală nu erau prea mari, pentru că, în ziua dinaintea intrării în strâmtori şi în dimineaţa de după ce vor trece de Malta, convoiul va fi supus atacului bombardierelor în picaj, în afara razei de acţiune a avioanelor noastre de luptă cu baza pe mal. S-a mai exprimat părerea că eram periculos de slabi în tancuri chiar în ţară şi dacă vom suferi acum pierderi grele în tancuri în străinătate, se va cere ca acestea să fie înlocuite şi, în consecinţă, se vor scoate alte tancuri din cadrul Forţelor Interne.

Totuşi, a doua zi, când s-a întrunit Comitetul Apărării, amiralul Pound mi s-a alăturat, spre marea mea satisfacţie, şi a fost de acord să treacă convoiul prin Mediterana. Şeful de Stat Major al Aerului, mareşalul aerului Portal, a spus că va încerca să aranjeze un plus de protecţie de la Malta cu o escadrilă Beau Fighter. Atunci, am cerut comitetului să ia în considerare trimiterea a încă o sută de tancuri de croazieră cu acest convoi. Generalul Dill s-a opus trimiterii acestor tancuri suplimentare, *având în vedere lipsa lor în apărarea internă.* Având în vedere cu ce anume fusese de acord în urmă cu zece luni, când am trimis o jumătate din tancurile noastre în jurul Capului spre Orientul Mijlociu, în iulie 1940, nu puteam avea sentimentul că acest motiv era valabil şi în acest moment. După cum îşi dă seama cititorul, nu priveam invazia ca pe un pericol serios în aprilie 1941, deşi se făcuseră pregătirile împotriva acesteia. Acum ştiu că acest punct de vedere era corect. S-a stabilit ca operaţiunea, pe care eu am numit-o „Tigrul", să continue.

* * *

În timp ce toate acestea erau în mişcare, Tobrukul ne apăsa greu mintea. Toate avioanele Hurricane din Grecia fuseseră pierdute şi multe dintre cele din Tobruk fuseseră distruse sau avariate. Mareşalul aerului Longmore, considera că orice încercare viitoare de a menţine o escadrilă de luptă la Tobruk nu va avea ca rezultat decât pierderi grele, fără nici un folos. Astfel, inamicul va avea superioritate aeriană totală deasupra Tobrukului, până când va putea fi edificată o nouă forţă de avioane de luptă. Totuşi, garnizoana de acolo respinsese recent un atac, provocând inamicului pierderi grele şi luând 150 de prizonieri.

Curând, generalul Wavell ne-a trimis veşti mai îngrijorătoare despre apropierea întăririlor lui Rommel. Debarcarea Diviziei a 15-a Blindate germane avea să fie gata probabil până la 21 aprilie. Existau semne că Benghazi era folosit în mod regulat şi, cu toate că va fi nevoie de cel

puţin cincisprezece zile pentru adunarea aprovizionării, pare probabil că Divizia de Blindate, Divizia a 5-a de Motorizate uşoare şi diviziile Ariete şi Trento vor putea să pornească la atac după mijlocul lui iunie. Nouă, celor de acasă, ni se părea foarte nesatisfăcător faptul că Benghazi, pe care noi n-am reuşit să-l facem o bază folositoare, juca deja un rol important acum, când a trecut în mâinile germanilor.

* * *

În următoarele două săptămâni, atenţia şi îngrijorarea mea s-au îndreptat spre situaţia acţiunii „Tigrul". Nu subestimam riscurile pe care Primul Lord al Mării şi le asumase de bunăvoie şi ştiam că, în Amiralitate, erau multe presimţiri rele. Convoiul, format din cinci vase cu viteză de 15 noduri, escortate de Forţa H a amiralului Somersville (*Renown, Malaya, Ark Royal* şi *Sheffield*) a trecut Gibraltarul la 6 mai. Erau acolo şi întăririle pentru flota mediteraneană, formate din *Queen Elizabeth* şi crucişătoarele *Naiad* şi *Fiji*. Atacurile aeriene din 8 mai au fost respinse fără daune. Totuşi, în timpul nopţii, două vase s-au lovit de mine când s-au apropiat de strâmtori. Unul a luat foc şi s-a scufundat după o explozie; celălalt a fost capabil să continue drumul în convoi. Când au ajuns la intrarea în Canalul Skerki, amiralul Somerville s-a despărţit şi s-a întors în Gibraltar. În după-amiaza zilei de 9, amiralul Cunningham prinzând ocazia să treacă un convoi la Malta, a ajuns convoiul „Tigrul" cu flota lui, la şaptezeci de kilometri sud de Malta. Toate forţele acestea şi-au făcut apoi drum spre Alexandria, unde au ajuns fără alte pierderi sau daune.

În timp ce toate astea erau în balanţă, gândurile mele s-au îndreptat spre Creta, asupra căreia eram siguri acum că va veni un atac greu aeropurtat. Mi se părea că, dacă germanii ar putea ocupa şi folosi aeroporturile de pe insulă, ei ar avea puterea de a se întări aproape nedefinit şi că doar o duzină de tancuri de infanterie ar putea juca un rol decisiv în împiedicarea lor de a face asta. De aceea, am cerut şefilor de Stat Major să ia în considerare să întoarcă un vas din „Tigrul" care, în trecere, să descarce câteva tancuri în Creta. Colegii mei specialişti, deşi erau de acord că tancurile ar avea o valoare specială pentru scopul pe care îl aveam în minte, considerau că nu e bine să se pericliteze restul valoroasei încărcături a vasului printr-o asemenea diversiune. În consecinţă, le-am sugerat pe 9 mai că, dacă „se consideră prea periculos să trimită vasul *Clan Lamont* la Suda, ar putea lua douăsprezece tancuri, sau le-ar putea lua oricare alt vas, imediat după descărcarea încărcăturii la Alexandria". S-au trimis ordine în consecinţă, iar la 10 mai, Wavell ne-a informat că „a aranjat deja trimiterea în Creta a şase tancuri de infanterie şi cincisprezece tancuri uşoare" şi că „ele trebuie să ajungă în următoarele câteva zile, dacă totul merge bine". Dar ne mai rămâseseră foarte puţine zile.

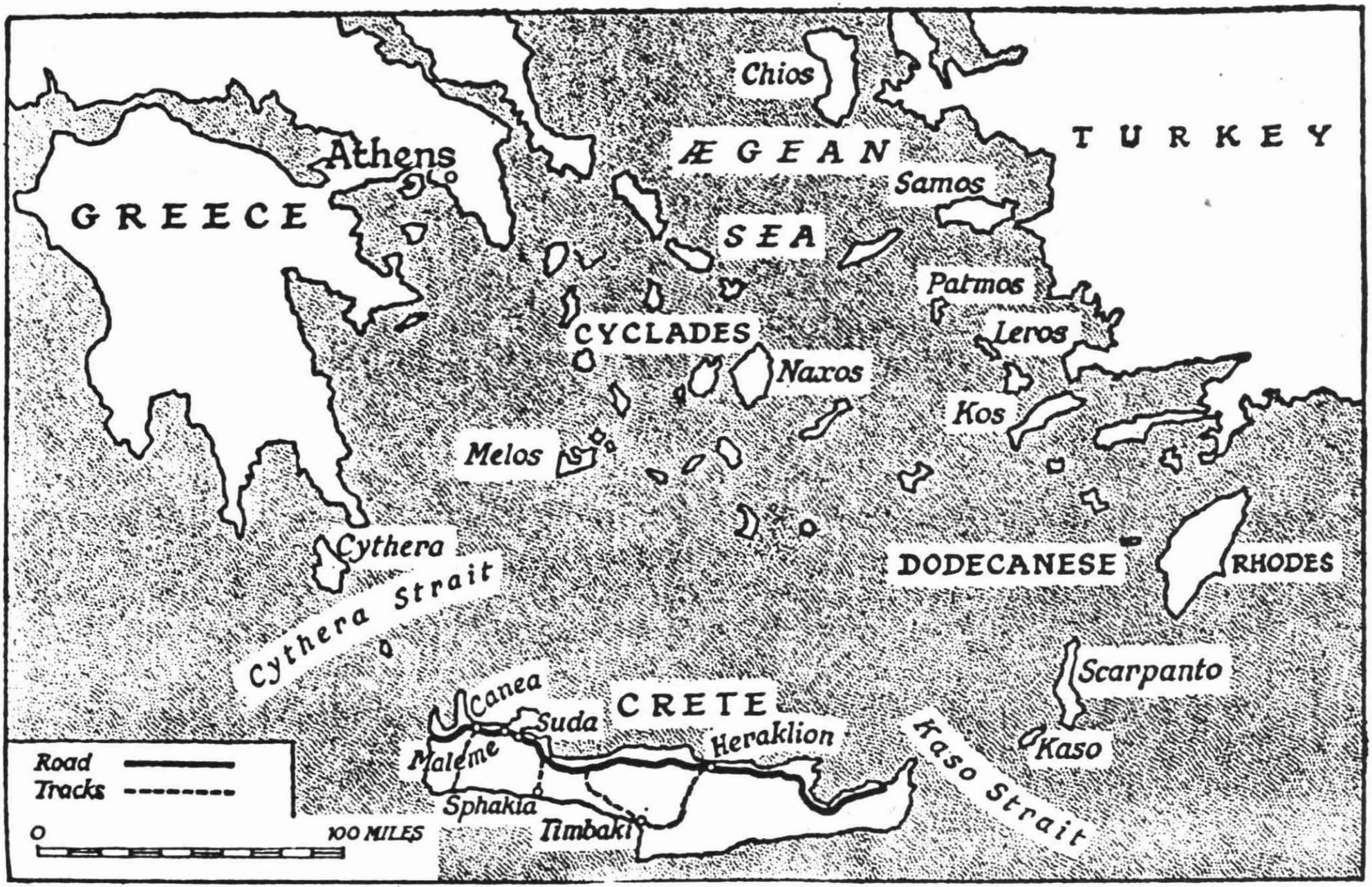

Creta și Marea Egee

Capitolul XX
CRETA

Importanţa strategică a Cretei în toate problemele Mediteranei a fost deja explicată prin argumente şi evenimente. Vase de război cu baza în golful Suda, sau care puteau să se aprovizioneze acolo cu combustibil, ofereau o protecţie foarte importantă Maltei. Dacă baza noastră din Creta era bine apărată împotriva atacurilor aeriene, putea intra în joc întregul proces al superiorităţii pe mare, ceea ce ar evita orice expediţie germană pe mare. Dar numai la o sută cincizeci de kilometri depărtare, era fortăreaţa italiană Rodos, cu mari aerodromuri şi instalaţii. Eu dădusem repetate îndemnuri să fortificăm golful Suda. Am folosit chiar şi expresia „o a doua Scapa". Insula era în posesia noastră de aproape şase luni, dar posibilitatea echipării portului cu tunuri antiaeriene mai puternice ar fi fost posibilă doar pe seama altor nevoi şi mai urgente; iar Comandamentul Orientului Mijlociu n-a fost capabil să găsească forţă de muncă locală sau din altă parte pentru a dezvolta aerodromurile. Nu se punea problema să se trimită o garnizoană mare în Creta sau să se facă baze aeriene puternice pe aerodromurile ei, cât timp Grecia era încă în mâinile Aliaţilor. Dar totul ar fi trebuit să fie pregătit pentru primirea de întăriri, de îndată ce ar fi fost disponibile, şi când ar fi apărut necesitatea. Răspunderea pentru studierea defectuoasă a problemei şi pentru slaba executare a îndrumărilor date trebuie să fie împărţită între Cairo şi guvern. Abia după dezastrul din Cyrenaica, din Creta şi din deşert, mi-am dat seama cât de supraîncărcată şi de subestimată fusese organizaţia generalului Wavell. Wavell a făcut tot ce-a putut; dar maşinăria de lucru aflată la dispoziţia lui era prea slabă pentru a-i permite să facă faţă vastei mase de treburi pe care patru sau cinci campanii simultane i-o impuneau.

* * *

În nici un moment din tot războiul, contrainformaţiile noastre nu au fost atât de real şi precis informate. În confuzia fericită de după ocuparea Atenei, Statele Majore germane nu au mai păstrat secretele, în modul lor uzual, iar agenţii noştri din Grecia erau activi şi îndrăzneţi. În ultima săptămână a lui aprilie, am obţinut din surse demne de încredere informaţii bune în legătură cu următoarea lovitură germană. Mişcările şi agitaţia Corpului 11 aerian german precum şi concentrarea nebunească a micilor

ambarcaţiuni în porturile greceşti nu puteau fi ascunse de ochi şi urechi atente. În nici o operaţiune nu m-am străduit personal să studiez mai mult şi să cântăresc dovezile sau să mă asigur ca magnitudinea loviturii iminente să fie bine imprimată comandanţilor şefi şi comunicată generalilor de la faţa locului.

I-am sugerat comandantului Statului Major Imperial ca generalul Freyberg să fie pus să comande în Creta, iar el i-a propus asta lui Wavell, care a fost imediat de acord. Bernard Freyberg şi cu mine eram prieteni de mulţi ani. Crucea Victoria şi Ordinul D. S. O. cu două trese marcau activitatea lui neîntrecută şi, la fel ca singurul lui egal, Carton de Wiart, merita titlul pe care eu îl i-am dat de „Salamandra". Amândoi se simţeau bine în foc şi puteau fi literalmente sfărâmaţi în bucăţi fără să fie afectaţi fizic sau psihic. La începutul războiului, nimeni nu era mai potrivit să comande divizia neo-zeelandeză, pentru care a fost ales imediat. În septembrie 1940, am cochetat cu ideea de a-i da un obiectiv mai mare. Acum, în cele din urmă, a primit această comandă decisivă.

Freyberg şi Wavell nu-şi făceau iluzii. Geografia Cretei făcea ca apărarea ei să fie o problemă dificilă. Exista o singură şosea, de-a lungul coastei de nord, pe care erau înşirate toate punctele vulnerabile ale insulei. Fiecare dintre ele trebuia să fie independent. Nu puteau exista rezerve centrale care să fie mutate într-un punct ameninţat, dacă această şosea era tăiată şi ţinută ferm de inamic. De pe coasta de sud spre cea de nord, erau doar drumuri nepotrivite pentru transportul motorizat. Când pericolul iminent a început să domine minţile conducătoare, s-au făcut eforturi pentru a se aduce în insulă întăriri şi arme, mai ales artilerie, dar atunci era prea târziu. În a doua săptămână din mai, Forţa aeriană germană din Grecia şi din Marea Egee a stabilit o reală blocadă la lumina zilei şi a lovit mai cu seamă circulaţia din partea de nord, unde se aflau toate porturile. Din 27 000 de tone de muniţii vitale, trimise în primele trei săptămâni ale lunii mai, sub 3000 de tone au putut fi debarcate, iar restul a trebuit să se întoarcă. Forţa noastră antiaeriană era de cincizeci de tunuri şi douăzeci şi patru de reflectoare. Erau doar douăzeci şi cinci de tancuri uşoare, Forţele noastre de apărare erau distribuite în principal ca să apere terenurile de debarcare, iar totalul trupelor imperiale care au luat parte la apărare se ridica la circa 28 600.

Dar, desigur, numai slăbiciunea noastră în văzduh a făcut posibil atacul german. La începutul lui mai, Forţele Aeriene Regale erau de treizeci şi şase de aparate, dintre care doar o treime erau folosite. Acestea erau împărţite între Retino, Maleme şi Heraklion şi erau un fleac în comparaţie cu copleşitoarea forţă aeriană care urma să se abată asupra insulei. Inferioritatea noastră în aer era bine înţeleasă de toţi cei în cauză şi, la 19 mai, cu o zi înaintea atacului, toate avioanele rămase au fost evacuate în Egipt. Era cunoscut de către Cabinetul de Război, de şefii de Stat Major şi de comandantul şef din Orientul Mijlociu, că nu aveam de ales decât ori să luptăm în condiţiile acestui groaznic dezavantaj, ori să ne grăbim să ieşim din insulă, lucru posibil la începutul lunii mai. Dar nu au existat deosebiri de păreri între noi în privinţa întâmpinării atacului;

iar când privim lucrurile şi în lumina cunoştinţelor de după trecerea timpului, ne dăm seama cât de aproape era să câştigăm, cu toate lipsurile noastre, şi cât de mari au fost avantajele obţinute chiar şi în cazul eşecului nostru. Trebuie să fim bucuroşi de riscurile pe care le-am întâmpinat şi de preţul pe care l-am plătit.

* * *

Bătălia a început în dimineaţa de 20 mai şi niciodată nu s-a produs un atac german mai cutezător şi mai barbar. Sub multe aspecte, era unic în acea vreme. Nu se mai văzuse nimic asemănător. Era primul atac aeropurtat din analele războiului. Corpul aerian german reprezenta flacăra mişcării tineretului hitlerist şi era o întruchipare arzătoare a spiritului teuton de răzbunare pentru înfrângerea din 1918. Floarea bărbăţiei germane era întruchipată în aceste trupe de paraşutişti, viteze, foarte instruite şi complet devotate nazismului. Hotărârea lor pasionată era să-şi închine viaţa pe altarul gloriei germane şi a puterii ei mondiale. Ei erau destinaţi să se confrunte cu soldaţi mândri, mulţi veniţi tocmai din cealaltă parte a lumii ca să lupte ca voluntari pentru patria mamă şi pentru ceea ce considerau a fi cauza dreptăţii şi a libertăţii.

Germanii au folosit întreaga forţă de care dispuneau. Aceasta avea să fie realizarea aeriană prodigioasă a lui Goering. Putea fi lansată asupra Angliei în 1940, dacă forţa aeriană britanică ar fi fost sfărâmată. Dar această speranţă a lor nu se împlinise. Ar fi putut cădea pe Malta. Dar această lovitură nu ne-a fost hărăzită. Corpul aerian german a aşteptat mai mult de şapte luni ca să dea lovitura şi să-şi dovedească ce poate. Acum, în sfârşit, Goering le putea da mult aşteptatul semnal. Când a început bătălia, noi n-am ştiut care era totalul resurselor germane în trupe de paraşutişti. Corpul aerian 11 putea fi doar unul dintr-o jumătate de duzină de asemenea unităţi. Abia după multe luni, am fost siguri că era singurul. Era, de fapt, vârful lăncii germane. Iar aceasta este povestea felului cum a triumfat şi cum a fost înfrânt.

La Maleme, grosul artileriei noastre antiaeriene a fost scoasă din acţiune practic imediat. Înainte ca bombardamentul să se termine, au început să aterizeze planoare, la vest de aerodrom. Unde erau observate trupele noastre, acestea erau supuse unui bombardament teribil. Contraatacurile erau imposibile ziua. Planoare sau transportoare de trupe aterizau sau cădeau pe plăji, pe lăstăriş, sau pe aerodromurile măturate de flăcări. În total, în împrejurimi şi între Maleme şi Canea, în prima zi, au ajuns la sol peste 5000 de germani. Au suferit pierderi foarte grele, din cauza focului şi a luptei corp la corp cu neo-zeelandezii. La sfârşitul zilei, noi eram încă în posesia aerodromului.

În dimineaţa aceea, atât Retino cât şi Heraklion au suferit un bombardament puternic, urmat de aruncări cu paraşuta, după-amiază. Au urmat lupte grele, dar, la căderea nopţii, noi am rămas în posesia fermă a ambelor aerodromuri. Rezultatul acestei prime zile de luptă a fost deci satisfăcător, în afară de Maleme; dar, în fiecare sector, bande de oameni

bine înarmaţi se mişcau în libertate. Puterea atacului a depăşit cu mult aşteptările comandamentului britanic, iar furia rezistenţei l-a uimit pe duşman.

Atacul sălbatic a continuat a doua zi, când au apărut avioane care transportau trupe. Deşi aerodromul Maleme rămânea sub focul artileriei noastre şi al mortierelor, avioanele cu trupe continuau să aterizeze pe el sau pe terenul din vest. Înaltul Comandament german părea indiferent faţă de pierderi, iar cel puţin o sută de avioane germane au fost distruse prin aterizare forţată în această regiune. Totuşi, adunarea trupelor continua. Un contraatac în noaptea aceea ne-a permis să ajungem până la marginea aerodromului, dar, când s-a luminat, Forţa aeriană germană a reapărut şi terenul cucerit nu a putut fi menţinut. În cea de a doua zi, Maleme a devenit un aerodrom operaţional efectiv pentru inamic. Avioanele transportoare de trupe continuau să sosească într-un ritm de peste douăzeci pe oră. Mai decisiv era faptul că ele se puteau întoarce să aducă întăriri. În total, s-a estimat că, în aceste zile şi în cele ce au urmat, peste şase sute de avioane cu trupe au aterizat sau s-au prăbuşit cu mai mult sau mai puţin succes, pe aerodrom. Sub presiunea crescândă, brigada neo-zeelandeză a cedat treptat până a ajuns la aproape cincisprezece kilometri de Maleme. La Canea şi Suda nu era nici o schimbare, iar la Retino situaţia era în mâna noastră. La Heraklion inamicul a aterizat la est de aerodrom, iar acolo se aduna şi sporea un efectiv ostil.

În a doua noapte, trupele noastre obosite au văzut tot cerul luminat spre nord de dâre de foc şi au ştiut că Marina Regală era la lucru. Primul convoi german pe mare pornise în misiunea lui disperată. Timp de două ore şi jumătate, marina britanică şi-a urmărit prada, scufundând nu mai puţin de o duzină de caicuri şi trei vapoare cu aburi, toate înghesuite cu trupe inamice. S-a estimat că, în noaptea aceea, s-au înecat circa patru mii de oameni. Între timp, contraamiralul King, cu patru crucişătoare şi trei distrugătoare, şi-a petrecut noaptea de 21 patrulând în apropiere de Heraklion şi, la lumina zilei, în 22, a pornit spre nord. Un singur caic cu oameni a fost distrus, iar în jurul orei zece, escadra se apropia de insula Melos. Câteva minute mai târziu, un distrugător inamic şi cinci ambarcaţiuni mici au fost văzute spre nord şi au fost imediat angajate în luptă. A fost văzut apoi un alt distrugător, care lăsa o perdea de fum, iar în spatele perdelei erau numeroase caicuri. De fapt, interceptasem un alt convoi important al inamicului, plin de soldaţi. Avioanele noastre de recunoaştere îi semnalaseră acest fapt amiralului Cunningham, dar a trebuit mai mult de o oră ca ştirea să-i fie anunţată amiralului King. Vasele lui fuseseră supuse unui necontenit atac aerian, din zori, şi cu toate că nu suferiseră daune până în acel moment, nu mai aveau muniţii antiaeriene. Contraamiralul, nedându-şi seama de prada care era aproape la îndemâna lui, a avut sentimentul că, dacă mai merge spre nord, îşi pune în pericol întreaga forţă, aşa că a ordonat retragerea spre vest. De îndată ce semnalul a fost citit de comandantul şef, acesta a trimis următorul ordin:

„Dă lupta. Păstrează legătura prin semnalizare vizuală. Nu trebuie lăsată armată spre Creta. Este esențial ca forțe inamice să nu debarce în Creta."

Acum însă era prea târziu să distrugă convoiul, care se întorsese și se răspândise în toate direcțiile, printre insulele numeroase. Astfel, cel puțin cinci mii de soldați germani au scăpat de soarta camarazilor lor. Îndrăzneala autorităților germane de a ordona ca aceste convoaie de trupe, practic fără apărare, să traverseze marea într-o zonă unde nu aveau superioaritate navală și aeriană este un exemplu de ce se putea întâmpla pe scară uriașă în Marea Nordului și în Canalul Mânecii, în septembrie 1940. Aceasta arată lipsa de înțelegere a germanilor față de ce înseamnă puterea pe mare împotriva forțelor invadatoare, precum și prețul în vieți umane la care te poți aștepta ca pedeapsă pentru acest gen de ignoranță.

Hotărât ferm să distrugă orice invadatori veniți pe mare, amiralul Cunningham a aruncat totul în balanță. E clar că, în decursul acestor operațiuni, el nu a ezitat ca, pentru acest scop, să-și pericliteze nu doar cele mai prețioase vase ci și întregul comandament naval din estul Mediteranei. Comportarea lui în această problemă a fost aprobată de Amiralitate. În această dură bătălie, nu doar comandamentul german își juca miza cea mai mare. Evenimentele acelor patruzeci și opt de ore de luptă pe mare au convins dușmanul, drept care nu s-au mai ivit noi încercări de debarcări de pe mare, până când soarta Cretei a fost decisă.

Dar zilele de 22 și 23 mai au fost costisitoare pentru marină. Au fost scufundate două crucișătoare și trei distrugătoare, un vas de război, *Warspite*, a fost scos din acțiune pe mult timp, iar *Valiant* și multe alte vase au fost considerabil avariate. Cu toate acestea, paza pe mare a Cretei a fost menținută. Marina nu a eșuat. Nici un singur german nu a debarcat până la sfârșitul bătăliei pentru insulă.

26 mai a fost ziua decisivă. În cele din urmă, nu au mai putut suporta. Târziu în noaptea aceea, a fost luată decizia evacuării din Creta și a trebuit să facem față din nou unei sarcini amare, știind cu siguranță că vom suferi pierderi grele. Flota tracasată, supraîncordată, a trebuit să preia sarcina îmbarcării a circa douăzeci și două de mii de oameni, majoritatea de pe plaja deschisă de la Sphakia, și a trecerii lor peste două sute și ceva de kilometri de mare, sub dominația forțelor aeriene ostile. Era necesar ca trupele să se ascundă lângă mal, până erau chemate la îmbarcare. Cel puțin cincisprezece mii de oameni stăteau ascunși în terenul scormonit de lângă Sphakia, iar ariergarda lui Freyberg era în continuă acțiune.

O tragedie aștepta expediția simultană a amiralului Rawlings, care s-a dus să salveze garnizoana de la Heraklion. Ajungând înainte de miezul nopții, distrugătoarele au transportat trupele la crucișătoarele care așteptau în afară. La 3.20 a.m. treaba era terminată. Fuseseră îmbarcați patru mii de oameni și a început drumul de întoarcere. Fusese aranjată protecția cu avioane de luptă, dar, parțial, din cauza schimbării orelor, avioanele nu au găsit vapoarele. Temutul bombardament a început la ora 6 a.m. și a continuat până la o sută cincizeci de kilometri de Alexandria.

Distrugătorul *Hereward* a fost prima victimă. La 6.25 a.m., a fost lovit de o bombă şi n-a mai putut să se ţină în rând cu convoiul. Amiralul a decis just că trebuie să lase vasul lovit în voia soartei. Ultima oară a fost văzut apropiindu-se de coasta Cretei. Majoritatea celor aflaţi la bord au supravieţuit, dar ca prizonieri de război. Ce era mai rău avea să urmeze. În următoarele patru ore, crucişătoarele *Dido* şi *Orion* şi distrugătorul *Decoy* au fost lovite. Viteza escadrei a scăzut la 21 de noduri, dar toate vasele au menţinut drumul spre sud împreună. Pe *Orion*, condiţiile erau îngrozitoare. În afara echipajului, avea la bord 1100 de soldaţi. În popotele înghesuite au fost ucişi 200 de oameni iar 280 au fost răniţi de o bombă care a pătruns prin punte. Comandantul, căpitanul G. R. B. Back, a fost şi el ucis, iar vasul grav avariat şi în flăcări. La amiază, au apărut două vase Fulmars din flota aeriană şi au uşurat oarecum situaţia. În ciuda tuturor eforturilor, avioanele de luptă ale R. A. F. nu au putut găsi escadra torturată, deşi au luptat în câteva întâlniri şi au distrus cel puţin două avioane. Când escadra a ajuns la Alexandria la 8 p.m. pe 29, s-a constatat că o cincime din cei salvaţi din garnizoana de la Heraklion fuseseră ucişi, răniţi sau capturaţi.

* * *

După asemenea experienţe, generalul Wavell şi colegii lui au trebuit să decidă cât de departe trebuiau continuate eforturile de a aduce trupele noastre din Creta. Armata era în pericol mortal, aviaţia putea face foarte puţin şi, din nou, sarcina a căzut pe marina obosită şi avariată de bombe. Amiralul Cunningham considera, în afara oricărei tradiţii, că e mai bine să se abandoneze armata, dată fiind o asemenea criză. El a declarat: „Marinei îi trebuiesc trei ani ca să construiască un vas nou. Vor trebui trei sute de ani pentru a se edifica o nouă tradiţie. Evacuarea [i. e. salvarea] va continua." Până în dimineaţa zilei de 29, fuseseră aduşi aproape 5000 de oameni, dar un mare număr rezista şi se adăpostea lângă căile de acces de la Sphakia şi erau bombardaţi dacă se arătau ziua. Decizia de a nu risca noi pierderi navale nelimitate era justificată, nu doar prin impulsul ei ci şi prin rezultate.

În seara de 28, amiralul King a navigat spre Sphakia. În noaptea următoare, au fost îmbarcaţi 6000 de oameni fără nici o problemă şi, cu toate că vasele au fost atacate de trei ori, în ziua de 30 au ajuns în siguranţă la Alexandria. Norocul s-a datorat avioanelor de luptă ale Forţelor Aeriene Regale care, deşi puţine, au oprit mai multe atacuri înainte de a ajunge la ţintă. În dimineaţa zilei de 30, căpitanul Arliss a mai navigat o dată spre Sphakia, cu patru distrugătoare. Două dintre ele au trebuit să se întoarcă, dar el a continuat cu cealaltă pereche şi a îmbarcat cu succes peste o mie cinci sute de soldaţi. Ambele vapoare au fost atinse de bombe căzute în apropiere, la întoarcere, dar au ajuns cu bine la Alexandria. Regele Greciei fusese adus cu câteva zile mai înainte, după numeroase pericole, de către ministrul britanic la Atena. Tot în

noaptea aceea, generalul Freyberg a fost şi el evacuat pe calea aerului, la instrucţiunile comandantului şef.

La 30 mai, s-a ordonat un ultim efort pentru aducerea trupelor rămase. Se credea că numărul celor de la Sphakia era de nu mai mult de 3000 de oameni; dar informaţii ulterioare au arătat că erau mai mult decât dublul acestei cifre. Amiralul King a navigat din nou pe 31. Nu puteau spera să-i aducă pe toţi, dar amiralul Cunningham dăduse ordin ca vasele să fie umplute la maxim. În acelaşi timp, s-a comunicat Amiralităţii că aceasta va fi ultima noapte de evacuare. Îmbarcarea a mers bine şi vasele au navigat din nou la 3 a.m., pe 1 iunie, ducând aproape 4000 de soldaţi în siguranţă la Alexandria. Peste 5000 de soldaţi din trupele britanice şi imperiale au rămas undeva în Creta şi au fost autorizaţi de generalul Wavell să capituleze. Totuşi, mulţi s-au dispersat individual în insula muntoasă care are o lungime de circa 250 kilometri lungime. Ei şi soldaţii greci au fost ajutaţi de orăşeni şi ţărani, care erau pedepsiţi fără milă dacă erau descoperiţi. S-au făcut represalii barbare împotriva ţăranilor nevinovaţi sau curajoşi, aceştia fiind împuşcaţi câte douăzeci sau treizeci. Din această cauză, am propus Consiliului Suprem de Război, trei ani mai târziu, în 1944, ca acele crime locale să fie judecate la locul faptei, iar persoanele acuzate să fie trimise acolo. Principiul a fost acceptat şi s-au plătit unele datorii mari.

* * *

Şaisprezece mii cinci sute de oameni au fost aduşi în siguranţă în Egipt. Erau aproape în întregime trupe britanice şi imperiale. Încă o mie au fost ajutaţi să scape mai târziu, prin diverse acţiuni de comando. Pierderile noastre au fost de circa treisprezece mii, ucişi, răniţi şi luaţi prizonieri. La acestea, trebuie adăugate aproape două mii de vieţi pierdute de marină. După război, au fost găsite peste patru mii de morminte germane, lângă Maleme şi golful Suda, şi încă o mie la Retimo şi Heraklion. În plus, era numărul mare dar necunoscut al celor înecaţi în mare şi cei care au murit mai târziu în Grecia din cauza rănilor. În total, inamicul trebuie să fi suferit pierderi, în morţi şi răniţi, de peste cincisprezece mii de oameni. S-au pierdut sau au fost serios avariate circa 170 avioane de transport de trupe. Dar preţul pe care l-au plătit pentru victoria lor nu poate fi comparat cu sălbăticia atacului.

Bătălia din Creta este un exemplu pentru rezultatele decisive care pot apare în urma unei lupte grele şi bine susţinută, în afară de manevrarea pentru poziţii strategice. Noi nu ştiam câte divizii paraşutate aveau germanii. Dar fapt este că Divizia a 7-a aeropurtată era singura pe care o poseda Goering. Această divizie a fost distrusă în bătălia pentru Creta. Peste cinci mii dintre oamenii lui cei mai viteji au fost omorâţi şi întreaga structură a organizaţiei lui a fost iremediabil sfărâmată. Nu a mai reapărut niciodată în forma efectivă. Neo-zeelandezi şi alte trupe britanice, imperiale, greceşti care au luptat în bătălia confuză, dezamăgitoare şi zadarnică pentru Creta,

pot avea sentimentul că au jucat un rol definit într-un eveniment care ne-a adus o uşurare cu bătaie lungă, într-un moment dificil.

Pierderea de către germani a celei mai înalte categorii de luptători a îndepărtat o armă formidabilă aeriană şi de paraşutişti de a mai lua parte la evenimentele imediate din Orientul Mijlociu. Goering a câştigat în Grecia doar o victorie a la Pirus; pentru că forţele pe care le-a cheltuit acolo, puteau să-i aducă uşor Ciprul, Irakul, Siria şi eventual chiar Persia. Aceste trupe erau exact cele care erau necesare pentru ocuparea unor largi regiuni unde nu ar fi întâmpinat mare rezistenţă. A fost prost că a irosit ocazii aproape nemăsurate şi forţe de neînlocuit într-o luptă mortală, adesea corp la corp, cu războinicii din Marea Britanie.

Avem acum în posesia noastră „raportul bătăliei" al Corpului 11 de aviaţie, din care făcea parte Divizia aeropurtată. Când ne amintim de severele critici şi autocritici la care au fost supuse dispoziţiile noastre, este interesant să citäm partea adversă. „Forţele terestre britanice din Creta, scriau germanii, erau de trei ori mai mari decât s-a presupus. Perimetrul de operaţiune al insulei fusese pregătit pentru apărare cu cea mai mare grijă şi cu toate mijloacele posibile... Toate construcţiile erau camuflate cu mare îndemânare... Eşecul, datorat lipsei de informaţii pentru a aprecia corect situaţia inamicului, a pus în pericol atacul Corpului 11 aviaţie şi a avut ca rezultat pierderi excepţional de mari şi sângeroase".

Poziţia navală în Mediterana era, cel puţin pe hârtie, grav afectată de pierderile noastre în luptă şi datorită evacuării Cretei. Bătălia de la Matapan, din 28 martie, a împins deocamdată flota italiană în porturi. Dar acum, flota noastră a avut de suferit noi şi grele pierderi. După Creta, amiralul Cunningham avea gata de a fi folosite doar două vase de război, trei crucişătoare şi şaptesprezece distrugătoare. Alte nouă crucişătoare şi distrugătoare erau în reparaţie în Egipt, dar vasele de luptă *Warspite* şi *Barham* şi singurul lui portavion, *Formidable*, în afară de încă alte vase, trebuiau să plece din Alexandria pentru a fi reparate în altă parte. Fuseseră pierdute trei crucişătoare şi şase distrugătoare. Trebuiau trimise întăriri fără întârziere, pentru refacerea echilibrului. Dar, după cum se va vedea mai departe, ne aşteptau alte nenorociri. Perioada căreia trebuia să-i facem faţă acum oferea inamicului cea mai bună şansă de a pune la încercare dubiosul nostru control asupra Mediteranei şi a Orientului Mijlociu, cu tot ce implica aceasta. Nu puteam şti că nu va profita de ea.

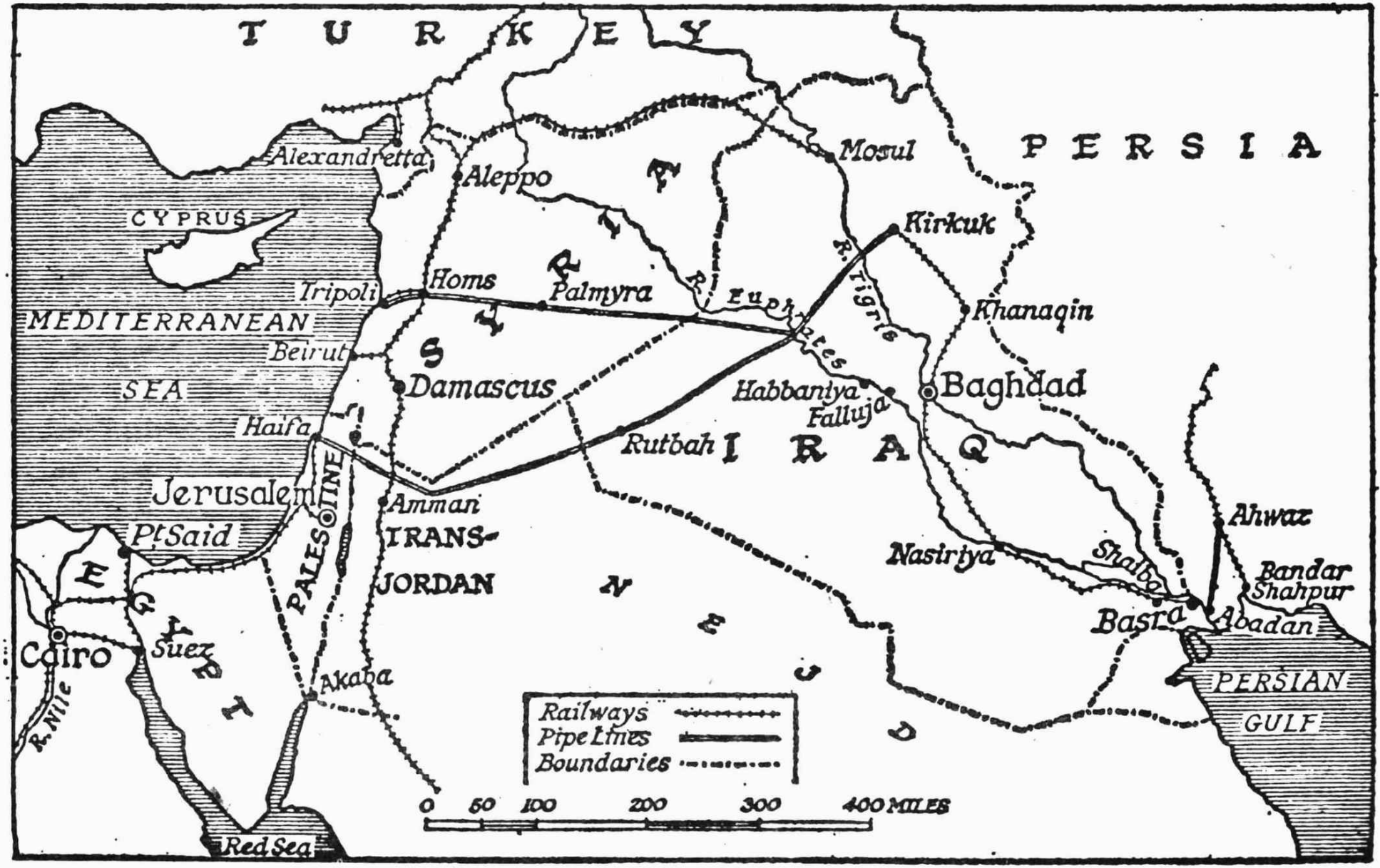

Siria şi Irak

Capitolul XXI
EFORTUL FINAL AL GENERALULUI WAVELL

În timp ce lupta din Creta şi din deşertul de vest se îndrepta spre un apogeu, iar *Bismark* a fost urmărit şi distrus în Oceanul Atlantic, pericole nesângeroase dar nu mai puţin grave ne-au ameninţat în Siria şi Irak. Tratatul nostru cu Irakul, din 1930, prevedea că, în timp de pace, printre altele, Britania putea menţine baze aeriene în apropiere de Basra şi la Habbaniya şi avea dreptul să tranziteze oricând forţe militare şi aprovizionare. Se prevedea de asemenea toate facilităţile posibile, inclusiv folosirea căilor ferate, a porturilor, râurilor, aerodromurilor, pentru trecerea forţelor noastre armate. Când a început războiul, Irakul a rupt relaţiile diplomatice cu Germania, dar nu i-a declarat război. Când Italia a intrat şi ea, Irakul nici măcar nu a rupt relaţile, iar ambasada italiană de la Bagdad a devenit principalul centru de propagandă în favoarea Axei şi de instigare a sentimentelor antibritanice. În această acţiune, italienii erau ajutaţi de muftiul Ierusalimului, care fugise din Palestina scurt timp înainte de izbucnirea războiului. În urma prăbuşirii Franţei, prestigiul Britaniei scăzuse foarte mult şi această situaţie ne provoca multă îngrijorare. Dar o acţiune militară era exclusă şi a trebuit să continuăm aşa cum puteam mai bine.

În martie 1941 a avut loc o cotitură în rău. Rashid Ali, care colabora cu germanii, a devenit prim-ministru, iar regentul probritanic, Emirul Abdul-Ilah, a fugit. Era esenţial să ne asigurăm Basra, principalul port al Irakului în Golful Persic, aşa că generalul Auchinleck, comandant şef în India, a trimis un grup de brigadă care a debarcat acolo fără să întâmpine rezistenţă, la 18 aprilie. Rashid Ali, care contase pe ajutorul aviaţiei germane, ba chiar şi pe trupe germane aeropurtate, a fost forţat să acţioneze.

Prima lui mişcare a fost la Habbaniya, baza noastră de antrenamet a Forţelor aeriene, în deşertul irakian. Cantonamentul avea doar ceva peste 2000 de soldaţi şi nu mai puţin de 9000 de civili, iar şcoala de pilotaj a devenit astfel un punct de maximă importanţă. Viceamiralul aerului Smart, care comanda, a luat precauţii curajoase şi din timp. Până atunci, şcoala avusese doar aparate învechite sau tipuri de antrenament,

dar sosiseră din Egipt şi câteva avioane de luptă Gladiator, iar optzeci şi două de avioane de toate felurile au fost organizate în patru escadrile. Apărarea la sol a perimetrului de nouă kilometri cu un singur rând de sârmă ghimpată era, într-adevăr, slabă. În data de 30, trupe irakiene din Bagdad au apărut la doar doi kilometri pe platoul care se înălţa deasupra aerodromului şi taberei. Ele au fost curând întărite, până când au ajuns la circa 9000 de oameni dotaţi cu cincizeci de tunuri. Următoarele două zile s-au scurs în parlamentări inutile, iar în zorii zilei de 2 mai a început lupta.

În Siria ameninţarea nu era mai puţin iminentă şi resursele noastre erau la fel de restrânse. Era unul dintre numeroasele teritorii ale imperiului francez de peste mări care se considera legat şi după capitulare de guvernul francez, iar autorităţile de la Vichy au făcut tot posibilul să împiedice pe oricine din armata franceză a Levantului să traverseze în Palestina ca să ni se alăture. În august 1940, a apărut o Comisie italiană de armistiţiu, iar nişte agenţi germani, care fuseseră internaţi la izbucnirea războiului, au fost eliberaţi şi au devenit activi. Până la sfârşitului anului, sosiseră mult mai mulţi germani care, cu fonduri importante, au început să aţâţe sentimente antibritanice şi antisioniste printre popoarele arabe din Levant. În acelaşi moment când Rashid Ali a preluat puterea în Irak, Siria a intrat în atenţia noastră. Avioanele Luftwaffe atacau deja Canalul de Suez din baze aflate în Dodecanez şi era clar că, dacă voiau, puteau opera împotriva Siriei, mai ales cu trupe aeropurtate. Dacă germanii obţineau controlul, atunci Egiptul şi zona Canalului, precum şi rafinăriile de la Abadan intrau sub ameninţarea continuă a unui atac. Comunicaţiile noastre pe uscat între Irak şi Palestina ar fi fost în pericol. Asta ar fi putut avea repercusiuni politice în Egipt iar reputaţia noastră în Turcia şi în Orientul Mijlociu ar fi fost distrusă.

Curând după ce Rashid Ali a făcut apel la Führer cerând sprijin armat împotriva noastră în Irak, amiralul Darlan a negociat o înţelegere preliminară cu germanii în privinţa Siriei. Trei sferturi din materialul de război adunat sub controlul Comisiei italiene de armistiţiu urma să fie transportat în Irak, iar forţei aeriene germane urma să i se acorde facilităţi de aterizare. Generalul Dentz, înaltul comisar de la Vichy şi comandant şef, a primit ordin să accepte, iar la sfârşitul lui mai, circa o sută de avioane germane şi douăzeci italiene au aterizat pe aeroporturile siriene.

* * *

De la apariţia acestui nou pericol, generalul Wavell a fost împotriva asumării altei poveri. În Siria, tot ce putea face era să adune un grup de brigadă. A spus că va face pregătiri şi tot ce poate pentru a crea impresia că se pregătea o forţă puternică, gata de luptă în Palestina, care ar fi putut avea oarecare efect asupra guvernului irakian, dar orice putea trimite el era nu numai neadecvat cât şi tardiv. Lăsa Palestina periculos de slabă, iar aţâţarea la răscoală avea deja loc. „V-am atenţionat mereu, telegrafia el, că din Palestina nu se poate da nici un ajutor în Irak în

actualele condiţii şi am sfătuit întotdeauna că un angajament în Irak trebuia evitat... Forţele mele sunt întinse la limită pretutindeni şi, pur şi simplu, nu-mi pot permite să risc o parte din ele în ceva ce nu poate avea nici un rezultat pozitiv".

Pe de altă parte, generalul Auchinleck a continuat să ofere întăriri pentru Irak, până la cinci brigăzi şi trupe auxiliare, cu condiţia asigurării transportului pe apă. Noi eram bucuroşi de starea lui de spirit care venea în întâmpinarea ideilor noastre. Generalul Wavell s-a executat, protestând. „Simt că e de datoria mea să vă avertizez în termenii cei mai gravi, a telegrafiat el în 5 mai, că eu consider că prelungirea luptei în Irak va periclita serios apărarea Palestinei şi Egiptului. Repercusiunile politice vor fi incalculabile şi vor avea ca rezultat tulburări interne serioase în bazele noastre, deşi am cheltuit aproape doi ani încercând să le evit. Vă îndemn deci din nou, foarte insistent, să se negocieze cât mai curând posibil un aranjament."

Eu nu era mulţumit cu asta şi, sprijinit de şefii de Stat Major, am adus problema în faţa Comitetului Apărării la şedinţa acestuia, a doua zi la amiază. A fost o atmosferă hotărâtă. La îndrumarea Comitetului, s-au trimis generalului Wavell următoarele ordine:

„... Aranjament prin negocieri nu se poate realiza decât dacă irakienii bat în retragere şi se primesc garanţii în privinţa viitoarelor scopuri ale Axei în Irak. Realitatea situaţiei este că Rashid Ali a fost totdeauna de partea puterilor Axei şi aştepta doar momentul când acestea îl vor putea sprijini ca să-şi dea cărţile pe faţă. Sosirea noastră la Basra l-a obligat să sară când trăgaciul era la jumătate, înainte ca Axa să fie gata pregătită. Astfel că avem o şansă excelentă să refacem situaţia printr-o acţiune îndrăzneaţă, dacă aceasta nu e întârziată.

Şefii de Stat Major au sfătuit deci Consiliul Apărării că sunt gata să accepte răspunderea pentru trimiterea trupelor specificate în telegrama dumitale, cît mai repede posibil. Comitetul Apărării cere ca vicemareşalul aerului Smart să fie informat că i se va da ajutor şi că, dacă este inevitabil, este de datoria lui să apere Habbaniya până la capăt. Pentru ca să fie menţinută securitatea Egiptului, se va da maximum de ajutor aerian posibil operaţiunii din Irak."

Între timp, escadrilele de la Şcoala de zbor de la Habbaniya, împreună cu bombardierele Wellington de la Shauba, din capul Golfului Persic, au atacat trupele irakiene de pe platou. Acestea au răspuns trăgând cu tunurile în cantonament, avioanele lor alăturându-se cu bombe şi mitraliere. Peste patruzeci dintre oamenii noştri au fost ucişi sau răniţi în prima zi şi douăzeci şi două de avioane au fost distruse sau avariate. În ciuda dificultăţii de a decola sub focul artileriei, aviatorii noştri au perseverat. Nu a urmat un asalt al infanteriei, iar treptat bateriile lor au fost făcute să tacă. S-a constatat că artileriştii inamici nu rămâneau lângă tunuri în cazul unui atac aerian şi nici când avioanele noastre apăreau deasupra capului lor. S-a folosit pe deplin acest avantaj al nervozităţii lor şi, după a doua zi, am putut să îndreptăm o parte a efortului nostru aerian împotriva forţelor aeriene irakiene şi a bazelor lor. În nopţile de 3 şi 4

mai, patrule au ieşit în raid împotriva liniilor irakiene, iar în 5, după patru zile de atac din partea Forţelor Aeriene Regale, duşmanii au avut de ajuns de îndurat. În noaptea aceea, s–au retras de pe platou. Au fost urmăriţi, iar o acţiune plină de succes ne–a adus 400 de prizonieri, o duzină de tunuri, şaizeci de mitraliere şi zece maşini blindate. O coloană de întărire a fost prinsă pe drum şi distrusă de aviaţia noastră. La 7 mai, aşediul era terminat, iar în 18, garda avansată a forţei de ajutorare a sosit din Palestina.

Acum însă, irakienii nu erau singurii inamici. Primele avioane germane s–au stabilit pe aerdromul de la Mosul, în 13 mai, iar de atunci încolo, sarcina R. A. F. a fost să le atace şi să împiedice aprovizionarea lor din Siria pe calea ferată. După câteva zile, noi am reuşit să–i strivim. Mai târziu, a apărut o escadrilă de avioane de luptă italiene, dar nu a realizat nimic. Ofiţerul german însărcinat cu coordonarea acţiunii escadrilelor Axei împreună cu forţele irakiene, un fiu al feldmareşalului Blomberg, a aterizat la Bagdad cu un glonte în cap, mulţumită tirului greşit al aliaţilor săi. Succesorul lui, deşi mai norocos la aterizare, n–a putut face nimic, aşa că orice şansă a unei intervenţii încunate de succes a Axei a dispărut.

Trupele noastre avansate au ajuns la împrejurimile Bagdadului, la 30 mai. Deşi ele erau puţin numeroase iar în oraş era o divizie irakiană, prezenţa lor a fost prea mult pentru Rashid Ali şi prietenii săi, aşa că acesta a fugit în Persia, însoţit de miniştrii german şi italian şi de ex–muftiul Ierusalimului. A doua zi, a fost semnat armistiţiul. Regentul a fost reinstalat, un nou guvern a preluat conducerea şi curând am ocupat toate punctele importante din ţară.

Astfel, planul germanilor de a crea răscoală în Irak şi de a pune stăpânire uşor pe această regiune vastă, a eşuat. Ei aveau bineînţeles la dispoziţie o forţă aeropurtată care, în acea vreme, le–ar fi dat posibilitatea să ocupe Siria, Irakul şi Persia, cu preţioasele lor zăcăminte de petrol. Mâna lui Hitler s–ar fi putut întinde foarte departe spre India şi ar fi făcut semne Japoniei. El a ales totuşi, aşa cum am văzut, să–şi folosească şi să–şi cheltuiască acel prim organism aerian în altă direcţie. El a irosit astfel ocazia de a lua o pradă bogată cu un preţ mic, în Orientul Mijlociu.

* * *

Nevoia amară de a–i preceda pe germani în Siria ne–a obligat să–l presăm tare pe Wavell. El a spus că speră că nu va trebui să ducă o campanie în Siria decât dacă era absolut esenţial. Şefii de Stat Major au răspuns că nu era altă opţiune decât de a improviza cea mai mare forţă posibilă, fără să prejudicieze securitatea deşertului vestic, aşa că la 21 mai, în momentul atacului german asupra Cretei, el l–a instruit pe generalul Maitland Wilson să se pregătească de o înaintare.

Cu ajutorul trupelor franceze libere, aceasta a început la 8 iunie şi iniţial a întâmpinat o rezistenţă slabă. Nimeni nu putea şti cât de mult vor lupta cei de la Vichy. Deşi nu prea puteam să ne folosim de elementul surpriză, unii considerau că inamicul va oferi doar o rezistenţă formală.

Dar când acesta şi-a dat seama cât de slabi eram, s-a îmbărbătat şi a reacţionat viguros, fie doar şi pentru onoarea armei. După o săptămână de luptă, lui Wavell i-a fost clar că era nevoie de întăriri. El a fost capabil să mai adune nişte trupe, inclusiv o parte din forţele care au capturat Bagdadul. Damascul a fost capturat de australieni în 21, după trei zile de lupte grele. Înaintarea lor a fost sprijnită de un raid îndrăzneţ şi costisitor al Comandoului numărul 11 care a fost debarcat de pe mare în spatele liniilor inamicului. Generalul Dentz şi-a dat seama că ajunsese la limită. Mai avea încă aproximativ 24 000 de oameni, dar nu putea spera să opună o rezistenţă continuă. Îi rămăsese doar o cincime din forţa aeriană. La 8.30 a.m. în 12 iulie, au sosit trimişi de la Vichy să ceară armistiţiu. Acesta a fost acordat, s-a semnat o convenţie şi Siria a trecut sub ocupaţie aliată. Pierderile noastre în morţi şi răniţi erau de peste 4600; cele ale inamicului erau de circa 6500. S-a produs şi un incident neplăcut. Britanicii luaţi prizonieri în timpul luptei au fost expediaţi în grabă cu vaporul la Vichy, în Franţa, de unde cu siguranţă aveau să treacă în mâinile germanilor. Când s-a descoperit acest lucru şi nu ni s-a oferit nici o soluţie de rezolvare, generalul Dentz şi alţi înalţi ofiţeri au fost luaţi în custodie ca ostatici. Acest lucru a avut efectul dorit şi oamenii noştri au fost aduşi înapoi.

* * *

Campania plină de succes din Siria şi Irak a îmbunătăţit mult situaţia noastră strategică în Orientul Mijlociu. A închis uşa oricăror încercări ale inamicului de pătrundere spre est din Mediterana, şi a scăpat Turcia de îngrijorarea în privinţa graniţei ei sudice. Ea putea fi acum sigură de ajutor din partea unei puteri prietene, dacă ar fi fost atacată. Bătălia din Creta, care ne-a costat atât de scump, a distrus puterea de luptă a corpului german aeropurtat. Revolta în Irak a fost practic înăbuşită şi, cu forţe foarte mici şi improvizate, am recăpătat stăpânirea asupra vastelor regiuni implicate. Ocuparea şi cucerirea Siriei, care a fost întreprinsă pentru a întâmpina o situaţie disperată, a pus capăt, după cum s-a dovedit, pentru totdeauna înaintării germane spre Golful Persic şi spre India. Dacă, sub tentaţia prudenţei, Cabinetul de Război şi şefii de Stat Major nu ar fi transformat fiecare acţiune într-una câştigătoare şi nu şi-ar fi impus voinţa în faţa tuturor comandanţilor, am fi rămas doar cu pierderile suferite în Creta, fără să adunăm câştigurile ce au urmat din lupta dură şi glorioasă dusă acolo. Dacă generalul Wavell, deşi epuizat, s-ar fi frânt sub intensa încordare la care a fost supus de evenimente şi de ordinele noastre, întregul viitor al războiului şi al Turciei putea fi modificat în rău. Se pot afirma totdeauna multe păreri, că nu trebuie să încerci mai mult decât poţi să faci şi că trebuie să te asiguri pentru ceea ce încerci. Dar acest principiu, ca şi altele în viaţă şi în război, are excepţii.

Trebuie să fie reţinut faptul că revolta din Irak şi pătrunderea în Siria, erau doar un mic sector al imensei stări de urgenţă din Orientul Mijlociu, care îl lovea din toate părţile deodată pe generalul Wavell. În

mod asemănător, întreaga scenă din Mediterana, așa cum era văzută de la Londra, era doar o parte secundară a problemei noastre mondiale, în care dominante erau amenințarea invaziei, războiului cu submarinele de buzunar–U și atitudinea Japoniei. Doar forța și coeziunea Cabinetului de Război, relațiile de respect reciproc și armonie de vederi între șefii politici și cei militari precum și funcționarea bună a mașinii noastre de război ne–au permis să depășim aceste încercări și pericole, deși cu pierderi dureroase. Mai trebuie descrisă încă o operațiune, bătălia din deșertul vestic, care era pe primul plan pentru mine și șefii de Stat Major. Iar aceasta, deși nu a avut succes, l–a oprit pe loc pe Rommel timp de cinci luni.

* * *

În acea vreme aveam un spion strâns legat de cartierul general al lui Rommel, care ne dădea informații corecte cu privire la poziția precară, deși favorabilă, a lui Rommel. Știam cât de îngustă era marja pe care spera să se mențină și de asemeni cunoșteam dispozițiile Înaltului Comandament german de a nu irosi victoriile obținute forțând prea mult norocul. Wavell, care avea toate informațiile noastre, a încercat din proprie inițiativă, chiar înainte de iminenta acțiune în Creta, să–l țintuiască pe Rommel, înainte de sosirea temutei Divizii a 15–a Panzer, în plină forță, după lungul drum de la Tripoli și înainte ca Benghazi să fie deschis ca scurtătură pentru aprovizionarea inamicului. El voia să atace înainte ca tancurile operațiunii „Tigrul" – „Pui de tigru" cum o numeam Wavell și cu mine în corespondența noastră – să pornească la atac. O mică forță, condusă de generalul Gott, a încercat să facă lucrul ăsta dar a eșuat iar la 20 mai, ocazia de a–l învinge pe Rommel înaintea sosirii întăririlor trecuse.

În ciuda pregătirilor făcute înainte, întârzierile la descărcare, remontare și amenajare a puilor de tigru pentru condițiile deșertului s–au dovedit mari. Situația mecanică a multor tancuri de infanterie s–a dovedit, la sosire, a fi mediocră. Curând au apărut necazurile. Rommel și–a desfășurat cea mai mare parte a Diviziei a 15–a Panzer și s–a concentrat asupra frontierei dintre Capuzzo și Sidi Omar. Se aștepta la un atac serios pentru Tobruk și era hotărât să recapturece și să țină Halfaya, pentru a face lucrurile mai dificile. Această faimoasă trecătoare era ținută de Batalionul al 3–lea Goldstream Guards, de un regiment de artilerie de câmp și de două escadroane de tancuri. Inamicul a înaintat la 26 mai și, în acea seară, a ocupat o poziție spre nord, de unde avea un punct bun de observație asupra întregii poziții deținute de batalionul Goldstream. A doua zi dimineața, după o canonadă grea, un atac cu cel puțin două batalioane și șaizeci de tancuri ne–a pus în mare pericol. Rezervele erau prea departe pentru a putea interveni și nu a rămas altceva de făcut decât să ne retragem forțele. Ceea ce s–a și făcut, dar cu pierderi grele. Doar două dintre tancurile noastre au rămas în funcțiune. Rommel câștigase obiectivul și a început să se instaleze ferm la Halfaya. După

cum sperase, ocuparea de către el a acestei poziţii avea să ne aducă mari dificultăţi peste trei săptămâni.

* * *

Pregătirile pentru principala noastră ofensivă, cu numele codificat „Secure", continuau activ; dar era şi o latură întunecată. La 31 mai, Wavell raporta dificultăţile tehnice pe care le avea cu refacerea Diviziei a 7-a Blindate. Cea mai apropiată dată la care putea lansa „Securea" era 15 iunie. În timp ce îşi dădea seama de pericolele amânării, ceea ce însemna riscurile unei întăriri aeriene a inamicului şi ale unui atac greu la Tobruk, el avea sentimentul că, întrucât viitoarea bătălie va fi între tancuri, trebuie să dea Diviziei de Blindate toate şansele, iar zilele de aşteptare în plus ar „dubla posibilităţile de succes".

Acum aşteptam cu speranţă şi teamă atacul nostru în deşert, care putea schimba în favoarea noastră întregul mers al campaniei. În contrast neliniştitor cu performanţele noastre de la începutul anului, germanii au pus rapid în funcţiune Benghazi, iar grosul forţelor lor erau probabil întreţinute, în mare măsură, prin intermediul portului. Acum ştim că germanii au reuşit să concentreze dinainte o mare parte a blindatelor lor, fără ca noi să ne dăm seama. De fapt, au adus în acţiune mai mult de 200 de tancuri împotriva celor 180 ale noastre.

„Securea" a început devreme, în 15 iunie. La început, lucrurile au mers destul de bine, dar, în a treia zi, la 17 iunie, totul a mers prost şi a devenit clar că lovitura noastră eşuase. Retragerea întregii forţe s-a făcut în ordine, sub protecţia avioanelor noastre de luptă. Inamicul nu a forţat urmărirea, în parte probabil pentru că blindatele lui erau greu atacate de bombardierele noastre. Dar putea fi totuşi şi un alt motiv. După cum ştim acum, ordinele lui Rommel erau să se acţioneze pur defensiv şi să se adune forţe pentru operaţiuni în toamnă. Dacă germanii s-ar fi încurcat într-o urmărire puternică peste frontieră şi prin asta ar fi suferit pierderi, acest lucru ar fi fost în directă contradicţie cu ordinele primite. Deşi această acţiune pare mică în comparaţie cu amploarea războiului în Mediterana, cu toate campaniile lui, eşecul acesteia a fost pentru mine cea mai mare lovitură. Succesul în deşert ar fi însemnat distrugerea forţei îndrăzneţe a lui Rommel. Tobrukul ar fi fost eliberat şi retragerea inamicului l-ar fi putut duce dincolo de Benghazi, la fel de repede cum venise. Tocmai pentru acest obiectiv, aşa cum l-am judecat eu, au fost înfruntate toate pericolele operaţiunii „Tigrul". Veştile evenimentului din 17 nu au ajuns la mine şi, ştiind că rezultatele urmau să sosească în curând, m-am dus la Chartwell, unde casa era închisă, dorind să fiu singur. Aici am primit rapoartele cu cele întâmplate. Câteva ore m-am plimbat neconsolat prin vale.

* * *

Cititorul care a urmărit naraţiunea este pregătit acum mental pentru decizia pe care am luat-o în ultimele zece zile ale lunii iunie 1941. În

ţară, noi aveam sentimentul că Wavell era un om obosit. S–ar putea spune că am forţat prea tare calul care trage, până ce acesta s–a oprit. Convergenţa extraordinară a cinci sau şase teatre de luptă, cu suişurile şi coborâşurile lor, asupra unui singur comandant şef a constituit o încordare la care puţini militari au fost supuşi. Am fost nemulţumit de felul cum asigurase Wavell apărarea Cretei şi mai ales pentru că nu a trimis ceva mai multe tancuri. Şefii de Stat Major au trecut peste părerea lui în favoarea acţiunii mai mici dar mai norocoase din Irak, care a avut ca rezultat Habbaniya şi un succes local complet. În sfârşit, era „Securea", în care s–a angajat Wavell, loial riscurilor pe care mi le–am asumat trimiţând puii de tigru. Eram nemulţumit de aranjamentele făcute de cei de la Cartierul general al Orientului Mijlociu în ce priveşte primirea puilor de tigru, după ce îi transportaserăm în ajutorul lui prin ucigaşa Mediterana, cu atâtea pericole şi cu atâta noroc. Am admirat spiritul cu care dusese această mică luptă, care putea fi atât de importantă, şi extrema lui nepăsare faţă de riscurile personale în a zbura de colo–colo pe amplul teren al luptei confuze. Dar operaţiunea părea să fi fost prost concepută, mai ales prin eşecul de a fi realizat o ieşire din poarta portului Tobruk ca un element prealabil şi indispensabil.

Peste toate acestea, era faptul înfrângerii flancului deşertului de către Rommel, care a subminat şi răsturnat toate proiectele greceşti în care ne angajaserăm cu toate pericolele înfiorătoare şi prăzile strălucitoare, ceea ce însemna pentru noi sfera supremă a războiului din Balcani. Îmi amintesc că am comentat: „Rommel a smuls acum de pe fruntea lui Wavell laurii de curând cuceriţi şi i–a aruncat în nisip". Acesta nu era un gând adevărat ci doar o durere trecătoare. Toate acestea nu pot fi judecate decât pe baza documentelor autentice scrise la vremea respectivă şi, fără îndoială, pe baza altor dovezi valoroase pe care viitorul le va dezvălui. Rămâne faptul că, după operaţiunea „Securea", am ajuns la concluzia că e necesară o schimbare.

Generalul Auchinleck era acum comandant şef în India. Nu–mi plăcuse întru totul atitudinea lui în campania din Norvegia, la Narvik. Părea înclinat prea mult pentru securitate şi siguranţă, iar în război nu există nici una, nici alta, şi totodată era tentat să subordoneze totul satisfacerii a ceea ce considera el a fi cerinţe minime. Totuşi, am fost foarte impresionat de calităţile lui personale, de prezenţa şi caracterul lui nobil. După Narvik, când el a preluat Comandamentul de sud, am primit din multe cercuri, oficiale şi particulare, dovezi despre vigoarea şi tăria pe care o dăduse acestei importante regiuni. Numirea lui în calitate de Comandant şef în India a fost foarte bine primită. Am văzut cum se oferise să trimită forţele indiene la Basra şi ardoarea cu care s–a ocupat de suprimarea răscoalei din Irak. Aveam convingerea că, prin Auchinleck, aş aduce o figură nouă, proaspătă, care să suporte multiplele încordări din Orientul Mijlociu şi că Wavell, pe de altă parte, ar găsi în marea comandă a Indiei, timpul să–şi recapete forţele, înainte de a apare noi dar iminente provocări şi ocazii. Am constatat că aceste păreri ale mele nu întâmpinau rezistenţă în cercurile noastre ministeriale şi militare din Londra. Cititorul trebuie să–şi amintească

faptul că niciodată nu am condus cu puteri autocrate şi totdeauna a trebuit să acţionez împreună şi să mă concentrez alături de opinia politică şi militară. La 21 iunie, am telegrafiat în conformitate. Wavell a primit decizia cu seriozitate şi demnitate. În acel moment, voia să zboare în Abisinia, ceea ce se dovedea extrem de periculos. Biograful lui afirmă că atunci când a citit mesajul meu, a spus: „Primul-ministru are dreptate. Ar trebui să existe un ochi nou şi o mână nouă pe acest teatru."

* * *

De mai multe luni, fusesem foarte necăjit de vizibilul caracter neadecvat al Statului Major de la Cairo, şi mi-am dat tot mai mult seama de poverile de diverse feluri ce erau aruncate în spatele zbuciumatului nostru comandant şef. Însuşi Wavell, împreună cu ceilalţi comandanţi şefi, ceruseră, încă din 18 aprilie, o uşurare şi asistenţă. Punctul lui de vedere era susţinut de cei doi colegi de profesie ai lui. Comandanţii şefi au simţit în timpul vizitei domnului Eden cât de convenabil este să ai în apropiere o înaltă autoritate politică. După plecarea lui, au simţit un vid.

Fiul meu Randolph, care plecase cu comandourile, dispersate acum în oarecare măsură, era în acest timp în deşert. El era membru al Parlamentului şi avea considerabile contacte. Nu aveam prea des veşti de la el, dar la 7 iunie am primit, prin Ministerul de Externe, următoarea telegramă pe care o trimisese din Cairo, cu ştirea şi încurajarea ambasadorului nostru, Sir Miles Lampson:

> Nu văd cum am putea începe să câştigăm războiul aici, până nu vom avea la faţa locului un civil competent care să dea îndrumări politice şi strategice de zi cu zi. De ce nu trimiteţi aici un membru al Cabinetului de Război care să prezideze peste întreg efortul de război? În afară de un mic personal, ar avea nevoie de doi oameni importanţi care să coordoneze aprovizionarea şi cenzura directă, contrainformaţiile şi propaganda. Majoritatea oamenilor preocupaţi de aici îşi dau seama de nevoia unei reforme radicale pe această linie. Nu este suficientă o simplă schimbare de personal, iar momentul actual pare deosebit de fructuos şi favorabil unei schimbări de sistem. Te rog iartă-mă că te deranjez, dar consider actuala situaţie deplorabilă, aşa că o acţiune urgentă este vitală în perspectiva oricărui succes.

Este adevărat că aceasta mi-a clarificat problemele în minte. I-am răspuns două săptămâni mai târziu: „M-am gândit mult, de câtva timp, la ideile din telegrama ta folositoare şi bine concepută." Apoi am acţionat.

Îl adusesem pe căpitanul Oliver Lyttelton în guvern, ca preşedinte al Camerei de Comerţ, în octombrie 1940. Îl cunoscusem din copilăria lui. A făcut armata la Grenadieri, în timpul celor mai grele lupte din primul război mondial, fiind rănit şi decorat de mai multe ori. După ce a părăsit armata, a intrat în afaceri şi a devenit directorul unei mari firme metalurgice. Cunoscându-i remarcabilele calităţi personale, nu am ezitat să-l aduc în Parlament şi în funcţii înalte. Administrarea lui a căpătat respect din

partea tuturor partidelor din guvernul nostru național. Nu mi-a plăcut propunerea lui din 1941 în legătură cu cartelele de îmbrăcăminte, dar am constatat că acestea au fost primite favorabil de Cabinet și Camera Comunelor și nu încape îndoială că erau necesare în acel moment. El era un om de acțiune permanentă și am avut acum sentimentul că era potrivit pentru postul nou și inexistent până acum, de ministru al Cabinetului de Război, rezident în Orientul Mijlociu. Acesta va mai lua de pe umerii șefilor militari o bună parte din treburi. Am găsit problema foarte acceptabilă pentru colegii mei din toate partidele. În consecință el a fost însărcinat cu datoria primordială de a ușura înaltul comandament de toate problemele externe și de a rezolva cum se cuvine, pe loc, în concordanță cu politica guvernului Majestății Sale, multe chestiuni ce afectează diverse departamente sau autorități care până acum au necesitat avizul din țară.

Toate aceste noi aranjamente, cu reacția administrativă ce a urmat, se potriveau și erau în concordanță cu schimbarea comandantului în Orientul Mijlociu.

Capitolul XXII
O NEMESIS A SOVIETELOR

Nemesis personifică „zeiţa răzbunării, care distruge norocul excesiv, controlează îngâmfarea care îl însoţeşte... şi este cea care pedepseşte crimele extraordinare"*. Acum trebuie să punem în lumină eroarea şi vanitatea guvernului sovietic şi a uriaşei maşini comuniste, ca şi ignoranţa lor extremă în legătură cu propria lor situaţie. Sovieticii au arătat o indiferenţă totală faţă de soarta puterilor occidentale, deşi aceasta a însemnat distrugerea „celui de-al doilea front" pe care aveau în curând să-l pretindă. Se părea că habar nu aveau că, de peste şase luni, Hitler hotărâse să-i distrugă. Dacă serviciul lor de contrainformaţii i-a anunţat despre vasta desfăşurare germană spre est, care acum creştea cu fiecare zi, ei au omis mulţi paşi necesari ca să le facă faţă. Astfel, au permis ca regiunea Balcanilor să fie ocupată de Germania. Ei urau şi disprefuiau democraţiile occidentale; dar cele patru ţări, Turcia, România, Bulgaria şi Iugoslavia, care erau de un interes vital pentru ei şi pentru securitatea lor, puteau fi toate reunite încă din ianuarie de guvernul sovietic, cu ajutor britanic real, ca să formeze un front Balcanic activ împotriva lui Hitler. Le-au lăsat pe toate să se macine în confuzie şi toate, cu excepţia Turciei, au fost curăţate una câte una. Războiul este în principal un catalog de greşeli, dar ne îndoim că a existat în istorie o altă greşeală de asemenea proporţii ca aceea săvârşită de Stalin şi şefii comunişti, care se fac vinovaţi că au irosit orice posibilităţi în Balcani şi au aşteptat cu nepăsare, sau au fost incapabili să-şi dea seama de groaznicul atac ce era îndreptat iminent împotriva Rusiei. Noi i-am calificat deja ca pe nişte calculatori egoişti. În această perioadă însă ei s-au dovedit şi proşti. A fost nevoie să fie aruncată în balanţă forţa, masa, vitejia şi rezistenţa Măicuţei Rusia. Dar până în acel moment, în ce priveşte politica, previziunea, competenţa în calitate de arbitri, Stalin şi comisarii lui s-au dovedit a fi cei mai păcăliţi cârpaci din cel al doilea război mondial.

---

* Citat din Dicţionarul englez, Oxford.

* * *

Directiva „Barbarossa", dată de Hitler la 18 decembrie 1940, a prevăzut gruparea generală şi sarcinile principale ale forţelor ce urmau să fie concentrate împotriva Rusiei. La acea dată, totalul forţelor germane pe frontul de est era de 14 divizii. A multiplica această cifră mai mult de trei ori a fost un proces imens atât în ce priveşte planificarea cât şi în pregătire, ceea ce a ocupat în întregime primele luni ale anului 1941. În ianuarie şi februarie, aventura din Balcani, în care Führerul s-a lăsat atras, a însemnat scoaterea din est spre sud a cinci divizii, dintre care trei erau blindate. În mai, desfăşurarea germană în est a crescut la 87 divizii, din care nu mai puţin de 25 erau absorbite în Balcani. Considerând magnitudinea şi riscurile invadării Rusiei, era nesăbuit să se tulbure concentrarea în est printr-o diversiune serioasă. Vom vedea cum o amânare de cinci săptămâni a fost impusă operaţiunii supreme ca rezultat al rezistenţei noastre în Balcani şi, în special, al revoluţiei din Iugoslavia. Nimeni nu poate măsura ce consecinţe a avut această amânare în perspectiva instalării iernii asupra soartei campaniei germano-ruse. Este rezonabil să apreciem că, prin aceasta, a fost salvată Rusia. În mai şi la începutul lui iunie, multe divizii germane şi toate diviziile blindate au fost mutate din Balcani spre frontul de est; iar în momentul asaltului, germanii au atacat cu 120 de divizii, dintre care şaptesprezece erau blindate şi douăsprezece motorizate. Şase divizii româneşti erau şi ele incluse în grupul armatei de sud. Ca rezervă generală, se adunaseră sau se adunau alte 26 de divizii; aşa încât, la începutul lui iulie, Înaltul Comandament German putea conta pe cel puţin 150 de divizii, sprijinite pe principala forţă de luptă a Forţelor Aeriene de circa 2700 de avioane.

* * *

Până la sfârşitul lui martie, nu eram convins că Hitler era hotărât să pornească un război mortal împotriva Rusiei şi nici nu-mi dădeam seama cât de aproape era acesta. Rapoartele noastre de contrainformaţii dezvăluiau în mod amănunţit o mişcare extinsă de trupe germane spre şi în statele Balcanice, care au marcat primele trei luni ale anului 1941. Agenţii noştri se puteau mişca destul de liber în ţările aproape neutre şi au putut să ne ţină corect la curent cu numeroasele forţe germane care se adunau pe calea ferată sau pe şosele, spre sud-est. Dar acestea nu implicau în mod necesar invazia Rusiei şi erau uşor de explicat prin interesele şi politica germană în România şi Bulgaria, prin scopurile ei în Grecia şi prin aranjamentele din Iugoslavia şi Ungaria. Informaţia noastră despre mişcarea intensă care avea loc în Germania spre principalul front rusesc, care se întindea din România până la Baltica, era mult mai greu de obţinut. Că Germania, în acest stadiu şi înainte de a lămuri scena din Balcani, va deschide un nou front important cu Rusia, mi se părea un lucru prea bun ca să fie adevărat. Nu erau semne de slăbire a forţei

germane împotriva noastră dincolo de Canal. Raidurile aeriene asupra Britaniei continau cu intensitate. Maniera în care trupele germane se concentrau în România şi Bulgaria fusese trecută cu vederea şi aparent acceptată de guvernul sovietic; dovada pe care o aveam, că o aprovizionare importantă şi valoroasă este trimisă din Rusia în Germania, continuitatea vizibilă a intereselor celor două ţări în ocuparea şi divizarea Imperiului britanic în Orient, toate făceau să pară că Hitler şi Stalin vor cădea la învoială pe seama noastră, mai curând decât să se războiască unul cu celălalt. Acum ştiu că aceas à învoială era, în limite largi, scopul lui Stalin.

Aceste impresii erau împărtăşite de Comitetul nostru unit al contrainformaţiilor. La 7 aprilie, acesta a declarat că existau unele informaţii care circulau în Europa, în legătură cu un plan german de atacare a Rusiei. Deşi Germania, arăta comitetul, avea forţe considerabile la dispoziţie în răsărit şi se aştepta să se lupte cu Rusia într-un moment sau altul, era improbabil să se decidă deocamdată să deschidă un nou front major. După aceasta, principalul obiectiv al Germaniei în 1941 rămânea înfrângerea Regatului Unit. Încă la 23 mai, acest comitet al celor trei arme raporta că zvonul unui iminent atac împotriva Rusiei s-a stins şi că, potrivit unor rapoarte, era iminentă o nouă înţelegere între cele două ţări.

Şefii noştri de Stat Major o luaseră însă înaintea sfetnicilor lor şi cu mai multă hotărâre: „Avem indicaţii ferme, atrăgeau ei atenţia Comandamentului Orientului Mijlociu la 31 mai, că germanii concentrează acum armate mari şi forţe aeriene împotriva Rusiei. Sub această ameninţare, ei vor cere probabil concesii foarte dăunătoare nouă. Dacă ruşii refuză, germanii vor porni atacul".

Abia la 5 iunie, Comitetul unit al contrainformaţiilor a raportat că scara pregătirii militare germane în Europa răsăriteană pare să indice că era în joc o chestiune mai vitală decât o înţelegere economică. Este posibil ca Germania să fi dorit să înlăture de pe frontul de est potenţiala ameninţare a forţelor sovietice tot mai puternice. Acesta considera că încă nu este posibil să se spună dacă rezultatul va fi război sau înţelegere.

Eu nu am fost mulţumit cu acest tip de înţelepciune colectivă şi am preferat să văd personal originalele. Am aranjat deci, încă din vara anului 1940, ca maiorul Desmond Morton să selecteze zilnic fragmente pe care le citeam totdeauna, făcându-mi propria mea părere, uneori mult înaintea lor.

Astfel, cu uşurare şi emoţie, spre sfârşitul lui martie, am citit un raport de contrainformaţii de la o sursă dintre cele de mai mare încredere, despre mişcarea şi contramişcarea blidatelor germane pe calea ferată dintre Bucureşti şi Cracovia. Aceasta arăta că, de îndată ce miniştrii iugoslavi şi-au declarat supunerea la Viena, trei din cele cinci divizii Panzer, care se mişcaseră prin România spre sud, spre Grecia şi Iugoslavia, fuseseră acum trimise spre nord, la Cracovia, iar în al doilea rând, arăta că tot acest transport a fost întors după revoluţia din Belgrad, iar cele trei divizii

Panzer au fost trimise din nou în România. Această mişcare a circa şaizeci de trenuri nu putea să nu fie observată de agenţii noştri de la faţa locului.

Pentru mine, asta mi-a luminat întreaga scenă europeană, ca un fulger. Mişcarea bruscă spre Cracovia a atât de multe blindate, necesare în sfera balcanică, nu putea însemna decât intenţia lui Hitler de a invada Rusia în mai. Aceasta mi s-a părut, de atunci încolo, ca fiind cu siguranţă scopul lui principal. Faptul că revoluţia de la Belgrad a necesitat întoarcerea lor în România, implica poate o amânare din mai pentru iunie. Am căutat un mijloc de a-l avertiza pe Stalin şi, întârâtându-l în legătură cu pericolul ce îl pândea, să stabilesc cu el contacte de tipul celora pe care le stabilisem cu preşedintele Roosevelt. Am redactat un mesaj scurt şi criptic, sperând că acest lucru, precum şi faptul că era primul mesaj pe care i-l trimiteam după telegrama oficială din 25 iunie 1940 privind recomandarea lui Sir Staford Cripps ca ambasador, îi va atrage atenţia şi îl va face să cântărească.

Primul-ministru către Sir Staford Cripps

3 apr. 1941

Următoarele sunt din partea mea pentru domnul Stalin, *numai dacă poţi să-i dai personal* mesajul:

„Am informaţii sigure de la un agent de încredere că, după ce germanii au crezut că au prins Iugoslavia în plasă – adică după 20 martie – au început să mute trei divizii Panzer din România în sudul Poloniei. În momentul când au auzit de revoluţia sârbă, mişcarea a fost contramandată. Excelenţa voastră va aprecia imediat semnificaţia acestor fapte."

Ambasadorul britanic n-a răspuns până în 12 aprilie, când mi-a spus că, tocmai înainte de a primi telegrama mea, îi adresase şi el lui Vîşinski o scrisoare lungă, personală, trecând în revistă toate eşecurile guvernului sovietic de a contracara amestecul Germaniei în Balcani şi sfătuind, în termenii cei mai puternici, ca U.R.S.S., în propriul ei interes, să se decidă la o politică riguroasă de cooperare cu ţările care se mai opun încă Axei în această regiune. „Dacă acum, scria el, aş transmite prin Molotov, mesajul primului-ministru, care exprimă aceeaşi teză în termeni mai scurţi şi mai puţin emfatici, mi-e teamă că singurul efect ar fi probabil să slăbească impresia făcută deja prin scrisoarea mea către Vîşinski..."

Eu am fost vexat de aceasta şi de întârzierea provocată. Acesta a fost singurul mesaj direct pe care i l-am trimis lui Stalin înainte de atac. Scurtimea acestuia, caracterul excepţional al comunicării, faptul că venea de la şeful guvernului şi urma să fie predat personal şefului guvernului rus de către ambasador, aveau intenţia de a da mesajului o semnificaţie specială şi de a-i atrage atenţia lui Stalin. Mi s-a spus, în cele din urmă, că Sir Stafford i l-a dat lui Vîşinski la 19 aprilie, iar Vîşinski l-a informat în scris, la 23 aprilie, că mesajul a fost transmis lui Stalin.

Nu pot trage o concluzie finală dacă mesajul meu, în cazul când ar fi fost remis cu toată promptitudinea şi ceremonia prescrise, ar fi schimbat cursul evenimentelor. Totuşi, regret că instrucţiunile mele nu au fost

urmate eficient. Dacă aş fi avut un contact direct cu Stalin, aş fi putut eventual evita distrugerea la sol a unei atât de mari părţi din Forţa lui aeriană.

* * *

Ştiu acum că directiva lui Hitler din 18 decembrie a prescris data de 15 mai pentru invadarea Rusiei şi că, în furia lui faţă de revoluţia de la Belgrad, aceasta a fost amânată cu o lună, iar mai târziu până la 22 iunie. Până la mijlocul lui martie, mişcarea trupelor în nord, pe principalul front rusesc, nu avea un caracter care să necesite măsuri speciale germane pentru a le ascunde. Totuşi, la 13 martie, Berlinul a emis ordine privind încheierea activităţii comisiilor ruseşti care lucrau pe teritoriul german şi acestea urmau să fie trimise acasă. Prezenţa ruşilor în această parte a Germaniei putea fi permisă doar până la 25 martie. În acest timp, cele 120 de divizii de cea mai înaltă calitate se adunau în cele trei Grupuri de armată, de-a lungul frontierei ruse. Grupul de sud, sub conducerea lui Rundstedt, era, din motivele explicite, departe de a fi bine înzestrat cu blindate. Diviziile ei Panzer se întorseseră recent din Grecia şi Iugoslavia. În ciuda amânării atacului până în 22 iunie, acestea aveau mare nevoie de odihnă şi reparaţii, după uzura din Balcani.

La 13 aprilie, Schulenburg a venit de la Moscova la Berlin. Hitler l-a primit la 28 aprilie şi l-a tratat pe ambasadorul său cu o tiradă împotriva Rusiei. Schulenburg a aderat la tema care a dominat toate rapoartele sale. „Sunt convins că Stalin este pregătit să ne facă noi concesii. S-a indicat deja în negocierile noastre economice că (dacă o vom cere la timpul potrivit) Rusia ar putea să ne furnizeze până la 5 milioane tone de cereale pe an"*. Schulenburg s-a întors la Moscova la 30 aprilie, profund dezamăgit de întrevederea cu Hitler. Avea impresia clară că Hitler era înclinat spre război. Se pare chiar că a încercat să-l avertizeze pe ambasadorul rus la Berlin, Dekanosov, în acest sens. Iar el a luptat până în ultimul moment pentru politica sa de înţelegere ruso-germană.

Weizsacker, şeful oficial al Ministerului de Externe german, era un funcţionar civil foarte competent, de tipul celor ce se găsesc în departamentele guvernamentale ale multor ţări. Nu era un politician cu puteri executive şi nu era răspunzător pentru politica statului, după cum sunt obiceiurile britanice. Totuşi, el a fost condamnat la şapte ani închisoare penală prin decret al tribunalului organizat de cuceritori. Deşi el este astfel clasificat ca un criminal de război, el a dat totuşi superiorilor săi sfaturi bune, pe care putem fi bucuroşi că aceştia nu le-au acceptat. La o întrevedere, el a comentat după cum urmează:

> Pot rezuma într-o frază părerea mea despre un conflict germano-rus. Dacă fiecare oraş rus transformat în cenuşă ar fi la fel

* *Nazi-Soviet Relations,1939-1941* (publicat în 1948 de Departamentul de Stat, la Washington), pag. 332.

de valoros pentru noi ca un vas de război britanic scufundat, aş susţine războiul germano–rus pentru vara aceasta; dar cred că trebuie să fim victorioşi asupra Rusiei doar într–un sens militar şi, pe de altă parte, să pierdem în sens economic.

S–ar putea să pară o perspectivă atrăgătoare să dăm sistemului comunist o lovitură de moarte şi s–ar putea de asemeni spune că era inerent, în logica lucrurilor, să stăpânim continentul euro–asiatic, împotriva anglo–saxonismului şi aderenţilor lui. Dar singurul factor decisiv este dacă acest proiect ar grăbi prăbuşirea Angliei...

Un atac german asupra Rusiei va da doar o nouă forţă morală britanicilor. El va fi interpretat ca o nesiguranţă germană în privinţa succesului luptei noastre împotriva Angliei. De aceea, trebuie să recunoaştem nu doar că războiul va mai dura încă mult timp ci şi că l–am putea de fapt prelungi în felul acesta, în loc să–l scurtăm.

La 7 mai, Schulenburg a raportat, plin de speranţă, că Stalin a preluat preşedinţia Consiliului Comisarilor Poporului în locul lui Molotov şi, în felul acesta, a devenit şeful guvernului Uniunii Sovietice. „... Sunt convins că Stalin va folosi această nouă funcţie pentru a lua parte personal la menţinerea şi dezvoltarea bunelor relaţii dintre Soviete şi Germania".

Ataşatul naval german, raportând de la Moscova, exprima acelaşi punct de vedere cu aceste cuvinte: „Stalin este pivotul colaborării germano–sovietice". Exemplele de liniştire a Germaniei din partea Rusiei se înmulţeau... La 3 mai, Rusia recunoscuse oficial guvernul progerman al lui Rashid Ali din Irak. La 7 mai, reprezentanţii diplomatici ai Belgiei şi Norvegiei au fost expulzaţi din Rusia. Chiar şi ministrul iugoslav a fost alungat. La începutul lui iunie, Legaţia greacă a fost interzisă la Moscova. Generalul Thomas, şeful secţiei economice a Ministerului de Război german, a scris mai târziu despre economia de război a Reichului: Ruşii şi–au executat livrările până în ajunul atacului, iar în ultimele zile, transportul de cauciuc din Orientul Îndepărtat a fost expediat cu trenuri exprese.

* * *

Bineînţeles că nu aveam informaţii complete despre starea de spirit de la Moscova, dar scopul german părea simplu şi de înţeles. La 16 mai, îi telegrafiasem generalului Smuts: „Se pare că Hitler masează forţe împotriva Rusiei. Se desfăşoară o mişcare necontenită de trupe, forţe blindate şi aviaţie spre nord, din Balcani, şi spre est, din Franţa şi Germania." Stalin trebuie să fi încercat din răsputeri să–şi păstreze iluziile despre politica lui Hitler. După încă o lună de mişcări şi desfăşurări intense de trupe, Schulenburg putea telegrafia Ministerului de Externe la 13 iunie:

Comisarul Poporului, Molotov, tocmai mi–a dat următorul text al unei ştiri TASS, care va fi transmis la noapte la radio şi va fi publicat mâine în ziare:

Încă dinaintea întoarcerii la Londra a ambasadorului englez Cripps,

dar mai ales după întoarcerea lui, au circulat zvonuri ample în presa engleză şi străină despre un iminent război între U.R.S.S. şi Germania...

În ciuda absurdităţii vizibile a acestor zvonuri, cercurile autorizate din Moscova consideră necesar să afirme că toate acestea sunt o manevră neîndemânatică a propagandei forţelor unite împotriva Uniunii Sovietice şi Germaniei şi care sunt interesate în extinderea şi intensificarea războiului.

Hitler avea dreptul să fie mulţumit de succesul măsurilor sale de înşelăciune şi camuflare şi de starea mintală a victimei sale.

Stupiditatea finală a lui Molotov merită să fie înregistrată. La 22 iunie, la 1.17 a.m. Schulenburg telegrafia din nou Ministerului de Externe german:

Molotov m-a chemat în biroul lui în seara asta, la 9.30 p.m. După ce a menţionat violările repetate ale graniţei de către avioanele germane... Molotov a declarat următoarele:

Au existat un număr de indicaţii că guvernul german e nemulţumit de guvernul sovietic. Au existat chiar zvonuri curente că ar fi iminent un război între Germania şi Uniunea Sovietică. Guvernul sovietic nu înţelege motivele insatisfacţiei germane... El ar aprecia dacă eu aş putea să-i spun ce anume a determinat actuala situaţie în relaţiile germano-sovietice.

Eu am replicat că nu-i pot răspunde la întrebare, întrucât îmi lipsesc informaţiile pertinente, dar că voi transmite totuşi comunicarea lui la Berlin.

Dar acum bătuse ceasul. La ora 4 a.m. în aceeaşi zi de 22 iunie 1941, Ribbentrop a trimis o declaraţie oficială de război ambasadorului rus la Berlin. În zori, Schulenburg s-a prezentat la Molotov, la Kremlin. Acesta din urmă a ascultat în tăcere declaraţia citită de ambasadorul german şi apoi a comentat: „E război. Aviaţia voastră tocmai a bombardat vreo zece sate deschise. *Crezi că meritam lucrul ăsta?*"*

Având în vedere că transmisiunea ştirii TASS ar fi fost zadarnică, să mai adăugăm ceva la diversele avertizări pe care Eden le transmisese ambasadorului sovietic la Londra sau la intenţia ca eu să fac un nou efort personal de a-l avertiza pe Stalin faţă de pericol. Informaţii şi mai precise au fost transmise mereu guvernului sovietic din Statele Unite. Nimic din ce putea face vreunul dintre noi nu străpungea prejudecata mioapă şi ideile fixe pe care Stalin le ridicase între el şi teribilul adevăr.

* Acesta a fost ultimul act în cariera diplomatică a contelui Schulenburg. Târziu, în 1943, numele lui apare în cercurile secrete ale conspiraţiei lui Hitler din Germania, ca posibil ministru de Externe al unui guvern care ar urma regimului nazist, având în vedere calificările lui speciale de a negocia o pace separată cu Stalin. El a fost arestat de nazişti după încercarea de asasinare a lui Hitler în iulie 1944 şi închis în celulele Gestapoului. La 10 noiembrie, a fost executat.

Deşi, după estimările germane, 186 divizii ruseşti erau masate în spatele frontierelor sovietice, dintre care 119 erau pe frontul german, armatele ruseşti-au fost totuşi în mare măsură luate prin surprindere. Germanii nu au observat nici un semn de pregătiri ofensive în zona înaintării, iar trupele ruseşti de acoperire au fost repede depăşite. Ceva asemănător cu dezastrul suferit de Forţa aeriană poloneză, la 1 septembrie 1939, avea să se repete acum pe o scară mult mai mare pe aerodromurile ruseşti şi multe sute de avioane ruseşti au fost prinse în zori acolo şi au fost distruse, înainte de a putea să se ridice în aer. Astfel că urletele de ură împotriva Britaniei şi Statelor Unite, pe care maşina de propagandă sovietică le aruncase în eter la miezul nopţii, au fost copleşite în zori de canonada germană. Cei răi nu sunt întotdeauna deştepţi şi nici dictatorii nu au totdeauna dreptate.

Este imposibil să închei această relatare fără să mă refer la o teribilă decizie politică adoptată de Hitler faţă de noii duşmani şi aplicată sub presiunea luptei mortale pe vastele întinderi pustiite sau ruinate, chiar şi în ororile iernii. A dat ordine verbale, la o conferinţă în 14 iunie 1941, care, în mare măsură, au guvernat comportarea armatei germane faţă de trupele ruseşti şi faţă de populaţie şi au dus la multe fapte nemiloase şi barbare. Conform documentelor de la Nürenberg, generalul Halder a mărturisit:

> Înainte de atacul împotriva Rusiei, Führerul a ţinut o conferinţă cu toţi comandanţii şi cu persoanele legate de Comandamentul Suprem, în legătură cu viitorul atac împotriva Rusiei. Nu-mi aduc aminte data exactă a acestei conferinţe... La această conferinţă, Führerul a afirmat că metodele folosite în război împotriva ruşilor vor trebui să fie diferite faţă de cele folosite în vest... El a spus că lupta între Rusia şi Germania era o bătălie de tip rusesc. El a afirmat că, întrucât ruşii nu erau semnatari ai Convenţiei de la Haga, tratamentul prizonierilor lor de război nu trebuie să respecte articolele Convenţiei... El a [mai] spus că aşa-numiţii Comisari nu trebuie să fie consideraţi prizonieri de război.*

După Keitel:

> Principala temă a lui Hitler a fost că aceasta e o bătălie decisivă între cele două ideologii şi că acest fapt face imposibil să se folosească în acest război [cu Rusia] metodele pe care noi, soldaţii, le cunoşteam şi care erau considerate a fi singurele corecte în conformitate cu legea internaţională**.

* * *

În seara de vineri 20 iunie, am mers singur cu maşina la Chequers. Ştiam că atacul german sângeros împotriva Rusiei era o chestiune de zile

* Documente Nüremberg, partea VI, pag. 310 şi urm.
** Documente Nüremberg, partea XI, pag. 16.

sau chiar de ore. Aranjasem să vorbesc la postul de radio sâmbătă seara, în legătură cu acest eveniment. Bineînțeles că discursul trebuia să fie redactat în termeni reținuți. În plus, pentru că și de data asta, guvernul sovietic, îngâmfat și miop în același timp, privea fiecare atenționare a noastră ca pe o încercare a unor oameni învinși de a-i trage și pe alții în ruină. Ca rezultat al reflecțiilor mele în mașină, am amânat emisiunea pe duminică seara, când mă gândeam că totul va fi clar. Astfel, sâmbătă a trecut cu munca obișnuită. Când m-am trezit, în dimineața de duminică 22, mi s-a adus vestea invadării Rusiei de către Hitler. Acest lucru a schimbat convingerea mea în siguranță. Nu aveam nici cea mai mică îndoială privind datoria noastră și politica noastră și nici ce trebuia să spun. Rămânea doar sarcina redactării. Am cerut să se anunțe imediat că voi vorbi la postul de radio în seara aceea, la ora 9. Imediat, generalul Dill, care venise de la Londra, a intrat în dormitorul meu cu știri amănunțite. Germanii invadaseră Rusia pe un front uriaș, au surprins o mare parte a Forțelor aeriene sovietice la sol, pe aerodromuri, și se părea că avansează cu rapiditate și violență. Șeful Statului Major Imperial a adăugat: „Presupun că vor fi înconjurați în grupuri mari."

Mi-am petrecut ziua compunându-mi declarația. Nu era timp să consult Cabinetul de Război și nici nu era necesar. Știam că simțim cu toții la fel în această chestiune. Domnul Eden, Lordul Beaverbrook și Sir Stafford Cripps – ei părăsise Moscova în 10 – erau și ei cu mine în ziua aceea. În timpul emisiunii la radio, am spus:

„Regimul nazist nu se deosebește de trăsăturile cele mai rele ale comunismului. Este lipsit de orice idei și principii, în afară de pofte și de dominație rasială. Depășește orice forme ale slăbiciunilor umane în eficiența cruzimii și a agresiunii feroce. Nimeni nu a fost un oponent mai consistent al comunismului decât mine, în ultimii douăzeci și cinci de ani. N-am să neg nici un cuvânt din ce am spus despre el. Dar toate acestea dispar în fața spectacolului care se desfășoară acum. Trecutul, cu crimele, nebuniile și tragediile sale este acum departe. Îi văd pe soldații ruși stând în pragul patriei lor, uitându-se la câmpurile pe care înaintașii lor le-au cultivat din timpuri imemoriale. Îi văd privind la casele lor, unde mame și soții se roagă – o, da, pentru că sunt momente când toți se roagă – pentru siguranța celor dragi, pentru întoarcerea întreținătorului familiei, a luptătorului, a protectorului. Văd cele zece mii de sate ale Rusiei, unde mijloacele de existență sunt smulse atât de greu din pământ, dar unde încă mai există bucurii primordiale, unde fecioarele râd și copiii se joacă. Văd înaintând peste toate acestea măcelul hidos al mașinii de război germane, cu ofițerii ei prusaci zgomotoși, bătând din călcâie, fățoși, cu agenții ei, mari experți veniți de curând după ce au speriat și supus sclaviei o duzină de țări. Văd de asemeni masele triste, instruite, docile, brutale, ale soldățimii, care merg înainte ca un roi de lăcuste care se târăsc. Văd bombardierele germane și avioanele de luptă, pe

cer, care mai simt încă usturimea biciuielii britanice, încântate acum să găsească ceea ce cred a fi o pradă mai uşoară şi mai sigură.

În spatele acestei străluciri, în spatele acestei furtuni, văd acel mic grup de bărbaţi nemernici care plănuiesc, organizează şi lansează această cataractă de orori asupra omenirii...

Trebuie să declar hotărârea guvernului Majestăţii Sale – şi sunt sigur că este o decizie la care vor adera, la timpul potrivit, marile dominioane – căci trebuie s–o spunem acum, imediat, fără nici o zi întârziere. Trebuie să fac declaraţia, dar vă puteţi îndoi oare care va fi politica noastră? Avem doar un singur ţel şi un singur scop irevocabil. Suntem hotărâţi să–l distrugem pe Hitler şi fiecare vestigiu al regimului nazist. De la aceasta nu ne va abate nimic, absolut nimic. Nu vom parlamenta niciodată, nu vom negocia niciodată cu Hitler sau cu cineva din gaşca lui. O să luptăm cu el pe uscat, o să luptăm cu el pe mare, ne vom lupta cu el în văzduh, până când, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom curăţa pământul de umbra lui şi vom elibera popoarele de sub jugul lui. Orice om sau stat care luptă împotriva supremaţiei naziste va avea ajutorul nostru. Orice om sau stat care mărşăluieşte cu Hitler este duşmanul nostru... Aceasta este politica noastră, aceasta este declaraţia noastră. Urmează deci că vom da Rusiei şi poporului rus ajutorul pe care îl putem oferi. Vom apela la toţi prietenii şi aliaţii noştri din toată lumea, să adopte aceeaşi linie şi să o urmeze, aşa cum vom face şi noi, cu credinţă şi perseverenţă, până la sfârşit...

Acesta nu este un război de clasă ci un război în care întregul Imperiu britanic şi naţiunile Commonwealthului sunt angajate, fără deosebire de rasă, credinţă sau partid. Nu este cazul ca eu să vorbesc despre acţiunea Statelor Unite, dar voi spune doar atât: dacă Hitler îşi închipuie că atacul lui împotriva Rusiei Sovietice va produce cea mai mică divergenţă de ţeluri, sau va slăbi efortul marilor democraţii care sunt hotărâte în privinţa distrugerii lui, se înşeală amarnic. Dimpotrivă, vom fi întăriţi şi încurajaţi în eforturile noastre de a salva omenirea de sub tirania lui. Vom fi întăriţi şi nu slăbiţi în hotărâre şi în resurse.

Acum nu este momentul să facem morală pentru nechibzuinţele unor ţări şi guverne care au permis să fie doborâte una câte una, când, prin acţiune unită, ar fi putut să se salveze pe ele şi să salveze lumea de catastrofă. Dar când am vorbit mai înainte de setea de sânge a lui Hitler şi de poftele care l–au împins sau l–au atras în aventura rusă, am spus că există un motiv mai adânc în spatele ultragiului lui. El vrea să distrugă puterea rusă pentru că speră că, dacă reuşeşte acest lucru, va putea întoarce întreaga forţă a armatei lui şi a forţei aeriene din est ca să o arunce asupra acestei Insule pe care ştie că trebuie să o cucerească, în caz contrar trebuind să sufere pedeapsa pentru crimele lui. Invazia lui împotriva Rusiei nu este decât un preludiu al unei încercări de invazie a Insulelor Britanice. El speră, fără îndoială, că poate realiza toate acestea înainte de venirea iernii şi că poate copleşi Marea Britanie înainte ca flota şi forţa aeriană a

Statelor Unte să poată interveni. El speră că poate repeta, pe o scară mai mare decât oricând înainte, acel proces de a distruge inamicii unul câte unul, prin care s-a menţinut şi a prosperat atâta timp şi că, în acest fel, scena va fi liberă pentru ultimul act, fără de care toate cuceririle lui ar fi zadarnice – şi anume să subjuge emisfera occidentală voinţei şi sistemului lui.

Pericolul Rusiei este deci pericolul nostru şi pericolul Statelor Unite, la fel cum cauza fiecărui rus care luptă pentru focul şi căminul lui, este cauza oamenilor liberi şi a popoarelor libere din fiecare colţ al globului. Să învăţăm lecţia predată deja de asemenea experienţe crude. Să ne dublăm eforturile, să lovim cu o forţă unită, atât timp cât avem viaţă şi putere."

SFÂRŞITUL CĂRŢII A II-A

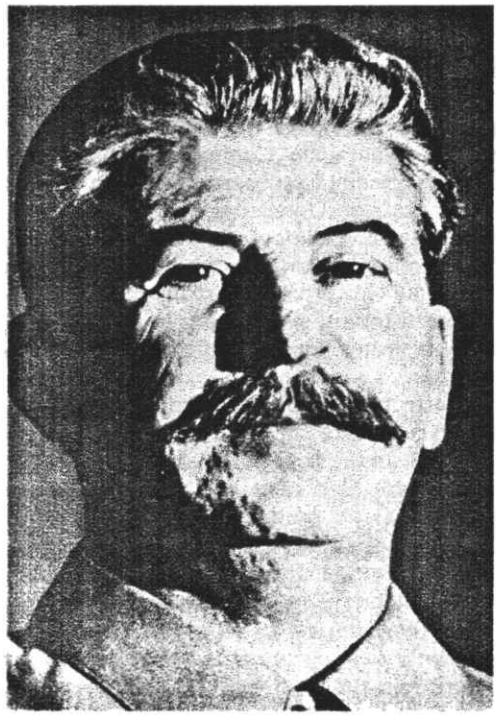

Iosif Visarionovici Stalin

Hărţi şi diagrame

— Europa, 1921 – După tratatele de pace 14
— Agresunile hitleriste 126
— Diagrame ilustrând acţiunea împotriva lui *Graf Spee* dincolo de râul Plata 180–184
— Diagrama Liniei Scut şi a Liniei Meuse–Anvers 189
— Rusia atacă Finlanda, decembrie 1939 193
— Campania Aliaţilor în Norvegia, 1940 206
— Aria operaţiunilor, mai 1940 220
— Înaintarea germană în zilele următoare, 13–17 mai 1940 236
— Situaţia în seara de 18 mai 245
— Situaţia în seara de 22 mai 249
— Situaţia în 28 mai 256
— Hartă generală a vestului Franţei 279
— Schiţă de hartă a planului german de invazie 327
— Victoria în deşert, decembrie 1940 – ianuarie 1941 374
— Înaintarea de la Tobruk 375
— Balcanii 402
— Grecia 404
— Creta şi Marea Egee 414
— Siria şi Irak 423

CUPRINS

Cuvânt înainte 5
Prefață 7
Notă 8
Morala lucrării 9
Recunoștință 9
Extras din prefața la **Furtuna se adună** 10

Cartea I
JALOANE SPRE DEZASTRU
1919 – 10 mai 1940

I Nechibzuințele învingătorilor, 1919–1929 15
II Pacea la Zenit, 1922–1931 25
III Adolf Hitler 34
IV Anii lăcustelor, 1931–1933 43
V Scena se întunecă, 1934 54
VI Paritatea aeriană pierdută, 1934–1935 63
VII Provocare și răspuns, 1935 71
VIII Sancțiuni împotriva Italiei, 1935 79
IX Hitler lovește, 1936 90
X Pauză tensionată, 1936–1938 97
XI Domnul Eden la Ministerul de Externe. Demisia lui. 109
XII Violarea Austriei. Februarie 1938 117
XIII Cehoslovacia 127
XIV Tragedia de la München 134
XV Praga, Albania și garanția dată Poloniei 142

XVI În prag 150
XVII Războiul ciudat 162
XVIII Sarcina amiralității 170
XIX Războiul în Franța 186
XX Scandinavia, Finlanda 192
XXI Norvegia 202
XXII Căderea guvernului 212

Cartea II
SINGURI

10 mai 1940 – 22 iunie 1941

I Coaliția națională 221
II Bătălia Franței 237
III Marșul spre mare 251
IV Evacuarea de la Dunkerque 261
V Goana după pradă 272
VI Înapoi în Franța, 4 iunie – 12 iunie 280
VII Apărarea internă și mașinăria contraatacului 288
VIII Agonia franceză 297
IX Amiralul Darlan și flota franceză. Oran 308
X La ananghie 316
XI Operațiunea „Leul de mare" 328
XII Bătălia pentru Britania 336
XIII „Londra poate suporta" 346
XIV Împrumut și închiriere 359
XV Victorie în deșert 366
XVI Războiul se întinde 380
XVII Bătălia Atlanticului 387
XVIII Iugoslavia și Grecia 396
XIX Flancul deșertului. Rommel. Tobruk 409
XX Creta 415
XXI Efortul final al generalului Wavell 424
XXII O Nemesis a sovietelor 434